

Vidas Spengla

Bažnyčia, „Kronika“ ir KGB voratinklis

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ЗАПАДНОГО ЦСР

Сек. Смерть

ДЕЛО № 4389

ОПЕРАТИВНОГО НАБЛЮДЕНИЯ

НОМ. НАЗРАБОТКА. 1971

1972 m. kovo 19 d. pogrindyje pradėjo
eiti „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“.
Vakaruose ji buvo perspausdinama, verčiama
į kitas kalbas, transliuojama laisvojo pasaulio
radijo stočių. KGB dėjo daug pastangų, kad
užčiauptų šį žodį, tačiau nutildyti nepavyko:
ji ėjo iki Atgimimo, iki 1989 metų.
Šitoje knygoje – jos Kryžiaus kelias.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos steigėjas ir redaktorius
kun. Sigitas Tamkevičius *SJ* trentyje Tomsko srityje, Krivošeine.
1988 m.

Vidas Spengla

BAŽNYČIA,
„KRONIKA“
IR
KGB VORATINKLIS

Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas

KATALIKŲ AKADEMIJA

Vilnius 2001

UDK 27(474.5)(091)
Kr 343

Pirmasis leidimas:

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika. 11 tomas. Kaunas, 1997

I, II ir III dalį parašė ir IV dalį sudarė

Vidas Spengla

Redagavo

Loreta Teresė Paulavičiūtė, MICP

Recenzavo

habil. dr. prof. Antanas Tyla

VU doktorantas Arūnas Streikus

© Pirmasis leidimas, 1997

© Algimantas Žilinskas, 2001

ISBN 9986-592-31-3

© Fondas „Bažnyčios kronika“, 2001

PRATARMĖ

Prieš trisdešimt metų, tamsią „brandaus socializmo“ naktį vienišų būrelyje gimė mintis leisti pagrindinio leidinį *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Dievas laimino jo leidimą iki *Atgimimo* dienų, kai Gedimino kalne suplevėsavo Trispalvė, o tikintieji Vilniaus Katedroje galėjo klausytis ne eilinio koncerto, bet dėkoti Dievui už atgautą laisvę.

Šios knygos autorius Vidas Spengla atliko didelį darbą, tyrinėdamas KGB archyvus, rinkdamas dokumentus ir gyvų liudytojų atsiminimus apie sunkų Bažnyčios ir Tėvynės laikotarpį, kai apie laisvę galėjome tik sapnuoti. Visi, kurie skaitysime šį rinkinį, pajusime dėkingumą už kruopštų ir sąžiningą darbą.

Šis dokumentų, faktų ir atsiminimų rinkinys pasakoja tai, kas Bažnyčios persekiojimo metu nebuvo užfiksuota *LKB Kronikoje*. Tų dienų dalyviai žinojo, kokia yra galinga kompartijos ir KGB prievartos mašina. Tai buvo biblinis Galijotas, pasiryžęs sunaikinti Lietuvą ir Bažnyčią. Tie, kurie ryžosi išeiti į atvirą kovą su šiuo galijotu, buvo tokie apgailėtinai maži ir silpni kaip Dovydas, bet jie turėjo tikėjimą ir pasitikėjimą Apvaizda. Jie net nebuvo užsibrėžę tikslo nugalėti, tik paprasčiausiai jautė sąžinės raginimą ginti tiesą, tikėjimą ir Bažnyčią.

Persekiojimo laikotarpis buvo ir išbandymas, ir Dievo dovana. Išbandymas, nes kasdien reikėjo apsispręsti, ką priimti – tiesą ar melą; kuo būti – galingesniojo kolaborantu ar negalinčiojo apsiginti draugu; ką veikti – ramiai laukti, kai žudoma Bažnyčia, ar bent trupinėlių atsakomybės už jos ateitį užsidėti ir ant savo pečių. Persekiojimas buvo ir Dievo dovana, nes vertė mąstyti, ieškoti, branginti ir ginti tas vertybes, kurias labai lengva prarasti laisvės sąlygomis.

Ši knyga brangi tuo, kad atskleidžia daug faktų, kurie, atrodo, amžiams liks doro žmogaus akiai nepasiekiamuose KGB archyvuose. Žinoma, labai gaila, kad daug kas buvo sunaikinta ar išgabenta, todėl ir čia bus baltų dėmių persekiojimo ir pasipriešinimo istorijoje – apie vienus asmenis papasakota labai daug, o apie kitus – lygiai taip pat svarbius – brūkštelėta tik keliomis eilutėmis. Turbūt reikia, kad kas nors liktų ir Dievo teismui: tada bus sudėti visi taškai ir nebeliks nieko slapto, kas nebūtų atidengta.

Labai norėčiau, kad ši knyga skaitytojui ne tik papasakotų apie netolimą praeitį, bet ir pažadintų jo širdyje atsakomybę už šiandienos bei rytdienos Bažnyčią ir Lietuvą. Anuomet blogis buvo atviras, todėl lengviau buvo nuo jo nusigręžti ir su juo kovoti. Šiandien neretai demonas yra apsimetęs šviesos angelu ir daugelis nemato reikalo grumtis, kad laimėtų Tiesa ir Gėris. Taip pat meldžiu Dievą, kad šiame rinkinyje paminėti kolaboravimo ir tiesioginių išdavysčių faktai nepakurstytų skaitytojų širdyse priešiško tiems, kurie negailestingai buvo malami KGB girnų, bet kad paskatintų dėkoti Dievui, jog visa tai jau likę praeityje, ir melsti visiems dvasinio prisikėlimo malonės.

+ *Sig. Tamkevičius*

Arkivysk. Sigitas Tamkevičius, SJ

Kaunas,

2001 m. kovo 1 d.

AUTORIAUS ŽODIS

Greit sukaks 30 metų, kai buvo pradėta leisti *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Ši knyga yra prieš ketvertą metų (1997) išleisto *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* XI tomo papildytas ir naujai suredaguotas leidimas.

Pogrindyje leista *LKB Kronika* lietuvių tautos 50-ties okupacijos metų istorijoje atliko didžiulį vaidmenį: ko gera, bene panašų į 1944–1953 metų ginkluotą pasipriešinimą. *Kronikos* leidyba Lietuvoje ir laisvajame pasaulyje, jos platinimas daugelyje pasaulio šalių, joje spausdintų žinių transliavimas radijo bangomis Lietuvai ir pasauliui – sujungė šiapus ir anapus sovietinės geležinės uždangos gyvenusius lietuvius, kuriems žodžiai *Dievas* ir *Tėvynė* buvo šventi. Atskleisdama Lietuvos tikinčiųjų persekiojimus Sovietų Sąjungoje, ji įsiliejo į visos žmonijos kovą dėl žmogaus teisių ir laisvių. Šia kova ji, kaip niekas kitas, išgarsino mažos, bet okupantų nepalaužtos Lietuvos vardą: ja stebėjosi, žavėjosi, iš jos sėmėsi stiprybės kiti kovotojai. Čia, Lietuvoje, ji drąsino kovojančią Bažnyčią, drausmino baugščiuosius ir kolaboruojančiuosius, skatino ištvermei Bažnyčios hierarchus. Už jos leidybą vieni po kitų į gulagus¹ ėjo jos leidėjai, tardytojams ir teisėjams pareikšdami, kad iš katorgos grįžę jie tęs savo darbą. Ir tęsdavo. Ir vėl eidavo į gulagus, tvirtindami, kad jie vykdė tik savo pareigą.

Šie žmonės šiandien kuklūs: nesididžiuoja ir negarsina savo darbų. Vienas kitas jos leidėjų parašė trumpus atsiminimus. O laikas bėga, ir istorijos liudytojai pamažu palieka žemę, nusineša į Amžinybę daug neatskleistų puslapių. Nusineša negrįžtamai, nes, dirbdami totalinio KGB sekimo ir persekiojimo sąlygomis, apie daug ką žinojo tik jie. Be to, laikas graužia ne tik žmones, bet ir popierius: archyvuose gali sudūlėti net ir ta šykšti medžiaga, kurios nesuskubo išvežti ar sunaikinti okupantai.

Visa tai turėdamas mintyje, suskatau surinkti į vieną vietą periodikoje išbarstytus ar neparašytus gyvųjų liudytojų atsiminimus. Kiek leido spėkos ir laikas, pavarčiau archyvinę medžiagą, kurioje atsiskleidžia

¹ *Gulag* (rus. *Glavnoje upravlenije lageret*) – Vyriausioji lagerių (kolonijų) valdyba.

tamsiųjų jėgų kova prieš *Kroniką*. Visa tai ir pateikiu šioje knygoje. Tebus tai žingsnis į jos ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios pastarųjų penkiasdešimties (1940–1990) metų maldos, aukos ir kančios tyrinėjimą.

Atsižvelgdamas į recenzentų pastabas, pakeičiau kai kurių skyrių struktūrą. Knyga suskirstyta į keturias dalis: I, II ir III parašyta remiantis KGB² archyvų dokumentika, IV – atsiminimai. Kadangi *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* gynė ne tik tikinčiųjų teises, todėl ir čia aptariamas jos įnašas kovoje ne tik dėl Bažnyčios, bet ir dėl Tautos gyvasties bei laisvės.

Nuoširdžiai dėkoju visiems, kurie žodžiu, darbu ir lėšomis parėmė, kad ši knyga išvystų dienos šviesą: tai Jo Ekscelencija arkivyskupas Sigitas Tamkevičius *SJ*, vyskupas Jonas Boruta *SJ*, seserys Gerarda Elena Šuliauskaitė *SJE* ir Loreta Teresė Paulavičiūtė *MICP*, kunigas Robertas Grigas, visi atsiminimų autoriai ir daug kitų talkininkų. Atskirai paminėtina ses. L. T. Paulavičiūtė *MICP*, šio leidinio sumanytoja ir iniciatorė. Negalios prikaustyta prie lovos per 5 metus ji parengė ir išleido 24 knygas. Ši, 25-oji, buvo paskutinė: jos pradėta, bet nebaigta – Viešpats pasišaukė pas save...

Dėkoju tiems *Kronikos* leidėjams, kurie išreiškė pasitikėjimą ir leido liestis prie dokumentų, bylojančių vienu ištikimybę Dievui ir Tėvynei, kitų – silpnumą, išdavystes, melą, klastą ir smurtą.

Ne visi mes buvome prie *Kronikos* lopšio, ne visi su ja. Norėčiau būti buvęs... Tebus ši knyga bent maža dalelė gražintinos skolos.

Vidas Spengla

Vilnius,

2001 m. kovo 19 d.

---

² KGB (rus. *Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti*) – Valstybės saugumo komitetas.

„LKB KRONIKOS“ GENEZĖ, JOS BALSAS LIETUVOJE IR PASAULYJE

I. „LKB Kronikos“ genezė ir jos balsas Lietuvoje

1. Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtis sovietmečiu

1939 m. rugpjūčio 23 d. SSRS ir Vokietijai pasirašius Molotovo–Ribentropo paktą buvo padalyta Europa, taip pat ir Lietuva. Dar po poros pakoregavimų visa Lietuva buvo atiduota SSRS įtakos sferai. 1940 m. birželio 15 d. šio pakto nutarimai buvo realizuoti: Lietuvą, Latviją ir Estiją okupavo Sovietų Sąjunga. Tačiau oficialaus okupacinio Lietuvos statuso SSRS nenorėjo, todėl 1940 m. liepos 14–15 d. buvo suorganizuotas Liaudies seimo rinkimų farsas. „Išrinktas“ seimas savo pirmajame posėdyje liepos 21 d. paskelbė sovietų valdžią ir nutarė prašyti, kad Lietuva būtų priimta į SSRS sudėtį. Rugpjūčio 3 d. Lietuvos delegacija iš Maskvos parvežė Lietuvai „Stalino saulę“. Juridiniu farsu įforminę „savanorišką“ Lietuvos įstojimą į SSRS, okupantai ir jų kolaborantai Lietuvoje jau galėjo atviriau ir drąsiau imtis savo sumanymo: įgyvendinti politinius, socialinius ir ideologinius tikslus – kuo greičiau sovietizuoti ne tik Lietuvos ūkį, bet ir jos dvasią.

Dauguma Lietuvos gyventojų, ypač jos politiniai veikėjai ir intelektualai, iš karto suprato, kad tai Lietuvos okupacija, su kuria taikstytis negalima. Šią žmonių nuostatą žinojo ir okupantai. Kad būtų palaužtas bet koks organizuotas pasipriešinimas rengiamiems seimo rinkimams, 1940 m. liepos 7 d., prabėgus vos trims savaitėms po Lietuvos okupacijos, Saugumo departamento direktorius Antanas Sniečkus pasirašė

Patvirtinta
alst. Saug. Dep-to Direktorius

....*Amelis*...

1940 m. liepos mėn. 7. d.

Priešvalatybinių partijų: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikšč.-demokratų, jaunalietuvių, trockistų, socialdemokratų, eserų, šaulių ir kt. vadovaujančio sąstato likvidacijos paruošiamųjų darbų ir operatyvinės likvidacijos

P L A N A S.

Operaciją pravesti vienu laiku visoj Lietuvoj, naktį iš liepos 11 į 12, 1940 m.

Iki liepos 10 paruošti žinias apie visus žmones, kuriuos reikia izoliuoti. Visų areštuotinių asmenų "žiniuose" nurodyti pavardę, vardą tėvo vardą, gimimo metus ir vietą, tautybę, išsimokslinimą, socialinę kilmę, materialę padėtį /turtą/, paskutinę darbo vietą ir užimamą tarnybą, kuriai partijai priklauso ir kokią partijos darbą dirbo, trumpos kompromituojančios medžiagos turinys ir "žinių" gale turi būti nurodytas nuolatinės gyvenamos vietos patikrintas adresas. Jei gyvena /arba turi/ vasarnamy, tai ir vasarnamio adresas, ir namų telefono numeris.

Nurodytoms "žinioms" sudaryti, iš Pirmo Skyriaus ir Kauno Apygardos operatyvinių darbininkų sąstato sudaryti penkias grupes po 1-4 žm. Darbą tarp jų paskirstyti tokiu būdu:

Pirma grupė - 4 žmonės - sudaro "žinias" tautininkų vadovaujančiam sąstatui. Grupės vyresnysis - Kraštinas.

Antra grupė - 2 žmonės - sudaro "žinias" voldemarininkų vadovaujančiam sąstatui. Grupės vyresnysis - Dembo.

Trečia grupė - 1 žmogus - Finkelšteinas., sudaro trockistų ir eserų "žinias".

Ketvirta grupė - 4 žmog. - sudaro "žinias" krikšč.-demokratams. Grupės vyresnysis - Komadaitis.

Penkta grupė - 3 žm. - sudaro "žinias" liaudininkams ir soc-demokratams. Grupės vyresnysis - Macevičius.

Atsakomybę už pristatymą laiku aukščiausiu nurodytų "žinių" neša Pirmo Skyriaus viršininkas Todėsas.

II-ro Skyriaus viršininkas Gallavičius privalo sutvarkyti, kad laiku būtų nustatyti ir patikrinti areštuotinių asmenų adresai. Tam reikau nuo VII 8 reikia išskirti atitinkamą skaičių žvalgų, kuriuos reikia tropiai instrukuoti apie išlaikymą griežčiausio atsargumo darant ad-
resų nustatymą ir patikrinimą.

Antano Sniečkaus 1940 07 07 patvirtinto plano pirmosioms sovietų represijoms Lietuvoje faksimilė. (LYA. F. K-1. Ap. 10. B. 1, l. 231)

Taip smarkiai užsimota ne tik prieš politines Lietuvos partijas, bet ir prieš Bažnyčią todėl, kad tai buvo pagrindinės kliūtys realizuojant *lietuvių tautos įliejimą į broliškų sovietinių tautų šeimos* konglomeratą, kad jame ištirtų. Tai ir buvo pagrindinis sovietinės politikos tikslas. Jam pasiekti reikėjo, kad Lietuva netektų savo istorinio, tautinio ir religinio identiteto tęstinumo.

Taip jau susiklostė, kad Lietuva, nors paskutinė Europoje priėmė krikščionybę, bet per 600 metų labai suaugo su jos istorija ir kultūra: krikščionybės dėka išsaugotas lietuviškas žodis (*Martynas Mažvydas*), carinės okupacijos metais išblaivinta, apsaugota nuo surusinimo ir išsigimimo tauta (*vysk. Motiejus Valančius*), be to, krikščioniškos moralės žmonės daugiausia prisidėjo kuriant Lietuvos nepriklausomybę, ugdant jos kultūrą ir net ūkį (žemės ūkio reformatorius – *kun. Mykolas Krupavičius*). Sovietiniai okupantai, siekdami pakirsti tautos istorinę ir tautinę savimonę, suvokė, kad to neįmanoma padaryti neišrovus katalikų tikėjimo, nes tie du dalykai lietuvių širdyje yra glaudžiai susiję. Tai juos vertė skelbti kovą Bažnyčiai. Negana to, Lenino sukurtoji bolševikų ideologija religiją laikė pažangos stabdžiu, „liaudies opiumu“. Ši fanatiška antireliginė nuostata tapo sovietinės ideologijos ir ateistinės propagandos pamatu.

SSRS kovos su Bažnyčia pirmosios gairės buvo nužymėtos minėtoje L. Berijos instrukcijoje. Nėra abejonės, kad šiuo klausimu buvo priimti specialūs VKP(b) CK⁶ nutarimai. Šios kovos pirmieji pradai matyti *LYA* išlikusiose 1940–1941 m. bylose: kaip čekistų komisarai zondavo pirmiausia Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovų ir autoritetingų dvasininkų (tarp jų ir kun. M. Krupavičiaus) politines nuostatas, kaip bandė juos palenkinti sau, kaip sekė Bažnyčios kovą dėl savo teisių – siekimą atgauti uždraustą spaudą, tikybos dėstymą moksleiviams, atkurti išvaikytas katalikiškas organizacijas ir kt.⁷ Ne tik sekė, bet ir planavo, ką iš Bažnyčios vadovų uždaryti kalėjimuose. Vyskupas Vincentas Brizgys ir daug autoritetingų kunigų buvo pirmieji šiuose sąrašuose⁸.

⁶ VKP (b) CK – Visąsąjunginės komunistų partijos (bolševikų) Centro komitetas.

⁷ *LYA*. F. K – 1. Ap. 10. B. 3, l. 72–87.

⁸ Ten pat. F. K – 1. Ap. 10. B. 1, l. 80, 81.

1941 m. birželio 14 d. masiniai (daugiausia inteligentijos) trėmimai patrynė akis kai kuriems Lietuvos gyventojams, kurie vis dar tikėjo okupantų humanizmu. Be abejo, po to būtų buvę nauji trėmimai ir areštai, bet juos nutraukė 1941 m. birželio 22 d. prasidėjęs Vokietijos–SSRS karas.

Vokietijai pralaimint karą ir 1944 m. sovietinei armijai vėl grįžtant į Lietuvą, drauge su daugeliu Lietuvos žmonių į Vakarų pasitraukė ir dalis dvasininkijos. Tarp jų – arkivyskupas metropolitas Juozapas Skvireckas ir vyskupai Vincentas Brizgys ir Vincentas Padolskis. Tačiau visos vyskupijos, išskyrus Kauno arkivyskupiją, turėjo savo vyskopus (Vilniaus ir Telšių – net po du).

Antruoju sovietmečiu okupacinė valdžia nuo pat pirmų dienų genocido politiką vykdė daug atviriau, kaip ir pridera „nugalėtojams“. Tuoju pat prasidėjo vyrų gaudynės į kariuomenę, besislapstančiųjų šaudymas, karo išvargintų žmonių plėšimas apkraunant duoklėmis. Tada ir kilo didvyriškas ginkluotas pasipriešinimas; jis truko devynerius metus (1944–1953). Tai buvo visos tautos pasipriešinimas, nes partizanus rėmė ne tik turtingieji („buožės“), bet ir bežemiai. Į partizanų gretas stėjo visų socialinių sluoksnių žmonės: nuo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės aukštųjų kadrinių karininkų iki mažamokslių kaimo vyrų. Tik vėliau senu čekistišku metodu sovietams sukūrus šnipų tinklą bei kaimo žmones suvarius į kolchozus, netekęs atramos bazės vietoje ir negaudamas paramos iš Vakarų, ginkluotas pasipriešinimas buvo nuslopintas. Dešimtys tūkstančių ištikimųjų Tėvynės sūnų, fiziškai išniekintų, bet nepalaužtos dvasios, atgulė į gimtąją žemę, o šimtai tūkstančių buvo sugrūsti į gulagus ar ištremti į Sibirą. Taip buvo vykdomas fizinis tautos genocidas.

Tą pačią dalį patyrė ir Lietuvos Katalikų Bažnyčia. 1947 m., praėjus trejiems metams po antrosios sovietinės okupacijos, Lietuvoje beliko vienas vyskupas – Kazimieras Paltarokas. Vysk. Antanas Karosas mirė, arkivysk. Romualdas Jalbžykovskis ištremtas į Lenkiją, vysk. Vincentas Borisevičius buvo sušaudytas, arkivysk. Mečislovas Reinys bei vyskupai Teofilus Matulionis ir Pranciškus Ramanauskas įkalinti. Kol kas

*Žemaičių apygardos partizanai žygyje. Priekyje – apygardos vadas
V. Montvydas-Žemaitis. 1949–1950 m.*

Dainavos apygardos partizanų vadų pasitarimas. 1948 m.

Žuvę partizanų *Tauro* apygardos štabo nariai. Centre – apygardos vadas A. Baltūsis-Žvejas. 1948 m.

Išniekinti žuvusių partizanų kūnai Lazdijų MGB kieme. 1951 m.

NKGB (MGB, KGB)
kalėjimo kameros,
kur buvo kalinami ir
LKB Kronikos leidėjai
bei platintojai

Lukiškių kalėjimas Vilniuje

Vorkutos lagerio gyvenamoji zona

Džezkazgano lageris

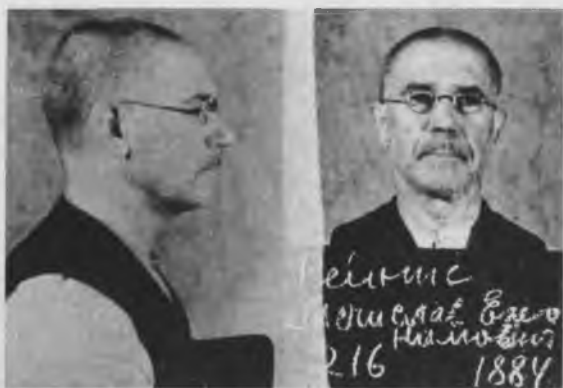

Tremtinio lietuvio laidotuvės Irkutsko srityje. 1953 m.

Gegužinės pamaldos tremtyje. Irkutsko sritis, Kliučiai. 1954 m.

1946–1947 m. represuotiųjų Lietuvos katalikų vyskupai:
 arkivysk. M. Reinys, vysk. V. Borisevičius,
 vysk. T. Matulionis, vysk. P. Ramanauskas

nera tiksliai apskaičiuota, kiek per karo ir pokario metus Lietuva neteko kunigų, tačiau, kaip matyti iš vysk. Vincento Borisevičiaus baudžiamosios bylos, Telšių vyskupija 1946 m. buvo netekusi 38% savo kunigų (su pasitraukusiais į Vakarų). Panaši padėtis buvo ir kitose vyskupijose. Pagal oficialius KGB dokumentus 1944–1953 m. Lietuvoje buvo suimti 362 kunigai⁹. Toks buvo Lietuvos katalikų dvasininkijos fizinio genocido rezultatas.

Tačiau visų dorų žmonių okupantai nepajėgė nei sušaudyti, nei į lagerius sugrūsti, nei ištremti: liko nemažai tų, kuriems *Dievas* ir *Tėvynė*, *Laisvė* ir *Nepriklausomybė* buvo šventos sąvokos – liko tikėjimas *Laisvė* ir jos ilgesys. Ir šios dvasios stiprybės pagrindinė puoselėtoja bei ugdytoja buvo Bažnyčia – vienintelė oficialiai veikusi organizacija, visa savo prigimtimi priešiška sovietinei naikinimo ideologijai.

Bažnyčia, gindama tikėjimo dalykus, negalėjo nesirūpinti tautos istorinio, kultūrinio, juolab religinio ir dorinio palikimo išsaugojimu ir perdavimu kitoms kartoms. Tai buvo visiškai priešprieša bolševikinei ateistinei ideologijai, ir būtų buvę naivu tikėtis, kad sovietinė valdžia paliks Bažnyčią ramybėje. Šalia fizinio genocido – dvasininkų žudymų, kalinimų, trėmimų, bažnyčių ir vienuolynų uždarymų, plėšimų – imtasi ir rafinuotesnių priemonių.

Siekdama savo politinių ir ideologinių tikslų, sovietinė valdžia negalėjo leisti Bažnyčiai normaliai funkcionuoti ir palaikyti ryšius su Vatikanu, nes būtų palikta nenukirsta arterija, kuria sroventų laisvę gaivinantis kraujas. Būdama juridiškai priklausoma nuo Vatikano (nors su juo daug metų ir neturėjo jokių oficialių ryšių), Lietuvos Katalikų Bažnyčia savo rankose išlaikė juridinės motyvacijos ginklą priešinantį daugeliui prieš ją nukreiptų sovietinės valdžios reikalavimų. Norint išmušti šį ginklą, reikėjo Lietuvos Katalikų Bažnyčią atskirti nuo Vatikano, t. y. kad ji pati atsisakytų pripažinti popiežiaus autoritetą ir jam paklusti. Tai buvo pavykę padaryti kai kuriose komunistų valdomose socialistinėse šalyse, atskiriant nuo Vatikano

⁹ Ten pat. F. K – 1. Ap. 10. B. 151, l. 198.

bent dalį Katalikų Bažnyčios dvasininkijos ir sukuriant vadinamąsias *tautines* bažnyčias. Tai buvo bandoma daryti ir Lietuvoje 1949 m. agituojant, verčiant kunigus pasirašyti pareiškimus dėl popiežiaus ir Vatikano, kaip „Vakarų imperializmo centro“, pasmerkimo. Tačiau nepavyko.

Po Stalino mirties (1953 m.), vadinamojo „chruščiovinio atšilimo“ metais, atviro smurto buvo atsisakoma ir bandoma kovoti su Bažnyčia „civilizuotomis priemonėmis“. Valdžia suvokė, kad Bažnyčios vien prievarta įveikti nepavyks. Todėl spaudoje ėmė rodytis straipsnių, teigiančių, kad religija žmogaus morališkai nežaloja. 1955 m. rugsėjo 11 d. net leista konsekruoti du naujus Lietuvos vyskopus: Julijoną Steponavičių ir Petrą Maželį. Buvo leista atstatyti Švenčionėlių bažnyčią bei statyti naują bažnyčią Klaipėdoje.

Iš kalėjimų ir tremties drauge su kitais ėmė grįžti gyvi išlikę kunigai: 1953–1957 m. grįžo 238 kunigai¹⁰. Taigi įsižiebė vilties žiburėlis.

Tačiau „atšilimo“ laikotarpis nebuvo ilgas. Iš pradžių Vengrijos, o vėliau Čekoslovakijos įvykiai išsklaidė visas iliuzijas: SSRS iš savo gnaužtų nesirengė nieko paleisti. Ėmė griežtėti ir jos politika Bažnyčios atžvilgiu. LKP CK¹¹ plenuose ir spaudoje vis dažniau imta reikalauti sustiprinti antireliginę kovą. Šiam klausimui buvo skirtas 1958 m. gruodžio 3–4 dienomis vykęs LKP CK XVII plenumas. Pagal jo nutarimus kovai su religija mokslo ir mokymo įstaigose, įmonėse bei organizacijose reikalaujama steigti ateistų būrelius. Inkriminuojant nacionalizmą, vėl pradėti suiminėti kunigai. Į atkampias vietas ištremiami „nesukalbamieji“ vyskupai: Teofilus Matulionis (1958 m. į Šeduvą), Vincentas Sladkevičius (1959 m. į Nemunėlio Radviliškį) ir Julijonas Steponavičius (1961 m. į Žagarę). Iš tikinčiųjų atimama pastatyta naujoji Klaipėdos bažnyčia, o jos statytojai kunigai – klebonas Liudvikas Povilonis ir vikaras Bronislovas Burneikis – nuteisiami. Kunigams už vaikų katekizavimą, ligoinių lankymą ir kitus panašius „nusikaltimus“ pradėtos skirti administracinės nuobaudos, organizuojami teismai.

¹⁰ A. Streikus. *Sovietų valdžios antibažnytinė politika (1953–1967) // Genocidas ir rezistencija*. Vilnius, 1997. T. 1, p. 137.

¹¹ LKP CK – Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas.

Dar labiau aktyvinti kovą prieš religiją įpareigojo naujoji SSKP programa (1961 m.), kurioje reikalaujama *sistemiškai vykdyti plačią mokslinę ateistinę propagandą, kantriai aiškinti, kokios klaidingos yra religijos, atsiradusios praeityje*. Mat po 10–20 metų sukurtoje komunistinėje visuomenėje negalėsią būti vietos religiniams prietarams, neturėsią būti „prispaustų“ žmonių. Sovietinėje spaudoje ėmė sparčiai daugėti ateistinių straipsnių apie religiją, Bažnyčią, kunigus ir tikinčiuosius. Kone privalomi mokyklose tapo ateistiniai vakarai, sekmadieniai ateistiniai tėvų ir vaikų susirinkimai. Į vidurinių mokyklų programą įtrauktas „visuomenės mokslo“ dalykas, turėjęs padėti suformuoti mokinių materialistinę pasaulėžiūrą, priešiskumą ir panieką religijai. Nuo 1964 m. iš mokslo ir mokymo įstaigų vadovų imta reikalauti, kad būtų tiriama, kaip besimokantiems taikyti *kovingojo ateizmo* metodus, kad kuo daugiau būtų išugdyta drąsių, ryžtingų ateizmo propagandistų, nedarančių jokių nuolaidų religininkams.

Šios kovos, kaip ir visų kitų *tarybinės liaudies kovų ir pergalių įkvėpėja bei organizatorė* buvo komunistų partija: visos kitos – ideologinės, administracinės, represinės institucijos (rajonų ir apylinkių vykdomieji komitetai, mokyklos ir mokslo vardu besidangstančios ideologizuotos draugijos, partinis bei tarybinis aktyvas, KGB, milicija, teismai ir prokuratūra) buvo tik įrankiai. Prireikus būdavo pasitelkiami įmonių ir ūkių vadovai. Visi jie buvo pavaldūs partijai ir apraizgyti visagalio, kaip tada atrodė, voro – KGB, įpareigojančio sekti, kontroliuoti ir varžyti Bažnyčios veiklą.

1974 09 20 LSSR Ministrų Tarybos nutarimu Nr. 339 buvo patvirtinti *Kultų įstatymų laikymosi kontrolės komisijos prie miesto, rajono darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto nuostatai*. Juose nurodoma, kad dvasininkams neleidžiama dalyvauti valstybiniame, kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime; imtis labdaros veiklos, organizuoti specialių susirinkimų, būrelių, grupių, kursų ir pan., kur gyventojai būtų mokomi religijos; neleidžiama organizuoti specialių religinių renginių, leisti ir platinti religinės bei kitokios literatūros; rengti ekskursijų, poilsio vakarų, įrengti vaikų poilsio ir sporto

aikštelių; steigti bibliotekų, skaityklų bei muziejų; rengti susirinkimų, organizuoti tikinčiųjų išvykų į šventąsias vietas. Be miesto, rajono vykdomojo komiteto sutikimo neleidžiama kunigui dalyvauti religinėse apeigose tuose religiniuose susivienijimuose (parapijose), kuriose jis neįregistruotas. Nenusižengti šiam nutarimui negalėjo nė vienas savo pareigas sąžiningai atliekantis kunigas, nes šių nuostatų vykdymas reiškė visišką kunigui privalomo darbo sustabdymą. Spauldoje kunigai ir aktyvesni tikintieji būdavo traktuojami kaip nusikaltėliai.

7-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje prasidėjo uoliųjų kunigų aktyvus pasipriešinimas. Tai paaiškinama tuo, kad į Bažnyčios gyvenimą įsiliejo sovietiniais metais Kauno kunigų seminariją baigę dar KGB voratinkliais neapraizgyti jauni, drąsūs ir pasišventę kunigai, kurie greitai surado bendrą kalbą su nepalaužtos dvasios iš lagerių grįžusiais bei kitais Bažnyčiai ištikimais uoliaisiais kunigais ir ganytojais. Jie suvokė, kad iš valdžios nėra ko tikėtis. Tad daugelis jų, nepaisydami visų draudimų, katekizavo vaikus, pamoksluose ragino tikinčiuosius drąsiai išpažinti tikėjimą ir jį ginti, ginti savo vaikų teisę į tikėjimą, nes tai *garantuoja SSRS Konstitucija*.

Dėl tikėjimo laisvių varžymo pradėta rašyti pavieniai ir grupiniai laišakai vyskupijų valdytojams bei aukščiausioms partinėms ir valstybinėms institucijoms. 1968 m. rugpjūty Telšių vyskupijos kunigai Vladas Šlevas ir Alfonsas Pridotkas nusiuntė SSRS Ministrų Tarybai pareiškimą dėl Lietuvos Katalikų Bažnyčios ir Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos veiklos varžymų. Už tai pareiškimą autoriai vietinės valdžios buvo persekiojami ir perkelti dirbti į kitas parapijas. Didelė Vilkauskio vyskupijos kunigų grupė taip pat kreipėsi dėl sunkios kunigų seminarijos padėties. Už tokį, pasak valdžios, akiplėšiškumą kunigams Sigitui Tamkevičiui ir Juozui Zdebskiui buvo atimti kunigo registracijos pažymėjimai (be kurių civilinė valdžia neleido oficialiai eiti kunigo pareigų). Kun. Lionginas Kunevičius už tai buvo paimtas į sovietinę armiją „apmokymams“.

Dėl Bažnyčios ir tikinčiųjų padėties Lietuvoje daug pareiškimų pasiūsta aukščiausioms SSRS ir LSSR valdžios įstaigoms, taip pat tarptautinėms organizacijoms. Juose buvo reikalauja-

ma Konstitucijoje bei tarptautiniuose SSRS pasirašytuose susitarimuose deklaruojamų sąžinės, žodžio ir spaudos laisvių. Kol pareiškimai buvo siunčiami SSRS ir LSSR valdžiai, ji nelabai dėl to jaudinosi – jie visi būdavo persiunčiami KGB ir ten įstrigdavo, o KGB darbuotojai imdavosi prieš rašiusiuosius ar pasirašiusiuosius atitinkamų represinių priemonių. Tačiau tarptautinėms organizacijoms adresuoti dokumentai valdžią labai erzino: mat čia, kalbant KGB terminologija, buvo kenkiama SSRS tarptautiniam prestižui.

Uoliesiems kunigams ypač daug nerimo kėlė vienintelės Lietuvoje veikusios Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos padėtis, nes nuo jos didele dalimi priklausė Lietuvos Katalikų Bažnyčios ateitis. Matydami, kad iš valdžios Kunigų seminarijai laisvių neiškovos, uolieji kunigai 1971 m. įsteigė pagrindinę kunigų seminariją, kuri Lietuvos Katalikų Bažnyčiai (ir ne tik Lietuvos) davė daug iškilų šiandienos asmenybių.

Nors ir persekiojami, Lietuvos kunigai rūpinosi tautos tikėjimu, dorovės išsaugojimu ir jos ateitimi: 1969 m. kun. Pranciškaus Masilionio *SJ* dvasios veikiama ses. Gema Jadvyga Stanelytė *SJE* įkūrė *Eucharistijos bičiulių* sąjungą; įsisteigė ir veikė *Valančiaus blaivybės* judėjimas; buvo palaikomos ir puoselėjamos religinės ir tautinės tradicijos. Visoje šioje veikloje tautos dorovingumas buvo siejamas su laisve. *Tik tikinti, blaivi ir doroviškai sveika tauta, net ir nelaisvėje būdama, gali būti laisva*, – toks buvo uoliųjų kunigų *credo*.

Iškeldama viešumon tikinčiųjų diskriminavimą ir SSRS valdžios daromus nusikaltimus, Lietuvos Katalikų Bažnyčia protesto raštuose rėmėsi ne tik SSRS konstitucijoje deklaruojamomis teisėmis, bet ir SSRS pasirašytais tarptautiniais susitarimais: 1948 m. gruodžio 10 d. *Jungtinių Tautų (JT, arba SNO – Suvienytųjų Nacijų Organizacija)* Generalinės asamblėjos priimta *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija* bei 1975 m. Helsinkio pasitarimo *Baigiamuoju aktu*, kur buvo iškilmingai pasižadėta gerbti žmogaus teises ir laisves. Kadangi SSRS nusižengimus demaskuojantys dokumentai pasiekdavo Vakarus, tai tikrai kenkė SSRS prestižui bei jos skelbiamam mitui apie save kaip „pačią demokratiškiausią valstybę“.

SSRS, ir toliau likdama totalitarinė valstybė, savo politikos iš esmės negalėjo keisti, todėl kova prieš Lietuvos Katalikų Bažnyčią kartu buvo ir kova prieš tautos laisvės siekius. Slepiamas agresyvumas ypač suvešėjo L. Brežnevo laikais. Tada itin sustiprėjo KGB ir kitų represinių struktūrų veikla. Lietuvos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu šios struktūros turėjo atlikti tris uždavinius: 1) sugriauti Bažnyčią iš vidaus; 2) užkirsti kelius teisingai informacijai į užsienį; 3) dezinformuoti laisvąjį pasaulį.

Toliau kovoti su išlaikiusiais laisvą dvasią buvo skirta atskiram SSRS KGB padalinio Lietuvoje skyriui, o vėliau 5-ajai (ideologinės kontržvalgybos) tarnybai, turinčiai kelis skyrius. Ši tarnyba turėjo sekti sovietinei okupacijai besipriešinančią inteligentiją ir kovoti su ja, o jos 3-iasis skyrius – su dvasininkija, pirmiausia su Katalikų Bažnyčios, kaip gausiausios, labiausiai organizuotos ir juridiskai Vatikanui pavaldžios, organizacijos nariais.

Kovos metodai ir priemonės keitėsi, tačiau komunistų partija ir jos įrankis – KGB – savo ketinimų niekada neatsisakė. Iki pat *Atgimimo* (1988 m.) LKP ir KGB įtemptai dirbo, kad Lietuvos Katalikų Bažnyčia, nors oficialiai ir priklausanti popiežiaus jurisdikcijai, *de facto* vykdytų okupantų politiką: valdžia siekė įsiskverbti į Bažnyčios vidaus gyvenimą (ypač valdymą) ir ją numarinti pačių dvasininkų rankomis. O tai, žmogiškai svarstant, labai paprasta: atskirk nuo Bažnyčios jaunimą, likviduok kunigų seminariją (arba joje ugdyk tokius kunigus, kurie vykdytų pasaulietinės valdžios valią), izoliuok kunigus nuo visuomenės, apribok jų veiklą kulto patarnavimais ir beliks laukti, kol patys dvasininkai palaidos mirstančią Bažnyčią.

Tačiau tam reikėjo į savo kontrolę perimti Lietuvos Katalikų Bažnyčios valdymą, kurį pagal bažnytinę teisę vykdo vyskupai arba vyskupijų valdytojai. Dėl to buvo ieškoma būdų į šias pareigas prastumti sau palankius dvasininkus, o nepaklusniesiems (kaip iš lagerių grįžusiems vyskupsams Teofilui Matulioniui, Pranciškui Ramanauskui, nesukalbamiesiems Julijonui Steponavičiui, Vincentui Sladkevičiui) neleisti valdyti vyskupijų arba juos nuo valdymo nušalinti, išstremiant į atkampias parapijas. Kadangi ir sukalbamesnieji vyskupai bei valdytojai dažnai pasirodydavo ne visai paklusnūs, todėl neretai ir juos šalindavo iš

pareigų, ieškodavo naujų ir... vėl nusivildavo. Per visą okupacijos laikotarpį sovietinei valdžiai taip ir nepavyko Lietuvos Katalikų Bažnyčios valdymo visiškai perimti į savo rankas.

Vyskupijų kurijos ir jų vadovybė, vadovaudamasi žemiškos diplomatijos ir *modus vivendi* ieškojimo motyvais, dažnai rinkosi ne griežtą pasipriešinimą tikėjimo laisvės varžymams, o leisdavosi į kompromisus. Šie kompromisai, viena vertus, įgalino išlaikyti legalią Bažnyčios veiklą, tačiau, kita vertus, ne visuomet tarnavo Bažnyčios reikalam: kartais kurijos tapdavo tik įrankiais valdžios rankose įgyvendinant rafinuočiausius KGB kabinetuose sukurtus kovos su Bažnyčia planus. Valdžiai, kaip minėta, būtų buvę parankiausia Bažnyčią pasmaugti jos pačios rankomis – tada pasaulis neturėtų ką kaltinti. Todėl ji didžiausią dėmesį skyrė Bažnyčios ateičiai – kunigų seminarijai, bei dabarčiai – kunigų parinkimui atitinkamoms pareigoms, kad atsakinguose Bažnyčios veiklos baruose jos ganytojai ir kunigai būtų kuo paklusnesni sovietinei valdžiai.

Kaip bet kuris kitas gyventojų sluoksniu, ir dvasininkija nebuvo vienalytė: buvo drąsesnių ir bailesnių, pasišventusių ir savanaudžių, apsisprendusiųjų kovai dėl Bažnyčios ir linkusiųjų daryti nuolaidas bei kompromisus. Be abejo, geravaliai sudarė Lietuvos dvasininkijos daugumą. Kadangi vyskupijų kurijų veiklos kontrolei ir paralyžiavimui KGB skyrė ypatingą dėmesį, todėl tikinčiųjų ir apskritai žmogaus laisvių varžymui pasipriešinimo iniciatyvos kildavo iš tų pasišventėlių savanorių, kurie dažniausiai valdžios būdavo nutremti į atkampias kaimo parapijėles. Jie nepabūgo ne todėl, kad neturėjo ko prarasti. Tokia buvo jų šventa nuostata, kurią kun. Juozas Zdebskis savo antrojo teismo metu išsakė šv. apaštalo Petro žodžiais: *Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių*.

Uolieji Lietuvos kunigai organizavo visų geravalių kunigų ir drąsių tikinčiųjų pasipriešinimą. Tačiau dėl izoliuotumo nuo laisvojo pasaulio SSRS būtų galėjusi nesunkiai susidoroti su jų priešinimusi. Sovietinius okupantus baugino ir galėjo sutramdyti vienas dalykas – laisvojo pasaulio opinija apie juos. Tai įkvėpė uoliusius kunigus ryžtis per pagrindžio spaudos leidinius išsakyti pasauliui tiesą apie žmogaus ir tikinčiųjų teisių tryvimą bei represijas.

2. LKB *Kronikos* ištakos ir vieta rezistencinėje pagrindžio spaudoje

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos leidimo idėja gimė tarp uoliųjų bendraminčių kunigų, kurie apytikriai nuo 1966 m. pradėjo organizuoti slaptus susirinkimus. Pradžioje juose dalyvaudavo įvairių vyskupijų uolieji kunigai. Kai kurie vienos vyskupijos kunigų parengti dokumentai (pareiškimai, kreipimaisi, protestai) būdavo palaikomi ir kitų vyskupijų kunigų, jų pasirašomi arba parengiami analogiškai.

Didelių aktyvumu pasižymėjo veiklieji Vilkaviškio vyskupijos kunigai: Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius *SJ*, Juozas Zdebskis, Konstantinas Ambrasas, Vaclovas Degutis, Albinas Deltuva, Gvidonas Dovidaitis, Petras Dumbliauskas *SDB*, Vincentas Jalinskas, Lionginas Kunevičius, Jonas Maksvytis, Ignas Plioraitis, Pranciškus Račiūnas *MIC*, Vaclovas Stakėnas, Juozas Žemaitis *MIC* ir kiti. Visų šių sambūrių neoficialus vadovas buvo kun. S. Tamkevičius *SJ*. Šiuose susirinkimuose būdavo aptariami einamieji reikalai ir perspektyva: sovietinių pareigūnų prievartavimo ir represijų faktai, pastoracijos problemos, vyskupijų kurijų minkštakūniškumas, taip pat nubrėžiamos tolesnio veikimo gairės. Būdavo numatoma kito susirinkimo vieta, laikas, o kartais ir svarstyтина problema.

Visi šių sambūrių kunigai vieningai sutarė, kad vienintelis pasipriešinimo būdas prieš Bažnyčios persekiojimą – tai nepaisyti sovietinių religinių kultų įstatymų, net rizikuojant, kad dėl to tektų nukentėti. Čia buvo aptariami pareiškimai ir kreipimaisi į vyskopus, vyskupijų valdytojus, sovietinę valdžią: išsakomos problemos, siūlomi jų sprendimo būdai, keliama reikalavimai. Pirmieji tokie pareiškimai pasirodė 1968–1969 metais. Juos pasirašydavo daugelis ir kitų vyskupijų kunigų. Veikliųjų kunigų susirinkimai buvo organizuojami ne tik Vilkaviškio, bet ir kitose vyskupijose.

Veiklieji kunigai (KGB juos vadino „reakcionieriais“), suvokdami, kad jų pareiškimai ir kreipimaisi pasiliks tik tyruose šaukiančiojo balsas, o jie patys vienokiu ar kitokiu būdu bus represuoti, priėjo išvadą, kad reikia pradėti leisti pagrindinį leidinį (kitoks negalėjo egzistuoti), kuris faktais iliustruotų pa-

reiškimuose išsakomą skaudžią Bažnyčios ir tikinčiųjų padėtį Lietuvoje, žadintų pasipriešinimą dvasinei destrukcijai, kurią skleidė valstybinis ateizmas. Pogrindžio leidinio idėją realizavo kun. Sigitas Tamkevičius, nežinant net daugeliui šių sambūrių dalyvių: to reikalavo konspiracija. Toks leidinys turėjo būti perduodamas ir į laisvąjį pasaulį. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, pasiekusi Vakarus, tenykščių pasišventėlių lietuvių dėka ėmė pasauliui skelbti apie SSRS politikos melą, klastingumą ir agresyvumą.

Religinio ir filosofinio pobūdžio leidiniai, padauginți rašomosiomis mašinėlėmis, buvo platinami Lietuvoje nuo 6-ojo dešimtmečio, bet keliančių viešumon valdžios nusikaltimus Bažnyčiai tada dar nebuvo (išskyrus *Vasario 16-osios* ar kitų nepriklausomos Lietuvos švenčių progomis pasirodančius antisovietinius lapelius).

Būtų neteisinga manyti, kad *Kronika* išdygo plyname, istorinių šaknų neturinčiame lauke. Patriotinė lietuvių pogrindžio spauda (o *Kronika* buvo ne tik religinis, bet ir patriotinis leidinys) turėjo gilią istorinę šaknį: jos siekė dar caro laikų spaudos draudimo – knygnešių gadinę, taip pat 1944–1953 m. ginkluoto pasipriešinimo laikus, kai buvo leidžiama kelios dešimtys laikraščių ir net partizanų poezijos rinkiniai. Numalšinus ginkluotą pasipriešinimą, šios tradicijos buvo tęsiamos lageriuose ir tremtyje. (Kaip tų laikų spaudos simbolis yra ranka rašyta *Sibiro lietuvių maldaknygė*.)

Partizaniška spaustuė

PRISIKĖLIMO
UGNIS

LLKS PRISIKĖLIMO APYGARDOS ORGANAS

1951. gruo d i s. № 5 (21).

GIMĒ KRISTUS — žmogaus sveikint brolis.

Kaip šaltis gied vienšis pušis baltųjų patalių sapnų graudžiai
dejuoja — dejuoja prie bahai užlieto kūčių stalo motina — sūnų
dėmę: be Paltūnais kūvočiams už tėvų šalį kritę...

— Je — Patozonail — tik sap taria — benamis tevas motina.

Neviena, nedzinoxi manā tēve, mātīti! Danguis ir zemes Viespa
ties Sāpūs pūstēvis! Š Ausšybā nūšnostyt tai ašara, tai pašakvīt!

-Tavo sūnus-duktā karštygiais atejo. Man patirdyti, kad juos, tėvą ilmuose dūžę, gulis savo Viespaties kelu!

Lietuvi, kitių tautų iš Danguos Viešpatys D'evs balsu kalba:

Ēdavo sēnā - dukrā xova šventā. Tik ji gražins ir īs svečīn šānū
Neturēlas / tūsva Lieluva dīdžinotīs kankinīq, dīdevrīn garbe.

Partizanų *Prisikėlimo* apygardos laikraščio fragmentas.
(1951 m.)

Sibiro lietuvių maldaknygės
Marija, gelbėki mus autorė kankinė
Adelė Dirsytė (1909–1955)

Marija,
gelbiki mus

Sv. Mišine
Ruka

Yianga

2
10
Te sioje valon
loje kuniga lorka
ni puiŝo ŝono altoj,
ŝonojate, ni aig pa-
sant, kaj pat i
ni mane. Tiespate

Pirmieji puslapiai
iš maldaknygės
Marija, gelbėki mus

Sv. Tėvė, Katalikų Ganytojus, Mes Lietuvos Respublikos R.-Katalikai Nau-
 kiame Jūsų šventenybės uždaro. Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus pavidimu
 esi visų mūsų katalikų Vėdas ir Ganytojas. Naikinsim, terorizuosime, alkansiu-
 gi, kraujuosime, parduosim, laiką be jokio, net žmogiško, natūralių teisių, nuo pasaulio
 visiškai izoliuoti, pradedame Jūsų globos ir pagalbos, gyvename atstūmus
 toro ir smurto okupacijos metus. Gyvybės kaina perduodame Jums savo tautos
 kėdę istorijai rašyti, rodydami XX amžiaus bedievybės – komunizmo gėdą, do-
 mikuodami pasaulio akis, niekšingai melą, apie Tarybų Sąjungoje religijos
 laisvę. Kolka būna okupantų smurto mūsų nepasmaugę, pradedame tikrąją tiesą,
 savo tautos žiauriąją tragediją. Šis raštas yra mūsų Tėvyne mirties testa-
 mentas.

Mūsų Tėvė, Lietuva V. tauto Didžiojo laikais buvo didėję ir galin-
 ga. Varnos mūsų, gindama krikščionybą, sulaukė turkų voržirgų ir Europą. Mū-
 sų grafi kalba yra vienintelė senovės indų-sanskritų liekana. Mūsų šalis nū-
 ra turtinga, bet dar būdų lietuvių rankomis ji išmaitinė ir apėdė savo žemės
 vaikus. Baltijos jūra švelniai skalauja mūsų žemės pakraštį. Mūs beveik
 iš visų pusių supa nekatalikiškos tautos. Rusų carų imperialismas šimtmeči-
 nės kovos, mūsų ramią tautą naikino ir siaubė, kai susidūrė su prūsais ir
 austrais, psididali jo mūsų kraštą. Čaras jėga norėjo mus sur-
 sinti ir suprovelavinti. Pasą šimtmečio buvo uždrindę letų raidoms spau-
 dą, kad mes įprastume prie rusiško raidyno. Nuostabiai atspari buvo mūsų tau-
 ta. Trys didieji aukilimai, kardu ir ugnimi buvo sutriuškinti. Jokie pašadai,
 aukštos vietos lietuvių nesuviliojo. Knygnešiai iš užsienio alapta nešė lie-
 tuvišką knygą. Rusų surengtomis Kražių skerdynėmis stebėjosi pasaulis meile
 mūsų Bažnyčiai ir Tėvų žemei.

Po Didžiojo Karo bolševikų-azijatų ordos iš visų pusių mus užplūdo.
 Tūkstančiai jaunųjų paguldė galvas, kol tapome laisvi. Laisvoje Tėvyneje ne-
 bėpriskaitome pilimų trijų milijonų žmonių. Per 23 laisvės metus toli palikę
 mes rytų kraštus, net su Vaka rais konkuravome. Deja, 1939 m. pasaulinis karas
 iš visų pusių apsupo mūsų karbūsią ir ramią tautą. Per Lenkiją vėl priartė-
 jo 200 milijonų azijatų-bolševikų. Iš karto tik basė, vėliau visiškai okupu-
 oja. Trys milijonai prieš 200 milijonų, galėjome tik už laisvę mirti. Laimin-
 gi tie, kurie mirė ir nemato kas dabar Tėvyneje vyksta. Sv. Tėvė, atliek mus,
 šio visieji paviršius mirusiems. Ką mes išgyvenome, jokia žmogaus vaizduotė
 negalėtų sukursti. Tai – primena senovės didžiausius totorių antplūdžius. Iš mū-
 sų atėmė žemę, namus, Sankinome mūsų miestus, vienklerius. Flek to, bet iš mūsų
 atėmė mirties laisvę, protavimą. Mūs paverė visiškai dvasios vergais. Mūsų
 kultūra pasuko mažiausiai šimtmečio atgal. Mes turime tikėti prasite amžiam
 visokiomis nesąmonėm, kurias senai persirgome. Uždrėdami ir apilydusius oku-
 pantus, mes turime tikėti, kad pas juos visko yra, kad pas juos tėra kultūra,
 kad visame pasaulyje badas ir vargas, kad tik jų dėka, mes dabar geriausiai
 gyvename, nors mūsų vaikai užmiršo, kas yra cukrus ir viestasos. O, apantai in-
 rinko mus "sėdus" buvusių žagių, gistoakių, svetimaščių, įvairių perėjimų,
 kvanturistų. Ekstremistinė T. t. kandiatai, kiek žino, narių. Patvo
 juos išstatė, patvo surašė ir su durčiu vėrė už juos "baisuoti". Mes, išdė-
 džiū lietuvių tautą. Dieve, kokios baisios buvo dienos, o debesis lėkė balso-
 vimo patalpos. Galia armų kraujo upeliai tekėjo žemė krauju pasruvo. Kas lai-
 laisvės ragavo, vergiškai nebus. Tas mirtas laisvės, kas negina jos. Patrio-
 tai napergyvendinti tos dienos, patvo krito su durčiu persiverdami žirdi.
 Suo okupantų tankų, lėktuvų būrio, dūdnėdžio mūsų miestai ir kaimai. O vis dėl
 to nebalsovaros. Okupantų melas perviršijo visoki laisvaisdavimą. Jie paskelbė
 mūsų vispabai pramų įsijungti ir Tarybų Sąjungai. Tai buvo smurto ir gėdos
 audimas. Sv. Tėvė, kada okupantas su savo tankais ir durčiuais pridūnė, tai
 mūsų žemė, akmenų, gelos žaukė prieš baisiąją klastą. Andros su perkūnijomis
 pridūnė ir drobio žemę, prieš tą baisųjį melą. Tos baisios dienos tūkstan-
 tūs lietuvių žūria katvargose praūdė. O vis dėl to mes didžiaujamės, kad
 laisvę labiau, o ilgiau, kaip savo gyvę.

1911 metų birželio mėn. per 3 dienas apie 40.000 lietuvių be toismo,
 be ordos, su juos su vaikais, seneliais, ligoniais, suknėis ir galvijais
 vėjos ir be dūnų kėpė, be mirties, išvežė ir išbėgė. Per trys dienas lie-
 tuvis liba už juos alimbo d eomis. Liec natūroje pakeitė žmaitumus senelių
 jaunių, dar žmaitus kūdikius. Ir šimties mūsų smurto akarba, alpatančiųjų
 vėjos ir dūnų, giesmės gal aišius užsėmė, bučiuojamės, paskoti-
 ni. 1911 metų birželio mėn. per 3 dienas apie 40.000 lietuvių be toismo,
 be ordos, su juos su vaikais, seneliais, ligoniais, suknėis ir galvijais
 vėjos ir be dūnų kėpė, be mirties, išvežė ir išbėgė. Per trys dienas lie-
 tuvis liba už juos alimbo d eomis. Liec natūroje pakeitė žmaitumus senelių
 jaunių, dar žmaitus kūdikius. Ir šimties mūsų smurto akarba, alpatančiųjų
 vėjos ir dūnų, giesmės gal aišius užsėmė, bučiuojamės, paskoti-
 ni.

1948 m. Lietuvos Romos katalikų laiško popiežiui Pijui XII faksimilė.
 (Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas)

Be abejo, tuos tremtyje ir lageriuose ėjusius leidinėjus iš pirmo žvilgsnio nedrąsu vadinti laikraščiais ir gretinti su periodiniais leidiniais. Tačiau nepamirština, kad jie pratęsė partizaninės spaudos kurstyją laisvės vilties ugnelę, kuri šildė lietuvio širdį Šiaurės ir Sibiro speiguose iki naujų vilties pragiedrulių: juk paskutinio rinkinėlio Intos lageryje pasirodymo data – 1956 metai – sutapo su kruvinaisiais įvykiais Vengrijoje. Jų aidas atsiliepė ir Lietuvoje. Vėlinės Kauno ir Vilniaus kapinėse virto jaunimo protesto eitynėmis, kurias okupantams teko sklaidyti šarvuočių ir pėstininkų daliniais. Prasidėjo laisvės viltį išlaikiusios naujos kartos represijos¹².

Be vietinių lietuvių tautinės pagrindinės spaudos tradicijų, *Kronikos* pasirodymui turėjo tam tikros įtakos ir nuo 1965 m. Rusijoje savilaida (rus. – *samizdat*) leidžiami leidiniai. Populiariausias iš jų buvo *Einamųjų įvykių kronika* (rus. – *Chronika tekuschich sobytij*). Ji pasiekdavo ir Lietuvą. Nors šis leidinys po Jakyro ir Krasino areštų (1971 m.) buvo prigesęs ir atgaivintas tik 1974 m., lietuviškai *Kronikai* jis padovanojo ne tik savo pavadinimo analogą, bet ir padėjo jos žinias paskleisti SSRS bei užsienyje.

Kronika buvo pirmasis solidus pagrindžio leidinys, pratęsęs okupantui besipriešinančio lietuvio žodį. Pradėjęs eiti 1972 03 19, jis gana reguliariai (kas 2–3 mėnesiai) pasirodavo nauju numeriu. Iki *Atgimimo* išėjo 81 numeris (paskutinis datuotas 1989 03 19, taigi ėjo lygiai 17 metų).

Kronikos pirmasis ir ilgametis redaktorius buvo kun. Sigitas Tamkevičius SJ. Dalyvaudamas veikliųjų kunigų sambūriuose, jis pats sužinodavo daug konkrečių sovietinės valdžios nusižengimų Bažnyčiai ir tikintiesiems, kuriuos paskelbdavo *Kronikoje*. Vėliau informacijos gavimo kanalai plėtėsi. Tačiau nebuvo vilčių, kad šis leidinys ilgai išsilaikys. Kaip rašo arkivysk. Sigitas Tamkevičius SJ, jis pas netikėjo, kad *Kronika* taip ilgai – iki pat *Atgimimo* laikų – tvers: manė, išeis keli ar keliolika numerių ir visus „susems“ KGB. Tačiau Dievas rėmė šį darbą.

¹² V. Užtupas. *Žurnalisto žinynas*. Kaunas, 1992, p. 58.

Daug lėmė ir redaktoriaus įžvalgas. Ko gera, pagrindinę *Kronikos* išlikimo priežastį redaktoriui tiksliausiai nusakė jo tardytojas kpt. R. Rainys: *Mokėjai pasirinkti bendradarbius*. Tokius, kuriems, kaip ir redaktoriui, rūpėjo tik Dievo ir Tėvynės reikalai.

Per *Kronikos* gyvavimo laikotarpį buvo įsisteigę ir sunyko daug pagrindžio leidinių (vienų nuomone, 25, kitų – 30)¹³. Už politinę pagrindžio veiklą ir rengimąsi leidybai 1973 m. kovo mėnesį buvo areštuoti kauniečiai Šarūnas Žukauskas, Antanas Sakalauskas, Izidorius Rudaitis ir Vidmantas Povilionis.

LKB Kronikos steigėjas, redaktorius ir leidėjas kun. Sigitas Tamkevičius. 1962 m.

1975 m. gegužės mėnesį pasirodė *Laisvės šauklys*. Jo redaktorius buvo Kęstutis Jokubynas, bendradarbiavo (rašė straipsnius, spausdino rašomosiomis mašinėlėmis) Antanas Terleckas, Julius Sasnauskas ir Vytautas Bogušis. Iš viso išėjo kokie 5 numeriai.

Tų pačių metų lapkričio mėn. išėjo katalikiškos patriotinės pakraipos leidinys *Aušra*. Tai buvo tarsi *Kronikos* sesuo. Pirmųjų numerių netgi redaktorius buvo tas pats – kun. Sigitas Tamkevičius *SJ*, ir tik nuo 6-ojo numerio leidinio redagavimą perėmė kun. Lionginas Kunevičius, kuris jį leido iki *Atgimimo*. Buvo ir daugiau šių abiejų pagrindžio leidinių – *Kronikos* ir *Aušros* – bendrų darbuotojų. Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto dėstytojas, filologijos mokslų daktaras (dabar kunigas, *Jėzaus Draugijos* narys) Kazimieras Jonas Ambrasas redagavo ne tik *Aušrą*, bet ir kai kuriuos *Kronikos* numerius. *Aušra*, kaip ir *Kronika*, pasiekdavo Vakarus, ten būdavo iš naujo parengiama spaudai ir leidžiama atskirais tomiais; gauta medžiaga skelbiama ne tik spaudoje, bet ir per užsienio radiją.

¹³ A. Dumčius. *Nobelio taikos premija* // Lietuvos aidas. 1995 03 09. Nr. 47; V. Užtupas. Min. veik., p. 61.

Tais pačiais (1975) metais pasirodė ir rezistencijos laikraščiai *Varpas* bei *Pastogė*. 1976 m. išėjo leidiniai *Dievas ir Tėvynė* bei *Aušrelė*¹⁴.

1977 m. sausio mėn. pasirodė kunigams skirtas leidinys *Tiesos kelias*. Tų pačių metų gegužės mėnesį išėjo prancišketės ses. Benvenutos Ados Urbonaitės redaguojamas ir leidžiamas katalikiškos ir tautiškos pakraipos religinis kultūrinis leidinys *Rūpintojėlis*.

1978 m. rugpjūtyje išleistas liberalios krypties leidinys *Perspektyvos*. Jį redagavo ir leido Vilniaus universiteto docentas Vytautas Skuodis. Jo rūpesčiu buvo atgaivintas nacių okupacijos metais legaliai leistas tęstinis leidinys *Lietuvos archyvas*; išleistas jo I (VI) tomas¹⁵.

Itin turtingi pagrindinės spaudos buvo 1979 metai: tadaėjo net 13-os pavadinimų nelegalūs leidiniai¹⁶. Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejaus proga išleistas leidinys *Alma Mater*. Tais pačiais metais liepos mėnesį pasirodė radiklios tautinės pakraipos laikraštis *Vytis*. Idėją leisti naują pagrindinį leidinį iškėlė Vladas Šakalys. Jai pritarė Julius Sasnauskas (dabar kunigas). Antrasis *Vyčio* numeris buvo skirtas Helsinkio susitarimų vykdymui stebėti Lietuvos grupės nario Viktoro Petkaus teismui. Šį leidinį leido Vladas Šakalys, Julius Sasnauskas ir Antanas Terleckas. Po A. Terlecko (spalio 30 d.) ir J. Sasnausko (gruodžio 11 d.) areštų *Vyčio* 5-ąjį ir 6-ąjį numerius išleido Vytautas Bogušis ir tuometinis Vilniaus pedagoginio instituto studentas (dabar kunigas) Robertas Grigas. *Vyčio* Nr. 4, 5 ir 6 pasiekė Vakarus¹⁷, 7-asis numeris pateko į KGB rankas.

1979 m. dar išėjo katalikiškos pakraipos pagrindžio leidinys jaunimui *Lietuvos ateitis*, kurį redagavo ses. Birutė Briliūtė SJE. Ji parengė, suredagavo ir padaugino 7 šio leidinio numerius. Vėliau dėl persekiojimų susilpnėjęs *Kronikos* redakcijai buvo nutarta visas kūrybines jėgas skirti *Kronikos* reda-

¹⁴ V. Užtupas. Min. veik., p. 60.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ LYA. Baudž. b. Nr. 09-2-008-87. T. 8, l. 77-94. (*Istoriko pokalbis su A. Terlecku.*)

gavimui. Ses. Birutei Briliūtei paprašius Saulių Kelpšą padėti, susitarta su Algirdu Patacku, kuris parengė ir išleido 8-ąjį *Lietuvos ateities* numerį. Tai buvo paskutinis šio leidinio numeris.

1981 m. pasirodė leidinys *Blaivybėje jėga*. Be šių, dar žinomi pagrindyje ėję *Lietuvos balsas*, *Tautos kelias*, *Ethos*, *Šalin vergiją* ir kiti leidiniai.

Kadangi *Kronika* sovietinei valdžiai, matyt, buvo pavojingiausia (dėl jos žinių perdavimo į Vakarus ir skleidimo per užsienio radiją), todėl trumpai buvo pasirodęs ir KGB inspiruotas provokacinis „pogrindinis“ leidinys – *Bažnyčia ir „LKB Kronika“*.

Daugelį pagrindžio leidinių, areštavus redaktorius bei leidėjus, KGB pavykdavo likviduoti išėjus vos keliems numeriams. 1983 05 06 buvo areštuotas ir *Kronikos* redaktorius kun. S. Tamkevičius. Jo areštas sukėlė ne tik didelį pavojų, kad gali neišlikti *Kronika*, bet buvo netektis ir Vilkaviškio vyskupijos kunigų sambūriams. Jų veikla po kun. S. Tamkevičiaus arešto susilpnėjo: susitikimai vykdavo nereguliariai, buvo ne tokie aktualūs ir dalykiški. Pasak kun. Petro Dumbliausko SDB: *Pasijutome tarsi bičių spiečius be motinėlės – bitės gyvos, laksto, bet nėra gyvybingumo*. Tačiau visus labiausiai džiugino, kad nenutrūko *Kronikos* – to vieno iš svarbiausių šių sambūrių kūdikio – gyvybė: kun. S. Tamkevičius *SJ* per vienuolika pagrindžio spaudos metų rengė pamainą, kuri, nepabūgusi vargo ir pavojų, tęsė *Kronikos* leidybą.

Dėl jokio kito pagrindžio leidinio nenukentėjo tiek žmonių, kiek dėl *Kronikos*. Dėl jos KGB rūšius, sovietinius kalėjimus ir lagerius praėjo kunigai Sigitas Tamkevičius *SJ*, Alfonsas Svarinskas (nors jam oficialiai buvo inkriminuojama *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto* ir kita antisovietinė veikla), Virgilijus Jaugelis MIC ir Jonas Kastytis Matulionis *SJ*, vienuoliai – jėzuitas brolis Anastazas Janulis, seserys Nijolė Sadūnaitė, Genovaitė Navickaitė, Ona Pranckūnaitė ir Ona Vitkauskaitė, pasauliečiai Petras Plumpa, moksleivis kybartietis Romas Žemaitis, Juozas Gražys, Vladas Lapienis (2 kartus),

Perskaitytes, duok kitam!
Bina nuo 1972 metų.

L K B K R O N I K A Nr. 17

Šiame numeryje: Nijolės Sadūnaitės teismas.
6 kunigų protestas.
Kun. Babrausko pareiškimas.
Mintys Pergalės šventės
proga.
Žinios iš vyskupijų.
Tarybinėje mokykloje.
Seno mokytojo apmąstymai.
Įvairios žinios.

1975.VII.4.

L i e t u v a . . . . . 1975 m.

Pagrindyje leisto Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos Nr. 17
faksimilė. (Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas)

Negul meilė Lietuvos
Dega mūsų širdyse,
Yardan tos Lietuvos
Vienybė teįdyl

A U Š R A

Nr. 46 /86/

T u r i n y s

Nekirskime patys šakos...

Vatikano Valstybės Sekretoriaus laiškas vysk. Jul. Steponavičiui.

Laiškai iš lagerių ir tremties.

Dėkojame salcburgiečiams ir kitiems.

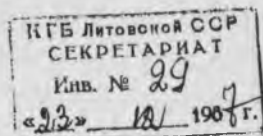
Valdančio elito ideologija.

Lietuvos duobkasių sueiga.

Iš "Aušros" archyvo (Alkoholizmo ligne. Kreipimasis į Lietuvos dvasininkus. Apie "Aušros" atsiradimą. (Šimtmečio praga)).

Marybų Sąjungos demokratinio judėjimo programa. (Pabaiga. Pradžia 45 nr.)

Lietuva 1945-52 metų (eil.).

L i e t u v a
1984 m. gruodis

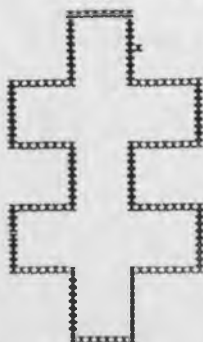
Aušros Nr. 46 faksimilė,
(Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas)

VYTIS

VYTIS

VYTIS

NR-4

OKUPUOTOJI LIETUVA

1980 metal kovo-balandžio mėn.

TURINYS

1. Dybenko-generalgubernatoriaus listuval.....	3pel.
2. J. Semauskio atviras laiškas V. Charasovui	3pel.
3. Atviras laiškas Dybenkai.....	32pel.
4. A. Stalkevičiaus pareiškimas Dybenkai.....	13 ..
5. D. Kerčinskis pareiškimas I. Veliamui.....	23 ..
6. Protestas dėl A. Velicko arešto.....	25 ..
7. Protestas dėl J. Semauskio arešto.....	25 ..
8. Išvoniatinis Anišo įvargdymas.....	32 ..
9. Nauji "Helainis" grupės baris.....	40 ..
10. Kronika.....	42 ..
11. Naština. Kovojimas.....	46 ..

2

TURINYS

Sidabro varpas Šaukle.....	2

I

SANCTIFICATIO NOSTRA

1/ Kontempliatyvinė maldos gatvė.....	3
2/ Didžioji paslaptis.....	9

II

DUC IN ALTUM

1/ Duonoje ir vyne.....	13
2/ Religinis auklėjimas ir laisvė.....	23
3/ Apaštalai ir mes.....	27

III

PRAKTIŅĖS SIĖLOVADONĖ

1/ Kunigas asykloje.....	30

IV

ŽINIOS

1/ Kiek katalikų Prieš Amerikoje.....	44
2/ Didžiausi kunigų kapai pasaulyje	44

TIESOS KELIAS

NR. 20

1981..... gruodžio mėn.

Pagrindžio leidinių Vytis Nr. 4 ir Tiesos kelias Nr. 20 faksimilės.
(Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas)

Povilas Buzas, Jadvyga Bieliauskienė ir maskvietis disidentas Sergejus Kovaliovas. Oficialiai inkriminuojant kitus nusikaltimus (kaip antai, užsiėmimą draudžiamu poligrafiniu amatu ar maldininkų eitynių organizavimą į Šiluvą, *Kryžių kalną*), tačiau faktiškai už bendradarbiavimą *Kronikos* leidyboje buvo nuteisti: Mečislovas Jurevičius, ses. Gema Jadvyga Stanelytė, Vytautas Vaičiūnas (dabar kunigas). Už kitą pagrindinę tautinę spaudą kalėjo Antanas Terleckas, Julius Sasnauskas, Vytautas Skuodis, Gintautas Iešmantas, Algirdas Statkevičius, Liudas Dambrauskas, Algirdas Patackas, Boleslovas Kulikauskas, Jonas Ivanauskas ir kiti. Už antisovietinę veiklą (darbą Helsinkio grupėje, įvairių peticijų organizavimą, vaikų ir jaunimo ugdymą tautine ar religine dvasia) tais laikais dar kalėjo Viktoras Petkus, Povilas Pečeliūnas, Balys Gajauskas, studentas Rimas Čebelis ir daug kitų.

Kaip rašo arkivysk. S. Tamkevičius, *ne visi ano meto lietuviai vienodai vertino rizikingą pagrindžio spaudos darbą. Buvo ir tokių, kurie įrodinėjo, kad reikia brandinti jaunimą ateities darbams ir pirma laiko jų neleisti į lagerius, kad nereikia vilko šaukti iš miško, kad su kakta sienos nepramuši.* (Dažnai tai buvo KGB per agentus platintos mintys.) Kiti teigė, *kad tylėjimas būtų tolygus išdavystei, kad jaunimą reikia įtraukti į veiklą, nes be šitokio „universiteto“ jis dvasioje nesubręs ir pasirinks konformizmo kelią*¹⁸. Šitie, antrieji, ir rinkosi pagrindinės rezistencinės veiklos kelią.

Būdingas pagrindžio rezistencinės spaudos bruožas – didelė atskirų numerių apimtis, prilygstanti legalių laikraščių apimčiai ar net didesnė už ją, nors ir nepajėgianti jų nurungti periodiškumu, techninėmis galimybėmis ir apipavidalinimu. *Kronikos*, *Vyčio*, *Perspektyvų* ir kitų pagrindinių rezistencijos leidinių kai kurių numerių apimtis siekdavo 60–80 puslapių. Leidėjų areštai, tardymai, kratos, kalinimas ir tremtys, labai intensyvus bendradarbių, platintojų ir skaitytojų sekimas visomis KGB turimomis priemonėmis ne vieną rezistencijos leidinį vertė eiti nereguliariai, laikinai ar net visai nutraukti savo egzistavimą.

¹⁸ S. Tamkevičius. *Žingsniai į laisvę* // Voruta. 1995 03 18–24, Nr. 11 (197).

Ilgiausiai ir reguliariausiai – iki pat *Atgimimo* – be didesnių pertraukų ėjo *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*¹⁹. Iš visų Lietuvos pagrindžio leidinių ji atliko didžiausią vaidmenį atskleidžiant sovietinės valdžios nusikaltimus Bažnyčiai ir Tautai. Ir nors ji daugiausiai rašė apie tikinčiųjų persekiojimus, tačiau tuomet tikėjimo ir tautos laisvė buvo tapatūs dalykai. Taigi *Kronika* tarp kitų sovietinės okupacijos metais Lietuvojeėjusių pagrindžio leidinių užima pirmaujančią vietą ne tik savo pirmapradžiškumu ir ilgalaikiškumu, bet ir tuo įnašu, kuriuo ji, kviesdama visos planetos dorus žmones kovai dėl žmogaus teisių ir laisvių, prisidėjo prie lietuvių tautos kančių ir lūkesčių išgarsinimo pasaulyje.

3. *LKB Kronikoje* keliamos problemos

Kol nėra parašyta 50-ties okupacijos metų Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorija, *Kronika* lieka išsamiausias to laikotarpio žinių šaltinis. Nors jos leidybinis laikotarpis aprėpia tik 17 paskutinių okupacijos metų, tačiau joje spausdinti straipsniai atspindi nemažai ir ankstesniųjų nusikaltimų Bažnyčiai bei tikintiesiems. Pavyzdžiui, joje buvo įdėta kai kurių vyskupijų (gaila, ne visų) per okupaciją (nuo 1940 m.) nužudytų, areštuotų, lageriuose mirusių ir iš jų grįžusių kunigų sąrašai. Joje taip pat minimi ir 6–7-ojo dešimtmečių sovietinės valdžios vykdyti Bažnyčios diskriminavimo faktai: vyskupų Vincento Sladkevičiaus, Julijono Steponavičiaus ir arkivyskupo Teofiliaus Matulionio ištremimai į atkampias Lietuvos parapijėles, 1968–1969 m. spausdinti kolektyviniai kunigų kreipimaisi dėl Bažnyčios padėties ir kt. Visi *Kronikoje* aprašyti faktai liudija kunigų ir tikinčiųjų pastangas legaliu būdu išsikovoti sau priklausančias teises ir laisves, iš valdžios patiriant vis rafinuotesnį Bažnyčios slopinimą ir engimą.

Sąlygiškai *Kronikos* tematiką būtų galima suskirstyti taip: kreipimaisi ir pareiškimai dėl tikinčiųjų laisvių varžymo; skelbimai apie mokinių priverstinį ateizavimą; pranešimai apie okupacinės valdžios kovą su pačia *Kronika* – kratas, tardymus,

¹⁹ V. Užtupas. Min. veik., p. 60, 61.

jos leidėjų ir platintojų teismus; įvairios žinios iš vyskupijų, daugiausia pateikiant konkrečius faktus apie tikinčiųjų teisių ir laisvių pažeidimus.

Viena iš kovos priemonių buvo įvairūs kolektyviniai kreipimai. Kunigų ir tikinčiųjų kreipimaisi įvairiais opiais jų teisių ir laisvių klausimais buvo adresuoti savo tiesioginiams vadovams – popiežiui ir vyskupams bei vyskupijų valdytojams, taip pat respublikos vyriausybei ir SSRS valdžios atstovams. 1978 m. įsikūrus *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetui* (TTGKK), kai kurie jo dokumentai buvo adresuojami ir tarptautinėms organizacijoms: *Jungtinėms Tautoms*, kitų krikščioniškųjų Bažnyčių vadovams, šalių vyriausybėms, parlamentams ir prezidentams. Kreipimūsi autoriai – nuo vieno tikinčiojo iki keliolikos tūkstančių pasirašiusiųjų. Visuose juose viena tema: prigimtinių teisių, SSRS konstitucijoje bei SSRS pasirašytuose tarptautiniuose dokumentuose garantuojamų laisvių varžymai. Šie dokumentai it veidrodis atspindi visas tikinčiuosius jaudinusias problemas.

Vieni iš pirmųjų dokumentų, adresuotų Lietuvos vyskupijų valdytojams, tai okupacinės valdžios vykdomas Katalikų Bažnyčios fizinis maršimas. Kaip žinoma, apie trečdalis Lietuvos kunigų buvo represuoti karo ir pokario metais. Daugelis iš jų, kurie ištvėrė kalėjimus bei lagerius, grįžo palaužtos sveikatos. Kaip ir pokario metais, 6–8-jame dešimtmetyje parapijos toliau tuštėjo: mirus klebonui, jos likdavo neveikiančios arba tik aptarnaujamos, nes nebuvo ką į jo vietą paskirti. Sovietinė valdžia 7-ajame dešimtmetyje priimamų mokytis į vienintelę Lietuvoje išlikusią Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją limitą buvo sumažinusi iki 5 žmonių, o per metus numirdavo iki 30 kunigų. Taigi kunigų mirdavo 6 kartus daugiau, negu jų buvo parengiama seminarijoje. Ir tai buvo ne dėl pašaukimų stygiaus, ne dėl tikėjimo susilpnėjimo Lietuvoje, o dėl sovietinės okupacinės valdžios politikos – šitaip siekta fiziškai numarinti Bažnyčią.

Pirmuosiuose dokumentuose buvo išsakomas rūpestis dėl netikusios Kauno kunigų seminarijos vadovybės, dėl sovietinės valdžios kišimosi į dėstytojų ir klierikų parinkimą ir ypač

dėl klierikų verbavimo į KGB agentus. Labai daug yra sukaupta atskirų vyskupijų kunigų kolektyvinių kreipimųsi dėl tikinčiųjų ar jų pačių teisių ir laisvių varžymų. Ne mažiau rūpintasi dėl naujų Lietuvos ganytojų skyrimo, kad į avių kaimenę nepatektų vilkas aviės kailyje ar bailsys piemu.

Kadangi nuo pirmųjų okupacijos dienų valdžia stengėsi paralyžiuoti Bažnyčios gyvenimą iš vidaus, t. y. nuolat silpninti jos vadovybę ir neoficialiai jos valdymą perimti į savo rankas, nepaklūstantys Religijų reikalų tarybos (toliau – RRT) įgaliotinio reikalavimams (o kartais net per daug jam klusnūs ir savo nediplomatiškumu perlenkiantys lazda) vyskupijų valdytojai buvo keičiami klusnesniais ar lankstesniais. Objektiviai vertinant, šitokia kai kurių Bažnyčios vadovų nuolaidžiavimo ir baimės politika daug pakenkė Bažnyčios vidaus gyvenimui: vienaip ar kitaip jie prisidėjo ne prie Bažnyčios palaikymo, o prie jos slopinimo. Tokios okupacinės valdžios politikos kontekste paaiškėja, kodėl jai reikėjo atsikratyti neklusniais vyskupais Teofilium Matulioniu (1958 m.), Vincentu Sladkevičiumi (1959 m.), Julijonu Steponavičiumi (1961 m.), kurie galėjo ne tik patys pasipriešinti tikinčiųjų laisvių varžymams, bet daryti įtaką ir kitų vyskupijų valdytojams.

Turbūt nė vienu kitu klausimu *Kronikoje* nėra įdėta tiek kreipimųsi į popiežių, Lietuvos vyskupijų valdytojus, respublikos ir SSRS valdžią, kaip dėl šių vyskupų grąžinimo į savo vyskupijas. Ir nors į šiuos kreipimusis nebūdavo gaunama jokių atsakymų arba gaunami įžūliu melu atausti atsakymai (ypač iš RRT įgaliotinio), aktyvieji Lietuvos kunigai ir tikintieji vėl iš naujo siųsdavo prašymus ir protestus dėl vyskupų tremties, kol pagaliau, po ilgų valdžios manipuliacijų, 1982 08 08 (po 23-ųjų metų tremties) į Kaišiadorių vyskupo sostą sugrįžo vysk. Vincentas Sladkevičius.

Paskutinysis tikinčiųjų rašytas pareiškimas (kurį pasirašė 4530 žmonių) dėl vysk. Julijono Steponavičiaus grąžinimo į Vilniaus arkivyskupo sostą buvo pasiūstas jau įsisukus *Atgimimo* vėjams. Pareiškimas 1988 10 22 buvo pasiūstas SSKP CK²⁰ generaliniam sekretoriui Michailui Gorbačiovui. Pagaliau

²⁰ SSKP CK – Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komitetas.

Vysk. Vincentas Sladkevičius.
1958 m.

1989 02 05 d. arkivysk. Julijonas Steponavičius buvo oficialiai grąžintas į Vilnių ir čia pasakė pirmąjį pamokslą atgautoje Arkikatedroje.

Buvo labai daug kreipimusi į įvairias respublikos ir Sovietų Sąjungos kompartijos ir vyriausybės institucijas reikalaujant grąžinti Vilniaus *Arkikatedrą*, Klaipėdos *Marijos Taikos Karalienės*, Vilniaus *Šv. Kazimiero* (paverstą ateizmo muziejumi) bažnyčias bei prašant leisti statyti naujas bažnyčias sunaikintų, sudegusių vietoje ar išaugusiųse naujuose miestuose. Deja, tai būdavo beviltiškas beldimasis į oku-

pacinės valdžios duris (bet ne betikslis: nors jos ir neatsiverdavo, pasaulis sužinodavo apie padarytas bei daromas skriaudas Bažnyčiai Lietuvoje).

Tarpdiecezinė kunigų seminarija Kaune. 1957 m.

Be galo daug nemalonumų okupacinei Lietuvos valdžiai ir kagėbistams pridarė *Jungtinėms Tautoms* perduotas 1971–1972 m. Lietuvos katalikų memorandumas, kurį pasirašė per 17 000 Lietuvos tikinčiųjų ir kur buvo papasakota apie sovietinės valdžios vykdomą Bažnyčios diskriminavimą bei tikinčiųjų persekiojimus: apie vyskupų J. Steponavičiaus ir V. Sladkevičiaus tremtį, Kauno kunigų seminarijos, kunigų skirstymo reikalus, trukdymus teikti religinius patarnavimus,

Vysk. Julijonas Steponavičius

tikinčiųjų šalinimą iš darbo dėl jų įsitikinimų, draudimą atstatyti sugriautas ar sudegusias bažnyčias ir kita. Tai buvo pirmasis oficialus garsus žodis pasauliui apie sovietinės valdžios daromus nusikaltimus Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir tikintiesiems; žodis buvo išgirstas ir todėl sukėlė didelį okupantų pyktį.

1975 m. kreipiamasi į Berlyno kardinolą Alfredą Bengšą (*A. Bengsch*), kuris sovietmečiu lankėsi Lietuvoje, o 1977 m. – į Belgrado komisiją, tikrinančią, kaip vykdomi 1975 m. Helsinkyje pasirašyti tarptautiniai susitarimai dėl žmogaus teisių.

1978 m. rengiant naują SSRS ir LSSR konstituciją visi Lietuvos vyskupai ir valdytojai bei kunigai kreipėsi į SSRS ir LSSR Aukščiausiųjų Tarybų prezidiumus, reikalaudami pataisyti konkrečius konstitucijos straipsnius, kad būtų sulyintos tikinčiųjų ir ateistų teisės. 1979 m. *TTGKK* savo dokumentu Nr. 5 kreipėsi į LSSR ir SSRS Aukščiausiųjų Tarybų prezidiumus, nurodydamas tikinčiuosius ir Bažnyčią diskriminuojančius naujų *Religinių susivienijimų nuostatų* straipsnius. Dar 1973 m. *Kronika* atviru *Laišku mokytojui* kreipėsi į visus Lietuvos mokytojus, kviesdama juos neluošinti vaikų dvasios prievarta peršant ateistinę ideologiją, nemokyti ir neversti jų veidmainiauti, o diegti šventus idealus. Nors kai kurie iš šių

Мазкун - Kremlin

Lietuvos Romos katalikų

Н о р о з а н д у м а н

Ys kupai J. Site ponavičius ir V. Sluckevičius daugiau kaip
6 metų be teisio sprendimo, be termino yra varginami tremtyje,
kors niekas nėra nusikaltę.

Š.m.lapkrīdā maa.lvuvu nuteisti metams kalēti du kunigai:
Zadebais ir P.Dubyns uē tā, kord jē tēvā prāšoni bei atlikdmi
vuv kunigiskis pārcēns, vokuks paalēkino katuliku tikājimo
sargādu. Itie kunigai nēdājo vokuksa cūstis pīmāji komunijai
mokykloja, bet bažnyčioje ir nūekas prievartas nenuodojo
nūekas nūorojo. Tuo tarpu mokyklosē tikinūjū tēvā tkinūis
vokuks prievarta moko atslužu, vėrdie kalbati, rētyti ir elgtis
vokuks savo sūžinā, tādieu šitų prievartuotojų nūekas nebėra ir
tiek isie.

Kunigiņi upejojāka mūs tikinātos tīnāmā apturātū, nūs
permejā mūs dūg kar vienes kunigis apturējs po dvi, o kar-
sā mūs tū apīdī, cīverīti cīrūt nāt anelīnī ir inveli-
kunigis tūp vīr dāt, to, kod Kunigis amkurījos reikalos
vērko mūs tīk vīskupus kīsk valdžios īgītoitina, valdžia lei-
zīa komet ī Semīnīrijā pīlīmī vūs dūmīt klierīkū,
Kunigū skīratymā ī pēpīlīes tālp pnt dīrigojās valdžios pārlī-
konai.

Nors LTSH Baudzinimas kodeksas pirmo bruošna už tikinčiųjų
ersė klijams, bet praktikoje jau niekam netaikomos. 870m. Vilkaiv-
le. o r. švietimo skyrius atleido iš darbo už tikėjimą mokyt. O Bri-
le. o r. Vilkaivsko r. veldžia savame mieste neduoda net šlavijos
erbo. Sitokių pareigūnų niekas nebūdžia, nors dėl jų suvelas
ste lige nte! bjo vėlai praktikuoti tikinčiųjų

Vēl dzīvos pāreigoni naidīdza tikpatiesams savo lēmomis
izstrādāt sudzīgus baņķis, pav. Sengradgē, Batakiosse, Gaurēje.
Ar dideli vērge loģizma izsairangti kopšija gyvenamame namā,
ik joku būdu negalima ja perkalti ant šventoriņu.

Mēs gatolam nudausti der duogu sakaudziu persekojimo stveju, kas apkarta nudaugu gyvenime ir aukla nudauglymim tarybina institucija ir istatymais. Todel mes praboma tarybina vyriaus y autokrit mumis seinais laise, kuri ven uzgerinatuts TSSR Konstitucija, bet iki šiol nabaivo vykdoma. Mes norime na grauzi nudaugu par apanda ir endija, bet rimty vyriausybas pastangy, kuo-los padeti mumis katalikoms Jausiti lygtatelsiais Tarybina Sotai- ties pilieciais.

1971m. gcoo3210 mon.

1. Flamingo
 2. Stomach
 3. Stomach
 4. Stomach
 5. Stomach
 6. Stomach
 7. Stomach
 8. Stomach
 9. Stomach
 10. Stomach
 11. Stomach
 12. Stomach
 13. Stomach
 14. Stomach
 15. Stomach
 16. Stomach
 17. Stomach
 18. Stomach
 19. Stomach
 20. Stomach
 21. Stomach
 22. Stomach
 23. Stomach
 24. Stomach
 25. Stomach
 26. Stomach
 27. Stomach
 28. Stomach
 29. Stomach
 30. Stomach
 31. Stomach
 32. Stomach
 33. Stomach
 34. Stomach
 35. Stomach
 36. Stomach
 37. Stomach
 38. Stomach
 39. Stomach
 40. Stomach
 41. Stomach
 42. Stomach
 43. Stomach
 44. Stomach
 45. Stomach
 46. Stomach
 47. Stomach
 48. Stomach
 49. Stomach
 50. Stomach
 51. Stomach
 52. Stomach
 53. Stomach
 54. Stomach
 55. Stomach
 56. Stomach
 57. Stomach
 58. Stomach
 59. Stomach
 60. Stomach
 61. Stomach
 62. Stomach
 63. Stomach
 64. Stomach
 65. Stomach
 66. Stomach
 67. Stomach
 68. Stomach
 69. Stomach
 70. Stomach
 71. Stomach
 72. Stomach
 73. Stomach
 74. Stomach
 75. Stomach
 76. Stomach
 77. Stomach
 78. Stomach
 79. Stomach
 80. Stomach
 81. Stomach
 82. Stomach
 83. Stomach
 84. Stomach
 85. Stomach
 86. Stomach
 87. Stomach
 88. Stomach
 89. Stomach
 90. Stomach
 91. Stomach
 92. Stomach
 93. Stomach
 94. Stomach
 95. Stomach
 96. Stomach
 97. Stomach
 98. Stomach
 99. Stomach
 100. Stomach
 101. Stomach
 102. Stomach
 103. Stomach
 104. Stomach
 105. Stomach
 106. Stomach
 107. Stomach
 108. Stomach
 109. Stomach
 110. Stomach
 111. Stomach
 112. Stomach
 113. Stomach
 114. Stomach
 115. Stomach
 116. Stomach
 117. Stomach
 118. Stomach
 119. Stomach
 120. Stomach
 121. Stomach
 122. Stomach
 123. Stomach
 124. Stomach
 125. Stomach
 126. Stomach
 127. Stomach
 128. Stomach
 129. Stomach
 130. Stomach
 131. Stomach
 132. Stomach
 133. Stomach
 134. Stomach
 135. Stomach
 136. Stomach
 137. Stomach
 138. Stomach
 139. Stomach
 140. Stomach
 141. Stomach
 142. Stomach
 143. Stomach
 144. Stomach
 145. Stomach
 146. Stomach
 147. Stomach
 148. Stomach
 149. Stomach
 150. Stomach
 151. Stomach
 152. Stomach
 153. Stomach
 154. Stomach
 155. Stomach
 156. Stomach
 157. Stomach
 158. Stomach
 159. Stomach
 160. Stomach
 161. Stomach
 162. Stomach
 163. Stomach
 164. Stomach
 165. Stomach
 166. Stomach
 167. Stomach
 168. Stomach
 169. Stomach
 170. Stomach
 171. Stomach
 172. Stomach
 173. Stomach
 174. Stomach
 175. Stomach
 176. Stomach
 177. Stomach
 178. Stomach
 179. Stomach
 180. Stomach
 181. Stomach
 182. Stomach
 183. Stomach
 184. Stomach
 185. Stomach
 186. Stomach
 187. Stomach
 188. Stomach
 189. Stomach
 190. Stomach
 191. Stomach
 192. Stomach
 193. Stomach
 194. Stomach
 195. Stomach
 196. Stomach
 197. Stomach
 198. Stomach
 199. Stomach
 200. Stomach
 201. Stomach
 202. Stomach
 203. Stomach
 204. Stomach
 205. Stomach
 206. Stomach
 207. Stomach
 208. Stomach
 209. Stomach
 210. Stomach
 211. Stomach
 212. Stomach
 213. Stomach
 214. Stomach
 215. Stomach
 216. Stomach
 217. Stomach
 218. Stomach
 219. Stomach
 220. Stomach
 221. Stomach
 222. Stomach
 223. Stomach
 224. Stomach
 225. Stomach
 226. Stomach
 227. Stomach
 228. Stomach
 229. Stomach
 230. Stomach
 231. Stomach
 232. Stomach
 233. Stomach
 234. <

1. <i>Thymus</i>	1. <i>Thymus</i>
2. <i>Thymus</i>	2. <i>Thymus</i>
3. <i>Thymus</i>	3. <i>Thymus</i>
4. <i>Thymus</i>	4. <i>Thymus</i>
5. <i>Thymus</i>	5. <i>Thymus</i>
6. <i>Thymus</i>	6. <i>Thymus</i>
7. <i>Thymus</i>	7. <i>Thymus</i>
8. <i>Thymus</i>	8. <i>Thymus</i>
9. <i>Thymus</i>	9. <i>Thymus</i>
10. <i>Thymus</i>	10. <i>Thymus</i>
11. <i>Thymus</i>	11. <i>Thymus</i>
12. <i>Thymus</i>	12. <i>Thymus</i>
13. <i>Thymus</i>	13. <i>Thymus</i>
14. <i>Thymus</i>	14. <i>Thymus</i>
15. <i>Thymus</i>	15. <i>Thymus</i>
16. <i>Thymus</i>	16. <i>Thymus</i>
17. <i>Thymus</i>	17. <i>Thymus</i>
18. <i>Thymus</i>	18. <i>Thymus</i>
19. <i>Thymus</i>	19. <i>Thymus</i>
20. <i>Thymus</i>	20. <i>Thymus</i>

1971 m. gruodžio mėn. Lietuvos Romos katalikų memorandumo,
perduoto *Jungtinėms Tautoms*, faksimilė.
(IYA. Baudž. b. Nr. 47706/3. T. 11, l. 142)

kreipimusi buvo rašyti anksčiau, tačiau, pradėjus eiti *Kronikai*, joje buvo dar kartą paskelbti. *Kronika* atsiliepdavo į kiekvieną svarbesnį Visuotinės Katalikų Bažnyčios gyvenimo faktą: liūdesį – mirus popiežiui Pauliui VI, džiaugsmą ir viltį – išrinkus Joną Paulių II.

Kronika fiksavo ir individualius pareiškimus dėl tikėjimo persekiojimo. Minėtini nevienkartiniai Adučiškio klebono kun. Bronislovo Laurinavičiaus pareiškimai RRT įgaliotiniui ir kitoms valdžios institucijoms, Ceikinių parapijos klebono kun. Karolio Garucko SJ pareiškimai net SSRS vadovui Leonidui Brežnevui, kun. Pranciškaus Račiūno MIC ilgas atviras laiškas Vilniaus universiteto dėstytojui A. Augui dėl apšmeižimo, esą būsimasis popiežius Paulius VI jį kadaise įpareigojęs teikti žvalgybines žinias apie sovietinę armiją. Čia yra ne vienas žinomo religinės spaudos darbuotojo Vlado Lapienio pareiškimas, Vytauto Vaičiūno, kunigų Antano Yliaus MIC, Boleslovo Babrausko SJ, Sigitto Tamkevičiaus SJ, ses. Marytės Vitkūnaitės, pasauliečių Antano Terlecko, Virgilijaus Jaugelio ir kitų pareiškimai; kun. Jono Danylos SJ atviri laišakai aktyviam ateistui Broniui Jauniškiui dėl melo ir šmeižtų jo knygoje; Roberto Grigo laiškas Vidurinės Azijos karinės apygardos laikraščiui dėl jo apšmeižimo; kun. Roko Puzono pareiškimas KGB pirmininkui ir daug daug kitų. Kolektyviniai kreipimaisi ir individualūs pareiškimai, paremti ne tik konkrečiais faktais, bet dažnai patvirtinti šimtų kunigų ir tūkstančių tikinčiųjų parašais, pasiekę Vakarus ir pagarsinti pasauliui, remiami laisvojo pasaulio žmonių opinijos, buvo tikras ginklas, kuriuo bandyta sutramdyti sovietinės valdžios savivalę.

Dar viena ne mažiau įspūdinga ir veiksminga kovos dėl tikinčiųjų teisių forma buvo *Kronikoje* pateikiami tikinčiųjų diskriminavimo faktai. Skyrelyje *Žinios iš vyskupijų* aprašomi konkretūs tikėjimo varžymo faktai, pavyzdžiui, kaip ligoninės vyr. gydytojas neleidžia pakviesti į ligoninę kunigo mirštančiam ligoniui; kaip kolūkio tikintieji verčiami dirbti sekmadienį, o atsisakantys – baudžiami; kaip paskelbiamas „kiaulių maras“, kad į Šiluvą negalėtų atvykti maldininkai; kaip niokojamas

LKB Kronikos leidimą
palaiminės Lietuvos
jėzuitų provincijolas
1948–1988 m.
kun. Jonas Danyla SJ

Lietuvos marijonų
provincijolas
kun. Pranas Račiūnas MIC

Aktyvus *LKB Kronikos*
bendradarbis kun. Jonas
Lauriūnas SJ

Lietuvos kunigai jėzuitai (iš dešinės) Jonas Danyla, Jonas Boruta,
Antanas Gražulis su popiežiumi Jonu Paulium II Vatikane. 1989 m.

Kryžių kalnas (1961, 1973 ir 1974 m.) ir kaip jis vis iš naujo atgyja; kaip buvo sunaikintos Vilniaus ir Žemaičių Kalvarių *Kryžiaus kelio* stotys ir kt. Bažnyčios diskriminavimą gerai iliustruoja kad ir toks *Kronikos* 9 numeryje skelbiamas faktas, jog už elektros kilovatvalandę moka: kolūkiai – 1 kapeiką, gyventojai – 4, o bažnyčios – net 25 kapeikas.

Nuo 1975 m. labai pagausėjo bažnyčių gaisrų. 1976 03 17 sudegė Šiaulių *Šv. Jurgio* bažnyčia, o gaisrininkai jos beveik negesino – tik atvykę rusų kariuomenės gaisrininkai dalį bažnyčios išgelbėjo. Bandyta padėti Leipalingio (Lazdijų r.) bažnyčią. Labai dažnai bažnyčios būdavo apiplėšiamos, o kartais išniekinamas ir Švenčiausiasis Sakramentas. Pagausėjo kunigų užpuolimų ir nužudymų. Kaune užpulta ir mirtinai sužalota vienuolė Stasė Lukšaitė. Sovietinės teisėsaugos institucijos tokius nusikaltimus tirdavo vangiai, dažnai nenorom ar net dėdavo pastangas nuslėpti nusikaltėlius.

1964–1971 m. už tariamus Kultų įstatymų pažeidimus iš kunigų būdavo atimami registracijos pažymėjimai, o nuo 1976 m. už vaikų katekizavimą, Vėlinių eisenas ir kitus „nusikaltimus“ kunigus imta bausti piniginėmis baudomis. Kaltinimai būdavo įforminami rajono vykdomojo komiteto administracinėje komisijoje. Apie šį posūkį sovietinėje politikoje *Kronika* taip pat informavo pasaulį, dėl to KGB buvo priversta bent šiek tiek švelninti politiką Bažnyčios atžvilgiu. Nuo to laiko už skambinimą varpais, vaikų katekizavimą kunigai jau nebebuvo teisiami, tačiau žmonės už savo religinius įsitikinimus ir toliau buvo atleidinėjami iš darbo. Pirmasis toks *Kronikoje* pagarsintas faktas buvo 1970 m. Vilkaviškyje Onos Brilienės atleidimas iš mokytojos pareigų, atimant teisę dirbti bet kokią pedagoginę darbą. Mokytojai nesutinkant su sprendimu, įvyko net du teismo procesai: Vilkaviškyje ir Vilniuje Aukščiausiąjame teisme. Galutinis sprendimas – mokytoja dėl religinių įsitikinimų *negali eiti mokytojos pareigų tarybinėje mokykloje* – liko nepakeistas.

Vėliau *Kronikos* aprašyti panašūs tikinčiųjų atleidimai iš darbo: Bronės Pupkevičiūtės – pedagogikos mokslų daktarės iš Pedagogikos mokslinio tyrimo instituto, Domicelės Gailiušytės –

prancūzų kalbos mokytojos, Elenos Šuliauskaitės (1973 m.) – iš Vilniaus universiteto istorijos fakulteto vyr. laborantės pareigų, Aldonos Matusevičiūtės – iš vaikų lopšelio-darželio auklėtojos, fortepijono dėstytojos Aldonos Kezytės iš Vilniaus Bilio Dvariono vaikų muzikos mokyklos, Monikos Gavėnaitės iš *Šviesos* leidyklos, Bronės Kibickaitės iš Vilniaus universiteto skaičiavimo centro inžinierės pareigų. Šiaulietis Mečislovas Jurevičius iš pradžių atleidžiamas iš darbo, o paskui, neva už eisenos į *Kryžių kalną* organizavimą (iš tikrųjų už bendradarbiavimą *Kronikoje*), nuteisiamas; Petras Kimbrys 1986 m. išmetamas iš darbo M. K. Čiurlionio dailės muziejuje ir t. t. Neįmanoma išvardyti visų *Kronikoje* aprašytų tikinčiųjų diskriminavimo, tikėjimo persekiojimo faktų.

Eucharistijos garbinimo sąjūdžio
įkvėpėjas ir pradininkas
kun. Pranciškus Masilionis SJ

1969 m. uoliųjų kunigų ir vienuolių (daugiausia – *SJE*) pastangomis Lietuvoje ėmė plisti jaunųjų *Eucharistijos bičiulių* sąjūdis. Jie organizavo moksleivių susirinkimus (konspiraciniais sumetimais – kurio nors iš jų gimtadienio ar vardadienio proga), kur kunigų ar vienuolių seserų vadovaujami rengdavo minirekolekcijas, pokalbius, konferencijas, išvykas į gamtą. Mokiniai vaidindavo savo tėvams ir bendraamžiams saviveiklinius dvasių ugdančius religinius ir patriotinius montažus. Ypač

veikli šiuo požiūriu buvo Kauno Petrašiūnų parapija, kur jaunimui vadovavo ses. Aldona Raižytė *SJE* ir pasaulietis Saulius Kelpšas, o Kybartuose – seserys Ona Šarakauskaitė, Virginija Kavaliauskaitė, Bernadeta Mališkaitė ir Birutė Briliūtė. Taip pat veikė stiprūs jaunimo centrai Dzūkijoje – Leipalingyje, Šlavančiuose, Veisiejuose ir Žemaitijoje – Kelmėje, Raseiniuose.

Stirniškių miške
(Vilkaviškio r.)
1981 05 15 naktį
pastatytas kryžius

Sovietmečio konvulsijos: sunaikintas katalikų slapčia pastatytas
kryžius. (9-as dešimtmetis)

*Vasario 16-osios
minėjimas Kapčiamiesčio
apylinkėse (Lazdijų r.)
1983 m. Trispalvę
bučiuoja Eucharistijos
bičiulių sąjūdžio
narys G. Grušauskas*

Kryžių kalnas sovietmečiu

Pagrindiniai jaunimo susirinkimai vykdavo Kaune, Vilkaviškyje, Marijampolėje, Sasnavoje, Leipalingyje, Šlavantuose, Kybartuose. Kartais tuos renginius užklupdavo KGB ir milicija. Buvo užklupta stovyklavietė prie Šlavantų (vadovas kun. Juozas Zdebskis, seselės Bernadeta Mališkaitė ir Ona Šarakauskaitė), *Eucharistijos bičiulių* rekolekcijos Kybartuose 1982 m. (kun. Sigitas Tamkevičius), mokinių ir jų tėvų religinė vakaronė Viduklėje (kun. Alfonsas Svarinskas), jų sambūriai Marijampolėje (ses. Veronika Beišytė), Vilkaviškyje (ses. Birutė Briliūtė), Kelmėje (ses. Regina Teresiūtė) ir kitur. *Kronika*, atskleisdama KGB smurtavimus, kartu parodydavo, kaip net tokiomis sunkiomis persekiojimo sąlygomis galima suburti ir religine dvasia auklėti jaunąją kartą. *Kronikai* pagelbstint pasaulyje plačiai nuskambėjo vieno iš *Eucharistijos bičiulių* Roberto Grigo drąsa ir ištikimybė Dievui ir Tėvynei, kai sovietinėje armijoje dėl religinių ir tautinių įsitikinimų jis atsisakė priimti karinę priesaiką ir už tai jam teko patirti daug vargo ir kančių.

Kronika dažnai informuodavo, kad čia vienur, čia kitur pakelėje ar prie sodybos tikintieji pastatė naują kryžių, bet valdžios nurodymu (paprastai KGB vadovaujant) jis būdavo nugriauamas. KGB operatyvinėmis žiniomis kryžių statymo pagrindiniai iniciatoriai ir vykdytojai buvo tie patys *Eucharistijos bičiuliai*. Informacija apie tokius KGB vandalizmo aktus per *Kroniką* bematant apskriedavo pasaulį.

Dažnai ir plačiai *Kronikoje* gvildinama tema – tikinčiųjų moksleivių persekiojimas, šmeižimas, gąsdinimas ir prievartinis ateizavimas, kai tikintys moksleiviai būdavo verčiami stoti į ateistines pionierių ir komjaunuolių organizacijas. Turbūt nėra nė vieno *Kronikos* numerio (išskyrus paskutinius, išėjusius jau stipriai dvelkiant *Atgimimui*), kuriame nebūtų pateikiama tokių faktų iš įvairiausių Lietuvos vietovių. Mokyklose ypač būdavo pašiepiami ir diskriminuojami aktyviai bažnyčios liturgijoje dalyvaujantys moksleiviai: patarnaujantys šv. Mišiose, procesijų ir chorų dalyviai. Kiekvienas moksleivis žinojo, kad jeigu vidurinės mokyklos baigimo charakteristikoje bus įrašyti žodžiai: *neatsikratęs religinių prietarų*, – visų aukštųjų, o gal ir specialiųjų

vidurinių mokyklų durys bus uždarytos. *Kronikoje* aprašyta daug moksleivių drąsių poelgių, kai mokytojai paklausus, kas eina į bažnyčią, atsistodavo ko- ne visa klasė.

Norint sutrukdyti religinį vaikų auklėjimą, buvo draudžiama grupėmis katekizuoti vaikus. Nepaklūstantys tiems draudimams kunigai pradžioje buvo teisiami (kun. Antanas Šeškevičius SJ, kun. Juozas Zdebskis, kun. Prosperas Bubnys MIC). Mokykla stengdavosi atitraukti vaikus nuo bažnyčios įvairiausiais būdais, pradedant sekmadieniais žygiais, pramogomis ir baigiant pašaipomis ir gąsdinimais. Tačiau *Eucharistijos bičiulių* būreliai, slapti moksleivijos ir studentijos sambūriai (ypač Kybartuose ir Kaune) padėjo daliai jų išlaikyti tikėjimo ir Tėvynės meilės dvasią.

Apie šią žūtbūtinę kovą dėl Bažnyčios ir Lietuvos ateities – vaikų – kalba visa *Kronika*. Tikėjimo tvirtumą rodė ne vienas mokinys. Mokiniai nebijodavo būti pajuokti, niekinami ar net pašalinti iš mokyklos dėl tikėjimo, nes *geriau būti nemokytu žmogumi, negu mokytu išdaviku*²¹.

Kronikos pasirodymas sužlugdė visas valdžios viltis tyliai sunaikinti Bažnyčią. Vakaruose sustiprintas *Kronikos* balsas skambėjo visame pasaulyje. Net kai kurių kunigų ar aukštesnių dignitorių vojažai į Vatikaną ir Vakarus bei jų „liudijimai“ apie „tikinčiųjų laisvę“ negalėjo nustelbti *Kronikos* skelbiamos tiesos: pasaulis tikėjo ja, o ne okupantų pasiųstaisiais ir instrukuotais, kaip reikia elgtis ir ką kalbėti. Beliko vienas kelias: likviduoti *Kroniką*. Tai atlikti buvo pavesta KGB.

Dar niekas nėra suskaičiavęs (ir vargu ar kas suskaičiuos), kiek *Kronikos* byloje buvo tardyta žmonių. Tai įsivaizduoti

Kun. Antanas Šeškevičius SJ

²¹ LKB *Kronika*. Chicago, 1979. T. 5, p. 421.

Kun. Juozas Zdebskis. 1953 m.

Kun. Prosperas Bubnys MIC

gal padės toks faktas: vieno už *Kroniką* teisiamojo asmens byloje yra arti šimto tokių liudytojų apklausų protokolų. *Kronika* ir šito nenutylėdavo. Ji nuolat skelbė apie vykstančius dėl jos (kaip ir dėl kitų pagrindžio leidinių) tardymus, kratas, areštus ir teismus.

Kronikoje gana išsamiai aprašytas pirmasis KGB bandymas susidoroti su ja. Dar 1973 11 19–20 buvo atliktos kratos pas Kabelių kleboną kun. Joną Lauriūną SJ, pas kun. Algimantą Keiną Valkininkuose, pas kun. Boleslovą Babrauską SJ Smilgiuose, Krinčine pas kun. Joną Buliauską, Kaune pas Virgilijų ir Augustiną Jaugelius, Arimantą Raškinį ir daugelį kitų.

Kronika rašė ir apie kitataučių katalikų persekiojimus. Vilnius, kurį laiką buvęs viena iš salelių, kurioje galėjo prisiglausti žiauriai Ukrainoje sekami ir persekiojami unitai, pasidarė jiems taip pat nesaugus. 1973 m. pabaigoje čia buvo areštuoti ukrainiečiai kunigai unitai Prokopivas ir Mickievičius.

Kronika aprašo, kad 1974 m. kovo–balandžio mėnesiais buvo padarytos kratos Vilniuje pas ukrainietį kunigą Vladislavą Figolį, Bronę Kazėnaitę Kaune, kun. Sigitą Tamkevičių Simne, Joną Kastytį Matulionį Druskininkuose ir pas Oną Volskienę bei Stasę Mikšytę. 1974 04 24 buvo suimtas Juozas Gražys Kaune, o 1974 08 27 – ses. Nijolė Sadūnaitė Vilniuje. Mindaugas Tomonis priverstinai paguldytas į psichiatrinę ligoninę.

KGB susekė *Kronikos* leidėjų ryšius su Maskvos disidentais. 1974 11 27 Maskvos kagėbistai padarė kratą Vilniuje pas A. Tverdochlebovą, kur tuo metu buvo susirinkę pagrindiniai Maskvos disidentai: Andrejus Sacharovas, Sergejus Kovaliovas, Tatjana Velikanova, V. Turčinas, S. Orlovas ir A. Litvinova. Po mėnesio (1974 12 27) Maskvoje areštuojamas Sergejus Kovaliovas. Tą pačią dieną atliekamos kratos ir Lietuvoje pas Balį Gajauską, Albertą Žilinską, Birutę Poškienę, Algį Petruševičių, Antaną Terlecką, Joną Volungevičių, Algį Baltrušaitį ir Valerijų Smolkiną. Sergejus Kovaliovas atgabenamas į Vilniaus KGB kalėjimą.

1976 10 19 buvo padarytos kratos Vilniuje Jono Kastyčio Matulionio ir Vlado Lapienio butuose – abu jie areštuojami. 1977 01 17 Panevėžyje suimama ses. Ona Pranckūnaitė. Masinės kratos atliekamos 1977 m. balandžio 19-ąją ir rugpjūčio 23-ąją. 1979 m. spalio ir lapkričio mėnesiais buvo padarytos grupinės (kelių asmenų butuose tuo pat metu) kratos. 1980 m. sausio, vasario ir kovo mėnesiais vėl praslinko masinių kratų banga. Tų pačių metų balandžio 17–18 d. buvo padarytos kratos kunigų Alfonso Svarinsko, Sigito Tamkevičiaus, Virgilijaus Jaugelio, Vaclovo Degučio, Gusto Gudanavičiaus, Jono Zubraus butuose. Padaryta krata vienuolės Monikos Gavėnaitės bute, o seserys Genovaitė Navickaitė ir Ona Vitkauskaitė areštuojamos.

1980 m. KGB sekimas ir represijos dar suaktyvėjo. Neaiškiomis aplinkybėmis nužudytas kun. Leonas Šapoka ir chemikėmis medžiagomis nudegintas kun. Juozas Zdebskis.

Kratas ir suėmimus lydėjo tardymai ir teismai. Negalutiniais duomenimis už *LKB Kroniką* (nors byloje buvo prirašyti ir kiti „nusikaltimai“) buvo nuteisti 22 žmonės. Nuo 1977 m.

Kun. (dabar vyskupas) Jonas
Boruta SJ – *LKB Kronikos*
redaktorius po kun.
S. Tamkevičiaus arešto 1983 m.

Uolus *LKB Kronikos*
bendradarbis kun. Bronius
Laurinavičius, žuvęs 1981 11 24
Vilniuje

Už *LKB Kroniką* kalintas
kun. Virgilijus Jaugelis

LKB Kronikos leidimą rėmęs
kun. Karolis Garuckas SJ

Už *LKB Kroniką* du kartus
teistas kun. Jonas Kastytis
Matulionis

Pirmasis *LKB Kronikos* leidybos
talkininkas Petras Plumpa, už tai
8 metus kalėjęs griežtojo režimo
lageryje

Pasišventęs *LKB Kronikos*
korespondentas, daugintojas ir
platintojas, du kartus už tai
kalintas – Vladas Lapienis

Didelis *LKB Kronikos* leidybos
talkininkas Vytautas Vaičiūnas

Ilgametė *LKB Kronikos*
redakcijos darbuotoja
ses. Elena Šuliuskaitė *SJE*

Aktyvi *LKB Kronikos*
bendradarbė, medžiagos rinkėja
ses. Julija Kuodytė *SJE*

LKB Kronikos redakcijos
darbuotoja ses. Bernadeta
Mališkaitė *SJE*

LKB Kronikos redakcijos
darbuotoja ses. Birutė
Briliūtė *SJE*

LKB Kronikos
talkininkė ses.
Ona Šarakauskaitė
SJE

LKB Kronikos
talkininkė ses.
Ona Virginija
Kavaliauskaitė *SJE*
(kairėje) su *Kronikos*
„angelu sargu“ ses.
Ona Dranginyte

Kronikos kiekvieno numerio pabaigoje būdavo išvardijamos tuo metu lageriuose kalinčių politinių kalinių pavardės ir raginama juos prisiminti. Ši *Kronikos* raginimą prisiminti daugelis tikinčiųjų suprasdavo kaip pareigą kenčiančius paremti ne tik žodžiu, malda, bet ir duona. Net keletą metų sovietiniuose lageriuose kalėjęs A. Terleckas yra sakęs, kad už paramą jis ypač dėkingas Marijampolės, Vilkaviškio, Kybartų, Kauno, Kelmės ir Viduklės vienuolėms. *Amžiną skolą jaučiu joms*, – kalbėjo jis²².

LKB Kronika atskleidė pasauliui tiesą ir apie slaptus bei klastingus KGB susidorojimus su persekiojamaisiais: Mindaugo Tomonio (1975 m.), kun. Broniaus Laurinavičiaus (1981 m.), kun. Juozo Zdebskio (1986 m.) žūtį. Atvirai parašė apie kunigų Leono Šapokos (1980 m.) ir Leono Mažeikos (1981 m.) nužudymą: buvo spėjama, kad jie buvo įsipainioję į KGB voratinklį, vėliau norėjo tyliai iš jo išsinarplioti, už ką teko sumokėti savo gyvybės kainą. Vilniuje 1975 03 24 savo bute

²² LYA. Baudž. b. Nr. 09-02-008-87. T. 8, l. 59-76.

buvo nužudytas 18-metis ukrainietis Vitalijus Olikievičius, kuris buvo atvykęs į Lietuvą, kad čia apsigyvenęs padirbėtų ir įstotų į Kauno kunigų seminariją (nes į ją priimdavo tik gyvenančius Lietuvoje). Už tai teko sumokėti gyvybę. Taigi *Kronika* demaskavo ne tik Lietuvos, bet ir Ukrainos ar Maskvos KGB kruvinus darbus. Kaip liudija išlikę šykštūs KGB nusi kaltimų dokumentai – jų operatyvinės bylos, *Kronika*, atrodo, niekada nesuklydo skelbdama jų veiklos metodus. Veikiausiai neklydo ir šiais atvejais.

1979 m. stiprėjant KGB represijoms, RRT įgaliotinis „liberalas“ K. Tumėnas pakeičiamas kompartijos rajono komiteto pirmuoju sekretoriumi Petru Anilioniu. Jo pavaduotoju, dešiniąja ranka ir tiesioginiu ryšininku su KGB tapo A. Juozėnas. Prasidėjo nuolatiniai vyskupijų valdytojų, dekanų, kunigų ir bažnytinių komitetų narių instruktažai, mokymai, barimai, bauginimai – „smegenų plovimas“. Nors paradoksalu, bet Kauno kunigų seminarijos pirmojo kurso klierikams mokslo metų pirmąsias konferencijas vesdavo kulto įgaliotinis P. Anilionis. Jis aiškindavo, kokios jų teisės, kaip privalo elgtis seminarijoje ir už jos sienų. Tokiais pačiais pamokymais palydėdavo ir vyks tančius atostogų, perspėdamas seminarijos vadovybę ir juos pačius, kad nebendrautų su „kunigais reakcionieriais“, nes tai blogai baigsis (suprask: gali pašalinti iš seminarijos).

KGB buvo didelis netikėtumas, kai areštavus kun. S. Tamkevičių (kuris, jų nuomone, – o ir iš tikrųjų! – buvo *LKB Kronikos* redaktorius), *Kronika* ir toliau ėjo. 1984 01 06 *Kronikos* 61 numeryje paskelbiamas dar prieš nujaučiamą areštą parašytas *Credo*, kuriame jis išsako savo tikrąją poziciją ir įspėja netikėti, jeigu kartais areštuotą kagėbistams pavyktų jį palaužti (kaip atsitiko su stačiatikių šventiku Dmitrijumi Dudko ir kitais). Tačiau, ačiū Dievui, to neįvyko.

Areštavus kun. S. Tamkevičių, 57-ąją *Kronikos* numerį skubiai parengė spaudai ir išleido seserys Elena Šuliauskaitė *SJE* ir Bernadeta Mališkaitė Kybartuose. Perspausdinant ir parengiant fotokopijas prisidėjo ir kitos seserys kybartietės. Šis numeris neturėjo kunigo kaip vyriausiojo redaktoriaus, nes po kun. Sigito Tamkevičiaus arešto aktyviausieji kunigai buvo ypač

Vis dažniau girdžiu grasinimus, kad būsiu suimtas. Tikiu, kad saugumo grasinimai gali tapti tikrove.

Galbūt saugumo organai mane prievartaus, kaip provoslavų šventiką Dimitrijų Dudko, kad apgailėčiau savo veiklą, kaip nusikaltimą prieš valdžią ir žmones. Kas gali iš anksto užgarantuoti, kad pajėgs atsispirti prieš visas saugumo žinioje esančias priemones ir nepaluš. Gulago pragare paložo tūkstančiai! Todėl šiuo metu, kai esu laisvas, noriu pasakyti savąjį „credo“.

Mačiau melą, smurtą ir moralinį supuvimą, todėl negalėjau likti abejingas. Noras matyti tautiečius laimingus čia ir ten, amžinybėje, vertė mane kovoti prieš visą tą blogį, kuris slėgė mano Tėvynę ir Bažnyčią. Šitai kovai pašvenčiau vaisingiausias savo gyvenimo metus.

Visoje savo veikloje vadovavausi krikščioniškos moralės dėsniais — sakyti tiesą, ginti tiesą, kovoti prieš smurtą, tačiau mylėti visus, net tuos, kurie yra melo ir smurto įrankiais.

Dėkoju Dievui, kad paskutiniame dešimtmetyje leido man vaisingai pasidaruoti Bažnyčios, o tuo pačiu Tėvynės labui. Jei reikėtų viską pradėti iš naujo, daryčiau tą patį, nebent dar su didesniu uolumu. Apgailėti galiu tik tiek, kad, tikriausiai, galėjau padaryti dar daugiau.

Ramia širdimi einu į kalėjimą, kuris tebūnie mano veiklos vainikas. Nelaisvės metus skiriu kaip atgailą už savo klaidas ir už Bažnyčios bei Tėvynės ateitį. Visa, ką kentėsiu, skiriu už mylimus tautiečius, kad jie išliktų ištikimi Dievui ir Tėvynei, kad nė vienas nenuieitų Judo keliu. Ypatingai trokštu, kad šią ištikimybę išlaikytų Lietuvos bažnytinė hierarchija, kuri saugumo yra labiau už visus prievartaujama. Broliams kunigams melsiu iš Dievo vienybės malonės: vienybės su Kristumi, su Bažnyčia, su Popiežiumi, bet ne su KGB ir ne su Religijų reikalų taryba.

Nelaisvėje nuolat maldausiu Viešpatį už Lietuvos seses, paaukojusias savo gyvenimą Dievo ir žmonių meilės tarnybai, kad jos didelį dėmesį skirtų kovai už Bažnyčios laisvę ir pagrindines žmogaus teises. Netikėkite, kai valstybinio ateizmo propagandistai sakys, kad ši veikla esanti politika. Tai ne politika, bet mūsų visų gyvybinis reikalas... O jei politika, tai Bažnyčios politika, Popiežiaus politika.

Savo širdyje nešiosiu visus tuos brangius Lietuvos tikinčiuosius, su kuriais susidūriau per 20 kunigavimo metų. Likite ištikimi Kristui ir Tėvynei! Išauginkite vaikus, nenusilenkiančius prieš melą ir prievartą. Tegul jie sukurs protingesnę ir sveikesnę visuomenę už tą, kurioje jums tenka gyventi.

Tikiu, kad mūsų darbą ir kovą tęs kiti, tik, galbūt, dar uoliau ir vaisingiau, negu tai pavyko man ir mano draugams. Jeigu kas nors sakys, kad „su galva sienos nepramušite“, netikėkite šitam pesimizmui. Melo ir prievartos siena supuvusi, o su Kristaus pagalba visa įmanoma nugalėti.

Jeigu kada nors mane išgirstumėte priešingai kalbant, netikėkite, ten kalbėčiau ne aš, bet vargšas saugumo sulaužytas žmogus.

Kun. Sigitas Tamkevičius

1982.II.6.

Kun. S. Tamkevičiaus dvasinio testamento faksimilė. (LKB Kronika. Chicago. T. 8, p. 58–60)

KGB sekami. Be to, buvo labai svarbu, kad, nepaisant kun. Alfonso Svarinsko teismo ir kun. Sigito Tamkevičiaus arešto, *Kronika* pasirodytų įprasto stiliaus, formos, turinio ir apimties. O svarbiausia, kad išeitų įprastu laiku.

Tai padaryti nebuvo itin sunku, nes kun. S. Tamkevičius prieš savo areštą buvo palikęs keletą gebančių šį darbą dirbti savo bendradarbių ir beveik visiškai užbaigtą *Kronikos* 57-ąjį numerį. Antrajam po redaktoriaus arešto numeriui jau buvo imta rimtai ieškoti tinkamo ir Bažnyčiai pasišventusio kunigo, kuris galėtų atlikti vyriausiojo redaktoriaus darbą. Pirmasis žvilgsnis buvo nukreiptas į kunigus – *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto* narius. Tačiau tuo metu jie buvo prispausti tokia kieta KGB dėmesio letena, kad šis variantas iš karto buvo atmestas. Tuomet *Eucharistinio Jėzaus* seserys Elena Šuliauskaitė ir Julija Kuodytė pasiūlė paprašyti pagalbos jėzuitą kunigą pagrindininką Joną Borutą²³. Pasirodo, jo pagalbos prieš savo areštą *Kronikai* jau buvo prašęs ir pats redaktorius kun. Sigitas Tamkevičius.

Po kun. S. Tamkevičiaus arešto kun. J. Boruta SJ, neturėdamas jokios parapijos ir būdamas gerai intelektualiai pasirengęs, galėjo kompetentingai įsitraukti į *Kronikos* redagavimą. Juolab kad laisvėje dar buvo likusios pagrindinės *Kronikos* talkininkės, redakcinės kolegijos narės ir pagalbininkės seserys Elena Šuliauskaitė, Bernadeta Mališkaitė, Birutė Briliūtė, Ona Virginija Kavaliauskaitė ir Ona Šarakauskaitė.

KGB, pamatęs, kad šį kartą nepavyko *Kronikos* likviduoti, prieš ją kovojo su dar didesniu įniršiu. 1986 05 08 LSSR prokuroras *Kronikai* pradėjo naują baudžiamąją bylą, pagal kurią į gulagus turėjo būti pasiųsta daug naujų Dievui ir Tėvynei pasišventusių žmonių. Tačiau ši byla taip ir liko nebaigta. Apie visa tai ir kitus persekiojimus visą laiką iki pat *Atgimimo* pasaulį išsamiai informuodavo pati *LKB Kronika*.

---

²³ Jonas Boruta SJ gimęs 1944 metais. 1970-aisiais baigė Vilniaus valstybinį universitetą, dirbo Lietuvos mokslų akademijos Fizikos instituto Atomo teorijos skyriuje. 1982 m. apgynė fizikos-matematikos mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertaciją. Kartu jis mokėsi pagrindinėje kunigų seminarijoje. 1982 08 08 įšventintas kunigu ir be RRT įgaliotinio pritarimo pradėjo eiti kunigo pareigas. (Baigusiems pagrindinę kunigų seminariją sovietinė valdžia neišduodavo kulto tarnautojo registracijos pažymėjimo, o be jo nebuvo galima oficialiai eiti kunigo pareigų.) 1997 06 21 konsekruotas vyskupu.

II. „LKB Kronika“ užsienyje

1. *LKB Kronikos* kelias į Vakarų

Jei *Kronika* būtų pasilikusi tik Lietuvoje, jos vaidmuo ginant tikinčiųjų (ir visų žmonių) teises būtų buvęs nepalyginamai mažesnis. Mat *Kronika* buvo spausdinama rašomosiomis mašinėlėmis, o dauginama dažniausiai elektrografiniu arba spiritinio rotaprinto būdu, todėl jos tiražai nebuvo dideli. Iš pradžių numeris buvo dauginamas didesniais tiražais (iki 200–300 egzempliorių), tačiau vėliau skaičius buvo mažinamas iki 100–150 egzempliorių. Jų platinimas visuomet kėlė pavojų ir buvo rizikingas, nes kiekvienas į KGB agento rankas pakliuvęs ar kratos metu atrastas numeris buvo siūlo galas, kurį vyniojant būtų buvę galima prieiti ir iki redakcijos. Tačiau į pasišventėlių rankas pakliuvę nauji numeriai savarankiškai vėl būdavo perspausdinami rašomosiomis mašinėlėmis ir platinami. Apie tai liudija buvusiam KGB archyve bei *Lietuvos genocido aukų muziejaus* saugyklose išlikę KGB agentų įduoti ar kratų metu paimti tų pačių numerių skirtingi egzemplioriai. Šiandien neįmanoma atsakyti, kiek kurio numerio egzempliorių buvo išspausdinta ir išplatinta Lietuvoje. Vis dėlto *Kronika* Lietuvoje negalėjo tapti didžiatiražiu leidiniu, nes ilgai KGB sekimo tinklas plėtėsi ir tankėjo, sekimo patirtis didėjo. Todėl *Kronikos* leidėjams, be naujo numerio išleidimo, ne mažiau svarbu buvo jį perduoti į Vakarų, kur *Kronika* būdavo spausdinama ir platinama laisvosiose šalyse.

Kadangi *Kronikos* perdavimas į Vakarų reikalavo ypatingos konspiracijos, todėl iki šiolei palyginti nedaug apie tai buvo žinoma. Vieninteliai oficialūs dokumentai apie tai yra buvusiuose KGB archyvuose keliose bylose išlikę liudijimai. Tačiau ir čia žinios yra gana šykščios, o ir tos, kurios likusios, yra paliktos ne *Kronikos* leidėjų, o kai kurių Maskvos disidentų. Neteko skaityti nė vieno *Kronikos* leidėjo ar rėmėjo tardymo protokolo, kuriame jie būtų KGB atskleidę, koku keliu *Kronika* pasiekdavo Vakarų.

O tokie buvo du pagrindiniai keliai. Pirmas – *Kronika*, *Aušra* ir *TTGKK* dokumentai pasiekdavo Vakarų per Maskvos

disidentus, kurie ją perduodavo tam tikriems užsienio asmenims, ir antras – per turistus, kurie atvykę į Lietuvą sutikdavo paimti *Kroniką* ir nugabenti į JAV. Apie pirmųjų veiklą byloja kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus baudžiamosiose bylose esantys kai kurių areštuotų Maskvos disidentų (V. Kapitančiuko, L. Regelsono, D. Dudko ir G. Jakunino) apklausų protokolų kopijos. Kai kurie iš jų (išskyrus T. Velikanovą ir G. Jakuniną) apie tai pateikė gana daug žinių.

Apie atvykstančių į Lietuvą turistų pagalbą KGB dokumentai byloja dar mažiau. Vienintelė žinia yra kun. A. Svarinsko baudžiamojoje byloje, kai jo duotus TTGKK dokumentus iš kun. V. Cukuro atėmė pasienio tarnybos Gardino muitinėje (nors kun. A. Svarinskas neprisipažino davęs). *Kronikos* aplankų saugykloje dar yra žinia apie atimtus iš užsieniečio kelis *Kronikos* numerius bei vieną ar du mikrofilmus. Dabar, atgavus laisvę, prabilo gyvieji liudytojai, kurie šiuos dokumentus gabendavo į Maskvą disidentams, ir tie, kurie ieškodavo turistų, drįstančių priimti pavojingą „suvenyrą“ ir nugabenti į užjūrį. Čia dar kartą minėtinos Putnamo (JAV) seselės lietuvaitės, Amerikos ambasadose darbuotojai, pasauliečiai, JAV *Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos* (LKRŠ) darbuotojai, kurie prisidėjo prie ne vieno *Kronikos* numerio pervežimo. Ne visi siųsti numeriai pasiekdavo užjūrį: dalis jų kratų metu buvo aptikta ir paimta iš Maskvos disidentų, kiti (be abejo, KGB pasekus) atimti muitinėje patikrinimo metu, dar kiti gal pateko į nepatikimas rankas ir nežinia kur dingo. Arkivysk. S. Tamkevičius savo atsiminimuose rašo, kad, atkūrus Nepriklausomybę, jis apsilankęs JAV ir apžiūrėjęs iš Lietuvos gautus *Kronikos* numerius bei mikrofilmus. Deja, ne viską radęs, kas buvo siųsta. Tačiau jį labai nudžiugino, kad visi numeriai pasiekė laisvąjį pasaulį: ten rado ne vieną *Kronikos* numerį, kurį kažkas buvo pasiuntęs į Vakarus. Be tiesioginių leidėjų, kurie rūpinosi jos perdavimu į Vakarus, matyt, buvo ir daugiau Bažnyčiai ir Tėvynei pasiaukojusių žmonių, kurie, turėdami galimybę, tai atlikdavo.

Tačiau nedidelis skaičius KGB archyve esančių dokumentų apie *Kronikos* perdavimą į Vakarus nėra įrodymas, kad KGB nerūpėjo *Kronikos* (ir kitų dokumentų) perdavimu į Vakarus

Į JAV perduotų *LKB Kronikos* ir *Aušros* mikrofilmų archyvas

Disidentai, talkinę *Kronikos* perdavimui į Vakarų, *LKB Kronikos* 20-mečio minėjime. Iš dešinės – A. Raškinis, T. Velikanova, A. Lavutas, S. Lavuta, P. Plumpa, A. Danickij

keliai. Rūpėjo, labai rūpėjo! Kaip užkirsti šiuos kelius, buvo vienas pagrindinių jų rūpesčių kovoje su *Kronika*. Visi šie faktai buvo fiksuojami, dokumentuojami ir analizuojami operatyvinėse bylose. O jų nėra... išskyrus vieną vienintelę DOR* Nr. 242. Kaip KGB sekė *Kronikos* siuntimą į Vakarus, liudija viena kita išlikusi nuotrupa minėtoje byloje. 1975 05 14 agentė *Lilija* praneša, kad, kaip sužinojusi, balandžio 25–26 d. kun. S. Tamkevičius važinėjo į Maskvą patikrinti, ar nenutrūko ryšiai, kuriais *Kronika* siunčiama į užsienį. (Matyt, nerimas kilo dėl to, kad *Kronikos* Nr. 12, 13 ir 14 buvo atimti iš kažkokio užsieniečio.) Įsitikino, kad ryšiai tvarkingi. Pagaliau *Kronikos* 14-ojo numerio žinias perdavė ir užsienio radijas²⁴.

1978 11 23 LSSR KGB praneša savo viršininkams į Maskvą apie kun. J. Zdebskio 1978 m. spalio 9–10 d. kelionę su Lapieniene pas Dubravnos lageryje kalintį Vladą Lapienį. Tada jie buvo išoriškai stebimi priemone NN – nuo pat išvykimo iš Lapienienės namų iki išvykimo iš Maskvos į Dubravną. To stebėjimo metu nustatyta, kad Maskvoje kun. J. Zdebskis apsilankė pas žinomą disidentą Aleksandrą Lavutą, pas kurį taip pat dažnai iš Lietuvos lankąsis *Demagogas* (Antanas Terleckas), kuris palaikęs ryšius ir su Sacharovu, Velikanova, areštuotųjų Kovaliovo ir Ginzburgo žmonomis²⁵. Maskva atsako, kad Aleksandras Pavlovičius Lavutas (g. 1929 m.) yra *Einamųjų įvykių kronikos* bendradarbis, Maskvos miesto KGB sekamas tiriant DOR bylą slapyvardžiu *Tęsėjas* (rus. *Posliedovatel'*)²⁶.

Kad perdavimo į Vakarus per Maskvą kanalai buvo ne videnteliai ir kad leidiniai Vakarus pasiekdavo ne iš vienu rankų, liudija ir A. Andreikos kameros agento *Kirilovo* 1981 09 30 pranešimas. Agentui grįžus iš tardytojo ir pareiškus, kad jį tikriausiai iš kameros iškeldins (matyt, tokia buvo KGB jam sukurta legenda), A. Andreika paprašęs, kad tada, kai (agentas) po savo teismo pasimatys su namiškiais, paprašytų jų pranešti kun. J. Zdebskiui, jog jis ištesėjęs savo žodį ir nieko

* DOR (rus. – *dielo operativnoi razrabotki*) – operatyvinio tyrimo byla. DOR Nr. 242 – tai kun. J. Zdebskio sekimo byla.

²⁴ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 4, l. 55.

²⁵ Ten pat. T. 1, l. 39.

²⁶ Ten pat, l. 41.

neišdavęs. Be to, dar prašė pranešti Zdebskiui, kad, jeigu jam reikės susisiekti su užsieniu, *tegul kreipiasi į tą žmogų Klaipėdoje. Į ką – kun. J. Zdebskis žinosias*²⁷.

1983 m. areštavus kunigą A. Svarinską ir S. Tamkevičių, o *Kronikai* toliau einant ir pasiekiant Vakarų, vienu iš labiausiai įtariamųjų dirbant šį darbą, matyt, buvo laikomas kun. J. Zdebskis. LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininko plk. E. Baltino suderintoje ir KGB pirmininko gen. lttn. J. Petkevičiaus 1983 12 07 patvirtintoje pažymoje rašoma:

*Iš bylos medžiagos matoma, kad Zdebskis J. V. nusiteikęs priešiskai. Jis buvo tiriamas pagal grupinę operatyvinio tyrimo bylą Nr. 22 „Voratinklis“, užsiėmė organizuota priešiška veikla, dalyvavo leidžiant, platinant ir pergabenant į užsienį nelegalius antisovietinius leidinius: „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“, „Aušrą“ ir kitus kūrinius...> Pagal gaunamus agentūrinius duomenis Zdebskis J. V. savo priešiškos veiklos nenutraukė. Dažnai išvažiuoja į kitus rajonus ir už respublikos ribų*²⁸.

Toliau pažymoje (čia yra tik kopija, ne originalas) palikta vietos, kur būdavo įrašoma, kokių priemonių prieš sekamąjį imtis. Kopijoje ši vieta tuščia. Originale turėjo būti užpildyta. Ko gero, tai buvo superslaptos priemonės, kurios negalėjo būti rašomos net kopijoje.

Kaip rašo savo atsiminimuose arkivysk. S. Tamkevičius, pirmuosius per Maskvos disidentus siunčiamus *Kronikos* numerius jis adresuodavo Čikagoje leidžiamam lietuvių laikraščiai *Draugas*. Vėliau, sužinojęs apie Niujorke veikiančią LKRŠ organizaciją, *Kroniką* ėmė adresuoti jai. Dar vėliau, kai buvo likviduoti – KGB suimti ir nuteisti – Maskvos disidentų grupės nariai, *Kroniką* dažniausiai slapta išveždavo užsienio turistai. Ją gaudavo *Lietuvių informacijos centras* Bruklina ir *Draugo* laikraštis Čikagoje²⁹.

Perdavimas į Vakarų visuomet buvo rizikingas tiek perduodančiajam, tiek imančiajam. 2 egzempliorius *LKB Kronikos* dažnai į Maskvą veždavo pats kun. S. Tamkevičius, taip pat kun. J. Zdebskis, seserys N. Sadūnaitė, O. Šarakauskaitė, M. Gavėnaitė, G. J. Stanelytė ir kitos. Ryšiai su Maskvos

²⁷ Ten pat, l. 169.

²⁸ Ten pat, l. 231, 232.

²⁹ A. Dumčius. *Taikos premija*/Lietuvos aidas. 1995 03 09. Nr. 47.

Ses. Nijolė Sadūnaitė

Ses. Monika Gavėnaitė

disidentais buvo užmegzti taip pat ir su Arimanto Raškinio bei Sergejaus Kovaliovo pagalba. Šių ryšių palaikymu ir *Kronikos* perdavimu daug rūpinosi taip pat Petras Plumpa.

Norint *Kroniką* perduoti į Vakarus per atvykstančius turistus užsieniečius, reikėdavo pirmiausia sužinoti, kada jie atvyko, paskui su jais susitikti ir įtikinti, kad paimtų pavo-

Ses. Bronė Vazgelevičiūtė

jingąjį „suvėnyrą“. Todėl atvykstančius iš Vakarų į Lietuvą turistus medžiojo ne vienas *Kronikos* bendradarbis: kas sužinodavo apie atvykstantį patikimą žmogų, tas ir rūpindavosi, kaip tą žinią perduoti *Kronikos* leidėjams. Suprantama, šių asmenų konspiraciniais sumetimais buvo labai mažai. Ne kartą surasti turistą ir užmegzti su juo ryšį tekdavo vilnietei ses. Bronei Vazgelevičiūtei, tačiau tekdavo ir kitiems. *Kroniką* į Vakarus dažnai pa-

imdavo iš Putnamo (JAV) atvykstančios Švč. *Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kongregacijos* seserys vienuolės. Joms *Kroniką* perduodavo kun. J. Zdebskis, ses. Janina Judikevičiūtė, o kartais ir pats kun. S. Tamkevičius. Per turistus perduodant *Kroniką* visuomet vos parengto numerio pirmasis egzempliorius būdavo nufotografuojamas, kad kratos ar arešto atveju liktų 1–2 kopijos fotojuostoje (nes atvykstančių turistų kartais tekdavo laukti ne vieną dieną) ir paslepiamas ko kiame nors suvenyre. Šį darbą iki arešto atlikdavo pats redaktorius kun. S. Tamkevičius, o po jo arešto – ses. Birutė Briliūtė.

2. LKB *Kronikos* balsas Vakaruose

Pasiekę Vakarus (JAV) pirmieji *Kronikos* numeriai nudžiugino ne tik tenyškščius lietuvius kunigus, bet ir visus patriotizmo nepraradusius tautiečius. Iškilo klausimas: kaip padėti engiamiems tikintiesiems Lietuvoje? Buvo du būdai: pirmas, šią informaciją kuo plačiau skleisti laisvajame pasaulyje, kad visuomenės opinija ir valstybių vadovai priverstų Sovietų Sąjungą laikytis jos pačios pasirašytos *Žmogaus teisių deklaracijos*, ir antra – per laisvojo pasaulio radijo stotis šią informaciją perteikti (nors ir labai trukdant specialių SSRS stočių trukdžiams) Lietuvos ir kitų okupuotų šalių žmonėms.

Didžiausią darbą perspausdinant ir platinant gautą *Kroniką* atliko LKRŠ organizacija. Pradžioje tai buvo JAV įsisteigusi lietuvių kunigų korporacija, kurios tikslas – šelpti persekiojamą Bažnyčią ir tikinčiuosius Lietuvoje. Vėliau, norint labiau išplėsti šalpos darbus, buvo nuspręsta ir kitų šalių lietuvių kolonijose organizuoti LKRŠ rėmėjus pasauliečius³⁰. Steigiamasis LKRŠ rėmėjų organizacijos susirinkimas įvyko 1972 04 08 Čikagoje. Organizacijos vyriausieji valdybai pasiskirsčius pareigas kun. Kazimieras Kuzminskas tapo jos pirmininku. Po trijų mėnesių nuo LKRŠ rėmėjų organizacijos įsteigimo buvo gautas *Kronikos* pirmasis numeris. LKRŠ rėmėjų vyriausiosios

³⁰ Šie ir tolesni duomenys paimti iš Čikagos *Draugo* laikraštyje 1994 05 21 Nr. 99(20) paskelbto kun. Kazimiero Kuzminsko straipsnio *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką leidžiant*.

valdybos posėdyje buvo nutarta paremti Lietuvos Katalikų Bažnyčios pradėtą kovą, iškelti į viešumą okupantų nusikaltimus, kad jie taptų žinomi Lietuvai ir pasauliui. Nutarta tęsti jų darbą laisvėje, leisti *Kroniką* lietuvių kalba, Amerikoje versti ją į anglų, ispanų ir kitas kalbas bei platinti šiuos leidinius kituose laisvuosiuose kraštuose.

Kroniką perspausdinti ir leisti atskirais numeriais pirmasis ėmėsi LKRŠ rėmėjų organizacijos reikalų vedėjas kun. Kazimieras Pugevičius. Šie numeriai buvo leidžiami iki 1000 egz. tiražu ir išsiuntinėjami į lietuvių kolonijas Europoje, JAV, Pietų Amerikoje, Kanadoje, Anglijoje ir Australijoje. Kun. K. Pugevičius išleido visus *Kronikos* numerius. Jo išsiuntinėti numeriai buvo pirmosios kregždės, atnešusios tėvynainiams nors ir liūdną, bet tikrą žinią apie kenčiančius Lietuvoje likusius jų brolius ir seseris. Šios žinios žadino ir kėlė tenykščių lietuvių ryžtą visais įmanomais būdais remti persekiojamą Lietuvos Bažnyčią, kovoti dėl jos žmonių teisių ir laisvių. Kun. K. Pugevičiaus atskirais numeriais (sąsiuviniais) leidžiama *Kronika* buvo pranašesnė palyginti su vėliau storais tomais leidžiama tuo, kad jos pateikiamos žinios būdavo šviežios (naujas Lietuvoje išleistas *Kronikos* numeris paprastai Vakarus pasiekdavo po 1–3 mėnesių ir netrukus kun. K. Pugevičiaus pastangomis būdavo išspausdinamas JAV).

LKRŠ rėmėjų vyriausiosios valdybos posėdyje 1973 10 09, jau turint šešis *Kronikos* numerius, kun. K. Kuzminskas pasiūlė juos leisti knygomis – po kelis numerius viename tome. Tam sumanymui visi pritarė. Tačiau tokiam darbui reikėjo daug lėšų, patalpų ir darbuotojų. O viso to nebuvo. Tuomet kun. K. Kuzminskas į savo paties butą priėmė šio darbo talkininkus. Pažymėtina, kad visi, kurie padėjo leisti šias knygas, per visą ilgametį darbą už tai negaudavo jokio atlyginimo. Tai buvo lietuvių patriotų auka Bažnyčiai ir Tėvynei. Pirmuosius tris tomus išleido LKRŠ rėmėjų sąjunga. (Vėliau šios organizacijos pavadinimas buvo pakeistas į *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoms leisti sąjungą*. Dar vėliau ji pavadinta *Lietuvos Kronikos Sąjunga*, kuri ir išleido likusius – nuo 4-o iki 10-o *Kronikos* tomus.)

Kronikos leidimas ir platinimas reikalavo daug lėšų. Kun. K. Kuzminskas apkelioavo daugelio šalių lietuvių kolonijas, aiškindamas *Kronikos* leidybos reikšmę kenčiančiai Lietuvos Bažnyčiai ir rinkdamas aukas. Lankydamas šias kolonijas jis steigė LKRŠ skyrius arba surasdavo bent vieną įgaliotinį, kuris rūpintųsi šiais reikalais. Jei kolonijoje būdavo lietuvių radijo programa, jo kalbos įrašus transliuodavo per vietos radiją. Šį darbą jis dirbo iki paskutiniojo tomo išleidimo. Įvairių šalių lietuvių kolonijose buvo įsteigta 70 *Lietuvos Kronikos Sąjungos* skyrių. Jiems buvo siunčiami aplinkraščiai, prašant rinkti aukas ir platinti nusiųstus *Kronikos* tomus (daugiausia lietuvių kalba).

Per visą šį laikotarpį išleista 10 *Kronikos* tomų. I tomas išleistas su septyniais *Kronikos* numeriais, praslinkus dvejiems metams po *Kronikos* pasirodymo Lietuvoje. (Kaip minėta, visą laiką buvo leidžiami *Kronikos* numeriai atskirais sąsiuviniais.) Šis 336 puslapių tomas buvo išleistas prelato Juozo Karaliaus lėšomis 5000 egzempliorių tiražu. Redagavo ir įvadą parašė prof. Juozas Brazaitis, o viršelį ir iliustracijas piešė dailininkas ir rašytojas Paulius Jurkus.

414 puslapių II tomą, išleistą 1975 m., redagavo rašytojas Povilas Gaučys, o viršelį ir kitas iliustracijas piešė kazimierietė ses. Mercedesas.

Nuo III iki VI tomo imtinai *Kroniką* redagavo pedagogas Pranas Razminas; VII ir VIII tomus redagavo lituanistas Ignas Serapinas, o IX – X tomus – lituanistas Apolinaras Bagdonas. Nuo I iki V tomo spaudė Mykolo Morkūno spaustuvė Čikagoje, o tolesnius tomus ji tik parengdavo spaudai, o spaudė Kingsport Press spaustuvė (Tenesyje). Nuo II iki X tomo imtinai *Kroniką* iliustravo ta pati dailininkė kazimierietė ses. Mercedesas. I – VI tomai išleisti 5000 egzempliorių, o kiti – 3000 egzempliorių tiražu.

V tomas buvo skirtas Vilniaus universiteto 400 metų sukakčiai paminėti. Šiam tomui įvadinį straipsnį *Vilniaus universitetui 400 metų* parašė prof. dr. Paulius Rabikauskas SJ. VI tomas (1983 m.) buvo skirtas LKB *Kronikos* dešimtmečiui, o VII – šv. Kazimiero 500 metų mirties sukakčiai pažymėti. Jame

Lithuanian Catholic Religious Aid

351 Highland Blvd. Brooklyn, N.Y. 11207-1922 Tel.: (718) 647-2434
Telex No. 5101013171 Telefax No.: (718) 827-6696

Mieļi Broliai ir Sesės Kristuje!

Galime puoselėti glaudesnę jungtį su Lietuvos tikinčiaisiais, kovojančiais už savo krikščioniškąjį tikėjimą bei laisvę, per maldą. Atkreipdami laisvojo pasaulio dėmesį į jų būklę bei suteikdami per maldą didesnę moralinę pagalbą sustipriname Lietuvos Bažnyčios ir tautos viiltį.

Todėl vėl kviečiame Jus bei Jūsų parapiją, vienuolyną, organizaciją ar instituciją įsijungti į maldos vajų už persekiojamąją Lietuvos Bažnyčią. Kiekviena parapija, vienuolija, institucija ar organizacija turi sau skirtą maldos dieną, kuri pažymėta Religinės Šalpos maldos kalendoriuje. Jums skirta data pažymėta:

- Centrinės organizacijos: sausis.
- Ateltininkai: vasaris - kovas
- Mokyklos: balandis - gegužė
- ALRK Moterų S-gos: gegužė
- Vienuolijos ir vienuolynai: birželis - liepa
- Stovyklos ir lietuvių centrai: liepa
- Skautai: rugpjūtis
- Vyčiai: rugpjūtis - spalio
- Laidėjai: spalio
- Parapijos, misijos ir bendrijos: visus metus.

Malonėkite tą dieną, arba arčiausia proga, paskelbti maldos dieną už Lietuvą, organizuojant specialias su intencija pamaldas. Čia pridėtoje knygelėje rasite vieną tokių pamaldų formulę. Tokių knygelių, kiek norite, galite gauti iš Religinės Šalpos.

Garbė Kristui!

Kun. K. Pugevičius
Kun. Kazimieras Pugevičius
Reikalų Vedėjas

Kun. K. Pugevičiaus rašto dėl maldos pagalbos Lietuvai faksimilė

buvo įdėtas vysk. Pauliaus Baltakio įvadinis žodis bei prof. dr. P. Rabikausko straipsnis *Šv. Kazimieras – Vilties nešėjas. Kronikos VIII tomas* buvo skirtas *Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui*. Čia taip pat buvo prof. dr. P. Rabikausko straipsnis *Krikščionybės kelias į Lietuvą*. IX tomas skirtas *Vilniaus Arkikatedros Bazilikos grąžinimui tikintiesiems*. Jame, be kitų, yra ir ilgamečio politinio kalinio monsinjoro Alfonso Svarinsko

The Society of the Chronicle of Lithuania, Inc.

Lietuvos Kronikos Sąjunga

6825 South Talman Avenue • Chicago, Illinois 60629 U.S.A.

, 1988 m. vasario 9 d.

Didžiai Gerbiamas Redaktoriau,

Lietuvos Kronikos Sąjunga siunčia Jums tik ką atspausdintą LKB Kronikos lietuvių kalba atituntąjį tomą, kuriame sudėta 8 Kronikos numeriai ir slapta komunistų instrukcija, nurodanti, kaip reikia persekioti tikinčiuosius.

Maloniai prašome Jus paskelbti Jūsų redaguojamajame laikraštyje apie to Kronikos tomo išleidimą ir nors trumpai pakomentuoti ar net recenziją parašyti.

LKB Kronikos knygos lietuvių, anglų, ispanų ir prancūzų kalbomis siunčiamos į 138 valstybes: universitetų ir kolegijų bibliotekoms, spaudai, radijo ir televizijos stotims, katalikų ir nekatalikų vyskupams, vienuolynams, žymiausioms organizacijoms, aukštiesiems valdžios pareigūnams ir parlamentarams, kunigų seminarijoms, žinių agentūroms, įvairiems institutams, kai kuriems užsienio diplomatomams ir visoms tarptautinėms organizacijoms.

Sąjungos valdybai skubiai reikia didelių sumų lėšų LKB Kronikos knygoms leisti. Pātume Jums labai dėkingi, jei galėtumėte savo laikraštyje paminėti mūsų finansinę padėtį.

Iš anksto dėkoja

valdybos vardu

Kun. K. Kuzminskas

pirm. kun. K. Kuzminskas

Kun. K. Kuzminsko rašto dėl LKB Kronikos
leidybos rėmimo faksimilė

straipsnis *Arkivyskupas Julijonas Steponavičius*. Tai jau buvo 1989 metai – *Atgimimo* pavasaris. Paskutiniame, X tome, kuris buvo skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimui 1990 03 11 paminėti, buvo išspausdintas kard. Vincento Sladkevičiaus MIC žodis LKB Kronikos leidėjams Čikagoje bei vysk. Sigitio Tamkevičiaus SJ straipsnis *Žingsniai į laisvę*.

Kun. K. Kuzminskui paraginus Vokietijoje gyvenantį kun. dr. Konstantiną Gulbiną OFM, į vokiečių kalbą buvo išversti pirmieji Kronikos numeriai ir išspausdinti *Acta Baltica* (lietuvių, latvių ir estų) metraštyje. Vėliau jie visi buvo išversti į vokiečių kalbą ir išleisti atskiromis knygomis.

Mons. Vincentas Mincevičius Romoje dalį *Kronikų* išvertė į italų kalbą ir su *Lietuvos Kronikos Sąjungos* pagalba iš viso

Kun. Kazimieras
Pugevičius

išleido du tomus. Ši Sąjunga pustrečio *Kronikos* tomo padėjo išversti ir į prancūzų kalbą. Kun. Prano Gavėno SDB rūpesčiu *Kronikos* 32 numeris buvo išverstas į portugalų kalbą ir išleistas Brazilijoje.

Ispanų kalba išleisti *Kronikos* I, II ir VI tomai: I tomas skirtas Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui, o VI – šv. Kazimiero mirties 500 metų sukakčiai paminėti. Šias knygas irgi išleido *Lietuvos Kronikos Sąjunga*.

Vilniaus universiteto ir šv. Kazimiero jubiliejiniai tomai (I ir VI) išleisti taip pat ir anglų kalba (10 000 ir 8000 egz. tiražu).

Taigi *Lietuvos Kronikos Sąjunga* yra išleidusi 10 *Kronikos* tomų lietuvių kalba, 3 – ispanų ir 2 – anglų kalbomis. Jų visų tiražas sudarė 75 000 egzempliorių. Knygos buvo išsiuntinėtos į daugelį valstybių: anglų kalba – į 72 valstybes, ispanų kalba į 24 valstybes. Kaip rašo kun. K. Kuzminskas savo 1988 02 09 rašte, *LKB Kronikos* knygos lietuvių, anglų, ispanų ir prancūzų kalbomis buvo siunčiamos į 138 tomis kalbomis kalbančias valstybes³¹: jų universitetų ir kolegijų bibliotekoms, spaudai,

Kun. Kazimieras
Kuzminskas

radijo ir televizijos stotims, katalikų ir kitų konfesijų vyskupams, vienuolynams, kunigų seminarijoms, žinių agentūroms, įvairiems institutams, žymiausioms organizacijoms, aukštiesiems valdžios pareigūnams, didžiųjų miestų burmistrams, parlamentarams, kai kuriems užsienio diplomatomams ir visoms tarptautinėms organizacijoms.

Lietuvos Kronikos Sąjunga už pasaulyje anglų ir ispanų kalbomis iš-

³¹ *The Society of the Chronicle of Lithuania, Inc.* kun. K. Kuzminsko 1988 02 09 laiškas laikraščio redaktoriui siunčiant *LKB Kronikos* VIII tomą.

platintą *Kroniką* gavo per 800 padėkos laiškų. Juose žavimasi Lietuvos tikinčiųjų kova, teigiamą, kad iš jų tūkstančiai žmonių semsis pasiaukojimo dvasios ir melsis, kad Lietuva greičiau atgautų laisvę ir nepriklausomybę. Kolumbijos Medeljino arkivyskupas Alfonsas Lopezas Truchilas, greitai po to tapęs kardinolu, gavęs *LKB Kronikos* I tomą, dėkojo ir rašė: „*Kronikos*“ *lapus skaitysimė atsidėję taip, kaip skaitoma apie katakombų Bažnyčios persekiojimus.*

Išėivijos lietuvių vyskupas
Paulius Baltakis OFM

Gauti šilti padėkos žodžiai iš Ilinojaus karmeličių vienuolyno viršininko B. Deogupilacho ir Čilous (Chilaw's) vyskupo Markuso Fernando. O Sudano valstybės Tamburos vyskupas Gasis Abangitas rašė: *Šis tomas mus padrąsins, jis mums labai padės, nes mes taip pat esame kenčiančios Bažnyčios nariai.* Padėkos gautos ir iš Škotijos, JAV, Zimbabvės, Indijos ir kitų valstybių vyskupų. JAV vyskupai savo susirinkime Vašingtone 1988 11 17 priėmė pareiškimą *Dėl religijos laisvės Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje.* Tame pareiškime Katalikų Bažnyčia Lietuvoje yra apibūdinama kaip tvirtovė prieš sovietų pastangas sunaikinti Lietuvos religinę, kultūrinę ir tautinę politinę tapatybę. Šiame dokumente pažymima, kad apie religinės laisvės varžymus Lietuvoje pasaulio visuomenę informavo *LKB Kronika.*

1989 m. vasario mėn. Venesuelos Atstovų rūmų pirmininkas dr. Chose Rodrigezas Inturke priimdamas grupę Venesuelos lietuvių išreiškė didelę padėką už *LKB Kroniką*, kuri, jo nuomone, esanti išsamiausias ir vertingiausias dokumentas apie nuožmų tikėjimo persekiojimą ir apie didvyrišką Lietuvos katalikų laikyseną. Jis pabrėžė, jog *šiandien Vakarai semiasi dvasinės stiprybės <...> iš lietuvių, kurie savo tvirtą tikėjimą išlaiko dabartinio amžiaus katakombose<...>. Tai yra brangiausia*

jūsų dovana laisviems Vakarams<...>. Tiekėkite, lietuviai, – toliau kalbėjo dr. Chose Rodrigesas, – jog Venesuela ir laisvasis Vakarų pasaulis pasiliks jums amžiais dėkingas už „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“, stipraus ir nepalaužiamo tikėjimo liudytoją.

Lietuvos Kronikos Sąjungos nariai įdėjo į šią veiklą daug darbo, pasiaukojimo ir lėšų, bet kartais, kaip ir Kronikos pagrindiniams leidėjams, jiems tekdavo patirti nepelnytų priekaištų, įžeidimų ir šmeižtų. Galbūt KGB čiuptuvai siekdavo ir Vakarus?..

Reikia pakalbėti ir apie *Kronikos* platinimą Rytuose, šalyse, kurios šiandien jau yra užsienis – tai buvusios SSRS respublikos. Nėra duomenų, kad *Kronikos* kokios nors žinios būtų skelbtos tų respublikų oficialioje ar pagrindžio spaudoje. Yra žinoma, kad Ukrainoje buvo leidžiama *Ukrainos Unitų Bažnyčios Kronika*, bet glaudesnio bendradarbiavimo tarp ukrainietiškos ir lietuviškos *Kronikos* nebuvo.

Kas kita mūsų *Kronikos* ryšiai su Maskvos disidentais, jų įvairiomis žmogaus teisių gynimo organizacijomis ir jų *samizdatu*: su jais bendradarbiavimas iš tiesų buvo glaudus. *Einamųjų įvykių kronika* spausdindavo informaciją ir iš *LKB Kronikos*, taip padėdama kitoms SSRS pavergtoms tautoms sužinoti tiesą apie Lietuvą ir Katalikų Bažnyčią. Maskvos disidentai, talkindami perduodant *LKB Kroniką* bei *TTGKK* dokumentus į Vakarus, taip pat daug prisidėjo, kad pasaulis sužinotų tiesą apie okupuotos Lietuvos tikinčiųjų ir visų žmonių padėtį.

LKB Kronika Lietuvą labai išgarsino: tokio pasaulio dėmesio iki tol ji dar niekada nebuvo turėjusi. Jos leidimas pavergoje Lietuvoje bei šio leidimo tąsa lietuvių ir kitomis kalbomis laisvuosiuose kraštuose, jos žinių platus pasklidimas didžiojoje pasaulio dalyje lietuvių tautai yra epochinis įvykis. Per *Kroniką* pasaulis ne tik sužinojo apie Lietuvos tikinčiųjų ir visų laisvę mylinčių žmonių persekiojimą, bet ir geriau pamatė komunizmo bei jo citadelės – SSRS – tikrąjį veidą. *LKB*

Kronikos leidimas yra pasaulinio masto unikumas, kai mažos pavergtos tautos pagrindyje leidžiamas tiesos žodis taip plačiai pasklido pasaulyje. Nė viena SSRS okupuota valstybė tokių ir taip ilgai – iki komunizmo žlugimo – tveriančių bei dviem frontais (slapta pagrindyje ir viešai laisvajame pasaulyje) leidžiamų pagrindžio leidinių neturėjo. Lietuvių tautos išsivaduojamojoje iš komunizmo kovoje *LKB Kronika* užėmė garbingą vietą po pokario (1944–1953) metų ginkluoto pasipriešinimo. Tuomet buvo priešinamasi prieš fizinį tautos genocidą, dabar – prieš dvasinį; skirtumas tik tas, kad ana, didvyriška ir kruvina kova pasauliui buvo mažai žinoma ir todėl tautų žudiko – SSRS – tarptautiniam prestižui buvo ne tokia pavojinga; o šitoji, padedant laisvojo pasaulio lietuviams, pasiekianti atokiausias pasaulio valstybes, ardė komunizmo pamatus. Ne be reikalo Lietuva tapo pirmąja plyta, ištraukta iš SSRS kalėjimo sienos.

Neperdėsime sakydami, kad *LKB Kronika* prisidėjo ir prie 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, nes iš pagrindžio sklindantis tautos religinę ir tautinę savimonę žadinantis žodis, *Lietuvos Kronikos Sąjungos* ir Vakarų radijo stočių paskleistas ne tik plačiajame pasaulyje, bet grįžtamuoju ryšiu pasiekęs ir už geležinės uždangos kenčiančią savąją tautą, padėjo jai išlaikyti tautinę, istorinę ir religinę gyvastį, be kurios nebūtų įmanomas joks atgimimas.

Drąsiai galima teigti, kad sovietinės okupacijos metais kovoje prieš dvasinį tautos genocidą tarp visų kitų 25 pagrindžio leidinių³² didžiausią vaidmenį atliko iki okupacijos galo ištvėrusi *LKB Kronika*. Lenkdami galvas jos leidėjams pagrindyje, kurie kentė nuolatinį pavojų, kratas ir areštus, sekimus ir kompromitavimus, KGB rūsius, kalėjimus, lagerius, tremtis, o kartais ir mirtį, neužmirškime ir tų pasišventėlių patriotų lietuvių Vakaruose, kurie šį laisvės žodį sustiprino, užaugino ir paskleidė visam pasauliui. Jų visų įnašas į kovą su didžiausiu pasaulio priešu – komunizmu – yra neįkainojamas.

---

³² Arimantas Dumčius. *Nobelio Taikos premija/Lietuvos aidas*. 1995 03 09. Nr. 47.

3. *LKB Kronika* Vatikano radijo programose ir Italijos spaudoje

Pirmiesiems *Kronikos* numeriams pasiekus Vakarų pasaulį, lietuviškoms radijų programoms ir lietuvių informacijos tarnyboms atsivėrė visiškai naujos galimybės kovoti dėl religijos laisvės Lietuvoje ir dėl Lietuvos išvadavimo. Iki tol faktinė medžiaga apie padėtį Lietuvoje buvo beveik nepasiekiamo. Norint gauti žinių arba jas patikrinti, kartais tekdavo keliauti į Lenkiją, atsargiai prisigretinti prie atsitiktinių turistų arba grįžtančių emigrantų iš Lietuvos.

Ši padėtis radikaliai pasikeitė, kai Vakarų kraštus pradėjo pasiekti *LKB Kronika* ir kiti pagrindžio leidiniai. Gera žinodami, su kokiais pavojais, kokia rizika, su kokia auka buvo susijusi ši naujovė, lietuviškų informacijos tarnybų bei radijų darbuotojai stengėsi kuo geriau panaudoti šiuos naujus informacijos šaltinius.

Mons. Vincenzo Mincevičiaus rūpesčiu jau nuo 1954 m. Romoje buvo leidžiamas mėnesinis lietuviškų informacijų biuletenis *ELTA-PRESS* italų kalba. Nuo 1972 m. pavasario biuletenis pradėjo ištiesai skelbti *LKB Kronikos* medžiagą. *ELTA-PRESS* buvo siuntinėjamas Italijos spaudai, spaudos agentūroms, valdžios įstaigoms, Italijos atstovybėms užsienio šalyse ir užsienio atstovybėms Italijoje; Vatikano valstybės sekretariatui, kongregacijoms ir nunciatūroms; parapijoms, mokykloms, studijų centrams, politinėms partijoms, radijo ir televizijos stotims. Tai buvo didžiulis darbas, kurį mons. V. Mincevičius su dideliu pasiaukojimu tęsė iki 1985 metų. Jo dėka Lietuvos vardas ir lietuvių tautos kova dėl religijos laisvės, dėl pagrindinių žmogaus teisių ir politinės nepriklausomybės pasidarė plačiai žinoma Italijoje ir kitose pasaulio šalyse.

Leidykla *La Casa di Matriona* Milane mons. V. Mincevičiaus rūpesčiu išleido dviem tomis pirmuosius 20 *Kronikos* numerių italų kalba *Cronica della Chiesa Cattolica in Lituania* (1976 ir 1979). Pasinaudodama *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, italų publicistė A. Vičini (Viccini) parašė knygą *Lituania popolo e Chiesa*, kurią 1984 m. išleido ta pati leidykla.

1986 m. vasarą žymusis Italijos religijos studijų institutas Gadzadoje (*Gazzada*), Šiaurės Italijoje, surengė tarptautinę studijų savaitę tema *Baltijos tautų religinė istorija*. Nebuvo abejojęs, kad tarptautinį dėmesį į Baltijos šalių istoriją ir jų likimą tuo metu kaip tik buvo atkreipusi *LKB Kronika*. Netrukus studijų savaitės darbai buvo išleisti daugiau kaip 300 puslapių knyga *Storia religiosa dei popoli baltici* (leidėjas *La Casa di Matriona*). Išleistos dvi studijos (jose buvo spausdinama ir kitos lietuvių pagrindžio spaudos medžiaga): Kajetonas J. Čeginskas *Le aspirazioni nazionali e l'esperienza cristiana dei lituani* (Lietuvių tautiniai siekiai ir krikščioniškoji patirtis), 18 puslapių; kun. V. Kazlauskas *Valori umani e cristiani nella resistenza e nella lotta per la liberta del popolo lituano* (Žmogiškosios ir krikščioniškosios vertybės lietuvių tautos rezistencijoje ir kovoje dėl laisvės), 43 puslapiai. Ši knyga buvo platinama knygynuose visoje Italijoje, ji pasiekė ir žymias pasaulio bibliotekas.

Vatikano radijo lietuvių skyriaus darbuotojai (vedėjas mons. Vytautas Kazlauskas), gerai žinodami, kad Lietuvoje *Kroniką* plačiau paskleisti nėra įmanoma, jautė pareigą visą medžiagą perteikti savo klausytojams. *Kronikos* straipsniams ir žinioms duoti radijo stilių ir atitinkamai suredaguoti buvo nelengvas uždavinys. Reikia atsiminti, kad tuo metu pasaulyje ir *Vatikano radijo* sferose buvo vadinamasis *Rytų politikos* klestėjimo laikotarpis. Tiesiogiai cituoti *LKB Kroniką* ir kitus pagrindžio leidinius būtų reiškę išprovokuoti labai griežtą Maskvos reakciją, esą *Vatikano radijas* kursto pagrindžio veiklą Lietuvoje. Dėl to buvo nuspręsta visai pagrindžio leidinių medžiagai duoti antraštę *Užsienio spauda apie Lietuvą*, tų leidinių vardus paminint tik netiesiogiai. Taip buvo pasiekiamas dvigubas tikslas: visa pagrindžio informacija pasiekdavo radijo klausytojus ir kartu klausytojai sužinodavo, kad toji informacija plačiai sklinda pasaulyje, tiek lietuvių, tiek nelietuvių spaudoje. Kita vertus, niekas nebūtų galėjęs uždrausti lietuviškoms radijo programoms informuoti klausytojus, ką apie juos rašo jų nepasiekianti užsienio spauda. Taip visa *Kronikos* informacija *Vatikano radijo* bangomis pasiekdavo Lietuvą ir už geležinės uždangos esančias šalis: Rusiją, Latviją, Lenkiją ir kt.

LKB Kronikos
vertėjas į italų kalbą
mons. Vincentas Mincevičius

Ilgametis
Vatikano radijo
lietuviškųjų laidų
redakcijos vedėjas
mons. Vytautas
Kazlauskas

Pirmasis
mons. V. Kazlauskas
atvykimas į Lietuvą
po karo. 1989 02 25

Lietuviškųjų laidų redakcijos darbuotojai (iš kairės):
K. Lozoraitis, B. Vileišytė, N. Tutkutė, P. V. Pupinis SJ,
J. Malinauskas, K. J. Ambrasas SJ. 1990 m.

LYA-KOPJA

2

9.01.1989 г. I/I- J/

Начальнику 3 отдела Управления
"РТ" ЦТУ КГБ СССР
полковнику т.Мареэву В.С.
г.Москва

О проведенном активном мероприятии
в отношении редакции "Радио Ватикана".

По согласованию с Центром, в течение последних двух лет I отдел Комитета принимал участие в совместном активном мероприятии КГБ Литовской ССР по смещению прелата В.Казлаускаса, ярого антисоветчика, с должности заведующего литовской секции Ватиканского радио. Во время направления агентуры в Ватикан, а также через приезжающих в Литовскую ССР представителей римской курии, до папы Иоанна Павла II и его ближайшего окружения регулярно доводилась информация о недовольстве рядовых верующих и католического духовенства Литвы содержанием передач на Литву. Активное участие в этом приняли также агенты I отдела. Результатом общих усилий Комитета явилось увольнение прелата В.Казлаускаса с должности заведующего литовской секцией Ватиканского радио. В недавней беседе

Lietuvos SSR KGB 1-ojo skyriaus pranešimo Centru (SSRS KGB)
apie mons. V. Kazlausko atleidimą iš darbo Vatikano radijuje
faksimilė. (LYA. F. K-1. Ap. 49. B. 233, l. 99)

Vertimas iš rusų k.

Slaptai
Egz. Nr. 2

1989 01 09 1/1-21

SSRS KGB PVV „RT“ Valdybos
3 skyriaus viršininkui
pulkininkui drg. V.S. Marejevui
Maskva

Apie atliktą aktyvią priemonę
Dėl „Vatikano radijo“ redakcijos

Suderinus su Centru, paskutiniaisiais dviem metais Komiteto 1-asis skyrius dalyvavo Lietuvos SSR KGB vykdomoje bendroje aktyvioje priemonėje pašalinant aršų antisovietiką prelatą V. Kazlauską iš Vatikano radijo lietuvių sekcijos vedėjo pareigų. Siunčiant agentūrą į Vatikaną, taip pat per atvykstančius į Lietuvos SSR Romos kurijos atstovus popiežiui Jonui Pauliui II ir jo artimiausiai aplinkai buvo teikiama nuolatinė informacija apie eilinių tikinčiųjų ir Lietuvos katalikų dvasininkijos nepasitenkinimą laidų Lietuvai turiniu. Šiame darbe aktyviai dalyvavo ir 1-ojo skyriaus agentai. Bendromis Komiteto pastangomis prelatas V. Kazlauskas buvo atleistas iš Vatikano radijo lietuvių sekcijos vedėjo pareigų. <...>

Vatikano radijo lietuviškų programų redakcija radijo Centrinei redakcijai ir kitų kalbų redakcijoms (kurių visada buvo per 30) kiekvieną mėnesį išdalydavo *ELTA-PRESS* biuletenį, kuris punktualiai pateikdavo vis naujo *Kronikos* numerio vertimą į italų kalbą.

Nors nei Vatikano dienraštis *Osservatore Romano*, nei radijo dienraštis, nenorėdami erzinti Maskvos, niekada tiesiogiai necitavo *Kronikos*, bet atskirų kalbų redakcijos šiuo Lietuvos pagrindžio leidiniu labai domėjosi ir surasdavo būdų jo informaciją perduoti savo klausytojams.

4. KGB kova prieš *LKB Kroniką* Vakaruose

Sovietų Sąjungoje valstybė, turėdama visų informacijos priemonių – spaudos, radijo ir televizijos – monopolį, griežtai cenzūravo visus pranešimus, todėl jokie valdžios daromi nusikaltimai žmogaus teisėms ir laisvėms nebuvo galimi paskelbti. Dėl tos priežasties paprastai tylomis ir slapčiomis daromi tokie nusikaltimai platesniems gyventojų sluoksniams negalėjo būti žinomi. Taigi Vakarų radijo stotys buvo vienintelis visiems prieinamas (nors ir labai techniškai trikdomas ir slopinamas) teisingas informacijos šaltinis, iš kurio buvo galima sužinoti tiesą apie įvykius ne tik pasaulyje, bet ir Lietuvoje. *Kronika* šioms stotims buvo vienas iš pagrindinių žinių šaltinių apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. Iš šių stočių pranešimų tiesą sužinodavo ir Lietuvos žmonės.

Sovietų Sąjungai situacija tapo dar nepalankesnė, kai *Kronikos* žinios imtos transliuoti ne tik lietuvių, bet ir rusų, anglų, vokiečių ir kitomis kalbomis. Šios žinios niekais vertė SSRS propagandai užsienyje metamus milijonus rublių. Todėl kol bus likviduota *Kronika* (ir *Aušra*), KGB iškilo nesunkiai nuspėjamas uždavinys: neutralizuoti jų informacijos poveikį Vakarų pasauliui ir Lietuvos gyventojams. Tai įvykdyti buvo dvi galimybės: arba užkirsti jos perdavimo į Vakarus kelią, arba Vakarų pasaulyje pakirsti pasitikėjimą ja ir jos leidėjais, kad jos žiniomis nebūtų tikima ir jos nebūtų skelbiamos. KGB iš karto dirbo abiem frontais.

Štai kodėl nuo pirmųjų *Kronikos* (o vėliau ir *Aušros*) numerių Lietuvos kagėbistai taip stropiai rinko, klijavo, komplektavo ir analizavo Vakarų pasaulio (daugiausia JAV ir Kanados) lietuvių periodinėje spaudoje skelbtus *Kronikos* straipsnius. Pačioje pirmojoje dokumentikos dėžėje, kurioje laikomi *Kronikos* originalų 2, 3, 5 ir 6-asis numeriai³³, yra įdėtas ir JAV išleistas *LKB Kronikos* I tomas, kuriame išspausdinti *Kronikos* 1–7 numeriai.

Nuo *Kronikos* 14-ojo numerio reguliariai renkamos JAV ir Kanados lietuvių periodinėje spaudoje skelbiamų straipsnių iškarpos. Kai kurios iš jų, kad tvirčiau laikytųsi, užklijuotos ant storesnio ar kartoninio popieriaus lapų. Pavyzdžiui, taip yra sutvarkytos *Draugo* ir *Europos lietuvių* laikraščiuose skelbtų *Kronikos* 16-ojo numerio straipsnių iškarpos. Bruklino *Darbininko* laikraštis paskelbia tame pačiame *Kronikos* numeryje esančią žinią apie Juozą Gražį ir kitus teisiamuosius už *Kronikos* dauginimą (prie iškarpos pažymėta, kad gauta iš V. Kazakevičiaus – žinomo LSSR žurnalisto – abonementinės dėžutės 230, Vilniuje). Yra ir iš 14-ojo, 15-ojo bei 18-ojo *Kronikos* numerių perspausdintų straipsnių iškarpų.

Ypač daug *Kronikos* straipsnių paskelbė Čikagoje leidžiamas lietuvių laikraštis *Draugas*. Lietuvoje šių straipsnių iškarpa rinko KGB 5-osios tarnybos 3-iasis skyrius (skirtas kovai su Bažnyčia). Yra ir laikraščio *Šaltinis* 1976 m. skelbtų straipsnių iškarpų. KGB dokumentikoje surinkta *Draugo* laikraštyje, be minėtų numerių, dar skelbti straipsniai iš 21, 22, 23, 24, 26, 27, 31, 35, 36, 37, 38, 42 (apie kun. V. Jaugelio mirtį), 45, 46, 50, 51, 52, 53, 60, 63, 64, 68 ir 70 (apie kun. J. Zdebskio žūtį) *Kronikos* numeriuose bei *Aušros* 17-ajame numeryje. *Tėviškės žiburiai* (Kanadoje) paskelbė 26, 28, 42 (apie kun. V. Jaugelio mirtį), 59, 70 ir 72-ojo numerių medžiagą. Yra *Darbininko* skelbtų 27, 42 ir kitų numerių straipsnių. Po keletą vieno numerio straipsnių yra iš *Europos biuletenio* (*Kronikos* 22-ojo numerio) ir *Amerikos lietuvių* (*Kronikos* 36-ojo numerio). Apie *Kronikos* 63-įjį numerį rašė *Baltic Bulletin*.

³³ Ši dokumentika saugoma *Lietuvos genocido aukų muziejaus* fonduose.

Pradedant *Kronikos* 50-uoju numeriu (1981 m.), labai daug jos straipsnių spausdino *Draugo* (Čikagoje) laikraštis. Jis daug prisidėjo prie to, kad tenykščiai lietuviai gautų teisingą informaciją apie kenčiančią ir kovojančią Lietuvos Bažnyčią ir būtų skatinami ją remti. Be kitų JAV išleistų *LKB Kronikos* tomų, KGB buvo gavusi ir 245 puslapių rusų kalba išleistą knygą *Chronika katoličeskoj cerkvi Litvy*, kuri apima *Kronikos* 9, 10, 11, 18, 19, 28 ir 29-ąjį numerį. Įžangos žodį jai parašė Tomas Venclova, o 1979 m. išleido *Chronica* leidykla Niujorke.

Užsienio (anglų, ispanų, vokiečių, prancūzų, italų ir kitomis) kalbomis leidžiama *Kronika* buvo skirta informuoti Vakarų pasaulio Katalikų Bažnyčios hierarchus, politikus, mokslo ir akademinę visuomenę apie Bažnyčios ir žmogaus teisių padėtį Lietuvoje, taip pat ir Sovietų Sąjungoje. Tai buvo lėta, bet atkakli šiapus ir anapus geležinės uždangos gyvenančių lietuvių kova dėl išsivadavimo iš SSRS imperijos jungo.

Ne tik Vakarų pasaulio lietuvius, bet ir jų tėvynainius Lietuvoje apie *Kronikoje* skelbiamus faktus informuodavo Vakarų radijo stotys. Ypač daug pranešimų pateikdavo *Vatikano radijo* stotis. Pagal KGB surinktus tekstus aišku, kad *Vatikano radijas* transliavo žinias iš *Kronikos* 24, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 41, 51, 59, 60, 62, 63, 70, 72, 73, 74, 75-ojo ir kitų numerių. Nedaug nuo jo atsiliko *Amerikos balsas*, transliavęs žinias iš *Kronikos* 24, 28, 33, 34, 36, 37, 62, 63, 72, 73, 74, 75-ojo ir *Aušros* 17-ojo numerio. *Laisvės radijas* transliavo 60 ir 62-ojo numerio, *Laisvoji Europa* 75-ojo, o *BBC* – 62-ojo numerio žinias. *Kronikos* ištraukas rusų kalba transliavo *Nemeckaja volna* (24 ir 37-asis numeris), o *Radijo svoboda* – *Kronikos* 24, 30, 35, 36, 38, 41, 45, 46-ojo bei *Aušros* 17-ojo numerio pranešimus. Gal visos šios stotys transliavo ir kitų numerių žinias, tačiau KGB dokumentikoje yra tik šių numerių transliuoti pranešimai. Visi šie pranešimai pateikti mašinraščiu. *Radijo svoboda* pranešimus rusų kalba fiksavo ir į KGB pateikdavo Vilniuje dislokuotas sovietinės armijos karinis dalinys Nr. 71330.

Ką darydavo KGB, surinkęs šias užsienio spaudos iškarpas ir radijo laidų pranešimus?

Šioje dokumentikoje esanti informacija neįvardija kagėbis-
tų veiklos. Tik atskiri dokumentai byloja, kaip stengtasi *Kro-
nikoje* skelbtus faktus paneigti ar jų autorius (ir leidėjus) diskre-
dituoti. Greičiausiai visa ši veikla – planai ir jų realizavimas –
buvo fiksuojami operatyvinėse bylose, kurių, deja, nėra, išsky-
rus vienintelę kun. J. Zdebskio operatyvinio tyrimo bylą, kuri
patvirtina šią nuomonę. O šių dokumentų – įvairių Vakarų
radijo stočių pranešimų – paraštėse yra tik trumpos rezoliuci-
jos atitinkamiems KGB darbuotojams: pavyzdžiui, 5-osios tar-
nybos 3-iojo skyriaus viršininkui J. Radzevičiui, jo operatyvi-
ninkams V. Šiaudiniui, Baukoniui, Čekeniui, Žukauskui ir
kitiems. Reikia manyti, kad jie be atskiuro nurodymo žinojo,
ką toliau daryti.

Yra išlikusi ir viena kita išsamesnė LSSR KGB pirmininko
pavadoautojo gen. mjr. H. Vaigausko rezoliucija. Pavyzdžiui,
tokia rezoliucija yra ant 1980 06 07 *Vatikano radijo* 20 val.
transliuoto pranešimo. Jame buvo pateiktas *Kronikos* 41-aja-
me numeryje aprašytas įvykis, kai Utenos rajono Kirdeikių
parapijos klebonas kun. Petras Kražauskas neleido Saldutiškio
apylinkės pirmininkui Šapranauksui, rajono finansų skyriaus
vedėjai bei valdžios sukurto bažnytinio komiteto 4 nariams
inventorizuoti bažnyčios, nes ją tais metais jau buvo invento-
rizavęs teisėtas bažnyčios komitetas³⁴. H. Vaigauskas rezoliu-
cijoje J. Radzevičiui rašo: *Nusiųsti Vatikano radijui tikinčiųjų
laišką apie Kražauską ir pareikšti savo požiūrį apie šią radijo
stotį*. Žinant KGB sugebėjimus organizuoti tokius laiškus ir
pareiškimus, reikia tikėtis, kad toks „tikinčiųjų“ laiškas *Vati-
kano radiją* pasiekė.

Iš kun. J. Zdebskio operatyvinės bylos DOR Nr. 242 ži-
noma, kad *Vatikano radijui* pertransliavus *Kronikos* 25, 26,
30 ir 33-iajame numeryje pateiktas žinias iš Lazdijų rajono,
KGB 5-ojo skyriaus (vėliau – tarnybos) viršininkas plk. E.
Baltinas įsakė KGB Lazdijų RP parengti ir nusiųsti laiškus
Vatikano radijui arba Lietuvos Katalikų Bažnyčios vyskupijų
valdytojams, prieš tai medžiagą suderinus su 5-uoju skyriumi,

³⁴ Tuomet klebonų vadovavimu sudarytus dorų ir drąsių tikinčiųjų komitetus
sovietinė valdžia bandė pakeisti iš bedievių ar jiems paklusnių baidių tikinčiųjų
sukurtais komitetais.

рс-2

275.

LIETUVOS TSR
VALSTYBES SAUGUM
KOMITETAS

232758 Vilnius, Leninio pr. 40

СЕКРЕТНО
Экз. № 12

КОМИТЕТ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

232758 Вильнюс, пр. Ленина, 40

28. 1981 г.

1.1.1. Литовской ССР
Л.С.Л.С.С.С.
Р.С.С.С.С.С.
К: 06-07-1981 г.

№ 5/3-2279

Ф. Гинияс
П. М. Мозуров
В. О. Сив

Начальнику Литовской РО, РО
КГБ Литовской ССР

подполковник Шенюнас Т.В.
и Ладной

Направляем фотокопии материалов, помещённых в нелегальных антисоветских изданиях "Хроника КЦД" № 46 и 47.

Просим через агентуру, доверенных лиц и другие оперативные возможности принять меры по установлению авторов указанных замток, в также выяснить, действительно ли имели место описанные события и подробно разобраться во всех обстоятельствах данного факта.

В случае грубого искажения изложенных в "Хронике КЦД" фактов или при их неподтверждении, необходимо определить свидетельскую базу и провести документацию этих клеветнических измышлений путём получения от граждан заявлений.

Наряду с этим, по согласованию с 3 отделом 5 службы КГБ Лит. ССР, необходимо организовать направление писем в адрес Ватиканского радио, управляющим епархиями католической церкви Литвы от советских граждан или общественных организаций, в отношении которых реакционными клерикалами распространены тенденциозные и клеветнические сведения.

О результатах проверки просим сообщить.

Приложение: фотокопии на 2 листах, не секретно, только адресату.

Зам. Начальник 5 службы КГБ
Литовской ССР
полковник

В. Бальтин В. Бальтин

LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininko (pavad.) plk. E. Baltino
reikalavimo pasiųsti laišką Vatikano radijui faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 5, l. 275)

Štampas: LSSR KGB
Lazdijų rajono
poskyris
Nr. 0641
1981 07 06

Lietuvos SSR Valstybės
saugumo komitetas
232758 Vilnius, Lenino pr. 40
Nr. 5/3 – 2279

Rezoliucija: drg. Gyliui
Pr(ašau) parengti
atsakymą
T. Žemaitis
81 08 6

Lietuvos SSR KGB
Lazdijų RP viršininkui
papulkininkui
T.V. Žemaičiui
Lazdijai

Siunčiame nelegaliuose antisovietiniuose leidiniuose „LKB kronika“ Nr. 46 ir 47 paskelbtų straipsnių fotokopijas.

Prašome su agentūros, patikėtinių pagalba ir kitomis operatyvėmis priemonėmis nustatyti, kas yra pateiktų straipsnių autoriai, taip pat nustatyti, ar tikrai buvo tokie dalykai, ir smulkiai išnagrinėti tų įvykių visas aplinkybes.

Jeigu „LKB kronikoje“ paskelbti faktai yra šurkščiai iškraipyti arba jų išvis nebuvo, reikia surasti liudytojus ir tuos šmeižikiškus pramanus dokumentuoti, iš piliečių paimant pareiškimus.

Be to, suderinus su Liet. SSR KGB 5 tarnybos 3 skyriumi, organizuoti laiškų siuntimą Vatikano radijui ir Lietuvos katalikų bažnyčios vyskupijų valdytojams tų tarybinių piliečių arba visuomeninių organizacijų vardu, apie kuriuos reakcingieji klerikalai paskelbė tendencingas ir šmeižikiškas žinias.

Apie tikrinimo rezultatus prašom pranešti.

Priedas: 2 lapai fotokopijų, neslapti, tik adresatui.

Lietuvos SSR KGB
5 tarnybos viršininkas
(pavad.) pulkininkas

E. Baltinas

t. y. su jais³⁵. Įsakymas buvo įvykdytas. Tokį patį raštą plk. E. Baltinas 1981 06 29 vėl rašo KGB Lazdijų RP viršininkui dėl *Kronikoje* 46 ir 47-ajame numeryje skelbtų ir *Vatikano radijo* transliuotų žinių: <...>*reikia būtinai organizuoti ir pasiųsti laiškus į Vatikano radiją*³⁶.

Kad apskritai Vatikane būtų diskredituoti *Kronikos* leidėjai ir pakirstas pasitikėjimas jos žiniomis, KGB stengdavosi pasinaudoti tais žmonėmis, kuriais, jų nuomone, galėtų pasitikėti Vatikanas. Suniekinus jos leidėjus, buvo galima tikėtis visiškai sužlugdyti pačios *Kronikos* leidybą. Tipiškas KGB klasotos, pasiekiančios net Vatikaną, pavyzdys matomas iš minėtoje kun. J. Zdebskio sekimo byloje esančio agento *Daktaro* pranešimo apie vysk. Juozapo Matulaičio-Labuko vizitą Romoje 1978 m. (žr. p. 94 faksimilę ir jos vertimą).

Ne mažiau sėkminga KGB pergalė prieš Vatikaną ir visus TTGKK bei *Kronikos* šalininkus būtų buvusi tada, jei įvykdžius kun. J. Zdebskiui *spec. priemonę* – jį nudeginus cheminėmis medžiagomis – dar būtų pavykę jam sufabrikuoti (oficialiai mediciniškai įforminant) venerinę ligą³⁷. Tuomet jie būtų galėję priblokšti *Vatikano radiją*: *Štai kokie nedorėliai kunigai leidžia „Kroniką“, o jūs jos žiniomis tikite ir jas transliuojate!* Ir ne tik Vatikaną: visiems *Kronikos* rėmėjams čia ir užsienyje jie būtų sudavę stiprų smūgį. O tiesą įrodyti būtų ne taip lengva. Tačiau tada Dievas nuo šios jų sumanytos piktadarybės apsaugojo kun. J. Zdebskį, o kartu ir *LKB Kroniką*. Jeigu būtų išlikusios bent žinomos operatyvinės bylos (visa *Voratinklio* byla, *Leidėjai*, *Tamsybininkai*, DGOR Nr. 8, Nr. 35 ir kitos), šiandien atsiskleistų dar ir ne tokios KGB regztos pinklės.

Nėra abejonės, kad KGB per savo emisarus užsienyje – o jų jie turėjo ir tarp tenyškšių lietuvių (tai liudija KGB dokumentai) – stengėsi diskredituoti *Kroniką*, kelti nepasitikėjimą ja. Minint *LKB Kronikos* dvidešimtmetį (1992 m.), dr. Arvydas Žygas papasakojo, kaip per vieną lietuvių renginį JAV prie kun. K. Kuzminsko, *Lietuvos Kronikos Sąjungos* pirmininko, platinančio *Kronikos* tomus, priėjo vietiniai lietuviai intelektualai ir

³⁵ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T.5, l. 153, 154, 159.

³⁶ Ten pat, l. 275.

³⁷ Ten pat. T. 6, l. 102.

Vysk. Juozas Matulaitis-
Labukas Vatikane.
(Iš buv. KGB saugyklių)

Vysk. J. Matulaitis-Labukas (dešinėje) pas popiežių Paulių VI.
(Iš buv. KGB saugyklių)

Vysk. Liudvikas Povilonis MIC pas popiežių Paulių VI.
(Iš buv. KGB saugyklų)

Lietuvos ir Latvijos Katalikų Bažnyčios hierarchai su vysk. Vincentu Brizgiu Vatikane. Iš kairės – Kaišiadorių vyskupijos valdytojas kan. P. Bakšys, Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kan. Č. Krivaitis, vysk. V. Brizgys, Rygos arkivysk. Julijanas Vaivodas ir Telšių vyskupijos kancleris B. Barauskas (?). (Iš buv. KGB saugyklų)

Lietuvos Katalikų Bažnyčios hierarchai namuose pas kardinolą A. Samorę Romoje. Iš kairės: vysk. L. Povilonis, kun. J. Žemaitis *SDB*, vysk. J. Matulaitis-Labukas, kardinolas A. Samorė, vysk. R. Krikščiūnas, kun. (dabar vyskupas) A. Vaičius. *(Iš buv. KGB saugyklių)*

Lietuvos kunigai pas popiežių Joną Paulių II. Iš kairės – išeivijos lietuvių vyskupas P. Baltakis *OFM*, kun. R. Mikutavičius ir kun. P. Račiūnas *MIC*. *(Iš buv. KGB saugyklių)*

АГЕНТУРНОЕ СООБЩЕНИЕ

Источником агента "Дактарас"

Привал Байтаускас и Радзивилюс

Время донесения 1937

Должность, звание, фамилия контрразведчика

" 19 " ИЮНЬ 1978

Источник сообщает, что во время пребывания епископа Аббаса в Риме в 1978 г. он имел встречу с литовскими эмигрантами-ксендами Тулабой, Ятулисом Казлаускасом и Красаускасом, которые зачитали ему письмо якобы от ксендзов Вилканишской и Каунасской епархии адресованное Аббату. В этом письме делается много упреков в адрес Аббата и других управленцев, что они идут на поводу властям, не заботятся о делах католической церкви. Аббас усмехнулся и рассказал миссу миссу этого письма. Что это письмо в курье принес ксендз Здебский, однако лично вручить епископу Аббату не смел, а передал канцлерам. Аббас узнал, что в курье был Здебский и не захотел встретиться с епископом, велел не отпечатанное письмо вложить в другой конверт и направить обратно Здебскому. Через некоторое время Здебский опять появился с этим письмом у канцлеров курьи и зачитал: "По-видимому вышло ошибка. Получил это письмо не отпечатанное, по-видимому вам засланное вместо другого документа". Канцлеры пояснили, что ошибки здесь нет, а если хочет, то пусть лично занесет его епископу, он его ожидает. Здебский смутился, но к епископу не зашел. Аббас ожидал Здебского и был готов с ним побеседовать примерно в таком плане: "Вы занимаетесь вопросами епископов, обсуждаете соответствующие ли они занимаемым должностям, заботитесь о делах в папском доме всей католической церкви. Но что вы сделали в своем приходе. На нас полно жалоб, что верующие Вашего прихода вынуждены обращаться за религиозными услугами к ксендзам других приходов, так как вы редко дома бываете. Имеются данные, что вы сами хотите поступить на учебу в духовную семинарию. Если это через некоторое время случится и придется нашего сына назначить в один приход с вами выкарем?"

-Что тогда скажут люди? Не опозорите ли тогда миром церкви? Так что сидите и занимайтесь делом которое Вам поручено?" Далее источник добавил, что такие ксендзы делают много сумки, но сами они не порядочны.

Кроме того Аббас Тулаба и другим присутствующим рассказал, о выступлении ксендза Сваринскиса в присутствии епископа. Привелись на похороны ксендза Алекси в Табаринкис, где Аббас так же подвергся к необоснованной критике. Эмигранты Тулаба, Ятулис и Красаускас высказали свой удивление, что так нетактично поступают ксендзы и своему духовному руководству. Эмигрант Казлаускас спросил: "У нас Здебский Сваринскиса, Иокубаускас считали передовиками в делах церкви, но если они себя так ведут, наследуют ли они властям?..." Аббас на это ответил: "Судите сами..."

Справка: Здебский, Сваринскис и Иокубаускас ксендзы из-ремисти. Через "Дактараса" Аббата было дано задание скомпрометировать их в глазах эмигрантов.

НАЧАЛЬНИК 4 ОТДЕЛЕНИЯ 5 ОТДЕЛА КГБ при СМ
ЛИТОВСКОЙ ССР - майор

Радзивилюс
РАДЗИВИЛЮС

Agento Daktaras 1978 06 19 agentūrinio pranešimo faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 1, l.23)

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Agento slapyvardis: „Daktaras“

Priėmė: Vaigauskas ir Radzevičius

Asmens byla Nr. 21937

1978 m. birželio 19 d.

Šaltinis praneša, kad vyskupas Labukas, 1978 m. būdamas Romoje, buvo susitikęs su emigracijos lietuviais kunigais Tulaba, Jatuliu, Kazlausku ir Krasausku, kurie jam perskaitė esą Vilkaviškio ir Kauno vyskupijų kunigų Labukui adresuotą laišką. Šiame laiške yra daug priekaištų Labukui ir kitiems (vyskupijų) valdytojams, kad jie pataikauja valdžiai ir nesirūpina katalikų Bažnyčios reikalais. Labukas nusijuokė ir papasakojo šio laiško priešistorę. Šį laišką į kurią buvo atnešęs kunigas Zdebskis, bet asmeniškai įreikti vyskupui Labukui nedrįso, o paliko kancleriams. Labukas, sužinojęs, kad kurioje buvo Zdebskis ir nepanoro susitikti su vyskupu, liepė neatplėštą laišką įdėti į kitą voką ir pasiųsti atgal Zdebskiui. Po kurio laiko Zdebskis vėl pasirodė su šiuo laišku pas kurios kanclerius ir pareiškė: „Matyt, įvyko klaida. Šį laišką gavau neatplėštą, tikriausiai jūsų atsiųstą vietoj kito dokumento“. Kancleriai paaiškino, kad čia nėra jokios klaidos, o jeigu nori, tegul jį asmeniškai nuneša vyskupui – jis jo laukia. Zdebskis sutriko, bet pas vyskupą nėjo. Labukas Zdebskio laukė ir buvo pasiruošęs su juo pasikalbėti daugmaž taip: „Jūs rūpinatės vyskupų reikalais, svarstote, ar jie tinkami einamoms pareigoms, rūpinatės visos katalikų Bažnyčios reikalais. Bet ką jūs padarėte savo parapijoje? Dėl jūsų yra daugybė skundų, kad jūsų parapijos tikintieji dėl religinių patarnavimų yra priversti kreiptis į kitų parapijų kunigus, kadangi jūs retai būnate namie. Yra žinoma, kad jūsų sūnus nori įstoti mokytis į kunigų seminariją. Kas bus, jeigu po kurio laiko tai įvyks ir reikės jūsų sūnų skirti vikaru vienoje parapijoje su jumis?

– Ką tada pasakys žmonės? Argi tada jūs nepadarysite gėdos visai Bažnyčiai? Taigi sėdėkite ir dirbkite tai, kas jums pavesta.

Toliau šaltinis pridūrė, kad tokie kunigai kelia daug triukšmo, o patys nėra padorūs.

Be to, Labukas Tulabai ir kitiems dalyvaujantiems papasakojo apie kunigo Svarinsko kalbą vyskupo Povilonio akivaizdoje kunigo Aleksos laidotuvių metu Tabariškiuose, kur Labukas buvo nepagrįstai kritikuojamas. Emigrantai Tulaba, Jatulis ir Krasauskas nusistebėjo, kad taip netaktiškai su savo dvasine vadovybe elgiasi kunigai. Emigrantas Kazlauskas paklausė: „Pas mus Zdebskis, Svarinskas, Jokūbasukas laikomi bažnyčios reikaluose pirmaujančiais, bet jeigu jie taip elgiasi, ar jie netarnauja valdžiai?..“ Labukas į tai atsakė: „Spręskite patys...“

Pažyma: Zdebskis, Svarinskas ir Jokūbasukas – kunigai ekstremistai. Per „Daktarą“ Labukui buvo duota užduotis juos sukompromituoti emigrantų akyse.

KGB PRIE LIETUVOS SSR MT 5-OJO SKYRIAUS 4-OJO POSKYRIO
VIRŠININKAS – MAJORAS

RADZEVIČIUS

pašaipiai paklausė: *Tai ką, kunigėli, ar Lietuvoje žmonės jau tikrai tokie nelaimingi?*³⁸ Dr. A. Žygas tai aiškina kaip sovietinės nužmoginimo sistemos nepatyrusio vakarietiško mentaliteto apraišką. Galbūt?.. Bet galėjo būti ir kitaip. KGB čiuptuvai siekė toliau negu tik tiesioginius *Kronikos* leidėjus ir platintojus Lietuvoje, kuriuos su savo agentų pagalba KGB kabinetuose suorganizuotais „grupės kunigų“ ar „tikinčiųjų“ pareiškimais kaltino Bažnyčios skaldymu, šmeižimu, nepaklusnumu hierarchams, meilės stoka ir kitomis nuodėmėmis. Jie siekė toliau negu SSRS sienos. Jų emisarų paveikti tenyksičiai intelektualai galėjo sąmoningai ar nesąmoningai vykdyti KGB užduotis: ir ten visais įmanomais būdais diskredituoti *Kronikos* leidėjus, platintojus, vertėjus, ypač *Kronikos Sąjungos* vadovus, ir taip slopinti *LKB Kronikos* balsą.

KGB surinktoje *Kronikos* dokumentikoje išsamiai analizuojamas 67-asis *Kronikos* numeris, kuris buvo skirtas kun. J. Zdebskio įtartinai žūčiai. KGB bando aiškintis, kas yra straipsnio apie a.a. kun. J. Zdebskį autorius, ir įtaria juo esant dabartinį kunigą Robertą Grigą. O per Vakarų radijo stotis pateiktus remiantis šiuo straipsniu pranešimus pavedama tikrinti operatyvininkui V. Čekeniui. (Tam pačiam 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus darbuotojui, kuris parengė skubią slaptą šifruotą telegramą į Maskvą apie kun. J. Zdebskio žūtį.) H. Vaigauskas 1986 06 12 rašo rezoliuciją KGB darbuotojui Naruševičiui: *Prašau dar ir dar sykį išanalizuoti visą medžiagą ir mūsų veiksmus šiame laikotarpyje. Už ko galima užsikabinti.* Aišku, kad čia kalbama apie įtarimą, jog KGB suorganizavo kun. J. Zdebskiui autoavariją. Jaučiamos jų desperatiškos pastangos surasti, *už ko galima užsikabinti*, kad Vakarams būtų galima įrodyti, jog KGB čia niekuo dėtas.

Šioje KGB surinktoje *Kronikos* dokumentikoje visiškai nieko nėra apie ryšius su Maskvos disidentais ir kanalus, kuriais *Kronika* ir *Aušra* buvo perduodamos į Vakarus. Ko gero, KGB neturėjo išsamios informacijos, nes jei būtų turėjusi, tie kanalai

³⁸ Arvydas Žygas. „*LKB Kronikos*“ pamokos//Naujasis dienovidis. Nr. 13. 1992 kovo 27–balandžio 3.

būtų užsidarę. Iš kun. J. Zdebskio sekimo bylos, arkivysk. S. Tamkevičiaus atsiminimų ir nuteistųjų už *Kroniką* baudžiamųjų bylų yra žinomi tie žmonės, per kuriuos ėjo tiltai į Vakarus: tai akademikas Andrejus Sacharovas, Sergejus Kovaliovas, Aleksandras Lavutas, Sergejus Genkinas, Tatjana Velikanova, Vaclovas Sevrukas ir kiti. Kaip kūrėsi ir buvo palaikomi šie ryšiai, istorija laukia išsamesnių tyrimų.

Brėkstant *Atgimimo* pavasariui, KGB suvokė, kad *Kronikos* nepavyks likviduoti. Jų akys nukrypo į perspektyvą. Atsivėrus durims į Vakarus, KGB kabinetuose buvo sprendžiama, kuriuos žmones kviestis, kuriuos ten siųsti ir t. t. 1989 m. dar buvo intensyviai analizuojamos išeivijos lietuvių nuotaikos, jų asmenybės, planuojama vienais pasinaudoti, kitus intensyviau sekti (netgi pradėti operatyvines tikrinimo bylas – DOP).

Vakarų pasaulio lietuvių įnašas tautos išsivadavimo kovoje dar nėra pakankamai išanalizuotas ir įvertintas. Jie buvo ta gyvoji arterija, kuria radijo bangomis, o kartais prasmunkant pro stropią geležinio čekisto – muitininko akį, atgabentos laisvos spaudos dėka dvasiškai marinamai tautai pavykdavo įlieti sveiko, laisvės prisodrinto kraujo.

Šiandien akivaizdu ir tai, kad KGB įdėtas milžiniškas darbas irgi nenuėjo veltui: jie žvelgė į nūdiena tapusią perspektyvą, ir todėl šiandien Lietuvą turime tokią, kokią turime – sužalotą fiziškai ir dvasiškai. Tų, kurie suvokia, kad kova nesibaigė, pareiga ją tęsti. Nagrinėdami vakar dienos *Kroniką*, įvertiname dabartį ir kuriame rytdieną.

„LKB KRONIKOS“ SEKIMAS IR KGB KOVA PRIEŠ JĄ LIETUVOJE

Vartant KGB dokumentiką aiškiai matyti, kad 8–9-ajame dešimtmetyje vienas iš pagrindinių LSSR KGB uždavinių buvo kova prieš *LKB Kroniką* ir *Aušrą*. Visam šiam darbui vadovavo LSSR KGB pirmininko pavaduotojas gen. mjr. Henrikas Vaugauskas bei jo valdiniai: 5-osios tarnybos viršininkas plk. Edmundas Baltinas ir tos tarnybos 3-iojo skyriaus viršininkas (paskutiniaisiais metais) pplk. Juozas Radzevičius. Kadangi dėl šių leidinių dažnai buvo keliamos baudžiamosios bylos, į darbą būdavo įtraukiami tardymo skyrius, ekspertai, OTO – operatyvinis technikos skyrius, o vykdant *raidines (literines – S, T, NN, D)* priemones bei SSRS KGB sankcionuotas *specialiąsias* priemones – 7-osios ir kitų tarnybų, taip pat net iš Maskvos atsiųsti KGB darbuotojai.

Nors LSSR KGB 5-osios tarnybos operatyvinės bylos išvežtos ar sunaikintos, tačiau iš likusių įrašų baudžiamosiose bylose bei kitoje jų dokumentacijoje matyti, kad sekimo bylų buvo labai daug. Pavyzdžiui, rašoma, kad kun. Ričardas Repšys buvo DON¹ Nr. 1504 objektas, o kun. Juozas Zdebskis – DON Nr. 1789. Šie keturženkliai numeriai byloja, kad ne mažiau buvo ir operatyvinių bylų. Baudžiamosioms byloms medžiaga buvo renkama operatyvinėse bylose. Pavyzdžiui, baudžiamoji byla Nr. 395 (nuteistų už *LKB Kronikos* dauginimą Petro Plumpos, Virgilijaus Jaugelio, Povilo Petronio, Jono Stašaičio ir Adolfo Patriubavičiaus) buvo pradėta pagal surinktą grupinę operatyvinę tyrimo bylą (DGOR²) Nr. 8 medžiagą. Ses. Nijolei Sadūnaitei baudžiamoji byla pradėta pagal

¹ DON (rus. – *dielo operativnogo nabludeniija*) – operatyvinio stebėjimo byla.

² DGOR (rus. – *dielo grupovoi operativnoi razrabotki*) – grupinio operatyvinio tyrimo byla.

operatyvinio tikrinimo bylos (DOP ³) Nr. 1004 medžiaga. Kunigams A. Svarinskui, S. Tamkevičiui, J. Zdebskiui, buvo renkama medžiaga pagal grupinę operatyvinio tyrimo bylą *Voratinklis* (rus. – *Pautina*). Iš likusių KGB dokumentų žinoma, kad *Kronikos*, *Aušros* ir kiti pogrindžio spaudai sekti buvo vedamos operatyvinės bylos: *Leidėjai* (rus. – *Izdateli*), *Tamsybininkai* (rus. – *Mrakobiesy*) ir kitos. Kadangi buvo leidžiama daug ir kitos pagrindinės spaudos (*Alma Mater*, *Perspektyvos*, *Vytis*, *Dievas ir Tėvynė*, *spaustuvės* ab patriotiniai leidiniai bei daug kitos religinės ir tautinės literatūros), nėra abejonės, kad tokių operatyvinių bylų buvo tūkstančiai.

Buvo reguliariai (bent kasmet) parengiami visų operatyvinių bylų agentūrinių operatyvinių priemonių planai, kuriuose numatoma, kuriuos agentus ir *patikėtinius* (pusagenčius) panaudoti sekimui, kuriuos naujus agentus įtraukti ar užverbuoti iš asmenų, kuriais pasitiki sekamieji, kokią konkrečiam agentui sukurti legendą ir kaip jį infiltruoti į sekamųjų grupę. Toliau eidavo operatyvinių techninių priemonių panaudojimo planas: kurių įtariamųjų sekti telefoninius pokalbius (priemonė S), kurių butuose įrengti bendrojo slapto klausymosi aparatūrą (T), t. y. tokią, kai girdima visa, kas vyksta kambaryje; kuriuose pašto skyriuose ir kas privalo kontroliuoti bei prireikus kopijuoti sekamųjų siunčiamą ir gaunamą korespondenciją (priemonės P ir PK); kurių sekamųjų butuose ar kitose jų patalpose atlikti slaptą kratą (priemonė D); kur įrengti stacionarinius ar laikinus sekamųjų stebėjimo punktus; kaip organizuoti išorinį jų stebėjimą, t. y. kaip per išvykas sekliams juos sekti mašinomis, nustatyti visus butus, kur jie apsilanko, ar asmenis, su kuriais susitinka (priemonė NN), kad būtų išaiškinti bendrininkai, vadinamieji *ryšiai*. Be šių, vadinamųjų *literinių* priemonių, dar buvo užkoduotų priemonių, kaip antai: *Stiklas* (*Steklo*), *Veidrodis* (*Zerkalo*), *Tranzitas* (*Tranzit*) ir vadinamųjų *spec. priemonių*, kurios, atrodo, dažniausiai būdavo skirtos sekamajam žaloti arba sunaikinti.

Nėra išlikę dokumentų, ar *Kronikai* sekti dar buvo vedama kokia nors (be *Voratinklio*) kita ar kitos grupinės

³ DOP (rus. – *dielo operativnoi proverki*) – operatyvinio patikrinimo byla.

operatyvinės bylos, tačiau iš likusių dviejų šaltinių – kun. Juozo Zdebskio operatyvinio tyrimo bylos Nr. 242 bei iš KGB surinktų *Kronikos* numerių dokumentacijos, jų tvarkymo, tyrimo ir daromų išvadų – aišku, kaip labai buvo stengiamasi nustatyti jų leidėjus, o pačius leidinius likviduoti.

Išspūdinga yra kun. Juozo Zdebskio operatyvinio tyrimo byla Nr. 242, kurią pravartu truputį plačiau apžvelgti. Šioje byloje aiškinamasi *LKB Kronikos* ir kitų pagrindžio leidinių leidyba, dauginimo ir platinimo vietos bei šį darbą dirbantys asmenys, taip pat perdavimo į Vakarus kanalai.

Kaip savo atsiminimuose rašo arkivysk. S. Tamkevičius, viskas prasidėjo nuo vienminčių veikliųjų kunigų susirinkimų, kuriuose buvo aptariami pastoraciniai ir pasipriešinimo valstybinio masto ateizavimui klausimai. Nėra abejonės, kad KGB sekė šiuos kunigų sambūrius, stengėsi į juos infiltruoti savo agentus ir per juos sužinoti, kas ten dalyvauja ir kas svarstoma.

Byloje DOR⁴ Nr. 242 yra daugelio agentų (daugiausia *Gedimino* ir *Martyno*) pranešimų, apie ką kunigai kalbėjosi prie atlaidų stalo, rekolekcijose ir kitomis progomis. Būdavo nurodoma, kad tuose sambūriuose kai kurie kunigai kažkokius savo reikalus aptardavo nuošaly nuo kitų. Tačiau šie kunigų agentų pranešimai nepasižymėdavo informatyvumu: gal dėl to, kad iš tiesų nuo jų būdavo slepiamas pasitarimų turinys, o gal ir dėl to, kad jie patys buvo linkę kuo mažiau žinoti, kad kuo mažiau reikėtų pranešti – juk jų dauguma dirbo tik iš baimės, paprastai užverbuoti kompromitacijos pagrindu.

1974 12 17 pranešime agentas *Gediminas* rašo apie tai, ką jam pasakojo Vytautas Krasnickas, kuris iki spalio vidurio buvo Liudvinavo vargoninkas (vėliau, matyt, dėl nesutarimų su klebonu iš pareigų atleistas):

Spalio pradžioje mes su Jonu iš Kapsuko [kuris buvo meistras, bet įformintas zakristijonu] žiūrime, atvažiuoja Vincukas [kun. Jalinskas] iš Pajevonio. Pasisveikinome. Klausiu: „Kaip čia atsikliuvote, kunige klebone?“ Atsakė: „Štai važiauvau pro šalį ir nusprendžiau užsukti, pasižiūrėti“, – ir nuėjo pas kunigą Joną Maksvytį. Praslinkus kuriam laikui, žiūrime – atvažiuoja kunigas Tamkevičius. Tas taip pat

⁴ DOR (rus. – *dielo operativnoi razrabotki*) – operatyvinio tyrimo byla.

pasakė, kad tik atsitiktinai užsuko. Nespėjo jis nueiti pas kunigą kleboną, atvažiuoja kunigas Zdebskis, kuris taip pat „atsitiktinai važiuo pro šalį ir užsuko“. Suvažiavo ten lengvosiomis mašinomis ir daugiau kunigų, kurių visų ir nepažįstu. Mes su Jonu susižvalgėme: kiek čia „atsitiktinai suvažiavo kunigų“.

Ir Krasnickas neabejojo, – prideda nuo savęs agentas, – kad jie specialiai susirinko į „šventąją seimą“ aptarti kažkokių reikalų.

Kagėbistai, pažymėję, kad pranešimas gautas paties agento iniciatyva (t. y. ne pagal jų užduotį), toliau jam jau duoda įpareigojimą: *Prašome toliau aiškintis naujus kunigų Zdebskio ir Tamkevičiaus ryšius tarp katalikų dvasininkijos ir tikinčiųjų⁵.*

Viena iš tokių kunigų susirinkimo vietų buvo Gerdašiai (Lazdijų r.). 1978 09 21 agentė Rasa praneša, kad pas Katauską girdėjusi tiesiog fantastišką žinią, jog Gerdašiuose po bažnyčia yra įrengta kita bažnyčia, kur vasarą renkasi po 8–9 kunigus⁶.

Reikia manyti, kad šiems susirinkimams sekti buvo pradėta kita operatyvinė byla, o kun. J. Zdebskio byloje šie klausimai aptariamai prabėgomis, tik kontekste su kun. J. Zdebskio sekimu.

1. Kunigų rezistencija

Kunigų, kaip ir visos patriotinės lietuvių tautos dalies, pasipriešinimas okupaciniams – sovietiniam ir fašistiniam – režimams prasidėjo 1940 m., iš karto po pirmosios sovietų okupacijos. Tąsyk okupantai nesuskubo masiškai susidoroti su Katalikų Bažnyčia ir dvasininkija, nors savo planuose jau buvo numatę areštuoti vysk. Vincentą Brizgį ir kai kuriuos kunigus⁷.

Vokiečių okupacijos metais Bažnyčios ir okupacinės valdžios santykiai irgi visą laiką buvo įtempti. Vyskupų ir kitų žymių katalikų dvasininkų protestai dėl žydų žudymo, atsiskaitymai remti organizuojamą vyrų mobilizaciją į vokiečių kariuomenę erzino okupacinę valdžią. Dėl to drauge su kitais

⁵ LYA. Op. b. DOR. Nr. 242. T. 3, l. 304, 305.

⁶ Ten pat. T. 4, l. 265.

⁷ LYA. F. K-1. Ap. 10. B. 1, l. 80, 81.

žymiais Lietuvos inteligentais buvo įkalinta ir keletas žinomų katalikų dvasininkų: kun. Mykolas Krupavičius, kun. Stasys Yla, kun. Alfonsas Lipniūnas, prel. Bernardas Sužiedėlis (trumpam) ir kiti.

Grįžus sovietinei okupacijai (1944 m.) ir prasidėjus masiniam ginkluotam partizaniniam pasipriešinimui, kunigai, skatinami to paties patriotizmo bei pareigos jausmo ginti Bažnyčios teises ir laisves, pakilo į bendrą kovą. Vieni kunigai pasipriešinimą rėmė materialiai, kiti – religiniais patarnavimais, sakramentų teikimu: tapo partizanų kapelionais, drauge kovojo ir kentėjo. Tokie buvo kunigai Juozas Stankūnas, Justinas Lelešius, Antanas Ylius, Zigmas Neciunskas ir daug kitų⁸. Buvo represuoti ginantys Bažnyčios ir Lietuvos laisvę visi į Vakarus nepasitraukę Lietuvos vyskupai, išskyrus Kazimierą Paltaroką. Taip pat represuota maždaug trečdalis visų kunigų. Be to, sovietinė valdžia ėmė daryti vis didesnę įtaką vyskupijų kurijų darbui, versti jas paklusti savo reikalavimams. Bažnyčios teisės ir laisvės buvo toliau varžomos. Tik po Stalino mirties grįžus iš lagerių drąsesniesiems kunigams bei į Bažnyčios gyvenimą įsiliejus jau sovietiniais metais, bet dar idealizmo dvasios kupiną seminariją baigusiams jauniems kunigams (J. Zdebskiui, P. Dumbliauskui, S. Tamkevičiui ir kitiems), remiant visiems kitiems uoliesiems kunigams, 1968–1969 m. pasirodė pirmieji oficialūs reikalavimai sovietinei valdžiai, kad nebūtų varžomos Bažnyčios ir tikinčiųjų teisės, o kurijoms – kad nenuolaidžiautų civilinės valdžios neteisėtiems ir antikanoniškiems reikalavimams⁹.

LSSR KGB nedelsdamas (1969 08 04) sudarė didžiulį devynių punktų agentūrinių operatyvinių priemonių planą, kaip užkirsti kelią ir neutralizuoti kunigų S. Tamkevičiaus, J. Zdebskio, P. Dumbliausko ir L. Kunevičiaus „antisovietinę ir šmeižikišką“ veiklą. Kunigo registracijos pažymėjimų atėmimas iš kunigų S. Tamkevičiaus, J. Zdebskio ir L. Kunevičiaus KGB nepatenkino, nes jie žinojo, kad tuo šių kunigų nepalauš. Labiausiai KGB įsiutino, kad 1969 07 23 *Vatikano radijas* pra-

⁸ *Laisvės kovų archyvas*. Nr. 11, l. 143–149.

⁹ Plačiau apie tai žr.: Vidas Spengla. *Akiplėša*. Vilnius, 1996, p. 17, 18.

nešė, jog JAV jaunimo kovos dėl tikėjimo išpažinimo laisvės komitetas stojo ginti Tamkevičiaus, Zdebskio ir Dumbliausko ir įteikė atitinkamą memorandumą SNO generaliniam sekretoriui... Vyriausybės instancijos gavo Prienų ir Vilkaviškio parapijų tikinčiųjų kolektyvinių pareiškimų, ginančių Tamkevičių ir kitus kunigus, iš kurių kulto reikalų įgaliotinis buvo atėmęs kulto tarnautojų pažymėjimus.

Toliau plane KGB numato konkrečias priemones: kurie kunigai agentai turi šiuos „reakcionierius“ sekti, kaip dirbančius Prienų MSV, stebėti, kuo pakeisti Vilkaviškio kleboną (kun. S. Tamkevičius tuo metu buvo Vilkaviškio vikaras), kaip šiuos kunigus kompromituoti prieš tikinčiuosius, kaip supriešinti juos su kitais kunigais ir t. t.

Po 1970 m. rugsėjo mėn. Vilkaviškio vyskupijos kunigų pasirašyto pareiškimo vyskupams KGB reikalavimu pasipylė kunigų agentų pranešimai. KGB labiausiai rūpėjo, kad šis dokumentas nebūtų perduotas į užsienį. Prieš kunigus, kurie rinko parašus, buvo imtasi įvairių priemonių: vienus KGB bandė įbauginti, kitus iškaišiojo po atkampiausias parapijėles. Vienam iš svarbesniųjų to meto agentų – kurijos darbuotojui agentui *Daktarui* – 1970 09 22 KGB duoda tokią užduotį: *nustatyti laiško autorius ir kelius, kuriais jie gali laišką persiųsti į užsienį*¹⁰.

Kun. J. Zdebskio bute Prienuose įrengtu nuolatinio klausymosi aparatu nuo 1971 m. gegužės 10 iki 14 d. užfiksuota, kad gegužės 12 d. pas jį atvyko kun. S. Tamkevičius ir jie, nors tyliai, tačiau įmanomai išgirsti, kalbėjo apie pasiaiškinimą už kažkokio ligonio komunisto Černiausko aplankymą (matyt, aprūpinimą sakramentais), apie apsilankymą pas Rugienį (kulto reikalų įgaliotinį), apie kun. Antaną Šeškevičių *SJ* ir apie tai, kad *Laurinavičius gerai parašė*¹¹. 1971 05 17 slapto klausymosi metu užfiksuota, kad pas kun. J. Zdebskį lankėsi Petras Plumpa ir labai tyliai aptarinėjo kažkokią kelionę¹². Tą pačią dieną nuo 6 iki 22.30 val. kun. J. Zdebskis buvo išoriškai sekamas.

¹⁰ LYA. DOR Nr. 242. T. 2, l. 100.

¹¹ Ten pat, l. 262–273.

¹² Ten pat, l. 281–290.

Mīļais kun. Sigitai,

Muļiņdāi dekoja uz malony velykny
svetkinimz. Jis man ypatingai brangus, nes
ai vārdica jis ypatingai garbiu be jis
mīs didžāojai.

Ne ašņojata, - tik brolisz sūtiņojimz
bei padaršinimz jums sūnōru. Ašņojatos
berti tie mūs, konf. atai, kuri, turēdami
viesus pāpriešināt pāpriešināt, neturi, deja,
kunigirko dravio. Kieninteli registrācija,
kuri svarbi, tai bīspats registrācija.

„Mī esu pilnas paguodo, gausiā turia
dēaugmo vīnuc mātā sēlāstuvē (Mārtiņ)
- tie didējo. Kustaus Pāpriešināt lūdytā
or Paulaus sēlāstāi tenētikā paguodo
bei dēaugmo jēv kilnāi sielā i tēpā
dēgina jis i tēlāi tāp i tēlāi, dēgias,
pāpriešinātāi vīn sēv gausimū lūdytā
Pāpriešināt. Kustā. Alleluia!

Jis muļiņdāi gērtas i mēlā
Vysk. Vincantā

1969 m. belykō

Vysk. V. Sladkevičiaus padaršinantis laiškas kun. S. Tamkevičiui, kai
RRT īgaliotinis 1969 m. iš jo atēmē registrācijas pažymėjimą

†

Mielas kun. Sigitai,

Nuoširdžiai dėkoju už malonų velykinį sveikinimą. Jis man ypatingai brangus, nes aš šiandien Jus ypatingai gerbiu bei Jumis didžiuojuosi.

Ne užuojautą, - tik brolišką susižavėjimą bei padėsinimą Jums siunčiu. Užuojautos verti tie mūsų konfratrai, kurie, turėdami visus popierinius pažymėjimus, neturi, deja, kunigiškos dvasios. Vienintelė registracija, kuri svarbi, tai Viešpaties registracija.

*„Aš esu pilnas paguodos, gausiai turiu džiaugsmo visuose mūsų sielvartuose“
(2 Kor 7,4) – šie didžiojo Kristaus Prisikėlimo liudytojo šv. Pauliaus žodžiai tesuteikia paguodos bei džiaugsmo Jūsų kilniai sielai ir tepadrąsina Jus ir toliau taip ištikimai, drąsiai, pasiaukojančiai visu savo gyvenimu liudyti Prisikėlusį Kristų.
Alleluia!*

Jus nuoširdžiai gerbiąs ir mylįs

Vysk. Vincentas

1969 m. Velykos

Kaip rašoma LSSR KGB Kauno miesto skyriaus viršininko plk. H. Vaigausko 1971 06 17 rašte KGB Kapsuko rajono poskyrio viršininkui pplk. T. Vilkui: *Savo priešiškoje veikloje „Akiplėša“ [J. Zdebskis] tamptariai susijęs su daugeliu reakcingai nusiteikusių kunigų, atskirais pasauliečiais nacionalistais, kurie anksčiau buvo teisti už ypatingai pavojingus valstybinius nusikaltimus* [tikriausiai turimas mintyje Petras Plumpa] *ir su kai kuria Vilniuje, Maskvoje ir kituose SSRS miestuose gyvenančia antisovietiskai nusiteikusia kūrybine inteligentija. Toliau rašoma, kad jie nelegaliai spausdina ir platina religinę, nacionalistinę ir kitą ideologiškai žalingą literatūrą...*¹³

Vieną liepos mėnesio pabaigos vakarą pas J. Zdebskį iš Simno atvyksta kun. S. Tamkevičius. Slapto klausymosi metu užfiksuota, kad jie kalbėjosi apie tai, jog reikia kažką parašyti ir įdėti. Kun. S. Tamkevičius vis mini *gazietą* ir kad *reikia kažką parašyti*¹⁴ (šiuos žodžius KGB net pabraukė). Tai ir buvo *LKB Kronikos* užuomazga: faktų registracija, duomenų kaupimas.

KGB visa tai nujautė: dar 1971 05 17 sudarė aktyvesniųjų pagrindžio religinės spaudos organizatorių ir leidėjų *Seminaristo* (Jono Stašaičio), *Chameleono* (Petro Plumpos) ir *Akiplėšos* (kun. Juozo Zdebskio) sekimo agentūrinių operatyvinių priemonių planą. Nėra abejonės, kad tokie planai buvo sudaryti ir kun. S. Tamkevičiui bei kitiems „reakcionieriams“, tačiau archyve jie neišlikę.

Pradėjus eiti *LKB Kronikai*, daugelis pagrindinės religinės literatūros leidėjų aktyviai įsitraukė į jos leidybą: kas žinias rinko, kas spausdino, daugino ir įrišinėjo, o kas platinė, perdavinėjo į Vakarus. Šių žmonių nusistovėję ryšiai spausdinant religinę ir kitą „ideologiškai žalingą“ literatūrą sudarė organizacinę ir materialinę bazę *Kronikai* leisti. Kaip prisiminimuose pažymi arkivysk. S. Tamkevičius, pirmaisiais *Kronikos* leidimo metais (o pradžia visada būna sunkiausia) nepakeičiamas talkininkas (iki arešto 1973 11 20) buvo Petras Plumpa.

¹³ Ten pat. T. 3, l. 38.

¹⁴ Ten pat, l. 51–76.

2. LKB Kronikos sekimo pradžia

Kun. S. Tamkevičius, atlikęs „bausmę“ Prienų MSV, kur jį, rizikuodamas pats netekti darbo, drauge su kun. J. Zdebskiu buvo įdarbinęs melioracijos darbų vykdytojas inžinierius Jurgis Brilius, 1969 m. pabaigoje buvo paskirtas vikaru į Simną. Mintis dėl pagrindinio leidinio, kuris žadintų tautinį, o ypač religinį sąmoningumą bei atspindėtų katalikų gyvenimo problemas, buvo diskutuojama patikimų vienminčių kunigų susitikimuose. Ypač šią mintį palaikė kun. J. Zdebskis.

1972 m. kovo mėnesio pirmojoje pusėje Simno klebonijos (Alytaus r., Simnas, Kreivoji g. 3) mažame kambarėlyje šviesą išvydo pirmasis *LKB Kronikos* numeris. (Gaila, bet daug *Kronikos* leidimo, informacijos rinkimo, dauginimo, platinimo ir į laisvąjį pasaulį perdavimo faktų taip ir liks istorijai nežinomi: griežta konspiracija neleido savo darbais girtis net artimiausiems draugams.) KGB apie *Kronikos* pasirodymą sužinojo labai greitai, nes jau tų pačių metų birželio 23 d. kratos metu pas vienuolę G. J. Stanelytę rado pirmąjį *Kronikos* numerį.

1972 07 05 prokuroras A. Kairelis nutaria:

Aš, Lietuvos TSR prokuroras, 2-os klasės valstybinis justicijos patarėjas A. Kairelis, susipažinęs su brošiūra „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“ <...> nustačiau:

paminėtoje 43 psl. brošiūroje, pavadintoje „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“, yra visa eilė melagingų prasimanymų, žeminančių tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką. Ši brošiūra atspausdinta nelegaliai, ją atspausdindami jos autoriai siekia plačiai paskleisti savo melagingus prasimanymus apie tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką. Iš to matosi, kad yra įvykdytas nusikaltimas, numatytas LTSR BK 199¹ str.

Imdamas dėmesį, kad pagal BPK 143 str. dėl šio nusikaltimo reikalinga daryti parengtinį tardymą, vadovaudamasis LTSR BPK 3, 125, 130 str. str. ir 132 str. III d.

nutariau:

1. Dėl brošiūros „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“ gaminimo ir platinimo iškelti baudžiamąją bylą pagal Lietuvos TSR BK 199¹ str.

2. Parengtinį tardymą daryti šioje byloje pavesti Valstybės saugumo komiteto prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Tardymo skyriaus tardytojui.

(Pasirašė: A. Kairelis)¹⁵

¹⁵ LYA. Baudž. b. Nr. 47706/3. T. 4, l. 11.

Секретно
Экз. Б 4.

УТВЕРЖАЮ
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛИТОВСКОЙ ССР
генерал-майор

Г. Н. Войцехович
Д. А. ПЕТЯНИНОВ

11 августа 1972 года

П Л А Н

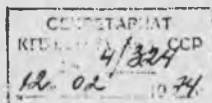
агентурно-оперативных мероприятий и
следственных действий по расследова-
нию уголовного дела Б 345.

24 апреля 1972 года агент "Клявас" сообщил, что коендз-
пезуит Зубеке ему заявил, что на днях благодаря усилиям
коендзов и светских лиц появится хроника-бюллетень, в котором
будет помещена речь коендза Здебенкиса на суде и другие материалы.

25 апреля с.г. мероприятием Т был зафиксирован разговор
между монахиней Помоннайтэ и объектом ДОП, настоятелем
костела Кабесей Варенского района, коендзом-пезуитом -
Рагунасом, который предлагал Помоннайтэ написать
в бюллетень "самиздата" статью о плохих её жилищных условиях.

II мая 1972 года агент Каунасского ГО КГБ при СМ Литовской
ССР "Эдмундас" передал для ознакомления один экземпляр "самизда-
та" "Хроника католической церкви Литвы", полученной им от работ-
ницы пивоваренного завода "Рагутис" Пимбене Яниши, проживаю-
щей в гор. Каунасе, ул. Маркса, дом № 13, кв. 4.

В результате проведенного мероприятия Д в доме Пимбене
был обнаружен экземпляр упомянутой "Хроники", возвращенный ей
агентом "Эдмундасом", а также большое количество отпечатанных
молитвенников и почтовая техника.

Pirmojo agentūrinių ir operatyvinių priemonių plano LKB
Kronikai sekti faksimilė. (LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 201, l. 89)

4 – at.
(Rezoliucija: „sunaikinti“)

Slaptai
Egz. Nr. 4

TVIRTINU

Valstybės saugumo komiteto prie Lietuvos SSR
Ministrų tarybos pirmininko pavaduotojas
H.K. Vaigauskas
J.J. Petkevičius

1972 m. rugpjūčio 11 d.

AGENTŪRINIŲ-OPERATYVINIŲ PRIEMONIŲ IR TARDYMINIŲ
VEIKSMŲ PLANAS TIRIANT BAUDŽIAMĄJĄ BYLĄ NR. 345.

1972 m. balandžio 24 d. agentas „Klevas“ pranešė, jog kunigas jėzuitas Zubrus jam sakė, kad kunigų ir pasauliečių pastangomis artimiausiomis dienomis pasirodys kronika–biuletenis, kuriame bus paskelbta kunigo Zdebskio kalba teisme ir kitos žinios.

Š.m. balandžio 25 d. priemone „T“ užfiksuotas vienuolės Pošiūnaitės ir DON objekto, Varėnos rajono, Kabelių bažnyčios klebono kunigo jėzuito Lauriūno pokalbis, kurio metu jis ragino Pošiūnaitę „savilaidos“ biuleteniui parašyti straipsnį apie blogas savo gyvenimo sąlygas.

1972 m. gegužės 11 d. KGB prie Lietuvos SSR MT Kauno M(iesto) S(kyriaus) agentas „Edmundas“ perdavė susipažinti vieną „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ „savilaidos“ egzempliorių, kurį jis buvo gavęs iš „Ragučio“ alaus daryklos darbuotojos Janinos Lumbienės, gyvenančios Kaune, Markso g. 13–4.

Atlikus Lumbienės name priemonę „D“ [slaptą kratą. – Red.], buvo rastas minėtas „Kronikos“ egzempliorius, kurį jai grąžino agentas „Edmundas“, taip pat daug išspausdintų maldaknygių ir spausdinimo technika.

Štampas: KGB prie LSSR MT sekretoriatas Nr. 4/324. 1974 02 12.

LSSR KGB (arba, kaip nutarime sakoma, Valstybės saugumo komitetas) tą pačią dieną, t. y. 1972 07 05 pradeda baudžiamąją bylą Nr. 345 (archyvinis Nr. 47707/3). Baudžiamąsias bylas tirdavo KGB tardymo skyrius, o operatyvines (sekimo) šiuo konkrečiu atveju susijusias su tikinčiųjų pagrindine veikla, – 5-osios tarnybos 3-iasis skyrius (dvasininkijos ideologinė kontržvalgyba).

Pradėjęs baudžiamąją bylą, tardymo skyrius kartu su 5-uoju skyriumi parengė šiai bylai tirti tardymo veiksmų ir agentūrinių operatyvinių priemonių planą. Dėl *LKB Kronikos* pirmąjį tokį planą parengė 5-ojo skyriaus viršininkas M. Ščensnovičius, tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Jankevičius ir KGB Kauno miesto skyriaus viršininkas G. Bagdonas, o KGB komiteto pirmininko pavaduotojas H. Vaigauskas 1972 08 11 jį patvirtino¹⁶. Pradžioje KGB jame pateikia informaciją, ką jie jau žino apie *LKB Kroniką*: kad 1972 04 24 ag. *Klevas* pranešė, jog jam kun. J. Zubrus sakė, kad artimiausiomis dienomis pasirodys biuletenis – kronika, kurioje bus paskelbta kun. J. Zdebskio kalba teisme ir kita medžiaga; kad balandžio 25 d. priemone *T* nustatyta, jog *DON* objektas kun. J. Lauriūnas *SJ* siūlė vienuolei A. Pošiūnaitei, kad ji į savilaidą parašytų apie sunkias savo gyvenimo sąlygas; kad 1972 05 11 ag. *Edmundas* perdavė KGB susipažinti *LKB Kroniką*. Bute asmens, iš kurio agentas gavo *Kroniką*, buvo atlikta slapta krata ir rasta tas pats agentui jų grąžintas *Kronikos* egzempliorius, daug išspausdintų maldaknygių ir spausdinimo technika. 1972 06 26 pas ses. Gėmą Jadvygą Stanelytę KGB surado pirmąjį *LKB Kronikos* numerį. Pretekstas šiai akcijai, kaip rašo KGB, buvo poreikis išsiaiškinti agentūrinius duomenis, kad vienuolės Kaune renka tikinčiųjų parašus po kažkokiu šmeižikišku dokumentu. Dėl to 1972 06 26 praveista pokalbis su Kauno medicinos instituto moksline sekretore vienuole Jadvyga Stanelyte, Benedikto, gimusia 1931 m., gyvenančia Kaune, Aušros g. 12–3. Kaip jie rašo, pokalbio metu išaiškėjo, kad ji turinti nelegaliai išleistos religinės literatūros ir *LKB Kronikos* Nr. 1. Matyt, norėdami

¹⁶ LYA. F. K–1. Ap. 8. B. 201, l. 89–103.

susekti *Kronikos* leidėjus, ses. J. Stanelytės tuokart nepatraukė baudžiamojon atsakomybėn, o, faktą įvynioję į „juridinę vatą“, tuo pretekstu oficialiai pradėjo baudžiamąją bylą Nr. 345 ir ėmė rengtis intensyviai sekimui. Ses. J. Stanelytei pradedama operatyvinio patikrinimo byla.

Šiame pirmajame plane KGB tik apgraibomis meta tinklą ant įtariamųjų. Pirmiausia jų akys nukrypsta į operatyvinėje *Leidėjų* byloje sekamus pagrindinės religinės literatūros leidėjus: *Seminaristą* (J. Stašaitį), *Chameleoną* (P. Plumpą), P. Petronį, J. Lumbienę, J. Urboną ir kitus. KGB rašo, jog *T* ir *D* priemonėmis įsitikinta, kad jie yra susiję su *Kronika*. Numato kai kurių butuose atlikti papildomas slapto kratas bei imtis kitų priemonių. Kadangi jų „ryšys“ kun. J. Zdebskis 1972 08 25 turėjo išeiti iš kalėjimo, numato iš anksto parengti ir jo sekimo planą, juolab kad kun. J. Zdebskis palaikė ryšius su *Einamųjų įvykių kronikos* leidėjais Maskvoje.

Kaip paprastai įtariamiesiems sekti metama agentūra: Kau-
ne – kunigai agentai *Petras*, *Juozapas*, *Algis*, *Sigitas*, *Daktaras* ir per dešimtį kitų agentų (*Julius*, *Vagneris*, *Edmundas*, *Rimas*, *En*, *Vasiljevas*, *Nemunas*, *Baltrušaitis*, *Genys*, *Albinas*, *Kazimieras* ir kt.); Vilniuje dėmesys nukrypsta į kun. J. Lauriūno *SJ* sekimą. Penktame plano punkte rašoma: *Įvertinant, kad mūsų agentu „Gediminu“ pilnai pasitiki Pošiūnaitė, duoti jam užduotį atnaujinti pokalbį apie „savilaidą“ su Pošiūnaite ir paraginti, kad ji iš Lauriūno gautų LKBB. Išsiaiškinti jo rolę jos leidyboje.*

Be minėtų asmenų, į KGB akiratį patenka ir kunigai Boleslovas Radvilavičius, Kauno katedros vikaras Lionginas Vaičiulionis, šiaulietis kunigas Jonas Babonas, Juozas Tarnauskas, vienuolė benediktinė Liolė, Juozas Avižienis, Kaišiadorių spaus-tuvės vedėjas Kniukšta, Antanas Pocius, Nijolė Cicėnaitė ir kiti.

Pagal agentų *Petro* ir *Algio* pranešimus ypatingas dėmesys atkreipiamas į Kauno miesto I ligoninės gydytoją, *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* vyresniąją Juliją Kuodytę: jai pradedama vesti *DOP* byla, numatoma ją sekti darbe ir namie, ar nėra susijusi su *LKB Kronikos* leidyba.

Plano pabaigoje rašoma, kad, nustačius *LKB Kronikos* leidėjus ir pagalbininkus, vienu metu pas juos atlikti kratas, surengti tardymus ir spręsti jų patraukimo baudžiamojon atsakomybės klausimą.

Dėl *Kronikos* iškeltų operatyvinių bylų turėjo būti ne viena, tačiau ar buvo kolektyvinė, jungianti visas, – neišku. Žinoma, kad 1983 01 04 daugeliui žinomiausių kunigų „reakcionierių“ (daugiausia *TTGKK* nariams) buvo pradėta grupinė operatyvinio tyrimo byla¹⁷. Išlikusioje kun. J. Zdebskio sekimo byloje *DOR* Nr. 242 randama tik dalis medžiagos apie *Kronikos* sekimą: juk jis buvo tik vienas iš įtariamųjų.

Prie 1972 10 05 agento *Kauniečio* pranešimo yra įrašyta jam duota užduotis: *Gauti rašomųjų mašinelių šrifto pavyzdžius, kuriais spausdina kun. Šalčius*¹⁸. Matyt, KGB įtarė jį *Kronikos* leidyba ir dauginimu. 1973 01 22 agentas *Gerimantas* praneša, kad 1972 m. pabaigoje Griškabūdyje, laidojant kun. J. Voveraitį, kunigai kalbėjo apie *Kroniką*¹⁹.

KGB Klaipėdos MS 1973 06 29 rašo raštą į Vilnių, kad kun. J. Zdebskio ryšys Klaipėdoje – ten gyvenanti vienuolė Teklė Steponavičiūtė (gim. 1941 m.) – palaiko ryšius su leidžiančiais ir platinančiais *Kroniką*²⁰.

KGB Kauno MS 1973 10 16 rašo raštą KGB Lazdijų rajono poskyriui, kad Simno vikaras kun. S. Tamkevičius savo šviesiai žaliu *moskvičiumi* Nr. 77–05 LIU lankosi pas kun. A. Svarinską (Igliaukoje) ir kun. L. Kunevičių (Gerdašiuose). Keliamas klausimas, ar tik jis nepristatęs jiems *Kronikos*²¹.

Praslinkus metams po pirmojo plano sudarymo *LKB Kronikos* baudžiamajai bylai Nr. 345 tirti, KGB, matyt, tarėsi pakankamai surinkusi duomenų ir galinti jos leidybai smogti smūgi: LSSR KGB pirmininkas gen. mjr. J. Petkevičius 1973 10 30 patvirtino tardymo ir 5-ojo skyriaus sudarytą *Agentūrinių-operatyvinių ir tardyminių priemonių planą, kad būtų užkirstas kelias veiklai grupės asmenų, susijusių su vadinamosios*

¹⁷ LYA. *DOR* Nr. 242. T. 1, l. 4–7.

¹⁸ Ten pat. T. 3, l. 164.

¹⁹ Ten pat, l. 190.

²⁰ Ten pat, l. 204.

²¹ Ten pat, l. 220.

„Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ ir kitos religinės bei ideologiškai žalingos literatūros gamyba²². (Beje, ant abiejų planų yra užrašas: *Sunaikinti*, bet, matyt, per skubėjimą *Atgimimo* dienomis nespėjo to padaryti.) Šiame plane jau taikliau nurodomi įtariamieji *Kronikos* leidėjai ir talkininkai. Apibūdinus *Kronikos* pavojingumą *sovietinei valstybinei ir visuomenei santvarkai* dėl jos daromos įtakos SSRS viduje ir užsienyje, toliau rašoma: *Pravedus kompleksą agentūrinių-operatyvinių ir tardyminių priemonių, nustatyta, kad „Kronikos“ ir kitos religinės bei ideologiškai žalingos literatūros gamyba užsiima organizuota ir labai užsikonspiravusi grupė reakcingų kunigų ir nacionalistų – klerikalų*. Prie jų priskiriami kunigai Juozas Zdebskis, Sigitas Tamkevičius, Jonas Buliauskas, Jonas Lauriūnas, Algimantas Keina ir pasauliečiai Povilas Petronis, Petras Plumpa, Jonas Stašaitis, Juozas Urbonas, Janina Lumbienė, Juozas Tarnauskas, Jonas Špokas, Vytautas Vaičiūnas, Jonas Veprauskas ir Boleslovas Kulikauskas. Toliau rašoma, kad šie asmenys *Kronikos* ir kitos literatūros leidybai turi du *EROS* aparatus, rotaprintą bei per 10 literatūros įrišimo punktų. *Kad būtų surasti daiktiniai įkalčiai ir kita jų priešiškos veiklos medžiaga, suderinus su LKP CK, KGB prie SSRS Ministrų tarybos ir gavus respublikos prokuroro sankciją, bylą pradėti realizuoti atliekant kratas pas pagrindinius tiriamuosius*.

Sąrašas pradedamas kun. A. Keina, kuris artimai bendrauja su kunigais J. Zdebskiu, J. Lauriūnu, J. Buliausku, taip pat P. Plumpa. 1972 09 13 slapto klausymosi būdu jie užfiksavo, kaip *Fariziejus* (vysk. Julijonas Steponavičius) patarė kun. A. Keinai parašyti į *Kroniką* apie kun. B. Laurinavičių ir apie tai, kaip už vaikų katekizavimą Nemunėlio Radviliškyje buvo terorizuojamas vysk. Vincentas Sladkevičius. KGB pažymi, kad ši informacija tikrai buvo paskelbta *Kronikoje*. Be to, kun. A. Keina papasakojo vysk. J. Steponavičiui apie dauginimui naudojamą *ERĄ*.

Toliau – kun. J. Buliauskas, kuris 1972 09 08 kalbėdamas apie *Kronikos* leidybą su vienuole A. Pošiūnaite (kuria, kaip rašo KGB, per ag. *Gediminą* jie slapta, jai nežinant – rus. *u*

²² LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 201, l. 104–136.

tiomnuju – naudojosi) pasakė, kad „jo vaikinai“ intensyviai su ERA dirba Kaune ir kad Buliauskas nėra „Kronikos“ redaktorius, o tik administratorius“. Be to, Buliauskas periodiškai lankosi pas Fariziejų ir jam pasakoja apie Kronikos ir kitos literatūros leidybą. Fariziejaus klausiamas, Buliauskas atsakė, kad jie turi ERA. Priemonėmis NN ir D nustatyta, kad išspausdintą literatūrą kun. J. Buliauskas laiko Kriauciūnaitės (Panevėžyje) ir Ratkevičiaus (Pasvalyje) butuose.

Kun. J. Lauriūnas kaltinamas parašų po garsiuoju Lietuvos katalikų memorandumu rinkimo kampanijos organizavimu bei informacijos rinkimu *Kronikai*. Jis ses. A. Pošiūnaitei sakęs, kad *Kroniką* būtų galima siųsti ir į užsienį. Jis palaiko ryšius su kun. A. Keina bei yra vienos vienuolių kongregacijos dvasios tėvas.

P. Petroniui priklauso ERA, kuria dauginama *Kronika* ir kita literatūra. Jis artimai bendrauja su kun. J. Buliausku ir *Kronikos* leidybos iniciatorium kun. J. Zdebskiu. Priemonėmis NN ir T nustatyta, kad jis su literatūros nešuliais lankosi J. Veprausko rūsyje (Kaune, Titnago g.). Be to, turi plačius ryšius su vienuolėmis ir *nacionalistiškai nusiteikusiais* asmenimis. KGB nustatė, kad jis dabar slapstosi pas V. Vaičiūną Kaune. 1973 10 01 priemone T nustatyta, kad pagal P. Petronio užduotį V. Vaičiūnas paėmė savo darbovietėje nurašyto EROS aparato detales ir jas paslėpė.

P. Plumpa – vienas iš pagrindinių pagrindinės literatūros leidėjų. Nuo 1970 m. jis gyvena ir dirba nelegaliai. KGB rašo, kad dar 1970 11 15 pas jį apsilankė J. Stašaitis ir jie svarstė, kaip įsigyti ERA ir literatūrą spausdinti dviem pamainomis. Priemone T iš P. Petronio pokalbių su J. Lumbiene, J. Urbonu ir kitais KGB daug ką žinojo apie P. Plumpos veiklą: kad jis dirba su ERA, kad rengiasi sumontuoti naują aparatą ir ieško jam vietos...

J. Stašaitis – vienas iš artimiausių P. Petronio ir P. Plumpos bendradarbių pagrindinės religinės literatūros leidyboje. Kad jis su *Kronika* susijęs, rodo joje įdėta informacija apie jo dukters konfliktą mokykloje dėl ateistinio rašinio.

Toliau taip pat plačiai apibūdinama agentūriniu-operatyviniu būdu surinkta medžiaga apie kitus įtariamus dėl *Kronikos*

leidybės asmenis: J. Lumbienę, J. Urboną, J. Tarnauską, J. Špoką, V. Vaičiūną, J. Veprauską ir B. Kulikauską. Daugiausia ši medžiaga surinkta slaptojo klausymosi būdu, išoriniais sekimais ir agentų pranešimais. Pas visus šiuos asmenis pirmiausia numatoma atlikti kratas.

Kartu KGB numato atlikti kratas ir apklausą daugybės asmenų, kurie įtariami šios literatūros įrišinėjimu ir platinimu. Tai Janina Pamarnackienė, Leontija Kinsgailaitė, Albinas Veineris, Algimantas Razbickas, Virgilijus Jaugelis, Nijolė Cicėnaitė, Juozas Česonis, Teresė Mačiukienė, Klementina Misiūnaitė, Petras Peckus, Izabelė Šiliauskienė, Arimantas Juvencijus Raškinis, Ignas Šimonis, Liucija Atkočiūnienė, Vladas Lapieinis, Zenonas Urbanas, Vytautas Merkys, Marija Jasėnienė, Juozas Kopūstas, Antanas Pocius, Teklė Steponavičiūtė, Stefanija Kriaučiūnaitė, Antanas Ratkevičius, kun. Boleslovas Babrauskas, Petras Jonas Dambrauskas, Apolinaras Kačergius, Ona Tamulaitytė ir Stasys Sipkus.

Raidinėmis priemonėmis (*T, NN, D*) nustatyta ar iš agentų pranešimų KGB žinoma, kad šie asmenys vienaip ar kitaip yra susiję su įtariamaisiais pagrindiniais *Kronikos* ir kitos literatūros leidėjais ir vienaip ar kitaip dalyvauja šiame darbe.

KGB savo plane numato ištardyti dar 33 kitus asmenis, pas kuriuos lankosi įtariamieji ar pagal KGB turimus duomenis jie gauna *Kroniką*. Pvz., kun. Juozą Tunaitį (dabar vyskupą) numato ištardyti dėl to, kad *agento „Gedimino“ duomenimis, o ir išoriniu stebėjimu nustatyta, jog pas Tunaitį lankosi Buliauskas ir jam palieka „Kroniką“*. Tunaitis „*Kroniką*“ perduoda Pošiūnaitei. Be to, pas Tunaitį lankosi kunigas Lauriūnas.

Asmenys, pas kuriuos KGB planuoja atlikti kratas, pasklidę visoje Lietuvoje. Tai byloja apie didžiulį KGB atliktą sekiimo darbą, į kurį buvo įtrauktas visas respublikos KGB padalinių aparatas. Tiesa, šiame plane minima nedaug agentų (*Gediminas, Aldona, Vidmantas, Aronija*), tačiau jų, be abejo, buvo daug: daugelyje vietų tik pažymima, kad duomenys gauti iš agentūros. Labai plačiai naudotos priemonės *T, S, NN* ir *D*, t. y. slaptas klausymasis iš butų, telefoninių pokalbių klausymasis, išorinis stebėjimas ir slaptos kratos.

Realizuodamas šį planą KGB numatė *agentus smulkiai instruktuoti, užmegzti skubų ryšį su jais*, kad būtų galima *laiku nustatyti sekamųjų ketinimus, taip pat jų nusikalstamos veiklos daiktinių įrodymų slėpimo vietas*. Numatyta priemonėmis T ir S ypač suintensyvinti Petronio, Lumbienės, Vaičiūno, Plumpos, Urbono ir vysk. Steponavičiaus sekimą. Numatyta *Tam-sybininkų* operatyvinėje byloje „tiriamų“ kunigų J. Lauriūno, J. Buliausko ir A. Keinose sekimas, taip pat *reakcingų* kunigų K. Žemėno, K. Garucko, A. Svarinsko, P. Račiūno, S. Tamkevičiaus, B. Babrausko, G. Šukio bei vienuolių Mikšytės, Kuo-dytės, Stanelytės, Vertelkaitės, Pošiūnaitės ir kitų stebėjimas. Įsirašoma sau į planą sekti atvykstančius į Lietuvą užsieniečius (kad nebūtų perduota jiems *Kronika*) bei visų sekamųjų korespondenciją. Kaip paprastai, numatyta verbuoti ir naujus agentus iš sekamųjų *ryšių*. Norėdamas užkirsti kelią kratų ir areštų sukeltiems protestams šalies viduje ir užsienyje, KGB numato iš anksto parengti ir *Gimtajame krašte* išspausdinti straipsnį, kuriame *tiriamieji objektai būtų demaskuoti kaip spekuliantai, siekiantys pralobti pasinaudojant tikinčiųjų jausmais. Tuo pačiu metu per Katalikų Bažnyčios vadovybę ir parapijose tarp dirbančių kunigų esančią agentūrą atlikti tam tikrą darbą tarp tikinčiųjų*. Kad respublikos visuomenei būtų suorganizuotas „aiškinamasis darbas“, numato prašyti pagalbos LKP CK. Visai operacijai vadovauti paskiriamas KGB pirmininko pavaduotojas plk. H. Vaigauskas.

Nors KGB per pusantrų metų nuo *LKB Kronikos* pasirodymo surinko palyginti daug duomenų apie jos leidėjus, daugin-tojus, įrišėjus ir platintojus, tačiau iki pagrindinio savo tikslo – nustatyti redakciją ir ją likviduoti – dar buvo toli.

Po 1973 11 19–20 masinių kratų ir *Kronikos* dauginotojų pirmųjų areštų agentas *Martynas* rašo, kad gruodžio viduryje kun. Albinas Deltuva teiravosi kun. J. Zdebskio, ar po kratų ir areštų pasirodys *Kronika*. Kun. J. Zdebskis jam atsakęs: *Pamatysim. Geriau mažiau žinoti; už „Kroniką“ rusai šantažuoja – lengviau tam, kas pavardžių nežino*. Agentas dar priduria, kad gruodžio 23 d. „troika“ – kunigai Ambrasas, Deltuva ir Plioraitis – apie kažką paslapčiomis kalbėjosi. Kai prie

jų priėjęs *Martynas*, jie nutilo²³. Savo 1973 12 11 pranešime agentas *Martynas* rašo, kad kun. Ambrasas jam sakęs, jog dėl *Kronikos* areštuotas kažkoks pasaulietis Povilas (Petronis).

1973 m. vos į Šlavantus atvykus klebonauti kun. J. Zdebskiui, prasidėjo intensyvus jo sekimas. Sekimas ypač suintensyvėjo ir agentų pranešimų apie jį padaugėjo po minėtųjų masinių kratų ir areštų: KGB neabejojo jo dalyvavimu *Kronikos* leidyboje, bet neturėjo konkrečių įkalčių, kuriais remdamasis galėtų jį areštuoti ir pradėti tardymą. Norėdamas surinkti šiuos įkalčius, 1973 12 28 LSSR KGB rašo savo Lazdijų RP raštą, jog areštuotasis Petronis vienam savo *ryšiui* kartą kun. J. Zdebskį yra pavadinęs „generolu“. (Tą jie žinojo iš slapto klausymosi Vytauto Vaičiūno bute.) Lazdijų RP įpareigojamas aiškintis kun. J. Zdebskio ryšius su *Kronikos* leidėjais. Nurodo tam panaudoti agentus *Gediminą*, *Martyną*, *Arūną* ir patikimus asmenis: K, P ir A. Vėliau nurodoma per agentą *Germantą* jį iškviesti į Kauną, į kurią, o tos kelionės metu išorinio stebėjimo priemone aiškintis jo *ryšius* (t. y. pas ką jis lankysis ar su kuo susitiks)²⁴.

Agentūrinių operatyvinių priemonių plane, kurį 1974 02 12 parengė KGB Lazdijų RP, kun. J. Zdebskis kaltinamas dalyvavimu *Kronikos* ir kitos nelegalios religinės, antisovietinės ir „ideologiškai žalingos“ literatūros leidyboje.

Kronikos leidėjų buvo ieškoma plačiai – po visą Lietuvą. 1973 12 17 agentas *Gerardas* praneša apie savo pokalbį su kun. A. Keina, kuris papasakojo apie masinių kratų metu pas jį atliktą kratą; tada paimta daug knygų, rašomoji mašinėlė ir kt. Kabelių klebonas kun. Jonas Lauriūnas *SJ* sakęs, kad jį krečia jau ne pirmą kartą. Kun. Kazimieras Gailius (Vilniaus *Aušros Vartų* bažnyčios vikaras) agentui pataręs slėpti visa, ką įtartina turi. Agentas pastebėjo, kad tomis kratų ir areštų dienomis pas kun. K. Gailių du kartus buvo užėjęs Vladas Lapie-nis. Jo ieškojo ir kun. J. Lauriūnas *SJ*. Vilniuje lankėsi ir kun. J. Zdebskis. Jis agento teiravosi, kur *tie mūsų draugai* darė kratas. KGB savo rezoliucijoje prie pranešimo rašo, kad kun.

²³ LYA. DOR Nr. 242. T.3, l. 224.

²⁴ Ten pat, l. 228, 229.

J. Zdebskio atvykimas į Vilnių neatsitiktinis ir kad tokiais atvejais jį reikia stebėti (naudoti priemonę NN), o kun. K. Gailių reikia „demaskuoti“, nes jis, matyt, gerai informuotas apie *Kroniką*.

1974 02 26–28 KGB išoriškai sekė kun. J. Zdebskį, kai jis turėjo būti tardomas kaip liudytojas areštuotųjų (P. Plumpos, P. Petronio ir kt.) byloje. Stebėjimo suvestinėje Nr. 1829–1 rašoma, kad dieną prieš tardymą kun. J. Zdebskis apsilankė Simne su prikimštu portfeliu, o išėjo su patuštėjusiu. Tos pačios dienos vakarą (20 val. 15 min.) pas kun. J. Zdebskį į Šlavantus savo mašina atvyko kun. S. Tamkevičius. 22 val. abu išvažiavo Seirijų link ir už 200–300 m sustoję 30–35 min. mašinoje kalbėjosi. Kun. J. Zdebskis buvo nepertraukiamai stebimas ir abi tardymo dienas (27 ir 28 d.). KGB nustatė, kad po pirmosios dienos jis apsilankė pas Arimantą Raškinį (Kaune, Angariečio g. 33), o po to nuvyko į Veiverius, kur nakvojo pas kleboną. Iš ten kitą dieną kun. J. Zdebskis vėl atvyko į tardymą²⁵.

Po Povilo Petronio arešto agentas *Švyturys* savo pranešime (1974 03 20) išreiškia įtarimą, kad Petronis buvęs *kronikinių inspektorius*: jis visur važinėjęs ir rinkęs žinias – kur koks kryžius nugriautas, kur kokia motina įspėta už savo vaikų religingumą, kur ir kokia bauda kas nubaustas už vaikų katekizavimą ir t. t.²⁶

1974 04 22 agentas *Gediminas* prie kronikinių priskiria kunigus Ambrasą (Leipalingis), Deltuvą (Veisiejai), Zdebskį (Šlavantai), Tamkevičių (Simnas) ir Kunevičių (Gerdašiai). Lazdijų dekanas V. Strimaitis prie jų priskiria ir Kapčiamiesčio kleboną I. Plioraitį²⁷.

LSSR KGB 1974 07 25 rašo raštus Alytaus, Lazdijų ir Šakių rajonų savo poskyriams apie ses. Nijolės Sadūnaitės „gastroles“ po Lietuvą: birželio 22–26 d. ji lankėsi Klaipėdoje, Palangoje, Kretingoje, Paluobiuose. Paluobiuose (pas kun. Pranciškų Račiūną MIC) birželio 25 d. buvo atvažiavę ir kunigai

²⁵ Ten pat, l. 246–248.

²⁶ Ten pat, l. 257.

²⁷ Ten pat, l. 259.

S. Tamkevičius ir J. Zdebskis. Visi išbuvo apie keturias valandas. Tai nustatyta NN priemone. KGB juos įtaria bendradarbiavimu *Kronikos* leidyboje²⁸.

3. LKB *Kronikos* ir *Aušros* sekimas

Kaip matyti iš minėtos DOR Nr. 242 bylos, ilgą laiką KGB negalėjo nustatyti, kas yra pagrindiniai *Kronikos* leidėjai. Po Povilo Petronio, Jono Stašaičio tardymų įsitikinę, kad tai ne jie, o iš Virgilijaus Jaugelio (kurio dėl jauno amžiaus ir kitų priežasčių irgi negalėjo įtarti esant pagrindinį leidėją) ir iš Petro Plumpos nieko neišpešę, tęsė *Kronikos* leidybos, dauginimo, platinimo ir į Vakarus perdavimo kelių paieškas. Tą juos vertė daryti faktas, kad po P. Plumpos ir kitų grupinių areštų 1973 m. bei po ses. Nijolės Sadūnaitės arešto 1974 m. *Kronika* ėjo kaip ėjusi, o 1975 m. dar pasirodė ir *Aušra*. Tų leidinių giminiškumas buvo aiškus ne tik iš bendros ideologinės pakraipos, bet ir iš to, jog daug jų numerių būdavo išspausdinta tomis pačiomis rašomosiomis mašinėlėmis (tai nustatydavo KGB operatyvinis technikos skyrius ir ekspertai).

Kaip rašo arkivysk. S. Tamkevičius, pirmuosius šešis *Aušros* numerius išleido jis pats, o toliau leisti pasiūlė turėjusiam literatūrinių gabumų kun. Lionginui Kunevičiui. Kaip matėme iš anksčiau pateiktos KGB sekimo medžiagos, kun. L. Kunevičius, kaip ir kunigai J. Zdebskis, S. Tamkevičius SJ, P. Račiūnas MIC, P. Dumbliauskas SDB, buvo seniai (ne vėliau kaip nuo 1968 m.) patekęs į KGB akiratį. Kun. L. Kunevičius taip pat buvo KGB operatyvinėje įskaitoje, pradėta jo tyrimo byla ir suteiktas *Mistiko* slapyvardis. Ypač KGB objektyvas į jį nukrypo po to, kai jis 1974 10 11 su kunigais S. Tamkevičiumi SJ, J. Zdebskiu, P. Dumbliausku SDB ir P. Adomaičiu MIC kreipėsi į SSRS *Žmogaus teisių gynimo komitetą* dėl 1973–1974 m. areštuotųjų katalikiškos pagrindinės spaudos leidėjų ir platintojų, P. Plumpos, P. Petronio, J. Stašaičio, V. Jaugelio, J. Gražio, N. Sadūnaitės ir kitų paleidimo į laisvę. KGB siutino tai, kad šį kreipimąsi akademikas Andrejus Sacharovas 1974 10 17 nusiuntė *Pasaulinei Bažnyčiai Tarybai* bei Katalikų Bažnyčiai

²⁸ Ten pat, l. 68, 269.

Kun. Lionginas Kunevičius –
Aušros redaktorius ir leidėjas

1974 m. *Sinodo* Romoje dalyviams ir paskelbė pasaulio visuomenei, prašydamas nekaltai areštuotuosius ginti²⁹. Po to visus pasirašiusiuosius KGB darbuotojai tardė, bandydami įbauginti ir išsiaiškinti, kas buvo iniciatorius, tačiau tai jiems nepavyko.

LSSR KGB 5-ojo skyriaus viršininkas plk. M. Ščensnovičius 1976 01 26 siunčia KGB Lazdijų RP viršininkui T. Žemaičiui išrašą iš agentūrinių operatyvinių priemonių plano, kaip nustatyti ir užkirsti kelią veiklai asmenų, ku-

rie leidžia ir platina *LKB Kroniką*. Adresatas įpareigojamas iki 1976 05 01 įvykdyti keletą priemonių. Apie vieną iš jų rašoma:

Pagal turimus agentūrinius-operatyvinius duomenis KGB Lazdijų RP tyrimo objektas [sekamasis] „Mistikas“, būdamas priešiška nusiteikęs sovietinei santvarkai, tikintiesiems sako provokuojančius ir šmeižikiškus pamokslus, artimai bendrauja su reakcingais kunigais, kurie dalyvauja „Kronikos“ leidyboje <...> „Tomovu“ [S. Tamkevičiumi], „Akiplėša“ [J. Zdebskiu], „Sargybiniu“ [P. Dumbliausku] ir Adomaičiu. Kad būtų suaktyvintas „Mistiko“ sekimas, įpareigojama įgyvendinti šias priemones:

²⁹ Ten pat. T. 4, l. 25–32.

a) Pagal ag. „Algio“ pranešimus „Mistikas“ renka medžiagą savo veikalui apie neva respublikoje egzistuojanti tikinčiųjų ir dvasininkijos persekiojimą.

Siekiant patikrinti šio agento pranešimus ir „Mistiko“ veikalo turinį bei saugojimo vietą, taip pat dėl to, kad būtų aptikta kita galbūt esanti priešiška medžiaga, pasirengti ir „Mistiko“ būte įvykdyti priemonę „D“.

Toliau priemonių plane numatoma užverbuoti kun. L. Kunevičiaus šeimininkės Šlapikienės žentą [...], kuris esąs netikintis, bet lankosi pas uošvę, ir jam padedant įvykdyti raidines priemones (tarp jų ir „D“) bei išaiškinti „Mistiko“ ryšius. (Ar jį pavyko užverbuoti, šioje byloje duomenų nėra.)

„Mistiko“ tyrimui pasiųsti KGB Kauno MS agentą „Leoną“. Tęsti šmeižikiškų „Mistiko“ pamokslų kaupimą, įrašant juos į magnetofono juostą bei surenkant piliečių paaiškinimus³⁰.

Toliau plane numatomos priemonės, kaip sekti Veisiejų kleboną A. Deltuvaž, pas kurį iš Šakių r., Burgaičių kaimo atvyksta invalidė Dagilaitytė ir rašomąją mašinėlę spausdina *Kroniką*, o pirmąjį egzempliorių būk tai sunaikina. (Šis pranešimas gautas iš KGB Jurbarko RP agento *Atsargiojo*.) Iš kalinamojo P. Petronio kameros agento *Aro* taip pat gautas pranešimas, kad ta pati Zita [Dagilaitytė] ir Petroniui spausdinusi nelegalius leidinius, todėl nusprendžiama pradėti jos operatyvinio patikrinimo bylą (DOP). Tam numatoma panaudoti agentą *Atsargųjį*: jis turi gauti jos rašomosios mašinėlės šriftą, kurį būtų galima palyginti su mašinelių šriftu, kuriuo išspausdinti *Kronikos* numeriai. Kad būtų nustatytos vietos, kur yra spausdinimo mašinėlės bei kur spausdinama *Kronika*, nurodyta periodiškai Dagilaitytę sekti priemonė NN bei panaudoti priemonę MT. (KGB specialiai kažkokiu preparatu MT apdorodavo kalkę ir per agentus ją perduodavo sekamam žmogui. Po to OTO skyriuje KGB tikrindavo naujus *Kronikos* numerius, ar nėra MT preparato pėdsakų).

Devintas priemonių plano punktas yra vienuolės Marytės Vitkūnaitės tyrimas; ji yra pažįstama ir labai atvira agento *Drąsusis* seseriai: duoda jai skaityti *Kroniką*, pasakoja apie savo religinę veiklą ir bando ją įtraukti į šį darbą. KGB numato užverbuoti ir agento seserį bei ją panaudoti *Kronikai* sekti. Juolab kad apie M. Vitkūnaitės bendradarbiavimą *Kronikos* leidyboje jiems liudijo ir agentės *Lilijos* pranešimai.

³⁰ Ten pat, l. 87–89.

Agentė *Lilija* 1975 07 03 pranešime kalba apie *Kronikos* numerį, kuriame rašoma apie P. Plumpos, V. Jaugelio ir kitų teismą ir kurį į Klaipėdą turįs pristatyti kažkoks Ignas. Tame pranešime ji nurodo kun. J. Zdebskį, Žiliūtę bei Teklę iš Klaipėdos kaip *Kronikos* bendradarbius. KGB jai duoda užduotį sekti, kas į Klaipėdą atveš *LKB Kroniką*³¹. (Kaip paaiškėjo iš KGB paliktų pastabų ir rezoliucijų, agentė *Lilija* daug *Kronikos* numerių perdavė į KGB rankas.)

Kad nepaprastai daug nuveikęs spausdinant ir platinant religinę literatūrą P. Petronis nebuvo *Kronikos* leidėjas, o tik jos daugintojas, KGB sužinojo (1974 10 01) iš jo kameros agento *Leontjevo*. P. Petronis pasiguodžia, kad, nors ir nemažai jų suėmęs KGB, bet dar ir likę daug stiprių grupių. Tarp tokių jis pamini grupę Veliuonoje bei Stefaniją Kriaučiūnaite Panevėžyje (Žemaitės g. 21), kuri ypač daug *Kronikos* išplatina jaunimui³².

KGB gaudavo ir labai konkrečių žinių apie *Kronikos* bendradarbius, bet neskubėdavo jų suimti: matyt, jiems buvo svarbu ne atskiri bendradarbiai ir talkininkai, bet redaktorius ir pagrindiniai leidėjai. Iš šių pranešimų jie pynė savo voratinklį, kurio tikslas buvo sugauti pagrindinius veikėjus ir *Kroniką* likviduoti. Pavyzdžiui, agentas *Petras* (kunigas, matyt, turėjęs nemažą *Kronikos* bendradarbių pasitikėjimą, nes iš jų gaudavęs ją ir daugelį numerių perdavęs į KGB) 1976 01 09 pranešime rašo, kad buvo susitikęs su Vytautu Vaičiūnu (KGB sekamuoju *Fanatiku*, *Vladu*), kuris atvirame pokalbyje pasisakė, kad bendradarbiauja leidžiant *Kroniką*. Tai, pasak jo, aišku ir valdžiai. Jis pasiryžęs ir toliau bendradarbiauti, nors žino, kad laukia „tupikas“³³.

Jau 1978 m. KGB buvo beveik visiškai aišku, kas yra pagrindiniai *Kronikos* leidėjai. 1978 m. rugsėjo mėn. sudarytame agentūrinių operatyvinių priemonių plane rašoma: *Tiriant „Nepataisomąjį“* [kun. A. Svarinską], *„Tomovą“* [kun. S. Tamkevičių SJ] ir *„Akiplėšą“* [kun. J. Zdebskį], *gauti agentūrinio ir „raidinio“ stebėjimo duomenys, iš kurių analizės matyti, kad jie yra vieni iš pagrindinių „LKB Kronikos“*

³¹ Ten pat, l. 60.

³² Ten pat. T. 5, l. 33, 34.

³³ Ten pat, l. 99, 100.

leidybos įkvėpėjų, per savo ryšius ją platinę respublikoje, taip pat gali būti susiję su „LKB Kronikos“ medžiagos perdavimu į užsienį³⁴.

Kaip matyti, KGB jau beveik neabejojo, tačiau dar ir neturėjo neginčijamų įkalčių ir tikrumo, kad juos suėmus bus likviduota *Kronika*, todėl savo voratinklį rezgė toliau.

4. TTGKK įsikūrimas ir jo bei LKB Kronikos tolesnis sekimas

1978 11 13 Lietuvoje įsikūrė *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas* (toliau TTGKK). Jo nariai buvo kunigai Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius, Juozas Zdebskis, Jonas Kauneckas ir Vincas Vėlavičius. Tai buvo ne pagrindinė, o viešai veikianti institucija. Apie *Komiteto* įkūrimą buvo paskelbta jo narių A. Svarinsko, S. Tamkevičiaus ir J. Zdebskio susitikime su užsienio žurnalistais spaudos konferencijoje, kuri 1978 11 22 įvyko *Krikščionių komiteto tikinčiųjų teisėms ginti* (toliau KKTG) sekretoriaus Viktoro Kapitančiuko bute (Maskvoje, Sevastopolio pr. 67–4).

TTGKK įkūrėjai: iš kairės – kunigai V. Vėlavičius, A. Svarinskas, S. Tamkevičius, J. Zdebskis, J. Kauneckas. 1978 m.

³⁴ Ten pat, l. 123.

TIKINČIŲJŲ TEISIŲ GYNIMO KATALIKŲ KOMITETAS

Nuo antrojo pasaulinio karo pabaigos Lietuvos vyskupai, kunigai tikintieji dažnai susiduria su religine diskriminacija. Panašiai ir kitų Tarybų Sąjungos tikinčiųjų padėtis. Tikintieji neturi teisių, kuriais valstybėje naudojami ateistai. Tarybinė Konstitucija deklaruoja tik kulto laisvę, bet ir ši ribota laisvė praktiškai dažnai yra varžoma. Daugelis įstatymų, tvarkančių tikinčiųjų teises, neatitinka Lietuvos sąlygų ir prieštarauja ne tik tarybinėi Konstitucijai, bet ir tarptautiniams TSSR susitarimams. Todėl mes, katalikai, ryšomės įkurti TIKINČIŲJŲ TEISIŲ GYNIMO KATALIKŲ KOMITETĄ /TOKK/, kuris sieks katalikams lygių teisių su ateistais. Savo veikla tikinčią padėti tikintiesiems, o įgyvendinus laisvę ir praktinę tikinčiųjų ir ateistų lygybę, daug laisvės ir ryšių Sąjungos autoritetas krikščioniškuose Vakaruose. Siekdami šio tikslo, mes esame pasirūpę:

Atkreipti tarybinės Vyriausybės dėmesį į Bažnyčios ir pačių tikinčiųjų diskriminavimo faktus.

Informuoti Bažnyčios Vadovybę, o reikalui esant, ir visuomenę apie tikinčiųjų padėtį Lietuvoje ir kitose tarybinėse respublikose.

Siekti, kad tarybiniai įstatymai ir jų praktinis taikymas, liečiantis Bažnyčios ir tikinčiųjų reikalus, neprieštarautų tarptautiniams TSSR susitarimams.

Atšikinti kunigams ir tikintiesiems jų teises ir padėti jas apginti.

Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komitetas veiks viešai ir nesieks jokių politinių tikslų.

Norėdami katalikų komitetas pirmiausia rūpinamės katalikų teisių apsauga, bet jis stengiamės padėti ir kitiems tikintiesiems, kurie į ją patenka.

TTO Katalikų Komitetas solidarizuojasi su tarybų Sąjungos ir viso pasaulio žmogaus teisių gynėjais ir yra pasirūpęs su visais bendradarbiauti žmogaus teisių gynimo srityje. Ypatingai artimai norime bendradarbiauti su TSSR Tikinčiųjų teisių gynimo krikščioniškuoju centru. Ši bendradarbiavimą mes laikysime savo kukliu indėliu ne tik žmogaus ir tikinčiųjų teisių gynime, bet ir skumeniniame judėjime. Jeigu bet kuris TTO Katalikų Komiteto narys negalėtų eiti savo pareigų, tuojau jo vietą užima vienas iš anksto pramatytych kandidātų. TTO Katalikų Komitetas prašo suinteresuotus asmenis kreiptis į jais klausimais į bet kurį šio Komiteto narį.

TTO Katalikų Komiteto narių adresai:

Kun. Jonas Kauneckas, 235610 Telšiai, Pionierių g. 51;

Kun. Alfonsas Švarinckas, 234422 Raseinių raj., Viduklės, Baltinio g. 1;

Kun. Sigitas Tamkevičius, 234890 Vilkaviškio raj., Kybartai, Darvino g. 121;

Kun. Vincas Vėlavičius, 235915 Akudvilė, Tauragės g. 174;

Kun. Juozas Kėbarkas, 234560 Lasečių raj., Šlavantai.

1978 m. lapkričio 13 d.

Kun. Alfonsas Švarinckas
Kun. Alfonsas Švarinckas
Kun. Alfonsas Švarinckas

Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto 1978 m. lapkričio 13 d. deklaracijos faksimilė. (LYA. Baudž. b. Nr. P-14241-LI. T. 5, l. 1)

TTGKK savo tikslu paskelbė:

1) atkreipti tarybinės vyriausybės dėmesį į Bažnyčios ir paskirų tikinčiųjų diskriminavimo faktus; informuoti Bažnyčios vadovybę, o reikalui esant ir visuomenę apie tikinčiųjų padėtį Lietuvoje ir kitose tarybinėse respublikose;

2) siekti, kad tarybiniai įstatymai ir jų praktinis taikymas, liečiantis Bažnyčios ir tikinčiųjų reikalus, neprieštarautų tarptautiniams TSRS susitarimams;

3) aiškinti kunigams ir tikintiesiems jų teises ir padėti jas apginti;

4) TTGKK veiks viešai ir nesieks jokių politinių tikslų.

Pabaigoje TTGKK pareiškia, kad jis ne tik gins katalikų teises, bet ir solidarizuosis su Tarybų Sąjungos ir viso pasaulio žmogaus teisių gynėjais. Ypač artimai norima bendradarbiauti su SSRS Krikščionių komitetu tikinčiųjų teisėms ginti [Maskvos KKTG].

Šį pareiškimą-deklaraciją pasirašė visi Komiteto nariai, nurodydami kiekvienas savo adresą, kad visi suinteresuotieji žinotų, kur kreiptis. Dokumentas buvo pasiųstas Lietuvos vyskupams, vyriausybei ir išdalytas spaudos konferencijoje dalyvavusiems užsienio žurnalistams. Be šios deklaracijos, užsienio žurnalistams buvo įteikti dar 3 pirmieji Komiteto parengti dokumentai.

Daugiau žinių apie šio Komiteto įsikūrimą atskleidžia kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus baudžiamosiose bylose esantys Maskvos SSRS KKTG narių tardymų protokolai arba jų kopijos³⁵.

Areštavus kun. A. Svarinską (1983 01 26) ir tardymų eigoje renkant jam įkalčius, 1983 m. buvo peržiūrėtos visų 1979 m. areštuotų ir 1980 m. teistų SSRS KKTG narių bei kitų žmogaus teisių gynėjų – Glebo Jakunino, Levo Regelsono, Viktoro Kapitančiuko ir Dmitrijaus Dudko – baudžiamosios bylos. Iš jų bylų padarytos kopijos tų tardymų protokolų, kuriuose buvo kalbama apie Lietuvos TTGKK veiklą, be to, jie visi (ir tie, kurie buvo laisvėje, ir tie, kurie buvo lageryje) iš naujo tardyti.

Iš šių protokolų ir jų kopijų paaiškėja, kad 1978 m. spalio mėnesį Kybartuose pas kun. S. Tamkevičių (su kuriuo jau buvo

³⁵ LYA. Kun. A. Svarinsko baudž. byla Nr. 09–2–003–83 (arch. Nr. P–14241–LI) ir kun. S. Tamkevičiaus baudž. byla Nr. 108 (arch. Nr. P–16577–LI).

pažįstamas anksčiau) lankėsi SSRS *KKTTG* komiteto narys Maskvos srities, Solnečnogorsko rajono, Časiukovo kaimo *Švč. Trejybės* cerkvės stačiatikių šventikas Glebas Jakuninas. Su juo drauge buvo atvykęs šio *Komiteto* sekretorius V. Kapitančiukas ir L. Regelsonas. Jie žinoję, kad jų pavyzdžiu Lietuvoje rengiamasi įkurti *TTGKK*, todėl atvyko šio klausimo aptarti ir suteikti pagalbos.

Iš tikrųjų jų atvykimo tikslas buvo į savąjį *KKTTG* įtraukti ką nors iš Lietuvos veikliųjų kunigų. Kad tokių Lietuvoje yra, jie žinojo iš šių kunigų bendradarbiavimo su Maskvos disidentais. Tačiau kunigai S. Tamkevičius, A. Svarinskas ir J. Zdebskis pasitarę nusprendė įkurti atskirą *Katalikų komitetą*, kuris keistųsi dokumentais su maskvietiškuoju *KKTTG*, palaikytų ryšius, bendradarbiautų. Nors *KKTTG* nariai pradžioje buvo nelabai patenkinti tokiu sprendimu, tačiau pasvarstę sutiko ir rėmė *TTGKK* kūrimąsi. V. Kapitančiukas padėjo parengti ir suredaguoti šio kuriamo Lietuvoje *TTGKK* pirmąjį pareiškimą – deklaraciją. Iš Lietuvos katalikų dvasininkų šiame pasitarime dalyvavo kun. A. Svarinskas. Buvo aptarta ir dokumentų perdavimo į Vakarus tvarka: maskviškis *Komitetas* pažadėjo lietuviams padėti. Kaip minėta, jie suorganizavo ir pirmąją *TTGKK* spaudos konferenciją užsienio žurnalistams. Vėliau (1979 04 25) kun. S. Tamkevičius dalyvavo susitikime su *Europos krikščionių asociacijos* nariais Marija ir Folke Filksovais. Susitikimas įvyko Maskvos sr., Ščiolkovo r., Grebnevo kaimo cerkvės šventiko Dmitrijaus Dudko bute.

Kadangi 1979 m. lapkričio mėn., darant kratas SSRS *KKTTG* narių butuose, buvo rasta daug Lietuvoje veikiančio *TTGKK* parengtų ir į rusų kalbą išverstų dokumentų bei *LKB Kronikos* numerių (pas V. Kapitančiuką – *TTGKK* 1978 11 13 kreipimasis, kun. S. Tamkevičiaus ir kun. A. Svarinsko kreipimasis į LSSR prokurorą, *TTGKK* kreipimasis į 35-ąją SNO generalinės asamblėjos sesiją, visų šalių parlamentarus ir vyriausybes, *LKB Kronikos* Nr. 26, 28, 29 ir daug kitų jų dokumentų), buvo aišku, kad jie atvežti perduoti į užsienį. V. Kapitančiukas paliudijo, kad šiuos dokumentus jam atveždavo kun. S. Tamkevičius. L. Regelsonas taip pat paliudijo kelis

kartus V. Kapitančiuko bute matęs kun. S. Tamkevičių, atvežusį šiuos dokumentus. Tačiau, kaip liudija G. Jakuninas, jam šiuos dokumentus perduodavusios kažkokios moterys iš Lietuvos, kurios prisistatydavo kaip *TTGKK* pasiuntinės. Šiuos dokumentus jie perduodavę užsienio korespondentams (V. Kapitančiuko liudijimu) arba *Vašingtono tyrimų centro* leidėjui Henriui Deikinui, gyvenančiam JAV, San Franciske (G. Jakunino liudijimu) ir kitais būdais. Abiejų *Komitetų* pasirašytus bendrus dokumentus (pas kun. S. Tamkevičių 1980 04 17 kratos metu paimtą *Kreipimąsi į krikščionis portugalus, Kreipimąsi į viso pasaulio bažnyčių tarybą* ir kitus) paprastai parengdavo maskviškis *Komitetas*, paskui per asmenis, kurie atveždavo siųstiną į užsienį medžiagą, šiuos dokumentus perduodavo į Lietuvą, kur *TTGKK* nariai juos apsvarstę pasirašydavo arba pakoreguodavo. Ne kartą tuos dokumentus maskviečiai perdavė atvykusiam kun. S. Tamkevičiui.

Visi apklaustieji liudijo, kad *LKB Kroniką* atveždavo iš Lietuvos, kartais iš Baltarusijos ar Moldavijos atvykę žmonės, bet tik ne kun. S. Tamkevičius. Dažniausiai tai būdavo moterys, kurių jie neprisimeną³⁶. Šis jų liudijimas buvo juridškai labai svarbus, nes *TTGKK* veikla ir dokumentai buvo vieši, o *LKB Kronika* – pagrindžio leidinys.

Pažymėtina pakankamai tvirta G. Jakunino laikysena – kuo mažiau išduoti. Galima sakyti, kad ji buvo panaši į *Kronikos* pagrindžio leidėjų P. Plumpos, V. Jaugelio, N. Sadūnaitės, V. Lapienio, kun. A. Svarinsko, kun. S. Tamkevičiaus, kun. J. Zdebskio ir daugelio kitų nuteistųjų ir liudytojų laikyseną tardymų ir teismų metu.

Didvyriška buvo įkalintos Tatjanos Velikanovos laikysena. 1983 02 17 tardoma dėl pažinties su A. Svarinsku, dėl to, kas jai perduodavo lietuviškojo *TTGKK* dokumentus, T. Velikanova į vienintelį klausimą: *Ar jūs pažįstate kun. Alfonsą Svarinską iš Lietuvos?*, atsako raštu: *Atsisakau dalyvauti parengtiniame tardyme visose bylose, kurias KGB atlieka pagal RSFSR BK 70 ir 190¹ straipsnius bei atitinkamus kitų respublikų BK straipsnius. Laikau, kad visos panašios bylos vedamos šiurkščiai*

³⁶ LYA. Baudž. b. Nr. P-14241–LI. T. 2, l. 82–119.

pažeidžiant BPK. Dėl to tokiuose neteisėtuose tardymo ir teismų organų veiksmuose dalyvauti negaliu³⁷.

Ne visi SSRS KKTG nariai išlaikė egzaminą: V. Kapi-
tančiukas parašė JAV Kongresui atvirą savo „atgailos“ laišką
ir jį nuteisė tik 4 metams lygtinai; D. Dudko, spaudoje ir per
televiziją „pasmerkusiam“ savo veiklą, byla buvo nutraukta;
L. Regelsonas irgi nuteistas lygtinai 5 metams. Tik G. Jakuni-
nas nuteistas 5 metams griežtojo režimo kolonijos ir 5 metams
tremties, o T. Velikanova – 4 metams kolonijos ir 5 metams
tremties. Visi jie buvo teisiami 1980 metais³⁸. Nepaisant vie-
nokios ar kitokios jų laikysenos tardymų ir teismo metu, jie
buvo atlikę nemažą darbą palaikydami Lietuvos tikinčiųjų ko-
vą dėl savo teisių, perduodami TTGKK dokumentus ir *LKB*
Kroniką į Vakarus.

TTGKK įsikūrimas buvo precedento neturintis akibrokš-
tas Lietuvos KGB ir visai sovietinei valdžiai. Pirmasis DOR
Nr. 242 byloje esantis TTGKK dokumentas yra kun. J. Zdebskio
1979 02 16 *Komiteto* vardu siųsta sveikinimo telegrama vysku-
pui tremtiniui Julijonui Steponavičiui jo šv. Globėjo dieną. Te-
legramoje į jį kreipiamasi kaip į kankinį. Lazdijų ryšių skyriaus
viršininkas Vekteris tuo pretekstu, kad rajone tokio *Komiteto*
nėra (be abejo, pretekstą nurodė KGB), telegramą sulaikė ir
perdavė KGB Lazdijų RP, o pastarasis – į Vilnių³⁹. (Beje, TTGKK
narių kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus tardymuose
KGB visada pabrėždavo, kad *Komitetas* yra nelegalus, nes nie-
kur neįregistruotas. O šie atsakydavo, kad buvo kreiptasi į vy-
riausybę, bet kadangi iš jos jokio atsakymo nesulaukė, suprato,
kad jo veikla nedraudžiama.)

1979 02 14 LSSR KGB pirmininko pavaduotojas gen. mjr.
H. Vaigauskas patvirtino *Vadinamojo Tikinčiųjų teisėms ginti*
katalikų komiteto kompromitacijos ir griovimo agentūrinių
operatyvinių priemonių planą. Jame rašoma:

*Grupinės operatyvinės bylos „Pautina“ objektai reakcingieji ku-
nigai Svarinskas (Neispravimij), Tamkevičius (Tomov) ir Zdebskis*

³⁷ Ten pat, l. 106.

³⁸ Ten pat, l. 106, 120–126 ir Baudž. b. Nr. P-16577-II. T. 2, l. 195–244.

³⁹ Ten pat. Op. b. DOR Nr. 242. T. 1, l. 46.

(Naglec), kurie yra vieni iš pagrindinių „LKB kronikos“ nelegalios leidybos įkvėpėjų, taip pat Kauneckas (DOR objektas „Restavrador“) ir Vėlavicius, siekdami suaktyvinti priešišką veiklą, padedant „TSRS tikinčiųjų teisėms ginti krikščionių komitetui“, 1978 m. lapkritį įkūrė vadinamąjį „Lietuvos tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą“ ir apie tai informavo užsienio korespondentus Maskvoje susauktoje spaudos konferencijoje.

Šios akcijos organizatoriai sau kelia užduotį atskleisti Bažnyčios ir tikinčiųjų diskriminavimo faktus, siųsti atitinkamus kreipimusis valstybiniais organais ir informuoti užsienio visuomenę apie neva egzistuojantį religijos persekiojimą mūsų šalyje.

Kad būtų lokalizuota ir suardyta nurodyto „komiteto“ veikla bei prieš dvasininkiją ir tikinčiuosius sukompromituoti jo nariai, siūlome realizuoti šias priemones:

1. Pasinaudojant tarp dvasininkijos ir tikinčiųjų esančia agentūra bei operatyvinėmis techninėmis priemonėmis, atskleisti tyrimo objektų ketinimus, kaip jie ves tolesnę priešišką veiklą sukurto „komiteto“ priedangoje. Ypatinę dėmesį skirti dokumentuoti priešiškiems veiksams, tikinčiųjų kurstymui nepaklusti Kultų įstatymams ar kitiems veiksams, kurie kenkia valstybės ar visuomenės interesams.

Dėl to nuolat dokumentuoti šio „komiteto“ priedangoje „Nepataisomojo“, „Tomovo“, „Akiplėšos“, „Restauratoriaus“ ir Vėlaviciaus priešiškos veiklos faktus, jų antitarybinius ir šmeižikiškus išpuolius pamoksluose, taip pat praktinę veiklą leidžiant nelegalius leidinius, kad prieš juos būtų imtasi baudžiamomo proceso priemonių. <...>

2. Katalikų bažnyčios vadovybėje esantiems agentams („Daktarui“, „Algiui“, „Jonui“, „Švyturiui“, „Vytui“, „Valdui“, „Gintautui“, „Juozapui“ duoti užduotį prilaikyti minėtus asmenis nuo ekstremistinės veiklos, neleisti jiems kintis į vyskupijų valdymo reikalus ir pasmerkti tokius jų išsišokimus, vertinant tai kaip skaldytojišką veiklą, kuri veda į sektantizmą ir bažnyčios griovimą iš vidaus.

Kad agentai sėkmingai atliktų šį darbą, parengti grupės kunigų vardu vyskupijų kunigams ir valdytojams laiškus, kuriuose būtų smerkiama „komiteto“ narių skaldytojiška veikla ir raginama prieš juos imtis poveikio priemonių.

3. Agentui „Gladijolei“ pavesti parengti kolektyvinio kunigų laiško projektą, kuriamė būtų smerkiama ekstremistų skaldytojiška veikla, ir tą laišką, suderinus su mumis bei agentui surinkus lojaliai nusiteikusių ir turinčių autoritetą kunigų parašus, pasiųsti Bažnyčios vadovybei, taip pat į Vatikaną ir emigracijos klerikalų centrus.

Be to, tokius kunigų ir tikinčiųjų vardu parašytus laiškus, kuriuose būtų reiškiamas nepasitenkinimas jų, kaip dvasininkų, elgesiu ir reikalaujama nutraukti jų kurstytojišką veiklą, periodiškai siuntinėti patiems „komiteto“ nariams ir į vyskupijų kurijas.

4. Per įtakingą tarp dvasininkų ir bažnyčios aktyvo esančią mūsų agentūrą stiprinti nuomonę, kad „komiteto“ narių ekstremistinė veikla

yra beprasmė ir kenksminga, nes aštrina bažnyčios bei valdžios santykius, ir valdžia dėl to sugriežtins sankcijas bažnyčiai.

5. Kadangi yra gauta pranešimų, jog tyrimo objektas „Restauratorius“ esą užsiima homoseksualizmu, patikrinti šias žinias ir, jeigu tai pasitvirtintų, patvirtinti dokumentais tiriamojo amoralų elgesį. Gautus duomenis panaudoti objektui užverbuoti arba sukompromituoti⁴⁰.

Tuo pačiu tikslu „Restauratoriaus“ ištyrimui panaudoti Leningrado srities KGB valdybos agentą „Nikolajų“.

6. Kad būtų suvaržyta „Tomovo“ aktyvi priešiška veikla ir jis sukompromituotas, realizuoti TSRS KGB sankcionuotą priemonę⁴¹.

7. Kad būtų atitrauktas „komiteto“ narių dėmesys nuo aktyvios priešiškos veiklos ir pakirstas jų autoritetas, periodiškai pas juos siuntinėti patikimus, taip pat teistus už kriminalinius nusikaltimus ar amoralaus elgesio asmenis, kurie prisistatytų kaip neva „nukentėję“ už savo įsitikinimus ir prašytų, kad „komiteto“ vardu juos „užstotų“ ir suteiktų materialinę pagalbą.

8. Kad „Nepataisomasis“, „Tomovas“, „Akiplėša“ ir „Restauratorius“ būtų dezinformuoti, reikia parengti ir nuo tariamų asmenų pasiųsti laiškus bei pareiškimus su išgalvotais faktais, tarp jų ir iš kitų Sąjungos sričių, kad jie būtų priversti eikvoti jėgas šiems faktams tikrinti. Jeigu jie tokius „dokumentus“ paskelbtų, tada organizuoti jų paneigimą ir ekstremistų melą demaskuoti.

9. Sovietiniams organams padedant tarp gyventojų sustiprinti propagandinį ateistinį darbą, ypač tose vietose, kur yra šie kunigai, kad konkrečiais pavyzdžiais būtų atskleista jų kenksminga įtaka tikintiesiems.

Be to, rajoninėje spaudoje parengti antireligine tema mokytojų, moksleivių, atskirų tikinčiųjų straipsnius, kuriuose būtų smerkiama reakcinga klerikalų kurstytojiška veikla.

Priemonių įvykdymo terminas – 1979 metai.

Lietuvos TSR KGB 5 skyriaus poskyrio viršininko pavad.

mjr. V. Šiaudinis

Lietuvos TSR KGB 5 skyriaus viršininkas

plk. E. Baltinas⁴².

Nedelsiant šis planas imtas realizuoti. KGB Lazdijų RP 1979 02 16 parengia neva grupės Šlavantų parapijos tikinčiųjų vardu pareiškimą vyskupui Liudvikui Poviloniui ir RRT įgaliotiniui P. Anilioniui (teįstengę surinkti tik 34, matyt, vietos partinio aktyvo parašus) ir pasiūnčia jį suderinti į Vilnių,

⁴⁰ Saugumiečiai prašė pro šalį: *Restauratoriaus* nepavyko nei užverbuoti, nei sukompromituoti.

⁴¹ Priemonė nejvardyta, bet TSRS KGB sankcijos reikėdavo tik vadinamosioms *spec. priemonėms*, kokia, pavyzdžiui, buvo įvykdyta kun. Juozui Zdebskiui: 1980 m. jį chemiškai nudegino ir bandė jam inkriminuoti venerinę ligą.

⁴² LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 5, l. 148–151.

KGB 5-osios tarnybos 3-iajam skyriui. Rašte rašoma, kad panašų laišką – skundą prieš kun. J. Zdebskį – tiems patiems adresatams pasiųs vienas „parapijietis“. 1974 04 05 gavęs savo šefų iš Vilniaus pritarimą, KGB Lazdijų RP pasiuntė pareiškimus, kuriuose buvo rašoma:

dėl bažnyčios lankymo niekas mūsų nei darbe, nei mūsų vaikų mokykloje nepersekioja. Todėl keistai atrodo kunigo Zdebskio per pasaulį apsiskelbtos paslaugos mus ginti nuo persekiotojų, dėl ko net komitetą sudarė. Mūsų nuomone, <...> reikia mus ginti nuo tokių kunigų...

„Parapijiečio“ laiško kopiją nusprendė pasiųsti ir DGOR objektui „Nepataisomajam“, kaip jo įkurto „Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto“ vadovui⁴³. KGB iš pat pradžių ėmė domėtis šio komiteto veikla. 5-osios tarnybos poskyrio viršininko pavaduotojo mjr. V. Šiaudinio 1979 02 26 rašytoje pažymoje apie agentės Tatjanos pranešimą kalbama, kad vasario 6 d. DGOR objektą *Kolekcionierių* (kun. Mykolą Dobrovolskį – t. Stanislovą) aplankė KGB Šiaulių MS DOR objektas *Fanatikas* (M. Jurevičius), kuris jam atvežė LKB *Kronikos* Nr. 35 ir *Aušros* Nr. 13. Toliau pažymoje rašoma:

„Kolekcionierius“ ir „Fanatikas“ susižavėję kalbėjo apie reakcionierių Svarinsko, Tamkevičiaus, Zdebskio ekstremistinius veiksmus ir jų įkurto „Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto“ veiklą. „Kolekcionieriaus“ nuomone, šiuos penkis kunigus [komiteto narius] Apvaizda atsiuntė ir, svarbiausia, kad jie įkūrė centrą, kuris nenukreiptas prieš bažnyčią, bet jai ir nepajungtas, o veikia jos viduje. Jo nuomone, visi kunigai turi jungtis prie Svarinsko ir Tamkevičiaus, apie juos burtis. Vysk. Pivilonis taip pat giria jų veiklą, ir todėl nėra reikalo kurti „katakombų“ bažnyčios. <...> Iš jų pokalbio matyti, kad „Fanatikas“ sistemingai lankydavosi pas Svarinską ir jam atveždavo nelegalių leidinių. „Kolekcionierius“ prašė, kad „Fanatikas“ perduotų Svarinskui sveikinimus ir paprašytų iš jo religinės literatūros⁴⁴.

Kai 1980 m. pabaigoje TTGK Komitete buvo nutraukta kun. J. Zdebskio veikla, 1981 02 18 agentas Valaitis savo pranešime praneša, ką vasario 12 d. sužinojo iš Kauno arkivyskupijos kanclerio kun. A. Bitvinsko: naujais Komiteto

⁴³ Ten pat. T. 1, l. 56–56c.

⁴⁴ Ten pat. T. 5, l. 146.

nariais išrinkti Kėdainių r. Josvainių par. klebonas Leonas Kalinauskas, Alytaus r. Krokialaukio par. klebonas Vaclovas Stakėnas ir Vilniaus arkivyskupijos kunigas Algimantas Keina⁴⁵. 1981 05 19 agentas *Klevas* rašo, kad atlaidų metu Palukny sutikęs kun. A. Keiną teiravosi, ar jis tikrai *Komiteto* narys. A. Keina sakėsi nenorėjęs būti nariu, bet... taip reikia, privaląs...⁴⁶

1980 m. agentas *Rimtas* (arkivyskupijos kurijos darbuotojas) susitikime su LSSR KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus viršininko pavaduotoju V. Šiaudiniu papasakojo, kad, grįžęs iš *Vyskupų sinodo* Vatikane, vysk. L. Povilonis, skirtingai nuo kitų kartų, nieko nepasakojo apie savo pokalbius su popiežiumi ir prelatu A.J. Bačkiu. Aptariant *Katalikų komiteto* naujų narių temą, *Rimtas* sakė, kad *Josvainių klebonas Kalinauskas su Svarinsku, matyt, pažįstami nuo mokymosi seminarijoje metų. Kalinauskas konfliktuoja su vietine valdžia, nes vadovaujasi svetima galva. Dideliu aktyvumu religinėje veikloje nepasižymi, bet nėra ir tinginys<...> Krokialaukio bažnyčios klebonas Stakėnas anksčiau nepasireiškė kaip ekstremistas ir tarp vikarų buvo laikomas nuosaiokesniu. Kunigo Keinosa agentas nepažįstas*⁴⁷. Taigi KGB domėjosi naujų *TTGKK* narių ne tik politinėmis nuostatomis, bet ir jų charakteriu, asmeninėmis būdo savybėmis.

KGB ypač domino *TTGKK* tuo, kad jo dokumentai būdavo publikuojami *LKB Kronikoje*, tame viename iš labiausiai jų nekenčiamų pagrindžio leidinių, kuriame buvo skelbiami *melagingi prasimanymai, žeminantys tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką* ne tik valstybės viduje, bet ir visame pasaulyje. Jie numanė ir, be abejo, turėjo operatyvinių žinių, kad *TTGKK* nariai ir *LKB Kronikos* leidėjai yra susiję labai artimais ryšiais ar net tie patys asmenys. Tai matoma ir iš kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus baudžiamųjų bylų.

⁴⁵ Ten pat. T. 1, l. 159.

⁴⁶ Ten pat, l. 166.

⁴⁷ Ten pat, l. 127, 128.

5. LKB *Kronikos* leidėjų, jų ryšių ir spausdinimo centrų paieškos

Kaip buvo minėta, KGB labai rūpėjo, kas ir iš ko gauna *Kronikos* (ypač naują) numerį, kad, sekdami šią grandinę, galėtų atskleisti jų dauginimo ir galiausiai leidybos vietą bei pačius leidėjus. Šioje veikloje susijusius asmenis jie vadino *ryšiais*. Jiems ir jų veiklai nustatyti KGB naudojo daug priemonių.

Vienas iš pagrindinių jų siekių buvo infiltruoti savo agentus tarp sekamųjų, kad tie įgytų sekamųjų pasitikėjimą ir gautų kuo vertingesnių žinių. Pavyzdžiui, 1976 02 16 Šlavantų bažnyčioje Veisiejų ir Leipalingio *Eucharistijos bičiuliai* atšventė Lietuvos Nepriklausomybės dieną (šv. Mišias aukojo ir pamokslą sakė kun. J. Zdebskis). Po to saugumiečiai įbauginę užverbavo vieną jų dalyvę (slapyvardžiu *Eglutė*). 1976 08 09 patvirtintame operatyvinių priemonių plane rašoma, kad agentė *Eglutė* pranešė, jog į Lazdijų rajoną nelegalią spaudą labai dažnai iš Kauno atveža Angelė Ramanauskaitė, kuri ją gaunanti iš Kaune gyvenančios stomatologės Julijos Kuodytės. KGB paaiškina, kad Jūlytė – jiems žinoma aktyvi vienuolė, ir numato, kaip agentę *Eglutę* įterpti į pagrindinių *Kronikos* platintojų (o gal ir leidėjų?) tarpą⁴⁸. Su agentės *Eglutės* ir agento *Atžalos* pagalba buvo atskleista daug *Kronikos*, *Aušros*, *Rūpintojėlio* ir kitų nelegalių religinių leidinių platintojų ir jų ryšių Dzūkijoje⁴⁹.

1979 09 18 Baltarusijoje, Gardino srities Astravo mieste, vyko ses. Angelės Ramanauskaitės teismas, apkaltinus ją vaikų katekizavimu lietuvių gyvenamuose Baltarusijos kaimuose. Į teismą suvažiavo daug kunigų „ekstremistų“, *DON* ir *DOR* objektų (KGB sekamųjų). Kadangi A. Ramanauskaitė buvo išteisinta, po teismo visi nusifotografavo. *Patikėtinis* (pusagentis) T. nuotrauką perdavė į KGB. Kartu jis nurodė, kad nuotraukoje matomas vienas senas vyriškis dauginąs *Kroniką* mašinėle. Bet kad ir kiek KGB stengėsi, to asmens neatpažino nei agentai *Atžala*, *Mykolas*, *Žurkus*, *Kęstutis*, nei pusagentis I⁵⁰.

⁴⁸ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 4, l. 130.

⁴⁹ Ten pat, l. 115–261.

⁵⁰ Ten pat. T. 5, l. 263–266.

LSSR KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus vyr. operatyvinis įgaliotinis pplk. A. Karpavičius 1982 10 12 Vilniuje susitiko su KGB Kapsuko RP agentu *Granitu*, kuris jam perdavė iš [...] gautą *Kronikos* 54 numerį. Jis pateikė nemažai informacijos apie *Kronikos* davėją bei kitus su ja susijusius asmenis. Iš šios DOR bylos žinoma, kaip KGB stengėsi užverbuoti tuos asmenis, kurie remontuodavo įtariamųjų *Kronikos* leidėjų ar kitų sekamųjų automobilius, kad paskui galėtų juose įrengti KGB reikalingą sekimo aparatūrą⁵¹.

1982 12 02 KGB Kauno MS ir Lazdijų RP, remdamiesi agentės *Jurgitos* pranešimu, aiškinasi Kelmėje gyvenančios ses. Reginos Teresiūtės, Kapčiamiesčio apyl. gyventojų Ginto Saka- vičiaus, veisiejiško Mindaugo Juodeikio ir sovietinėje armijoje tarnaujančio Roberto Grigo (kurio dalinį aptarnavo Aktiubinsko mieste esančio karinio dalinio 07195 ypatingasis skyrius, arba, kitaip tariant, KGB) santykius. PK priemone buvo perimtas jo laiškas minėtajai ses. R. Teresiūtei. Jie visi įtariamai tuo, kad statė kryžius ir platino nelegalią religinę spaudą⁵².

Pažymoje dėl agentės *Tatjanos* 1984 m. pateiktų žinių apie kun. A. Šeškevičių SJ ir ses. Teklę Steponavičiūtę, slapyvardžiu *Davatka* (rus. – *Chanža*), rašoma, kad priemone T užfiksuotas jų pokalbis apie *Kroniką* (Nr. 60). Kun. A. Šeškevičius seseriai Teklei pasakojo apie kryžių, kurį norėjęs pastatyti Gargždų–Kretingos kelių sankryžoje vietoj supuvusiojo, tačiau valdžia prikibo prie eigulio, davusio medį. Kunigas liepia Teklei viską surašyti. KGB įtaria, kad rengiama informacija *Kronikai*⁵³.

1984 m. LSSR KGB įpareigoja Lazdijų RP sekti jų rajone besilankantį DON Nr. 1504 objektą nelegalų⁵⁴ kunigą Ričardą Repšį, kuris palaiko ryšius su *Kronikos* leidėjais ir platintojais⁵⁵.

1986 metų pabaigoje išėjus *Kronikos* 72 numeriui, LSSR KGB vadovybė prie vienos žinutės rašo pastabą: *Šios [t. y. iš šios vietovės] informacijos nebuvo iki Kronikos Nr. 71 imti-*

⁵¹ Ten pat, l. 303–305.

⁵² Ten pat, l. 306, 307.

⁵³ Ten pat. T. 7, l. 73.

⁵⁴ *Nelegaliu* jie vadindavo baigusį pagrindinę kunigų seminariją.

⁵⁵ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 8, l. 22, 23.

nai. Jiems rūpėjo, kas galėjo perduoti informaciją iš ten, iš kur anksčiau *Kronika* niekuomet jos negaudavo.

1979–1980 m. daug pasidarbavo agentai ir kiti, teikdami žinias apie įtariamus *Kronikos* leidyba ir platinimu bei su kun. J. Zdebskiu ryšius palaikančius asmenis: gyd. Modestą Juozaitį, Daną Kelmeliene, kun. Kazimierą Vasiliauską, poliglotą Justiną Vaičiūną (Vytauto Vaičiūno brolių) ir kitus. Pateikiami konkretūs spausdinimo ir pagrindžio leidinių platinimo faktai⁵⁶. Vien kun. Zdebskio *ryšių*, t. y. tų asmenų, kurie įtariamai pagrindžio literatūros – pirmiausia *LKB Kronikos* – dauginimu ir platinimu, skaičiuojama 367 asmenys⁵⁷. Čia pateikiama kiekvieno jų trumpa dosjė. Įdomu, kiek jų buvo suskaičiuota kun. A. Svarinsko, kun. S. Tamkevičiaus ir kitų įtariamųjų *LKB Kronikos* leidėjų operatyvinėse bylose? Neabejotina, kad iš viso jų būtų susidarę tūkstančiai. Ir tai turbūt atitiko tikrovę, nes tiek *Kronikos*, tiek *Aušros* leidyba buvo rūpestis bei sielvartas visų drąsių ir nuoširdžių tikinčiųjų, kurie negalėjo likti abejingi Bažnyčios ir Tėvynės likimui.

Kagėbistus labai domino *Kronikos* spausdinimo ir dauginimo vietos. Nuo pat *Kronikos* bylos pradžios jų operatyvininkai intensyviai sekė visos religinės pagrindinės spaudos leidybą, nes neabejojo, kad kažkas iš jų daugina ir *Kroniką*. Per tuos pusantrų metų (nuo *Kronikos* pasirodymo iki masinių kratų ir areštų 1973 m.) jiems, matyt, neblogai sekėsi, nes šių kratų metu buvo surasta: 2 *EROS* aparatai, 6 namudinės linotipinės spausdinimo staklės, rotaprintas, per 15 rašomųjų mašinėlių, 6 įrišimo presai, daug popieriaus, literatūros ir kitos šiam darbui reikalingos įrangos. Tačiau šios operatyvinės bylos (*DGOR* Nr. 8), pagal kurią buvo sekami areštuotieji ir kiti su jais susiję asmenys, šiuo metu nėra KGB archyvuose. Kaip tai buvo daroma, galima matyti iš minėtosios *DGOR* bylos *Voratinklis* nuotrupos – *DOR* Nr. 242.

KGB Druskininkų poskyris 1978 08 15 praneša savo kolegoms Lazdijuose, kad kun. J. Zdebskio ryšys ir nelegalios literatūros platintojas yra Jonas Steponavičius⁵⁸.

⁵⁶ Ten pat. T. 1, l. 92–126.

⁵⁷ Ten pat. T. 7, l. 81–132.

⁵⁸ Ten pat. T. 5, l. 137.

1980 m. liepos mėn. KGB Lazdijų RP rašo savo viršininkams į Vilnių, kad įtariama, jog Lazdijų r., Šlavantų apyl., Babrų kaime pas Petrą Vabuolą ir jo dukterį Danutę Mazėtienę spausdinami pogrindžio leidiniai. Tame pačiame pranešime šia veikla įtariami Žemaičiai, gyvenantys Alytaus r., Gražulių k., Jonas ir Julė Kazakevičiai Aukštadvario kaime prie Veisiejų (nors čia pat patys kagėbistai suabejoja įtarimo pagrįstumu). Pagal KGB Kauno MS nurodymą tikrinamas Jonas Šukys. Kadangi rajone yra trys tokia pavardė ir vardais (vienas – Petraivičių, kitas – Barčių, o trečias – Randiškės kaime), todėl sunku nustatyti, kurį jų sekti. Visos šios įtariamos spausdinimo vietos buvo tikrinamos išoriniu stebėjimu (priemone NN)⁵⁹.

1980 10 03 cheminėmis medžiagomis nudeginus kun. J. Zdebskį (ir mažiau Vytautą Vaičiūną) bei paskleidus gandą, kad tai buvusi venerinė liga, KGB viliasi, kad kun. J. Zdebskis „apsiramins“. Juo labiau kad tuojau po to jis buvo atleistas iš TTGKK, ir šį faktą KGB savo oficialiuose dokumentuose aiškino kaip jo „amoralaus“ gyvenimo padarinį. Tačiau jų pastangos ir lūkesčiai nepasiteisino: kun. J. Zdebskis dirbo su ankstesniu pasišventimu ir atkaklumu. Tuomet KGB toliau tęsė jo sekimą. KGB Lazdijų RP viršininkas T. Žemaitis 1981 07 07 rašo raštą LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininkui plk. E. Baltinui *Apie nelegalių priešiško leidinių autorių ir gamintojų paiešką*. Jame rašoma: *Gauti duomenys liudija, kad „Fanatikas“ [V. Vaičiūnas] ir „Akiplėša“ [kun. J. Zdebskis] įrengia ir techniškai aptarnauja nelegalių antisovietinių leidinių spausdinimo ir dauginimo taškus*. Vienas iš tokių „taškų“ – Kosto Janušonio sodyba Lazdijų r. Kanaukų kaime. Tačiau ją apžiūrėjus ir patikrinus agentui Mykolui bei patikėtiniui B įtarimas nepasitvirtino: senas namas, blogi ūkiniai pastatai, nėra rūsio, elektra tik gyvenamajame name – nėra kur literatūros spausdinti ir daugini.

Kadangi vienas iš *kronikininkų* Kapčiamiesčio klebonas kun. Ignas Plioraitis važinėjo pas miškuose išsimėčiusius savo parapijiečius, buvo sekama ir jo dažnai lankoma „fanatiškai tikinčio“ Jono Žibūdos sodyba Menciškės kaime. Ją sekė netoliese miške dirbantis agentas *Kęstutis*. Jis ne kartą matė ten besilankantį kun.

⁵⁹ Ten pat. T. 5, l. 236–238.

I. Plioraitį, tačiau, nuodugniai apžiūrėjęs visus Žibūdų namus, nei pašalinių asmenų, nei spausdinimui tinkamos vietos nerado.

Agentas *Kęstutis* ir agentas *Žurkus* pranešė, kad įtaria Sirguškės kaimo gyventoją Mykolą Černiauską (gim. 1924 m.), kuris kadaise yra mokėsis kunigų seminarijoje, bet jos nebai-gė, esąs uždaro būdo, pastaruoju metu niekur nedirbantis ir gyvenantis iš pensijos. Į Sirguškę jis dažnai atsiveža kažkokius knygų ar spausdinamojo popieriaus pakus. Lazdijų kagėbistai rašo, kad ištirti, ar jis nedalyvauja antisovietinių nelegalių lei-dinių gamyboje, pavedama agentams *Kęstučiui* ir *Žurkui*⁶⁰.

Ypač daug žinių KGB gaudavo *slaptais klausymaisi* (prie-monė T). Prieš 1973 11 19–20 masines kratas ir areštus inten-syviai klausytasi Vytauto Vaičiūno bute. 1973 09 19 slapto klausymosi metu užfiksuotas jo pokalbis su Povilu (Petroniu). Iš šio pokalbio KGB sužinojo, kad Petronis turi *ERA*, su kuria kiti daugina literatūrą. Daug kas čia pasakoma apie Virgilijų Jaugelį: jo veiklą, pasiaukojimą renkant parašus, dėl kurių šis jau 3 kartus buvo įkliuvęs, dabar – ketvirtą.

Kito slapto klausymosi metu iš Kauno vienuolių buto gir-dimi pas jas atvykusio vysk. V. Sladkevičiaus pokalbiai ir kun. J. Zdebskio dalijimasis patirtimi apie KGB sekimo metodus (šiuos pokalbius jie net pabraukia). Čia jie sužino, kad vysk. V. Sladkevičius veda seserims konferenciją apie kančią dėl Kristaus ir apie atlaidumą tardymų neištveriančiam žmogui.

Nuo 1980 05 29 iki 1985 12 02 buvo labai dažnai slaptaai klausomasi Vytauto Vaičiūno ir kai kurių Kauno vienuolių butuose. Iš šių klausymųsi suvestinių paaiškėja, kad jų metu kagėbistai labai daug sužinodavo apie *Kronikos* ir kitos lite-ratūros dauginimą, apie kun. S. Tamkevičiaus veiklą, apie kai kurias išdavystes ir kt. Ypač intensyviai buvo klausomasi to-mis dienomis, kai ruošiasi nudeginti kun. J. Zdebskį ir po jo nudeginimo: jie žinojo jo sveikatos būklę, daugelio žmonių išgyvenamą vidinę dramą. Iš V. Vaičiūno pokalbių (1980 10 30) jie sužino apie kažkur pradedantį veikti naują dauginimo įrenginį, apie tai, kad jis spausdinęs *Kronikas*, dažnai

⁶⁰ Ten pat, l. 270, 271.

673
17.07.80

СЕКРЕТНО
экз. № 2

Начальнику 5 службы Комитета
госбезопасности Литовской ССР
полковнику

тов. Бальтинасу Э. В.

гор. Вильнюс

О розыске авторов и изгото-
вителей нелегальных вражде-
бных изданий.

В Лаздийском районе проживает один из объектов ДОР № 22 "Наглец", который поддерживает близкие отношения с объектом дела оперативного учета Отдела КГБ Лит.ССР по городу Каунасу "Фанатиком", по специальности инженером. Получены данные свидетельствуют о том, что "Фанатик" занимается техническим оборудованием и обслуживанием точек печатания и размножения нелегальных враждебных изданий. Усилия Лаздийского РО КГБ направлены на выявление и установление возможных точек печатания на территории района. Розыскные мероприятия проводятся в тесном взаимодействии с 3 отделом 5 службы КГБ Лит.ССР и отделом КГБ по гор. Каунасу, используя возможности ОТО и службы наружного наблюдения. Анализ оперативно-технических данных, полученных по объекту "Фанатик" дает основание полагать, что одна из точек размножения нелегальных изданий оборудуется в Лаздийском районе и может находиться в деревне Бабрай. Были получены некоторые признаки, характеризующие хутор, где предположительно может находиться печатная точка. Это новый дом, хорошо оборудованный подвал, вход через двор, с одной стороны лес, с другой стороны высокий забор. В хуторе живет отец с дочерью.

По данным приметам были просмотрены и проанализированы хутора, расположенные в деревнях Бабрай. В районе имеются две деревни Бабрай: одна в Шлавантайском, другая в Швентежерском

KGB Lazdijų RP rašto dėl pogrindžio spaustuvių paieškos faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 5, l. 236)

SLAPTAI

Egz. nr. 2

673

1980 07 17

Lietuvos SSR KGB 5-osios tarnybos
viršininkui pulkininkui
drg. E. V. Baltinui
Vilnius

Dėl priešiškų nelegalių leidinių
autorių ir leidėjų paieškos

Lazdijų rajone gyvena vienas iš DOR Nr. 22 objektų – „Akiplėša“, palaikantis artimus ryšius su Liet. SSR KGB Kauno miesto skyriaus operatyvinės įskaitos objektu „Fanatiku“, kuris pagal specialybę yra inžinierius. Gauti duomenys liudija, kad „Fanatikas“ techniškai įrengia ir aptarnauja nelegalių priešiškų leidinių spausdinimo ir dauginimo taškus. KGB Lazdijų RP stengiasi išsiaiškinti ir nustatyti galimus spausdinimo taškus rajono teritorijoje. Paieškos vykdomos glaudžiai bendradarbiaujant su Liet. SSR KGB 5-osios tarnybos 3-uoju skyriumi bei su KGB Kauno miesto skyriumi, pasitelkiant OTO ir išorinio stebėjimo tarnybos galimybes. Apie objektą „Fanatikas“ turimų operatyvinių-techninių duomenų analizė leidžia spėti, kad vienas iš nelegalių leidinių dauginimo taškų rengiamas Lazdijų rajone ir gali būti Babrų kaime. Buvo gauta požymių, apibūdinančių vienkiemį, kuriame galėtų būti spausdinimo taškas. Tai naujas namas, gerai įrengtas rūsys, įėjimas iš kiemo, iš vienos pusės miškas, o iš kitos – aukšta tvora. Vienkiemyje gyvena tėvas su dukteria.

Pagal turimus požymius buvo apžiūrėti ir išanalizuoti Babrų kaime esantys vienkiemiai. Rajone yra du Babrų kaimai: vienas Šlavantų, kitas Šventežerio apylinkėje.

Разослать
ЗАКАНУИ

574773
10 73

СЕРИЕНА 1
22. 09. 1

Зарегистриров.
ОТГ № 2/575
22. 09. 1973

СВОДКА № Per. №

по объекту 40 - 258 - 73.

на 19 " августа 1973 г.

на 15 - листах

7.00 / Visi miega. tylu. /
7.30 / Vytautas ir žmona atsikėlė, abu virtuvėje. /
8.25 / Vytauto žmona išėjo. Vytautas taip pat ruošiasi. /
8.35 / Vytautas įėjo į Petronio kambarį. /

Vyt. : - Tai šiandien išvažiuojat?

Pet. : - Kad nežinau. Man čia biški pamašė. Turėjau ištį Kaišiadorių į Kauną atvežti, bet man pamašė. Vakare pasakė nevažiuoti, tai šiandien reikės eiti pasižiūrėti. Ryto į tą žastiką važiuosiu.

Vyt. : - Šiandien gal pailsėkit.

Pet. : - Nu, biški.

/ Vytautas išėjo. Bute vienas Petronis. /

10.00 / Bute vienas Petronis. tylu. /

11.00 / Bute vienas Petronis. tylu. /

12.00 / Bute vienas Petronis. tylu. /

13.20 / Atėjo Vytautas. Jis įėjo į kambarį. /

1973 09 19 KGB slapto klausymosi V. Vaičiūno bute suvestinės faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 6, l. 1)

pasidžiaugia kun. Sigito Tamkevičiaus darbu, kalba apie gali-
mą savo areštą, o tada jo darbą tektų perimti Jonui Stašaičiui.
1981 02 15 namuose pasisako, kad jis jau išrinktas į Helsin-
kio grupę. Prie šio klausymosi suvestinės KGB užrašo išvadą:
*Aišku, kad Vaičiūnas ir Stašaitis užsiima dauginimo aparatų
gamyba ir tam vadovauja Tamkevičius. Po Vaičiūno arešto
imti aktyviai sekti Stašaitį – 1981 03 20⁶¹.*

Iš slapčių klausymųsi KGB padaro išvadą, kad ses. B. Bri-
liūtė vežiojanti nelegalius leidinius į jai paskirtus punktus.

Pokalbio, vykusio 1981 03 17 V. Vaičiūno bute, slapto
klausymosi suvestinėje fiksuojama, kaip atvykusios ses. Julija
Kuodytė, Nijolė Sadūnaitė ir kiti džiaugiasi 9-osiomis *Kroni-
kos* metinėmis. Čia nutariama: Nijolė dabar būsianti kurjerė –
vežios spaudą⁶².

1981–1985 metų slapčių klausymųsi suvestinėse užfiksuota,
kaip V. Vaičiūnas gėrėsi kun. Sigitu ir rodo jį kaip pavyzdį. O
1985 12 02 atėjęs kažkoks vyriškis tyliai kalbasi su V. Vaičiūnu
apie KGB sekimo priemones: rūbų apipurškimą, kažkokių mil-
telių mašinoj pribarstymą – net ant vairo. Tie milteliai sukelia
kažkokią ligą. Vyriškis teiraujasi: *Kaip nustatyti, jei KGB kaž-
ką įrengia, norėdama sekti?* Vaičiūnas atsako: *Tėvas Juozas*
[Zdebskis] *nustato*. (Šiuos žodžius KGB pabraukė.) Toliau jie
kalba apie jiems KGB pamėtėtą kažkokį agentą. V. Vaičiūnas
sako: *Na va, dabar jie mus čia kalbant išklausys. Gal iam
pasakys.* (Vėl KGB pabraukta.) *Tas namas toks, kad baisu ką
kalbėti*⁶³.

Skaitant šiuos KGB slapčių klausymųsi protokolus stebina
gero žmogaus elgsena: protas diktuoja, kad tikriausiai bute
yra įrengtas sekimas, o žmogiški santykiai vis vien verčia at-
virauti. Tačiau šie slapti klausymaisi buvo tik viena iš priemo-
nių audžiant KGB *Voratinklį* – KGB naudojosi ir visomis ki-
tomis priemonėmis.

Kaip viena iš priemonių, paaiškinant asmenų dalyvavimą
LKB Kronikos (ar kitos nelegalios literatūros) leidyboje, buvo

⁶¹ Ten pat. T. 6. l. 122–123.

⁶² Ten pat, l. 200–205.

⁶³ Ten pat, l. 206–217.

slaptaviečių paieška: jeigu kur surandama daug tos literatūros egzempliorių, tai yra pakankamai akivaizdus įrodymas, kad tas asmuo dalyvauja leidyboje arba turi tiesioginį ryšį su leidėjais. Yra 1976 01 04 KGB pažyma, kad jų *patikėtinis K* (vėliau tapęs agentu *Mykolu*), padėdamas ruošti Šlavantų bažnyčią Kalėdoms, sienoje prie vargonų rado slėptuvę, o joje *LKB Kronikos* 12-ojo numerio 6 egzempliorius. Vieną egzempliorių paėmė ir perdavė į KGB⁶⁴. Kažkodėl šį numerį savo šefams į Vilnių KGB Lazdijų RP nusiuntė tik 1976 12 30⁶⁵.

Pagal KGB Lazdijų RP užduotį jų patikėtinis *T* Avižienių kaime pas Romos Tamašauskaitės (kuri gaudavo pagrindinės literatūros ir kitiems duodavo ją skaityti) tėvus 1977 05 17 rado indaujoje paslėptą *Aušros* 3 numerį ir kelias KGB dominusias nuotraukas. Kelioms valandoms slapta viskas buvo perduota į KGB, kur buvo padarytos fotokopijos⁶⁶.

1979 06 28 agentas *Donatas* rašo, kad Šlavantų bažnyčioje prie kopėčių radęs 10 *Kronikos* knygučių⁶⁷. Tai 12, 13 ir 14 numerių egzemplioriai.

1980 12 29 agentas *Mykolas* praneša, kad, apžiūrėjus Šlavantų bažnyčią, slėptuvių nerasta⁶⁸. O 1985 05 02 (kun. J. Zdebskis jau buvo perkeltas į Rudaminą) praneša, kad Šlavantų bažnyčioje po kilimu kairėje altoriaus pusėje po kryžiumi surado vieną *Kronikos* numerį. KGB nurodymu gegužės 16 d. jį paėmė ir kitą dieną perdavė vietiniams kagėbistams, kurie tuojau pat nusiuntė į Vilnių, KGB 5-osios tarnybos 3-iajam skyriui. Tai buvo *LKB Kronikos* 62 numeris.

Visi *Mykolo*, *Lilijos*, *Granito*, *Arvydo*, *Petro* ir kitų agentų pranešimuose minimi gauti ar surasti ir į KGB perduoti *LKB Kronikos* ir *Aušros* numeriai tvarkingai sužymėti KGB pažymose, kurios paliktos tų numerių aplankuose. (Užmiršo sunaikinti, ar nebrangino savo agentų?..)

Norėdami nustatyti, kur yra slaptavietės, ar rasti nelegalių antisovietinių leidinių, kagėbistai naudodavosi ne tik agentų

⁶⁴ Ten pat. T. 4, l. 148.

⁶⁵ Ten pat. T. 5, l. 14.

⁶⁶ Ten pat. T. 4, l. 199.

⁶⁷ Ten pat. T. 5, l. 30.

⁶⁸ Ten pat. T. 1, l. 150.

paslaugomis, bet ir patys įtariamų asmenų butuose ar kituose pastatuose darydavo slaptas kratas. Šia *D* priemone KGB naudodavosi labai dažnai ieškodami ne tik antisovietinės literatūros, bet ir tikrindami juos dominančių asmenų lojalumą sovietinei valdžiai.

Vien iš bylos *DOR* Nr. 242 žinoma, kad tokios slaptos kratos buvo numatytos atlikti *Mistiko* (kun. L. Kunevičiaus), kun. K. Vasiliausko, *Kolekcionieriaus* (kun. M. Dobrovolskio OFM Cap.), *Seminaristo* (J. Stašaičio), ses. Loretos Paulavičiūtės, Arimanto Raškinio ir kituose butuose. Šių kratų metu būdavo ne tik apžiūrima rasta antisovietinė ar „ideologiškai žalinga“ literatūra, bet ji ir paimama arba padaromos šių dokumentų fotokopijos.

Ieškant *Kronikos*, *Aušros* ar kitų pagrindžio leidinių, LSSR KGB buvo sudarytas ir KGB pirmininko J. Petkevičiaus patvirtintas smulkus planas, kaip atlikti slaptą kratą Rudaminos bažnyčioje. Krata buvo atlikta 1985 09 23–24 naktį, tačiau nieko inkriminuojančio nerasta. Raktų dublikatai įėti į bažnyčią, be abejo, buvo padaryti taip pat padedant agentams, kurie naudodavosi šių raktų originalais⁶⁹.

Manytina, kad ši krata KGB labai domino dėl to, kad jau buvo areštuoti ir nuteisti pagrindiniai *Kronikos* inspiratoriai ir jų nuomone, redaktoriaus kun. Sigitas Tamkevičius bei kun. Alfonsas Svarinskas, tačiau *Kronika* ir toliau buvo leidžiama. Jiems magėjo nustatyti, ar kun. Juozas Zdebskis nėra naujasis *Kronikos* redaktorius, ir kratos metu, matyt, tikėjosi rasti surinktos šviežios informacijos *Kronikai*. Bet ir šįkart jie prašovė pro šalį.

Nėra abejonės, kad tokios kratos buvo ne kartą atliktos pas tuos *TTGKK* narius, kur tik buvo įmanoma tai įvykdyti. KGB tikslas vienas ir tas pats: nustatyti, kas yra pagrindiniai dokumentų rengėjai, redaktoriai, leidėjai, platintojai, ir ypač gauti duomenų apie perdavimo į laisvąjį pasaulį kanalus.

---

⁶⁹ Ten pat. T. 8, l. 126–131.

6. LKB *Kronikos* ir *Aušros* spausdinamųjų mašinėlių paieškos

KGB plečiant savo *Voratinklį*, viena iš svarbiausių užduočių buvo paieškos rašomųjų mašinėlių, kuriomis buvo spausdinama *Kronika*. Neabejota, jog *Aušra* leidžiama tų pačių ar labai artimų *Kronikai* žmonių, todėl visuomet buvo lyginamas mašinėlių, kuriomis spausdinti ne tik atskiri *Kronikos* numeriai, bet ir *Aušra*, šriftas. Kadangi į kagėbistų rankas patekdavo skirtingomis mašinėlėmis spausdinti to paties *Kronikos* numerio egzemplioriai, jiems buvo aišku, kad *Kronika* spausdinama ir perspausdinama daugelyje vietų. Svarbiausia jiems buvo sužinoti, kokia mašinėlė ir kur išspausdintas pats pirmasis egzempliorius, nes tik tie spausdintojai turėjo būti redakcijos darbuotojai arba su jais betarpiškai susiję asmenys.

Kaip ieškota rašomųjų mašinėlių, kuriomis galėjo būti spausdinta *Kronika*, šiek tiek paaiškėja iš *Kronikos* daugintųjų bylų. Kadangi kratų metu būdavo paimama ne viena rašomoji mašinėlė, tuoju pat būdavo palyginamas jų šriftas su turimais *Kronikos* ir *Aušros* numeriais – ar atitinka mašinėlių, kuriomis jie spausdinti, šriftas. Jeigu atitikdavo, kaltinamieji ir liudytojai tardymų metu būdavo kvočiami, iš ko gavo tą numerį, iš kurio perspausdino turimąjį, kas, pavyzdžiui, davė spausdinti vaškuotes ir t. t. Šitaip būdavo bandoma susekti pirmąjį – redakcijos – egzempliorių.

KGB ypač domino tos rašomosios mašinėlės, kurias turėjo asmenys, įtariami esant *Kronikos* redaktoriais, leidėjais ar leidybos organizatoriais. Neaišku, kaip buvo tikrinamos kunigų S. Tamkevičiaus, A. Svarinsko, vėliau J. Kaunecko, V. Vėlavičiaus ir kitų įtariamųjų mašinėlės. Kaip tai galėjo būti daroma, šią tokį vaizdą galima atkurti iš išlikusios kun. J. Zdebskio sekimo bylos. Kagėbistai spėjo, kad kun. J. Zdebskis *Kronikos* leidyboje dalyvauja ne kaip eilinis darbuotojas. Tačiau norint patraukti baudžiamojon atsakomybėn, be operatyvinių duomenų, dar reikėjo turėti oficialiai galimų pateikti inkriminuojančių faktų ar dokumentų. Nors jie žinojo, kad kiekvienas *Kronikos* leidybos organizavimu įtiriamas asmuo ar TTKKK narys, ko gero, turėjo rašomąją mašinėlę, tačiau negalėjo da-

ryti kratų kas savaitę: visų represijų atgarsiai pasiekdavo Vakarų ir kenkdavo SSRS tarptautiniam prestižui. Todėl šį darbą reikėjo atlikti kitais metodais – kuo tyliau ir slapčiau.

Svarbiausiojo kun. J. Zdebskio seklio – agento *Gedimino* viena iš užduočių buvo apžiūrėti jo rašomasias mašinėles, paimiti jų šrifto pavyzdžius ir pateikti kagėbistams. 1978 05 25 agentas *Gediminas* rašo, kad šio mėnesio 1 ir 2 d. jis pavado kun. J. Zdebskį, kuris sakėsi ka tik grįžęs iš Mordovijos (KGB pabraukta: suprato, kad kažką lankė lageryje) ir dabar norįs atlikti rekolekcijas. Užduotyje agentui, be kitų įpareigojimų, KGB įrašo ir tai, kad kitą kartą, pavaduodamas J. Zdebskį, jo mašinėle išspausdintų dalį pamokslo ir jį pateiktų KGB⁷⁰.

Po mėnesio (1978 06 27), matyt, vykdydamas KGB užduotį, *Gediminas* rašo ilgą pranešimą, kad birželio 5 d. vėlai vakare pas jį buvo atvažiavęs kun. J. Zdebskis, kurio mašiną vairavo Stepkovičius (gyvenantis Druskininkuose). Kun. J. Zdebskis prašė, kad agentas pavaduotų jį birželio 6–8 dienomis. Šio pavadvimo metu agentas kun. J. Zdebskio kambaryje aptiko 4 rašomasias mašinėles. Pabaigoje įrašo: *Bendras įspūdis, kad tame kambaryje rašomosios mašinėlės taisomos*. Šio pranešimo užduotyje agentui KGB vėl rašo, kad, be kitų pavedimų, esant patogiai progai paimtų pas kun. J. Zdebskį esamų rašomųjų mašinelių šrifto atspaudus⁷¹.

1979 09 26 agentė *Svetlana* (labai plepi ir smalsi moteriškė) rašo, kaip ji rugsėjo mėnesį atostogavo pas kun. J. Zdebskį Šlavantuose. Tuo pačiu metu namelio antrame aukšte, pabėgęs nuo miesto triukšmo, atostogavo kažkoks Justinas (KGB pastaba: *turbūt Vaičiūnas*), kuris, savo kambarėlyje apsikrovęs knygomis, visą laiką kažką rašydavo. Kartą, netikėtai jai užėjus, jis lapą pridengė, kad ji negalėtų perskaityti. Gretimame Linutės (šeimininkės) kambaryje ant stalo matė rašomąją mašinėlę. (Pranešimą apie Justino rašymus KGB pabraukė: matyt, įtarė, kad rengiami *Kronikos* straipsniai.) Pranešimą agentė parašė KGB pavedimu⁷².

⁷⁰ Ten pat. T. 4, l. 246, 247.

⁷¹ Ten pat, l. 253–255.

⁷² Ten pat. T. 1, l. 107–110.

Kaip minėta, KGB saugyklose buvo surinkti beveik visi *Kronikos* numeriai, kai kurių numerių net po kelis egzempliorius. (Dabar jie saugomi *Lietuvos genocido aukų muziejaus* fonduose.) Turint mašinėlių šriftus, KGB labai palengvėdavo darbas: belikdavo OTO skyriuje ekspertams nustatyti, ar yra ta mašinėlė spausdintų, ir jeigu yra, tai kurie ir iš kur gauti *Kronikos* ir *Aušros* numeriai.

Mėginsime atkurti KGB tyrimų metodiką, kaip siekta nustatyti *Kronikos* šaltinį – redaktorius ir pagrindinius leidėjus.

Gautas naujas *Kronikos* ar *Aušros* numeris būdavo atiduodamas OTO skyriui. Ten ekspertai (dažnai būdavo pasitelkiami Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto specialistai) nustatydavo ne tik rašomosios mašinėlės būdinguosius požymius (įvairių raidžių konfigūraciją, literos svirtelės galvutės smūgio per dažų sluoksnį į popierių stiprumą ir nuokrypį, tarpus tarp raidžių, kai kurių raidžių ryškumą ar blankumą ir kt.), bet ir spausdinusio asmens charakteringus spausdinimo bruožus. Rašomoji mašinėlė, kuria buvo išspausdintas bent vienas šių leidinių numeris ar net keli jo lapai, buvo įrašoma į OTO įskaitą ir po to tikrinama, ar naujai pasirodęs numeris nebuvo spausdintas ta mašinėle.

Pirmasis toks įrašas apie spausdinamąsias mašinėles yra prie 1975 m. išleisto 14-ojo *Kronikos* numerio. Čia rašoma, kad šis numeris spausdintas mašinėle, kuri yra įtraukta į įskaitą nuo 1974 m. ir kuria buvo išspausdinti 13-as bei iš užsienio (matyt, gabenusio į Vakarus) atimtų *Kronikos* 12, 13 ir 14 numerių egzemplioriai. Eksperto užrašytos ir 16-ojo *Kronikos* numerio charakteringosios mašinraščio žymės. Prie 22-ojo *Kronikos* numerio yra išvada, kad mašinėlė, kuria išspausdintas šis numeris, buvo spausdinti ir *Kronikos* 21, 22, 23, 24, 25, 26 bei *Aušros* 3 ir 4 numeriai.

Prie *Tiesos kelio* 5 numerio (gauto iš sekamojo *Vienuolio* per agentą *Klevą*) rašoma: *Mašinėlė nefiksuota* (t. y. anksčiau ja spausdintų pagrindžio leidinių nėra).

KGB sudarytoje dalinėje suvestinėje rašoma, kad ta pačia spausdinamąja mašinėle yra išspausdinti šie leidiniai:

„Kronika“ Nr. 25;
„Kronika“ Nr. 25 (ERA padauginti 2 egzemplioriai, gauti Panevėžyje);

„Kronika“ Nr. 25, gauta iš agentės „Lilijos“ Kėdainiuose;

„Kronika“ Nr. 25, padauginta ERA ir gauta iš agento „Šermukšnio“;

„Kronika“ Nr. 29, gauta iš agento „Jako“ (Molėtuose); iš agento „Petro“ (Kaune) ir iš agento „Klevo“ (Kaišiadoryse);

„Kronika“ Nr. 30, gauta iš agento „Jako“ (Molėtuose); agento „Petro“ (Kaune);

„Kronika“ Nr. 31, gauta iš agento „Jako“ (Molėtuose); agento „Gintaro“ (Kaune) ir agento „Franco“ (Švenčionyse);

„Kronika“ Nr. 32, gauta iš agento „Jako“ (Molėtuose).

Ta pačia mašinėle išspausdinti „Aušros“ numeriai: 7 – gautas iš agento „Jako“ (Molėtuose) ir agento „Gintaro“ (Kaune); 8 – (2 egzemplioriai) gauti iš agentų „Kazimiero“ ir „Masčio“, 9 – gautas iš agento „Jako“ (Molėtuose).

Tas pats agentas *Jakas* (KGB Molėtų RP agentas), gavęs iš kunigo [...], 1978 09 15 pateikė *Kronikos* 33-įjį numerį. Apie mašinėlės, kuria spausdintas šis numeris, paiešką yra charakteringa KGB pažyma. Joje rašoma (vertimas iš rusų kalbos):

Nelegalių leidinių „Aušros“ 11 ir 12, taip pat „Kronikos“ 33, 34 ir 35 numeriai buvo spausdinami ta pačia rašomąja mašinėle, kuri turėjo Riazanės gamyklos 6–LIT markės šriftą. Lietuvos SSR Teisingumo ministerijos Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto duomenimis, tokios markės šriftas gaminamas ne taip seniai ir į Vyriausiosios materialinio techninio tiekimo valdybos prie Lietuvos SSR MT Vilniaus specializuotą mažmeninės prekybos parduotuvę buvo patekę tiksliai apie 150 komplektų.

Šioje parduotuvėje sužinoti, kam tokios markės šriftas ir kiek jo komplektų buvo parduota.

Respublikos taisyklose, kurios įsigijo tokio šrifto, sužinoti visus meistrus, kuriems toks šriftas yra patekęs, taip pat nustatyti, kuriose rašomosiose mašinėlėse tokios markės šriftas buvo įtaisytas.

Išlausinėti prekybininkus, ar į prekybos tinklą nepateko rašomųjų mašinelių lietuvių kalba, kuriose būtų įtaisytas 6–LIT markės šriftas. Jei prekyboje buvo su tokiu šriftu rašomųjų mašinelių, tai nustatyti, kokios markės buvo tos mašinelės.

Kitas būdingas dokumentas, bylojantis, su koku uolumu KGB ieškojo leidinių spausdinimo vietų, yra pagal ekspertų išvadas jų darbuotojo K. Janukonio atlikta analizė. Joje rašoma (versta iš rusų kalbos):

„LKBK“ Nr. 47, kuris gautas per verbuojamąjį kandidatą „M“ iš [sekamojo] „Kūdikio“ Šiauliuose, 1, 2, 4, 11–35 puslapiai išspausdinti

tuo pačiu hektografu, kaip ir iš sekamojo „Keramiko“ per agentą „Valinovičių“ gauto „Kronikos“ 47 numerio 1–4, 7, 11–35 puslapiai, taip pat Kazlų Rūdos universalinėje parduotuvėje rasto „Kronikos“ 47 numerio 1–4, 7, 11–35 puslapiai bei iš sekamojo „Kūdikio“ per agentą „Stepą“ ir iš sekamosios [...] Kaune per agentą „Petrą“ gauti „Kronikos“ 47 numerio egzemplioriai.

10 ir 10 a puslapiai išspausdinti ta pačia rašomąja mašinėle, kaip ir iš sekamojo „Kūdikio“ per agentą „Stepą“ gauto „Kronikos“ 42 numerio 1–24 puslapiai bei iš „Kolekcionieriaus“ gauto „Kronikos“ 44 numerio nuo 37 iki pabaigos visi puslapiai.

Ta pačia mašinėle spausdinti iš sekamojo „Kūdikio“ per agentą „Stepą“ gauto „Kronikos“ 47 numerio 5–9 puslapiai, taip pat iš [seselės...] per agentą „Petrą“ gauto „Kronikos“ 47 numerio 6, 7, 8 puslapiai.

K. Janukonis

1981 08 06

Šis dokumentas ypač akivaizdžiai parodo, kodėl KGB darbuotojai norėjo tiksliai žinoti, iš kur kuris numeris gautas, kad, lygindami (net atskirus lapus) mašinėlių, kuriomis spausdintas tekstas, šriftus ar erakopijų bei fotokopijų ženklus (taškus, brūkšnelius, juodulius parašėse ir tekstuose) galėtų bent apytikriai nustatyti, kur yra dauginimo, o gal net ir pirminis leidybos šaltinis.

Kronikos (o podraug ir *Aušros*) spausdinimo ir dauginimo vietų paieškos tęsėsi iki pat *Atgimimo*. KGB 5-osios tarnybos viršininkas plk. E. Baltinas 1986 05 11 siunčia raštą KGB Kretingos RP viršininkui, pridėdamas *Aušros* 34 numerį ir reikalaudamas nustatyti, ar rajone nėra šviesa kopijuojamų aparatų, kurie, kaip ir pridedamame *Aušros* numeryje, ant kopijų palieka charakteringus ženklus – parašėse esančius taškus ir brūkšnelius, jų išsidėstymo konfiguraciją ir kt. Rašte nurodoma, kad šiuo dauginimo aparatu yra padaugintas ne tik šis *Aušros* numeris, bet ir *LKB Kronikos* 56 numeris (išleistas 1983 m. vasarį)⁷³.

1985 m. išleistųjų kai kurių *Kronikos* numerių spausdinimo mašinėlės nebuvo įtrauktos į KGB įskaitą, t. y. nebuvo įregistruota anksčiau jomis išleistų numerių. Pavyzdžiui, prie agento Vilnies Gardine kagėbistams perduoto *Kronikos* 68 numerio yra priedašas: *Rašomosios mašinėlės, kuria spausdintas šis eg-*

⁷³ LYA. F. K-1. Ap. 15. B. 4359/3, l. 1.

zempliorius, LSSR KGB
OTO įskaitoje nebuvo.

Buvo tikrinami ir lygina-
mi šriftai ne tik mašinėlių,
kuriomis spausdinta *Kroni-
ka* ir *Aušra*, bet ir kiti pog-
rindžio leidiniai, ir bandoma
nustatyti, kur jos yra. Pavyz-
džiui, vienoje pažymoje ra-
šoma, kad *ta pačia rašomą-
ja mašinėle spausdinta*
„*Aušros*“ Nr. 1 ir brošiūros
„*Marija verkia*“, „*Gerumu*
nugalėjo“, „*Mokytoja*“,
„*Tragedija Dainavos šalyje*“.
Kitame rašte rašoma, kad
abu tie dokumentai spaus-
dinti viena rašomąja maši-
nėle. Ja spausdinti „Dievas
ir Tėvyne“ Nr. 4 ir Nr. 5.

Nechronologine tvarka
dokumentikos pabaigoje yra
išskirtas *Kronikos* 17-asis
numeris, kuriame, kaip pa-
žymima, yra straipsnis *Se-*
no mokytojo apmąstymai
bei daugelio kunigų protes-
tai dėl neteisėtai ilgo areš-
tuotųjų P. Plumpos, V. Jau-
gelio, P. Petronio, J. Gražio
ir kitų tardymo. Prie šio nu-
merio yra KGB raštas, kad šį egzempliorių 1977 06 23 Kau-
ne iš kažko gavo bibliotekininkė [...]. Iš bibliotekininkės ga-
vusi šį egzempliorių jo fotokopiją padarė ir KGB pateikė
agentė Vera. Prie jo yra dar raštelis: Šis „LKBK“ numeris
buvo išspausdintas Lapienio rašomąja mašinėle, kuri jo areš-
to metu buvo paimta.

Писущая машинка
Стилит ка урете. Ранка
ка келі бачи оті перагодини

Хроника N 56
но. из г. Каунас 11. IV. 1983.
извест. Карнавичюс

Хроника N 66
но. от ат. Петраса
от объекта Дон. "Толд"
26. V. 1985 г.

Хроника N 67
г. Каунас ат. Петраса
объект Дон

Хроника N 68
г. Каунас
ат. "Писемникас"
Писущая г. Петраса
26. VI. 1985 г.

Хроника N 69
1983 г. Каунас
ат. "Арвидас"
05
(6.03.1986)

2983-г. Каунас, ат. "Петрас" от
объекта "Дон. "Толд" от 27.03.1986 г.

KGB darbuotojų nuorodos apie
apskaitą mašinėlių, kuriomis
spausdinta LKB *Kronika*.
(Lietuvos genocido aukų
muziejaus fondas)

Mašinėlių, kuriomis spausdinti *Kronikos* numeriai nuo 70-ojo iki 75-ojo, KGB jau nemedžiojo.

Galima numanyti, ką, surinkę šią informaciją, darydavo KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus operatyvininkai. Šios dokumentikos tyrinėtojai yra matę ant vatmano lapų KGB darbuotojų braižytas schemas, kuriose buvo nurodyta, kur veda operatyviniu būdu nustatyti spėjami *Kronikos* leidybos centrai bei jos plitimo keliai. (Deja, kaip liudija mačiusieji, jie buvo labai netikslūs – vedė ne ten, kur buvo redaguojama *Kronika*).

7. LKB *Kronikos* redakcijos paieškos

Kaip liudija DOR Nr. 242 išlikę dokumentai, *Kronikos* leidybos pradžioje KGB turėjo tik apytikrių duomenų, kas galėtų būti LKB *Kronikos* (ir *Aušros*) leidėjai, inspiratoriai ir organizatoriai: tai tie patys „kunigai reaktionieriai“, kurie nuo 1968 m. savo viešais, daugelio kunigų pasirašytais pareiškimais nedavė ramybės ne tik tiesioginiams viršininkams – vyskupijų valdytojams, bet ir LSSR bei SSRS valdžiai. Dar blogiau, kad šios žinios ėmė plaukti ir į Vakarus. Taip po partizano *Daumanto* – Juozo Lukšos, 1948 m. nugabenusio lietuvių tautos laišką popiežiui Pijui XII ir Vakaruose išgarsinusio kruvinas tautos kančias, šios „kunigų reaktionierių“ perduotos žinios apie Bažnyčios ir tikinčiųjų persekiojimus Lietuvoje buvo naujas beldimasis į Vakarų politikų duris bei į visą Lietuvą mylinčių ir dėl jos pasiaukojusių lietuvių sąžines užtarti dėl pažeidžiamų žmogaus teisių ir laisvių.

Kas buvo tie „kunigai reaktionieriai“, kagėbistams buvo daugmaž žinoma: tai kunigai S. Tamkevičius SJ, J. Zdebskis, A. Svarinskas, J. Kauneckas, A. Keina, L. Kunevičius, P. Dumbliauskas SDB, G. Dovidaitis, P. Račiūnas MIC, A. Jokūbauskas, J. Lauriūnas SJ, K. Garuckas SJ, B. Antanaitis ir kiti, kuriems pritarė ir kuriuos laimino bei rėmė vyskupai tremtiniai V. Sladkevičius ir J. Steponavičius.

Kai pradėjo eiti *Kronika*, KGB nekilo abejonių, kad šie kunigai ir vyskupai yra jos leidybos įkvėpėjai ir organizatoriai. Bet kas iš jų pagrindiniai, kas yra redaktorius, o kas tik pagalbininkai, – tai klausimai, kurie kagėbistams daug metų

nedavė ramybės ir į kuriuos, kaip vėliau paaiškėjo, taip ir nerado atsakymo: *LKB Kronikos* likviduoti nepavyko.

1973 m. LSSR KGB 5-ojo skyriaus vyr. operatyvinis įgaliotinis Jankauskas rašo pažymą dėl kun. J. Zdebskio. Išvardijęs daugelį jo ankstesnių „nuodėmių“, pažymi, kad jis 1971 11 11 buvo nuteistas už vaikų katekizavimą. Dar tardant prieš areštą, tardytojui jis pareiškęs: *Jūs man nieko nepadarysite, o jei-gu areštuosite, apie tai sužinos visas pasaulis*. Ir iš tiesų vieno pareiškimo tekstas, kuriame jis, jau areštuotas, buvo ginamas, 1971 09 27 buvo transliuojamas *Laisvės radijo* stočių. Šis pareiškimas buvo perduotas į Vakarus per Maskvoje gyvenančio V. Sevruko ryšius, kuris savo ruožtu buvo glaudžiai susijęs su Jakynu ir Genkinu (pirmaisiais *Einamųjų įvykių kronikos* leidėjais). Su jais visais kun. J. Zdebskis buvo pažįstamas. Šioje pažymoje kun. J. Zdebskis kaltinamas ir 17 000 Lietuvos katalikų memorandumo *Suvienytųjų Nacijų Organizacijai* (SNO-JT) inicijavimu. Toliau rašoma:

Iš agentūrinių ir „raidinių“ duomenų žinoma, kad Zdebskis artimai susijęs su organizuotos priešiškos veiklos objektais Keina, Tamkevičium, Petroniu, Stašaičiu, Plumpa, kurie tiriami „Tamsybininkų“ ir „Leidėjų“ [operatyvinėse] bylose, ir yra vienas iš vadinamosios „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ leidybos iniciatorių.

Pažymoje rašoma, kad kun. J. Zdebskis taip pat artimai bendrauja su Virgilijum Jaugeliu, kuris ne kartą buvo sulaikytas renkant parašus minėtam memorandumui į SNO bei su KGB Klaipėdos MS sekamąja vienuole Tekle Steponavičiūte, kuri pagal agentūrinius duomenis dalyvauja gaminant ir platinant *Kroniką*⁷⁴. Taigi pradžioje dėl *Kronikos* leidybos, ko gero, labiausiai įtariamas kun. J. Zdebskis.

Tačiau nuo 1975 m. stipriausias įtarimas krinta ant kunigo S. Tamkevičiaus. Tų pačių metų rugpjūčio 20 d. agentė Lilija praneša, kad išėjo *LKB Kronikos* 17 numeris. Jo pasiimti pas kun. S. Tamkevičių turi važiuoti Teklė (Steponavičiūtė). Ten bus aprašytas Njolės Sadūnaitės teismas. Rašinį apie tai *Kronikai* pateikė vienuolė Bronė Kibickaitė. Visa tai papasakojusi viena

⁷⁴ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 5, l. 5, 6.

Kun. Alfonsas Svarinskas

Kun. (dabar vyskupas)
Jonas Kauneckas

Kun. Algimantas Keina

Kun. Vincentas Vėlavičius

Kun. Jonas Buliauskas

Kun. Jonas Lauriūnas SJ (*Lavrov*).
(Fotografuota KGB seklių)

Kun. Juozas Zdebskis
(*Akiplėša*) su J. Kazlausku
(*Luku*), kuris jį vežiojo renkant
parašus kunigų pareiškimams.
(Prienai, 1971 m.)
(Fotografuota KGB seklių)

vienuolė dar kartą agentei patvirtino, kad *Kronikos* leidybos reikšmingiausias asmuo yra kun. S. Tamkevičius. Tačiau jis turįs daug padėjėjų. Rugpjūčio 14 d. agentė iš tos vienuolės gavo *Kronikos* 17 numerį ir perdavė į KGB. KGB patikrino gautojo egzemplioriaus šriftą ir preparato MT žymes⁷⁵.

Po daugybės areštų ir nesėkmingų bandymų likviduoti *LKB Kroniką* KGB pirmininkas J. Petkevičius 1978 02 28 rašo raštą Nr. 5/2654 *Apie nelegalių priešiško leidinių autorių ir leidėjų paieškų suaktyvinimą, nes reakingoji katalikų dvasininkijos dalis ir kiti klerikalai-nacionalistai taip pat suaktyvino veiklą*⁷⁶. Ji pasireiškia tuo, kad toliau leidžiama *LKB Kronika*, atnaujinta *Dievas ir Tėvynė* leidyba, drauge su buržuaziniais nacionalistais reakingieji kunigai tęsia <...> „Aušros“ leidybą. KGB rašo, kad nuo 1977 m. pradžios leidžiamas filosofinis-teologinis leidinys kunigams *Tiesos kelias*, o jaunimui – *Rūpintojėlis*. Toliau rašoma:

„*LKB Kronika*“ ir „*Aušra*“, būdamos iš esmės antisovietiniai leidiniai, daro mūsų valstybei didžiulę politinę žalą. Persiųsti į užsienį šie leidiniai priešų plačiai naudojami organizuojant antisovietines šmeižikiškas kampanijas prieš SSRS bei kurstytojiškose radijo laidose prieš respubliką. Dėl to priešiško leidinių leidybos ir platinimo nutraukimas yra vienas iš svarbiausių respublikos valstybės saugumo organų uždavinių.

Papeikęs miestų ir rajonų KGB skyrių darbą šioje srityje, nurodo, ką turi daryti. Pirmiausia:

Sustiprinti (išplėsti) agentūrą tarp dvasininkijos, nacionalistų, vienuoliaujančių elementų ir jų patikimų ryšių, taip pat kvalifikuotiau naudotis esama agentūra, kuri užsiima priešiško leidinių leidėjų paieška. Išaiškinti ir visapusiškai patikrinti asmenis, kurie renka medžiagą nelegaliems leidiniams, kad per juos būtų prieita prie šių leidinių leidybos pagrindinių organizatorių, tiesioginių autorių ir leidėjų. Išaiškinti ryšininkus, kurie persiuntimui į užsienį priešiškus leidinius pristato Maskvos disidentams, taip pat galbūt esančius kitus kanalus tarp klerikalų bei nacionalistų ir reakingosios emigracijos.

Toliau KGB pirmininkas įspėja, kad su gautais (iš agentų) pagrindinio spaudiniais reikia elgtis atsargiai, kaip su daiktiniais įrodymais, nes kriminalistinėje laboratorijoje jie gali būti tiriami:

⁷⁵ Ten pat. T. 4, l. 68, 69.

⁷⁶ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 210, l. 200–202.

nustatomi likę pirštų atspaudai ir kt. Kai leidinį reikia grąžinti agentui, būtina jį perfotografuoti. Duoda ir daugiau nurodymų.

Kad pagrindinės religinės spaudos dauginimu (o gal ir leidyba) užsiima kun. J. Zdebskis ir V. Vaičiūnas, 1978 03 03 praneša agentas *Pranas*, kuriam iš J. Gražio žinoma, jog jiems dauginimo aparatui perduotos 9 specialios lempos. Taip pat jis praneša, kad *Rūpintojėlyje* apie Oskarą Milašių rašė Felicija Kasputytė. (KGB pavardę pabraukė⁷⁷.)

1978 04 21 tas pats agentas *Pranas* savo pranešime nurodo, kad pagrindiniai tarybų valdžios priešai yra kunigai Svarinskas, Zdebskis, Garuckas, Račiūnas, Tamkevičius, o *Kronikos* iniciatorius – Svarinskas. Iš J. Gražio agentas išgirdo, kad po Nijolės Sadūnaitės arešto labai sumažėjo korespondencijų, o iš Algirdo Patacko – apgailestavimą, kad *Kronika* mažai rašo apie Baltarusijos lietuvius⁷⁸.

KGB tardymo skyriaus viršininkas E. Kisminas 1979 03 13 rašo raštą LSSR Vidaus reikalų ministerijos informacijos centro viršininkui plk. K. Lapinskiui, kad *ryšium su reikalu padidinti operatyvumą tiriant daug nelegalių leidinių* reikia sudaryti 34 asmenų daktiloskopines korteles. Tarp jų minimi: Stasys Balkaitis, Povilas Butkevičius, Juozas Gražys, Mykolas Dobrovolskis, Juozas Zdebskis, Jonas Kastytis Matulionis, Povilas Petronis, Romualdas Ragaišis, Liudvikas Simutis, Algirdas Statkevičius, Alfonsas Svarinskas, Antanas Terleckas, Antanas Šeškevičius ir kiti⁷⁹.

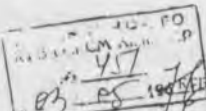
Kaip žinoma, šios priemonės lauktų rezultatų nedavė: *LKB Kronika* ir kiti pagrindžio leidiniai ėjo, o KGB toliau sekė.

Iš 1980 m. rugpjūčio 10 d.–spalio 30 d. laikotarpio slapty klausymųsi V. Vaičiūno bute KGB įsitikina, kad V. Vaičiūnas kažkur prie šlavantų *ERA* tikrai daugina *Kroniką*. Pas Žilkevičių buvusi duobė, kur V. Vaičiūnas ir kun. J. Zdebskis buvo kažką užkasę. Išvardijami asmenys, kurie tai žinojo ir galėjo išduoti, taip pat tie, kuriuos būtų galima siųsti patikrinti. KGB neabejotinai įsitikinęs, kad ten kažkur yra naujas dauginimo punktas. Nuo rugsėjo 1 iki 6 d. kun. J. Zdebskis ir V. Vaičiūnas

⁷⁷ LYA. Op.b. DOR Nr. 242. T. 1, l. 19.

⁷⁸ Ten pat, l. 17.

⁷⁹ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 229, l. 236–238.

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛИТОВСКОЙ ССР

АЯ ЗАМЕТКА
АГЕНТУРНОЕ СООБЩЕНИЕ

Источник "Лилия" № л/д. 14331 - 14 - апреля 1976 г.
Фамилия Колтовас По делу

Источники сообщили, что он в начале апреля с.г. был у монахини от которой получил по одному экземпляру 21-го номера "Хроники" и 2-го номера "Аушри". Указанную литературу она не получала от ксендза Здегисса, когда была у него полтора месяца тому назад.

В ходе беседы сказала, что она т.е. изготовители указанных изданий переводят их на русский язык и направляют в Москву диссидентам и что до настоящего времени переводами этой литературы занималась монахиня Гема.

По словам "Хроника" и "Аушри" имеют общую редакцию и их выпуском в основном занимаются ксендзы, хотя в выпуски "Аушри" участвуют и светские лица из интеллигенции.

Кроме того сказала, что оба последних номера в действительности были выпущены одновременно в конце февраля 76 г. и, что их датировка не соответствует действительности.

также сказала, что выпуском "Хроники" по-прежнему руководит, но очень осторожно, ксендз Накшевичюс привлекая к этой работе немало людей.

призналась, что она вела разговор со Здегиссом и об источнике, сказав, что Здегисс идет и очень хотел бы видеть его у себя. Здегисс рассказывала о своем намерении проверить источник не связан ли он с органами КГБ. С этой целью он намерен предложить источнику вместе с ним поехать к месту отбоя наказания Садунайте для обеспечения её sacramентами и во время поездки проверить добропорядочность и моральность источника как женщины. Он считает, что если источник связан с КГБ то он обязательно получит задание скомпрометировать его с моральной стороны т.е. будет пытаться склонить его к сожительству.

Agentės Lilijos pranešimo pažymos faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 4, l. 111)

SSRS KGB

VALSTYBĖS SAUGUMO KOMITETAS PRIE LIETUVOS SSR MINISTRŲ TARYBOS

AGENTŪRINĖ PAŽYMA

Šaltinis „Lilija“ a/b Nr. 14331 1976 m. balandžio 14 d.

Priėmė: Kolgovas

Šaltinis pranešė, kad š.m. balandžio pradžioje buvo pas vienuolę [...], iš kurios gavo po vieną egzempliorių 21-ojo „Kronikos“ ir 2-ojo „Aušros“ numerio. Ji [vienuolė] šią literatūrą gavo iš kunigo Zdebskio, kai prieš pusantro mėnesio buvo pas jį.

Pokalbio metu [...] pasakė, kad jie, t.y. nurodytų leidinių leidėjai, juos verčia į rusų kalbą ir siunčia į Maskvą disidentams ir kad iki šio laiko šią literatūrą vertė vienuolė Gema.

Pasak [...], „Kroniką“ ir „Aušrą“ redaguoja ta pati redakcija, o jų leidyba daugiausia rūpinasi kunigai, nors „Aušros“ leidyboje dalyvauja ir pasauliečiai inteligentai.

Be to, [...] pasakė, kad abu pastarieji numeriai iš tikrųjų buvo išleisti vienu metu, 1976 m. vasario pabaigoje ir kad jų datavimas nėra tikras. [...] taip pat pasakė, kad „Kronikos“ leidybai, kaip ir anksčiau, tačiau labai atsargiai vadovauja kunigas Tamkevičius, įtraukdamas į šį darbą nemažai žmonių. [...] prisipažino, kad su Zdebskiu kalbėjosi ir apie šaltinį, ir sakė, kad Zdebskis jos laukia ir labai norėtų ją pamatyti. Zdebskis pasisakė [...] apie savo ketinimą patikrinti šaltinį, ar ji nėra susijusi su KGB. Dėl to jis ketina šaltiniui pasiūlyti drauge su juo važiuoti pas Sadūnaitę į bausmės atlikimo vietą aprūpinti jos sakramentais ir kelionės metu patikrinti šaltinio, kaip moters, dorumą ir moralę. Jis mano, kad jeigu šaltinis susijusi su KGB, tai ji būtinai gaus užduotį jį morališkai sukompromituoti, t.y. stengsis jį sugundyti.

buvo intensyviai sekami išoriniu stebėjimu, ir jie tai patys pastebėjo: V. Vaičiūnas pasakojo, kad rugsėjo 4 d. buvo neįmanoma pravažiuoti – visur juos sekiojo sekliai. Ne kartą V. Vaičiūnas užsimena, kad reikėtų susidėti su *Bachūru* (KGB pastaba: *Tamkevičiumi*). Jiems aišku, kad *Kronikos* leidyboje dalyvauja V. Vaičiūnas, kun. J. Zdebskis, kun. S. Tamkevičius, J. Stašaitis ir kiti⁸⁰.

1981 03 17 per slaptą klausymąsi iš V. Vaičiūno buvo girdi atvykusių Julytės (ses. Kuodytės) ir Nijolės (ses. Sadūnaitės) pokalbį. Iš šio pokalbio aišku, kad V. Vaičiūno simpatijos ir pasitikėjimas linksta kun. S. Tamkevičiaus pusėn. V. Vaičiūnas norėtų su juo bendradarbiauti leidybos darbuose⁸¹.

Po to, kai kun. J. Zdebskis buvo atleistas iš *TTGKK*, o kun. A. Svarinską buvo rengiamasi areštuoti, 1983 01 06 kun. J. Zdebskio sekimas buvo išskirtas iš grupinės operatyvinio tyrimo bylos (*DGOR*) Nr. 22 *Voratinklis* ir jam pradėta operatyvinio stebėjimo byla (*DON*) Nr. 1789 – pagal kategoriją *Bažnytinių organizacijų autoritetai ir vadeivos*. Vėliau, areštavus ir kun. S. Tamkevičių, bet per tardymus neišgavus jo prisipažinimo apie bendradarbiavimą *Kronikoje*, KGB strėlės vėl nukrypo į kun. J. Zdebskį. Juolab kad *Kronika* ėjo kaip ėjusi. 1983 m. spalio mėn. KGB rašytoje pažymoje paminėjus, kad jis bendradarbiavo *Kronikos* ir *Aušros* leidyboje, rašoma, jog *J. Zdebskis savo priešiškos veiklos nenutraukė: dažnai važinėja po kitus rajonus ir už respublikos ribų*⁸².

Praėjus metams, 1984 04 25 kun. J. Zdebskiui vėl pradėdama operatyvinio tyrimo (*DOR*), t. y. stipresnio sekimo, byla. Šią nutartį patvirtina LSSR KGB pirmininkas gen. lt. J. Petkevičius (pasirašo jo pavaduotojas H. Vaigauskas).

Kaip paprastai, išvardijus visas ankstesnes jo ir kunigų A. Svarinsko bei S. Tamkevičiaus „nuodėmes“, toliau nutartyje rašoma, kad 1983 m. pabaigoje (jau po kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus areštų):

⁸⁰ *LYA*. Op. b. *DOR* Nr. 242. T. 6, l. 109–117.

⁸¹ *Ten pat*, l. 200–208.

⁸² *Ten pat*. T. 1, l. 231, 232.

„T“ priemone gauta duomenų, kurie patvirtina, jog jis dalyvauja „LKB kronikos“ leidyboje. Siekiant iki galo atskleisti, dokumentuoti ir užkirsti kelią Zdebskio veiklai, vadovaujantis SSRS KGB 1977 m. įsakymu Nr. 0076, nutarta:

1. Zdebskio operatyvinio stebėjimo bylą Nr. 1789 nutraukti.

2. Zdebskiui pradėti „katalikų dvasininkijos“ kategorijos operatyvinio tyrimo bylą, kuri formuluojama kaip „religine dogmatika masuojama rašytine antisovietinė agitacija ir propaganda“⁸³.

Tačiau, kaip parodė atsiskleidusi po *Atgimimo* tiesa, KGB prašovė pro šalį: ne kun. J. Zdebskis tęsė kun. S. Tamkevičiaus – *LKB Kronikos* redaktoriaus – darbą, o kiti žmonės. Tačiau neabejotinai galima teigti, kad saugumo į kun. J. Zdebskį atkreiptos akys labai patarnavo *LKB Kronikos* leidybai ir išlikimui. Sutelkę dėmesį į kun. J. Zdebskį, jie kurį laiką turbūt nė neįtarė, kad tikroji redakcija buvo seserys E. Šuliuskaitė, B. Mališkaitė, B. Briliūtė, kun. J. Boruta ir kiti.

Kaip matyti iš DOR Nr. 242 medžiagos, *Kronikos* leidėjai žinojo, kad jie yra sekami ir žinojo ar bent numanė visus jų sekimo metodus ir priemones. Jie numatė, kad bus sekamas rašomųjų mašinėlių šriftas, todėl jį keisdavo ar koreguodavo. Visose leidėjų ir daugintojų bylose yra net po kelis toms ekspertizių aktų, prie jų pridedamų įvairių šrifto lentelių ir kitos medžiagos, iš kurios matyti, kaip KGB buvo svarbu nustatyti rašomosios mašinėlės savininką, spausdintoją ir kokio dydžio regioną apima šių leidinių spausdinimas ir dauginimas – iš kurių Lietuvos vietovių ateina vieni ar kiti egzemplioriai. Tas pats pasakytina apie elektrografiniu būdu daugintus leidinius: juos taip pat tyrinėdavo ekspertai ir bandydavo nustatyti, kur toks (su tokiais požymiais ar defektais) aparatas yra.

Nesunkiai buvo pastebimos butuose daromos slaptos krautos, bet nuo jų apsisaugoti praktiškai nebuvo įmanoma (nebent taip saugotis, kad visą laiką kas nors būtų namie). Todėl visi nujaučiantieji, kad yra sekami, stengdavosi namie nieko inkriminuojančio nelaikyti. Tačiau oficialių kratų metu kagėbistai sugebėdavo aptikti dešimtis ir šimtus juos dominančių duomenų.

⁸³ Ten pat. T. 8, l. 1, 2.

Didesnę patirtį turintys sekamieji be vargo pastebėdavo išorinį stebėjimą. Sekdavo dažniausiai 1–2 ar net trimis mašinomis, kurių kiekvienoje sėdėdavo po 2–3 seklius. Jie naudojo įprastą taktiką: pirmiausia sekamojo priekyje važiuoja viena mašina, po kurio laiko ją aplenkia iš paskos važiuojanti, o pirmoji atsilieka ir seka iš paskos taip, kad sekamoji mašina visuomet būtų tarp jų. Prie sankryžų sustodavo, palaukdavo. Jų atsikratyti būdavo sunku – visiškai neįmanoma. Kartą kun. J. Zdebskis, P. Plumpa ir ses. L. Paulavičiūtė ieškojo Valkininkų miškų viensėdžiuose tinkamos vietos spaudos dauginimo punktui įrengti. Kagebistai suorganizavo jų išorinį sekimą, bet kad neišsišifruotų, sekė juos ne miško keliukais, o užtvėrė visus įvažiavimus iš miško ir išvažiavusius gebėjo toliau sekti. 1973 09 19 slapto klausymosi iš V. Vaičiūno buto metu girdėti, jog P. Petronis apgailestauja, kad visi išvažiavo kun. S. Tamkevičiaus mašina: juk ją visada seka nuo pat išvažiavimo iš namų. Į J. Stašaičio siūlymą pasitelkti spaudai platinti V. Jaugelį, P. Petronis atsako: *Virgilijų galėjau seniai paimti, bet aš jo neėmiau dėl to, kad jis yra žmogus, į kurį atsukti visi prožektoriai*⁸⁴. 1975 02 23 slapto klausymosi iš vienuolių buto medžiagoje girdima, kaip kun. J. Zdebskis seselėms aiškina apie KGB sekimą dviem mašinomis. (Prie šių žodžių KGB įsirašo pastabą: *Supažindinti Augucevičių*, t. y. išorinio sekimo skyriaus viršininką.) Vysk. V. Sladkevičius irgi pasakoja, kad prie jo namų pastatomos mašinos su sekliais. *Reikia atsiminti, kad dabartinei technikai naktis nėra jokia priedanga*. – sako jam kun. J. Zdebskis. (KGB šiuos žodžius pabraukia: nemalonus jiems būdavo jų metodų perpratimas.)

1978 06 27 pranešime agentas Gediminas rašo apie savo birželio 5 d. pokalbį su kun. J. Zdebskiu. Pokalbio metu kun. J. Zdebskis sakėsi žinąs, kad jį vaikoši KGB ir papasakojo apie naują jų sekimo taktiką. Dabar paprastai mašinomis jie seka ne iš paskos ar apsupę – iš priekio ir iš paskos – o atvažiuodami iš priekio. Prasilenkę per radiją jie praneša žinią antram, šis – trečiam, ir taip net nesuprasi, kad esi sekmas.

⁸⁴ Ten pat. T. 6, l. 2.

Mieste netgi ir to nereikia: yra slaptos telekameros, kuriomis viskas fiksuojama⁸⁵.

Iš slapto klausymosi medžiagos KGB darydavo išvadas, parašėse prirašydavo pastabų. Antai, kai kun. J. Zdebskis 1975 02 24 pasidžiaugia šlavantais, kad nėra pririštas prie parapijos, KGB įsirašo pastabą: *Del šito reikia padaryti skubias ir reikalingas išvadas*. Kai jis pasakoja apie Pavolgio vokiečių šeimas, kur važiuodavo apaštalauti, ir pabėdoja, kad daug jų išsiskiria, be to, kartais neaišku, kuri šeima gyvena teisėtoje santuokoje, o kuri ne, KGB įsirašo rezoliuciją: *Tai panaudoti kompromitacijai*⁸⁶. Be slaptojo klausymosi medžiagos kagėbistams būtų buvę daug sunkiau organizuoti daugelio sekamųjų kompromitavimą, rengti anoniminius laiškus, tarpusavio supriešinimus, įtarinėjimus bei iš anksto pasirengti jų išoriniam sekimui. Išorinio sekimo metu sekamieji kartais specialiai paerzindavo seklius, kartais vieni kitus perprasdavo: tie, kurie sekami – kad juos seka, tie, kurie seka – kad jie atpažįstami.

Sekamieji, įtardami, kad jų butuose yra įrengtas slapto klausymosi įtaisas, stengdavosi kalbėti kuo tyliau ar susirašinėdami, reikalus aptarti kur nors lauke ar bent telefoną pridengti pagalve. Bet šio pavojaus daugelis nesuprato tol, kol kun. J. Zdebskis, aplankęs lageryje kun. A. Svarinską, perdavė jo įspėjimą: *Broliai kunigai, nekalbėkite ko nereikia kambariuose*.

Šnipai – agentai ir patikėtiniai – buvo labai nevienodi: vieni buvo lengvai atpažįstami, kiti liko nežinomi iki šių dienų. Kuo didesnę sekamojo pasitikėjimą įgydavo agentas, tuo jis buvo vertingesnis. Nevienoda būdavo ir sekamųjų nuojauta ar loginė nuovoka: kas dorai domisi ar nori padėti, o kas išduoda. Šiandien, kai atsivėrė KGB archyvai, ne vienas skaitantysis atsidūsta: *O aš maniau, kad jis žmogus...* Stebina *Voratinklio* rezgėjų pastangos šitiek prisiauginti vorų ir voriukų – agentų ir pusagenčių. Galima tik įsivaizduoti, kiek agentų sekė visus *Kronikos* ir *Aušros* leidėjus, jeigu vien kun. J. Zdebskį sekė per 115 agentų! Tikrai ne mažiau sekė ir kunigus A. Svarinską bei S. Tamkevičių.

⁸⁵ Ten pat. T. 4, l. 253–255.

⁸⁶ Ten pat. T. 6, l. 50–58.

Nors DOR Nr. 242 tėra medžiaga apie kun. J. Zdebskio sekimą, tačiau neabejotina, kad analogiški sekimo metodai buvo taikomi ir kun. A. Svarinskui, ir kun. S. Tamkevičiui bei kitiems *LKB Kronikos* leidėjams. Kita vertus, ir šioje byloje dažnai yra minimi įvairūs su *Kronikos* leidyba susiję asmenys, todėl į išorinį stebėjimą patenka ir kun. A. Svarinsko automobilis, ir P. Plumpa, V. Lapienis, kun. S. Tamkevičius, V. Jaugelis ir daug kitų *ryšių*.

KGB išbandė dar vieną – vadinamąją *spec. priemonę*. Kaip žinoma, tokia priemonė – nudeginimas cheminėmis medžiagomis – buvo panaudota kun. J. Zdebskiui. Yra dokumentas, kad SSRS KGB sankcionuota priemonė buvo planuojama ir kun. S. Tamkevičiui. Ar ji buvo įvykdyta ir kaip įvykdyta, iš šios bylos nepaaiškėja. Sekamieji tų priemonių numatyti ir nuo jų apsisaugoti turbūt negalėjo, nes jos buvo itin slapta ir kruopščiai planuojamos. Paskutinė šioje byloje minima *spec. priemonė* – *Ženklas* (rus. *Znak*) – buvo vykdoma kun. J. Zdebskio laidotuvisė Rudaminoje 1986 02 08–10⁸⁷. O gal tai buvo tik ankstesnės, prieš tris dienas įvykdytos *spec. priemonės* – *Akiplėšos* nužudymo – tąsa?.. Šiandien, turint milžiniškų KGB archyvų tik nuotrupas, sunku ką apie tai pasakyti.

8. *LKB Kronikos* ir *Aušros* keliai į KGB kabinetus

Pats pirmasis KGB uždavinys buvo kuo greičiau gauti naują išėjusį *Kronikos* ar *Aušros* numerį. Buvo du pagrindiniai keliai, kuriais *Kronika* patekdavo į KGB kabinetus: vienas – ją gaunant iš agentų ar pusagenčių ir antras – surandant ir paimant kratų metu; kiti (atsitiktinai kur radus) atvejai buvo reti.

Kadangi KGB padalinių darbe veikė griežta biurokratinė tvarka, todėl daugelyje aplankų, kuriuose saugomi *Kronikos* numeriai ir su jais susijusi kita dokumentika, yra ir KGB darbuotojo raštas, kur nurodyta, iš kurio agento (jo slapyvardis ir kuriam KGB padaliniui priklauso), kur ir kada gavo šį numerį. Nurodyta ir iš ko agentas gavo numerį. Jeigu agentui numerį davęs asmuo buvo jų sekamas, t. y. buvo operatyvinėje įskaitoje, būdavo įrašomas jų suteiktas jam slapyvardis; jeigu

⁸⁷ Ten pat. T. 8, l. 221, 222.

ne – nurodoma pavardė. (Kartais ir sekamieji nurodyti pavardėmis.) Tokia informacija buvo reikalinga kagėbistų darbe, analizuojant surinktą medžiagą ir darant reikalingas išvadas. (Mes nenurodysime konkrečių asmenų, kas ir kam – kuriam agentui – davė tą ar kitą leidinio numerį, kad nepasėtume neapykantos, supriešinimo ir kerštavimo: atleiskime savo kaltininkams taip, kaip meldžiame *Tėve mūsų* maldoje – kaip ir Jis atleidžia mums mūsų kaltes.)

Iki *Kronikos* 11-ojo numerio nenurodoma, iš kur gauti numeriai. Yra tik jų originalai, fotografuotos ar ERA darytos kopijos. Daug šių numerių originalų rasta kratų metu ir jie yra nuteistųjų dėl *Kronikos* baudžiamosiose bylose.

Kronikos Nr. 2 (1972 m.) aplanke yra K. Gerulaičio *Lietuvos TSR geografijos IV klasei* vadovėlio viršeliuose įrištas šio numerio mašinraščio egzempliorius bei (matyt, pačių kagėbistų) padaryta jo fotokopija. 3-čio ir 4-to numerių yra net 12 fotokopijų. 5 ir 6 numeriai padauginti ERA. Yra ir originalo fotokopija. Taip pat 7-asis numeris – medkirčių rastas Varėnos rajono miškuose, kažkur prie Valkininkų. Yra ir 1974 m. JAV išleistas *LKB Kronikos* I tomas, kuriame sudėti 1972–1973 m. išleisti *Kronikos* 1–7 numeriai.

KGB dokumentikos 8, 9, 10 ir 11-ojo numerių aplankuose yra tik šių numerių fotokopijos. (Vadinasi, originalai grąžinti agentams arba perduoti tardytojams kaip įkalčiai teisiamųjų dėl *Kronikos* baudžiamosiose bylose.) Nors dokumentikoje nėra *Kronikos* 12, 13, yra tik keli 14-ojo numerio lapai, tačiau matyti, kad KGB 1975 m. juos jau turėjo, nes atliko jų šrifto lyginamąją ekspertizę.

Yra JAV išleisto *LKB Kronikos* II tomo (1974–1975 m. Nr. 8–15) net 3 egzemplioriai bei JAV *Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos* išleisto III tomo (*Kronikos* 16–22 numeriai) vienas egzempliorius.

Yra *Kronikos* 14-ojo numerio viena, o 15-ojo – dvi fotokopijos. Beje, *Kronikos* 15-ojo numerio fotokopijos yra iš skirtinųjų originalų (vadinasi, gauta iš dviejų agentų). Yra ir 15-ojo numerio originalas, prie kurio prisegtas kagėbisto raštelis, jog *Kronikos* 15-asis ir 23-iasis numeriai gauti iš agentės *Lilijos*.

Gauti ir įsegti *Kronikos* 16, 17, 18, 19 ir 20 numerių (1975–1976 m.) mašinraščio originalai (kai kurių numerių net po kelis) bei jų fotokopijos. (Kadangi apie *Kroniką* gausėjo KGB šnipų, gausėjo ir gaunamų originalų.) Prie *Kronikos* 19-ojo ir 20-ojo numerių bei prie *Aušros* 1-ojo numerio yra prierasas, kad Šarkanas (KGB Kauno miesto skyriaus darbuotojas) juos gavęs per B. Toliau rašoma: *Jei nebus didelės būtinybės, kol kas nelegalizuoti, nes gali pareikalauti grąžinti.*

KGB dokumentikoje nerasta *Kronikos* 21-ojo numerio (nei originalo, nei kopijų). Tačiau nuo 22-ojo numerio (1976 04 18) yra ne po vieną, o net po kelis egzempliorius.

Kadangi kagėbistams labai rūpėjo, kur yra spausdinami pirmieji numerio mašinraščiai (nes tikėjosi, kad ten turi būti redakcija), jie ne tik lygindavo atskirų numerių (tiek *Kronikos*, tiek *Aušros* bei kitų pagrindžio leidinių) šriftą, bet ir duomenis, iš kur (kurio miesto ar rajono), iš kurio žmogaus ar jų sekamojo asmens („objekto“), kuris agentas buvo gavęs tą numerį ir kada jiems perdavė. Pavyzdžiui, nurodyta, kad *Kronikos* 25-ojo numerio yra gauti ERA Panevėžyje padauginti 2 egzemplioriai. Ta pačia mašinėle spausdinti ir KGB Molėtų RP agento *Jako* perduoti *Kronikos* 29, 30, 31, 32 ir 33 bei *Aušros* 7 ir 9 numeriai. Rašoma, kad *Aušros* 4-ąjį numerį (jų fotokopijos yra saugykloje) agentas *Budrusis* (rus. *Čiutkij*) gavo iš KGB Klaipėdos MS sekamojo *Jėzuito* ir jiems perdavė. O *Tiesos kelio* (taip pat religinis pagrindžio leidinys) 5-asis numeris gautas iš KGB Kaišiadorių rajono poskyrio agento *Klevo*. Pastarasis jį gavęs iš jų sekamojo *Vienuolio* (rus. *Monach*).

Kronikos 27-asis numeris (išleistas 1977 m.) gautas tik 1979 02 03 Alytuje iš agento *Vytenio*, kuriam jį davusi vienuolė [...] (beje, pirmasis mašinraščio egzempliorius). Yra ir ranka rašyto šio numerio erakopija.

KGB įrašo pastabą, kad ta pačia rašomąja mašinėle, kuria buvo išspausdintas 30-asis numeris, išspausdinti ir 33-iojo numerio egzemplioriai, kuriuos pateikęs agentas *Budrusis* Klaipėdoje, agentas *Klevas* Kaišiadoryse, agentas *Vytenis* Alytuje

ir agentas *Granitas* Kapsuke. Tokį patį numerį radęs ir pilietis Andriukonis Kapsuko *Midaus rago* restorano tualete. Tai rodo, kokia plati to paties mašinraščio paplitimo geografija. Be abejo, visa tai sunkino *Kronikos* leidybos pirminio šaltinio (redakcijos) paieškas.

Atėjo 1979 metai. Pasirodė *Kronikos* Nr. 36, 37, 38, 39 ir 40. Yra jų visų (išskyrus Nr. 37) mašinraščiai ir erakopijos. Akivaizdu, kad agentų tinklas išsiplėtė ir visi numeriai buvo pristatomi vos tik numeris pasirodydavo. Yra 37-ojo numerio 7 lapų mikrofilmas. Ant mikrofilmo pakuotės užrašyta, kad LKBB Nr. 37 gautas KGB Šiaulių miesto skyriuje iš agento *Pūkio*, kuris savo ruožtu jį buvo gavęs iš sekamojo *Kūdikio*.

Prie LKB *Kronikos* 38-ojo numerio yra įrašas, kad 1983 m. gruodžio mėn. jį perdavė agentė *Irena*, gavusi iš kunigo Panevėžyje. Pažymima, kad ta pačia mašinėle spausdintas ir *Aušros* numeris 7, kurį gavo pil. [...] iš savo bendradarbio [...] ir jį perdavė į KGB Biržų RP. *Kronikos* 40-asis numeris taip pat gautas iš agentės *Irenos*, kuri 1984 m. vasario mėn. jį gavusi iš to paties kunigo Panevėžyje ir perdavusi LSSR KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus vyr. operatyviniam įgaliotiniui mjr. A. Rukšėnui. Yra KGB įrašas, kad 1984 01 26 ta pati agentė, gavusi iš to paties kunigo, pateikė ir *Kronikos* 55-ąjį numerį (išleistą 1982 11 01). Taigi šie numeriai gauti kažkodėl labai vėlai (nors KGB juos jau turėjo seniai: paprastai gaudavo praėjus 1–3 mėnesiams po išėjimo), todėl jų gavimo iš minėtojo kunigo per agentę *Ireną* tikslai buvo kažkokie kiti, ne tik susipažinti su jų turiniu.

Net tris 39-ojo numerio egzempliorius pateikė agentas *Pūkys* (Šiauliuose), gavęs iš sekamojo *Kūdikio*. *Kronikos* 40-asis numeris išėjo gana puošnus – su 1979 07 22 eisenos į *Kryžių kalną*, koplytstulpio statybos ir *Kryžių kalno* nuotraukomis, taip pat tą pačią dieną Kybartuose įvykusių iškilmių nuotrauka (kurioje matyti'vysk. J. Steponavičius, kunigai S. Tamkevičius, A. Svarinskas, J. Zdebskis, V. Jalinskas), ses. Angelės Ramanauskaitės Astravė (1979 09 18) teismo dalyvių, rėmėjų bei kitomis nuotraukomis.

Religinė procesija į Kryžių kalną 1979 m. liepos 22 d.

Kryžių basas neša kun. Algirdas Mocius

Religinė eisena iš Tytuvėnų į Šiluvą. Dešinėje – kun. J. Zdebskis

Eisena keliais aplink Šiluvos bažnyčią po ses. G.J. Stanelytės,
M. Jurevičiaus ir V. Vaičiūno arešto. Centre – kun. A. Svarinskas.
1982 09 12

KGB pažymoje rašoma, kad viena rašomoji mašinėlė, kuria spausdintas šis numeris, yra OTO įskaitoje ir ją spausdintas agento Šerno Šiauliuose pateiktas *Kronikos* Nr. 35 bei KGB darbuotojo Janukonio gautas 36-asis numeris, o kito numerio mašinėlė neregistruota. Ši (40-ąji) numerį KGB gavo iš kelių vietų: iš agentės Žuvėdros (Raseiniuose), agento Granito (Marijampolėje) ir Špoko (Šiauliuose). Agentas Granitas 1979 05 29 pateikė ir *Alma Mater* pirmąjį numerį. Visi šie egzemplioriai pateikti vos tik išėję. Vadinas, agentų gausėjo. Aiškėjo ir pagrindiniai *Kronikos* leidybos organizatoriai: 1979 m. kun. A. Svarinskas ir kun. S. Tamkevičius buvo iškviešti į prokuratūrą ir oficialiai įspėti. Jie atsakė atvirais laiškais, kurie buvo paskelbti šiame numeryje.

Kronikos 42-asis numeris buvo skirtas buvusio kalinio, Bažnyčiai pasiaukojusio be galo tauraus jauno kunigo Virgilio Jaugelio mirčiai. Įrištą pirmąjį mašinraščio egzempliorių KGB gavo iš jų sekamojo (o gal kartu ir priversto jiems talkinti) kunigo. Kitą to paties numerio (1980 05 06) egzempliorių KGB gavo iš agento Pūkio. O pastarasis jį buvo gavęs iš sekamojo *Kūdikio* per [...], todėl KGB jį agentui grąžino (kad šis nebūtų nustatytas). Šiuo metu *Kronika* KGB dažniausiai aprūpindavo agentas Pūkys, kuris ją gaudavo iš sekamojo *Kūdikio*, gyvenusio KGB Šiaulių miesto skyriaus zonoje. Jis pateikė ir 43, 44-ąjį bei kitus numerius.

47-ojo numerio gauti bent keli egzemplioriai. Vienas egzempliorius gautas Vilniuje iš agento Valinovičiaus. Šis jį gavęs iš sekamojo *Keramiko*. Kitą egzempliorių jiems perdavęs agentas *Stepas*, kuris, giminių prašomas, išspausdinęs jo 5 egzempliorius ir 2 egz. davęs sekamajam *Jėzuitui*, 1 – KGB ir 2 – giminėms. Dar vienas šio numerio egzempliorius buvo rastas Kazlų Rūdos universalinėje parduotuvėje. Taigi ir vėl šio numerio paplitimo geografija – nuo Klaipėdos iki Suvalkijos.

KGB tyrė, kaip kalinamo Gintauto Iešmanto 1981 02 12 žmonai Marytei Iešmantienei (Vilniuje) rašytas laiškas, kurio kopija buvo KGB 5-osios tarnybos 2-ajame skyriuje, žodis žodin pateko į *Kronikos* 47-ąjį numerį. Tyrimo tikslas tas pats: kur tas šaltinis, į kurį suteka visa informacija?

Kronikos dešimtmečiui paminėti *Lietuvos Kronikos Sąjunga* Čikagoje (JAV) išleido *LKB Kronikos* VI tomą. Yra šio tomo originalas. Be šio, yra daugelio kitų tomų (lietuvių ir anglų kalbomis) originalai arba erakopijos. Čia matyti aki-vaizdus KGB domėjimasis *Kronikos* leidyba ne tik Lietuvoje, bet ir JAV.

Kronikos 59-asis numeris (išleistas 1983 08 15) KGB gautas tik po trijų mėnesių iš agento *Budriojo*, kuris savo ruožtu jį buvo gavęs iš sekamojo *Jėzuito*. Nemažą KGB nepasitenkinimą sukėlė tai, kad šis numeris Vakarų pasiekė anksčiau negu juos: pirmąjį pranešimą, kad gautas šis numeris, *Vatikano radijas* paskelbė po mėnesio (1983 09 14).

62-ąjį numerį pateikė KGB Lazdijų rajono poskyrio agentas *Mykolas*, radęs jį Šlavantų bažnyčioje. 1984 10 07 išleista *Kronikos* 64-ąjį numerį KGB gavo iš agento *Petro* (Kaune). Tolesnius numerius irgi reguliariai gaudavo dažniausiai iš agentų *Petro* ir *Arvydo*. 69-asis numeris gautas net iš trijų šaltinių.

Nors 1985–1986 m. pradėjo dvelkti pirmieji *pertvarkos* vėjai, tačiau *Kroniką* KGB ir toliau intensyviai sekė, rinko jos numerius, analizavo ir – po kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus areštų – ieškojo jos naujų leidėjų.

Kronikos 70-asis numeris buvo skirtas žymaus kovotojo dėl tikinčiųjų ir visų žmonių teisių kun. J. Zdebskio žūčiai (1986 02 05). Šis numeris išėjo 1986 04 13. Jį KGB Vilkaviškio RP davė agentas *Ignas*, gavęs iš sekamosios (DOR objekto) *Klavos*. Kad agentas nebūtų iššifruotas, buvo padarytos dvi šio egzemplioriaus fotokopijos ir originalas gražintas *Klavai*. 73-iasis numeris (1987 03 09) į KGB rankas pateko 1987 04 01, darant kratą pas ses. A. Jakuntavičiūtę (Vilniuje) ir ten radus DOR objektą *Matildą* (ses. N. Sadūnaite). Tai buvo ses. N. Sadūnaite's ranka rašytas egzempliorius. Antrasis (ir paskutinis) egzempliorius paimtas iš ses. B. Vazgelevičiūtės, kuri kratos metu atėjo pas ses. A. Jakuntavičiūtę. *Kronikos* leidėjams Kybartuose atkūrus ir išspausdinus šio numerio tekstą bei parengus mikrofilimą, liepos mėnesį *Vatikano radijas* pranešė, kad gauti *Kronikos* 73-iasis ir *Aušros* 56-asis numeriai.

„ХКУА“ № 69
— 6.03.1986 погашено
ар. „Архива“ (Кленов) от

„LKBK“ Nr. 69
1986 03 06 gauta iš
ag. „Arvydo“ (kunigo),
[kuris ją gavo] iš [...]

Получил „Игнас“
от „Клавс“
(Вилкавишкис)

„Gavo [agentas] „Ignas“
iš [sekamosios] „Klavos“
(Vilkaviškis)

69 номер отпеча-
тан на и/и, на
которой были от-
печатаны „ХКУА“ №/№
56, 66, 67, 68.

69-asis numeris išspaus-
dintas r(ašomąja)/m(ašinė-
le), kuria buvo išspausdinti
„LKBK“ Nr. 56,
66, 67, 68.

„ХКУА“ № 69
погашен 6.03.1986 от
ар. „Архива“, которо-
му этот номер дал

„LKBK“ Nr. 69
gautas 1986 03 06 iš
ag. „Arvydo“, kuriam ši
numerį davė [...]
(Kaune)

KGB darbuotojų nuorodų apie tai, kad gautas *LKB Kronikos*
Nr. 69, faksimilė. (*Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas*)

75-asis numeris išėjo 1987 11 01 (KGB jį gavo ir įregist-
ravo 1988 01 19). Paskutinis KGB gautas *Kronikos* numeris
buvo 78-asis (išėjęs 1988 07 16). Trūksta tik trijų paskutiniųjų
numerių. Kaip žinoma, 1988 m. Lietuvoje prasidėjo *Atgimimo*
pavasaris ir gal KGB atsirado svarbesnių reikalų negu *LKB*

Kronikos sekimas. O gal tiesiog neturėjo jėgų ar prarado viltį susidoroti su šiuo leidiniu, jeigu nepavyko jo likviduoti per 16 savo siautėjimo apogėjaus metų.

Pagrindiniai *Kronikos* tiekėjai kagėbistams buvo agentai: iš 124 KGB saugyklose (be esančių baudžiamosiose bylose) sukaupytų *Kronikos* egzempliorių ne mažiau kaip 80 yra pateikti agentų. Dar didesnis šis santykis *Aušros* leidinio: iš 140 KGB turėtų egzempliorių net 130 pateikti agentų. (Išsamiau apie *Kronikos* ir *Aušros* kelius į KGB kabinetus žr. 1 ir 2 lenteles.) Galima sakyti, kad kai kurie iš jų buvo kone etatiniai. Tokie agentai kaip *Petras* (Kaunas), *Lilija* (Kėdainių ir Kretingos r.), *Vytenis* (Alytaus r.), *Jakas* (Molėtų r.), *Budrusis* (Klaipėda), *Granitas* (Kaunas ir Marijampolės r.), *Pūkys* (Šiauliai), *Ekspresas* (Panevėžys), *Stepas* (Klaipėda), *Vilnis* (Alytaus r.), *Pušis* (Šiauliai), *Irena* (LSSR KGB 5-oji tarnyba), *Valinovičius* (Vilnius), *Žilvinas* (Šiauliai), *Pranas* (Kaunas) ir kiti pateikė ne po vieną ir ne po du šių leidinių numerius. Kuo didesnį pasitikėjimą tarp šių leidinių platintojų turėdavo agentas, tuo naudingesnis jis buvo KGB. Ypač dideliu uolumu pasižymėjo *Petras*, *Jakas*, *Granitas* ir *Budrusis*. Tarp agentų, deja, buvo ir kunigų, ir vienuolių.

Nurodyti ir visi asmenys, iš kurių agentai gaudavo *Kroniką*, *Aušrą* ar kitus pogrindžio leidinius. Daugelis šių asmenų buvo KGB sekami tiriant operatyvines (*DOP*, *DON* ar *DOR*) bylas, todėl dokumentuose vadinami *objektais* ir dažniausiai įvardyti jiems suteiktais slapyvardžiais. Taigi nagrinėjant KGB dokumentiką atskleidžiami ne tik agentai, bet ir daugelis (ne visi) slapyvardžiais įvardytų *objektų* – spaudinių davėjų. Iš besikartojančių pavardžių ar slapyvardžių galima daryti išvadą, kad jie pasitikėjo agentais, kuriems duodavo skaityti šią literatūrą, ir laikė juos padoriais žmonėmis. Nereikėtų stebėtis šių žmonių pasitikėjimu agentais, nes daugelis pagal savo luomą ar užimamą visuomenėje vietą privalėjo būti dori ir sąžiningi žmonės.

Nemažai *Kronikos* (ar *Aušros*) numerių KGB yra suradę ir paėmę kratų metu. Būtent: Maskvoje pas T. Velikanovą ir

Lietuvos 1942 m. Perskaitys duok kotam

LKB KRONIKA Nr. 73

Šiame numeryje:

1. Šeši šimtai metų klipo...
2. Būsenos ir vergavimas.
3. Netekusieji netekusieji valdovai ir valdovų valdovai...
4. Prisimenant profesorius Pranas DOINDAITIS. (Santvarka)
5. Paredikimas ir protestai.
6. Kostas ir bardymas
7. Kūrybiškas kalimas.
8. Žindas ir ryškioji.
9. Sovietiniai mokymai.
10. B. LKB kronikos archyvo
11. Dėkujame...

1987 kovo 19 d.

Lietuva ..... 1987 m.

ŠEŠI ŠIMTAI METŲ KLIPŲ...

1) Amžius Tėvo Nevėlio globa Jali Nemuno - Neris, P. išturka pastovė Jau nauja ugnis žerė. 2) Kėlėnais piktūsai vejai, KRISTAI, medelė Tui gyros! Tu pasauli mugalėjai, TU - valdovai Lietuvos!	a) Ten kur visų gyros dūlis, Degi ugnis aukurui, KRISTAI kėlėnais bukėdai keliai, Ne vedėdai auksu. b) Kryžius šenkli patymėti, klipo šontnešėdai šėsi... Kryžius padėda laimėti, Jau su JĖZU ja neši. c) Žengvum kryžius į pakelė, Dėdaujami ir kancius keliai, Iškelėdai je nevėdėdai, Tikrai DIEVAS neapleis!

Pradžioje 1987 jubilėjiniais metais. Nors ir pavėdučiai
pasimtas katalikaisio *Krikščionys* apiprėdė: mūsų tautos
lėkėnais per praėjusius 600 metų. Šimėdėnais kėlėnais sąlygojo
bėdai tūtytis liuvėnais per dūdelę įtaką ištėvėdai laimėti.
mėnais ir kultūronėdai gyvenėdai. Bet kanta toji pati
katalikaisio savo universolumui ir pagurba tautėnėdai
kultūronėdai vertybėdai būro tū pažindėdai, ant kurio
praėjusio šimėdėnais carėdai šėdėdai tūro aplėmėdai

Pas ses. B. Vazgelevičiūtę atrasto ir KGB paimto ses. N. Sadūnaitės
ranka rašyto paskutinio LKB Kronikos Nr. 73 egzemplioriaus
fragmentas. (Lietuvos genocido aukų muziejaus fondas)

kitus disidentus, pas kun. S. Tamkevičių ir kun. J. K. Matu-
lionį, seseles – Jasmontaitę, Jakuntavičiūtę, Sadūnaitę, Vitkū-
naitę, pasauliečius – Vyšniauską, Terlecką, Skuodį ir kt. Dau-
guma šių numerių prijungti prie baudžiamųjų bylų.

Buvo ir tokių atvejų, kai žmogus, radęs kur nors *Kroniką*, skubėdavo numerį atiduoti kagėbistams. (Net vienas klebonas, radęs bažnyčioje, perdavė Religijų reikalų tarybos įgaliotiniui...) Ta pati baimė, kuri vertė agentus nešti gautus numerius į KGB, šiuos žmones irgi vertė kuo greičiau atsikratyti pavojingu „sprogmeniu“...

Analizuojant buvusiam KGB archyve ir saugyklose išlikusią *LKB Kronikos* ir *Aušros* sekimo medžiagą matyti, kiek buvo mesta jėgų – etatinių KGB darbuotojų ir neetatinių (agentų ir pusagenčių) – kad gautų šiuos leidinius, juos išanalizuotų, imtųsi priemonių šiai informacijai neutralizuoti Lietuvoje ir užsienyje. Ta jų analizė buvo dvejopa: viena – sau, kita – kad galėtų juridškai apdorotus faktus paneigti ir juos įforminti kaip šmeižikiškus. Dokumentuose, kuriuose faktus analizavo sau, – rašydavo tiesą. Pavyzdžiui, yra mašinraščio 5 puslapiai faktų, kurie buvo paskelbti *Kronikos* Nr. 50 ir kuriuos LSSR KGB pirmininko pavaduotojas H. Vaigauskas įsakė patikrinti ir duoti „atkirtį“. Faktus tikrinęs kagėbistas parašėse surašė savo (ir, žinoma, tik saviems skirtas) pastabas (rusų kalba): *iš esmės teisingai pateikta<...> taip buvo<...> buvo tokių įvykių<...> iš tikrųjų buvo<...>* ir pan. Tačiau šitaip buvo rašoma tik saviems skirtuose dokumentuose. Oficialiai tikrinant įvykius, kurių protokolai ar jų kopijos yra dėl *LKB Kronikos* teistųjų baudžiamosiose bylose, viskas atvirkščiai: *taip nebuvo<...> tai šmeižtas<...>* ir t.t. Kai kurie tų įvykių liudytojai šitaip gelbėjo savo kailį (o KGB tardytojai jiems tik padėdavo), kitus meluoti vertė baimė dėl darbo, mokslo, ganyklos karvutei... Tačiau buvo ir tokių, kurie nesigynė savo žodžio, parašo, įvykio, ir tardytojas protokole tai žymėdavo kuo trumpiau.

Vartydamas tuos puslapius, iš naujo prisimeni, kaip mūsų gyvenimą buvo perdėm persmelkusi klaida, melas ir smurto baimė. O KGB pagrindinis tikslas ir buvo laikyti visus savo kumštyje – baimėje. Kun. J. Zdebskis pasakojo, kaip tardytojas jam sakė: *Man nereikia, kad mane mylėtų; reikia, kad manęs bijotų.*

1 lentelė. Į KGB patekusių ar perduotų *LKB Kronikos* numerių sąrašas

LKBK Nr.	Egzempliorių skaičius ir išspausdinimo tipas (egz. nr., išleidimo data)	Kas perdavė (agento slapyvardis, ar kur rasta ir paimta)	Į kurio miesto ar rajono KGB padalinį perduotas numeris (arba kam priklausė agentas)
1	2	3	4
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7	1972 03 19 Mašinraščiai ir fotokopijos		
Nr. 1			
8			
9	Fotokopija		
10	Fotokopija		
11	Fotokopija		
12	Nėra duomenų	Atimta iš užsieniečio	
13	Nėra duomenų	Atimta iš užsieniečio	
14	Nėra duomenų	Atimta iš užsieniečio	
15	Mašinraštis	<i>Lilija</i>	Kėdainių RP
16	Mašinraštis	Nenurodyta, iš kur gauta	
17	Mašinraštis	<i>Vera</i>	Šakių RP
18	Mašinraštis	Nenurodyta, iš kur gauta	
19	Mašinraštis	Kandidatas verbuoti <i>B</i>	Priėmė KGB darbuotojas Šarkanas
20	Mašinraštis	Kandidatas verbuoti <i>B</i>	Priėmė KGB darbuotojas Šarkanas
21			
22	1976 04 18 erakopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
23	Mašinraštis	Nenurodyta, iš kur gauta	
24	Mašinraštis ir erakopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
25	Mašinraštis ir erakopija	<i>Lilija</i>	Kėdainių RP
	II egz.	<i>Petras</i>	Kauno MS
	III egz.	<i>Šermukšnis</i>	
	IV egz.	Patikėtinis	
26	Mašinraštis ir erakopija	Paimta kratos metu pas A. Terlecką	
27	Mašinraštis ir erakopija	Paimta kratos metu pas St. Vyšniauską	
	II egz.	Patikėtinis	
	III egz.	<i>Vytenis</i>	Alytaus RP
	IV egz.	<i>Petras</i>	Kauno MS
28	Mašinraštis ir erakopija	<i>Petras</i>	Kauno MS
	II egz.	<i>Viktoras</i>	Kapsuko RP
29	Mašinraštis ir erakopija	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
	II egz.	<i>Petras</i>	Kauno MS
	III egz.	<i>Klevas</i>	Kaišiadorių RP

MS – KGB miesto skyrius, RP – KGB rajono poskyris.

1	2	3	4
30	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
	III egz.	<i>Petras</i>	Kauno MS
31	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Pušis</i>	Šiaulių MS
		<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		<i>Francas</i>	Švenčionių RP
	III egz.	<i>Gintaras</i>	Kauno MS
32	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
	III egz.	Nenurodyta, iš kur gauta	
	IV egz.	Nenurodyta, iš kur gauta	
33	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		<i>Klevas</i>	Kaišiadorių RP
	III egz.	<i>Vytenis</i>	Alytaus RP
	IV egz.	<i>Granitas</i>	Kauno MS
	V egz.	Rasta restorane	Kapsuko RP
	VI egz.	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
34	Fotokopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
35	Mašinarštis 1978 11 16 II egz.	<i>Lilija</i>	Kėdainių RP
		<i>Šernas</i>	Šiaulių MS
36	Mašinarštis ir erakopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
37	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		<i>Ekspresas</i>	Panevėžio MS
	III egz.	<i>Gintaras</i>	Kauno MS
38	Mašinarštis ir erakopija	<i>Irena</i>	KGB 5-oji tarnyba
	II egz.		Kėdainių RP
	III egz.	<i>Granitas</i>	Kauno MS
39	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		Paimta kratos metu pas J. Sasnauską	
40	Mašinarštis ir erakopija II egz.	<i>Žuvėdra</i>	Raseinių RP
	III egz.	<i>Granitas</i>	Kauno MS
41	Mašinarštis 1980 01 01 II egz.	<i>Špokas</i>	Šiaulių MS
		<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
42	Mašinarštis II egz.	<i>Pūkys</i>	Kėdainių RP
43	Fotokopijos II egz.	<i>Stepas</i>	Šiaulių MS
44	Mašinarštis II egz.	<i>Pūkys</i>	Klaipėdos MS
		<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		<i>Stepas</i>	Šiaulių MS
45			
46	Mašinarštis	Nenurodyta, iš kur gauta	
47	Mašinarštis II egz.	<i>Valinovičius</i>	Vilniuje
		<i>Stepas</i>	Klaipėdos MS
	III egz.	<i>Petras</i>	Kauno MS
	IV egz.	Kandidatas verbuoti M	Šiaulių MS
	V egz.	Rastas Kazlų Rūdos univer. parduotuvėje	

1	2	3	4
48	Mašinarštis	<i>Stepas</i>	Klaipėdos MS
49	Mašinarštis	<i>Ekspresas</i>	Panėvėžio MS
	II egz.	<i>Lilija</i>	Kėdainių RP
	III egz.	<i>Granitas</i>	Kauno MS
50	Mašinarštis	<i>Granitas</i>	Kauno MS
	II egz.	<i>Pranas</i>	
51	Mašinarštis	<i>Gvazdikas</i>	
52	Fotokopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
53	Fotokopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
54	Erakopijos	<i>Valinovičius</i>	Vilniuje
	II egz.	<i>Granitas</i>	Vilniuje
55	Erakopija	<i>Irena</i>	KGB 5-oji tarnyba
	Mašinarštis	<i>Vilnis</i>	Alytaus RP
56	Erakopijos	<i>Vilija</i>	Kauno MS
	II egz.	<i>Vilnis</i>	Alytaus RP
57	Erakopijos	Nenurodyta, iš kur gauta	
58	Mašinarštis	<i>Petras</i>	Kauno MS
	II egz.	<i>Žilvinas</i>	Šiaulių MS
	III egz.	<i>Vilnis</i>	Alytaus RP
59	Mašinarštis	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
	II egz.		Kauno MS
	III egz.	<i>Jurgita</i>	Klaipėdos MS
	IV egz.	Paimta kratos metu pas kun. A. Jokūbauską	Radviliškio RP
60			
61	Mašinarštis	<i>Vilija</i>	Vilniuje
62	Erakopijos	<i>Mykolas</i>	Lazdijų RP
63	Erakopijos	Nenurodyta, iš kur gauta	
64	Mašinarštis	<i>Petras</i>	Kauno MS
65	Erakopija	Nenurodyta, iš kur gauta	
66	Mašinarštis ir erakopija	<i>Petras</i>	Kauno MS
	II egz.	Nenurodyta, iš kur gauta	
67	Mašinarštis ir erakopija	<i>Petras</i>	Kauno MS
68	Mašinarštis	<i>Arvydas</i>	Kauno MS
	II egz.	<i>Jonaitis</i>	Kauno MS
	III egz.	<i>Vilnis</i>	Alytaus RP
70	Mašinarštis 1986 02 05	<i>Ignas</i>	Vilkaviškio RP
71	Mašinarštis 1986 08 15	Atrasta medžiotojų	Lazdijų RP
72	Mašinarštis	Kandidatas verbuoti C	Vilkaviškio RP
	II egz.	<i>Ignas</i>	Vilkaviškio RP
73	Rankraštis 1987 03 19	Paimta darant kratą pas s. B. Vazgelevičiūtę	
	II egz. 1987 04 01	Paimta darant kratą pas s. N. Sadūnaitę	
74	Mašinarštis 1987 11 01	<i>Birutė</i>	
75	Mašinarštis 1987 11 01	Nenurodyta, iš kur gauta	
76–81			

**2 lentelė. Į KGB patekusių ar perduotų *Aušros*
numerių sąrašas**

<i>Aušros</i> Nr.	Numerio išleidimo data	Eg- zemp- lorius	Kas perdavė į KGB (agento slapyvardis ar kur rasta ir paimta)	Kokio miesto ar rajono KGB padaliniiui priklausė agentas ar kur perdavė leidinį
1	2	3	4	5
1	1975 10	I	<i>Lilija</i>	Kretingos RP
		II		Kėdainių RP
		III	<i>Jonas</i>	Utenos RP
		IV	Kandidatas verbuoti B	
2	1976 02 16	I	<i>Lilija</i>	Šiauliuose
3	1976 04 15	I	Paimta kratos metu pas kun. J.K. Matulionį	
		II	<i>Valdas</i>	Panevėžyje
		III	kun. J. Zdebskio ryšys	Druskininkuose
4	1976 10 20	I	<i>Svetlana</i>	Kauno MS
		II	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
5	1977 02 16	I	<i>Pranas</i>	Kauno MS
		II	<i>Petras</i>	Kauno MS
6	1977 05	III	<i>Granitas</i>	Kauno MS
		I	<i>Svetlana</i>	Kauno MS
		II	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		III	<i>Viktoras</i>	Kapsuko RP
		IV	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		V	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		VI	Palomenės klebonas	Perdavė RRT įgaliotiniui
		VII	Paimta kratos metu pas St. Vyšniauską	
7	1977 08	I	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		II	<i>Pušis</i>	
		III	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		IV	Kandidatas verbuoti G	Lazdijų RP
		V	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		VI		Biržų RP
8	1977 10	VII	<i>Gintaras</i>	Kauno MS
		I	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		II	<i>Kazimieras</i>	
		III	<i>Mastys</i>	
		IV	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
9	1978 01	I	Paimta kratos metu pas s. M. Vitkūnaiteį	
		II	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		III	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		IV	<i>Mastys</i>	
		V	<i>Žuvėdra</i>	Raseinių RP
		VI	<i>Nemunas</i>	Panevėžio MS
		VII	<i>Pušis</i>	Šiaulių MS
		VIII	<i>Ekspresas</i>	Panevėžio MS
10	1978 03	I	<i>Lilija</i>	Kretingos RP
		II	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		III	Profilaktuojamasis M. Ž.	Skuodo RP
		IV	<i>Gintaras</i>	

1	2	3	4	5
		V	<i>Kazimieras</i>	
		VI	<i>Mastys</i>	
		VII	<i>Dobilas</i>	
		VIII	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		IX	<i>Franças</i>	Švenčionių RP
11	1978 05	X	<i>Linas</i>	
		I	<i>Klevas</i>	Kaišiadorių RP
		II	<i>Linas</i>	Kaune
		III	<i>Lilija</i>	Šiauliuose
		IV	<i>Nemunas</i>	Panevėžio MS
		V	<i>Granitas</i>	Kaune
12	1978 08	I	<i>Granitas</i>	Kaune
		II	<i>Lilija</i>	Kėdainių RP
		III	<i>Stepas</i>	Šiaulių MS
		IV		Kėdainių RP
13	1978 10	I	<i>Granitas</i>	
		II	<i>Linas</i>	Kauno MS
		III	<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		IV	<i>Adomas</i>	
		V	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		VI	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		VII	<i>Žilvinas</i>	
14	1978 12	I	<i>Granitas</i>	
		II	<i>Žilvinas</i>	
15	1979 02	I	<i>Granitas</i>	Kaune
		II	<i>Žvakinis</i>	
		III	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		IV	<i>Antanas</i>	Panevėžio MS
16	1979 04	I	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		II	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		III	Profilaktuojamasis M. Ž.	Skuodo RP
		IV	Paimta kratos metu	
			pas T. Velikanovą Maskvoje	
17	1979 08	I	<i>Granitas</i>	Vilniuje
		II	<i>Jakas</i>	Molėtų RP
		III	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		IV	<i>Stepas</i>	Šiaulių MS
18	1979 10	I	Paimta kratos metu	
			pas V. Skudį	
		II		Kėdainių RP
		III	Kandidatas verbuoti S. V. J.	Šiaulių MS
		IV	Paimta kratos metu	
			pas T. Velikanovą	
		V	<i>Atžala</i>	Lazdijų RP
19	1979 11	I		Kaune
		II	<i>Spindulys</i>	
		III	<i>Budrusis</i>	Klaipėdos MS
		IV	<i>Irena</i>	
		V	Paimta kratos metu	
			pas kun. S. Tamkevičių	
20	1979			
21	1980 02	I	<i>Pūkys</i>	Šiaulių MS
		II	Gauta iš <i>Vaizdo</i> spaustuvės	
		III	<i>Ona</i>	Kelmės RP
22	1980 05	I	<i>Granitas</i>	

1	2	3	4	5
23				
24	1980 09	I II	<i>Granitas</i>	Kauno MS Kėdainių RP
25	1980			
26	1981			
27	1981 06	I II III	<i>Petras</i> <i>Granitas</i> <i>Eglė</i>	Kauno MS Kauno MS Molėtų RP
28	1981 09	I II III IV V VI VII VIII	<i>Granitas</i> <i>Valinovičius</i> <i>Žilvinas</i> <i>Atžala</i> <i>Petras</i> <i>Paimta kratos metu pas ses. Jasmontaitę</i> <i>Eglė</i>	Kauno MS Vilniuje Šiaulių MS Lazdijų RP Kauno MS Kybartuose Molėtų RP
29	1982 03	I II	<i>Pranas</i> <i>Gvazdikas</i>	
30	1982 03	I II III	<i>Ekspresas</i> <i>Irena</i> <i>Pranas</i>	Panevėžio MS
31	1982 06	I II III IV V VI VII VIII IX X	<i>Budrusis</i> <i>Irena</i> <i>Laura</i> <i>Kęstas</i> <i>Granitas</i> <i>Ekspresas</i> <i>Lilija</i> <i>Petras</i>	Kaune Klaipėdos MS Raseinių RP Kaune Kauno MS Panevėžio MS Kėdainių RP Kauno MS Vilniuje
32	1982 08	I II III IV V VI VII VIII IX X	<i>Petras</i> <i>Budrusis</i> <i>Laura</i> <i>Irena</i> <i>Vilnis</i> <i>Valinovičius</i> <i>Granitas</i> <i>Ekstrasensas</i> <i>Budrusis</i> <i>Lilija</i>	Kauno MS Klaipėdos MS Raseinių RP Alytaus RP Vilniuje Kauno MS Panevėžio MS Klaipėdos MS Kėdainių MS
33	1982			
34	1982 12	I II III IV V VI VII VIII	<i>Vilnis</i> <i>Jakas</i> <i>Petras</i> <i>Granitas</i> <i>Lilija</i> <i>Linas</i> <i>Lilija</i> <i>Budrusis</i>	Alytaus RP Molėtų RP Kauno MS Kauno MS Kretingos RP Kaune Kėdainių RP Klaipėdos MS
35	1983			
36	1983			
37	1983			
38	1983	I	<i>Žilvinas</i>	Šiaulių MS

9. KGB kova prieš *LKB Kroniką* Lietuvoje

Kronikos leidėjams vestų operatyvinių bylų nėra išlikę, bet metodais ir priemonėmis jos turėjo būti panašios į tą, kuri buvo vedama kovojant prieš *TTGKK* ir kurioje yra 1979 02 14 LSSR KGB pirmininko pavaduotojo H. Vaigausko patvirtintas *Vadina-mojo „Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto“ kompromitacijos ir griovimo agentūrinių-operatyvinių priemonių planas*.

Be abejo, sekimui pirmiausia KGB panaudojo tarp dvasi-ninkų ir tikinčiųjų veikiančią agentūrą: su jos pagalba buvo renkama informacija, pradedant nuo jos teikėjų iki siuntėjų į Vakarų. Bažnyčios vadovybėje esantys agentai buvo įpareigo-ti tarp kunigų *Kroniką* visai diskredituoti, menkinti, vertinti jos veiklą kaip žalingą Bažnyčiai. Įtariamiesiems *Kronikos* lei-dėjams buvo siuntinėjami jų veiklą niekinantys laišakai. „Tikin-čiųjų“ ar „grupės kunigų“ vardu jų vadovams – vyskupams ar valdytojams – buvo rašomi ir siuntinėjami laišakai, kuriuose smerkiama *kronikininkų* veikla. Leidėjams stengtasi įpiršti klai-dingą informaciją, kad paskelbta *Kronikoje* ji kompromituotų leidinį: darytų jį dezinformuojantį ir šmeižikišką. Jos leidėjams buvo naudojamos įvairios sekimo ir specialiosios priemonės. Stengtasi nustatyti tiesioginius *Kronikos* leidėjus ir juos repre-suoti, taip pat atskleisti *Kronikos* ir *Aušros* informacijos per-davimo į Vakarų kanalus ir juos nutraukti. *Kronikoje* skelb-tiems faktams paneigti, kaip rašė patys kagėbistai, rajoninėje spaudoje buvo skelbiami mokytojų, moksleivių, atskirų tikin-čiųjų straipsniai antireligine tema, kur buvo smerkiama „reak-cinga klerikalų kurstytojiška“ veikla.

Dar tik pradėjus reikštis atviram kunigų priešinimuisi ti-kinčiųjų laisvių varžymams, 1969 m. KGB agentūrinių opera-tyvinių priemonių plane įrašė punktą: *Šitų kunigų [Tamkevi-čiaus, Dumbliausko, Kunevičiaus, Zdebskio] autoriteto nužeminimui ir jų sukompromitavimui prieš tikinčiuosius pa-ruošti ir rajono spaudoje išspausdinti atitinkamą straipsnį*⁸⁸.

Praslinkus porai metų po *Kronikos* pasirodymo, LSSR KGB pirmininko gen. mjr. J. Petkevičiaus 1974 08 14 patvirtinto

⁸⁸ LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 2, l. 27, 28.

Agentūrinių-operatyvinių priemonių plano, kad būtų sukompromituoti vadinamos „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ leidybos reagentingieji kunigai penktame punkte (yra tik šio plano dalies išrašas) rašoma:

Yra žinoma, kad kunigai reagentieriai Tamkevičius, Zdebskis, Svarinskas, Račiūnas yra nelegalaus leidinio „Kronika“ tiesioginiai organizatoriai.

Igyvendinant agentūrinės-operatyvines priemones, kurios yra numatytos šių kunigų operatyvinio tyrimo bylų planuose, ypatingą dėmesį skirti nusikalstamos veiklos dokumentavimui ir rinkimui duomenų, kuriuos vėliau būtų galima panaudoti dvasininkijai ir tikintiesiems kompromituoti.

Be to, jiems pasiūsti „grupės“ kunigų vardu daug argumentuotų laiškų, kuriuose būtų smerkiama jų priešiška veikla, kaip kenkianti Lietuvos katalikų bažnyčiai. Vykdytojai: LSSR KGB 5 skyriaus 4 poskyris bei Alytaus, Kapsuko, Lazdijų, Šakių rajonų poskyriai⁸⁹.

Jau po savaitės KGB Lazdijų RP viršininkas T. Žemaitis agentui Gediminui duoda užduotį:

Tarp dvasininkų kilus kalbai apie „Kroniką“, siūlome jums išreikšti abejonę dėl jos nelegalios leidybos prasmės. Išsakykite ir ginkite nuomonę, kad „Kronikos“ leidimas bažnyčiai ir tikintiesiems atnėš daugiau blogo negu gero, kad joje talpinamuose straipsniuose liečiami ateistai, pasisakoma prieš kulto įstatymus, o dabar kunigams darbo sąlygos pakankamai geros ir todėl neverta aštrinti padėties: beprasmiška konfliktuoti su valdžia, nes tai gali ją paskatinti imtis atitinkamų varžymų⁹⁰.

KGB Lazdijų RP viršininkas T. Žemaitis 1979 07 04 rašo LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininkui E. Baltinui raštą Apie darbą ieškant nelegalių antisovietinių leidinių autorių, leidėjų ir platintojų bei jų kompromitacijos. Rašte nurodomi įtariamieji Zdebskio talkininkai: „inžinierius“ – V. Vaičiūnas, kunigas nelegalas P. Našlėnas-Kerbelis, ses. M. Vitkūnaitė, gydytojos G. Drąsutytė ir S. Opolskaitė. Ten pat rašoma:

Duodant atkirtį į „Kronikoje“ Nr. 33 išspausdintą ir Vatikano radijo paskelbtą šmeižtą apie Stebulių aštuonmetės mokyklos mokytojus, buvo paruoštas ir 1979 03 27 rajono laikraštyje „Darbo vėliava“ išspausdintas straipsnis „Pagieža radijo bangomis“, kuriame demaskuojamas Vatikano radijo šmeižtas. Š.m. balandžio-gegužės mėnesiais Šlavantų parapijos tikinčiųjų vardu buvo paruošti ir vyskupo Povilonio bei RRT įgaliotinio vardu pasiūsti prieš dvasininkiją ir

⁸⁹ Ten pat. T. 3, l. 273.

⁹⁰ Ten pat, l. 274.

tikinčiuosius „Akiplėšą“ kompromituojantys pareiškimai, kuriuos pasirašė 27 tikintieji.

<...> Kad „Akiplėšos“ dėmesys būtų atitrauktas, pas jį pasiūstas Veisiejų gyventojas „D“, kuris niekur nedirba, yra amoralaus elgesio ir girtuoklis. „D“ kreipėsi į „Akiplėšą“ kaip nukentėjęs, negalintis įsidarbinti [o taip būdavo buvusiems politiniams kaliniams] ir buvo jo priimtas.

Rašto pabaigoje LSSR KGB 5-osios tarnybos 3-iasis skyrius prašomi padėti kun. J. Zdebskio bute įrengti priemonę T⁹¹.

1979 m. Varėnos rajone į autoavariją pateko kun. S. Tamkevičius. Valstybinė automobilių inspekcija pripažino, kad kaltas invalido vežimėliu važiuavęs piliėtis. Tai pripažino ir pats nukentėjusysis. Vėliau, KGB apdorotas – įbaugintas ir papirk-tas – jis iškėlė teisminį ieškinį kun. S. Tamkevičiui. (Apie KGB kėslus pradžioje jis pats pasipasakojo kun. S. Tamkevičiui.) Varėnoje įvyko teismas, kurio tikslas buvo pripažinti (KGB užsa-kymu), kad kaltas kun. S. Tamkevičius, jį nuteisti kaip avari-jos kaltininką, tuo diskredituojant žmonių akyse ir gal eliminuojant iš *Kronikos* leidybos ir TTGKK veiklos⁹². Tuo pačiu metu „kybartiečių“ vardu buvo suorganizuoti ir pasiūsti jam laišakai, kuriuose jis buvo kaltinamas ne tik „nutrūktgal-višku“ važinėjimu, bet ir kažkokių merginų – Genučių ir Onu-čių – vežiojimu. (Tai buvo *Kronikos* talkininkės.)

Minėtieji faktai parodo, kokių išradingų ir šlykščių prie-monių buvo griebiamasi prieš įtariamuosius *Kronikos* leidėjus ir kaip sinchroniškai, vienu metu būdavo stengiamasi jiems suduoti smūgį iš kelių pusių – suorganizuojant teismo procesą ir „tikinčiųjų“ vardu apkaltinant nesąžiningumu bei nedoru-mu, kad kuo daugiau jie būtų pribloškiami morališkai, fiziškai ir finansiškai. Taip buvo bandoma juos palaužti ir atitraukti nuo *Kronikos* leidybos.

Akiplėšai galutinį smūgį suduoti KGB planavo *spec. priemo-ne*: jį nudeginant cheminėmis medžiagomis ir šį nudeginimą me-diciniškai įforminant kaip venerinę ligą. Net ir nepavykus įgyven-dinti antrosios dalies – sufabrikuoti venerinės ligos – kunigams ir tikintiesiems per agentus buvo skleidžiami įvairūs šmeižtai.

⁹¹ Ten pat. T. 5, l. 170–172.

⁹² Ten pat. T. 1, l. 87.

die Reihen
durch

Jussy Etselenuja!
Gerb. Kullto Pötkitini
vieteroje!
Gerb. Viltavilio Klabont.

Mēs Kibartu parapijas tīklu-
ji krūpīnāms antīk lartē pra-
sydāmī Jūs, pagalbā in tīk-
mīs jās sūlakt. Jā prādīs
būvām labai potēntī in de-
līngī, lād mums paskyrite
jaung kūnigēlī sigēt, Tomku-
cī. Jā endīngīo lādīs rūs-
lātāi atīvīdīs, nū lān-
lāncīs tīlīncīs bānīncīs prādī-
gējā nē tīt mūs, tīt in gētīmō-
gē parapijā. Tādīau tībōnā
5. Tomkūcīs būv atīk lās in
cīgāo rūsīlūcīs īmōnē

LYA-KOPIJA

2

„Parapijiečių“ vardu kagėbistų pasiųsto laiško apie kun. S. Tamkevičiaus „nedorybes“ faksimilė. (LYA. Baudž. b. Nr. P-16577-LI. T. 1, l. 337)

KGB pastangas numanė ir suprato *Kronikos* bendradarbiai, todėl ėmėsi atsargumo priemonių. Agentė *Tatjana* 1985 11 18 praneša, kad *Kulisa* (ses. J. Kuodytę) aplankė *Fanatikas* (V. Vaičiūnas) – abu aktyvūs *Kronikos* rėmėjai. *Fanatikas* atnešė kažkokius popierius. Po to jie aptarinėjo tų „tikinčiųjų“, kuriais naudojasi KGB, veiklą. Jie kalbėjo, jog KGB siekia, kad tikintieji patys pasmerktų „reakcingus“ kunigus.

LSSR KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus vyr. operatyvinis įgaliotinis mjr. V. Pakrošnis 1985 02 07 surašė 4 puslapių pažymą apie 1985 01 28 įvykusį susitikimą su agentu *Jaku*. Užduotyje akcentuojamas agento poveikis vienam įtakingam vyskupui. Rašoma:

<...> kadangi jis [...] agentu pasitiki ir priimdamas sprendimus su juo tariaisi, nesukeliant įtarimo, jam [tam vyskupui] daryti teigiamą įtaką, kad jis būtų apsaugotas nuo kunigų ekstremistų įtakos bei nepagaltotų veiksmų valdant vyskupiją⁹³.

Iš kun. J. Zdebskio operatyvinės bylos DOR Nr. 242 šeštojo tomo matyti, kiek daug buvo įrengta *slapto klausymosi* vietų įtariamųjų *Kronikos* leidyba butuose. Šiame kelių šimtų lapų storio tome yra įrišti vadinamieji slapto klausymosi *memorandumai*, t. y. tos klausymosi vietos, kuriose buvo kalbama konkrečiai apie kun. J. Zdebskį. Iš *memorandumų* konteksto matyti, kad čia nėra medžiagos apie daugelį kitų su pagrindžio spauda susijusių asmenų. Medžiaga, tiesiogiai nesusijusi su kun. J. Zdebskio asmeniu, nebuvo įtraukta į šį tomą. Nėra abejonės, kad ji nebuvo išmesta, o įdėta į anų sekamųjų operatyvines bylas, kurios, deja, nėra išlikusios.

Neabejotina, kad ir *slaptos kratos* (priemonė D) buvo darytos ne tik Rudaminos bažnyčioje (kur klebonavo kun. J. Zdebskis), ne tik *Mistiko* (kun. L. Kunevičiaus), kun. K. Vasiliausko, bet ir kitų įtariamųjų *Kronikos* leidyba butuose (žinoma, jeigu tik juos palikdavo kad ir neilgam tuščius).

Prieš „kunigus reaktionierius“, ypač įtariamus esant *Kronikos* leidėjais, buvo imtasi šmeižtų ir kompromitavimo kampanijos – stengtasi apšaukti juos karjeristais, norinčiais išgarsėti, kad esą tikėjimo kankiniai, apskelbti Bažnyčios vienybės skaldytojais ir jos teisės (kanonų) laužytojais.

KGB surinktoje *Kronikos* dokumentikoje išsiskiria vienas iš jų tikslų: neutralizuoti *Kronikos* įtaką čia, vietoje, duoti joje skelbiamiems faktams atkirtį ir ją diskredituoti. Ypač didelis dėmesys kreipiamas į tuos *Kronikoje* paskelbtus faktus, apie kuriuos pranešdavo Vakarų radijo stotys; kitiems, tik *Kronikoje* užfiksuotiems įvykiams didelio dėmesio neteikiama. Tai

⁹³ Ten pat. T. 8, l. 83, 84.

logiška ir suprantama: apie pirmuosius girdėdavo milijonai žmonių, o apie antruosius pasiskaitydavo tik būrelis *Kronikos* platintojų patikėtinių. Dėl to, kad *Kronikoje* paskelbti ir ypač per Vakarų radiją transliuoti faktai būtų paneigti, KGB darydavo dvi, tris, o kartais ir daugiau agento pateiktų *Kronikos* numerio fotokopijų ar erakopijų. Iš tų kopijų būdavo iškerpami reikalingi paneigti straipsniai ir siunčiami tos vietovės, apie kurią rašoma, KGB miesto skyriui ar rajono poskyriui. Šis padalinys privalėdavo pasistengti ne tik nustatyti informacijos autorių (kas jiems retai pavykdavo), bet ir suorganizuoti to straipsnio faktų paneigimą. Kaip tai buvo daroma, daugeliui žinoma. Pavyzdžiui, dėl to, kad paneigtų *Kronikoje* paskelbtą žinią apie mokinių persekiojimą už religinius įsitikinimus ar praktiką, būdavo sušaukiamas tos mokyklos moksleivių ir mokytojų (klasės ar visos mokyklos) susirinkimas, kur į šuns dienas išdedami tokie „melagiai ir akiplėšos mokiniai“ ir „įrodoma“, kad jie buvę ne persekiojami, o tik švelniai auklėjami.

Pagal pasiūstas iškarpas LSSR KGB iš savo miestų skyrių ir rajonų poskyrių reikalaudavo oficialaus juridinio „tyrimo“. *Kronikos* pranešime minimų asmenų apklausą paprastai atlikdavo vietos KGB tardytojai (kartais komandiruoti iš Vilniaus). Nežinoma, kur ir kam buvo panaudojami bei kur komplektuojami tų apklausų protokolai. Jų kopijų yra *Kronikos* leidėjų ir daugintojų baudžiamosiose bylose. Šios apklausos ataus-tos akivaizdžiai šališkais sovietinių pareigūnų išteisinimo, o nukentėjusių tikinčiųjų apkaltinimo siūlais. Kodėl tai daryta, kam buvo reikalingas šis *Kronikoje* skelbtų faktų juridinio patikrinimo farsas, nėra visai aišku. Gal todėl, kad kaltinamiesiems dėl *Kronikos* leidybos būtų galima inkriminuoti „šmeižtą prieš tarybinę tikrovę“, o pasitaikius progai ar suorganizavus kokią akciją – pasauliui pateikti oficialius „dokumentus“, įrodančius, kokie neteisingi yra *Kronikoje* aprašyti ir per Vakarų radiją pagarsinti faktai. Tačiau svarbiausias tikslas būdavo nustatyti, kas pateikė informaciją ir kaip, per ką faktai pasiekė *Kroniką*.

Labai daug duomenų, iliustruojančių šį KGB darbą, yra P. Plumpos, V. Jaugelio, P. Petronio ir kitų dėl *Kronikos* teistųjų

baudžiamojame byloje. Čia du tomai (13 ir 14, kiekvienas per 300 lapų) skirti beveik vien *Kronikos* 1–7-ajame numeriuose skelbtų ir per Vakarų radiją pagarsintų faktų „tikrinimui“. (Tiesa, tai daugiausia tik kopijos apklausų protokolų; originalai, matyt, buvo laikomi kur kitur.)

Pavyzdžiui, šios baudžiamosios bylos 14-ajame tome yra „tikrinamas“ *Kronikos* 7-ajame numeryje paskelbtas įvykis, kai 1972/73 mokslo metais Miežiškių vidurinėje mokykloje mokiniai buvo verčiami stoti į komjaunimą, o dėl tikėjimo persekiojami. Kaip uoliausi šitos akcijos veikėjai nurodomi 11-os klasės vadovė, komjaunimo sekretorė, du mokytojai ir LKP rajono komiteto sekretorė. Pastaroji šantažavo ne tik tikinčiuosius mokinius, bet užrašė ir Miežiškių klebono pamokslą. Visa tai buvo svarstyta slaptame mokytojų susirinkime. 1974 05 23 LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas plk. E. Kisminas rašo raštą KGB Panevėžio MS viršininkui pplk. J. Martinkevičiui, kad patikrintų, ar faktai teisingi ir kas galėjo surinkti tokias žinias bei perduoti jas *Kronikos* leidėjams⁹⁴.

Užvirė darbas: norint nustatyti, kas perdavė žinias apie šį mokytojų susirinkimą, buvo tardomi mokytojai, o moksleiviai įpareigoti sekti vieni kitus. Partijos rajono komiteto sekretorė ir propagandos skyriaus vedėjas, komjaunimo komiteto instruktorė ir Ramygalos ateistų atstovas kvietė ir tardė tikinčiųjų mokinių tėvus, lankėsi pas juos namuose, priekaištavo dėl kambariuose esančių kryželių, grasino, kad dėl to pensininkai negausią pensijų. Tarybinio ūkio (sovchozo) kontoros darbuotojai buvo įspėti, kad dėl bažnyčios lankymo būsią atleisti iš darbo. Apylinkės pirmininkė sekdamas, kas eina į bažnyčią ir tuos pajuokdavo, o ūkio vadovui Valaičiui partijos rajono komitetas įrašė papeikimą dėl to, kad leido klebonui nusipirkti butą.

KGB Panevėžio MS viršininkas J. Martinkevičius 1974 06 19 rašo LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkui E. Kisminui raštą, kuriame praneša, kad 1973 m. gegužės mėn. partijos Panevėžio rajono komitetas Miežiškių vidurinėje mokykloje ir Miežiškių sovchoze viso labo atliko sociologinius tyrimus, kaip

⁹⁴ LYA. Baudž. b. Nr. 47706/3. T. 14, l. 1.

visuomeninės organizacijos atlieka savo darbą. Tam buvęs patelktas tarybinis ir partinis aktyvas. Taigi *Kronikoje* faktai esą iškreipti ir šmeižikiški. Prideda R. Smetonienės, A. Kristučio, G. Marmokienės, A. Gudienės, I. Bučytės (Rajunčienės), V. Valaičio, J. Šakalio ir B. Gobriūnienės apklausų protokolus, kuriuose įrodoma, kad „faktai iškraipyti“. Baigdamas konstatuoja, kad *pravestų apklausų metu nenustatyta, kas galėjo medžiagą surinkti ir perduoti „Kronikos“ leidėjams*⁹⁵.

Tais pačiais metais KGB Utenos miesto skyrius „tiria“ *Kronikos* 7-ajame numeryje aprašytą faktą, jog Kuktiškių aštuonmetės mokyklos tikinčiosios mergaitės buvo išjuoktos ir persekiojamos dėl to, kad per Velykas bažnyčioje barstė gėles. Jų karikatūros buvo iškabintos mokyklos sienlaikraštyje, o pačios baramos ir bauginamos. Barstyti gėles jas išmokiusiai kolūkio darbininkei Veronikai Katinieniui kolūkio pirmininkas grasino atimsiąs žemės sklypą, neduosiąs ganyklos ir pašaro. Čia taip pat pridedami KGB atliktų apklausų protokolai, kur „įrodomas faktų iškraipymas“⁹⁶.

Kratų metu paimtos ne tik *Kronikos*, bet ir kitos literatūros „ideologinį žalingumą“ KGB taip pat įformindavo juridiškai. Antai Lelioto *Gyvenimo problemos sprendimas*, Leonardo Andriekaus *Saulė kryžiuose*, Antano Maceinos *Bažnyčia ir pasaulis*, *Pasaulėžiūros klausimai*, *Ką apie Dievą sako šiuolaikiniai mokslininkai*, kun. J. Zdebskio paskutinis žodis jo antrojo teismo metu *Tarp dviejų įstatymų – Teisė gyventi, kai draudžiama gimti* ir kitų „ideologinį žalingumą“ dažniausiai nustatydavo KGB pakviesti „ekspertai istorikai“ Jonas Aničas arba Juozas Jarmalavičius.

Minėtos baudžiamosios bylos 13-ajame ir 14-ajame tomuose yra *Kronikos* 1–7-ajame numeriuose skelbtų faktų tyrimas ir jų „šmeižikiško charakterio“ nustatymas ne tik Panevėžio bei Utenos, bet ir Kauno, Zarasų, Lazdijų, Švenčionių, Šakių, Kapsuko, Tauragės, Prienų, Biržų ir kituose rajonuose bei miestuose. Kad visų *Kronikos* numerių fotokopijos arba erakopijos yra sukarpytos, rodo, jog visų miestų ir rajonų

⁹⁵ Ten pat, l. 5.

⁹⁶ Ten pat, l. 49–60.

APŽIŪROS PROTOKOLAS

Vilnius.

1974 m. liepos "15" d.

Valstybės saugumo komiteto prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos tardymo skyriaus vyr. tardytojas majoras MARKEVIČIUS, tarnybiname kabinete Nr.172, esant akivaizdoje kviestiniam: SKOIRIUI Alvydui, Jono s., gyv. Vilniuje, Dzeržinskio g-vė Nr.134, bt.44 ir VASILJEVAITEI Irinai, Eri-fėjaus d., gyv. Vilniuje, Žvaigždžių g-vė Nr.4, bt.310, dalyvaujant specialistui, Lietuvos TSR Mokslų akademijos sektoriaus vadovui, istorijos mokslų kandidatui, docentui Jonui ANIČUI, Juozo s., gyv. Vilniuje, Dzeržinskio g-vė Nr.174, bt.52, kuris buvo apkviestas tikslu duoti paaiškinimą dėl apžiūros literatūros idėjinės politinės krypties, vadovaudamasis Lietuvos TSR BPK 199,200 ir 203 str.str., apžiūrėjau nelegaliai leidžiamos brošiūros " Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos " Nr.Nr.3, 5,6 ir 7 egzempliorius, paimitus pas MIKEŠKAITĘ Veroniką, RAZBICKĄ Algimentą, KRIAUCIŪNAITĘ Stefaniją, SKAURADYTĘ Konstanciją, LAPIENĮ Vladą, JAUGELĮ Augustiną, BARBARSKĄ Boleslovą, KEINĄ Algimantą, TAMKEVICIŲ Sigitą, PLUMPĄ Petrą, ČESONĮ Juozą, RAŠKINĮ Aramantą Juvencijų, su tikslu duoti idėjinį politinį įvertinimą.

Apžiūra pradėta: 9 val.30 min.

Kviestiniam išaiškintos jų teisės ir pareigos, numatytos Lietuvos TSR BPK 153 str., būti akivaizdoje atliekant visus tardytojo veiksmus ir dėl jų daryti pareiškimus, kurie turi būti įrašomi į protokolą, o taip pat patvirtinti apžiūros faktą, turinį ir rezultatus.

1. [Signature]

2. [Signature]

KGB apžiūros protokolo faksimilė.
(LYA. Baudž. b. Nr. 47706/3. T. 14, l. 93)

KGB padaliniai turėjo pakankamai darbo – nustatyti, kas žinių autoriai, organizuoti joms „atkirtį“ vietinėje spaudoje, darbo kolektyvuose, mokyklose, ligoninėse ir t. t.

KGB surinktoje *Kronikos* dokumentikoje (*Lietuvos genocido aukų muziejaus* fonduose) ant *Kronikos* dokumentų yra palyginti mažai KGB vadovybės nuorodų dėl atskirų faktų tikrinimo; reikia manyti, kad „tikrinimai“ buvo daromi nuolat ir sistemingai, todėl tokios rezoliucijos ir nebuvo reikalingos. Galima paminėti vieną kitą.

Kronikos 52-ojo numerio aplanke yra sudarytas šiame numeryje skelbtų rajonų sąrašas, kuriame nurodyta, į kokius rajonus ir miestus siųsti „tikrinti“. Tai, matyt, tipinė, visiems numeriams būdinga faktų „tikrinimo ir paneigimo“ priemonė. Kad faktai būtų „paneigti“, kartais talkindavo ir KGB centras iš Vilniaus. Prie *Vatikano radijo* pranešimo pagal *Kronikos* 54-ojo numerio (1982 08 15) straipsnį, kur pateikiamas Tverų vidurinės mokyklos tikinčiųjų mokinių tėvų protestas mokyklos direktorei dėl to, kad jų vaikai mokykloje persekiojami dėl tikėjimo, yra LSSR KGB pirmininko pavaduotojo H. Vaigausko rezoliucija 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus viršininkui J. Radzevičiui, kurioje rašoma: *Yra susitarta su ministru Rimkum* [tuometiniu švietimo ministru], *kaip praveisti kontrapriemonę prieš šią melo kampaniją.* (Kaip tai būdavo daroma – kaip balta būdavo paverčiama juoda ir atvirkščiai – minėjome anksčiau.)

Kronikos 64-ojo numerio (1984 m. lapkričio mėn.) žinių pranešimus per *Laisvosios Europos* ir *Amerikos balso* radijo stotis buvo pavesta tikrinti V. Šiaudiniui, V. Čekeniui, P. Vozbutui ir su tikrinimo rezultatais supažindinti tardytoją T. Lazarevičių. Kagėbistų suaktyvėjimas šiuo laikotarpiu suprantamas: kadangi areštavus kun. A. Svarinską ir kun. S. Tamkevičių (kuruos jie laikė pagrindiniais *Kronikos* inspiratoriais, o gal ir leidėjais) *Kronikos* leidyba ir perdavimas į Vakarus nenutrūko, todėl toliau reikėjo intensyviai ieškoti jos redakcijos. *Kronikos* tolesnis egzistavimas rodė jų bejėgiškumą, diskreditavo jų veiklą prieš savo vadovybę Maskvoje. Ties šiame numeryje esančiu teiginiu, kad per 13 gyvavimo metų *Kronika* įrodė savo patikimumą, yra tulžinga (atrodo, H. Vaigausko) rezoliucija: *Drg.*

Radzevičiaus, kartu su drg. Lazarevičiumi reikia ruošti atkirtį, kuriuo paneigti „Kronikos“ informacijos patikimumą. Galima panaudoti faktus iš Kazimiero jubiliejaus švenčių.

Dar svarbesnė užduotis buvo nustatyti straipsnių autorius. Šiam tikslui būdavo pasitelkiamos visos KGB miesto skyriaus (ar rajono poskyrio) agentūrinės, operatyvinės ir techninės priemonės. H. Vaigauskas, analizuodamas iš agento Žilvino (Šiauliuose) gautą *Kronikos* 58-ąją numerį, rašo: *Dėl kun. Plioraičio pareiškimo. Aišku, kad jis įdėjo šį „kūrinį“. Būtinai pareikalausti pasiaiškinimo profilaktikos metodu. (Skaitykime [jį] kaip „Kronikos“ bendradarbių.) Kur KGB gerai dirba, gali prispausti kunigą. Jiems rūpėjo išsiaiškinti, kas yra Kronikos žinių autoriai ir spaudė savo darbuotojus, kad šie prispaustų ir užčiauptų „reakcionierius“.*

Iš KGB užrašytų ant 64-ojo *Kronikos* numerio komentarų atrodo, kad baudžiamojon atsakomybėn buvo numatoma patraukti ir kun. A. Šeškevičių SJ. Prie šio numerio yra teisininko (KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininko) V. Urbono išvada dėl šiame numeryje minimo kun. A. Šeškevičiaus „nusikaltimo“. Urbonas pripažįsta, kad nors nusikaltimas teisiškai yra pagrįstas – kun. A. Šeškevičiaus samprotavimai yra *idėjiškai žalingi, tačiau tai nėra pakankamas pagrindas baudžiamajai ar administracinei atsakomybei* ir pataria operatyvininkams *lanksčiau ir išradingiau dirbti.*

Nemažą kagėbistų susierzinimą sukėlė Vatikano radijo iš *Kronikos* 71-ojo numerio (1986 08 15) perduota žinia, kad Religijų reikalų tarybos įgaliotinis P. Anilionis susitikime su Katalikų Bažnyčios hierarchais priekaištavo, jog jie deramai nereagavo į valdžios padarytas Bažnyčiai nuolaidas. KGB parūpo, kas iš hierarchų palaiko ryšius su „reakcionieriais“, ir įsirašo užduotį: *išsiaiškinti, kas perduoda „Kronikai“ šią informaciją.*

Kaip matyti, visą laiką KGB intensyviai dirbo, norėdama nustatyti *Kronikoje* skelbtų (ir ypač per Vakarų radijo stotis paskleistų) žinių autorius, šių žinių plaukimo į *Kroniką* kanalų, jos leidėjų, perdavimo į Vakarus būdus ir t. t., kad po to operatyvinėmis ar represinėmis priemonėmis galėtų *Kroniką* likviduoti ar bent prislopinti jos skleidžiamą tiesos žodį.

„LKB KRONIKOS“ LEIDĖJAI IR REPRESIJOS PRIEŠ JUOS

1. Pirmasis KGB bandymas susidoroti su *LKB Kronika*

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika buvo pradėta leisti 1972 m. kovo 19 d., o tų pačių metų liepos 5 d. LSSR prokuratūra jai pradėjo baudžiamąją bylą. Bylą tirti buvo pavesta LSSR KGB.

Be abejo, KGB jau iki tol stengėsi nustatyti *Kronikos* pasirodymo aplinkybes – jos straipsnių autorius, leidėjus, informacijos šaltinius ir kt., tačiau, prokuratūrai priėmus sankciją, šis tyrimas įgijo oficialų, teisišką pagrindą. Per pusantrų metų KGB darbuotojams, matyt, pavyko šį tą nustatyti, nes LSSR KGB Tardymo skyriaus viršininkas plk. E. Kisminas 1973 12 14 rašo SSRS KGB Tardymo skyriaus viršininkui gen. lt. A. Volkovui ataskaitą apie *Kronikos* bylą. Jis rašo, kad iki šiolei išleista 7 *Kronikos* numeriai. Šeši numeriai persiųsti į užsienį. *Kronika* spausdinama rašomosiomis mašinėlėmis, dauginama ERA ir rotaprintu. Šie dalykai nustatyti operatyviniu tyrimu (sekimu, šnipinėjimu ir kt. priemonėmis) bei per tardymus. Toliau E. Kisminas rašo:

Suderinus su Lietuvos Komunistų partijos Centro komitetu ir KGB bei sankcionavus respublikos prokurorui, buvo numatyta 1973 m. lapkričio 19 d. pradėti realizuoti operatyvines bylas, atliekant kratas pas pagrindinius tyrimo objektus: kun. Algimantą Keiną, kun. Joną Buliauską, kun. Joną Lauriūną, taip pat pas Povilą Petronį, Petrą Plumų, Joną Stašaitį, Janiną Lumbienę, Juozą Urboną, Juozą Tarnauską, Joną Špoką, Vytautą Vaičiūną ir kitus.

<...> Atlikta 51 krata, kurių metu paimti 2 dauginimo aparatai ERA, 4-erios spausdinimo staklės, 15 rašomųjų mašinelių, apie 600 kg linotipinio šrifto, apie 30 egz. įvairių „Kronikos“ numerių ir 780

jos išspausdintų lapų, apie 3700 lapų kito pobūdžio nelegaliai išleistos religinės literatūros, 130 ideologiškai žalingos literatūros knygų, apie 300 kg popieriaus, 6 presai ir 5 specialūs įrišimo peiliai, 140 kg išspausdintų religinės literatūros lapų¹.

Toliau ataskaitoje rašoma, kad 1973 11 22 areštuotas Povilas Petronis. Kratų metu pas Kazį Gudą ir Adolfą Patriubavičių paimtos dvi P. Petroniui priklausančios EROS. Pas Juozą Veprauską, Joną Špoką ir Algimantą Razbicką paimtos taip pat P. Petroniui priklausančios spausdinimo staklės, rasti jo archyvai.

Tą pačią dieną areštuotas Petras Plumpa. Jis kaltinamas antisovietinės literatūros gamyba ir platinimu, vertimusi uždraustu amatu (poligrafija) ir fiktyvaus paso padirbdinimu. P. Plumpa kaltas neprisipažino ir tardomas atsisakė duoti parodymus.

Tą pačią dieną areštuotas Adolfas Patriubavičius, Algimantas Razbickas; jie kaltinami spausdinimo staklių laikymu ir įvairios literatūros spausdinimu.

1973 m. gruodžio 4 d. areštuotas Jonas Stašaitis. Jis pas Zenoną Urbaną buvo įrengęs spausdinimo stakles.

Tardymo tikslas – nustatyti LKB Kronikos spausdinimo ir platinimo iniciatorius. Tardė kpt. Markevičius (grupės vadovas), YSB² vyr. tardytojas mjr. Liniauskas, kpt. Pilelis, kpt. Marcinkevičius, leitenantai Gasparavičius, Balčiūnas ir Jurkštas. Daiktiniams įkalčiams apžiūrėti sudaryta 10-ies operatyvinių darbuotojų grupė³.

LSSR KGB archyve yra ši 16 tomų baudžiamoji byla. Povilas Petronis ir kiti iš pradžių baudžiamojon atsakomybėn buvo patraukti tiriant baudžiamąją bylą Nr. 345. Ši byla, kaip rašoma KGB dokumentuose, pradėta *dėl gaminimo ir platinimo „LKB Kronikos“, kurioje skleidžiami šmeižikiški prasimanymai, žeminantys tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką.*

Šioje byloje baudžiamojom atsakomybėn patraukti Povilas Petronis, Petras Plumpa, Jonas Stašaitis, Adolfas Patriubavi-

¹ LYA. F. K-1. Ap. 10. B. 388, l. 149–155.

² YSB – ypatingai svarbios bylos.

³ LYA. Baudž. b. Nr. 395 (arch. Nr. 47706/3). T. 1, l. 54–72.

čius, Algimantas Razbickas, Boleslovas Kulikauskas ir Jonas Ivanauskas. SSRS generalinis prokuroras R. Rudenko šios bylos tyrimą ir kaltinamųjų areštą paskutinį kartą pratęsė 1974 m. gegužės 15 d. iki rugpjūčio 22 d.⁴ Vėliau tiriant šią bylą baudžiamojon atsakomybėn buvo patraukti dar Juozas Gražys ir Virgilijus Jaugelis. Jie areštuoti LSSR KGB 5-ajai tarnybai tiriant grupinę operatyvinio tyrimo bylą (DGOR) Nr. 8 (KGB archyve jos nėra).

1974 08 07 nutartyje rašoma, kad parengtinio tardymo metu nustatyta, jog P. Petronis, P. Plumpa, J. Stašaitis, A. Patriubavičius ir V. Jaugelis šioje byloje susiję kaip nelegaliai leidę ir platinę *LKB Kroniką*; tardymo eigoje visų, išskyrus J. Gražio, nusikaltimai nustatyti, todėl jie išskirtini iš baudžiamosios bylos Nr. 345 ir prijungtini prie baudžiamosios bylos Nr. 395, kurioje buvo kaltinamas A. Patriubavičius, nes, kaip paaiškėjo, jie bendradarbiavo gamindami „nelegalią ir šmeižikišką literatūrą“. Parengtinis tardymas pavestas vyr. tardytojui mjr. Markevičiui. Taip beveik metus buvę baudžiamosios bylos Nr. 345 kaltinamaisiais jie (išskyrus J. Gražį) tapo baudžiamosios bylos Nr. 395 kaltinamaisiais. Iš baudžiamosios bylos Nr. 345 išskirta 790 dokumentų ir prijungta prie baudžiamosios bylos Nr. 395 (yra visas jų sąrašas⁵).

Visa tai, apie ką E. Kisminas rašė į Maskvą minėtoje ataskaitoje, daug išsamiau atsiskleidžia skaitant šią bylą.

Kaip nurodyta E. Kismino rašte, pagal Lietuvos KP CK ir prokuratūros sankciją, akcija tikrai pradėta 1973 11 19. Tą dieną Povilas Petronis sulaikytas, o kardomoji priemonė – suėmimas – paskirta lapkričio 22 d. Petras Plumpa sulaikytas 1973 11 20, o suėmimas paskirtas taip pat 22 dieną. Adolfas Patriubavičius sulaikytas 1973 11 20, o kardomoji priemonė – suėmimas – paskirta lapkričio 22 d. Jonas Stašaitis suimtas ir kardomoji priemonė – suėmimas – paskirta 1973 12 04. Virgilijus Jaugelis suimtas ir kardomoji priemonė – suėmimas – paskirta 1974 04 09.

⁴ LYA. Ten pat. T. 4, l. 29.

⁵ Ten pat. T. 1, l. 2–4.

Iš kai kurių šių asmenų tardymų protokolų paaiškėja *Kronikos* ir kitos pogrindžio religinės bei patriotinės literatūros gamybos, dauginimo ir platinimo faktai. (Su sarkazmu galima pasidžiaugti, kad nėra to blogo, kas neišeitų į gera: jei visi tardomieji būtų taip laikęsi kaip Petras Plumpa ir Virgilijus Jaugelis, šiandien daugelį faktų vargu ar įmanoma būtų atsekti – jie nieko tardytojams neatskleidė.)

Kadangi, nepaisant atskirų asmenų laikysenos per tardymus, kiekvienas iš jų (išskyrus gal tik A. Patriubavičių) svariai prisidėjo ne tik prie *Kronikos*, bet ir kitos religinę bei išsivadavimo dvasią gaivinančios literatūros gamybos, dauginimo ir platinimo, apie kiekvieną pakalbėsime atskirai.

Povilas Petronis

Jis buvo vyriausias metais, labai atsidavęs religinės literatūros spausdinimui ir platinimui. KGB, regis, irgi jį laikė vienu iš pagrindinių organizatorių. Jis gimęs 1916 10 22 Kupiškio r., Gumbelių kaime. Iki karo kurį laiką gyveno saleziečių vienuolyne Italijoje. Nuo 1954 m. dirbo medicinos felčerių punkto vedėju Semeliškėse ir Kasčiukiškėse. Nuo 1971 m., kai Raseiniuose milicija sulaukė vieną jo maldaknygių platintoją, jis ėmė slapstytis ir visas jėgas skyrė pogrindžio religinės literatūros

Areštuotasis Povilas Petronis. (Iš buv. KGB archyvo)

leidybai. Kai buvo suimtas, jį tardyti pavesta kapitonams Markevičiui (tardytojų grupės vadovui), Pileliui ir Marcinkevičiui, leitenantams Gasparavičiui, Balčiūnui ir Jurkštui. Paskui tardytojų grupė dar papildyta mjr. Liniausku, pplk. Petruškevičiumi ir vyr. ltn. Daugalu.

Povilas Petronis pagrindžio religinę literatūrą spausdinti pradėjo 1968 m., kai Žasliuose kun. dr. Juozas Stakauskas (miręs 1972 m.) jį supažindino su *Kostu* (Jonu Stašaičiu), iš kurio nusipirko spausdinimo stakles, šriftą ir pradėjo spausdinti maldaknyges *Jėzus ir aš*, nes maldaknygių ir katekizmų labai trūko. Spausdinti paragino kun. J. Stakauskas. Su J. Stašaičiu susitikdavo Kaune, Vaidoto g. Iš jo gavo maldaknygių – *Jėzus ir aš*, *Aukštyn širdis*, knygelių *Jaunos sielos religinis auklėjimas*, *Aušros žvaigždė* ir kt. Iš Stašaičio jis gavo nusidėvėjusią ERA. 1973 11 08 su Petru Plumpa ir Vytautu Vaičiūnu nuvyko pas Kauno rajono Šlienavos kaimo gyventoją Kazį Gudą, kur turėjo sumontuoti ir išbandyti tą ERA. Jos išbandymui paliko kun. St. Ylos knygą *Dabarties žmogus* ir rašomąją mašinėlę išspausdintą knygelę *Patarimai, kaip laikytis tardymo metu* – ją buvo gavęs iš seno kauniečio teisininko Konstanto Kristučio, mirusio 1973 m. (Tardomieji dažnai „kalte“ suversdavo mirusiam žmogui, norėdami išvengti išduoti kitus.) Vėliau, matyt, turimų KGB sekimo duomenų priremtas prie sienos, prisipažino, kad ERA parūpino Vytautas Vaičiūnas, o jos dalis laikė ir išvežė į Šlienavą iš Jono (Špoko) namų (Kaunas, Baršausko g. 5). Tai buvo jau antroji ERA, kuria buvo dauginama pagrindžio religinė spauda. Su *Bronium* (Petru Plumpa) sakosi pažįstamas nuo 1971 m., su Vytautu Vaičiūnu – nuo 1945 m., kai šis mokėsi Vytėnuose saleziečių progimnazijoje, kur P. Petronis mokytojavo. Jo rašomąją mašinėlę *Moskva* KGB paėmė 1973 11 20 kratos metu pas Konstanciją Skauradytę (Kaune, Rusų g. 11).

Iš KGB tardytojų pateikiamų klausimų matyti, kad jie žinojo daug adresų, ryšių, tik tiksliai nežinojo tų ryšių pobūdžio. Jie teiraujasi apie daugelį jų sekamų žmonių, sakysim, kokia jo pažintis su kun. J. Zdebskiu. Jis atsako, kad girdėjęs vieną jo pamokslą Prienuose. O pas Marijoną Vilkaitę-Šalčiuvienę (Kaune, XIV Kranto g. 23) buvo įsirengęs spausdinimo

stakles, kur išspausdino per 1000 maldaknygių *Jėzus ir aš*, 600–700 egz. brošiūros *Aušros žvaigždė* ir kt. Maldaknyges ir religinę literatūrą jis veždavo ir pardudavo daugiausia moterims (perpardavinėtojomis) net į Žemaitiją. Dažnai jį savo motoklu pavėžėdavęs Vytautas Vaičiūnas.

Iš tardymų protokolų paaiškėja jo daugiašakė veikla spausdinant religinę literatūrą. Antai jis nupirkęs Reginai Strašinskieniui rašomąją mašinėlę (šiai sugedus, nupirkęs kitą). Ji išspausdinusi jo paties parašytą apybraižą *Tragedija Dainavos šalyje* (apie Danutę Burbaitę, vietoj išniekinimo pasirinkusią mirtį), *Lietuviškojo charakterio problema*, *Žvilgtelėjus į gyvenimą*, *Pirma pamoka*, *Ateistas bažnyčioje*, *Turininga pamoka* ir kt.

Išaiškėja daug religinės literatūros įrišimo punktų: pas Juozą Urboną (Kaune, K. Markso g. 13–4), Antaną Pocių (Plungėje), Mariją Jasėnienę (Vievėje), Juozą Gražį (Kaune, Višinskio g. 44/7). Jis rūpinęsis, kad Petras Plumpa ir kiti pamokytų žmones įrišimo amato.

Kita ERA ilgą laiką dirbęs P. Plumpa. Ji buvo įrengta Kaune, Kalniečių g. 113. 1973 m. rugpjūčio mėn., kai saugumas jau lipo ant kulnų, P. Petronis surado ERAI kitą vietą – pas Ežerėlio (Kauno r.) gyventoją Adolfą Patriubavičių ir pasiūlė P. Plumpai ją pervežti. ERA anksti rytą Kalniečių g. 113 pakrovė pats P. Petronis ir *Bronius* (*Bronius*, *Andrius*, *Kazimieras* – tai vis konspiraciniai P. Plumpos vardai), o pervežė V. Puodžiukynas. Pas A. Patriubavičių ERA sumontavo ir su ja toliau dirbo P. Plumpa. Paskui dauginti pamokė ir A. Patriubavičius, perspėdamas, kad jį (Plumpą) gali greitai suimti. A. Patriubavičius padaugino *Kronikos* 6 numerį bei kelis egzempliorius 7 numerio. Įrišo Juozas Gražys.

Tardymų eigoje paaiškėja, kad spausdinimo stakles gamino Jonas Stašaitis (Vilniaus r., Salininkai). Iš viso jis pagamino 7-erias stakles. Penkerias iš jų perdavė P. Petroniui, šis savo ruožtu jas įrengė įvairiose vietose. Jo staklėmis maldaknygės *Aukštyn širdis* buvo spausdinamos Kaišiadorių r., Karsakų k. (spausdino Kriaučiūnienė). Kitos buvo įrengtos pas Algimantą Razbicką (Kaune, Pakopų takas 9–1). Buvo spausdinamos jo

parašytos brošiūros *Mūsų bočių takais, Jaunos sielos religinis auklėjimas*. Pastarąją spausdino J. Stašaičio padarytomis staklėmis Liudas Brukštas (Vilniuje, L. Giros g. 41–4).

Kratų metu pas Algimantą Razbicką ir Joną Špoką KGB surado daug P. Petronio knygų (pasak jų – jo archyvą).

Su Jonu Stašaičiu Povilas Petronis irgi buvo pažįstamas nuo tų laikų, kai dirbo saleziečių vienuolyno progimnazijoje Vytėnuose (1945 m.), o *Andrių* (P. Plumpą) pažinojo tik nuo 1971 m., kai šis vedęs apsigyveno su žmona Kaune pas Marijoną Vilkaitę-Šalčiuvienę.

Andrius labai daug padėjo: Kaišiadorių r., Karsakų k. jis pamokė staklėmis spausdinti Kriauciūnienę ir Pamarnackaitę. Su P. Plumpa ir J. Stašaičiu bendrai veikė 1968–1973 m. Viena iš priešpaskutinių tardymų P. Petronis pasakė: *Minėtą nelegalų darbą* [t.y. spausdinimą, dauginimą, platinimą] *dirbu ne pasipelnijimo tikslais, o dėl savo idėjinių įsitikinimų. Joje* [rastoje jo užrašų knygelėje] *nurodžiau, kad Jonas Stašaitis, kuris išleido pirmąją produkciją, taip pat dirba ne tik už pinigų, bet ir iš pasiaukojimo*⁶.

Petras Plumpa

Apie jo gyvenimą ir veiklą šioje byloje sužinome tik iš kaltinamųjų ar liudytojų apklausų protokolų; jis pats labai santūrus – į daugumą tardytojų klausimų atsisako atsakyti. Jį sulaikė 1973 11 20 LSSR KGB vyr. tardytojas kpt. J. Marcinkevičius Kaune. Po poros dienų jam skiriama kardomoji priemonė – suėmimas dėl to, kad

*siekdamas susilpninti tarybinę valdžią, pradėjo gaminti ir platinti literatūrą, kurioje skleidžiami tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką žeminantys šmeižtiški prasimanymai. Be to, 1970 m. suklastoto savo pasą ir nuo to laiko gyvena svetima Pluiros pavarde*⁷.

1973 11 19 jo žmonos bute (Kaune, Basanavičiaus al. 50–208) kratos metu rasta *Kronikos* 7 numerio atskirų lapų lietuvių ir rusų kalbomis, 2 metalo lapai, 7 užrašų knygelės. (Jis *Kronikos* 7 numeryje esantį *Kreipimąsi į mokytoją* vertė į rusų k.)

⁶ Ten pat. T. 1, l. 353.

⁷ Ten pat. T. 2, l. 2.

Areštuotasis Petras Plumpa. (Iš buv. KGB archyvo)

Areštuotojo anketos duomenys: Petras Plumpa gimęs 1939 m. sausio 6 d. Rokiškio r., Suvainiškio kaime. 1958 m. nuteistas 7-eriems metams lagerio už tai, kad priklausė jaunimo (daugiausia iš Pandėlio) pagrindinei organizacijai *Laisvę Lietuvai*. Turi du vaikus: sūnų Tomą ir dukterį Teresę. Plačiau apie jo gyvenimą sužinome iš 1974 02 20 jo rašyto pareiškimo tardytojui kpt. Lazarevičiui: kaip jam, grįžusiam iš lagerio, nuo 1966 m. saugumas ir milicija neleido niekur įsiregistruoti ir dirbti net paprasčiausiu juodadarbiu. Iš paskutinės darbovietės – Kauno *Žemprojekto* irgi saugumo ir milicijos buvo priverstas išeiti. Nuo to laiko jis pradėjęs dirbti privačiai.

Toliau jis rašo:

Dabartinė mano bylos eiga rodo, kad yra panašiai elgiamasi ir su kitais žmonėmis, kurie turėjo nelaimės su manimi bendrauti, o tuo labiau su tais, kurie man kuo nors yra padėję. Todėl aš būčiau didelis niekšas, jei apie savo pažįstamus tardytojui duočiau kokių nors žinių, nes aš neturiu moralinės teisės daryti nemalonumų tiems žmonėms, kurie palaikė mano fizinį ir moralinį gyvenimą per tuos visus diskriminavimo metus. Šis mano nusistatymas yra galutinis ir jis nepasikeis nei tardymo, nei teismo metu, nebent žmonės patys norėtų, kad apie juos liudyčiau⁸.

KGB surinko apie jo gyvenimą daug dokumentų: pirmiau-

⁸ Ten pat. T. 2, l. 105–110.

sia peržiūrėjo 1958 m. *Laisvę Lietuvai* organizacijos grupinę baudžiamąją bylą Nr. 44614/3, padarė teismo nuosprendžio jam išrašą, surinko duomenis, kur buvo įregistruotas ir kuo dirbo grįžęs po pirmojo įkalinimo, padarė 1970 05 30 santuokos akto įrašo kopiją, surinko duomenis apie žmonos darbą. Byloje įsegti vaikų gimimo aktų įrašų nuorašai, jo 1973 10 17 pareiškimas Mordovijos ASSR vidaus reikalų ministerijai, kad grąžintų 1970 m. jiems pasiūtą jo pasą, nes jautėsi turįs teisę savęs nelaikyti SSRS piliečiu (milicija neleido įsiregistruoti Vilniuje, o SSRS konstitucija garantuojanti piliečių teisę pasirinkti gyvenamąją vietą) ir kt. Yra labai įdomus 1973 09 22 jo pareiškimas Kauno miesto Lenino rajono vidaus reikalų skyriaus viršininkui, kur išdėstyta motyvacija, kodėl jis negalėjo dirbti valstybinėse įstaigose ar įmonėse ir todėl 1973 09 18 Plungės rajono milicijos sulaikytas Rietave (drauge su kun. Juozu Zdebskiu ir Virgilijum Jaugeliu) buvo pripažintas valkataujančiu. Čia paaiškina ir savo Plumpos pavardės perdirbimo į Pluiros motyvus (rus. *Plumpa* ir *Pluira* – reikėjo pakeisti tik vieną – *m* – raidę): kad jo šeimos nepersekiotų jo praeities „uodega“, kaip persekiojo jį⁹.

1973 11 28 nutarimu jam paskirti tardytojai: YSB vyr. tardytojas mjr. Liniauskas, vyr. tardytojai kapitonai Pilelis, Marcinkevičius ir tardytojai leitenantai Gasparavičius, Balčiūnas ir Jurkštas. Vėliau dar pridėjo vyr. tardytoją kpt. Lazarevičių bei YSB vyr. tardytoją pplk. Petruškevičių bei vyr. lt. Daugalą. Pirmojo tardymo (1973 11 20) metu P. Plumpa dar šį tą papasakoja apie savo gyvenimą – kaip 1962 m. lageryje tapo sąmoningu tikinčiuoju. Tačiau kai kalba pakrypsta apie *Kroniką*, jis iš karto pateikia savo sukurtą versiją, kad 5, 6 ir 7 numerius gavo iš kažkokio Stanislovo Vilniaus krašte. Apie *Kronikos* gamybą ir platinimą jis nieko nežinąs. Nepaisant to, 1973 11 29 parašomas nutarimas patraukti jį kaltinamuoju dėl to, kad, *siekdamas susilpninti tarybų valdžią, gamino ir platino LSSR teritorijoje literatūrą, kurioje skleidžiami tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką žeminantys šmeižikiški prasimanymai*. Ir priduriama,

⁹ Ten pat. T. 2, l. 57–60.

Ežerėlyje (Kauno r.) P. Plumpos įrengta ERA, su kuria dauginta LKB Kronika. (Iš buv. KGB archyvo)

kad P. Plumpos padarytus nusikaltimus patvirtina liudytojų (bet ne jo paties) parodymai bei daiktiniai įrodymai. Tą pačią dieną tardytojui kpt. Marcinkevičiui ir prokurorui J. Bakučioniui perskaičius šį kaltinimą, P. Plumpa pasakė: *Dėl pareikšto man kaltinimo aš nieko nenoriu paaiškinti ir jokių parodymų neketinu duoti. Jeigu manysiu, kad tai reikalinga, duosiu parodymus teisme*¹⁰.

Tardomas dėl EROS montavimo ir darbo su ja pas A. Patriubavičių, dėl bendradarbiavimo su P. Petroniu, jis atsisako patvirtinti net tada, kai tie (ir Patriubavičienė) akistatoje jį atpažįsta. Tardomas dėl kun. J. Zdebskio, V. Jaugelio ir jo sulaikymo Rietave (1973 09 18) atsisako apie juos ką nors pareikšti: <...> *jie manęs neįpareigojo apie juos kalbėti*¹¹. Tardytojai J. Marcinkevičius, T. Lazarevičius jį tardo po tris ir daugiau valandų ir negauna nė vieno atsakymo. *Neturiu ką atsakyti<...> Nematau reikalo atsakyti<...> Tai liečia kitus asmenis<...>* ir panašūs atsakymai būdingi per jo tardymus. Suprantama, kad tokia P. Plumpos laikysena iki kraštutinumo siutino kagėbistus, tačiau tai buvo, be abejo, jo ryžtingas

¹⁰ Ten pat. T. 2, l. 79–82.

¹¹ Ten pat, l. 100.

P. Plumpos padauginti spaudiniai. (Iš buv. KGB archyvo)

apsisprendimas – kad ir labiausiai bus baudžiamas teisme, nieko neišduoti.

1974 08 01 jam surašomas naujas nutarimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn už tai, kad 1972 m. Kaune, Kalniečių g. 113, Semaškos-Semaškevičiaus bute¹² kartu su Juozu Gražiu įrengę ERA, ja padaugino *Kronikos* 1, 2, 3, 4, 5 numerius. Taip pat padaugino JAV išleistos knygos *Tau, Lietuva* ištraukas, J. Girniaus knygą *Lietuviškojo charakterio problema*, leidinius *O Solženicyne!* (rusų k.), *Iš SSRS 1939–1941 metų užsienio politikos istorijos*, *Beprotybės klausimas*.

Toliau kaltinamas tuo, kad 1973 m. liepos mėnesį kartu su P. Petroniu pervežė ERA iš Kalniečių g. 113 į Kauno r., Ežerėlio k. pas Adolfą Patriubavičių, ten ją įrengė ir Patriubavičių pamokė su ja dirbti. Davė Patriubavičiui padauginti *Kronikos* 6 ir 7 numerius. P. Petronis juos padauginčius davė įrašyti Juozui Gražiui.

Kaltinamas ir tuo, kad 1973 m. lapkričio mėn. kartu su P. Petroniu įsigijo antrą ERA, kurią sumontavo Kauno r., Šlienavos k. pas Kazį Gudą. Pamokė įrašyti knygas vilnietę Vencislavą Valantėlytę ir kaunietį Petrą Peckų.

¹² Iš tikrųjų tai buvo Juozo Gražio butas.

1972 m. pradžioje jis su P. Petroniu atvežė į Kaišiadorių r., Karsakų k. pas Oną Kriaučiūnienę maldaknygės *Aukštyn širdis* linotipinį rinkinį bei spausdinimo stakles ir išmokė jomis spausdinti kaunietę Genovaitę Muliarčikienę.

Taigi, kaip matyti iš pateiktų kaltinimų, KGB suvokė, koks jo vaidmuo pagrindinės religinės literatūros gamyboje, o svarbiausia – *Kronikos* leidyboje, dėl kurios iš esmės ir buvo pradėta ši baudžiamoji ir dar ne viena operatyvinė byla.

Jonas Stašaitis

Jį suimti LSSR prokuroro A. Kairelio sankcija buvo duota 1973 12 05 ir kitą dieną jis suimtas. Tai irgi Vytėnų saležiečių auklėtinis, gimęs 1921 m. ir iki arešto gyvenęs Vilniaus r., Salininkuose. Dirbo Salininkų MSV¹³ techniku. Krata jo bute atlikta anksčiau – 1973 11 20: rasta daug religinės literatūros, maldaknygių, padaugintų rašomąja mašinėle arba ERA, B. Brazdžio eilėraštis, daug fotonuotraukų, lapelių su adresais ir telefonais. Jis turi žmoną ir dvi dukteris – 1953 m. gimusią Neritą (KGB duomenimis, vienuolę) ir 1956 m. gimusią Birutę. MSV išduotoje charakteristikoje apibūdinamas teigiamai, tik pabrėžiamas jo religingumas: savo namuose rengdavęs gegužinės pamaldas, į kurias rinkdavęsis jaunimas ir moksleiviai. Iš įrašų darbo knygelėje paaiškėja, kad 1949 m. buvo ištremtas į Irkuto sritį (Baikalo ežero Olchono salą) ir į Lietuvą grįžo 1957 m. Jam tardyti paskirti tardytojai mjr. Liniauskas, kapitonas Markevičius (grupės vadovas), Marcinkevičius, Lazarevičius, leitenantai Balčiūnas, Gasparavičius ir Jurkštas. Vėliau papildyta YSB vyr. tardytoju pplk. Petruškevičiumi bei lt. Daugalu.

Po kelių kagėbistams nesėkmingų tardymų 1973 12 21 J. Stašaitis rašo platų paaiškinimą, kur įrodinėja, kad tikinčiųjų apsirūpinimas maldynais ir religine literatūra yra jų pačių reikalas, nes šių klausimų nesprenžia nei Bažnyčia, nei vyriausybė. Reikia, jo nuomone, ne teisti žmones už šią veiklą, o spręsti problemą. Aiškina, ko nori katalikai: turėti mokyklas, spaudą, kultūros namus, religinių reikmenų dirbtuves, parduotuves ir t. t.

¹³ MSV – melioracijos statybos valdyba.

Areštuotasis Jonas Stašaitis. (Iš buv. KGB archyvo)

Iš tolesnių tardymų paaiškėja, kad vienerias spausdinimo stakles jis perdavė Zenonui Urbanui. Tardomas, kokie jo ryšiai su Vencislava Valentėlyte (Vilniuje), su *Andriumi* (Petru Plumpa), kokie susitikimo su P. Petroniu Kaune karių kapinėse, religinių sambūrių pas Oną Mačiūnaitę Kaune (Mickevičiaus g. 23) tikslai, kokie jo ryšiai su Virgilijumi Jaugeliu, kuriuo tikslu jam perduotas spaudos lanko atspaudo pavyzdys su puslapių išdėstymo planu. Atsiskleidžia jo plati veikla apūpinant pagrindinę religinę spaudą staklėmis: nuo 1967 m. jis 5-erias pagamintas spausdinimo stakles perdavęs P. Petroniui, o vienerias – Zenonui Urbanui, kuriam pavedęs spausdinti maldyną *Marija, gelbėk mus*. Apie 1969 m. P. Petronis buvo iškėlęs idėją sukurti pagrindinę maldaknygių spausdinimo ir dauginimo organizaciją. P. Petronio paprašytas, apie 1970 m. dirbti spausdinimo staklėmis išmokęs Petrą Plumpą. Tardytojai smulkiai teiraujasi apie staklių gamybą, jų transportavimą (veždavo net geležinkelio keleiviniame vagonė), montavimą ir kt. Juos domino, ar nepažįstas Vlodo Lapienio (Vilnius, Dauguviečio g. 5–11). Atsako, kad pažįstas tik senyvą vyrą *Vladelį* iš Šv. Onos bažnyčios choro.

Nuo 1974 03 14 tardymuose KGB pradeda domėtis *Kronikos* leidyba. Pradžioje kuriama versija apie kažkokį *Vincelį*,

kurio sutaisytu rotatoriumi jis išspausdinęs 200 egz. *Kronikos* 6-ojo numerio ir Kaune prie karių kapų juos perdavęs jo pasiuntinei – vienai moteriai. Kas *Vinceliui* išspausdino vaškuotes, jis nežinąs, o vaškuočių atraižas jis gavęs iš Liucijos Atkočiūnienės (Vilnius, Tverėčiaus g.), kuri Vilniaus miesto vykdomajame komitete dirbo su rotatoriumi.

Tačiau jo pateikta Vincelio versija KGB nepatikėjo ir *Kronikos* 6 numerio siūlo galą ėmė vynioti toliau. 1974 04 02 paaiškėja, kad *Kronikos* 6-ajam numeriui jis gamino vaškuotes ir drauge su Virgilijumi Jaugeliu jį spausdino iš P. Petronio gautu ir Kauno r., Viršužiglio k. pas miškininką Joną Ruką įrengtu rotatoriumi. Kitos spausdinimo staklės buvo Šlienavos kaime pas Albiną Sprangauską. O Jaugelį pažįstąs nuo 1972 m. iš religinių sambūrių, kuriuose jis nuolat dalyvaudavęs.

1974 06 25 J. Stašaitis KGB įteikia antrąjį pasiaiškinimą, kuriame iš esmės nagrinėja SSRS vykdomą baimės ir smurto politiką. Jis sako, kad valdžia *Kroniką* laiko šmeižikišku leidiniu, o ne tik tikintieji, bet ir netikintieji juo žavisi. Valdžia nubaudė kun. J. Zdebskį už vaikų katekizavimą, o liaudis jį laiko didvyriu. *Verta susimąstyti*, – toliau rašo jis, – *kodėl vyriausybės ir liaudies nuomonės nesutampa. Dėl to, kad eina „LKB Kronika“, kad P. Petronis ir kiti slapta spausdina maldaknyges, kalta valdžia, kuri varžo laisves ir pažeidžia teises. <...> Netinkamas šios bylos sprendimas turės neigiamų padarinių tiek viduje, tiek pasaulinėje arenoje*¹⁴. (Šie žodžiai net pabraukti: pasaulio nuomonė iš tiesų KGB baugino.)

Tame pačiame lape J. Stašaitis klausia: *Kuo remiasi tarybinio valdymo sistema?* – ir atsako: – *Remiasi baimės principu. <...> Paprasto tarybinio piliečio gyvenimo atmosfera yra prisigėrusi baimės jausmo ir nenuoširdumo. Jo naivoką nuomonę, kad katalikams geriausia išeitis dabar būtų patiems likviduoti „Kroniką“ ir drąsiai bei garbingai kreiptis į vyriausybę su prašymu atsižvelgti į jų religinius įsitikinimus ir iš to išplaukiančius atitinkamus reikalavimus bei gyvenimo sąlygas*¹⁵, – KGB vėl pasibraukė. Šie KGB pabraukimai nereiškė

¹⁴ Ten pat. T. 3, l. 141, 142.

¹⁵ Ten pat, l. 143.

J. Stašaičio pagamintos ir J. Špoko name (Kaunas, Baršausko g. 5) įrengtos linotipinės spausdinimo staklės. (Iš buv. KGB archyvo)

jų nuoširdaus susimąstymo, o tik psichologinę klastą, kaip elgtis su tardomuoju, kad jis dar daugiau atsiskleistų. SSRS politikos, kuri persekiojo ne tik tikinčiuosius, bet ir kiekvieną laisvės polėkį puoselėjantį žmogų, negalėjo pakeisti ne tik J. Stašaičio kreipimasis, bet gal net ir kai kurių realybę suvokiančių KGB darbuotojų pasyvus pritarimas: baimė, klasa, melas, smurtas buvo visos SSRS vidaus politikos varomoji jėga.

Ir iš tiesų 1974 06 26 per tardymą J. Stašaitis atskleidžia (ir istorijai palieka) naujų faktų apie *Kronikos* leidybą. Jis sakosi apie tai kalbėjęsis su kun. J. Zdebskiu dar prieš jo antrąjį areštą, o po kratos J. Stašaičio bute 1973 11 20 pas jį vėl apsilankė kun. J. Zdebskis ir domėjosi krata: kas krėtė, ko ieškojo ir t. t. Kun. J. Zdebskis išreiškė mintį, kad, pasirodžius naujam *Kronikos* numeriui, suimtųjų padėtis turėtų pagerėti, nes apie KGB siautėjimus sužinos pasaulis. J. Stašaitis jam sakęs, kad tada pasunkėtų kun. J. Zdebskio padėtis, nes jis, kaip labai veiklus, būtų įtariamas *Kronikos* leidyba.

J. Stašaitis pasakoja ir apie savo lankymąsi Simne 1972 m. pas kun. Sigitą Tamkevičių. Apie tai jis buvo kalbėjęsis su kun. J. Zdebskiu. Kun. Sigitą jis prašęs padėti platinti maldaknyges bei vadovauti rekolekcijoms nelegalioje kunigų seminarijoje. Niekuo nemotyvuodamas, kun. S. Tamkevičiaus ryšius, bet J. Stašaitis atsako nieko konkretaus nežinąs: girdėjęs, kad jie pažįstami. Iš kun. J. Zdebskio, o gal iš P. Petronio girdėjęs, kad kun. J. Zdebskis draugauja su Petru Plumpa, bet kas juos sieja, – jis nežinąs.

Jis atpažįsta kratos metu pas Virgilijų Jaugelį paimtas vaškuotes (spausdintas Onos Volskienės), rašomąją mašinėlę, kuria buvo spausdinta vaškuotė, pas Joną Ruką paimtą rotatorių, kuriuo su V. Jaugeliu daugino *Kronikos* 6 numerį bei pas J. Špoką, A. Razbicką, Z. Urbaną ir L. Brukštą rastas jo gamintas spausdinimo stakles. Sakosi, kad iš gautų už maldaknyges 15 200 rublių bei iš P. Petronio gautų 1500 rublių didžiąją dalį išleido popieriui, klijams, dažams įsigyti, o apie 20% skyrė nelegalios kunigų seminarijos išlaikymui, apie kurios veiklą jokių parodymų neduosiąs. Prisipažįsta, kad nelegalioje kunigų seminarijoje jis dėstęs logiką, filosofijos įvadą, gnoseologiją ir psichologiją. Atlyginimo už tai negaudavęs. Daugiau ką nors apie ją kalbėti atsisakė¹⁶.

1974 07 31 rašoma nutartis Joną Stašaitį patraukti kaltinamuoju. Joje rašoma:

Jonas Stašaitis su Povilu Petroniu ir Petru Plumpa nuolatos bendraudami nuo 1968 metų organizavo asmenų grupę, kuri, dangstydamasi tikėjimo skelbimu, gamino ir platino literatūrą, savo turiniu skatinančią piliečius atsisakyti nuo visuomeninės veiklos ir pilietinių pareigų vykdymo. Jis pagamino 7-erias spausdinimo stakles. Iš jų 5-erias pardavė Petroniui, išmokė P. Plumpą spausdinti.

Toliau nutartyje rašoma:

*Taip pat J. Stašaitis skleidė žinomai melagingus prasimanymus, žeminančius tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką, dauginamas tokio turinio literatūrą*¹⁷.

¹⁶ Ten pat, l. 196, 197.

¹⁷ Ten pat, l. 199, 200.

Virgilijus Jaugelis

Jam skirti kardomąją priemonę – suėmimą KGB nutaria tik 1974 04 05. Pasirašo KGB kpt. J. Markevičius, plk. E. Kisminas, KGB pirmininkas gen. mjr. J. Petkevičius ir prokuroras A. Kairelis. Krata jo gyvenamoje vietoje (gyveno Kaune, Kalnų g. 7–4, drauge su tėvais) buvo atlikta pačioje šios didžiosios KGB operacijos pradžioje – 1973 11 20. Kratos metu rasta dogminės ir moralinės teologijos namudinės gamybos vadovėlių (jis mokėsi pagrindinėje kunigų seminarijoje), *Evangelija gyvenime*, *Įvadas į filosofiją*, A. Maceinos *Niekšybės paslaptis* ir daug kitos religinės literatūros. Rastas ir krepšys su vaškuotėmis bei kitais lapeliais, tačiau tąkart tardomas V. Jaugelis tvirtino, kad krepšį pasaugoti jam davęs nepažįstamas asmuo.

1974 04 09 jo namuose padaroma antroji krata. Krėtė KGB mjr. Pilelis. (Idomu, kad kratoms KGB turėjo savo pastovius kviestinius. Antai krečiant pas V. Jaugelį, abu kartus kviestinė buvo Violeta Aržuolaitienė, gyv. Kaune.) Iš bylos neaišku, kur jis buvo areštuotas, tačiau 1974 04 11 KGB praneša jo motinai ir Kauno medicinos mokyklos direktoriui (kur V. Jaugelis dirbo kūriku), kad jis areštuotas ir kalinamas Vilniuje, a/d 17 (vadinamajame KGB tardymo izoliatoriuje).

Areštuotasis Virgilijus Jaugelis. (Iš buv. KGB archyvo)

Iš areštuotojo anketos paaiškėja šykštūs jo gyvenimo duomenys: gimęs 1948 09 09 Kaune, gyvenantis Kalnų g. 7–4, baigęs vidurinę mokyklą, dirbęs vairuotoju, kūriku. Dėl prastos sveikatos yra ne karo prievolininkas. Tėvas – Vincas Jaugelis, motina – Monika, brolis – Augustinas (gim. 1944 m.). Surinktos iš visų buvusių darboviečių charakteristikos: iš II ligoninės, *Priekalo* gamyklos, Kauno taksi parko, Kauno šilumos tinklų, priešgaisrinės apsaugos, *Jiesios* gamyklos ir paskutinės darbovietės – Kauno medicinos mokyklos.

1974 06 10 paskelbiamas jo tardytojų sąrašas: YSB vyr. tardytojai papulkininkiai Liniauskas ir Petruškevičius, mjr. Markevičius (grupės vadovas), kapitonas Marcinkevičius, Lazarevičius, leitenantai Balčiūnas, Gasparavičius ir Jurkštas bei vyr. lttn. Daugalas. Tačiau jo tardymai prasidėjo dar prieš areštą – po pirmosios kratos. 1973 11 20 per tardymą (tardė kpt. Platinskas) jis pareiškė, kad rastą religinę literatūrą gavęs iš nepažįstamų asmenų ir naudojęs savišvietai. *Kronikos* vieną numerį gavęs iš nepažįstamos moters Kauno *Katedroje* ir jį grąžinęs, o aptiktąjį krepšį su vaškuotėmis prašęs pasaugoti nepažįstamas asmuo.

1974 01 17 vėl jį kaip liudytoją tardo kpt. Lazarevičius. Labiausiai domina krepšys su vaškuotėmis. Tačiau V. Jaugelis pareiškia: *Iš manęs per kratą buvo paimta religinė literatūra. Šitai aš laikau nusikaltimu ir visus, kurie tai vykdė, laikau nusikaltėliais.* (Kadangi tuo buvo pažeistas įstatymas, jis atsisako duoti parodymus¹⁸.)

1974 m. balandžio 9, 10 ir 11 d. per tardymus (dar kaip įtariamasis) jis papasakoja savo autobiografiją: baigė Kauno 18-osios vidurinės mokyklos 8 klases, įstojo į Kauno politechnikumo autotransporto remonto ir eksploatacijos specialybę, bet specialybė nepatiko ir išstojo. Po to įstojo į vakarinę mokyklą, pradėjo dirbti kroviku Kauno II klinikinėje ligoninėje. Mokslas sekėsi neblogai. Baigęs vidurinę mokyklą, bandė stoti į Kauno kunigų seminariją, bet gavo neigiamą atsakymą. Nuo minties įstoti ir dabar neatsisakęs. Balandžio 11 d. per tardymą sakosi nei J. Stašaičio, nei jokio *dėdės*

¹⁸ Ten pat, l. 287, 288.

Petro nepažįstas, pas joki Joną Ruką Kauno r., Tursovo k. nesilankęs.

Nepaisant jo neigimų, 1974 04 18 parašomas nutarimas jį patraukti kaltinamuoju pagal LSSR BK 68 str. I dalį ir imamas tardyti jau kaip kaltinamasis. Tačiau ir toliau jis neigia gaminę ir platinę *Kroniką*.

1974 04 24 akistatoje atpažintas Jono Ruko, jis toliau neigia pas jį buvęs ir sako netikįs jokiais J. Stašaičio parodymais, reikalauja su juo akistatos. Ir tik po akistatos su J. Stašaičiu pamato, kad beprasmiška neigti *Kronikos* 6-ojo numerio spausdinimą. Tačiau toliau tvirtina nepažįstas jokio Juozo Gražio ir nedavęs jam įrišti *Kronikos* 6 numerio. Neigia ir lankymąsi religiniuose sambūriuose Mickevičiaus g. 23, o į klausimą, ko ir su kuo lankėsi Rietave 1973 m. rugsėjo mėn., atsako, kad tai jo asmeninis reikalas ir jis neaiškinsi. Atsisako paaiškinti ir kodėl neatsakęs į klausimus. Jis prisiima atsakomybę, kad visus 100 egz. *Kronikos* 6-ojo numerio pats įrišęs ir išplatinęs. Kur ir kam – nesakysiąs. Į klausimą, kodėl daugino *Kroniką*, atsako: *Dėl to, kad ten rašoma tiesa ir kad žmonės sužinotų tiesą apie tikinčiųjų persekiojimus*. Tardytojas sako, kad *Kronikos* 6 numeryje pateikti faktai apie Druskininkų ligoninės vyr. gydytojo elgesį (kai neleido mirštančiam ligoniui pakviesti kunigo), taip pat faktai iš Tauragės ir Skriaudžių aštuonmetės mokyklos patikrinimais yra įrodyti kaip iškraipyti. V. Jaugelis atsako, kad *Kronikos* 6-ajame numeryje rašoma tiesa. Iš kur gavo šį 6-ąjį numerį ir kaip rinko parašus *Lietuvos Romos Katalikų Bažnyčios memorandumui*, atsisako paaiškinti. Į klausimus, iš kur gavęs *Memorandumą*, kas paskatinęs rinkti parašus ir pan., – jo tipiškas atsakymas: *Nesakysiu*. Prisipažįsta rinkęs parašus dėl to, kad tikintieji turėtų lygias teises su ateistais¹⁹. Į klausimus apie pagrindinę kunigų seminariją atsisako atsakinėti.

1974 08 01 rašomas nutarimas Virgilijų Jaugelį patraukti baudžiamojon atsakomybėn kaltinamuoju, nes jis *vedė organizacinę veiklą, kuria siekiama pažeisti įstatymus dėl bažnyčios atskyrimo nuo valstybės ir mokyklos nuo bažnyčios* (BK 143 str.

¹⁹ Ten pat, l. 319–326.

Klausimas. Ar prisipaistė vald-
jims pareistame valdyme?

Atsargmas. Pareistame man
valdyme ar valda nepripaistė,
nes savo visą valdą remiant pa-
vėsius po „Lietuvos Romo katalikų
memorandumu“, o taip pat dar-
binant ir platuant „Lietuvos kate-
likų kardinolų brolių“ Nr. 6, ar lai-
kau teisėt, o ne nusišalstama.
Ta valda iman kaip katalikų yra
ir pareiga, kurią žadu atlikti ir
atlikti.

Dėl farty, kuri išolatė mitai-
me patraukt mane valdymu
ar galim paaiskinti skundai.

Tikrai ar lygumty gromčio mi-
ni gamo mošiuoti atpausolinto
„Lietuvos Romo katalikų“ memoran-
dumą platuant jį būtinai ir šalin-
rafonų gyventojų tarpe. Praktiški
ar supažindinan gyventojus su
„memorandumu“ ir raginan, kad
jį pasirašytų po savo dovanant.
Ar saūian, kad surinktų nuo dar-

[Signature]

II d.), o už „LKB Kronikos“ dauginimą ir platinimą – pagal BK 199¹ straipsnį.

Tą pačią dieną, supažindintas su nutarimu dėl parašų rinkimo Lietuvos Romos Katalikų Bažnyčios memorandumui bei dėl LKB Kronikos 6 numerio dauginimo ir platinimo, kaltas neprisipažįsta, nes tą veiklą, sako jis, – *aš laikau teisėta, o ne nusikalstama. Ta veikla man, kaip katalikui, yra pareiga, kurią žadu atlikti ir ateity²⁰.*

Skaitant šiuos Virgilijaus Jaugelio ir Petro Plumpos tardymų protokolus, negalima nesižavėti jų ryžtu nieko neišduoti ir nepakenkti *Kronikos* leidybai bei tikinčiųjų teisių ir laisvių gynimo reikalui, kurį jie laikė šventu ir svarbesniu už savo asmeninį likimą. Petro Plumpos laikyseną dar būtų galima suvokti – jis jau tardymų ir sovietinių lagerių užgrūdintas žmogus, bet vos 25–26 metus teturinčio Virgilijaus Jaugelio didvyriškumas stebina dvigubai. Koks turėjo būti tvirtas jo tikėjimas Dievu, tikėjimas savo kovos šventumu, kad šitaip iki galo (jis žinojo, kad serga nepagydoma vėžio liga) gintų ne savo gyvybės likučius, o šventą reikalą. Turbūt viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl KGB per 17 metų taip ir nepavyko susidoroti su *Kronika*, buvo tai, kad tarp jos leidėjų, daugintojų, platintojų ir rėmėjų tokių žmonių buvo ne vienas.

Prisimenu istoriko R. Vėbros žodžius, pasakytus apie Jono Basanavičiaus *Aušrą*, minint jos 100 metų sukaktį: *Laiminga tauta, kuri ir nelaisvėje būdama turi laisvų sūnų.*

Adolfas Patriubavičius

Jis buvo sulaikytas tarp pirmųjų (1973 11 20). Krata jo namuose (Kauno r., Ežerėlio gyvenvietė) buvo atlikta diena anksčiau, t. y. lapkričio 19 d. Matyt, KGB jį laikė rimtu veikėju *Kronikos* leidyboje arba tiesiog jų sekimo eigoje jis buvo tas siūlo galas, nuo kurio buvo tikimasi išvynioti visą *Kronikos* kamuolį. Be abejo, jie tikėjosi prisivynioti iki kamuolio galo – leidėjų, tačiau, deja, tąkart jiems nepavyko: didelė leidėjų konspiracija, tokie pasišventėliai kaip Petras Plumpa bei

²⁰ Ten pat, l. 341.

Virgilijus Jaugelis ir, be abejonės, pats Dievas nuo to apsaugojo.

Kratos metu Adolfo Patriubavičiaus namo mansardoje rasta P. Petronio ir P. Plumpos atvežta ir įrengta *ERA*, jos darbo priemonės ir medžiagos bei daug religinių knygų (gal numatytų padauginti): O. Narušytės *Motinos mokykla*, Dr. Tihamer Toth'o *Atverk akis*, Antano Maceinos *Saulės giesmė*, Jono Gutausko *Dievas šiandien* ir kt. Rasta daug popieriaus. A. Patriubavičius pareiškė, kad visa tai priklauso jo nuomninkui *Kazimierui* (Petrui Plumpai). Rastas ir *Kronikos* 7-asis numeris.

Iš areštuotojo anketos sužinome, kad jis gimęs 1929 01 10 Kauno r., Arlaviškių kaime. Baigęs 2 klases. Dirbo vairuotoju. 1957 m. nuteistas pagal RSFSR BK 136 str. 10 metų. Šeimoje – žmona, sūnus Povilas, dukterys Nijolė ir Genutė bei anūkė Jolita. Iš Kauno pataisos darbų kolonijos (OČ – 12/2) paleistas 1965 metais. Dirbo Ežerėlio durpių įmonėje. Tą pačią dieną tardomas A. Patriubavičius papasakojo apie P. Petronį (kurį iš anksčiau pažinojo), *EROS* įrengimą ir *Kazimierą* (apie 30 metų vidutinio ūgio, tamsiaplaukį vyriškį), kuris paskutinį kartą lankęsis 1973 11 15. (Pasako, kad P. Petronis kažkodėl *Kazimierą* vadinęs *Andriumi*.)

1973 11 30 nutariama jį patraukti kaltinamuoju pagal BK 199¹ str., t. y. už *Kronikos* dauginimą. Jo tardymų eigoje atsiskleidžia P. Plumpos darbas su *ERA*: jis pats daug dauginęs ir išmokęs to A. Patriubavičių²¹.

Siekdamas A. Patriubavičiui įvaryti baimės, KGB pareikalavo, kad Kauno r. vidaus reikalų skyrius atnaujintų nutrauktą jo bylą dėl 1973 06 07 įvykusios autoavarijos, kada, išbandydamas suremontuotą mašiną, ant posūkio apvirto ir lengvai sužeidė dvi su juo važiausias mergaites. Ir nors abiejų nepilnamečių tėvai raštiškai pareiškė, kad jokių pretenzijų A. Patriubavičiui neturi, byla buvo atnaujinta ir prijungta prie KGB tiriamos baudžiamosios bylos Nr. 345.

---

²¹ Ten pat. T. 4, l. 103–166.

Kitos kratos ir tardymai

1973 m. lapkričio 19–20 d. buvo atliktos kratos ir daugelyje kitų vietų: pas Joną Špoką (Kaune, Baršausko g. 5–1), Boleslovą Babrauską (Biržų r., Smilgių k.), Antaną Strašinską (Kauno r., Viršužiglio k.), Konstanciją Skaurdytę (Kaune, Rusų g. 11), Augustiną Jaugelį (Kaune, Linkuvos g. 16), Algimantą Razbicką (Kaune, Pakopų takas 9–1), Stefaniją Kriauciūnaitę (Panevėžyje, Tarybų g. 12). Kratų metu rasta spausdinimo staklių, linotipinio teksto rinkinių, ERA aparatų, visi 7 numeriai *Kronikos*, *Danguolės laimė*, *Jaunos sielos religinis auklėjimas*, J. Girniaus *Lietuviškojo charakterio problema* ir daug kitos pogrindyje išleistos literatūros.

Akivaizdu, kad KGB darbuotojai kratas darė ne aklai, bet surinkę daugybę operatyvinės medžiagos: agentų pranešimų, išorinio sekimo, slaptojo klausymosi įrašų iš sekamųjų butų, slaptų kratų ir kt. Šie asmenys buvo pagrindinės religinės literatūros (ypač KGB domino *Kronika*) spausdintojai, daugin-tojai, įrišėjai, platintojai.

Prie šios bylos yra prijungta ir iš pradžių įtariamojo, o paskui kaltinamojo Juozo Gražio (gim. 1909 m., gyv. Kaune, Višinskio g. 44/7–1) tardymų nuo 1974 04 26 iki 1974 07 26 protokolų kopijos. Iš jo tardymų protokolų paaiškėja nemažai pogrindžio spaudos faktų. Sužinome, kad 1972 m. pabaigoje ar 1973 m. pradžioje pas jį į namus atėjo Monika Gavėnaitė su Petru Plumpa ir paprašė padėti surasti atskirą kambarėlį religinei literatūrai dauginti. Jis ir nurodęs tą kambarėlį antrame aukšte pas Semašką-Semaškevičių (Kaune, Kalniečių g. 113). J. Gražys ne tik spausdino pagrindinę literatūrą rašomąja mašinėle, bet ir labai daug įrišo: visus septynis *Kronikos* numerius, *Lietuviškojo charakterio problemą* ir kt. Spaudinius įrišti jam pateikdavo Monika Gavėnaitė ir Virgilijus Jaugelis. Iš atpažinimui pateiktos daugybės literatūros – *Tau*, *Lietuva*, J. Girniaus *Lietuviškojo charakterio problema*, *Iš SSRS 1939–1941 m. užsienio politikos istorijos*, *O Solženicyne!* ir kt. – jis atpažįsta, kad tai P. Plumpos padauginta. Prisipažįsta, kad daugelį straipsnių, ištraukų iš knygų padaugin-ti jis pats davęs

P. Plumpai. Tardytojai teiraujasi apie jo ryšius su Vytautu Vaičiūnu, Vladu Lapieniu, Juozu Česoniu, Veronika Mikeškaite, Konstancija Skauradyte, bet jis sako, kad jų nepažįstas. (Beje, Juozas Gražys – jau buvęs politinis kalinys.)

Šioje baudžiamojoje byloje kratų ir tardymų protokolai nėra išdėstyti chronologine tvarka: čia susegti 1973 ir 1974 m. kratų, tardymų, daiktų apžiūrų ir teismo ekspertizių dokumentai. Matyt, vadovautasi faktų nustatymo seka. Todėl 6-ame tome vėl grįžtama prie 1973 11 20 kratos pas Algimantą Razbicką protokolo. Pas jį (Kaune, Pakopų takas 9) rastos rankinės spausdinimo staklės su linotipiniu rinkiniu. Dar daug linotipinio rinkinio rasta malkinėje. Paimta Adolfo Šapokos, M. Dobužinskio knygų ir pagrindinių religinių leidinių. (Kratos metu paprastai būdavo paimama visa nepriklausomybės laikų periodinė bei patriotinė literatūra ir pagrindinė spauda. Daiktų apžiūros metu ją surūšiuodavo į „ideologiškai žalingą“ ir į daiktinių įrodymų vertę turinčią: pirmoji būdavo sunaikinama, o antroji paliekama prie bylos. Todėl išlikę beveik visi surasti *Kronikos* numeriai.) Beje, pas Algimantą Razbicką taip pat rastas *Kronikos* 6 numeris. Kad ir vienintelis šio leidinio surastas numeris, jis buvo pakankamas faktas tardyti ar net patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Tardymų eigoje paaiškėjo, kad pas Algimantą Razbicką rastoji literatūra priklausė P. Petroniui. Spausdinimo staklės pas jį atvežtos iš Kaišiadorių r., Karsakų kaimo ir jomis spausdino ne tik jis, bet ir Janina Pamarnackienė bei jos duktė Genė Pamarnackaitė-Muliarčikienė.

Karsakų kaime staklės sumontuotos ir jomis spausdinta nuo 1972 m. balandžio ar gegužės mėnesio. Jas sumontavo tas pats labai religingas vyriškis *Andrius* (P. Plumpa). Išspausdintą medžiagą paimdavo *Antanas* (P. Petronis). Kurį laiką staklės buvo perkeltos pas Albiną Kriaučiūną tame pačiame kaime ir jas P. Petronis su *inžinieriumi* (turbūt V. Vaičiūnu) išvežė pas A. Razbicką tik 1973 m. birželio–rugsėjo mėn. Krata 1973 11 20 atlikta ir pas Albiną Kriaučiūną, bet ten nieko nerasta.

Jono Veprausko rūšys (Kaunas, Titnago g. 18) ir jame įrengtos linotipinės spausdinimo staklės. (Iš buv. KGB archyvo)

Tardytos Genovaitė Muliarčikienė, Janina Pamarnackienė, Vaclovas Pamarnackas, surengtos P. Petronio bei kaltinamųjų tarpusavio akistatos.

1974 02 01 pirmą kartą apklaustas Jonas Ivananauskas (gyv. Kaune, dabar Kovo 11-osios g. 65–16). Mat jis dirbo V. Kapsuko-Mickevičiaus spaustuviėje, todėl Boleslovo Kulikausko paprašytas aprūpindavo jį linotipiniu rinkiniu. 1974 02 13 jis jau tardomas kaip kaltinamasis.

1973 m. lapkričio 19–20 d. atlikta krata ir pas Joną Veprauską (Kaune, Titnago g. 18), kur taip pat rasta spausdinimo staklės, dažų ir kitos spausdinimui reikalingos įrangos bei medžiagų. Spausdinimo stakles jis buvo įsirengęs šlaito rūsyje.

Ypač kagėbistams „derlinga“ krata 1973 11 19 buvo pas Joną Špoką (Kaune, Baršausko g. 5–1). Kratos metu rastos spausdinimo staklės su visais spausdinimo reikmenimis, linotipinių rinkinių, išspausdintų maldaknygių bei P. Petronio krepšys (lagaminas) su jo dokumentais bei knygomis. Rastos šios knygos: *Jaunos sielos religinis auklėjimas*, *Turininga pamoka*, *Tragedija Dainavos šalyje*, *Žmogaus kelias į Dievą*, *Gyvenimo problemos sprendimas*, *Iš SSRS 1939–1941 m. užsienio politikos istorijos*, *Dainavos mergaitė*, 1970 09 22 raštas LSSR vyskupijų vyskupsams bei ordinarams, Danutės Burbaitės foto nuotrauka, *Lietuvių archyvas bolševizmo metais*, Birutės Pūkelevičiūtės romanas *Aštuoni lapai* ir kt. Be to, rastas eilėraščių rinkinys *Ant tremtinio tako* (98 lapai). Daiktų apžiūros protokole užfiksuota, kad rasta daug „antitarybinių straipsnių bei eilėraščių“. Neužmiršta pažymėti ir kažkokiai Nijolei Linkevičiūtei *Pirmosios komunijos* proga padovanota maldaknygė (32 puslapių), kurios viršelio antroje pusėje yra įrašas rusų kalba: *Tavo draugo Juozo atminimas brangiajai Nelei*, o penktame puslapyje, matyt, pačios Nijolės įrašyta: *Aš, Nijolė Linkevičiūtė, pirmą kartą priėmiau švenčiausiąją Komuniją Igar-koje 1956.IV.21*. Iš tardymų protokolų paaiškėja, kad stakles ir 10 dėžių šrifto jam davė P. Petronis ir jis spausdino maldaknyges.

1973 11 14 nutarimą kratai daryti pas Vytautą Vaičiūną (Kaune, Hipodromo g. 46–35) pasirašo pats KGB pirmininkas J. Petkevičius ir prokuroras A. Kairelis. Krata atlikta, kaip ir pas daugelį kitų, lapkričio 19 dieną. Kratai vadovavo YSB vyr. tardytojas mjr. Liniauskas. Rasta daug religinės literatūros: 70 lapų knyga apie vyskupą Teofilijų Matulionį, V. Mykolaičio-Putino *Rūsčios dienos* su antisovietiniais eilėraščiais (*Raudonspalvėj liepsnoj, Saulėtekis, Minioje, Birželio 15-oji, Liaudies daina, Tremtiniai, Prakeikimas*), B. Brazdžionio *Per pasaulį keliauja žmogus*, A. Maceinos *Saulės giesmė* bei pogrindžio leidiniai *Asmenybė ir mūsų laikai* ir kt.

Iš tardymų protokolų atsiskleidžia antrosios EROS įsigijimo istorija. Vytautas Vaičiūnas dirbo Kauno miesto vykdomajame komitete kapitalinės statybos techninės priežiūros inžinieriumi. Šia vykdomojo komiteto ERA kurį laiką buvo dauginama pagrindinė literatūra. Paskui ta ERA buvo nurašyta, jos dalys perduotos į sandėlį, kai kurioms surašytas sunaikinimo aktas ir... kažkokiu būdu daug dalių dingio iš sandėlio. Trūkstamas dalis pagamino savo darbovietėje pats V. Vaičiūnas. Ši ERA ir *atsikliuvo kažkur kaime prie Kauno marių*. Ją sumontavo su bičiuliu (P. Plumpa), tačiau jo nei vardo, nei pavardės nežinąs. Dėl šios EROS buvo tardoma daug vykdomojo komiteto darbuotojų: Vytautas Šakalys, Alfonsas Šulcas, dalyvavęs per EROS supjaustymą milicininkas Marijonas Lukoševičius, Ignas Bubelis, Juozas Petroka, Vytautas Tilindė, bet nieko labai naujo KGB nesužinojo. 1974 07 22 V. Vaičiūną vėl tardė YSB vyr. tardytojas pplk. Petruškevičius, bet akistatoje su P. Plumpa (bičiuliu, su kuriuo montavo ERA) vienas kito „neatpažino“. Jis atmetė kitų liudijimus, kad iš jų gavęs skaityti *Kronikos* numerius, *Lietuviškojo charakterio problemą* ir *Žvilgtelėjus į gyvenimą*. Ir apie jo sodo namelyje rastą antisovietinę brošiūrą jis nieko nežinojęs. Nesigynė, kad P. Petronį pažįstas nuo 1944 m., kai jam tikybą dėstė Vytėnų saležiečių progimnazijoje. Neneigia, kad Petronį vežiojęs savo motociklu po įvairias Lietuvos vietas, bet kur – neprisimenąs. Apie „šmeižtišką“ (KGB terminas) religinio turinio literatūrą nieko negirdėjęs. Taip KGB tasyk ir nepavyko jo patraukti

kaltinamuoju. Du kartus tardyta ir jo žmona Eleonora Vaičiūnienė.

1973 11 19 atlikta krata ir pas Kazį Gudą (Kauno r., Šlienavos k.); čia rasta ir toji Vytauto Vaičiūno ir „bičiulio“ sumontuota ERA. Rasta ir pagrindinės literatūros: *Patarimai, kaip laikytis tardymo metu*, *Lietuviškojo charakterio problema*, daug įrištų ar pusiau įrištų maldaknygių *Jėzus ir aš*, *Aukštyn širdis* bei kitos literatūros. Gaila, bet tardymų ir akistatų metu K. Gudas atpažino ir P. Petronį, ir P. Plumpą (nors šiam pareiškus, kad jis atpažinėjo nepažįstą, ir K. Gudas pasitaisė, kad jį matęs, bet kur – neprisimenąs).

Dar 1973 11 20 krata atlikta ir pas Antaną Strašinską (Kauno r., Viršūžiglio k.). Čia rasta rašomoji mašinėlė, kelios pagrindžio leidybos knygos. Jas spausdinusi Regina Strašinskienė, kad užsidirbtų, nes auginanti tris vaikus ir niekur nedirbanti.

Tą pačią dieną krata atlikta ir pas Klementiną Misiūnaiteį (Kaune, Joninių g. 7–1). Taip pat rasta rašomoji mašinėlė, popieriaus, kalkės ir pagrindžio religinių spaudinių.

Šioje byloje kratų ir tardymų buvo ne tiek, kiek straipsnio pradžioje pateiktame tardymo skyriaus viršininko E. Kismino rašte minima: jos tęsėsi ir 1974 metais.

1974 07 08 J. Stašaičio sumontuotos spausdinimo staklės paimamos pas Liudviką Brukštą (Vilniuje, L. Giros g. 41–4). Jis tardomas, bet neareštuojamas, nes spausdinęs tik maldaknyges ir katekizmą.

1974 05 30 krata daroma ir pas Kazimierą Marčiulionienę (Prienų r., Margininkų k.). Čia nieko nerasta: P. Petronio jai paliktus penkių maldaknygių spausdintojų ir septynių įrištųjų adresus sunaikinusi ir neatsimenanti.

1974 m. pasipila kratos pas pagrindinės religinės literatūros spausdintojus ir įrištųjų bei jų tardymai. 1974 07 02 pas Renatą Levickienę (Kaune, Jaunosios Gvardijos g. 86–27) kratos metu rasta rašomoji mašinėlė *Erika*, popieriaus, kalkės ir parengta spausdinti knyga *Deimančiukai*. Kaip pagrindinės religinės literatūros spausdintojos ar bendrininkės 1974 m.

liepos 2–17 d. tardytos Ona Pavilionytė (Kaune, Maironio g. 18–2), Ona Butkienė (Kaune, Aukštaičių g. 14–4). Kai kurios kaip spausdinimo užsakovą atpažino P. Petronį. Operatyvinio sekimo ir tardymų eigoje dėl pagrindinės religinės literatūros (svarbiausia – dėl *Kronikos*) nustatyti asmenys buvo krečiami ir tardomi nuo 1973 11 19 iki 1974 m. liepos pabaigos.

Ieškant inkriminuojančios medžiagos bei tikriausiai norint atkeršyti – kuo griežčiau nuteisti dėl nepalaužiamos Petro Plumpos laikysenos tardymų metu nieko neišduoti – 1974 04 24 atliekama krata Vilhelmo Semaškos-Semaškevičiaus name (Kaune, Kalniečių g. 113). Kambaryje, kur gyveno ir su *ERA* dirbo P. Plumpa, net nuo grindų paimti bandiniai elektrografinėms medžiagoms nustatyti. Tardomi visi namo gyventojai: savininkas, Pranė Žemaitienė, Lidija Žemaitytė, Nijolė Sirutytė, į Ežerėlį *ERĄ* vežęs Vytautas Puodžiukynas ir kiti. Namo gyventojai paliudija, kad *Andrius* (P. Plumpa) su jais mažai bendravęs, o jo kambaryje paprastai garsiai grieždavusi muzika ir girdėdavosi kažkoks periodiškas brūžinimas: manė, kad jis kažką remontuoja. Kai kas P. Plumpą (*Andrių*) atpažino, o V. Puodžiukynas – ne. KGB nubraižo tikslią gatvės ir namo schemą, kaip buvo kraunama *ERA*, kur važiuota ir t. t.

Daug kratų atlikta pas šios literatūros įrišėjus. 1973 11 20 atlikta krata pas Antaną Pocių (Plungėje, Žemaitės al. 6–22). Rastos dvejios įrišimo staklės, įrišimo įrankių ir medžiagų bei įrištų maldaknygių. Dirbo vėlgi pagal *Antano* (P. Petronio) užsakymą.

1974 06 04 krata atlikta pas įrišėją Dalę Vaitauskienę (Marijampolėje, Angariečio g. 46–66). Tardyti Albinas ir Marija Veineriai (Kaune, Černiachovskio 86–3) dėl įrišinėjimo ir *Antano* vežiojimo (Veinerys dirbo taksistu).

1973 m. lapkričio 19–20 d. krata atlikta pas Juozą Urboną (Kaune, K. Markso g. 13–4). Rastos įrišimo staklės, įranga, bet jis neišsiduoda pažįstas P. Petronį.

Už *Kronikos* skaitymą (aiškintasi, iš kur gavo) tardytos Janina Lumbienė ir Marija Galinytė. Įrišimo staklės ir įranga

raustos 1974 04 08 kratos metu pas Juozą Šatą (Kaune, Jablonskio g. 21–7).

Dar pačioje kratų ir areštų pradžioje krata atlikta (1973 11 20) pas Petrą Peckų (Kaune, S. Žuko g. 6). Rasta pradėtų įrašyti maldaknygių.

Dėl įrašinėjimo ir pagalbos įrašinėtojams tardyta labai daug žmonių: Leontija Kinsgailaitė, Vytas Tamulevičius, Zita Čeponytė, Veronika Klimavičienė, Juozas Zareckis, Jonas Vytautas Kniukšta. Visi kauniečiai, ir visų veikla vienaip ar kitaip susijusi su Povilo Petronio organizuoju religinės literatūros įrašimu ir platinimu. Visos kratos, areštai ir pirmieji tardymai 1973 11 19–20, matyt, daryti pagal KGB surinktą operatyvinę medžiagą, o vėlesnieji (1974 metų) – pagal tardymų eigoje nustatytus faktus.

1973 11 20 atlikta krata ir pas įrašinėtoją Mariją Jasėnienę (Vievyje, Semeliškių g. 37–2). Nors įrašimo įranga ir paruoštos įrašyti maldaknygės rastos, tačiau *Kronikos* įrašinėjimą ji neigė. Jos vyras Antanas (buvęs politinis kalinys) paliudijo tą patį.

1974 03 20 atlikta krata pas įrašinėtoją Stasį Bragą (Kaune, Partizanų 56–43). Jis iš profesijos knygrišys. Rasta įrašytų maldaknygių *Jėzus ir aš*.

1973 11 20 atlikta krata ir pas Juozą Česonį (Kaune, Biliūno al. 67–8). Čia KGB derlius buvo didesnis: be įrašytų maldaknygių ir kitų knygų, rasta ir *Kronikos* 1, 2, 3, 4 numeriai. Visa kaltė virsta ant P. Petronio: jis ir įkalbėjo, ir išmokė įrašyti...

1974 01 24 tardytas V. Vaičiūno brolis Algirdas (Vilniuje, Žirmūnų g. 118–17). Teirujamasi, ar pažįstas P. Petronį (jį pažįstas nuo Vytenų saležiečių progimnazijos dienų), o Arimanto Raškinio pažinties išsigina.

1974 07 26 tardyta Monika Gavėnaitė (Kaune, Kapsų g. 43) bei jos kaimynai Leonas Majauskas ir Marija Majauskienė. Monika Gavėnaitė išsigina, kad pažįstanti P. Petronį ir J. Gražį, bet prisipažįsta pažįstanti Petrą Plumpą, nes jo žmona Aldona – jos draugė. Į KGB kaltinimą, kad kiti tardomieji paliudiję, jog ji padedanti *Kroniką* rengti ir platinti, ji atsako: *Ne*.

9-ajame šios bylos tome taip pat sukaupta daugiausia kratų ir 1973 11 19–20 tardymų protokolų.

Yra kratos pas Konstanciją Skauradytę (Kaunas, Rusų g. 11) protokolais. Čia, be daugelio jau minėtų pagrindinės literatūros veikalų, rasta ir *Kronikos* 4, 5 numeriai bei rašomoji mašinėlė. (Kratos metu ji bandė sudeginti *Kronikos* Nr. 5.) Tą pačią dieną ten pat atlikta krata ir pas Veroniką Mikeškaitę. Be kitų spaudinių, rasta Birutės Pūkelevičiūtės romanas *Aštuoni lapai*, 17 lapų apie kun. J. Zdebskio teismą bei *Kronikos* Nr. 2, 3, 4, 6. Tardoma ji pasakė, kad visus tuos daiktus atnešęs ir palikęs pasaugoti kažkoks nepažįstamas vyriškis.

1974 m. tardyta Elžbieta Starkevičienė (Kaunas, Rūko g. 4) bei Šv. Onos bažnyčios vargoninkas Jonas Šimonis (Vilnius, Tiltų g. 8/3–7). Teiraujamasi apie Joną Stašaitį ir Povilą Petronį. Tardytas ir Juozas Tarnauskas (Kaune).

1974 03 20 atlikta krata pas Bronę Kazėlaitę (Kaune, Vaisinės g. 4–1), 1974 04 08 pas Uršulę Viškelytę (Kulautuvoje, Tulpių g. 41). Čia rasta rašomoji mašinėlė *Moskva* bei ranka rašyta *Sibiro tremtinių maldaknygė*.

1973 11 20 atliktos kratos pas Euzebiją Šiliauskienę (Kaune, Aleksoto g. 10/3–9). Rasta rašomoji mašinėlė *Mercedes*. Tą pačią dieną krėsta pas Stefaniją Kriaučiūnaitę (Panevėžyje, Tarybų g. 12). Be kitos literatūros, rasta *Kronikos* 1, 2, 3, 4, 5 numeriai. Tą pačią dieną atlikta krata pas kun. Boleslovą Babrauską (Biržų r., Smilgių k.). Rasta *Kronikos* 2, 5, 6 numeriai ir *Jaunos sielos religinis auklėjimas*. Tardomasis sakęs, kad viską pirkęs iš nepažįstamų asmenų.

1973 11 20 krata atlikta ir pas Vladą Lapienį (Vilniuje, Dauguviečio g. 5–11). Rasta po 1–2 egz. *Kronikos* 1, 2, 3, 4, 5 ir 6 numerių. Tardomasis sakė viską gavęs iš kažkokio *Antano*, su kuriuo matosi Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Su juo supažindino jau miręs kun. J. Stakauskas. Rasta daug neįrištos religinės literatūros. Visą gavęs iš to paties *Antano*. Kai ką gavęs iš mirusio kun. Mockevičiaus. P. Petronio ir P. Plumpos nepažįstas, o 1974 06 27 pateiktose atpažinimui keturiuose nuotraukose *Antano* (tikriausiai P. Petronio) nerandąs.

Tą pačią dieną krata atlikta ir Kaune, Angariečio g. 33, pas Arimantą Juvencijų Raškinį. Jis baigęs biofizikos studijas Maskvoje. Rasta: *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*, *Šventasis Raštas*, *A Manual of Modern Scholastic Philosophy*, *Krikščionybė Lietuvoje*, A. Šapokos *Lietuvos istorija*, A. Maceinos *Kultūros filosofijos įvadas*, prof. Pr. Kuraičio *Ontologija* II t., J. Stankevičiaus *Dievas* ir daug kitos literatūros. Rastas ir *LKB Kronikos* 6 numeris (tardomas pareiškė jį radęs pašto dėžutėje). Iš viso KGB pas jį paėmė 83 knygas. P. Petronio, P. Plumpos, J. Stašaičio ir V. Vaičiūno nepažįstas.

Pas kun. Algimantą Keiną (Varėnos r., Valkininkai) tą pačią dieną, be kitos pagrindinės literatūros, rasta *Kronikos* 3, 4, 5, 6 numeriai, kuriuos ir jam „kažkoks nenaudėlis“ įmėsdavęs į pašto dėžutę. Paimta rašomoji mašinėlė *Optima*. Visa kita gavęs iš mirusių kunigų arba nepamenąs iš ko. Apie *Kronikos* leidimą ir platinimą jis nieko nežinąs.

1973 11 20 atlikta krata pas Augustiną Jaugelį, Virgilijaus brolių (Kaune, Linkuvos g. 16). Rasta *Kronikos* 5, 7 numeriai. (Ir čia kažkas „įmetęs“ į pašto dėžutę.) Savo brolių Virgilijų charakterizuoja kaip uždaro būdo, asketišką, kieto charakterio, mėgstantį praktiškai kitiems padėti. Nuo vaikystės jis sergąs storųjų žarnų polipoze, todėl jį dažnai kankina skausmai.

1973 11 21 atlikta krata pas Marijoną Šalčiuvienę (Kaune, XIV Kranto g. 21–1). Rasta daug antisovietinės literatūros.

1974 07 04 kratos metu pas Matą Martinaitį (Kaune, Višinskio g. 44) paimta rašomoji mašinėlė *Optima*, kuria spausdindavo Juozas Gražys, taip pat daug religinės ir antisovietinės literatūros.

1973 11 20 atliktos kratos pas Anastaziją Baltrušaitytę (Panevėžyje, P. Cvirkos g. 8), Julę Mickeliūnaite (Ramygaloje, Panevėžio g. 11). čia rasta religinės literatūros. Tą pačią dieną atlikta krata pas Zenoną Urbaną (Vilniuje, Baltarusių g. 13); rastos spausdinimo staklės, įranga ir kt. Pas Vladislavą Vasiukevičių (ten pat gyvenantį) nieko nerasta.

1974 04 08 atlikta krata pas Albiną Sprangauską (Kauno r., Šlienavos k.). Rastos įrišimo staklės. Jis įrišinėjo J. Stašaičio užsakymu.

10-ame tome aibės 1974 metais atliktų liudytojų apklausų protokolų. Apklaustas Jonas Kastys iš Birštono, Mečislovas Milkintas iš Šilutės, jo žmona, Juozas Kopūstas iš Semeliškių, Aloyza ir Salomėja Mikšytės bei Morta Mataitė iš Kauno, Nijolė Cicėnaitė, kareivis Vigintas Taparauskas, Juozas Eidukevičius iš Prienų, Kazimiera Reinikienė iš Rietavo, Jonas Paplauskas iš Kauno rajono, Anastazija Vėbrienė iš Panevėžio, Margarita Laužaitytė, Monika Kerdokaitė ir kun. Bronius Sakalauskas iš Šiaulių, kun. Albinas Jaudegis iš Miroslavo, ateistai Tautvydas Kazlauskas iš Anykščių r., Bronius Jauniškis iš Vilniaus, Alfonsas Girskis iš Salantų; kun. Jonas Babonas iš Šiaulių, kun. Gediminas Blynas iš Vadaktėlių, kun. Laimingas Feliksas Blynas iš Šimonių, Agota Savickaitė ir Apolonija Orančaitė iš Tauragės, Domicėlė Sabaliauskienė iš Rietavo, Antanina Pošiūnaitė iš Vilniaus, Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kun. Česlovas Krivaitis, *šv. Mikalojaus* bažnyčios klebonas (dabar vyskupas) Juozas Tunaitis, Sofija Skupienė iš Kupiškio r., Danutė Grybauskienė iš Vilniaus, Mūza Pokrovskaja iš Vilniaus, Kauno raj. vieno kolūkio pirmininko pavaduotojas Vladas Vasiliauskas, Nadežda Černiauskienė iš Elektrėnų, Stefa Paškevičiūtė iš Panevėžio, Stasė Poniškaitienė ir jos vyras Antanas Pranciškus Poniškaitis bei Vladislava Čepaitė iš Šiaulių.

Buvo tardomas Jonas Kepežinskas iš Kauno, Aldona Kopūstaitė iš Salininkų, Marijona Vilkaitė, Donata Valienė, Romas Valys iš Kauno, Sigitas Babinskas ir Dalia Vasiliauskaitė iš Kauno rajono, Judrėnų vargoninkas Vytautas Meselskis, Aldona Elena Pluirienė (P. Plumpos žmona) iš Kauno, Julija Adomaitytė iš Prienų, Edmundas Šiaučius, Ona Česnulevičiūtė, Jonas Žinkevičius, Kęstutis Kazys Tarūta, Kazys Balaišis, Teresė Mačiukienė iš Kauno, Birutė Džiaugienė (Aldonos Pluirienės sesuo) ir Valė Urbonienė iš Tauragės, Vytautas Simaška, Sofija Narkevičienė, Liucija Atkočiūnienė ir jos vyras Alfonsas iš Vilniaus, Pranas Meškerevičius, Juozas Markevičius, Jadvyga Lučinskaitė, Birutė ir Nerita Stašaitytės iš Vilniaus rajono.

1974 04 08 atlikta krata pas Joną Ruką (Kauno r., Tursono k.). Čia rastas ir paimtas rotaprintas, kuriuo *Kroniką* spausdino J. Stašaitis ir V. Jaugelis. Tą pačią dieną atlikta krata ir pas Oną

bei Vytautą Volskius (Kaune, Žemaičių g. 107); rasta rašomoji mašinėlė, *Petro Klimo atsiminimai* ir kitos literatūros. Ona Volskienė prisipažino ta mašinėlė spausdinusi *Kroniką*.

1974 m. liepos mėnesį dar tardyti liudytojai Antanas Leščinskas iš Kaišiadorių r., Algirdas Mieldažys, Vencislava Valentelytė ir Vilimas Kežys iš Vilniaus bei Laimutė Satkūnaitė iš Salininkų, Vilniaus r.

Tardant liudytojus, stengtasi nustatyti visų jų pažintį ir ryšius su P. Petroniu, P. Plumpa, J. Stašaičiu, V. Jaugeliu, pagrindinės religinės literatūros ir ypač *Kronikos* gavimo aplinkybės. Visas KGB dėmesys buvo sutelktas nustatyti ryšius, kuriais susiję *Kronikos* spausdinimo, dauginimo ir platinimo talkininkai.

11-ame tome daugiausia dokumentų, inkriminuojančių „nusikaltimą“ Virgilijui Jaugeliui renkant parašus *Lietuvos Romos Katalikų Bažnyčios memorandumui*. (Tai 1971 m. gruodžio mėnesio *Memorandumas*.) Yra keli *Memorandumo* egzemplioriai su žmonių parašais. Virgilijus Jaugelis nesigynė, kad *Memorandumui* rinko parašus: žmonėms perskaitydavo ir paaiškindavo *Memorandumo* tikslą. Kas sutikdavo, tie pasirašydavo. Daugiausia parašus jis rinko Šakių ir Prienų rajonuose, todėl iš ten daugiausia ir tardyta žmonių.

KGB, tardydamas Virgilijaus motiną Moniką Jaugelienę, teiraujasi apie jo veiklą bei ryšius su kunigais J. Zdebskiu, V. Jalinsku ir S. Tamkevičiumi. Tardo Joną Vasiliauską ir Teofilį Lisauską iš Kauno. Pastarasis pasakoja, kad kartais, kai dirbo kartu, pasiūlydavo Virgilijui išgerti alaus butelį ar degtinės, bet jis niekada negėrė ir nerūkė.

Šiame tome (147–190 l.) yra liudytojų akistatų atpažinti J. Stašaitį, P. Petronį, P. Plumpą ir V. Jaugelį bei jų tarpusavio (J. Stašaičio ir V. Jaugelio) akistatų protokolai. Šių akistatų metu V. Jaugelis pareiškia: <...> *aš nenoriu turėti jokių reikalų su sistemos, kuri persekioja tikinčiuosius, atstovais.*

12 ir 13-asis tomai – tai ekspertizių su byla susijusiems dokumentams ir daiktams skyrimo bei jų atlikimo aktai.

14-ajame tome daugiausia *Kronikos* įvairiuose numeriuose skelbtų ir per Vatikano ar kitas Vakarų radijo stotis skelbtų

faktų teisingumo „tikrinimas“. LSSR KGB rašydavo per radiją paminėto miesto KGB skyriui ar rajono poskyriui raštą, kad patikrintų jų mieste ar rajone įvykdyto tikinčiųjų teisių pažeidimo ir per radiją paskelbto fakto „melagingumą“. „Tikrindavo“ dažniausiai vietos ar iš Vilniaus atvykę KGB tardytojai. Tokių „tikrinimų“ protokolus kartais kaišiodavo tardomiešiams dėl *Kronikos*, siekdami juos palaužti. Tačiau neabejotinas ir svarbiausias šių „tikrinimų“ tikslas buvo jų pačių nusakyti: nustatyti, kas galėjo surinkti tokias žinias ir jas perduoti *Kronikos* leidėjams²². Svarbiausia jiems buvo susekti *Kronikos* leidėjus.

Be šių „tikrinimo“ dokumentų, čia yra daug kitų duomenų ir dokumentų: J. Zdebskio antrojo teismo posėdžio protokolo išrašas, P. Petronio parašytos brošiūros apie Danutės Burbaitės žūtį *Tragedija Dainavos šalyje* apžiūros protokolas ir šios tragedijos priežasčių nagrinėjimas: kaip ją ir Emiliją Subačiūtę nuvaryta mašina GAZ-51 vežė į mišką Bronius Bindokas ir Bronius Ražukas. Suvokusios jų nedorus ketinimus, jos stabdė mašiną, o kai jie nestojo, šoko iš mašinos. Danutė Burbaitė žuvo.

Čia ir mokytojos Onos Brilienės atleidimo iš mokytojos pareigų dėl religinio savo vaikų auklėjimo bylos apžiūra ir nuteistųjų už antisovietinę veiklą Antano Sakalausko (KPI užsienio k. katedros asistento), Šarūno Žukausko (Kauno medicinos instituto studento), Vidmanto Povilionio (mokslinio tyrimo instituto technologo), pensininko Izidoriaus Rudaičio ir darbininko Aloyzo Mackevičiaus

Danutė Burbaitė

²² Ten pat. T. 14, l. 1.

Ona Brilienė. 1998 m.

baudžiamosios bylos apžiūros protokolais. Dokumentai apie Virgilijaus Jaugelio, rinkusio parašus *Memorandumui*, 1971 12 07 sulaikymą Išlauže. *Memorandumą* pasirašiusių žmonių paaiškinimai iš Išlaužo, Balbieriškio, Šakių rajono. Visur KGB ieškojo šių faktų ir *Kronikos* sąsajų, šių žinių patekimo į *Kroniką* kanalų ir jos židinio – leidėjų.

15-ajame tome sukaupiti pasirengimo teismui dokumentai. 1974 09 03 prokuroro vyr. padėjėjas J. Bakučionis bylą persiunčia nagrinėti LSSR Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų kolegijai. 1974 10 31 nutariama surengti teismo posėdį. Be kitų dokumentų, yra ir P. Petronio bei J. Stašaičio pasiaiškinimai susipažinus su baudžiamąja byla bei V. Jaugelio ir J. Stašaičio paskutinis žodis teisme (P. Petronio paskutinio žodžio nėra – vokas tuščias)²³.

16-ajame tome – teismo posėdžio ir kiti dokumentai.

---

²³ Ten pat. T. 15, l. 184–217.

Teismas

1974 12 2–24 vyko LSSR Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų kolegijos posėdis. Jam pirmininkavo A. Bataitis, liaudies tarėjai buvo D. Didžiulienė ir J. Matiukas. Prokuroras – J. Bakučionis. Advokatai: G. Gavronskis, V. Šadreika ir J. Borveinas. Sekretorė – R. Čiūdarienė.

V. Jaugelis advokato atsisakė, pareiškęs: *Apsiginsiu pats*. P. Plumpa taip pat atsisakė, pareiškdamas: *Nenoriu, kad mane gintų advokatas, nes lėšos, kurios bus jam sunaudotos, labiau reikalingos mano šeimai. Mano gynėjas – Dievas; kitų nenoriu*. Nors P. Plumpa pageidavo pirmasis kalbėti, jam neleido: pirmieji kalbėjo P. Petronis, J. Stašaitis, A. Patriubavičius ir tik tada P. Plumpa ir V. Jaugelis.

Iš Petro Plumpos kalbos paaiškėja, kad jis dalyvavo 1955 ir 1956 m. Vėlinių įvykiuose Kaune. Pirmą kartą nuteistas, kai buvo 18 metų (1958 m.). Sąmoningu tikinčiuoju tapęs lageryje 1962 m.; iš lagerio Mordovijoje paleistas tik 1965 m.

Virgilijus Jaugelis sako, kad, baigęs vidurinę mokyklą, norėjęs stoti į kunigų seminariją, bet *saugumo komiteto darbuotojai neleido: pasakė, jei jie norės – leis, o jeigu nenorės –*

P. Plumpos šeima jo kalinimo metais

Baudž. byla Nr.8-11 1974 m.

TEISIAMOJO POSĖDŽIO PROTOKOLAS

1974 m. gruodžio mėn. 2-24 d.

Lietuvos TSR Aukščiausiojo teismo Teisminė baudžiamųjų bylų kolegija, susidedantis iš pirmininkaujančiojo teismo nario A.Bataišio, ir liaudies tarėjų D.Didžiulienės ir J.Matiuko, sekretoriaujant R.Čiudarienei, dalyvaujant prokurorui J.Bakušioniui, advokatams: G.Gavronskiui, V.Šadreikai, I.Borveinui,

viešame teismo posėdyje išnagrinėjo baudžiamąją bylą, kurioje

PETRONIS Povilas, Antano s., kaltinamas nusikaltimais, numatytais Lietuvos TSR BK 68 str. 1 d. ir 70 str.;

PLUMPA Petras, Vlado s., kaltinamas nusikaltimais, numatytais Lietuvos TSR BK 68 str. 2 d. ir 70 str., 212 str. 2 d.;

STAŠAITIS Jonas, Juozo s., kaltinamas nusikaltimu, numatytu Lietuvos TSR BK 199¹ str.;

JAUGELIS Virgilijus, Vinco s., kaltinamas nusikaltimu, numatytu Lietuvos TSR BK 199¹;

PATRIUBAVIČIUS Adolfas, Bernardo s., kaltinamas, nusikaltimu, numatytu Lietuvos TSR BK 246 str. 1 d....

...Teisiam. P.PETRONIS parodė:

...P.Plumpą pažinojau nuo 1971 metų. Aš paprašiau, kad P.Plumpa paimtų "Erą" savo žinion. Kalbant apie "Eros" gavi-
mą, supratau, kad P.Plumpa pats turi aparatą ar jo pažįstami.

1974 12 02-24 LSSR Aukščiausiojo teismo posėdžio protokolo
faksimilė. (LYA. Baudž. b. Nr. P-14308-LI. T. 2, l. 196)

*neleis*²⁴. V. Jaugelis sako: *Mes turime būti teisėjų vietoje... Aš nenoriu, kad mane išteisintų, nenoriu, kad ir nuteistų. Noriu būti laisvas*²⁵. Į advokato J. Borveino klausimą atsako: *Esu ligonis – polipai storosiose žarnose. Gydymas betikslis*. (Tada jis buvo 27-erių metų.)

Paskutiniame žodyje Petras Plumpa kaltas neprisipažino.

1974 12 24 LSSR Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų teisminė kolegija nuteisė:

Povilą Petronį (g. 1916 m.) laisvės atėmimu ketveriems metams griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Petrą Plumpą (g. 1939 m.) laisvės atėmimu aštuoneriems metams griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Joną Stašaitį (g. 1921 m.) laisvės atėmimu vieneriems metams, tačiau, kaip atlikusį bausmę kardomojo kalinimo metu, iš suėmimo paleisti.

Virgilijų Jaugelį (g. 1948 m.) laisvės atėmimu dvejiems metams bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje.

Adolfą Patriubavičių (g. 1929 m.) laisvės atėmimu vieneriems metams ir vienam mėnesiui, tačiau, kaip atlikusį bausmę kardomojo kalinimo metu, iš suėmimo paleisti. (Jam bausmė sušvelninta, kadangi jis, būdamas mažaraštis, išsigynė skaitęs dauginamos *Kronikos* 6 ir 7 numerius: manęs, kad tai tik religinė literatūra.)

Kaip ir reikėjo tikėtis, didžiausią bausmę gavo Petras Plumpa: be abejo, ne vien už veiklą, bet ir už laikyseną tardymų metu.

Virgilijaus Jaugelio sveikatos būklė iš tiesų buvo beviltiška, ir 1975 05 06 (praslinkus nepilniems 5 mėnesiams po

P. Plumpa 1981 m., ką tik grįžęs iš kalinimo

²⁴ Ten pat. T. 16, l. 47.

²⁵ Ten pat, l. 46.

Aukščiausiojo teismo nuosprendžio) Vilniaus miesto Lenino rajono teismas (užteko net tokios instancijos teismo!) nusprendė *nuteistą Jaugelį Virgilijų, s. Vinco, g. 1948 m., dėl nepagydomos ligos nuo likusios bausmės atleisti ir jį paleisti. Priežastis: Serga sunkia liga – ištiso storėjo žarnyno polipais, tiesiosios žarnos polipo supiktybėjimu, antrine mažakraujyste*²⁶.

KGB šią bylą daug kartų vartė, peržiūrinėjo teisdami kitus *Kronikos* leidėjus ir daugintojus bei kitais pretekstais: šio tomo 212 lape – voke iki pat Atgimimo laikų daugybė KGB darbuotojų reikalavimų susipažinti su šia byla.

Baigdamas šios baudžiamosios bylos apžvalgą, norėčiau pacituoti kelias mintis iš Virgilijaus Jaugelio (dabar jau radusio amžinąjį poilsį Kybartų bažnyčios bokšte) paskutiniojo žodžio teisme.

Jis pradeda J. Girniaus žodžiais:

Visa mūsų kaltė tėra, kad prigimtines teises būti laisvais žmonėmis nenorime parduoti už malonės trupinius nuo svetimo stalo. <...> Šitą savo kaltę išpažįstame tvirtai; be gėdos ir be atgailos pažado.

V. Jaugelis nagrinėja ateistų ir tikinčiųjų teises (ar teisingiau pastarųjų beteisiškumą) Lietuvoje ir pabrėžia, kad žmogus ne tik turi teisę, bet ir privalo priešintis, kai yra pažeidžiamas Kūrėjo duoti prigimtinių įstatymai:

Visi žmonės į šį pasaulį ateina lygūs, turėdami tą pačią žmogišką prigimtį ir tas pačias prigimtines teises. Nelygiais tampa tada, kuomet [tokiais] paverčiami tu, kurie yra morališkai iškrypę, tačiau fiziškai stipresni. Nepritrūko jėgų pirmųjų ir visų amžių krikščionims kovoje už Kristų, tikrąją Tiesą, nepritrūks jų ir mums, šių dienų katalikams, <...> kad kiekvienas žmogus, atėjęs į šią žemę laisvas, lygiateisis, toks galėtų išlikti visą šios žemės gyvenimą, nepavergtas ir laisvas grįžti į savo mylimo Tėvo Namus.

Baigdamas V. Jaugelis kalbėjo:

²⁶ Ten pat, l. 206.

Kun. Virgilijus Jaugelis aukoja šv. Mišias Kybartų bažnyčioje

Kun. Virgilijus Jaugelis aukoja šv. Mišias ligos patale

Noriu kartu su nežinomu autoriumi pakartoti žodžius, išreiškiančius gilią tiesą: „Tėvyne Lietuva, Kankine, kas parodys tavo vaikams, kur yra tiesa dabar, kada už tiesos žodį nekalčiausios aukos pūsta kalėjimuose, kada už ją tūkstančiai tavo vaikų žuvo Sibiro katorgoje; kas duos supratimą apie laisvę tiems, kurie nuo vaikystės dienų augo ir brendo nelaisvėje, apgaulės ir melo duona maitinami per mokyklas, per spaudą, per radiją ir visur, visur?.. Kas duos supratimą apie laisvę tam, kuris jos niekada nėra matęs, nėra joje gyvenęs?“²⁷

Ar ne pranašiški buvo šie žodžiai?! Kiek šiandien tokių, kurie nesupranta laisvės kainos ir nebrangina jos...

²⁷ Ten pat. T. 15, l. 217–3 (vokas).

2. „... Kada mirti – garbė, kada gyventi – gėda“

Felicijos Nijolės Sadūnaitės baudžiamoji byla Nr. 416

(Arch. Nr. P-14308-LI).

Praėjus 1973 m. lapkričio 19–20 d. masinėms kratoms ir areštams, kurių padedamas KGB tikėjosi likviduoti ar bent prislopinti *Kronikos* leidybą, šios viltys nepasitvirtino: leidyba nesustojo, pasirodė 8, 9 ir 10-asis *Kronikos* numeriai. Be abejo, nenutrūko ir jos sekimas: visą tą laiką darbavosi ne tik KGB tardymo skyrius, bet ir 5-asis bei jam talkinusieji technikos, 7-asis ir kiti skyriai.

Pagaliau 1974 m. rugpjūčio 27 d. areštuojama Felicija Nijolė Sadūnaitė (kuri visuomenei labiau pažįstama tik *seselės Nijolės* vardu). Iš sulaikymo pro-

Ses. Nijolė Sadūnaitė.
(Iš buv. KGB archyvo)

tokolo nėra aišku, kaip KGB pateko į butą; čia lakoniškai tik pažymėta: *buvo užklupta spausdinant antitarybinio turinio leidinį „LKB Kronika“ Nr. 11*²⁸. KGB turėjo ko džiūgauti: ją užtiko sėdinčią prie rašomosios mašinėlės. Iš jos brolio Jono Sadūno, su kuriuo ji gyveno viename bute (Vilniuje, Architektų g. 27–2), tardymų protokolų susidaro įspūdis, kad, nieko pikto neįtardamas, kagėbistams duris atidarė jis pats²⁹. (Iš tikrųjų, padedami agentų, jie klastingai jėga įsiveržė į vidų, kai grįžtantis namo brolis rakino laukujas duris.) Nuo 16 val. 30 min. iki 19 val. 25 min. kratą darė kagėbistai, vadovaujami KGB tardymo skyriaus YSB vyr. tardytojo pplk. Petruškevičiaus. Kvietiniai buvo kaimynė iš 3-iojo buto Matilda Garas ir Galina

²⁸ LYA. Baudž. b. Nr. 416 (Arch. Nr. P-14308-LI). T. 1, l. 21.

²⁹ Ten pat, l. 190–197.

Lėgyvienė³⁰. Kagėbistai čia rado ir ses. Bronę Kibickaitę. Orderis kratai prokuroro A. Kairelio išduotas tą pačią dieną (galimas daiktas, kad jau po kratos), o areštui orderis prokuroro A. Novikovo išrašytas tik kitą dieną, t. y. 1974 08 28.

KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas V. Kažys 1974 08 28 rašo, kad N. Sadūnaitė buvo areštuota pagal 5-ojo skyriaus operatyvinio tikrinimo byloje (*DOP*) Nr. 1004 surinktą medžiagą³¹. (Šios operatyvinės bylos KGB archyve nėra.) Kratos metu, be spausdinamo *Kronikos* 11 numerio, rasti dar du *Kronikos* numeriai – 6 ir 10, taip pat mašinėle rašyta ir kagėbistams jau iš ankstesnių kratų žinoma brošiūra *Patarimai, kaip laikytis tardymo metu*. Vėliau tardymų eigoje iš liudytojų buvo gauta N. Sadūnaitės jiems duotas skaityti *Kronikos* 8 numeris bei JAV išleista (o čia ERA nukopijuota) knyga apie Simą Kudirką *Simas*³².

Pradžioje N. Sadūnaitė buvo įtraukta į garsiąją *Kronikos* pirmąją baudžiamąją bylą Nr. 345. Todėl pirmojo tomo pradžioje įsegtas LSSR prokuroro A. Kairelio 1972 07 05 nutarimas pradėti baudžiamąją bylą dėl *Kronikos*, kurios pirmąjį numerį rado pas ses. Jadvygą Stanelytę 1972 06 23 kratos metu. Bylą buvo numatoma pradėti kaltinant LSSR BK 199¹ straipsniu. Bylą tirti pavesta LSSR KGB. KGB 1972 07 11 bylą tirti pavedė tardytojui lt. Daugalui, o 1972 09 28 dėl bylos sudėtingumo dar paskyrė vyr. tardytoją kpt. Markevičių. Pagaliau dėl to, kad *byla sudėtinga ir didelė*, 1973 12 17 papildomai paskirtas ir vyr. tardytojas kpt. Lazarevičius. Vis didėjant areštuotųjų ir tardomųjų būriui, 1974 06 10 paskirtas bylai dar ir YSB vyr. tardytojas pplk. Petruškevičius. 1974 09 20 N. Sadūnaitėi paskelbta, kad jos bylą tirs YSB vyr. tardytojas pplk. Liniauskas, majorai Markevičius ir Pilelis, kapitonai Lazarevičius ir Marcinkevičius, leitenantai Gasparavičius, Balčiūnas ir Jurkštas. Vėliau vietoj Gasparavičiaus ir Balčiūno paskirtas mjr. Vilimas, Gavėnas bei KGB Maskvos miesto ir srities tardymo skyriaus vyr. tardytojas mjr. Jurikov³³.

³⁰ Ten pat. Priežiūros byla, l. 6, 7.

³¹ Ten pat, l. 1.

³² Ten pat. T. 1, l. 210–226.

³³ Ten pat, l. 55–57.

Areštuotoji ses. Nijolė Sadūnaitė. 1974 m. (Iš buv. KGB archyvo)

Rašomoji mašinėlė *Olympia*, kuria spausdinančią ses. N. Sadūnaite užklupo KGB. (Iš buv. KGB archyvo)

Byloje įsegtos visų N. Sadūnaitės buvusių darboviečių charakteristikos. Labai graži ir atspindinti jos dvasios *credo* charakteristika yra iš Vilniaus kūdikių namų, kurią pasirašė vyr. gydytoja Gruodienė. Joje rašoma, kad N. Sadūnaitė į Kūdikių namus atėjo dirbti dėl to, kad ten būtų priimta viena apdegusi gausios šeimos iš Rokiškio mergaitė. Ji dirbo *labai nuoširdžiai, sąžiningai, jautriai ir motiniškai*. Gera charakteristika ir iš Dailės muziejaus, kur ji dirbo iki arešto³⁴.

Nuo pat pirmosios arešto dienos prasideda N. Sadūnaitės tardymai, tačiau į klausimus ji neatsakinėja. Pradžioje bando tardytojams įrodinėti, kad jie (KGB) yra neteisūs, persekiodami ir diskriminuodami tikinčiuosius, o *Kronika* rašo tik tiesą, todėl jos darbas nėra nusikaltimas. Tačiau, pajutusi savo pastangų bergždumą, nutyla ir vėliau į jokių klausimų neatsakinėja. 1974 09 05 surašomas ir jai paskelbiamas nutarimas patraukti ją baudžiamojon atsakomybėn.

Tardymo protokole užfiksuoti autobiografiniai duomenys: gimusi 1938 07 21 Kėdainių r., Dotnuvoje. Tėvas dirbo Dotnuvoje Žemės ūkio akademijos dėstytoju. Ji pati nuo 1961 m. dirbo Vilniuje, Kuro aparatūros gamykloje gręžėja-tekintoja, taupomojoje kasoje kontroliere, Elektros skaitiklių gamykloje surinkėja, Vilniaus valstybiniame universitete vyresniąja inžiniere, Pedagoginiame institute pasininke. 1971–1972 m. nedirbusi, nes Svėdasuose slaugė kanauninką Petrą Raudą, kuris 1974 03 07 mirė.

KGB domisi jos ryšiais su kun. S. Tamkevičiumi, kun. A. Svarinsku, Vitu Sidaravičiumi, Zita Vanagaite, Gema Bagdonavičiūte, Anele Mironaite, Karolina Dabregaitė, Brone Kibickaite, Juozu Gražiu ir kitais. 1975 03 11 tardymo metu ją kamantinėja apie 1974 m. rugpjūtyje pas ją apsilankiusį Lenkijos pilietį Henriką Lacviką. Juos domina jos pažintys ir reikalai su Tekle Steponavičiūte iš Klaipėdos (Taikos pr. 41–60), Jadvyga Lapienyte iš Vilniaus (Tilto g. 12–6), Adolfina Dudkiene iš Tauragės r. (Lauksargių k.), Stase Lungyte iš Pavilnio (Versmių g. 4a). Be abejo, KGB operatyvinėmis priemonėmis

³⁴ Ten pat, l. 47–51.

jau daug ką buvo sužinojęs apie šiuos žmones ir jos bendrus reikalus su jais, tačiau dar reikėjo juridinio įrodymo: išgauti duomenų apie juos (ar bent daugumą jų) siejančius ryšius su *Kronika*. 1975 01 14 tardymo metu tardytojas sako, kad kratos metu pas ją paimtus leidinius įvertino docentas Jonas Aničas. Yra jo 1975 02 14 pasirašytas apžiūros aktas, kuriame rašoma, kad *Kronika* Nr. 8 (kuria ji buvo davusi skaityti kitiems) yra žalinga tiek ideologiškai, tiek politiškai <...> skiepija tikintiesiems nepasitikėjimą ir net neapykantą Tarybų valdžiai, jos įstatymams religinių kultų klausimais. Tai buržuazinio nacionalizmo ir antitarybiškumo dvasia persunkta medžiaga³⁵. N. Sadūnaitė į tardytojų klausimus neatsakinėja, o į jų demagogiškus kaltinimus, kad spausdinusi ir platinusi šmeižikiškus leidinius, 1975 01 08 tardymo metu ji atsako, jog, išėjusi į laisvę, ji ir toliau, kaip iki suėmimo, spausdins tokius dalykus. Protokoluose N. Sadūnaitė paprastai savo gražia rašysena įrašydavo: *Protokolą perskaičiau, kad atsakymų ir jokių parodymų neduosiu. Užrašyta teisingai*. Ir pasirašydavo. Taip byloje tardymų protokolai telikę tik su tardytojų klausimais...

Apie tą atmosferą, kurioje ji buvo tardoma, sužinome iš KGB kalėjime jos mėgintų persiųsti broliui Jonui ir ses. Bronei Kibickaitei laiškų. Laiškus ji bandė perduoti per kagėbistą, kalėjimo prižiūrėtoją (kuris jai turbūt atrodė žmoniškesnis) praporščiką M. B. Kazaką, tačiau laiškai atsidūrė tardytojų rankose – perdavė M. B. Kazakas³⁶. Laiške ses. B. Kibickaitei ji rašo:

<...> jiems nieko neatsakinėju, nes laikau, kad jiems padėti net nereikšmingiausiame dalyke šioje byloje yra nusikaltimas. Su nusikaltėliais nebendradarbiauju. Po protokolu parašiau: „Kadangi esate žmogaus teisių įstatymų laužytojai ir neteisingumo gynėjai, į bet kokius klausimus neatsakinėsiu ir jokių parodymų neduosiu“. Taip ir laikausi. Ką jie man bežadėtų – sėdžiu, tyliau ir šypsausi – tokie jie pasigailėtini vargšai. Jiems baisiausiai nepatinka mano giedra nuotaika ir kad jų nebijau. Daugybę kartų grasino uždarysią psichiatrijos ligoninėje, nes dar nėra matę, kad kas taip gerai jaustųsi tokiomis sąlygomis ir kodėl neatsakinėju jiems. Jaučiuosi gerai, kad sąžinė švari. Tai dangus – ar gali kas danguje liūdėti?..

³⁵ Ten pat, T. 2, l. 149–151.

³⁶ Ten pat. T. 4, l. 74–76.

O su nešvaria sąžine ir laisvė virstų pragaru... Kai atsibodo grasinimai psichiatrijos ligonine, sausio mėn. parašiau pareiškimus gen. prokurorui, s[augumo] pirmininkui ir tardymo skyr. viršininkui, klausdama: „Ar turi teisę tardytojas įžeidinėti kaltinamąjį ir grąsinti jam psichiatrijos ligonine ar ekspertize, jei kaltinamasis laikosi savo nuomonės ir nespekuliuoja savo įsitikinimais ir sąžine? Tardytojas papulkininkis Petruškevičius ne kartą grąsino psichiatrijos ligonine. Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Kazys, vos pirmą dieną pamatęs, diagnozavo kaip šizofrenikę – šizofreniškai galvojančią ir taip pat žadėjo psichiatrų komisijos, kurios narys jis pats esąs, patikrinimą. Tardyme poskyrio viršininkas maj. Rimkus, kai neatsakiau į jo klausimus, pakartotinai grąsino ekspertize. Argi visas tarybinis teisingumas remiasi tik baime? Jeigu aš esu psichinė ligonė, tai mane reikia ne bauginti, o gydyti... Bet tuo netiki patys tardytojai, nes jau penktas mėnuo tik grąsina psichiatrijos ligonine, norėdami palaužti mano valią³⁷.

Pakliuvus jos laiškam į KGB rankas, ji tardoma, kas rašytuose laiškuose yra tas minimas Genelis ir kas „juodoji ponina“ bei ką savo legenda norėjusi pranešti Simno vikarui kun. S. Tamkevičiui? Tačiau ir į šiuos klausimus ji nieko neatsako.

1975 04 30 Nijolė Sadūnaitė patraukiama baudžiamojon atsakomybėn pagal naują – griežtesnį LSSR BK straipsnį – 68 str. I dalį: už tai, kad daugino *Kronikos* 11 numerį, platinimo tikslais savo bute laikė šio leidinio 6 ir 10 bei pusbroliui V. Sadūnui davė skaityti 8 numerį ir JAV išleistą knygą *Simas*. Supažindinta su šiuo nutarimu, ji pareiškia: *Literatūrą, kurią aš dauginau platinimo tikslais, taip pat platinau, nelaikau šmeižikiška, ir tokią literatūrą, kaip „LKB Kronika“, aš dauginčiau ir platinčiau ir ateityje*³⁸.

KGB tardytojai, neišgaudami iš jos jokių prisipažinimų, įkalčius bando rinkti iš liudytojų: beveik visas II tomas sudarytas iš jų kratų ir tardymų medžiagos. Tardomas jos brolis Jonas Sadūnas: domimasi, ar po N. Sadūnaitės arešto lankėsi kun. S. Tamkevičius. Kad įrodytų, jog lankėsi (pirmą kartą – tuoj po arešto, o antrą – 1974 09 01), surengia jo ir kun. S. Tamkevičiaus akistatą. Kun. S. Tamkevičius neigia jį pažįstą ar kada nors matęs. N. Sadūnaitė apie pažintį su kun. S. Tamkevičiumi atsisakė liudyti. Tardomas Alytaus mašinų gamyklos darbininkas Vitas Antanas Sidaravičius: jis, važiuodamas iš

³⁷ Ten pat. Priežiūros byla. Paketas Nr. 6.

³⁸ Ten pat. T. 1, l. 184–188.

* Žmonis, sielvartas. Todėl, nors ir nš mane paimekty, tvisai ži-
 mau, kad čia jau geru, teisingu keliu ir niekas, ištyrus fling
 jėgų, nebūtų patkreips mano žinginių, tikim.
 Nėl rasai! Palisiami, kurie atrodė esą geriausi mūsų
 draugai, dabar nūnai suprastė mūsų skausmo ir padėties, ku-
 rijoje atsivėrime! * Nesuprantu Tarys! Mes gi bendrų drau-
 gų meturėjome: Taro buvo menis, o mano - visai kiti. Bet tai
 nesvarbu! Tik kaip kitas gali žinoti, kaip patį sau
 dainuoti ir neišsprendžiama mistė! Tod nesimert ju ir visai
 nesistebėt - mes visi čito sielo, nesuprati jo mintis, interejų.
 Ir to nereikia! Mes privalome sugėbėti plaukti šelstachia
 gyvenimo upė ir prieš srovę, kad iškume ištikimi savo iši-
 škinimams. Itai dėl ko verta gyventi! Turime šimoti,
 kada mieli - garbė, kada gyvenė - grda. Viekarda neu-
 totė pusiaukelėje ir už savo patalų atiduoti save mš! Jeigu
 būtų galima gyvenimo laikrodžio rodyklę sugrąžinti
 3 mėnesius atgal - ar pasielgtiau lygiai taip pat. Tai ka
 dariau, darau ir dėl žmonių, ir dėl mš, ir dėl elgiausi-
 taip, kaip diktavo mano širdis ir liepė sąinė! Menisti-
 lis mano nekšmų tuseja - Dėras ir sąinė. Patlusti jėms,
 tai patirti pastoria, neapgaubta laime. Teisingi diktuoja
 šeris sodriai: „Visa, kas mus daro laimingais, nėra iku-
 zija“. Targi, tai ir utrispyrimas. Eiti prieš sąinę - ir at
 mano jėgų, jeigu mane myli, džiaukis kartu su manimi,
 o mūsų išsilykimo skausmo irstečiai, lepravysta tyros
 meili žmonėms, ročėms!

XI, 29, maisto žintos meatnėkite - neprisims. Išči
 Dėras ir jėms, dsi turis dsiu sidurių, gėrybių. O
 šedventas - susilaikymo metas: Ateikia pasikuošti džiaugi-
 mingai Kristaus Gimimo šventei. Ir užu, taip pat
 nielo nereikia - tūru patantamai.

Nieninteli būtina man parama - maldai! Melikis,
 kad gerai suinaudotiau tą brangų laiką ir neiškaukinečiau
 aršimo. Likau tokia pat nenuoroma, pati šina, arti-
 mienams, kurie priversti gyventi ir bendrauti su manimi-
 melengra. Todėl ir manau, kad galėtume dringubai
 išaišgintis išėjimui laukui išrengs mano loimynitės.
 Juk pameni tą sakti sukėlojas: „Jei kartu su manimi
 išgyvenit iki mirties, tai bū skais tyklos teliausi į dangų.
 Pabartogauk darba, broleli, sukaupk jėgų, žinok, tai
 sėsi grįst, su kaupu atsigriebs... Ir spasi juk - bū skais-
 tyklos patekti į dangų! Šito galima parodyti!“

Dėkoju Vargtei už lankėjimus ir dar kartą nuostindžiaus
 očiui jai ir šerui už skonuonius gardumynus. Paslygime už
 mūsų šeraiš Dėras gaustormis mačėmėmis!

Užbaigiu megitamos giesmės sodriais:

- Dieve, arčiau Tarys versias širdis,
 Jokia kancija kely - mesulaukys!
 Stambis dšingis giesmė, met pto kancūs giesmės -
 Dieve, arčiau Tarys, arčiau Tarys!

Gynokite su Dievu! Jus kartai mylinti

1974. XI. 11.

-seri laimingoji.

P. J. Tai pati galu patvirtinti ir proėjus daugiau nei pusę mš. Esi lai-
 minga, kad dabai tai la pralėdėjau daryti. Ir je šeriu - vėl dšibiu, - dš.
 tik šio metuose, kad šeris nebūtų nebalanūm. Tatin šerime! Tai, jei nėra,
 tad lengva ir gerai gyventi!

Iš KGB kalėjimo ses. N. Sadūnaitės bandyto perduoti laiško
 broliui Jonui faksimilė. (LYA. Baudž. b. Nr. P-14308-LI.
 Priėžiūros byla. Paketas Nr. 6)

Vilniaus į Alytų 1974 m. liepos mėn., pavėžėjęs pakeleivę, kuri kelionės metu daug kalbėjusi apie religiją ir tikinčiųjų persekiojimus. Mergina sakėsi važiuojanti į Simną. Už pavėžinimą palikusi 2 rublius ir padovanojusi rožę. (Matyt, kelionę sekė KGB sekliai priemone NN. 1975 02 10 KGB surengia jų akistatą, kurios metu jis ją atpažįsta, o N. Sadūnaitė neigia jį mačiusi³⁹.)

1975 02 13 tardomas (kaip liudytojas) ir kun. S. Tamkevičius apie jo lankymąsi ses. Nijolės bute po jos arešto bei apie *Kronikos* 12 numeryje įdėtą informaciją apie ses. N. Sadūnaitės areštą. Jis neigia lankęsis pas Joną Sadūną ir sakosi nieko nežinąs apie tos informacijos atsiradimą *Kronikoje*. Kun. S. Tamkevičius tardomas ir kitą dieną, bet nieko naujo KGB neišpešė: jis nesilankęs ne tik pas J. Sadūną, bet apskritai Vilniaus Lazdynų mikrorajone...⁴⁰

1975 02 19 pagal LSSR KGB prašymą Lenkijos policija tardė ir Henriką Lacviką. Jis paliudijo, kad su N. Sadūnaite susipažino lankydamas sergantį kan. P. Raudą, kuris 1933–1939 m. buvo jo gimnazijos kapelionas ir jį materialiai rėmė. Kitą kartą, 1974 m. rugpjūčio pradžioje, būdamas Lietuvoje, jis aplankė N. Sadūnaitę, kuri, be kita ko, jam papasakojo apie *LKB Kroniką*, sakė, kad dėl jos yra areštuotų asmenų, kad *Kronikos* žinios patenka į Vakarus. Tačiau *Kronikos* jam nerodė, nedavė ir nepasakojo, kaip ji patenka į Vakarus⁴¹.

Ses. N. Sadūnaitės arešto metu kagėbistai rado pas ją ses. Bronę Kibickaitę. Tą pačią dieną (1974 08 27) padarė kratą ir jos bute (Vilniuje, Tiesos g. 11–38) bei tardė. B. Kibickaitė sakė užėjusi pas N. Sadūnaitę tik išsimaudyti ir mačiusi ją spausdinančią, bet ką – nežinojusi. (Iš tikrųjų ji diktavo spausdinančiai ses. N. Sadūnaitei.) Antrą kartą ji buvo tardoma 1975 01 09, tačiau nieko naujo nesužinota. (Matyt, tardomiesiems daug padėjo skaitytieji *Patarimai, kaip laikytis tardymo metu*.)

Kaip minėta, antrame tome – daugiausia kratų pas liudytojus bei jų tardymų protokolai. Tai K. Dabregaitės, A. Mironaitės, Z. Vanagaitės, G. Bagdonavičiūtės, M. Siniakienės,

³⁹ Ten pat. T. 2, l. 18–27.

⁴⁰ Ten pat, l. 55–57. T. 1, l. 207–208.

⁴¹ Ten pat. T. 1, l. 237–244.

L. Siniako,* A. Kavaliauskienės, I. Sužiedėlytės, G. Kraselskaitės, A. Gikienės, A. Aidiečio, O. Šileikienės, B. Puodžiukienės, Z. Strazdienės, L. Lukoševičienės, A. B. Tumasonio, S. Tumasonienės, A. Šileikienės, N. Z. Čiaporienės, J. Lapienytės, S. Lungytės, J. Gražio, P. Petronio ir kitų tardymų protokolai arba jų kopijos. Čia ir N. Sadūnaitės akistatos su G. Bagdonavičiūte bei V. A. Sidaravičiumi protokolai. Kiekviename šių protokolų įdomūs liudijimai ir KGB pastangos rasti kuo daugiau siūlų, jungiančių ne tik su N. Sadūnaite, bet ir su kitais įtariamaisiais *Kronikos* leidėjais.

Karolina Dabregaitė tardoma kaip kongregacijos, kuriai priklausė N. Sadūnaitė, generalinė vyresnioji. Ji paliudijo tik tiek, kad N. Sadūnaitė esanti jų vienuolė. Anelė Mironaitė, buvusi jų kongregacijos generalinė vyresnioji 1967–1973 m., paliudijo tik tiek, kad jų kongregacijai, be Nijolės, priklauso dar 20–25 vienuolės. KGB teiraujasi apie jos pažintį su kun. P. Račiūnu MIC. Ji atsako, kad su juo pažįstama nuo prieškario laikų. Zita Vanagaitė tardoma apie 1974 m. rugpjūčio mėn. kelionę į Novosibirsko srities Vengerovo gyvenvietę pas caro laikais ištremtus lietuvius. Čia ji lankėsi kraštotyros reikalais: tyrinėti jų kalbos, dainų, papročių ir kt. Su ja vykusi Gema ir kažkokia *Olė Teresė* (matyt, N. Sadūnaitė, nes KGB apie ją daugiausia klausinėja). Iš tą pačią dieną (1974 11 22) tardytos Gemos Bagdonavičiūtės (Vyriausiosios enciklopedijų redakcijos redaktorės) tardymo protokolo paaiškėja, kad ją su N. Sadūnaite supažindino Zita Vanagaitė. Akistatos su N. Sadūnaite metu tą savo liudijimą ji paneigė: pareiškė, kad su jomis važiavusi moteris buvo gerokai senesnė (apie 40 m.) ir stambesnė⁴². Visi tardomieji liudytojai N. Sadūnaitę charakterizuoja kaip labai tikinčią ir pamaldžią. O kaimynas sako, kad Nijolė buvo linksma, *netgi... savotiškai vaikiško elgesio*⁴³.

Matyt, buvo tardomi visi N. Sadūnaitės *ryšiai*. Labiausiai KGB domino, ką tardomieji žino apie *Kroniką* ir ar N. Sadūnaitė nėra davusi jos skaityti⁴⁴.

⁴² Ten pat. T. 2, l. 1–7.

⁴³ Ten pat, l. 44.

⁴⁴ Ten pat, l. 34–54.

1975 04 07 padarytos kratos pas gydytoją Jadvygą Lapienytę (Vilniuje, Tiltų g. 12–6) ir pas Stasę Lungytę (Vilniuje, Versmių g. 4a), tačiau jos kratoms, matyt, buvo pasirengusios, todėl nieko inkriminuojančio nerasta. Tą pačią dieną jos abi dar kartą tardytos.

1975 01 17 tardytas kaltinamasis Juozas Gražys atpažįsta pas N. Sadūnaitę rastą jo įrištą *Kronikos* Nr. 6, tačiau, kaip jis ten atsikliuvęs, nežinaš. Sakosi nepažįstas ir Maskvos gyventojas Sergejaus Kovaliovo (kuris dėl talkinimo *LKB Kronikai* patrauktas baudžiamojon atsakomybėn 1974 12 27). 1975 03 21 Povilas Petronis paliudija, kad tas 6-asis numeris nukopijuotas *Andriaus* (P. Plumpos) nurodymu pas A. Patriubavičių ir įrištas J. Gražio. Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institutas nustato, kad *LKB Kronikos* 8 numeris, kuris buvo paimtas pas kun. S. Tamkevičių kratos metu, ir tas egzempliorius, kurį atidavė N. Sadūnaitės pusbrolio žmona, yra padauginti iš to paties mašinraščio egzemplioriaus, kurio dalis spausdinta pas N. Sadūnaitę kratos metu rastą ir paimtą rašomąja mašinėle *Olympia*. KGB narplioja *Kronikos* kamuolį ir ieško jo siūlo galo – redakcijos. Ir akys vis krypsta į kun. S. Tamkevičių...⁴⁵

N. Sadūnaitės byloje ieškoma *Kronikos* leidybos sąsajų su kitose bylose tiriamais *Kronikos* klausimais bei su kita pagrindžio spauda. 1975 04 29 peržiūrima nuteistųjų kauniečių Antano Sakalausko, Šarūno Žukausko, Izidoriaus Rudaičio, Vidmanto Povilionio ir Aloyzo Mackevičiaus baudžiamoji byla. Keturi pirmieji buvo apkaltinti nelegalios antitarybinės organizacijos kūrimu, antisovietinės propagandos skleidimu ir antitarybinės literatūros platinimu, siekiant susilpninti sovietų valdžią. Dėl to A. Sakalauskas su Š. Žukausku iš Kauno 4-osios vidurinės mokyklos du kartus buvo slapta paėmę 4 rašomas mašinėles, o I. Rudaitis buvo davęs valiutos A. Sakalauskui, kad įsigytų *EROS* procesorių. Kratos metu pas V. Povilionį buvo rasta ir paimta JAV išleista ir elektrografiniu būdu nukopijuota knyga *Simas*⁴⁶.

⁴⁵ Ten pat, I. 85–90, 134.

⁴⁶ Ten pat, I. 158–161.

1975 02 10 peržiūrėta ir P. Petronio, P. Plumpos, J. Stašaičio, V. Jaugelio, A. Patriubavičiaus baudžiamoji byla Nr. 395.

1975 02 11 peržiūrėtos ir abi kanauninko Petro Raudos baudžiamosios bylos: Nr. 1956/3, pagal kurią jis 1946 11 26 VRM⁴⁷ karo tribunolo buvo nuteistas 8 metams, ir Nr. 44431/3, pagal kurią 1957 09 18 LSSR Aukščiausiojo teismo nuteistas dešimčiai metų⁴⁸.

Trečiame N. Sadūnaitės baudžiamosios bylos tome susegta *Vatikano radijo, Amerikos balso, JAV Čikagos lietuvių Draugo* bei Kanados *Tėviškės žiburių* laikraščiuose skelbtos *LKB Kronikos* 10 ir 11 numerių žinios⁴⁹. Užkliūva ir kun. J. Zdebskio veikla Prienuose: Prienų aštuonmetės mokyklos direktorė Irena Jakaitienė ir mokytoja M. Jankauskienė tardymų metu nurodo, kad vaikus ateistiškai auklėti iš jų reikalaudavo LKP rajono komitetas, o paskaitų skaityti kaip *Žinijos* draugijos atstovas ateidavo KGB kapitonas Radionovas⁵⁰. Vyksta ilgas susirašinėjimas tarp KGB tardymo skyriaus viršininko E. Kismino ir įvairių KGB rajonų poskyrių viršininkų, kurie įpareigojami ištirti *Kronikos* 6 numeryje iš jų rajonų skelbtas žinias⁵¹.

N. Sadūnaitės tardymo metu (nuo 1975 02 26 iki 1975 05 05) buvo uždėtas areštas Stasės Lungytės, Jono Sadūno, kun. Sigitio Tamkevičiaus, Adolfinos Dudkienės, Teklės Steponavičiūtės ir Jadvygos Lapienytės pašto ir telegrafo korespondencijai. Yra 1975 03 13 paėmimo protokolas laiško *Daktarei*, kuria me rašoma apie Simno vikaro paliktus 50 rublių spalvotoms laidotuvių nuotraukoms. Tai vienas iš laiškų, bandytų perduoti iš KGB požemių. Tardytojas teiraujasi, ką ji tuo laišku norėjusi pranešti kun. S. Tamkevičiui? Yra laiškas ses. B. Kibickaitei bei N. Sadūnaitės broliui Jonui⁵². Byloje yra jau po teismo N. Sadūnaitės rašytų laiškų G. Valančiauskaitei (Vilnius, Tiesos g. 11–38) ir M. Vodopalienei (Biržai, Žemaitės g. 40) erakopijos⁵³.

⁴⁷ VRM - Vidaus reikalų ministerija.

⁴⁸ Baudž. b. Nr. 416 (arch. Nr. P – 14308 – LI). T. 2, l. 247–249.

⁴⁹ Ten pat. T. 3, l. 1–38.

⁵⁰ Ten pat, l. 41–50.

⁵¹ Ten pat, l. 51–139.

⁵² Ten pat. T. 4, l. 6, 276.

⁵³ Ten pat, l. 77 (vokas).

N. Sadūnaitės bylos tyrimas (kartu ir kalinimas KGB rūsiuose) buvo pratęstas kelis kartus: pirmą kartą iki 1974 12 28, antrą – SSRS generalinio prokuroro iki 1975 01 25. Priežastis, kad reikia nustatyti: 1) iš kur dauginimui ji gavo *Kronikos* 11-tąjį numerį; 2) iš kur gavo rašomąją mašinėlę *Olympia*; 3) kas yra jos bendrininkai.

Pagaliau paskutinį kartą LSSR KGB (vyr. tardytojas J. Markevičius, Tardymo skyriaus viršininkas E. Kisminas ir KGB pirmininko pavaduotojas gen. mjr. H. Vaigauskas) kreipiasi į SSRS generalinį prokurorą R. Rudenko, kad bylos tyrimą pratęstų iki 1975 05 28, nes

„LKB Kronikos“ leidėjai, platindami ją, stengiasi respublikos gyventojams įskiepyti klerikalinę nacionalistinę ir antisovietinę dvasią. Be to, „Kronika“ nelegaliais kanalais sistemingai persiunčiama į užsienį, kur reakcingieji emigrantų centrai ją panaudoja propagandai prieš SSRS... Dėl to baudžiamojon atsakomybėn buvo patraukti 5 žmonės. Tačiau [per tą laiką] buvo išleisti ir išplatinti „LKB Kronikos“ 8–12 numeriai.

1974 m. rugpjūčio 27 d. savo bute su įkalčiais buvo suimta Felicija Nijolė Sadūnaitė <...>, kuri rašomąją mašinėlę daugino „LKB Kronikos“ 11 numerį. Jai pateiktas kaltinimas pagal LSSR BK 68 str. 1 d. <...> 1974 m. gruodžio 27 d. pagal šią bylą baudžiamojon atsakomybėn patrauktas Sergejus Kovaliovas, s. Adomo, kuris gyvena Maskvoje ir kaltinamas pagal RSFSR BK 70 str. 1 d., kadangi jis užmezgė ryšius su „LKB Kronikos“ leidėjais, gaudavo iš jų šmeižikišką medžiagą ir ją spausdindavo „Einamųjų įvykių kronikoje“ (rusų kalba) bei dalyvavo ją persiunčiant į užsienį. S. Kovaliovo bylos tyrimas dar nebaigtas. Dėl to reikia pratęsti N. Sadūnaitės bylos tyrimą ir jos areštą⁵⁴.

1975 02 21 R. Rudenko sutiko bylos tyrimą pratęsti iki prašytos datos. Kadangi tiriant bylą nebuvo įrodyta N. Sadūnaitės ryšių su Sergejumi Kovaliovu, 1975 04 24 jos byla buvo išskirta iš baudžiamosios bylos Nr. 345 į atskirą baudžiamąją bylą Nr. 416 ir pavesta tirti vyr. tardytojui mjr. V. Pileliui. Po savaitės mjr. V. Pilelis parašo nutarimą patraukti N. Sadūnaitę baudžiamojon atsakomybėn pagal LSSR BK 68 str. 1 d., nes nuo 1973 m. ji, *siekdama susilpninti tarybų valdžią, vedė antitarybinę agitaciją ir propagandą*⁵⁵.

⁵⁴ Ten pat. T. 4, l. 32–35.

⁵⁵ Ten pat. Priež. b., l. 22–23.

1975 05 20 N. Sadūnaitei pateikiama kaltinamoji išvada.
Joje rašoma:

Nuo 1972 m. kovo mėn. buvo pradėta leisti, dauginti ir platinti tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką žeminančių šmeižtiškų prasimanymų rinkinys „LKB Kronika“ <...> 1972–1974 m. išleista vienuolika „LKB Kronikos“ numerių, kurie masiškai padauginti elektrogafiniu kopijavimo būdu, rotatoriumi, taip pat rašomosiomis mašinėlėmis, įrišti į atskiras brošiūras ir išplatinti. Visi „LKB Kronikos“ numeriai perduoti į Vakarus, kur jie skelbti laikraščiuose „Darbininkas“, „Draugas“; per radiją „Amerikos balsas“, „Vatikano radijas“ ir kt.

Kaltinama, kad:

1) Gamindama ir platindama „LKB Kroniką“, vedė antitarybinę propagandą ir agitaciją.

2) Davė ją skaityti Vladui Kęstučiui Sadūnui.

3) Laikė namuose Nr. 6 ir 10 bei daugino Nr. 11.

Dėl pareikšto kaltinimo F. N. Sadūnaitė kalta neprisipažino ir paaiškino, kad faktų, išdėstytų nutarime patraukti kaltinamąją, ji neneigia, literatūros, kurią ji dauginusi platinimo tikslais ir platinusi, nelaidanti šmeižtiška, ir tokius leidinius, kaip „LKB Kronika“, ji gaminsianti ir platinsianti ir ateityje⁵⁶.

1975 06 16 LSSR Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų kolegija nagrinėjo N. Sadūnaitės bylą. Pirmininkavo N. Kudrešovas, liaudies tarėjai – D. Didžiulienė ir S. Jusionis, prokuroras – J. Bakučionis, sekretorė – R. Čiūdarienė. Ginti buvo pavesta K. Bieliauskui. Teismo posėdis buvo uždaras.

Kaip rašoma 1975 06 17 teismo nuosprendyje, F. N. Sadūnaitė kalta neprisipažino ir teisme atsisakė duoti parodymus. Tardymo metu, o ir teisme F. N. Sadūnaitė pareiškė, kad „tokius leidinius, kaip „LKB Kronika“, ji gaminsianti ir platinsianti ir ateityje“.

Toliau nutarime rašoma:

„Nustatyta, kad „LKB Kronika“, ypač jos 8 ir 10 numeriai, yra žalingi mūsų visuomenei tiek ideologiškai, tiek politiškai. Juose pateikta medžiaga persunkta buržuazinio nacionalizmo ir antitarybiškumo dvasia. Tokiais leidiniais siekiama sukiršinti tikinčiuosius prieš ateistus, skiepyti jiems neapykantą ir nepasitikėjimą Tarybų valdžia, jos įstatymais religinių kultų klausimais. Tuo tikslu tendencingai šmeižikiškai atsiliepiama apie centrinių ir vietinių valdžios organų politiką religijos ir bažnyčios atžvilgiu, melagingai nušviečiama tikinčiųjų padėtis Lietuvoje.

⁵⁶ Ten pat. Priež. b., l. 25–31.

" Хроники католической церкви Литвы ", -

САДУНАЙТЕ Фелиция-Ниеде, Иона, 1938 года рождения, уроженка гор. Дотнува Кедайнякого района Литовской ССР, литовка, гражданка СССР беспартийная, из служащих, со средним образованием, не судимая, нигде не работающая, проживающая в гор. Вильнюсе, ул. Архитекту, дом № 27, кв. 2.

САДУНАЙТЕ предъявлено обвинение по ч. I ст. 68 УК Литовской ССР.

В процессе расследования установлено, что САДУНАЙТЕ с 1973 года, имея связь с издателями "Хроники католической церкви Литвы", распространяла её, а также и другую анти-советскую литературу.

В июле 1974 года САДУНАЙТЕ на своей квартире встречалась с гражданином ПНР ЛАЦВИКОМ Генриком, которого информировала об издании "Хроники католической церкви Литвы" и её распространении за границей.

В последнее время получены данные, что САДУНАЙТЕ "Хронику католической церкви Литвы" размножала с другими лицами, проживающими в городе Вильнюсе.

27 декабря 1974 года к уголовной ответственности по настоящему делу привлечен КОВАЛЕВ Сергей Адамович, проживавший в гор. Москве, которому предъявлено обвинение по ч. I ст. 70 УК РСФСР в том, что он установил связь с издателями "Хроники католической церкви Литвы", получал от них клеветнические материалы, помещал их в сборнике "Хроника текущих событий" и принимал участие в их переправлении за границу.

В отношении КОВАЛЕВА С.А. предварительное следствие еще не закончено.

В настоящее время по делу еще необходимо установить и допросить проживающего в ПНР ЛАЦВИКА, установить всех

LSSR KGB prašymo SSRS generaliniam prokurorui, kad būtų prateštas N. Sadūnaitės tardymas, faksimilė.
(LYA. Baudž. b. Nr. P-14308-LI. T. 4, l. 34)

„Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“, –

SADŪNAITĖ Felicija Nijolė, Jono, gimusi 1938 metais, Lietuvos SSR, Kėdainių rajone, Dotnuvos mieste, lietuvė, SSRS pilietė, nepartinė, iš tarnautojų, vidurinio išsilavinimo, neteista, niekur nedirbanti, gyvenanti Vilniuje, Architektų g. 27-2.

Sadūnaitė kaltinama pagal Lietuvos SSR BK 68 str. I d.

Tiriant bylą nustatyta, kad SADŪNAITĖ, nuo 1973 m. palaikydama ryšius su „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ leidėjais, ją ir kitą antisovietinę literatūrą platino.

1974 m. liepos mėn. SADŪNAITĖ savo bute buvo susitikusi su LLR piliečiu Henriku LACVIKU, kurį informavo, kad yra leidžiama ir užsienyje platinama „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“.

Paskutiniu metu gauta duomenų, kad SADŪNAITĖ „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“ daugino su kitais Vilniuje gyvenančiais asmenimis.

1974 m. gruodžio 27 d. šioje byloje baudžiamojon atsakomybėn patrauktas Maskvoje gyvenantis KOVALIOV Sergej Adamovič, kuriam pareikštas kaltinimas pagal RSFSR BK 70 str. I d. dėl to, kad jis užmezgė ryšius su „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ leidėjais, iš jų gaudavo šmeižtišką medžiagą, ją skelbė „Einamųjų įvykių kronikoje“ ir dalyvavo (šią medžiagą) perduodant į užsienį.

S.A. KOVALIOVO parengtinis tardymas dar nebaigtas.

Šiuo metu byloje dar reikia surasti ir apklausti LLR gyvenantį LACVIKĄ, nustatyti visus <...>

Ses. N. Sadūnaitė tremtyje
Bogučianuose.
1977 m. rugsėjis

Teismas nusprendė: F. N. Sadūnaitę pripažinti kalta, padariusia nusikaltimą, numatytą LSSR BK 68 str. I d. ir nuteisti laisvės atėmimu trejiems metams su nutėmimu trejų metų laikui, bausmę atliekant griežtojo režimo pataisos darbų kolonijoje <...> Nuosprendis galutinis, kasacinė tvarka neskundžiamas ir neprotestuojamas⁵⁷.

Taip Nijolė Sadūnaitė iške-
liavo į lagerių ir tremties ka-
torgą. Jos laiškai, rašyti iš ten,
buvo pilni tos pačios dvasios
giedros ir tvirtumo kaip ir tas,
kurį rašė iš KGB požemių (ir
kurį jie sučiupo). Ji rašė:
<...>kalėjimas – išminties ir
dvasios tvirtybės mokykla<...>
Niekad nebūčiau patikėjusi,

*kad čia galima rasti tiek džiaugsmo. Tai jūsų maldos mane
stiprina<...> Ačiū Jums.*

Bogučianų gatvė

⁵⁷ Ten pat. Priež. b., l. 36–41.

Ses. N. Sadūnaitė prie
bendrabučio Bogučianuose

Grįžusi iš tremties, ses.
N. Sadūnaitė vėl buvo sekama.
(Fotografuota KGB seklių)

Katorgą ses. N. Sadūnaitė atliko vieninteliame SSRS moterų griežtojo režimo lageryje Mordovijos ASSR, žh/385/ 3-4, o tremtį – Sibire: Krasnojarsko krašte, Bogučianuose.

Broliai Jonui, matyt, nuogaustaujančiam ir sutrikusiam dėl jos suėmimo, 1974 11 18 iš tų pačių KGB požemių siųstame (ir taip pat KGB sučiuptame) laiške rašo: *Turime žinoti, kada mirti – garbė, kada gyventi – gėda.* Ir, matyt, prieš teismą susipažindama su savo byla, prie šio laiško prirašo *post scriptum*: *Tą patį galiu patvirtinti ir praėjus daugiau nei pusei metų. Esu laiminga, kad dirbau tai, ką privalėjau daryti. Ir jei išeisiu – vėl dirbsiu... Šalin baimę! Kai jos neturi, taip lengva ir gera gyventi!*⁵⁸

⁵⁸ Ten pat. Priež. b. Paketas Nr. 6, l. 4.

3. „...Gyniau Bažnyčią ir tikėjimą“

Kun. Alfonso Svarinsko baudžiamoji byla Nr. 09-2-003-83

(Arch. Nr. P-14241-LI).

UŽ BAŽNYČIA IR TĖVYNĘ

1940–1956 m. I-sis kaltinimas
1954 x. T. suėmimas Kunigystės Sakramentas
spec. lageryje Abižėje
1958–1964 m. II-sis kaltinimas
1983 m. I 26 d. III-sis areštas

Kun. A. Svarinsko areštams atminti
platintas atvirukas

Kunigo Alfonso Svarinsko baudžiamoji byla, pagal kurią jis buvo teisiamas 1983 m. gegužės 3–6 d., susideda iš 18 tomų (su *Priežiūros byla*). Beje, nėra ketvirtąjį tomo, kuriame buvo saugoma jo pamokslų magnetinių audioįrašų 18 kasetių. (Šio tomo nebuvo jau 1989 m., kai jo bylą peržiūrėjo LSSR Aukščiausiasis teismas.)

Iš šios baudžiamosios bylos nepaaiškėja, pagal kurią operatyvinę bylą jis buvo sekamas, paskui pradėta baudžiamoji byla, tačiau iš ki-

tų KGB archyvo dokumentų (DOR Nr. 242) žinoma, kad visiems TTGKK nariams buvo vedamos grupinės operatyvinio tyrimo bylos Nr. 22 *Voratinklis* ir Nr. 35. Kiekvienam iš jų buvo vedama dar ir atskira operatyvinio tyrimo ar stebėjimo (DOR ar DON) byla, tačiau jų archyve nėra.

LSSR KGB pirmininko pavaduotojas gen.mjr. H. Vaigauskas 1983 01 22 kreipėsi į LSSR prokurorą A. Novikovą, prašydamas pradėti baudžiamąją bylą kun. A. Svarinskiui. Prie rašto buvo pridėta *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto* dokumentai, liudytojų apklausos protokolai, apžiūrų protokolai ir kiti dokumentai – iš viso 526 lapai ir 21 magnetinių įrašų kasetė⁵⁹.

Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto nariams iškelti baudžiamąją bylą pradėta intensyviai ruošti dar 1982 m. pradžioje. Tų metų sausio 4 d. LSSR KGB tardymo skyriaus vir-

⁵⁹ LYA. Baudž. b. Nr. 09-2-003-83 (arch. Nr. P-14241-LI). T. 1, l. 3.

šininko pavaduotojas pplk. V. Kažys pasirašė pažymą Nr. 4/86 apie *esančius teisminius* (baudžiamuosius) *įkalčius S. Tamkevičiaus, A. Svarinsko ir J. Kaunecko nusikalstamoje veikloje*. Čia nagrinėjami jų kiekvieno pamoksluose esantys antisovietiniai pasisakymai, „šmeižtai“ ir kt. Rašte rašoma, kad *nusikalstama Tamkevičiaus, Svarinsko ir Kaunecko veikla (nuo 1977 m. iki dabar) uždokumentuota pamoksluose*. Tokių pamokslų priskaičiuojama:

Kun. S. Tamkevičiaus – 30. (KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas V. Urbonas ranka prirašo, kad *pilnai uždokumentuotų yra 19 pamokslų, paliudytų 32 liudytojų*. Liudytojais paprastai būdavo KGB siųstieji klausytis pamokslų).

Kun. A. Svarinsko – 25. (V. Urbono prierasas: *25 pamokslai ir 55 liudytojai*).

Kun. J. Kaunecko – 27. (V. Urbono prierasas: *16 pamokslų ir 27 liudytojai*).

Be to, jie visi pasirašė 49 TTGKK dokumentus, iš kurių 17 yra antisovietiniai, šmeižtiški, transliuoti *Vatikano radijo, Laisvės ir Amerikos balso* radijo stočių⁶⁰.

Kadangi KGB turėjo duomenų, jog TTGKK nariai yra susiję ir su LKB *Kronikos* leidyba, 1982 m. kovo mėn. iškėlė baudžiamąją bylą Nr. 102 dėl *Kronikos* leidybos ir platinimo. Nuo to laiko intensyviai buvo renkama operatyvinė ir inkriminuojanti medžiaga ir rengiamasi jų areštui. Visi iki tol paskelbti TTGKK dokumentai surinkti, sudarytas jų sąrašas (lentelės forma) ir prie kiekvieno numerio bei kiekvieno egzemplioriaus pateiktas trumpas dokumento turinys, nurodyta, iš ko gautas tasai egzempliorius (pvz., iš RRT įgaliotinio, iš LKP CK, prokuratūros, iš *Vatikano radijo* laidos, rasta kratos metu ir pan.). Be to, pažymėta, kieno rašomąja mašinėle spausdinta. (Visi pirmieji numeriai spausdinti kun. S. Tamkevičiaus rašomąja mašinėle⁶¹.) Surinkta dar daug kitos medžiagos, analizuojančios TTGKK dokumentus. Sudarytas sąrašas asmenų, ginamų TTGKK dokumentuose, Petrašiūnų parapijiečių laiškas TTGK komitetui dėl kryžiaus nugriovimo, Moldavijos katalikų laiškas TTGK komitetui apie jų persekiojimus bei prašymas juos apginti ir kt.⁶²

⁶⁰ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 226, l. 258–261.

⁶¹ Ten pat. F. K-1. Ap. 46. B. 1755, l. 19–26.

⁶² Ten pat, l. 9–10, 45–46, 48–49, 92–96.

1983 01 18 iš baudžiamosios bylos Nr. 102, pagal kurią areštuota *antitarybinio turinio literatūros gaminimu ir platinimu* kaltinama Jadvyga Bieliauskienė, išskiriama su kunigų S. Tamkevičiaus, A. Svarinsko ir J. Kaunecko veikla susijusi medžiaga papildomam KGB tikrinimui,

*nes „LKB Kronikos“ gaminime ir platinime dalyvauja vadinamojo Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto nariai Sigitas Juozas Tamkevičius, Alfonsas Svarinskas ir Jonas Kauneckas, kurie ypač aktyviai reiškiasi minėto Komiteto nusikalstamoje veikloje bei sakydami ideologiškai žalingo turinio pamokslus*⁶³.

1983 01 20 LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininkas plk. E. Baltinas ir tardymo skyriaus viršininkas pplk. T. Lazarevičius sudarė *Agentūrinių-operatyvinių priemonių ir tardyminių veiksmų planą realizuoti grupės asmenų operatyvinio tyrimo bylą „Voratinklis“*. Planą patvirtino KGB pirmininkas J. Petkevičius⁶⁴. Šiame plane labai išsamiai išnagrinėta TTGKK ir vadinamosios „grupės asmenų“ veikla (žinoma, sovietiniu požiūriu), todėl daug jo vietų verta ištiesai pacituoti. Jame rašoma:

*Lietuvos SSR valstybės saugumo komitetas, įvykdęs agentūrines-operatyvines priemones operatyvinio tyrimo byloje „Voratinklis“ bei atlikęs tardyminius veiksmus baudžiamosioje byloje Nr. 102, kuri 1982 m. kovo mėn. buvo pradėta dėl antisovietinio turinio nelegalaus leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ gamybos ir platinimo, surinko įrodymus, kad DGOR*⁶⁵ *„Voratinklis“ objektai kunigai ekstremistai –*

Tamkevičius Sigitas, Motiejaus s., g. 1938 m., Kybartų bažnyčios klebonas, gyvenantis Kybartuose, Darvino g. 12;

Svarinskas Alfonsas, Vaclovo s., g. 1925 m., du kartus teistas už ypatingai pavojingus valstybinius nusikaltimus, Viduklės bažnyčios klebonas, gyvenantis Viduklėje, Raseinių rajone;

Kauneckas Jonas, Petro s., g. 1938 m., Telšių bažnyčios kunigas vikaras, gyvenantis Telšiuose, Pionierių g. 51 –

sistemiškai bažnyčiose ir kitose tikinčiųjų susibūrimo vietose sako ideologiškai žalingus pamokslus, organizuoja religinių fanatikų antiįstatymines eisenas ir susirinkimus bei parašų rinkimą po įvairiais šmeižikiškais ir provokaciniais dokumentais, dvasininkijai ir tikintiesiems skleidžia antisovietines ir nacionalistines nuotaikas, skatina juos, kad pažeidintų kultūrą įstatymus, o fanatiškai tikinčius – kad antivisiuome-

⁶³ Ten pat, l. 3–4.

⁶⁴ LYA. F. K–1. Ap. 8. B. 216, l. 143–152.

⁶⁵ DGOR (rus. *delo grupovoj operativnoj razrabotki*) – grupinio operatyvinio tyrimo byla.

niškai elgtųsi. Jų įtakai pasidavė ir kai kurie kunigai, kurie taip pat pradėjo bažnyčių sakyklas ir tikinčiųjų sambūrius naudoti savo politškai žalingiems ir šmeižikiškiems išpuoliams.

Kad galėtų vykdyti organizuotą antisovietinę veiklą, S. Tamkevičius, A. Svarinskas, J. Kauneckas ir V. Vėlavičius 1978 m. lapkričio mėn. įkūrė vadinamąjį „Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą“, į kurį vėliau įtraukti ir kunigai reaktionieriai L. Kalinauskas, A. Keina ir V. Stakenas. Šio komiteto vardu parengta ir išplatinta respublikoje ir užsienyje 53 dokumentai; jų daugumoje šiurkščiai puolama SSKP ir Sovietų valstybės politika religijos ir bažnyčios, socialinių, ekonominių ir nacionalinių santykių klausimais, keliami nepagrįsti reikalavimai pakeisti galiojančius kultų įstatymus, suteikti dvasininkijai neribotas teises religinei veiklai. Į užsienį nusiųstus šios dokumentus prieš propagandiniai centrai plačiai naudoja antisovietiniam ardomajam darbui.

Tamkevičius ne kartą buvo susitikęs su kapitalistinių šalių korespondentais ir užsienio antisovietinių organizacijų emisarais (Atkinsonu, Biku), kuriems perdavė politiškai žalingo turinio informaciją.

Kaip liudija operatyviniai duomenys, Tamkevičius, Svarinskas ir Kauneckas yra nelegalių antisovietinių leidinių „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ ir „Aušra“ pagrindiniai leidybos ir perdavimo į užsienį organizatoriai.

Kad Tamkevičius, Svarinskas ir Kauneckas nutrauktų priešišką veiklą, respublikos Valstybės saugumo komitetas kartu su partiniais ir sovietiniais organais naudojo įvairias įspėjamąsias profilaktines priemones. Konkrečiai: rajonų vykdomųjų komitetų bei Religijų reikalų tarybos įgaliotinio įstaigos atsakingi darbuotojai daug kartų vedė pokalbius su Tamkevičiumi, Svarinsku ir Kaunecku, už religinių kultų įstatymų pažeidimus jie ne kartą buvo baudžiami administracine tvarka, nuolat juos bandė sulaikyti [nuo šios veiklos] agentai iš katalikų dvasininkijos autoritety. 1979 m. rugpjūčio mėn. respublikos prokuroras Tamkevičių ir Svarinską oficialiai įspėjo. Kartu su šiomis priemonėmis šių kunigų ir jų artimų ryšių priešiška veikla buvo demaskuojama spaudoje, radijuje, televizijoje, ateistinėse paskaitose, taip pat periodiškuose valdžios organų atstovų susitikimuose su dvasininkais ir bažnyčios aktyvu. Jie buvo kompromituojami Vatikanui ten vykstančių agentų ir kitais kanalais.

Toliau sakoma, kad visos priemonės nepadėjo ir jie savo veiklą dar labiau ėmė stiprinti, siekdami sukurti organizuotą opoziciją. Jie ėmėsi organizuoti

į vadinamąsias „šventas vietas“ religinių fanatikų antijstatymines eitynes, kurioms užkirsti kelią pavyko tik bendromis KGB, VRM, prokuratūros ir partinio bei sovietinio aktyvo pastangomis, pradėjo rengti bažnyčiose už antisovietinę veiklą atlikusių bausmę ir iš įkalinimo vietų grįžusių klerikalų ir nacionalistų „pagerbimą“, pristatydami juos tikintiesiems kaip „tautos didvyrius“ ir „tikėjimo kankinius“. Labai

УТВЕРЖДАЮ

Председатель Комитета гос-
безопасности Литовской ССР
генерал-майор

Д. Петкявичюс

" " января 1983 г.

П Л А Н

агентурно-оперативных мероприятий и следствен-
ных действий по реализации дела оперативной
разработки на группу лиц "Паутина"

Комитетом государственной безопасности Литовской ССР в
результате осуществления агентурно-оперативных мероприятий
по делам оперативной разработки "Паутина", а также следствен-
ных действий по уголовному делу Б 102, возбужденному в марте
1982 г. по факту изготовления и распространения нелегального
издания антисоветского содержания "Хроника католической церк-
ви Литвы" собраны доказательства о том, что объекты ДЮР
"Паутина" ксендзы-экстремисты -

ТАМКЯВИЧЮС Сигитас Мотевич,
1938 года рождения, настоятель Кибарот-
ского костела, проживающий в
г. Кибартай по ул. Дарвина
74

СВАРИНСКАС Альфонсас Вацло-
вович, 1925 года рождения, дважды су-
димый за особо опасные государственные
преступления, настоятель Янчюкского
костела, проживающий в м. Янчюкск
Расейнского района.

КАУНЕЦКАС Ионас Пятрович,
1938 года рождения, викарий ксендз
Желчицкого костела, прожи-
вающий в г. Желчица по ул.
Пионеру 54

путем систематических выступлений с идеологически удерживающими
проповедями в костелах и в других местах скопления верующих,

В дело
внесено
31.05.83.

КГБ ЛИТ. ССР	
СЕКРЕТАРИАТ	
№	1/230
от	02.02.83.

развернули подстрекательство верующих к совершению антиобщественных акций и созданию конфликтных ситуаций с властями в связи с предстоящим 500-летием со дня смерти т.н. св.Казимира (март 1984г.) и 600-летием принятия Литвой христианства (в 1987 г.).

Преступная деятельность ТАМКЯВИЧЮСА, СВАРИНСКАСА и КАУНЕЦКАСА задокументирована, а имеющиеся доказательства рассмотрены и оценены Следственными отделами КГБ СССР и Литовской ССР.

Учитывая, что безнаказанность враждебной деятельности указанных ксендзов-экстремистов наносит значительный политический ущерб нашему государству, а также поощряет других клириков к совершению экстремистских действий ЦК КП Литвы на основе данной информации поручил Прокуратуре и КГБ республики привлечь ТАМКЯВИЧЮСА, СВАРИНСКАСА и КАУНЕЦКАСА к уголовной ответственности.

В связи с изложенным осуществить следующее:

1. Выделить из уголовного дела № 102, возбужденного в марте 1982 г. по факту изготовления и распространения нелегального антисоветского издания "Хроника католической церкви Литвы", материалы о преступной деятельности ксендзов ТАМКЯВИЧЮСА, СВАРИНСКАСА, КАУНЕЦКАСА и передать в Прокуратуру Литовской ССР для возбуждения против них уголовных дел по ст. 199¹ УК Литовской ССР (распространение заведомо ложных измышлений, порочащих советский государственный и общественный строй).

Исп. Следотдел КГБ Литовской ССР:

2. 26 января 1983 года от имени Прокуратуры республики одновременно произвести обыски у ТАМКЯВИЧЮСА, СВАРИНСКАСА, КАУНЕЦКАСА и их арест _____, Арестованных поместить в тюрьму № 1 ЛИТУ МВД Литовской ССР.

Для проведения обысков и арестов вышеуказанных лиц создать из сотрудников Прокуратуры, КГБ и МВД следственно-оперативные

suaktyvino religinę ir nacionalistinę įtaką jaunimui, jį įtraukdami į vadinamąjį eucharistiečių sąjūdį, išplėtė tikinčiųjų kurstymą antiivsuomeninėms akcijoms ir konfliktams su valdžia artėjančių 500 metų nuo vadinamojo šv. Kazimiero mirties dienos [1984 m. kovo mėn.] ir 600 metų nuo krikščionybės įvedimo Lietuvoje [1987 m.] proga.

Nusikalstama *Tamkevičiaus, Svarinsko ir Kaunecko veikla užfiksuota dokumentuose, o turimus įrodymus peržiūrėjo ir įvertino SSRS ir Lietuvos SSR KGB Tardymo skyriai.*

Atsižvelgiant į tai, kad minėtų kunigų ekstremistų priešiškos veiklos nebaudžiamumas mūsų valstybei daro ženklią politinę žalą, taip pat skatina kitus klerikalus ekstremistiškai elgtis, Lietuvos KP CK, remdamasis mūsų informacija, pavedė respublikos Prokuratūrai ir KGB Tamkevičių, Svarinską ir Kaunecką patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Toliau plane numatoma, ką konkrečiai reikia daryti. Pirmausia iš baudžiamosios bylos Nr. 102 (kuri pradėta dėl LKB *Kronikos* gamybos ir platinimo) išskirti Tamkevičių, Svarinską ir Kaunecką inkriminuojančią medžiagą ir ją perduoti Lietuvos SSR prokuratūrai. Antrajame punkte rašoma:

2. 1983 m. sausio 26 d. respublikos Prokuratūros vardu pas Tamkevičių, Svarinską, Kaunecką vienu metu atlikti kratas ir juos areštuoti. Areštuotuosius laikyti Lietuvos SSR VRM kalėjime Nr.1. Kratomis atlikti ir minėtiems asmenims areštuoti sudaryti tardymines operatyvines grupes iš Prokuratūros, KGB ir VRM darbuotojų.

Trečiame punkte numatoma dar 1983 01 23 į KGB Vilka viškio, Raseinių ir Telšių rajonų skyrius nusiųsti respublikos KGB 5-osios tarnybos vadovaujančius darbuotojus. Atliekant kratas Kybartuose, Viduklėje ir Telšiuose turėti KGB ir milicijos darbuotojų būdinčias grupes. Kad būtų žinoma, kur yra kunigai Tamkevičius, Svarinskas ir Kauneckas, iš anksto juos sekti priemone NN. Drauge stebėti ir aktyvesnes vienuoles bei „religinius fanatikus“, kad operacijų metu „neįvykdytų ko nors KGB nepageidaujamo“.

Penktajame punkte rašoma:

Kad būtų gauti Tamkevičiaus, Svarinsko ir Kaunecko nusikalstamos veiklos dokumentiniai įrodymai, jų arešto metu Prokuratūros vardu atlikti kratas pas jų bendrininkus.

Išvardijami visi bendrininkai, nurodant asmenį, adresą ir kitus duomenis. Į šį sąrašą patenka TTGKK nariai Skaudvilės klebonas kun. Vincentas Vėlavičius ir Valkininkų klebonas Algimantas Keina, DON objektas (sekamasis) Gargždų vikaras

jėzuitas Antanas Šeškevičius, DOR objektas Prienų vikaras jėzuitas Antanas Gražulis, DON objektas Bijutiškio klebonas jėzuitas Jonas Danyla ir DON objektas Birštono klebonas Marijonas Petkevičius. Numatoma, kaip kiekvienai kratai pasirengti.

Toliau numatoma, ką daryti, kad būtų neutralizuota kunigų Tamkevičiaus, Svarinsko ir Kaunecko areštų sukelta neigiamą Vatikano, kitų emigracijos centrų ir respublikos viduje prasidėsianti reakcija. Konkrečiai:

a) Lietuvos SSR Prokuratūros vardu respublikos spaudoje paskelbti pranešimą, dėl ko kunigai Tamkevičius, Svarinskas ir Kauneckas patraukti baudžiamojon atsakomybėn, o atitinkamą informaciją TASSo bei ELTo kanalais perduoti ir į užsienį (tekstus suderinti su Lietuvos KP CK, SSRS KGB 5-ąja valdyba ir Lietuvos SSR Prokuratūra). Pranešimo tekstą rengia pplk. J. Radzevičius ir mjr. P. Vozbutas.

b) Su SSRS KGB 2-osios vyriausiosios ir 5-osios valdybos pagalba imtis priemonių, kad sausio–vasario mėnesiais į Vilnių neatvyktų kapitalistinių šalių diplomatai ir korespondentai.

c) Jeigu Vatikanas sukeltų antisovietinį triukšmą, per APN informuoti Vakarų visuomenę, o respublikos gyventojus – per vietinę spaudą, kad sovietiniai organai, vadovaudamiesi humaniškais sumetimais, atitinkamai kanalais iš anksto informavo asmeniškai popiežių Joną Paulių II apie minėtų kunigų varomą antivalstybinę veiklą ir jam pasiūlė, kad, norėdamas išvengti jų arešto, atšauktų juos iš SSRS arba atitinkamai juos paveiktų; tačiau į tokį siūlymą Vatikanas nereagavo.

Už šios informacijos parengimą atsakingi plk. A. Naruševičius ir mjr. A. Remiševskij.

Numatoma, kokia medžiaga apie šiuos kunigus pateiktina Vilkaviškio, Raseinių ir Telšių partijos rajonų komitetų pirmiesiems sekretoriams, kad būtų atliktas gyventojams „aiškinamasis darbas“, kaip į šį darbą pasitelkti spaudą, radiją, televizijos Akiračių ir Argumentų laidas.

Kad KGB nesijautė tokia galinga ir visa, ką nori, galinti daryti, rodo tai, jog areštų sukeltos reakcijos neutralizavimui prirašė per gerą dešimtį punktų. Be abejo, labiausiai ją gąsdino reakcija užsienyje: tvarkytis viduje buvo kur kas lengviau – tam tarnavo visos institucijos. Pirmiausia numato į Kybartus ir Viduklę nedelsiant paskirti (su RRT įgaliotinio pagalba) „lojaliai nusiteikusius kunigus“. 7-e punkte įrašo:

z) Pavesti bažnyčioje vadovaujančią padėtį užimantiems agentams „Germantui“, „Gintautui“, „Algiui“, „Valdui“, „Jonui“, „Petrui“ ir

„Sigitui“, kad, bendraudami su kunigais, apie represines priemones, panaudotas Tamkevičiui, Svarinskui ir Kauneckui, vestų mums palankų aiškinamąjį darbą. Tokį pat darbą turi atlikti ir Religijų reikalų tarybos įgaliotinis vyskupijų valdytojams, dekanams, taip pat kitiems kunigams ir tikintiesiems, kurie gali šiuo klausimu kreiptis į jį;

i) vykstantiems procesams tirti ir Kybartų, Viduklės ir Telšių parapijų tikintiesiems aiškinamajam darbui vesti pasinaudoti agentais „Suvalkiečiu“, „Ratu“, „Norkum“, „Vabalu“, „Dalia“, „Gražina“, „Petraičiu“, „Julija“, „Bičiule“, „Margarita“, „Jurga“, „Jurgita“ ir patikimais asmenimis.

8-e punkte numatomos priemonės, kuriomis turi būti užkirstas kelias visokioms „provokacinėms ir antisovietinėms“ akcijoms. Dėl to ypatingą dėmesį numatoma atkreipti į pasilikusius laisvėje TTGKK narius Vėlavičių, Kalinauską, Keiną ir Stakeną bei tiriamuosius (sekamuosius) Jėzuitą, Akiplėšą, Kūdikį, Lunatiką, Dievobaimingąjį, Vorą, Apdegėlį, Fariziejų, Inkvizitorių, Matildą, Plepį ir ekstremizmu pasižyminčius kunigus Krumpliauską, Skiparį, Černiauską, Beniušį, Jalinską, Gedvilą ir kitus asmenis. Dėl to nusprendžia intensyviau panaudoti agentus Pūkį, Šerną, Gediminą, Jaką, Akylųjį, Klevą, Joną, Germantą, Dobilą, Suvalkietį, Jurgą, Žilviną, Parapijietį, Jurgitą ir kitus bei operatyvines technines priemones ir PK. Pirmąjį sekmadienį po arešto visose respublikos bažnyčiose numatoma klausytis kunigų pamokslų ir užfiksuoti dokumentais tuos, kurie bus politiškai žalingi. Pamokslų klausymąsi tęsti ir toliau, ypač ten, kur dirba žinomi kunigai ekstremistai. Kad užkirstų kelią galimiems neigiamiems reiškiniams dėl kunigų Tamkevičiaus, Svarinsko ir Kaunecko arešto, visų respublikos KGB miestų ir rajonų skyrių viršininkai įpareigojami laiku surinkti informaciją ir nedelsiant pranešti LSSR KGB. Informacijai rinkti pasitelkti ne tik 5-osios tarnybos, bet ir respublikos KGB 2-osios valdybos bei 1, 4, 6-ųjų skyrių agentūrą ir kitas galimybes bei operatyvines technines priemones ir PK tarnybą.

10-ajame punkte rašoma:

Kai baudžiamojon atsakomybėn bus patraukti Tamkevičius, Svarinskas ir Kauneckas, iš karto panaudoti administracines teisines ir įsėjamasias profilaktines priemones kitiems „Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto“ nariams, taip pat įgyvendinti visą komplektą agentūrinių-operatyvinių priemonių, kuriomis būtų sukeltas jų tarpusavio

nepasitikėjimas, taip pat kad jie būtų sukompromituoti dvasininkijai ir tikintiesiems.

[Igyvendinant baudžiamąsias procesualines bei įspėjamąsias profilaktines priemones kartu jomis pasinaudoti ir tam, kad iš kunigų ir vienuoliaujančių elementų būtų užverbuota nauja agentūra.

Visų priemonių įgyvendinimui ir jų koordinacijai vadovauti pavesta LSSR KGB 5-osios tarnybos ir tardymo skyriaus viršininkams plk. E. Baltinui ir pplk. T. Lazarevičiui.

Neaišku, kodėl po kelių dienų buvo pakeistas šio plano įgyvendinimo scenarijus, ir vietoj visų trijų arešto imta susidoroti po vieną. (Po kun. S. Tamkevičiaus arešto 1983 05 06 viešai veikęs TTGKK iširo ir kun. J. Kauneckas liko nereprezuotas.) Ar tik ne būsimos reakcijos užsienyje ir viduje baimė sulaukė KGB nuo jų visų arešto vienu metu? Juk vis dėlto jie buvo žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje!

Taigi pirmąją auką tapo kun. A. Svarinskas. 1983 01 25 Klaipėdos miesto prokuroro pavaduotojas A. Jucys oficialiai nutarė iškelti baudžiamąją bylą kun. A. Svarinskui, kuris *kartu su kitais asmenimis, 1978 m. lapkričio mėn. sukūrė vadinamąjį „Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komitetą“, jo vardu gamino ir platino šmeižtiško turinio dokumentus, žeminančius SSRS valstybinę ir visuomeninę santvarką, taip pat sakė tokio pobūdžio pamokslus tikintiesiems*⁶⁶.

1983 01 26 LSSR prokuroras pasirašo nutarimą kun. A. Svarinską suimti. Jis iškviečiamas į Raseinių valstybinę automobilių inspekciją ir iš ten tą pačią dieną pristatomas į LSSR prokuratūrą Vilniuje. Prokuratūros patalpose (14a kabinete), dalyvaujant kviestiniams Jurijui Binievičiui ir Gintautui Sadliackui, Klaipėdos miesto prokuroro pavaduotojo A. Jucio yra oficialiai suimamas ir čia pat tardomas. Tą pačią dieną jis nugabenamas į KGB rūsius, vadinamąjį KGB tardymo izoliatorių.

1983 01 27 šią baudžiamąją bylą savo žinion perėmė LSSR prokuratūros YSB tardytojas I klasės teisininkas Egidijus Bičkauskas⁶⁷.

Kadangi kun. A. Svarinskas suimtas, kaip pokario metais NKGB rašydavo, *neglasno* (neviešai), todėl 1983 02 09 iš jo

⁶⁶ LYA. Baudž. b. P-14241-LI. T.1, l. 2.

⁶⁷ Ten pat, l. 4.

Areštuotasis kun. Alfonsas Svarinskas. 1983 m.
(Iš buv. KGB archyvo)

gyvenamosios vietos paimami jo asmens dokumentai: pasas, karinis bilietas. (Rašomosios mašinėlės nerasta.) Nėra jokio dokumento, kad arešto dieną jo bute Viduklėje būtų buvusi atlikta krata. KGB rūsiuose užpildoma areštuotojo anketa, padaromi pirštų atspaudai ir prasideda įprasta procedūra: tardymai ir medžiagos rinkimas įkalčiams.

Jau po poros dienų peržiūros abi jo ankstesnio teisimo bylos. Pagal pirmąją jis buvo suimtas 1947 01 03. Tada buvo kaltinamas, kad, baigęs Ukmergės gimnazijos 5 klases ir Kau-
no kunigų seminarijos 4 kursus, 1946 m. gegužės mėn. tapo prie Ukmergės veikusios *Šarūno* partizanų grupės ryšininku, slapyvardžiu *Laisvūnas*. 1958 04 11, kai buvo Betygalos bažnyčios altariaus, antrą kartą suimtas už tai, kad Kulautuvoje 1957 10 27 pasakė antisovietinį pamokslą, kuriame ragino jaunimą nepasiduoti kompartijos įtakai, bei savo bute laikė antitarybines knygas, tokias kaip Šapokos *Lietuvos istorija*⁶⁸. Pirmą kartą kun. A. Svarinskas buvo nuteistas dešimčiai metų

⁶⁸ Ten pat, I. 18–33 ir Priežiūros b., I. 2–11.

ir paleistas 1956 03 20, antrą kartą – šešeriems metams, iškalėjo visą laiką, paleistas 1964 04 09.

Peržiūrėtos ir penkios pastaraisiais metais jam iškeltos administracinės bylos. Tai 1978, 1980, 1981 ir 1982 metų bylos už *Vėlinių* eisenas į kapines bei 1982 02 20 už Viduklės klebonijoje mokinių vaidintą religinį veikalą, kuriame dalyvavo apie 30 mokinių ir 15 jų tėvų. Kunigas vis buvo baudžiamas 50 rublių bauda, bet jis, motyvuodamas tuo, kad *Vėlinių* eisenas rengti įpareigoja liturgija, vis vien jas rengdavo⁶⁹.

Peržiūrėti ir įvairiuose laikraščiuose apie jį skelbti straipsniai, oficialus 1979 m. prokuroro įspėjimas ir t. t.

Po poros dienų kun. A. Svarinską pradeda tardyti E. Bičkauskas. Tardo KGB tardymo izoliatoriuje. Kaip paprastai, pirmojo tardymo metu surašoma biografija. Iš jos sužinome, kad kun. A. Svarinskas, Vaclovo s., gimė 1925 01 21 Ukmergės r., Kadrėnų kaime. Tėvai turėjo 13 ha žemės. Kunigu 1954 m. įšventintas Abezės lageryje. Po pirmojo kalinimo kunigavo Kulautuvoje ir Betygaloje. Po antrojo kalinimo 1965 m. paskirtas į Miroslavą, 1970 m. – į Kudirkos Naumiestį, 1971 m. – į Igliauką, o nuo 1976 m. buvo Viduklėje. Brolis dirbo Ukmergės tarybiniam ūkyje (sovchoze) darbininku, sesuo su šeima gyveno Kulautuvoje. Į tardytojo priekaištą, kad jis pažeidinėja kulto įstatymus, kun. A. Svarinskas pareiškia: *Aš, kaip dvasininkas, privalau laikytis Dievo nurodymų net<...> pažeisdamas įstatymus*⁷⁰.

Kun. A. Svarinsko bylai tirti sudaryta tardytojų grupė: be grupės vadovo E. Bičkausko, į ją įtraukti KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas pplk. Markevičius, vyr. tardytojai mjr. Pilelis ir Rainys, kpt. Jurkštas ir vyr. lt. Vidžėnas.

Daugiausia tardoma dėl dviejų dalykų: *TTGK komiteto* veiklos (ir jo ryšių su *Kronika*) bei dėl pamokslų. Tardytoją domina *TTGKK* įkūrimo priežastys ir tikslai: kaip ir kas parinko narius, kaip būdavo rengiami dokumentai ir t. t. Kun. A. Svarinskas paaiškina, kad *Komiteto* įkūrimo priežastys ir tikslai nurodyti pačiame pirmajame *TTGKK* dokumente – deklaracijoje,

⁶⁹ Ten pat. T. 1, l. 36–41.

⁷⁰ Ten pat, l. 97.

kad nariai – tai vienminčiai, o dokumentai buvo rengiami kolektyviai. Tardymų metu bandoma nustatyti, kas yra *Komitet* vadovas, ir aiškiai įtariamas kun. A. Svarinskas. KGB suskaičiavo (ir kun. A. Svarinskas neneigia), kad *TTGKK* paskelbė 52 dokumentus. (Užkliūva, kodėl nėra Nr. 46: aiškinasi, ar čia tik numeracijos klaida, ar jis nepakliuvo į jų rankas.) *Komiteto* veiklos kaltinamasis nelaikė neteisėta, nes pačiu pirmuoju dokumentu buvo kreiptasi į Bažnyčios vadovybę, civilinę valdžią, tačiau ir iš jos jokio atsakymo negavo: tai buvo suprata kaip tylus pritarimas. O visa *Komiteto* veikla buvo vieša. Tačiau tardytojas viską bando aiškintis iš eilės ir, kaip sakoma, krapštyti iš panagių.

1983 02 02 per tardymą į klausimą, kas buvo *TTGKK* įkūrimo iniciatoriai, tardomasis atsako: *Kunigai Tamkevičius, Zdebskis, Vėlavičius, Kauneckas ir aš*⁷¹. Tačiau iš Maskvos disidentų (areštuotų ir nuteistų 1979–1980 m.) tardymų protokolų kagėbistai jau žinojo, kad šį *Komitetą* įkurti padėjo *SSRS Krikščionių komitetas tikinčiųjų teisėms ginti*: jo nariai – sekretorius Viktoras Kapitančiukas ir Glebas Jakuninas bei narys Levas Regelsonas – 1978 m. spalio mėn. lankėsi Kybartuose pas kun. S. Tamkevičių, kur, dalyvaujant kun. A. Svarinskui, buvo aptartas *TTGKK* įkūrimas. V. Kapitančiukas konsultavo, kaip parengti ir pirmąjį dokumentą, kuriame išdėstytos *Komiteto* įkūrimo priežastys ir tikslai. Tardytojas kun. A. Svarinskui paskelbia 1980 06 27 Glebo Jakunino tardymo parodymus, kad buvo susitarta, jog *TTGKK* dokumentai bus siunčiami jam, o jis juos platins. Kun. A. Svarinskas atsisako tai patvirtinti.

Kun. A. Svarinskas paprastai būdavo tardomas pakaitomis: vieną kartą dėl *TTGKK*, kitą – dėl „tarybinę santvarką šmeižiančių“ pamokslių. Kaip inkriminuojanti medžiaga jam pateikiami dar 1980 04 17 kratos pas jį metu paimti Sacharovo pasirašyti dokumentai, S. Čeremuchino apsakymai, pagrindžio leidiniai *Tiesos kelias* ir *Ateitis* Nr. 1. Tardytoją domina, kur jis visa tai gavo, tačiau į klausimą kun. A. Svarinskas neatsako. Taip pat jis teigė nežinąs, kaip pas V. Kapitančiuką, G. Jakuniną, T. Velikanovą atsiklievo daug pas juos kratų

⁷¹ Ten pat, l. 103–105.

metu rastų TTGKK dokumentų. Bet jis neneigė pasirašęs beveik visus, o gal ir visus TTGKK dokumentus.

1983 02 08 tardymo metu ypač puolamas dėl bendro TTGKK ir maskvietiškojo KKTTG pareiškimo *Jungtinėms tautoms – Religinių teisių pakto* ir *Konvencijos dėl kovos prieš diskriminaciją religiniuose reikaluose*. Kaltinamas tuo, kad pirmuosius keturis TTGKK dokumentus išdalijo užsienio korespondentams spaudos konferencijoje (1978 11 22) pirma, negu juos pasiuntė sovietinės valdžios atstovams. Taip pat labai užkliūva TTGKK dokumentas Nr. 12, adresuotas į UNESCO vaiko metų progą; čia rašoma apie tikinčių vaikų diskriminaciją Lietuvoje. Aišku, kad KGB labiausiai jaudino sovietinės „demokratijos“ išviešinimas pasaulyje⁷².

1983 02 21 tardytojas klausinėja apie *Komiteto* dokumentuose esančius kaltinimus dėl tikinčiųjų ir kunigų persekiojimo bei terorizavimo. Kun. A. Svarinskas teigia, kad visa tai *nešmeižtas prieš tarybų valdžią*, o teisingi faktai: į kunigų seminariją leidžiama priimti labai mažai klierikų, nėra religinės spaudos, neleidžiama kurti naujų religinių bendruomenių ir statyti bažnyčių, vyskupai negali skirstyti kunigų, teikti *Sutvirtinimo* sakramento kur ir kada nori, du vyskupai tremtyje, nuolatiniai išpuoliai prieš tikėjimą spaudoje ir t. t. Visus tuos faktus jis ir dabar laiką tiesa⁷³.

Dar labiau užkliūva jų ir maskviško *Komiteto* bendras dokumentas dėl tikėjimo varžymų SSRS, adresuotas popiežiui Jonui Pauliui II, stačiatikių autokefalių Bažnyčių vadovams, anglikonų Bažnyčios primui ir kitiems. Kun. A. Svarinskas prisipažįsta pasirašęs šį maskviško *Komiteto* parengtą dokumentą ir jo teiginius vertinąs teigiamai. Jis pasirašė ir *Helsinkio susitarimų vykdymui remti SSRS Maskvos grupės* dokumentą Nr. 69, nes ten buvo rašoma tiesa. Šiuos dokumentus parėmė ir pasirašė visi TTGKK nariai⁷⁴.

Tardytoją labai domina, kaip TTGKK dokumentai pasiekdavo užsienį ir *Kroniką*. Nors kun. A. Svarinskas sakosi nežinąs, tačiau iš Maskvos disidentų tardymų jie žinojo, jog buvo

⁷² Ten pat, l. 116, 117, 126–128.

⁷³ Ten pat, l. 131.

⁷⁴ Ten pat, l. 149, 150.

susitarta, kad TTGKK pristatys dokumentus jiems, o jie perduos į užsienį. Be to, tai, kas jiems naudinga, skelbs savo nelegaliame leidinyje *Einamųjų įvykių kronika*. Jis sakė nežinąs, kaip tie dokumentai patekdavo ir į *Kroniką*: gal adresatai ar kas nors iš pašto darbuotojų perduodavo (nes adresatams jie siųsdavę paštu); pagaliau jų veikla ir jų dokumentai buvo vieši. Kad jais, patekusiais į Vakarus, pasinaudodavo antisovietiniai centrai, jie atsakomybės neprisiimą.

Tardytojas labai stengiasi išgauti prisipažinimą dėl TTGKK ir LKB *Kronikos* bendradarbiavimo, nes jų dokumentai patekdavę į *Kroniką*. Tardytojas teiraujasi, kokie jo ryšiai su kun. S. Tamkevičiumi ir ar jis nėra susijęs su *Kronika*. Kun. A. Svarinskas atsako: *Šiuo klausimu aš nieko negaliu ir nenoriu pasakyti<...> informacijos apie mano paruoštų dokumentų patekimą „LKB Kronikos“ leidėjams duoti aš nenoriu ir atsiskau*⁷⁵.

Į kaltinimą, kad gina nuteistuosius už LKB *Kronikos* platinimą, kun. A. Svarinskas atsako, kad šis leidinys *ne šmeižikiškas, o tik nelegalus, keliantis ir fiksuojantis tikinčiųjų teisių pažeidimo faktus*. Todėl šie asmenys – Navickaitė, Vitkauskaitė ir kt. – *nuteisti neteisingai ir nepagrįstai*⁷⁶.

Kitas jo „nusikaltimas“ – tai 1982 02 28 *pareiškimas LKP CK pirmajam sekretoriui Petrui Griškevičiui*. Jis nesigina pats parašęs ir išspausdinęs šį pareiškimą bei perskaitęs Viduklės bažnyčioje. Kas norėję, t. y. kas jam pritare, tie pasirašė. Šį pareiškimą jis adresavęs ir TTGKK, tačiau, kaip jis paplito po visą Lietuvą ir kaip jį pasirašė tūkstančiai žmonių, jis nežinąs⁷⁷.

Šis pareiškimas sukėlė daug triukšmo valdančiuose sluoksniuose, nes jis su parašais iš įvairių Lietuvos vietovių tarsi lavina užgriuvo LKP CK, o šis visus tuos pareiškimus su parašais siuntė į KGB. Pareiškime buvo aprašomas milicijos (ir KGB) susidorojimas su tikinčiu jaunimu prie Baltųjų Lakajų ežero 1981 m. rugpjūtyje; jaunuolių sambūrio išvaikymas prie

⁷⁵ Ten pat, l. 147, 148.

⁷⁶ Ten pat, l. 136–137.

⁷⁷ Ten pat, l. 109–111.

Lietuvos TSR KP pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui

Nuorašas: Tikinčiųjų teisėms ginti Katalikų Komitetui

Kas Lietuvos jaunimas ir visi tikintieji, atkreiptame partijos dėmesio į grubius su jokia morale neaušderinamus tarybinių pareigūnų puolimus prieš tikintį jaunimą. Tą kile veiksmai pastaruoju metu ypatingai suaktyvėjo.

1981-ųjų metus grupė tikinčio jaunimo sutiko Rumšiškių buities namiejuje, veidurint to, kad iš jaunimo lūpų skambėjo blaivi daina ir turos širdies liejosi jaunatviškas džiaugsmas. Ši šventė nepraejo be pasekmių. Saugumiečiai dirbtinai apkaltino jaunimą chuliganizmu ir pradėjo tardyti. Ypatingai buvo šantažuojama Marytė Vėlyvytė - rėmimo išmesti iš Kauno P. Mažylis med. mokyklos.

1981 m. rugpjūčio mėn. būrelis Vilniaus tikinčio jaunimo atostogavo prie Baltųjų Lokajų ežero. 20 d. vakare jaunimą užpuolė operatyvinė milicijos grupė. Girti milicininkai su dar nematyti ciniškumu ir sadizmu bjauriai išžeidinėjo mergaites, spjūdė joms į veidus ir gąsdino išprievartavimu. Visą jaunimą žiauriai sumetė į mašinas nuvežė į Molelių milicijos skyrių. Milicijos skyriuje juos išlaikė ištisą parą, laikas nuo laiko varginami tardymais. Du studentai - Alfonsas Venclova ir Andronas Ginkutė buvo pašalinti iš Vilniaus valstybinio universiteto. Jaunimas šantažuojamas iki šiol.

1981 m. rugpjūčio 18 d. grupė tikinčių moksleivių iš Kybartų vasarėjo prie Slavantų ežero, Lazdijų rajone. Rugpjūčio 20 d., besiruošiant grįžti į namus, jie buvo milicijos pareigūnų sulaukyti, prievartia susodinti į autobusą ir nuvežti į Lazdijų rajono milicijos skyrių. Jaunimas buvo tardomas, o kelias suaugusias - Bernadėtą Mališkaitę ir Onutę Sarakauskaitę, išlaikė milicijos rūsyje tris paras, apkaltino vaikų religinio sekimo organizavimu, ir Lazdijų rajono vykdomojo komiteto administracinė komisija nuteadė jas po 50 rub. bauda, nors iš tikrųjų tai buvo eilinis chuliginis žygis, beataiklausas kėjų jaunimo ir partijos vadovų.

1981 m. spalio 25 d. iš Pagirių miestelio į Saulėnus išvažiavo Chščėnavičius Albinas su šeima. Kartu su jais važiavo ir šėmė draugas Rimantas Jasinskas. Kelyje Raseiniai - Siluva juos sustabdė milicijos pareigūnai ir neleido toliau važiuoti. Automobilyje sėdėję asmenys išlipę ir ketino Siluvą pasiekti pėsčiomis. Milicija pagriebė einančius vaikus ir sugrūdė į mašiną. Tėvai, nesuprasdami, kas atsitiko, puolė prie mašinų. Milicijos mašina motiną parbioškė, o tėvui sužeidė ranką. Jaunuolius, o vėliau ir tėvus, pristatė į milicijos skyrių. Rimantą Jasinską spardė ir mušė tol, kol už sienos buvusi Chščėnavičienė išgirdo ir pradėjo šaukti: "Kamuškite!" Albinas Chščėnavičius buvo nubaustas septynias paras arešto, o motinai uždėta banga.

1981 m. spalio 25 d. Kęstutis Vareikonis pasiryžo kaip atgailą už tautos nuodėmes, keliauti iš Raseinių į Siluvą pėsčiomis. Jam besiant septynioliktą kilometrą, nieko nepaklausą ir nepaaiškiną, milicijos pareigūnai jį įgrūdė į mašiną ir nusiavežė į milicijos skyrių. Tardymo metu iš Kęstučio buvo grubiai tyčiojama ir atimtas rožančius. Be to jaunuolis buvo nubaustas 10 rub. bauda.

1981 m. lapkričio 14 d. Vilkaviškyje Statybininkų g-vė Nr. 4-3, Kelmelių bute, jaunimas šventė gimtadienį. Šventinę vakaro nuotaiką sugadino į butą įsibrovę milicininkai ir saugumiečiai, neva nustatyti susirinkusių asmenybes. Jaunimas buvo nugabentas į Vilkaviškio rajono milicijos skyrių. Nors įsibrovėliai žadėjo sutrūgdyti tik 15 min., bet "asmenybes" išliko 4,5 val., ir neišku, kada jaunimą būtų paleido, jeigu nebūtų reikėję vienai iš susirgusių merginų iškviesti Greitąją med. pagalbą.

Kiek anksčiau trys studentės: Zita Vizbergaitė, Ramunė Butkevičiūtė, Dalia Dambrauskaitė negavo diplomų vien todėl, kad "neišlaikė" komunistinio egzaminų, o iš tikrųjų, kad jos buvo giliai tikinčios, ir apie tai gerai žinojo institutų vadovybės.

1982 02 28 pareiškimo LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui
faksimilė. (LYA. FK-1. Ap. 8. B. 206, l. 258)

Šlavantų ežero ir neteisėtas seselių Bernadetos Mališkaitės bei Onos Šarakauskaitės nubaudimas; Kęstučio Vareikonio nubaudimas už eiseną į Šiluvą 1981 10 25. Pareiškimas platintas ir po juo rinkti parašai Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Vilniuje, Alytuje, Šilutėje, Ramygaloje, Vilkaviškio, Kėdainių, Marijampolės, Biržų, Rokiškio, Ukmergės, Lazdijų, Molėtų ir Tauragės rajonuose. Iš viso LKP CK gavo 57 egzempliorius šio pareiškimo dviejų lapų teksto, 51 egz. – vieno lapo teksto ir 65 egz. – sutrumpinto teksto. Kiekvieną tekstą pasirašę šimtai žmonių. Dviejų lapų tekstas išspausdintas *LKB Kronikos* 51 numeryje.

Sujudo KGB, gavęs šiuos pareiškimus. LSSR KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas pplk. J. Markevičius siuntė raštus KGB miestų skyrių ir rajonų poskyrių viršininkams, pridėdamas tos vietovės pareiškimo su parašais kopiją, reikalaudamas nustatyti pasirašiusiųjų pavardes ir juos apklausti⁷⁸. Taip pat ir tardymo skyriaus viršininkas pplk. T. Lazarevičius 1983 m. vasario mėn. daugelio rajonų KGB poskyrių viršininkams išsiuntinėja nurodymą apklausti parašų rinkėjus ir jiems pateikti tokius klausimus: kas, kada, kur ir koku tikslu parašė šį dokumentą; kas, kur ir kada jį spausdino; iš ko jį gavo; kokius gavo nurodymus prieš pradėdami rinkti parašus; kaip rinkę parašus – aiškinę, raginę, įkalbinę ir t. t.; ką darę su surinktais parašais – kam, kur, kada perdavę ar pasiuntę?⁷⁹ Tokie reikalavimai išsiųsti šiems KGB padalinių vadovams: Tauragės r. (B. Vitkevičiui), Alytaus r. (A. Gurbininkui), Prienų r. (J. Kudrešovui), Šiaulių m. (P. Čiudui), Molėtų r. (M. Jakovlevui), Lazdijų r. (Z. Galiauskui), Ukmergės r. (E. Majauskui), Rokiškio r. (K. Šilgaliui), Biržų r. (S. Lesinskui), Kretingos r. (A. Kormilcevui), Panevėžio m. (J. Martinkevičiui), Kapsuko r. (T. Vilkui), Kėdainių r. (V. Lesickui), Vilkaviškio r. (B. Vaišvilai), Kauno m. (G. Bagdonui) ir Utenos r. (T. Žemaičiui).

Užvirė KGB darbas: pasirašiusieji buvo kviečiami (pasirinktinai) ir tardomi. Įvairūs yra jų atsakymai: vieni išsigina parašo, kiti teisinasi nežinoję po kuo pasirašę (akivaizdi žmonių baimė, kad nenukentėtų už tai). Tačiau gausu ir susižavė-

⁷⁸ Ten pat. T. 11, l. 1–61.

⁷⁹ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 206, l. 223–324.

jimą keliančių paaiškinimų. Antai Kėdainių r. Josvainių vidurinės mokyklos 6 b klasės mokinė Ona Tunaitytė pasakoja, kaip ją mokytoja išvadino „snargle“ ir „utėlė“ už tai, kad ji paklaususi: kas jiems leidžia kištis į Bažnyčios reikalus?⁸⁰

LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas T. Lazarevičius 1983 02 07 rašo raštą SSRS KGB tardymo skyriaus viršininko vyresniajam padėjėjui plk. G. Kislych, kuriame prašo atsiųsti *BBC radijo* stoties 1983 01 27 (praėjus parai po arešto!) 20 val., pranešimą apie kun. A. Svarinsko areštą. Rašte prašoma atsiųsti visus pranešimus apie kun. A. Svarinską, kurie tik ateityje bus transliuojami Vakarų radijo stočių⁸¹.

1983 03 02 pirmą kartą tardymo metu klausinėjama apie kun. Valdemarą Cukurą, kuris 1979 m. buvo atvykęs į Lietuvą ir kuriam kun. A. Svarinskas davęs nuvežti į JAV tris *TTGKK* dokumentus, tačiau Gardine jis buvo stropiai muitininkų (be abejo, su KGB pagalba) patikrintas ir dokumentai atimti⁸².

Kun. A. Svarinskas nesigina, kad pažįsta šį kunigą, nes jis buvo kapelionas Ukmergės gimnazijoje, tačiau išvežti jį *Komitetu* dokumentų į užsienį niekada nėra davęs. Vis dėlto šis faktas kagėbistams, matyt, buvo neabejotinai aiškus ir nustatytas operatyvinėmis priemonėmis (greičiausiai su agentų pagalba ar išoriniu stebėjimu). Pagal *Inturisto* išduotą pažymą, kun. Valdemaras Cukuras (gimęs 1915 m., o 1996 m., atvykęs į Lietuvą, čia numiręs) lankėsi Lietuvoje 1979 m. birželio 5–10 dienomis, o jo giminaitis [...], tardytas 1979 10 31, paliudijo, kad matė, kaip jo bute kun. A. Svarinskas kun. V. Cukurui perdavė kažkokius ant plono (rūkomojo) popieriaus spausdintus dokumentus. Apie šių dokumentų perdavimą jis girdejo juos kalbantis anksčiau savo motinos bute. Tą patį jis paliudijo ir 1983 02 16 (jau areštavus kun. A. Svarinską), o kitą dieną perdavė kelias geras nuotraukas, kuriose užfiksuotas kun. A. Svarinsko susitikimas su kun. V. Cukuru prie Kauno *Arkikatedros*. Muitinėje apklausiamas kun. Valdemaras Cukuras sakė, kad tie lapai į knygą jam įdėti Kauno kurijoje. Taigi kun. A. Svarinsko jis

⁸⁰ LYA. Baudž. b. Nr. P-14241-LI. T. 11, l. 245, 246.

⁸¹ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 226, l. 182.

⁸² LYA. Baudž. Nr. P-14241-LI. T. 1, l. 144. T. 5, l. 176–192.

Kun. A. Svarinsko susitikimas su kun. Valdemaru Cukuru Kauno Arkikatedros šventoriuje. 1979 m. (Iš buv. KGB archyvo)

neišdavė. Tą pačią dieną surengiama kun. V. Cukuro minėto giminaičio ir kun. A. Svarinsko akistata, kurios metu kun. A. Svarinskas neigia bet kokių dokumentų perdavimą, o V. Cukuro giminaitis teigia matęs perduodant⁸³.

Šiuo reikalu tardyta daug kitų kun. V. Cukuro giminių, kurie dalyvavo kun. A. Svarinsko ir kun. V. Cukuro susitikimų metu. Įvairiai jie liudija. Antai kun. V. Cukuro sesuo Liucija Znamenskienė liudija mačiusi, kaip kun. A. Svarinskas jos broliui davęs tik dvi tautines juostas ir rožančių, kuriuos prašė perduoti popiežiui ir paprašyti palaiminimo jam. Surengiamas dar ne vienas atpažinimas (iš nuotraukų) bei akistata su tų susitikimų dalyviais, tačiau kun. A. Svarinskas neigia kada nors juos matęs⁸⁴. (Šventas melas: be jo negalima buvo apginti teisingo reikalo.)

Nepaisant kun. V. Cukuro „nusikaltimo“, jam buvo leista atvykti į Lietuvą 1982 m. – čia jis lankėsi birželio 16–21 dienomis. (Tikriausiai KGB specialiai leido atvykti, kad pasektų

⁸³ Ten pat, T. 2, l. 1–14.

⁸⁴ Ten pat, l. 15–51.

jo ryšius su „reakcionieriais“.) 1983 02 24 tardytos kun. V. Cukuro giminaitės pripažįsta, kad, lankydamasis Lietuvoje 1982 m., kun. V. Cukuras pas juos namuose vėl buvo susitikęs su kun. A. Svarinsku ir ses. Nijole Sadūnaite. Be to, su kun. A. Svarinsku jis buvo susitikęs ir Šv. Mikalojaus bažnyčioje Vilniuje. Tą pačią dieną tardytas kun. Valdemaro Cukuro brolis Vilius Cukuras, taip pat kunigas, turbūt nieko pikto neįtardamas, paliudija, jog 1982 m. atvykęs brolis pasakojęs, kaip iš jo 1979 m., vykstant iš SSRS į JAV, pasienyje buvo atimti įduoti parvežti dokumentai⁸⁵.

Trečiasis kun. A. Svarinskui inkriminuojamas „nusikaltimas“ – tai jo *antitarybiniai pamokslai*. Nėra ko stebėtis, kad jo pamokslų klausytis ir įrašinėti magnetofonais KGB siuntė tiek daug savo agentų ir patikėtinių: jie žinojo jo reikšmę. Iš kun. J. Zdebskio operatyvinio tyrimo bylos (DOR Nr. 242) žinoma, kad kiekviename agentūrinių-operatyvinių priemonių plane buvo punktas, kuriuo numatomas sekamojo pamokslų *dokumentavimas*. Šis dokumentavimas – tai įrašymas į magnetines juostas, siųstų klausytis pamokslų agentų ir patikėtinių pranešimai ar apklausos. Nėra abejonės, kad ir kun. A. Svarinsko sekimo byloje šis punktas būdavo įrašomas ir vykdomas. Ypač nuo 1978 m., t. y. kai įsikūrė TTGKK. Antrajame baudžiamosios bylos tome yra 1978–1980 m. kai kurių sakytų pamokslų dokumentai: pirmasis – sakytas kun. Antano Gražulio primicijose Mirosłave 1978 06 04; kiti sakyti Viduklėje, Varduvoje (Žemaičių Kalvarijoje) ir Kybartuose⁸⁶.

Visas trečiasis tomas sudarytas tik iš jo pamokslų *dokumentų*: tai iš magnetinių juostų perspausdinti jo pamokslų tekstai ir liudytojų apklausų protokolai. Įdomu, kad tie „liudytojai“ kažkodėl į bažnyčią, kur kun. A. Svarinskas sakydavo pamokslą, užeidavo įdomumo dėlei: tai pažiūrėti, kaip ta bažnyčia atrodo iš vidaus, tai susidomėję žmonių gausybė ir pan. Ir kiekvieno tokio pamokslo klausydavo ne po vieną, o po du ar tris „klausytojus“. Vienas iš jų įrašinėdavo pamokslą

⁸⁵ Ten pat, l. 38–52.

⁸⁶ Ten pat, l. 130–259.

ir į magnetinę juostą. Dažnai to paties pamokslo klausytojų liudijimuose būdavo net tie patys posakiai, minčių dėstymas – atrodo, jog neretai KGB darbuotojai, kad „liudytojams“ būtų lengviau, nurodydavo, ką rašyti ir kaip rašyti: juk magnetinio įrašo tekstas jau būdavo jų išnagrinėtas. Velnio ragiukai kyšo iš tų „atsitiktinių“ klausytojų-liudytojų einamų pareigų ir partiškumo. Pavyzdžiui, 1979 07 07 Varduvoje pamokslo klausėsi komunistas mokytojas; 1979 07 22 Kybartuose – komunistas, Vilkaviškio profesinės mokyklos komjaunimo sekretorius; 1980 02 21 Kybartuose (per kun. V. Jaugelio laidotuves) – taip pat komunistas, Vilkaviškio metalo dirbinių gamyklos šlifautojas; 1981 07 08 Varduvoje – LKP Akmenės rajono komiteto instruktorius ir Akmenės r. valstybinės gamtos apsaugos inspektorius ir t. t. Šį sąrašą būtų galima tęsti, nes prie kiekvieno pamokslo yra pridėta tų „klausytojų-liudytojų“ apklausų protokolai, kuriuose nurodyta ne tik jų vardai, pavardės, bet ir darbovietė, partiškumas, gyvenamoji vieta, išsilavinimas ir kt. Dauguma jų – nuo šlifautojo iki partijos komiteto darbuotojo – komjaunuoliai ar kompartijos nariai. Štai taip buvo parenkami *klausytojai* ir *dokumentuojami* pamokslai.

Iš viso trečiajame tome yra 16 kunigo Alfonso Svarinsko 1980 03 23 – 1982 09 12 laikotarpyje įvairiose vietose sakytų pamokslų tekstai ir jų dokumentika. Tai Viduklėje, Varduvoje, Žagarėje, Kybartuose, Pagramantėje, Miroslave, Veiviržėnuose ir Šiluvoje sakyti pamokslai. Bylos gale yra šių pamokslų peržiūrą vykdžiusio kagėbisto pažyma, kad dar 1979–1982 m. kun. A. Svarinsko sakytų ir įrašytų 7 pamokslų (Viduklėje, Varduvoje, Šiluvoje) magnetinės juostos išsimagnetino ir jų nebuvo galima išklausti⁸⁷. Penkioliktajame tome laikomos 7 magnetinės kasetės su jo pamokslais bei viena – su kun. S. Tamkevičiaus 1979 07 07 Žemaičių Kalvarijoje sakyto pamokslo įrašu ir 2 magnetinės juostos. Pamokslai buvo įrašomi to meto mažagabaričiais įvairių tipų magnetofonais (matyt, kokį KGB skyrius ar poskyris turėdavo): Miroslave – magnetofonu *Elektronika-302*, Varduvoje – *Majak-203*, Veiviržėnuose – *Astra-4* ir *Sony*, Šiluvoje – *Orbita-4* ir kitais. Šių pamokslų tekstuose yra

⁸⁷ Ten pat. T. 3, l. 1–275.

KGB darbuotojų pažymėtų vietų, kurias, matyt, panaudodavo tardymuose kaip inkriminuojančią medžiagą.

Pirmą kartą dėl pamokslų kun. A. Svarinskas buvo tardomas 1983 02 06, vėliau klausinėtas dėl pasakytų pamokslų 1980 07 02 – Žemaičių Kalvarijoje, 1982 08 22 – Veiviržėnuose, 1982 09 02 – Šiluvoje. To paties tardymo metu klausinėjamas apie TTGKK dokumentą Nr. 17, adresuotą popiežiui, kur nusakoma tikinčiųjų padėtis Lietuvoje, kun. A. Svarinskas kaltinamas *tarybų valdžios šmeižimu*. Jis atsako: *Sąmoningai aš nešmeižiau. Kaip mokėjom, taip kovojom dėl geresnės tikinčiųjų padėties*⁸⁸.

1983 02 11 tardymo metu, kaltinamas tikinčiųjų *nuteikinėjimu prieš tarybų valdžią ir jos įstatymus*, kun. A. Svarinskas atsako: *Aš, aišku, raginau nesutikti su jais visur, kur šie įstatymai nesutinka su Dievo įstatymais, kadangi Dievo įstatymai yra aukštesni už bet kokius žemiškuosius įstatymus*.

Jis neigia šmeižęs sovietų valdžią:

*Mes norėjome, kad tarybų valdžia mums padėtų nugalėti visas kliūtis ir kurti gražesnę visuomenę*⁸⁹.

Tais laikais labai buvo suaktyvėjęs bažnyčių apiplėšinėjimas (Švč. Sakramento išniekinimas Veiviržėnuose), įtartinos kilmės jų gaisrai, kunigų užpuolimai ir net jų nužudymai. Kun. A. Svarinskas ne kartą šiuos nusikaltimus minėjo savo pamoksluose ir kaltino, kad teisėsaugos organai jų netiria ar blogai tiria. Jam tardymų metu pateikiama Vidaus reikalų ministerijos informacija, kiek šių nusikaltimų ištirta ir kiek asmenų nubausta. Jis atsikerta, kad ši informacija turėjo būti viešai skelbiama, o kadangi to nebuvo, jis jos nežinojęs ir todėl juos apkaltina informacijos stoka ir jos slėpimu. 1983 03 28 tardytojas jam priekaištauja: *Ar jums neatrodo, kad prieš sakant iš sakyklos pamokslą, kalbant apie dalykus, kurių jūs nežinote, reikia pasverti kiekvieną žodį, o nežinant apie tai nekalbėti?* Į tai kun. A. Svarinskas atsako: *Bus laiko ir aš apie tai pagalvosiu*. Ir, matyt, ironizuodamas priduria: *Senų klaidų nekartosiu. Bus naujų*⁹⁰.

⁸⁸ Ten pat. T. 1, l. 112–115.

⁸⁹ Ten pat, l. 121–123.

⁹⁰ Ten pat, l. 170–172.

1983 04 17 tardymo metu bandoma iškvosti apie jo santykius su Maskvos disidentais (ypač Tatjana Velikanova) bei su kun. S. Tamkevičiumi. Mat 1980 04 17 kratos metu pas jį rastos užsienyje leisto antisovietinio žurnalo *Kontinent* Nr. 4 ir Nr. 5 fotokopijos. (Jos rastos iškrėtus pas jį buvusį kun. G. Gudanavičių.) Tą pačią dieną kratos metu pas kun. S. Tamkevičių Kybartuose rastas šio žurnalo originalas. Taip pat KGB domisi pas kun. A. Svarinską rastu biuleteniui *Informacionnyj biuleten'* Nr. 2 (kurį leido T. Velikanovos grupė) ir jo ryšiais su ja, tačiau tardomasis nieko neatskleidžia⁹¹.

Kaip minėta, apie *TTGKK* narių ir Maskvos disidentų ryšius KGB daugiau žinojo iš pastarųjų tardymų 1980 metais. Čia yra Viktoro Kapitančiuko, Dmitrijaus Dudko, Levo Regelsono, Glebo Jakunino ir Tatjanos Velikanovos papildomi 1983 02 17 tardymai. Pasigėrėjimą kelia įkalintųjų Glebo Jakunino (stengiasi kuo mažiau pasakyti) ir ypač Tatjanos Velikanovos laikysena. Be turimų Maskvos disidentų tardymo protokolų, dėl kun. A. Svarinskui iškeltos baudžiamosios bylos buvo peržiūrėtos visų *SSRS KKTTG* teistų narių baudžiamosios bylos, ieškant papildomų įkalčių kun. A. Svarinskui⁹².

Kun. A. Svarinsko arešto dieną (1983 01 26) atliktos kratos pas *TTGKK* narius kunigus Algimantą Keiną ir Joną Kaunecką, kun. Antaną Šeškevičių *SJ* ir ses. Oną Pranckūnaitę. Gal tą dieną buvo daroma ir daugiau kratų, tačiau šioje byloje apie tai dokumentų nėra. Buvo tardomi visi *TTGKK* nariai: kunigai S. Tamkevičius, A. Keina, J. Kauneckas, V. Vėlavičius, L. Kalinauskas ir V. Stakėnas.

Labai nesėkmingas (ir kagėbistus turėjęs siutinti) kun. Sigitas Tamkevičiaus dviejų dienų (1983 m. vasario 28 d. ir kovo 1 d.) tardymas. Į juos dominusius *TTGKK* veiklos klausimus jie negauna nė vieno jiems reikalingo atsakymo: apie *Komiteto* įkūrimo priežastis ir tikslus atsako taip pat kaip ir visi kiti *TTGKK* nariai – kad tai sąlygojo kunigų ir kitų tikinčiųjų diskriminacija; o į klausimą, kas konkrečiai buvo *Komiteto* įkūrimo organizatorius, atsako: *Neatsakysiu*.

⁹¹ Ten pat, l. 124–125.

⁹² Ten pat. T. 2, l. 120–129.

KGB domina visos TTGKK veiklos smulkmenos: kaip būdavo rengiami dokumentai, kas juos spausdindavo, kaip buvo platinami, siunčiami į užsienį ir ypač kaip jie patekdavo į LKB *Kroniką*. Kai jam buvo pateikta daug TTGKK dokumentų su jo parašu, jis pareiškia: *Labai apgailestauju, kad adresatai, kuriems buvo siųsti dokumentai, nereagavo į išskeltus faktus ir dokumentus persiuntė Valstybės saugumo komitetui. Apie „Kroniką“ aš nieko konkretaus parodyti neturiu*. Kaip TTGKK dokumentas Nr. 12 pateko į *Kronikos* 38 numerį, jis *neturi supratimo*. Pats asmeniškai jis nematęs nė vieno TTGKK dokumento užsienio spaudoje, nes jos negauna... Kai tardytojas mjr. V. Pilelis jam papriekaištuoja, kad jis sąmoningai vengia duoti parodymus, kun. S. Tamkevičius atsako, kad taip elgiasi dėl to, jog TTGKK veikloje nemato jokio nusikaltimo nei SSRS konstitucijai, nei kitiems sovietiniams įstatymams⁹³.

Panašiai tardymų eigoje laikosi ir kiti TTGKK nariai. Pasigėrėtina kun. V. Vėlavičiaus laikysena: jis arba „nežino“, arba, motyvuodamas kuo nors, atsisako liudyti – jaučiasi anksčiau lagerių „universitetai“. (Jis 1948 m. buvo nuteistas dešimčiai metų.) Į paskutinį klausimą – apie turintį įvykti kitą Komiteto narių susitikimą – jis atsako: *Aš nieko neparodysiu, nes tai mano sąžinės reikalas*⁹⁴.

Kun. Juozas Zdebskis į tardymą buvo pristatytas prievarta 1983 03 20, nes kviečiamas nevyko. (Dėl to Lazdijuose įvyko konfliktas tarp kun. J. Zdebskio bičiulių ir vietos KGB bei milicijos. Visai nepagrįstai apkaltintas chuliganizmu 15-ai parų buvo įkalintas Leipalingio vidurinės mokyklos mokytojas Antanas Grigas ir po to atleistas iš darbo, o iš tardymo parvežtas kun. J. Zdebskis Lazdijų milicininko buvo apstumdytas.) Kun. J. Zdebskis kagėbistams taip pat nesuteikė jokių žinių. Jis pareiškė: *Kun. Svarinsko areštas yra tikėjimo persekiojimas*, ir atsisakė duoti bet kokius parodymus, *kol kun. Svarinskas bus areštuotas*⁹⁵.

Iš kai kurių liudytojų KGB pavyko išpešti vieną kitą nereikšmingą smulkmeną, kuri neturėjo jokios įtakos kun. A. Svarinsko

⁹³ Ten pat, T. 1, l. 175–183.

⁹⁴ Ten pat, l. 214–217.

⁹⁵ Ten pat, l. 218.

bylai. Svarbiausia, kad jie nė vienas neišdavė, kaip jų *Komiteto* dokumentai patekdavo į *Kroniką* ir į užsienį. Kun. A. Keina tardytas 3 kartus, kun. J. Kauneckas – 4, kun. V. Stakėnas – 3, kun. L. Kalinauskas ir kun. V. Vėlavičius – po 1 kartą. Kun. L. Kalinauskas tardymo pabaigoje pareiškė, kad apie kun. A. Svarinsko veiklą *TTGKK* ką nors parodyti jam neleidžia sąžinė, nes ši veikla buvo grynai religinė.

Po vieną kartą tardyti ir kunigai A. Šeškevičius *SJ* bei G. Gudanavičius. Abu jie praėję sovietinius lagerius (kun. A. Šeškevičius *SJ* – 3 kartus), todėl ir jų liudijimai verti jų gyvenimo patirties. *Svarinską* *aš gerbiu kaip žmogų, atvirą, tiesų, ryžtingą, mylintį Dievą, žmones, tėvynę*, – pareiškia kun. G. Gudanavičius⁹⁶. Pažymėtina, kad jie visi tardyti tuojau pat po kun. A. Svarinsko arešto, t.y. bandyta kalti geležį, kol ji karšta. Deja, nepavyko.

1983 02 27 tardyta ses. Ona Pranckūnaitė (iš Panevėžio), pas kurią 1983 01 26 kratos metu buvo rastas aparatas *ERA*, dvi spausdinimo mašinėlės bei spaudinių įrišimo įranga. 1983 03 04 pakartotinai ją tardo E. Bičkauskas.

1983 m. vasario–kovo mėn. tardyti kunigai Antanas Gražulis *SJ* ir Antanas Beniušis bei tris kartus kun. A. Svarinsko šeimninė ses. Monika Gavėnaitė: *Tai nuoširdus, sąžiningas, doras, šventas kunigas*, – tokia jos duota charakteristika, o to, ko reikia tardytojams, ji „nežinanti“. Tardytas iš lagerio dienų su kun. A. Svarinsku pažįstamas ir pas jį lankydavęsis tauragiškis Leonas Laurinskas, iš Igliaukos – Salomėja Albina Prajorienė ir 11 kl. mokinė Ramutė Kružikaitė, teknikumų moksleiviai Alvydas Šatavičius ir Regina Šatavičiūtė, kaunietis Juozas Mitkus ir kiti. Niekas kun. A. Svarinską inkriminuojančio ir jie nepateikė⁹⁷.

1983 03 24 paskelbiamas nutarimas pareikšti kun. A. Svarinskui kaltinimą pagal LSSR BK 68 str. I d.⁹⁸ Tolesniam operatyviniam tyrimui išskirti dokumentai, susiję su kunigais

⁹⁶ Ten pat, l. 184–248.

⁹⁷ Ten pat. T. 2, l. 53–81.

⁹⁸ Ten pat. T. 1, l. 154–162.

S. Tamkevičiumi, J. Kaunecku, V. Vėlavičiumi, J. Zdebskiu, A. Keina, V. Stakėnu ir L. Kalinausku. Taigi jiems visiems buvo rengiamas panašus likimas.

1983 03 29 kun. A. Svarinskui paskelbiama, kad parengtinis tardymas baigtas ir pateikiama susipažinti visi 17 tomų – iš viso 4464 lapai. (4-ame tome turėjo būti 18 magnetinių kasetų su jo pamokslų įrašais.)

1983 04 11 prokuroras A. Novikovas patvirtina kun. A. Svarinsko kaltinamąją išvadą (69 lapų), kurioje jis kaltinamas šmeižikiškais pamokslais, *TTGKK* įkūrimu ir jo dokumentų platinimu, pareiškimo LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui, dokumentų užsienio valstybių vadovams rašymu, šių dokumentų skelbimu *LKB Kronikoje* jam žinant, siekimu užsienio pagalbos dėl tikinčiųjų diskriminavimo panaikinimo SSRS ir kt. Jam inkriminuojami 4 nusikaltimai:

1) Bažnyčios ir tikinčiųjų atžvilgiu tarybinės valstybinės politikos šmeižimas.

2) Tarybinės valstybinės ir visuomeninės santvarkos šmeižimas.

3) Raginimas kovoti prieš tarybinę ir visuomeninę santvarką.

4) SSRS tarptautinio prestižo žeminimas tyčia, siekiant susilpninti tarybų valdžią⁹⁹.

Šauktinių į teismą sąrašė 55 liudytojai. Byla perduodama LSSR Aukščiausiam teismui.

1983 04 14 LSSR KGB 1-ojo skyriaus (skirto žvalgybai užsienyje) viršininkas plk. V. Karinauskas rašte 5-osios tarnybos viršininkui E. Baltinui ir tardymo skyriaus viršininkui T. Lazarevičiui rašo, kad ryšium su kun. A. Svarinsko areštu JAV gyvenantys „nacionalistiniai emigraciniai elementai“ pradėjo plačią jo gynimo kampaniją. Laikraščiai *Draugas*, *Naujie-nos*, *Tėviškės žiburiai* ir kiti ragina kurti komitetus jam ginti, siųsti protesto laiškus Lietuvos SSR vyriausybei ir SSRS pasiuntiniui Jungtinėse Amerikos Valstijose. Juos palaiko ir JAV valdžia bei spauda (*The Washington Time*). Visą tą veiklą JAV koordinuoja kun. K. Pugevičius. Jis parengė kreipimąsi į visus lietuvius katalikus. Šiame kreipimesi iškeliama kun. A. Svarinsko

⁹⁹ Ten pat. T. 17, l. 142–211.

1913m. geguris 5 d. 10 val. pavoliu ty-
namas.

Prinzipien der Jurisprudenz
Praxis der Jurisprudenz
Prokurator

I YA KOPPIA 2

manan tananggi et tanunggi pr-
nante kate padarim; nunkallung,
muntang ditum ti b bl ora id = m
tut & melau larer aturim u = m
lam mntunimo, hauring atitaut
pinggo reimo paraim dady kole-
ha/or

179. *Trituratum et transtulit*
et representavit talia, ut po-
nyat videtur numerica et to ut
Adhuc, illam pampulose ad-
punde, habet, ut non mudis
tunc in pampulose et videtur tal
tunc. Illud, videtur, pampulose,
ut in dant problemum. Tam, tam
pampulose tal problemum, tunc do
pampulose, pampulose, pampulose
et tal pampulose, pampulose in dant
pampulose pampulose tal

"Kavalitativ korrekto" mero nasko
 ke ĉiu jar, kelkaj majo, niaj misioneroj
 iras por kunvenigi prebostojn = altprie-
 sterojn = klerikojn, pastorojn, laŭ la
 lokaj kondiĉoj kaj laj paparojn, kiam
 laŭ laŭdaj dokumentoj ili estas religiozaj po-
 stuloj aŭ misioneroj. Ties kazo ĝi jektas
 laŭ laŭdaj kondiĉoj.

At: Jaisian, di dalam korpas m. me-
lamin, m. nigerolens, korpas di bany-
u air, korpas kalsium nimeridat.

*Replika dari manuskrip,
Kerinci, tahun 1900, hasil tulis-
an guru bakti Helbrand, penerbitan ibnu fajar
di Jember*

Kun. A. Svarinsko
teismo posėdžio
protokolo faksimilė.
(LYA. Baudž. b. Nr. P-
14241-LI. T. 17, l. 298)

- 18 -

b7D

[illegible][illegible]

1. *Leptocarpus* *guttatus* *reipens* *palaisa* *da*
2. *Leptocarpus* *guttatus* *reipens* *palaisa* *da*
3. *Leptocarpus* *guttatus* *reipens* *palaisa* *da*

Bacterius fragrans Saito & Kato
Type. Culture medium: nutrient broth.
Purified it by Sorano Saito for analysis.

1949 mē. 62 kop. Taisnā ielaidī valstī:
 Krasnopolis, galutinis, kas ir
 nekundrā mē. 62 kop. Taisnā ielaidī valstī.

Kun. A. Svarinsko
teismo nuosprendžio
ištraukos faksimilė.
(LYA. Baudž. b.
Nr. P-14241-LI.
T. 17, l. 312)

LYA-KOPIJA
2

2

nuopelnai plėtojant TTGKK veiklą bei ginant tikinčiųjų teises ir raginama pradėti kovą dėl jo išvadavimo¹⁰⁰.

1983 05 03 prasidėjo Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų kolegijos posėdis. Pirmininkavo Aukščiausiojo teismo pirmininko pavaduotojas M. Ignotas, tarėjai – E. Treinienė ir A. Jašmantas, prokuroras – J. Bakučionis, sekretorė – V. Čeikauskaitė. Teismas truko 4 dienas, prirašyta 50 lapų posėdžio protokolo. Kun. A. Svarinskas kaltas neprisipažino. Liudytojai (matyt, KGB agentai ir patikėtiniai) daugiausia liudijo apie girdėtus pamokslus. 1983 05 06 paskelbiamas nuosprendis: pagal LSSR BK 68 str. I d. nuteisiamas 7-eriems metams griežtojo režimo lagerio ir trejiems metams nutrėmimo. Teismas priima ir atskirąją nutartį dėl baudžiamosios bylos iškėlimo kun. S. Tamkevičiui, kuris čia pat teismo rūmuose ir areštuojamas.

Nors teismo posėdis buvo laikomas atviru, tačiau, kaip liudija teismo bičiuliai, visas tas dienas teismo rūmai buvo stropiai saugomi milicijos ir saugumiečių: kun. A. Svarinsko rėmėjai buvo vaikomi, gaudomi net dabartinio Gedimino prospekto gale (iki Žvėryno tilto), grūdami į mašinas ir vežami už dešimčių kilometrų į laukus bei miškus. Teisme kun. A. Svarinskas savo veiklą nusakė šiais žodžiais: *Gyniau Bažnyčią ir tikėjimą*¹⁰¹.

Po teismo iki *Atgimimo* jo bylą tyrė daugybė saugumiečių – net 26 kartus ji buvo tardytojų ir operatyvininkų imama iš archyvo. (Paskutinį kartą 1990 11 15 ėmė vyr. lt. Šimkus¹⁰².)

Kun. A. Svarinskas buvo įkalintas Penzos sr., Čiusovo r. griežtojo režimo lageryje VS 389/37. (Vėliau – VS 389/36 ir 389/35 lageriuose.)

Dvelkiant *Atgimimo* vėjams ir ėmus braškėti tautų kalėjimui – SSRS, 1989 04 11 ir 1989 05 23 LSSR Aukščiausiasis teismas iš KGB pareikalauja kun. A. Svarinsko baudžiamosios bylos Nr. 09–2–003–83. LSSR Aukščiausiojo teismo prezidiumas (pirmininkaujamas AT pirmininko J. Misiūno) 1989 05 26 nutaria, kad *byloje nenustatyta, jog A. Svarinskas apie Tarybų*

¹⁰⁰ LYA. F. K–1. Ap. 8. B. 216, l. 4, 5.

¹⁰¹ LYA. Baudž. b. Nr. P–14241–I.I.T.17, l. 249–324.

¹⁰² Ten pat. Priežiūros byla.

valstybės santykius su religija, dorovinį auklėjimą ir kitką, galvodamas vienaip, kalbėjo ir rašė kitaip, t. y. sąmoningai skleidė šmeižikiškus prasimanymus. Teisme jis parodė, kad „<...> aš nenorėjau nieko apšmeižti. Norėjau, kad būtų taip, kaip konstitucijoje nurodyta“. Šie jo aiškinimai nepaneigti. Taigi A. Svarinsko veikloje nėra nusikaltimo sudėties. Prezidiumas nutarė: <...> 1983 m. gegužės 6 d. nuosprendį panaikinti, bylą prieš Svarinską nutraukti, nesant jo veikloje nusikaltimo sudėties¹⁰³.

Išbuvus beveik 6-erius katorgos metus (o iš viso kun. A. Svarinskas sovietiniuose lageriuose ir kalėjimuose praleido 22 metus), sovietinė teisėsauga apsižiūrėjo suklydusi. Tačiau nei sovietinio teisingumo institucijų bandymai taisyti savo „klaidas“, nei KGB desperatiškos pastangos sekti vykstančius procesus ir juos kontroliuoti neįstengė sulaikyti Lietuvos išsivadavimo iš SSRS imperijos jungo ir išgelbėti nuo žlugimo visos melu, klasta ir smurtu paremtos sovietinės sistemos. Taip baigėsi ir kun. A. Svarinsko trečioji sovietinė katorga: 1988 m. liepos mėnesį jis buvo paleistas iš lagerio su sąlyga, kad išvyks iš Lietuvos. Po dvejų metų jis iš Vokietijos grįžo į Lietuvą.

---

¹⁰³ Ten pat. Priežiūros b., l. 344/1–6.

1988 m. grįžęs iš lagerio kun. A. Svarinskas
su ses. N. Sadūnaite Kryžių kalne

Kun. A. Svarinskas pas popiežių Joną Paulių II. 1989 m.

4. „Kova dėl tikėjimo yra mano, kaip kunigo, pareiga“

Kun. Sigito Tamkevičiaus baudžiamoji byla Nr. 108

(Arch. Nr. P-16577-LI)

Kaip minėta, kun. Alfonso Svarinsko teisme 1983 05 06 buvo priimta atskiroji nutartis: *Tamkevičiui Sigitui, Motiejaus s., iškelti baudžiamąją bylą pagal žymes nusi kaltimo, numatyto Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 68 str. 1 d., ir ją perduoti Lietuvos TSR prokurorui*¹⁰⁴.

Kun. Sigitas Tamkevičius buvo sulaikytas pačiame Aukščiausiąjame teisme ir tą pačią dieną 16 val. 50 min. nugabentas į LSSR KGB kalėjimą (tardymo izoliatorių)¹⁰⁵. Jo areštui, be abejo, buvo pasirengta iš anksto. Apie tai liudija kad ir tardymo skyriaus tos pačios dienos raštas KGB 10-ojo skyriaus viršininkui plk. S. Skačkauskui, kad įregistruotų kun. S. Tamkevičiaus baudžiamąją bylą, *kuri pradėta pagal 5-os tarnybos operatyvinės įskaitos bylą*¹⁰⁶. Operatyvinės bylos, kurią tiriant jis buvo sektas ir rinkta medžiaga apie jį, nenurodyta nei numeris, nei pavadinimas, jos nėra ir buvusio

UŽ DIEVĄ IR TĖVYNĘ

Tarimas 1983 XII.2
Kybartų parapijos klebonas,
Tikintųjų teisėms ginti,
Katalikų komiteto (ist. 1978 m.) narys.
Kun. Sigitas TAMKEVIČIUS
areštuotas 1983 v. 6
kun. Alfonso SVARINSKO
teismo nuosprendžio metu.

Kun. S. Tamkevičiaus areštui
atminti platintas atvirukas

¹⁰⁴ LYA. Baudž. b. Nr. 324 (arch. Nr. P-14241-LI.). T. 17, l. 324.

¹⁰⁵ LYA. Baudž. b. Nr. 108 (arch. Nr. P-16577-LI.). T. 1, l. 51.

¹⁰⁶ Ten pat. Priežiūros b., l. 1.

KGB archyve, tačiau žinoma, kad ši byla (DOR Nr. 51) įėjo į grupinę operatyvinio tyrimo bylą *Voratinklis*. Todėl nenuostabu, kad viskas toliau vyksta labai sklandžiai ir operatyviai: tą pačią dieną LSSR prokuroras A. Novikovas siunčia LSSR KGB pirmininkui J. Petkevičiui Aukščiausiojo teismo atskirąją nutartį dėl kun. S. Tamkevičiaus ir 1979 08 29 oficialaus jo įspėjimo protokolą bei jo atsakymą – 1979 09 06 *Atvirą laišką LSSR prokurorui* (vėliau tardymų metu dažnai minimą). Tą pačią dieną J. Petkevičius įrašo rezoliuciją tardymo skyriaus viršininkui T. Lazarevičiui (rusų kalba): *Panaudoti tiriant*¹⁰⁷. Iš tiesų čia pat, greta 1983 05 06 teismo nutarties pradėti kun. S. Tamkevičiui baudžiamąją bylą, yra LSSR prokuroro A. Kairelio 1979 08 29 oficialus įspėjimas dėl *religinių kultų įstatymų pažeidimo, tikinčiųjų kurstymo pažeisti juos, šmeižtiskų pamokslų, TTGKK dokumentų ruošimo, perdavimo į užsienį, kur jie reakcingų sluoksnių panaudojami propagandai prieš SSRS vesti <...> įspėtas, kad už tokią veiklą gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn*¹⁰⁸. Įspėjo prokuroro vyr. padėjėjas J. Bakučionis. Kun. S. Tamkevičius įspėjimą pasirašyti atsisakė ir pareiškė atsiųsiąs platesnius paaiškinimus dėl iškeltų kaltinimų.

Čia pat ir 1979 09 06 jo *Atviras laiškas LSSR prokurorui* (originalas). Laiške jis mini du prieš jį organizuotus (provokacinius) teismus – Vilkaviškyje ir Varėnoje. Jis rašo, kad klausytis jo pamokslų į Kybartų bažnyčią siunčiami žemo išsilavinimo informatoriai (šnipai, agentai), kurie neskiria sąvokų *ateistai ir tarybų valdžia*. Jis nusako savo pareigos supratimą:

*Kaip kunigas aš turiu ne tik teisę, bet ir pareigą kovoti su bedievyste, kuri, giliu mano įsitikinimu, pokario metais sukūrė žmonėms dvasinę tuštumą, swardė moralinius pagrindus ir tuo pačiu atvėrė vartus daugybei nusikaltimų. <...> Aš prisiimu drauge su kitais keturiais kunigais atsakomybę už TTGKK sukūrimą ir jo dokumentų paruošimą. Tai padaryti paskatino <...> nuolat persekiojama Lietuvos Katalikų Bažnyčia. <...> 1978 m. lapkričio mėn. 13 d. sukurdami Katalikų komitetą, mes kreipėmės į tarybinę vyriausybę, o jei iki šiolei mūsų Komiteto neužregistravo, tai ne mūsų kaltė. <...> Tikinčiųjų diskriminacija Lietuvoje yra žaizda, kuri ne gydoma, bet norima nuslėpti*¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Ten pat. T. 1, l. 2.

¹⁰⁸ Ten pat, l. 4.

¹⁰⁹ Ten pat, l. 5–8.

15. *Environ*

100. *g. equis.* ...

Plano de ensino para o curso de M. 1º ano

K. C. Gertzelman & co.

3. *Amphibia* (100%)

Šios išskaitomos pabrėžti, apskritose pažymėti, brūkšniu: *Drumliukas, Apšona,*
achvė 1, Kaktusmas musikalas, umatyta di-
na 19 94 68 29. 28.

1. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 2. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 3. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 4. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 5. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 6. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 7. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 8. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 9. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*
 10. *Hydrogaster* 2000, *Hydrogaster* 1. *Hydrogaster*

Since S. Townsend was in the house of the
Kathlons, was ready to receive Mr. B. at 10 A.M.,
I went.

Postovnostima: Ljudski su BH BH S > A., (Eti-
kete: korigirane i uređene);

Tamias *auratus* *argutus*, *Merula* 1. *Spizella* *passerina* -
10/10. *Spizella* *passerina* *passerina*, *Merula* *merula*,
Spizella *passerina* *passerina* *passerina* 10/10, 10/10, 10/10
passerina *passerina* *passerina* *passerina*.

Die in der unteren Majorität ist die Gleichung-

Cremnophila carinata

LYA-KOPLIA

2

五、日、午、未、申、酉、戌、亥

Value.

1963 m. gegužės mėn. 6 d.

[illegible]

三 三 四 五 六 七 八 九

18. Iš bijo įrodymų, seka, kad liudytojas S.Šaukevičius yra vienas iš taip vadinamo "Tikiūniųjų tolsėms ginti katalikų komite" organizatorių. Kaip ir A.Svarinskis, S.Šaukevičius dalyvavo paruošiant bei pats pasirašė šio "komiteo" vardu paruoštus anti-tarčinio turinio dokumentus, aktyviai prieidams prie jo platinimo.

Biuro „Taskevičius“ veiksnuose yra apibūtinama, numatyta Lietuvos TNR BK 66 str. 1 d., lygda.

Yadovaudamosi lietuvis TUN DPK) str., teisminė kolegija

11 12 13 14 15 16 :

T a m k a v i ū i i Sigitai, Motiejaus m. iškelai bandžiamajų byla pagal Symen nusikaltsimo, numatyto Lietuvos TSR BK bandžiamajo kodekso 66 str. 1 d. ir jį perduti Lietuvos TSR Prokurui.

Fireninkaujactysia (pas.) H. Ignatas,
Isaodius tarajai (pas.) E. Trainin & A. Jašmontas

2407660

Ukrainian State University of Architecture and Construction

I.YA-KOPLJA

2

H. Ingstad

1983 05 06 LSSR
Aukščiausiojo teismo
atskirosios nutarties dėl
kun. S. Tamkevičiaus
arešto faksimilės. (LYA.
Baudž. b. Nr. P-14241-LI.
T. 17, l. 324; Baudž. b.
Nr. P-16577-LI. T. 1, l. 3)

Pirmame tome susegti gauti iš prokuratūros dokumentų ir kun. A. Svarinsko baudžiamosios bylos apžiūros protokolai (vadovas kpt. R. Rainys). O KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus viršininkas J. Radzevičius siunčia tardymo skyriui (plk. T. Lazarevičiui) daugybę kun. S. Tamkevičiaus bylai reikalingos medžiagos: 1974 03 20 ir 1980 04 17 kratų metu pas kun. S. Tamkevičių paimtus *Kronikos* 7, 8, 39, 40, 41, 42 numerius; pas kunigus A. Keiną ir J. Kaunecką 1983 01 26 kratų metu paimtus TTGKK dokumentų rinkinius; 1979 11 01 Maskvoje pas V. Kapitančiuką ir G. Jakuniną, taip pat 1980 10 11 pas T. Velikanovą kratų metu paimtus TTGKK dokumentus, *Kronikos* 38–46 ir 51 numerius; 15 magnetinių kasečių su kun. S. Tamkevičiaus pamokslų įrašais; ekspertizių aktų nuorašus; daugelio pamokslų „klausytojų-liudytojų“ ir kitų žmonių apklausų protokolus; jo 1980 12 17 protestą LSSR prokurorui; daugelio užsienio lietuvių laikraščių (*Europos lietuvis, Darbininkas, Draugas, Dirva, Tėviškės žiburiai, Akiračiai, Garsas*) iškarpa, kuriose skelbiamos žinios iš *LKB Kronikos* ir TTGKK dokumentai bei to paties pobūdžio Vakarų radijo stočių (*Vatikano radijo, Laisvės, BBC, Amerikos balso ir Vokiečių bangos*) pranešimų tekstus¹¹⁰.

Dar jo sulaikymo dieną (1980 05 06) bylą savo žinion paima KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas pplk. V. Urbonas (grupės vadovas), o 1980 m. gegužės 18 ir 26 d. sudaroma tardymo grupė: vyr. tardytojai mjr. V. Pilelis, kpt. R. Rainys, vyr. ltn. V. Baumila, A. Vidženas, YSB vyr. tardytojas pplk. V. Liniauskas ir vyr. tardytojas mjr. J. Marcinkevičius¹¹¹.

Prie sulaikymo protokolo (užpildyto KGB 1983 05 06 16 val. 50 min.) pridėta jo asmens kratos protokolas. Iš jo paimtas pasas, 218 rb 4 kp, laikrodys *Luč*, vairuotojo teisės, kišeninis kalendorėlis, benzino talonai, kryželis, piniginė, mėlyna striukė ir diržas. Kun. S. Tamkevičius 1983 05 13 pareiškimu visą savo turtą perduoda saugoti ses. Onai Dranginytei (šeimininkei). 1983 05 09 jam skiriama kardomoji priemonė – suėmimas¹¹².

¹¹⁰ Ten pat, l. 12–44.

¹¹¹ Ten pat, l. 45–50.

¹¹² Ten pat, l. 51–62.

Suėmus kun. S. Tamkevičių, darbas KGB kabinetuose virte virė: tam buvo iš anksto ruošta. 1983 m. gegužės 6–16 d. apžiūrėti visi daiktai ir dokumentai, paimti iš jo 1980 04 17 kratos metu. O paimta iš viso 336 daiktai. Tai *Tiesos kelio* 12 numerių, *Rūpintojėlio* 12 numeris, *Kontinent* (rusų k.) 4 ir 5 numeriai, *Einamųjų įvykių kronika* (rusų k.) 47 ir 54 numeriai, *LKB Kronikos* 40, 41, 42 numeriai, *Aušros* 19 (59) numeris, rašomoji mašinėlė *Erika*, maskviškio KKTG dokumentas, kuriame išdėstyti to *Komiteto* tikslai, daug kitų šio *Komiteto* dokumentų (jie buvo susitarę keistis dokumentais), *Perspektyvų* 12 ir 16 numeriai, daug laiškų, sveikinimai ses. Nijolei Sadūnaitei į Bogučianus, jos atsakymai, daug magnetinių kasečių su įrašais ir kitų daiktų. Visos magnetinės kasetės išklaustytos ir jų tekstai išspausdinti. (Čia ir jo pamokslas kun. Karolio Garucko *SJ* laidotuvsė.) 99 dokumentai išskirti ir prijungti prie bylos, o 83, kaip „ideologiškai žalingi“, sunaikinti. Tąkart kratą darė KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus darbuotojai iš Vilniaus: J. Matulevičius, V. Šiaudinis ir A. Rukšėnas. Kratos metu pas kun. S. Tamkevičių buvo iš Ukrainos (Podolės Kameneco miesto) atvykęs kun. Jonas Zubrus *SJ*, seserys Ona Dranginytė, Ona Kavaliauskaitė ir Genovaitė Mačenskaitė. Jie visi irgi iškrėsti¹¹³.

Pagaliau po 4 dienų surašoma areštuotojo anketa. Iš jos ir 1983 05 27 tardymo protokolo sužinome kun. S. Tamkevičiaus biografijos duomenis. Gimęs 1938 11 07 Lazdijų r., Gudonių kaime. Tėvai, turėję 8 ha žemės, abu jau mirę. Yra 3 broliai: vienas – pensininkas ir du – kolūkiečiai. Jis 1955 m. baigė Seirijų vidurinę mokyklą (Lazdijų r.). Atestate buvo 3 ketvertai, visi kiti – penketai. Dar besimokydamas vidurinėje mokykloje apsisprendė būti kunigu, kad *geriau pažintų džiąsias gyvenimo tiesas ir jomis pasidalytų su kitais žmonėmis*. 1955 m. įstojo į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją. 1957 m. buvo paimtas į sovietinę armiją. Tarnavo statybų daliniuose eiliniu (kaip ir visi iš kunigų seminarijos paimtieji). Grįžęs iš kariuomenės, 1960 m. vėl įstojo į kunigų seminariją. Baigė 1962 m.; vikaravo Lazdijuose, Kudirkos Naumies-

¹¹³ Ten pat, l. 64.

tyje, Prienuose. Nuo 1968 m. iki 1969 m. sausio mėn. buvo Vilkaviškio vikaras. Už parašų rinkimą po pareiškimu Lietuvos vyskupams ir ordinarams 1969 m. sausio mėn. iš jo atimtas kunigo registracijos pažymėjimas. Kadangi tuomet nedarbančių negalėjo būti, įsidarbino Vilkaviškyje *Metalo* gamykloje. Po to – Prienų MSV darbininku. Atlikęs „bausmę“, nuo 1969 m. pabaigos – Simno (Alytaus r.) vikaras. 1975 m. perkeltas į Kybartus (Vilkaviškio r.) klebonu, kur visą laiką ir dirbo. Su juo klebonijoje gyveno šeimininkė Ona Dranginytė, valytoja Ona Kavaliauskaitė ir retkarčiais kun. Jonas Kastytis Matulionis. Ginti tikinčiuosius paskatino jo paties ir kitų tikinčiųjų diskriminacijos faktai. Šio tardymo pabaigoje jis sako: *Aš nesutinku su tarybų valdžios politika religijos atžvilgiu.*

Užpildžius anketą, kaip pridera, nufotografuojamas ir atliekama daktiloskopija – paimami pirštų ir delnų atspaudai.

KGB intensyviai renka oficialią medžiagą apie jo veiklą kunigaujant. Religijų reikalų tarybos įgaliotinis (P. Anilionis) rašo, kad dėl šmeižtiškų pamokslų, kulto įstatymų nepaisymo jis buvo kilnojamas iš parapijos į parapiją. (Štai kas buvo tikrieji kunigų pareigų skirstytojai!) Bet elgesys nepasikeitė. 1969 m. atimtas kunigo registracijos pažymėjimas, o 1971 02 04 jis oficialiai įspėtas Alytaus rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojo P. Jančiausko dėl to, kad atlieka religines apeigas kitose parapijose, dėl grupinio vaikų katekizavimo, dėl kunigų parašų rinkimo po įvairiais kreipimaisi į sovietines ir religines institucijas. 1972 04 29 antrą kartą įspėtas.

1978 11 04 Vilkaviškio rajono vykdomojo komiteto administracinė komisija už *Vėlinių* eiseną į kapines nubaudžia jį 50 rublių bauda. 1981 08 04 jį įspėja Religijų reikalų tarybos įgaliotinis dėl eisenos iš Tytuvėnų į Šiluvą organizavimo. Vėliau – 1982 06 22 ir 1983 02 15 – dėl to, kad kun. J. K. Matulioniui (baigusiam pagrindinę kunigų seminariją) savo bažnyčioje leido atlikti kunigo pareigas. Kaltinamas, kad rinko duomenis apie tikinčiųjų padėtį Ukrainoje (Berdičevo bažnyčioje). Dar 1978 07 03 Kybartų „tikintieji“ esą parašę laišką, reikšdami nepasitenkinimą savo klebono elgesiu. (Kaip tokius laiškus KGB organizuodavo, žinoma iš kun. J. Zdebskio

Areštuotasis kun. Sigitas Tamkevičius. 1983 05 10.
(Iš buv. KGB archyvo)

sekimo bylos DOR Nr. 242.) RRT įgaliotinio segtuve iš viso yra 33 dokumentai apie kun. S. Tamkevičiaus „nuodėmes“ jiems¹¹⁴. Buvęs RRT įgaliotinis J. Rugienis rašo, kad 1966 m. *mūsų reikalavimu kun. Tamkevičius buvo perkeltas vikaru į Kudirkos Naumiestį (iš Lazdijų), 1967 m. – į Prienus, o 1968 m. – į Vilkaviškį. Priežastis ta pati, kurią nurodė ir P. Anilionis*¹¹⁵. Yra ir tie du Kybartų „tikinčiųjų“ nepasitenkinimo laiškai. (Vienas jų – su rezoliucija Rainių miškelio žudikui P. Raslanui, kuris tuo metu jau dirbo nebe KGB, bet labai glaudžiai su juo bendraujančioje ir bendradarbiaujančioje Religijų reikalų tarybos įgaliotinio įstaigoje. Yra jo pažyma, kad 1978 11 22 kun. S. Tamkevičius savo bute įregistravo V. Jaugelį, kuris atlikinėja kunigo pareigas). 1983 02 11 kun. S. Tamkevičius buvo kviečiamas į Vilkaviškio rajono vykdomąjį komitetą, kur turėjo būti įspėtas, bet jis atsisakė vykti, *nebent lydimas būrio tikinčiųjų*.

¹¹⁴ Ten pat, l. 290–336.

¹¹⁵ Ten pat, l. 358–403.

Tada vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas J. Urbonas su J. Kinaitiene nuvyko pas jį ir ėmė skaityti įspėjimą, bet jis iš kambario išėjo.

Byloje įsegtos ir įvairių straipsnių prieš kun. S. Tamkevičių laikraščių iškarpos.

Renkant įvairių įstaigų oficialius dokumentus, kun. S. Tamkevičius tuo pačiu metu buvo tardomas. Pagrindiniai jo tardytojai buvo KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas pplk. V. Urbonas ir vyr. tardytojas mjr. V. Pilelis.

Pirmasis tardymas atliktas sulaikymo dieną – 1983 05 06. Tardė V. Urbonas. Kun. S. Tamkevičius neneigia esąs TTGKK narys, tačiau sakė nežinąs, kaip jų dokumentai patekdavo į užsienį. 1983 05 09 jis tardytoją patikslina, kad jų *Komiteto* dokumentai buvo ne platinami, o tik siunčiami adresatams. Juose ne šmeižtai, o tiesa.

1983 05 11 tardomas dėl žinomo iš kun. A. Svarinsko bylos pareiškimo LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui dėl tikinčiojo jaunimo persekiojimo. Ar kun. A. Svarinskas jį rašęs, jis nežinąs. Ar jį skelbęs bažnyčioje, – neatsakysiąs. Pasirašyti jį galėjęs, nes ten buvo rašoma tiesa. Apie jo publikavimą *LKB Kronikos* 51 numeryje jis nieko nežinąs.

Kitą dieną jis kvočiamas apie TTGKK įsteigimo priežastis ir tikslus. Jis atsako, kad šio *Komiteto* susikūrimą inspiravo tai, kad sovietinė vyriausybė visiškai ignoravo kunigų ir tikinčiųjų ankstesnius kreipimusis dėl savo teisių į sovietines įstaigas. Į tardytojo klausimą: *Ar buvo kieno nors nurodymas ar įgaliojimas įkurti šį komitetą?* – kun. S. Tamkevičius atsako: *Ne. Kai eini gatve ir matai mušamą žmogų, puoli jam padėti, o ne ieškai kokio nors nurodymo ar įgaliojimo*¹¹⁶.

1983 05 13 surašomas nutarimas kun. S. Tamkevičių patraukti byloje kaltinamuoju. Kaltinimas tas pats kaip ir arešto nuosprendyje:

1978–1983 m. su kitais asmenimis pagamino ir išplatino TTGKK vardu ne mažiau kaip 52 šmeižtiško turinio dokumentus, žeminančius tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką. Kaltinamas, kad tuo pačiu laikotarpiu pasakė daugiau kaip 15 šmeižiančių tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką pamokslų. <...> Nusikaltimas patvirtinamas

¹¹⁶ Ten pat. T. 2, l. 27–39.

liudytojų parodymais, daiktiniais įrodymais ir dokumentais. Patraukti baudžiamojon atsakomybėn<...> pagal LTSR BK 68 str. 1 d.¹¹⁷

Tą pačią dieną kun. S. Tamkevičių tardė pplk. V. Urbonas ir prokuroras J. Bakučionis. Perskaičius nutarimą, kun. S. Tamkevičius kaltas neprisipažino, nes *nieko niekuomet nėra šmeižęs*. Neturėjo tikslo silpninti tarybų valdžios. TTGKK visus dokumentus pasirašęs. Juose šmeižto nebuvę. Pamoksluose sąmoningai nepasakęs nė vieno melagingo žodžio. O kad pamokslus sakęs daug kur, tai šią teisę suteikiąs Bažnyčios teisės kodeksas (CIC), o ne civilinės valdžios nurodymai, kadangi *laikau, kad Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių*, – užbaigia savo aiškinimą kun. S. Tamkevičius¹¹⁸, pakartodamas apaštalo Petro žodžius.

1983 05 17 tardymo metu teiraujamasi apie maskviečių KKTG ir jų Komiteto ryšius. Į tai kun. S. Tamkevičius atsako: *Neturiu moralinės teisės apie tai kalbėti*. O į tardytojo teiginį, jog, matyt, KKTG narių veikla buvo ne tokia nekalta, kad jie 1980 m. buvo teisiami, kun. S. Tamkevičius atsako: *Jų padėtis buvo tokia pati, kaip dabar mano*.

Po kelių dienų jis tardomas, siekiant nustatyti ryšius su KKTG nariais G. Jakuninu, V. Kapitančiuku ir L. Regelsonu. Perskaitomi jų tardymo protokolai. Dėl kai kurių priekaištų – jis atsako, jog tikėsiąs tuo tik tada, kai šiuos liudijimus išgirsias akistatoje su jais. O apie jų lankymąsi pas jį 1978 m. spalį atsako ką nors liudyti, nes kas pas jį lankosi – tai jo asmeninis reikalas. Gegužės 24 d. toliau kvočiamas apie tą susitikimą: kas dalyvavo, kas buvo svarstoma, kokie bendradarbiavimo klausimai buvo aptarti ir kt. Ir čia jis atsako ką nors liudyti¹¹⁹.

Po poros dienų vėl tardomas dėl TTGKK deklaracijos: kur sukurta, kas ir kaip kūrė ir t. t. Taip pat tardomas dėl spaudos konferencijos Maskvoje 1978 11 22: kas organizavo, kur vyko, kas dalyvavo iš jų Komiteto ir užsieniečių? Į jokių klausimų atsakymo neduoda; dažnai atsako: *Nei neigiu, nei pavirtinu, nes neatsimenu*¹²⁰.

¹¹⁷ Ten pat, l. 1–2.

¹¹⁸ Ten pat, l. 3–6.

¹¹⁹ Ten pat, l. 40–46.

¹²⁰ Ten pat, l. 48–51.

Suprantama, kad tokie kun. S. Tamkevičiaus atsakymai negalėjo nepykinti tardytojų, bet... jau buvo nebe tie laikai, kai fiziškai buvo kankinama iki sąmonės netekimo ar mirties. Tardytojas vis cituoja Maskvos disidentų tardymų protokolus, kad buvo susitarta, jog *TTGKK* dokumentus jis jiems perduosias, o šie – į užsienį. Jis visa tai neigia ir tvirtina nežinąs, kaip jie patekdavo į užsienį¹²¹.

1983 06 07 kvočiamas apie ryšius su *Europos krikščionių asociacija*, kurios nariai Folkė ir Marija Filskovai 1979 04 25 lankėsi Maskvoje ir kun. S. Tamkevičius buvo su jais susitikęs stačiatikių dvasininko Dmitrijaus Dudko bute. (Apie tai KGB žinojo iš D. Dudko tardymų.) Kun. S. Tamkevičius neigia buvęs šiame susitikime ir sako: *Dudko, būdamas senyvo amžiaus, matyt, savo parodymuose susipainiojo.*

KGB tardytojai toliau domisi, kas jam žinoma apie *Helsinkio susitarimų vykdymui remti SSRS* Maskvos grupę bei T. Velikanovą. Prisipažįsta girdėjęs apie tokią grupę ir daug gero girdėjęs apie T. Velikanovą. Jis patvirtina pasirašęs ją 1978 12 08 dokumentą (Nr. 69) *30 metų Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai*. Šiam dokumentui jis pritariaš ir dabar. Ypač religijos laisvių klausimais. Tačiau daugiau ką atskleisti atsisako¹²².

Pagaliau 1983 06 10 tardytojas imasi šėtono vaidmens: siūlo padaryti viešą pareiškimą apie *TTGKK* veiklą... Kun. S. Tamkevičius nesvyruodamas atsisako: tai visų būtų suvokta kaip jo palūžimas tardymų metu. Kas kita būtų, jei tokį pareiškimą padarytų būdamas laisvėje, ir su kitais *Komiteto* nariais. Dabar – ne! Nors *TTGKK* jam buvo *ne tikslas, o tik priemonė*, tačiau...

Jam vėl kaišiojamas *Helsinkio grupės* Sovietų Sąjungoje dokumentas Nr. 69. Jis neneigia, kad jį pasirašęs, tačiau jo neturėjęs: jis rastas mirusio kun. V. Jaugelio kambaryje 1980 04 17 kratos metu. Nesigina pasirašęs ir Maskvos *KKTTG* 1978 11 22, ir 1979 09 26 dokumentus, adresuotus popiežiui Jonui Pauliui II ir kitoms organizacijoms. Tardytojas kaltina, kad kreipimasis į svetimų valstybių vadovus (tarp jų ir į JAV prezidentą

¹²¹ Ten pat, l. 52–54.

¹²² Ten pat, l. 55–57.

Džimį Karterį) kenkia SSRS prestižui, tačiau į tai kun. S. Tamkevičius atsako: *Prašymas, kad būtų sudarytas tarptautinis dokumentas dėl tikėjimo ir sąžinės laisvės, mūsų valstybės interesams pakenkti negalėjo*¹²³.

Visą birželį kun. S. Tamkevičius kvočiamas apie Lietuvos TTGKK, Maskvos KKTG, Helsinkio grupę, jų dokumentus (ypač bendrus) ir jų ryšius, tačiau KGB iš jo neišgauna nieko. Jam pateikiama daug TTGKK dokumentų: jis juos nagrinėja, patvirtina, kad toms mintims pritariąs ir dabar, bet nieko nepasako apie jų rengimą ir perdavimą į užsienį (kas KGB labiausiai domino).

Jau vykstant kun. S. Tamkevičiaus tardymui, KGB tardymo skyrius ir 5-oji tarnyba 1983 m. birželio mėn. sudarė ir KGB pirmininkas gen. lttn. J. Petkevičius patvirtino *Tardyminių veiksmų ir agentūrinių-operatyvinių priemonių planą* S. Tamkevičiaus baudžiamajai bylai Nr. 108¹²⁴. Konstatavę, kad baudžiamosios bylos Nr. 102 išankstiniu tyrimu nustatyta, jog vadinamasis „Katalikų komitetas tikinčiųjų teisėms ginti“ dalyvauja „LKB Kronikos“ leidyboje, kad atskleistų kun. S. Tamkevičiaus „nusikalstamą veiklą“ Komitete ir Kronikos leidyboje bei jį sukompromituotų, numato atlikti tardymo veiksmus ir agentūrines operatyvines priemones, kad būtų ištirtos šios jo veikos:

- 1) TTGKK dokumentų rengimas ir platinimas;
- 2) antisovietinių pamokslų sakymas;
- 3) parašų rinkimas antisovietiniams dokumentams;
- 4) dalyvavimas LKB Kronikos leidyboje;
- 5) *Eucharistiečių sambūrio* (1981 m.) ir kalėdinės eglutės (1982 m.) organizavimas Kybartuose.

Kiekvienai šiai veikai tirti numatyta nuo 4 iki 15 priemonių.

Pirmasis punktas – užduotis tardymo grupės vadovui pplk. V. Urbonui: *Nuolat taikyti S. Tamkevičiui reikiamas priemones, kad jis viešai atsisakytų priešiškos veiklos ir perduotų laisvėje likusiems „Katalikų komiteto“ nariams siūlymą paleisti komitetą. Šia linkme lygiagrečiai veikti per kameros agen-*

¹²³ Ten pat, l. 58–63.

¹²⁴ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 226, l. 282–297.

tus. Kad būtų sudarytos palankios poveikio prielaidos, KGB numato per Bažnyčioje autoritetą turinčius savo agentus *Germaną, Joną, Gintautą, Tolimąjį, Nemuną, Kolekcionierių*, verbuojamuosius kandidatus G. K. ir *Pamokslininką* daryti nuolatinę įtaką laisvėje likusiems *Komiteto* nariams, kad jų veikla yra neperspektyvi, todėl *Komitetą* reikia paleisti. Tuo tikslu susitikti su *Komiteto* nariu *Restauratoriumi* ir jį paveikti, kad jis su tuo sutiktų. Palenkti *Valetą* ir *Vilių*, kad oficialiai išstotų iš *Komiteto* ir jais pasinaudoti, idant reikiama linkme paveiktų kun. S. Tamkevičių ir kitus *Komiteto* narius bei suteiktų KGB dominančią informaciją. Numatoma pasinaudoti ir buvusiu kun. A. Svarinsko kameros agentu *Matulioniu*: jį pasiųsti šnipinėti artimus kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus ryšius. Norėdami atskleisti kun. S. Tamkevičiaus veiklą *Komitete*, numato „tirti“ (šnipinėti) kun. A. Svarinską net Skalnino lageryje. Visų laisvėje likusių *Komiteto* narių korespondencijai uždeda areštą. KGB žinojo, kad po kun. S. Tamkevičiaus arešto paskutinis *Komiteto* posėdis įvyko pas jų sekamąjį (*DON* objektą) *Sargybinį* (kun. P. Dumbliauską *SDB*), kurį jie įtaria dalyvaujant ir pagrindžio leidyboje. Numato jo bute įrengti slaptą klausymąsi. Norėdami likviduoti *Komitetą* ypatingą dėmesį skiria kunigams A. Keinai ir L. Kalinauskui: numato rinkti juos inkriminuojančią medžiagą (pamokslius ir kitas priešiškas akcijas užfiksuoti dokumentuose), iškviesti į LSSR prokuratūrą, oficialiai pareikšti, kad *Komitetas* toliau negali egzistuoti, ir išgauti jų pažadą, kad iš *Komiteto* išeis. Pareikalauti, kad tai įformintų dokumentu.

8-ajame punkte rašoma: *Pagal operatyvines žinias „Katalikų Komiteto“ sukūrimo ir jo tolesnės veiklos bei nelegalių leidinių leidybos vienas iš idėjinių įkvėpėjų yra valdžios organų nuo vyskupijos valdymo nušalintas vyskupas Steponavičius*. Lietuvos SSR KGB, suderinusi su centru (t. y. SSRS KGB), numato apklausti ir vyskupą. Kartu surengti su juo profilaktinį pokalbį, kad prilaikytų jį, o per jį ir kitus „reakcingus“ kunigus nuo priešiškos veiklos. Taip pat planuoja apklausti visus *Komiteto* narius: kunigus Svarinską, Kaunecką, Keiną, Stakėną, Kalinauską ir Žilį apie kun. S. Tamkevičiaus asmenybę

Председатель Комитета госбезопасности
Литовской ССР
генерал-лейтенант

Петкявичюс Д.Д.

" " июня 1983 г.

П Л А Н

следственных действий и агентурно-оперативных
мероприятий по уголовному делу № 108 на
Тамкявичюса С.А.

2 марта 1982 года Комитетом госбезопасности Литовской ССР было возбуждено уголовное дело № 102 по факту изготовления и распространения нелегального антисоветского издания "Хроника католической церкви Литвы", т.е. по признакам преступления, предусмотренного ч. I ст. 68 УК Литовской ССР.

В ходе предварительного следствия была установлена причастность т.н. "Католического комитета" по защите прав верующих и изданию "Хроники КЦД". В связи с этим в уголовно-процессуальном порядке документировалась преступная деятельность наиболее активных членов "Католического комитета" А. Сваринскаса, С. Тамкявичюса и М. Каунишкаса. В результате проведенной работы было задокументировано большое количество проповедей указанных ксендзов антисоветского и клеветнического содержания. Установлено, что ксендз С. Тамкявичюс подписал 53 документа "Католического комитета", в которых содержится клевета и заведомо ложные измышления, порочащие советский государственный и общественный строй.

25 января 1983 года на основании этих материалов Прокуратура Литовской ССР в отношении Сваринскаса А.В. возбудила уголовное дело и он был арестован.

Tardyminių veiksmų ir agentūrinių-operatyvinių priemonių plano kun.

S. Tamkevičiaus baudžiamajai bylai Nr. 108 faksimilė.

(LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 226, l. 282)

Vertimas iš rusų k.

sd-3

Slaptai
Egz. Nr. 2

Lietuvos SSR Valstybės saugumo
Komiteto pirmininkas
generolas leitenantas
J.J. Petkevičius

1983 m. birželio

S.M. Tamkevičiaus
baudžiamosios bylos Nr. 108 tardyminių veiksmų
ir agentūrinių-operatyvinių priemonių
p l a n a s

1982 m. kovo 2 d. Lietuvos SSR Valstybės saugumo komitetas išskėlė baudžiamąją bylą Nr. 102 dėl nelegalaus antisovietinio leidinio „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“ leidybos ir platinimo, t.y. esant nusikaltimo požymiams pagal Lietuvos SSR BK 68 str. I d.

Išankstinio tyrimo metu buvo nustatyta, kad „LKB kronikos“ leidyboje dalyvauja vadinamasis „Katalikų komitetas“ tikinčiųjų teisėms ginti. Dėl to pagal baudžiamojo proceso tvarką buvo dokumentuojama nusikalstama veikla aktyviausių „Katalikų komiteto“ narių A. Svarinsko, S. Tamkevičiaus ir J. Kaunecko. Imtasi pastangų dokumentuoti minėtų kunigų daug antisovietinio ir šmeižtiško turinio pamokslių. Nustatyta, kad kunigas S. Tamkevičius pasirašė „Katalikų komiteto“ 53 dokumentus, kuriuose yra tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką šmeižiančio melo ir prasimanymų.

Remiantis šia medžiaga, Lietuvos SSR Prokuratūra 1983 m. sausio 25 d. A.V. Svarinskui išskėlė baudžiamąją bylą ir jis buvo areštuotas.

ir „nusikalstamą veiklą“. Numato lyginti *Komiteto* dokumentų originalus su *Kronikos*, užsienio spaudos ir Vakarų radijo skelbtais tekstais. Toliau išvardijamos tardyminės priemonės ir ekspertizės: būtina atlikti kun. S. Tamkevičiaus rašysenos, dokumentus spausdinusių mašinėlių šrifto ekspertizę, surinkti *TTGKK* narių ir maskviškio *KKTTG* areštuotų asmenų tardymų protokolų kopijas ir jas išanalizuoti.

Daug trumpesnis (tik 4 punktų) planas dėl „antisovietinių pamokslų“. Visą šią medžiagą jie jau buvo sukaupę ir sutvarkę (užfiksavę dokumentais) iš anksto: dabar beliko užpildyti likusias spragas, kaip antai: apklausti liudytojus („klausytojus“) apie priešiškesnius pamokslius, patikrinti charakteringesnius „šmeižikiškus“ faktus, atlikti jo pamokslų ir *Komiteto* dokumentų turinio palyginimą ir pan.

Panaši padėtis ir dėl parašų rinkimo antisovietiniams dokumentams. Čia KGB dėmesį skiria tik kun. Alfonso Svarinsko 1982 02 28 parengtam laišku LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui. KGB rašo, kad šiam laišku parašų rinkimą Kybartų bažnyčioje organizavo ir kun. S. Tamkevičius, todėl dabar numato apklausti pasirašiusius asmenis – kas konkrečiai ir koku būdu rinko parašus, taip pat ištirti, kokį vaidmenį atliko kun. S. Tamkevičius. Numatoma palyginti dokumento tekstą su *LKB Kronikoje* Nr. 51 analogiško turinio publikacija. (KGB vis ieškojo kun. S. Tamkevičiaus dalyvavimo *LKB Kronikos* leidyboje oficialių įrodymų.)

Kas kita tiriant jo dalyvavimą *LKB Kronikos* leidyboje: čia KGB prirašo net 11 punktų. Kad jis dalyvauja leidyboje, kaip oficialus įrodymas (nes operatyvinė – šnipų surinkta medžiaga negalėjo būti oficiali) kagėbistams buvo tas faktas, jog *Kronikoje* buvo paskelbta daug kun. S. Tamkevičiaus konfliktų su sovietų valdžia faktų, jo pareiškimai, skundai ir kiti dokumentai. Norėdamas nustatyti, kad jis dalyvavo leidyboje, KGB numato pasitelkti kameros agentus ir tardomus liudytojus. Kagėbistams svarbu demaskuoti ir kitus laisvėje likusius leidėjus, korespondentus, redaktorius, spausdinimo vietas. Šiame darbe numato pasinaudoti KGB OTO ir 7-ojo skyriaus (organizuojančio išorinį stebėjimą, vykdančio priemonę NN)

paslaugomis. *Kokybiškai atlikti naujai parengtas agentūrines-operatyvines priemones su „Kronikos“ leidyba susijusiems asmenims (objektams): „Medianai“, „Mikalдай“, „Lunatikui“, „Šešėliui“, „Apdegėliui“, „Davatkai“ <...>, taip pat anksčiau teistiems už „LKB Kronikos“ gamybą ir platinimą Lapieniui ir Sadūnaitei.* Numato atnaujinti Akiplėšos tyrimą, parengti naują jo tyrimo agentūrinių operatyvinių priemonių planą, taip pat imtis aktyviai ieškoti besislapstančios vienuolės *Matildos*, nes jie, pagal gaunamus signalus, gali užsiimti *LKB Kronikos* leidyba. Įsipareigoja stropiai išanalizuoti G. Navickaitės, O. Vitkauskaitės, V. Lapienio, N. Sadūnaitės, V. Vaičiūno baudžiamąsias bylas, kad būtų galima papildomai patikrinti atskirus *Kronikos* leidybos faktus ir nustatyti asmenis. Siekdami surinkti papildomų įkalčių, numato išnagrinėti operatyvinę ir baudžiamąją medžiagą apie artimus kun. S. Tamkevičiaus ryšius: Juozą Poderį, Petronėlę Puišytę, Mariją Birutę Skučaitę, Stefaniją Jasmontaitę, Danutę Kelmeliene, Vincą Vėlavičių, Vladą Lapienį ir Albiną Šeraitį. Numato, atlikę pas Vėlavičių, Lapienį ir Šeraitį slaptas kratas, spręsti klausimą, ar neverta atlikti oficialių kratų ir jų išardyti. Tą pat numato atlikti pas „žinomus nacionalistus“ L. Dambrauską ir Patackus (tėvą ir sūnų).

Ypatingo dėmesio sulaukė kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus artimas ryšys Kelmės gyventoja ses. Regina Teresiūtė, kuri rinko parašus už jų išvadavimą. 1983 05 31 atlikę pas ją kratą, rado įkalčių, todėl įtaria, kad ji susijusi su *Kronikos* leidyba ir svarsto galimybę ją areštuoti. Tokio pat dėmesio sulaukia ir kun. A. Svarinsko šeimininkė ses. Monika Gavėnaitė: KGB taip pat sprendžia klausimą dėl jos arešto.

Trys paskutiniai punktai skirti priemonėms, kurios padėtų įrodyti, jog kun. S. Tamkevičius dalyvavo *LKB Kronikos* leidyboje. Šis ir buvo esminis jų tikslas, nes iš operatyvinės medžiagos žinojo, kad jis yra pagrindinis *Kronikos* leidybos organizatorius.

1982 m. kalėdinė eglutė prie Kybartų bažnyčios buvo tik lazda, kuri randama, kai norima mušti, tačiau KGB ir čia numato ištirti, kokį organizacinį vaidmenį atliko kun. S. Tamkevičius,

kokį kun. A. Gražulis, nes šis renginys, jų nuomone, *iš esmės buvo skirtas sovietinei santvarkai išjukti*. Kas kita *eucharistiečių sambūris*. Apie jį rašoma:

Operatyviai tiriant [t. y. sekant] Tamkevičių, buvo gauta pranešimas, kad 1981 m. liepos 24–25 d. Kybartų bažnyčioje, esant uždarytomis durims, rekolekčių priedangoje jis organizavo vadinamųjų eucharistiečių sambūrį, kuriame dalyvavo apie 200 žmonių. Šiame sambūryje jo dalyviai buvo apdorojami religine-nacionalistine dvasia, jiems buvo platinamas antisovietinio turinio eilėraštis „Kalinio likimas“. Kai kurie sambūrio dalyviai žinomi. Tardymo metu reikia užfiksuoti dokumentu to sambūrio pobūdį ir Tamkevičiaus vaidmenį jį organizuojant.

Dėl šių abiejų „piktadarybių“ KGB numato apklausti ne tik kun. S. Tamkevičių, bet ir liudytojus.

Plano pabaigoje KGB numato tirti kun. S. Tamkevičiaus asmenines savybes ir politines pažiūras. Tam ketina pasitelkti kameros agentus ir kameroje įrengtą slaptą klausymąsi. Pasakutiniame plano punkte rašo:

Numatyti priemonės, kuriomis būtų pašalintos S. Tamkevičiaus priešiškos veiklos pasekmės, bei nustatyti priežastis ir aplinkybes, padėjusias jam įvykdyti nusikaltimą. Taip pat numatyti kontrapropagandines priemones ir, pasinaudojant spauda ir radiju, demaskuoti S. Tamkevičiaus ir jo bendrininkų priešišką veiklą.

O tardymai vyksta toliau. 1983 07 08 tardomas dėl jo pareiškimo LSSR KGB pirmininkui ir *Atviro laiško LSSR prokurorui* (rusų k.), rasto Maskvoje pas disidentus. Pirmuoju dokumentu jis kreipėsis į Maskvos KKTG, kad jį gintų nuo KGB represijų, o kaip antrasis pas juos patekęs, – nežinąs, nes jis tą atvirą laišką siuntęs tik prokurorui, o nuorašus – vyskupijos kurijai ir *Tiesos laikraščiui*¹²⁵.

Jis prisipažįsta rengęs TTGKK dokumentus, bet jų neplatinęs, o tik siųsdavęs adresatams. Apie kun. A. Svarinsko bandymą per kun. Valdemarą Cukurą perduoti 3 dokumentus į JAV jis nieko nežinąs: apie tai išgirdęs tik kun. A. Svarinsko teisme¹²⁶.

Nuo 1983 07 18 jį tardo vyr. tardytojas V. Pilelis. Jo tardymų pagrindinė tema – pagrindžio (nelegalūs) leidiniai, kurių KGB gausiai atrado ir paėmė 1980 04 17 kratos metu.

¹²⁵ LYA. Baudž. b. Nr. P-16577-LI. T. 2, l. 77–79.

¹²⁶ Ten pat, l. 66–69.

Jis kaltinamas, kad *Tiesos kelio* 9 numeris ir *Tragedija Dainavos šalyje* išspausdinti jo bute rastąja mašinėlė Erika. Jis sako, kad mašinėlė Erika buvo I aukšte pas ses. Oną Kavaliauskaitę, tai ne jo. Tardo ir dėl visų 14-os *Tiesos kelio* numerių, kurie buvo skirti kunigams, dėl *Einamųjų įvykių kronikos* 47 ir 50 numerių (rusų k.), taip pat dėl *Informacinio biuletenio* 15 numerio (rusų kalba, išleisto 1979 03 08), *Kontinent* 4, 5 ir 6, užsienio žurnalo *Vestnik* 121, 122 ir 124 numerių ir daugelio kitų leidinių rusų kalba. Jis sako, kad visa tai arba gavęs iš jau mirusio kun. V. Jaugelio, arba kratos metu rasta buvusiam kun. V. Jaugelio kambaryje, nes krata daryta nepraėjus nė dviem mėnesiams po jo mirties, todėl niekas jo daiktų dar nebuvo pasiėmęs. Kaip *Kontinent* 4 ir 5 numerių kopijas gavęs kun. A. Svarinskas ir perdavęs kun. G. Gudanavičiui, jis nieko nežinąs. *Vatikano radijo* laidų spaudinius jis gavęs iš vieno kunigo, kurio pavardę atsisako pasakyti. Ar jie išspausdinti kun. A. Svarinsko rašomąja mašinėlė, jis nežinąs.

Keturias dienas jį tardo dėl „ideologiškai žalingos“ literatūros, tačiau... kun. S. Tamkevičius sako nežinąs ar neprisimenąs iš ko ją gavęs. S. Ylos *Laisvės problema*, J. Girniaus *Lietuviškojo charakterio problema*, Mindaugo Tomonio *Žinia*, Varguolio *Žvalgo užrašai*, Čibiro *Gyvenimo menininkė* – šią literatūrą gavęs iš a.a. kun. V. Jaugelio arba neatsimenąs iš ko¹²⁷.

1980 04 17 kratos metu paimti *Kronikos* 38, 39, 40, 41 ir 42 numeriai. Pastarasis numeris (4 egzemplioriai) rasti ūkiename pastate – kas ten juos padėjo, jis nežinąs. O 38–41 numerius matęs pirmą kartą, jie rasti ne jo kambaryje. *Perspektyvų* 12 ir 16 numeriai rasti a.a. kun. V. Jaugelio kambaryje. Taip pat nieko nežinąs apie *Lietuvių archyvo* I (VI) tomo atsiradimą. Knygelę *Reikia duoti religinę laisvę* padovanojęs autorius kun. Gediminas Blynas, miręs 1980 m. Knygelės apie arkivyskopus Mečislovą Reinį ir Teofilijų Matulionį jam priklauso, bet kur gavęs – neatsimenąs... Petruičio *Kaip jie mus sušaudė* – ne jo knyga, kieno – nežinąs¹²⁸.

¹²⁷ Ten pat, l. 80–103.

¹²⁸ Ten pat, l. 104–106.

1983 08 10 jį tardo dėl P. Paulaičio, seselių N. Sadūnaitės bei O. Pranckūnaitės ir kitų nuteistųjų laiškų ištraukų. Tardytoją domina, kaip pas jį atsirado N. Sadūnaitės, O. Pranckūnaitės ir V. Lapienio laiškų nuorašai. Tačiau jis teigia visa tai matęs pirmą kartą.

1983 m. rugpjūčio 16, 18, 19, 22, 23 dienomis jis tardomas dėl įvairių jo pareiškimų (KGB pirmininkui, prokurorui), kvietimų į prokuratūrą, įspėjimų, draudimų sakyti pamokslus ir kitų duomenų, kurie skelbti *Kronikos* 2, 3, 4, 16, 18, 20, 23, 25, 27 ir 40 numeriuose. Kun. S. Tamkevičius atsako, kad tie dalykai buvo vieši, daugeliui žinomi ir jis jų nuo nieko neslėpė, tačiau į *Kroniką* jis nerašė¹²⁹.

Kun. S. Tamkevičius 1983 08 25 tardomas dėl jo pasakytų 15 pamokslų (tačiau ne tų, kurių magnetiniai įrašai paimti jo bute kratos metu). Tai pamokslai, kuriuos KGB pasiūsti agentai įrašydavo į magnetines juostas, paskui jų tekstą KGB persispausdindavo. Susipažinęs su pamokslų teksta, kun. S. Tamkevičius patvirtina, kad tai jo sakyti pamokslai¹³⁰.

Vis grįžtama prie kratos metu (1980 04 17) paimtų dokumentų. Kun. S. Tamkevičius tvirtina, kad tai kun. V. Jaugelio daiktai: po jo mirties motina Monika Jaugelienė paėmė jo drabužius, o visa kita liko. Po kratos ji parašė prokurorui pareiškimą, kad grąžintų kratos metu paimitus mirusio sūnaus daiktus. Pareiškimą parašė ir ses. Ona Kavaliauskaitė, kad grąžintų jai priklausiusius daiktus ir spaudinius¹³¹.

1983 09 01 kun. S. Tamkevičius vėl tardomas dėl parašų rinkimo Kybartų bažnyčioje po pareiškimu LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui. Neneigia, kad gal ir skelbė pareiškimą bažnyčioje, o pasirašė, kas norėjo. Kaip šis pareiškinys patekęs į *Kroniką*, jis nežinąs¹³².

Tardymų metu vis ieškoma sąsajų tarp įvairių su juo susijusių dokumentų – pareiškimų, įspėjimų, parašų rinkimų – ir tų pačių dokumentų paskelbimo *Kronikoje*. Tardytojai mėgina jį priversti prisipažinti, kad tuos dokumentus jis perdavęs ar

¹²⁹ Ten pat, l. 115–127.

¹³⁰ Ten pat, l. 128–133.

¹³¹ Ten pat, l. 134–137.

¹³² Ten pat, l. 138–140.

publikavęs *Kronikoje* pats. Tačiau kun. S. Tamkevičiaus diplomatiški ir išradingi atsakymai nesuteikė tardytojams laukiamų rezultatų: tai buvo vieši ir visiems žinomi dalykai, tad suinteresuotiesiems šiuos duomenis galėjo perduoti bet kas, pagaliau žinių galėjo „nutekėti“ ir iš valstybinių įstaigų. Kai nebūdavo kitos išeities, jį neakivaizdžiai gelbėdavo a.a. kun. V. Jaugelis – jis tai žinojęs, jis ir galėjęs perduoti...

Kun. S. Tamkevičius tardomas ir dėl *Eucharistijos bičiulių* sambūrio 1981 m. rugpjūčio mėn. prie Šlavantų ežero, kai juos užpuolė KGB pasiūsta milicija ir kiti jos talkininkai; dėl 1981 11 14 pas Danutę Kelmelienę Vilkaviškyje vykusio katalikų jaunimo sambūrio. Domimasi jo pažintimi su šių sambūrių organizatorėmis seselėmis Bernadeta Mališkaite (Kybartų vargonininke) ir Ona Šarakauskaite (kuri oficialiai buvo įforminta kūrike). Tačiau kun. S. Tamkevičiaus visi atsakymai aptakūs ir nekonkretūs: girdėjęs, kai ką žinąs, kai ką ne, buvę ne taip...¹³³

KGB turėjo ir daugiau duomenų apie kun. S. Tamkevičiaus organizacinę veiklą *Eucharistiečių sąjūdyje*. Raidinėje byloje Nr. 822, t. 2, p. 341–343 buvo įsepta 1982 09 06 KGB Vilkaviškio RP vyresn. operatyvinio įgaliotinio mjr. Kononенок pažyma Nr. 0842, kurioje aprašytas gausus jaunimo sambūris Kybartų bažnyčioje 1982 08 28. Jis prasidėjo 8 val. 30 min. Dalyvavo apie 120 14–16 metų jaunuolių. Kiekviena jaunimo grupė atvykusi pirmiausia padėdavo gėlių prie kun. V. Jaugelio kapo, paskui eidavo į bažnyčią. 9 val. 40 min. buvo užrakinotos bažnyčios ir zakristijos durys. Paskutinė 26 asmenų grupė atvyko pavėlavusi (Kauno–Kybartų traukiniu) ir jiems teko belstis. Sambūrį vedė 3 kunigai: S. Tamkevičius, K. Montvila ir vienas nepažįstamas. Užsiėmimai vykdavo 45 minutes, paskui būdavo 15 min. pertrauka – jaunuoliai eidavo į šventorių. Ten juos slapta (rus. *neglasno*) fotografavo KGB 7-ojo skyriaus sekliai. Sambūris baigėsi 17 val. Pažymoje išvardyta daug Kybartų moksleivių. Surašyti visų moksleivių atvežusių automobilių markės ir jų valstybiniai numeriai¹³⁴. Taigi KGB žinojo, bet to net nesiėmė tardyti: nesitikėjo ką išgausią.

¹³³ Ten pat, I. 141–143.

¹³⁴ LYA. F. K–1. Ap. 8. B. 226, I. 280–281.

Kun. S. Tamkevičius su Kybartų parapijos vaikais. 1979 m.

Jaunimo principai ir pareigos

Jaunimas turi atnešti atgimimą

Tamanti Dievui ir Tėvynei!
Visa atnaupinti Kristui!

*Ruošiti būti susipratusiems diktumams,
katalikiškas,
šviesios inteligentiškas,
aukštą,
grynai specialistiškas*

Katalikiškoji pasaulėžiūra mūsų pagrindas

*Pasirūti tikėjimą, Kat. Bažnyčią,
laikymąsi katalikiškas principų, ypač
mūsų ir
tiesos*

Gloria su katedrale

Tautiškumas antrasis pagrindas

*Įvykdyti aukštą tautinio susipratimo;
dėti katalikiškas didybes savo tautai.
Patriotiškai reikėti asmeninio tobulinimo
aukštą
Katalikiško nacionalizmo*

*Inteligentiškumas, paremtas aukštu
mūsų bei dorinio patikimumu.*

Kratos metu paimtų
kun. S. Tamkevičiaus
pasižymėtų minčių faksimilė.
(LYA. Baudž. b.
Nr. P-16577-LI. T.21, l. 420)

Kratų išvengęs LKB
Kronikos redaktorius
kun. S. Tamkevičiaus
rašytas kalendorius

Rusų disidentas šventikas Glebas Jakuninas (kairėje) pas grįžusį iš
lagerio kun. S. Tamkevičių Kybartuose (1989 m.)

Vėliau tais pačiais 1982 m. nemažai triukšmo sukėlė šios bažnyčios šventoriuje surengta Kalėdų eglutė su pamaldomis, pamokslu, Kalėdų seneliu ir kt. Kaip matyti iš tardymo protokolo, saugumiečiams labai užkliuvo iš minios mestas klausimas: *Ar Kalėdų senelis neatvežė rankšluosčių?* (Tada jų labai stigo prekyboje...) Juos domina visos smulkmenos: kas buvo Kalėdų senelis, kas ir kaip įrengė eglutę ir t. t. Taip, suorganizavęs jis, – kun. S. Tamkevičius, – nes šventoriuje rengti renginius leidimo nereikia. O kas iš minios to paklausė, jis nežinąs. Atsakinėti į kitas smulkmenas atsisako. Tačiau svarbiausia: kaip ši žinia pateko į *Kroniką* ir net buvo transliuota per *Vatikano radiją*? Atsakymas kaip paprastai: kadangi renginys buvo viešas ir jame dalyvavo daug žmonių, kas perdavė į *Kroniką*, jis nežinąs. O *Vatikano radijo* pranešimo nesiimamą komentuoti: tai radijo reikalas¹³⁵.

Tuo baigiasi mjr. V. Pilelio vedami tardymai. Baigus šiuos tardymus, 1983 09 08 surašoma *Įkalintojo sveikatos būklės pažyma*. Joje rašoma, kad kun. S. Tamkevičius skundžiasi nuovargiu, nemiga, sukaustymo jausmu. Suprantama – atlaikyti tokių tardymų įtampą nelengva. Tačiau gydytojo išvada: *būklė patenkinama ir pajėgus būti tardomas*¹³⁶.

Pirmasis tardymas po to (1983 09 13) tarsi ir nekaltas: dėl *Eucharistijos bičiulių* sąjūdžio, jiems surengtų rekolekcijų 1982 m. rugpjūčio mėnesį Kybartuose. Per kitą tardymą (1983 09 14) dar kartą grįžtama prie jo *Atviro laiško LSSR prokurorui* ir dėl to laiško publikavimo *Kronikoje*. Kun. S. Tamkevičius atsako, kad jis rašydamas buvo numatęs jį adresuoti ne tik prokurorui, bet ir *Tiesos* laikraščiui bei vyskupijų ordinarams. Turbūt iš ten ir pateko į *Kroniką*.

Toliau tardytojas klausinėja apie jo pažintį ir santykius su V. Jaugeliu. Kun. S. Tamkevičius sakosi susipažinęs su juo 1968–1969 m., kai kartą atsitiktinai sunkvežimiu jo buvo pavėžėtas nuo Garliavos iki Kapsuko. Ryšių su juo nepalaikė ir tik vėliau, iš kunigų sužinojęs, kad jis buvo nuteistas, dėl vėžio ligos paleistas iš lagerio ir operuotas, 1975–1976 m. pasiūlė

¹³⁵ LYA. Baudž. b. P-16577-LI. T.2, l. 144–150.

¹³⁶ Ten pat. T. 1, l. 404.

zakristijonauti pas save. Nuo tada jis gyveno Kybartuose ir rengėsi tapti kunigu. 1979 m. jo sveikatai visiškai pablogėjus ir dar kartą operavus, jis jau dirbti nebegalėjo ir 1980 m. vasario mėn. mirė pas savo motiną Kaune. Apie kun. V. Jaugelio ryšius su *Kronika* jis nieko tikro nežinąs¹³⁷.

1983 09 15 tardymo metu vėl grįžtama prie to *Kronikoje* publikuoto kun. S. Tamkevičiaus *Atviro laiško LSSR prokurorui*. Negalėdamas išgauti prisipažinimo, kad autorius jį perdavęs į *Kroniką*, tardytojas klausia, kaip jis vertina faktą, kad tas *Atviras laiškas* pateko į *Kroniką*? Kun. S. Tamkevičius atsako: *Viskas yra gerai ir sveikintina, kas patarnauja gėriui ir tiesai*. Kaip šis laiškas (rusų kalba) patekęs V. Kapitančiukui, G. Jakuninui ir T. Velikanovai Maskvoje bei į užsienį, jis nieko nežinąs. Laišką ir šiandien vertinąs teigiamai: jis teisingas, o kad užsienio spauda ir radijas juo pasinaudojo savo propagandai, jis neatsakingas. Kad tikintys mokiniai yra diskriminuojami, o tauta skandinama degtinėje, tai irgi tiesa. Jo, kaip *kunigo, pagrindiniai tikslai: kova už tikėjimą ir kova prieš netikėjimą*. Jis ir laikosi šių evangelinių nurodymų – kovoja prieš ateizmą, iš kurio kyla šios blogybės. Į tardytojo pastabą, kad Bažnyčia atskirta nuo valstybės, jis atsako, kad visiško suverenumo Bažnyčiai nereikalauja, o *tik normalių sąlygų skelbti tikėjimą, o tikintiesiems jį nevaržomai išpažinti*. Jis pabrėžia, kad Katalikų Bažnyčia nenori patekti į stačiatikių Bažnyčios padėtį, kai vaikai neįleidžiami į cerkvę: prie durų stovi specialūs asmenys, kurie jų neįleidžia arba pats popas išvaro iš cerkvės...¹³⁸

Kiekvienas kun. S. Tamkevičiaus tardymo protokolas yra įdomus ne tik jo išradingu gynimusi, bet ir tvirtu tikėjimu ir Bažnyčios gynimu.

Grįžus prie TTGKK įkūrimo temos, jis sako, kad jau nuo 1976 m. Lietuvos kunigai patyrė smurtavimus, barimus, bažnyčių apiplėšimus, deginimus, kunigų užpuolimus, sumušimus ir net nužudymus. O valdžia šiuos nusikaltimus tirdavo vangiai ir

¹³⁷ Ten pat. T. 2, l. 151–156.

¹³⁸ Ten pat, l. 157–160.

nenoriai. Šių įvykių seka rodė jų vidinį organinį ryšį, kad sovietinė valdžia nori palaužti kunigus. Kad Bažnyčia yra diskriminuojama, pareiškimą pasirašė 522 Lietuvos kunigai. Kurgi religinė spauda, kokia vaikų katekizacijos ir kunigų seminarijos padėtis?! O juk tai Bažnyčios ateitis! Visa tai ir privertė įkurti *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą*¹³⁹.

1983 09 21 tardomas apie pamokslus ir TTTGKK dokumentus, kun. S. Tamkevičius labai argumentuotai gina, kad visur jis rašė ir skelbė tik tiesą. Socialinių blogybių (girtuoklystės, chuliganizmo, venerinių ligų) šaknys ne socialistinėje santvarkoje (jų gali būti ir kapitalistinėse šalyse), bet bedievybėje. Bedievybę platina mokykla, spauda, radijas, televizija. Tai valstybinės institucijos. Taigi valstybė, remdama bedievybės propagandą, netiesiogiai prisideda prie visų šių blogybių platinimo, – kun. S. Tamkevičius perima kaltinimo iniciatyvą į savo rankas¹⁴⁰.

Vėlesnių tardymų metu vėl nagrinėjami jo pamokslai ir TTTGKK dokumentai. Kun. S. Tamkevičius pareiškia, kad šiuose dokumentuose raginama laikytis bažnytinės teisės, nors jai kartais ir prieštarauja dabartiniai civiliniai įstatymai. Tai jų pareiga pirmenybę teikti bažnytinei teisei. Tardytojas teiraujasi dėl asmenų, kurie ginami TTTGKK dokumentuose: V. Petkaus, J. Sasnausko, G. Jakunino, T. Velikanovos, A. Terlecko, R. Ragaišio, A. Sacharovo, S. Kovaliovo, D. Dudko, V. Kapitančiuko, L. Regelsono, P. Paulaičio, P. Plumpos, P. Buzo, A. Janulio, P. Petronio, J. Gražio, V. Skuodžio, P. Pečeliūno; seserų G. Navickaitės, O. Vitkauskaitės, J. Stanelytės, N. Sadūnaitės, O. Prancūnaitės; kunigų – A. Svarinsko, A. Šeškevičiaus, J. Zdebskio, P. Bubnio. Teiraujasi, į kieno iš tų asmenų teismo posėdžius jis buvo atvykęs. Kun. S. Tamkevičius išvardija daugelį. Jis norėjęs pats įsitikinti, ar jie nekalti: ar yra kriminaliniai nusikaltėliai, ar žmonės, kaltinami už savo idėjinius įsitikinimus. Šventasis Raštas skatina ir Bažnyčios praktika reikalauja užstoti visus tuos, kurie kenčia dėl idėjos, rasės, tautiškumo, klasinės padėties. Ir V. Jaugelį, kuris buvo teistas už antisovietinę veiklą, globojo dėl to, kad šis kentėjo už krikščioniškąją idėją. O

¹³⁹ Ten pat, l. 161–164.

¹⁴⁰ Ten pat, l. 165–169.

tai nėra nusikaltimas. Šio tardymo metu kun. S. Tamkevičius apie kun. V. Jaugelį, kurį jis labai gerai pažinojo, pasako tokius žodžius, kurie leidžia manyti, kad jau šiandien galima ne už jį, o į jį melstis: *Apskritai aš gyvenime esu sutikęs labai mažai žmonių, kurie taip bijotų padaryti bloga, kaip kunigas Virgilijus Jaugelis*¹⁴¹.

Savo 1983 01 30 (po kun. A. Svarinsko arešto) pamoksle gražiai perteikia bendražygio kitados pasakytus tarsi testamentinius žodžius: *Prasta mano sveikata, norėčiau numirti lageryje už Bažnyčių ir Lietuvą*. Tai ne rinkiminiai dievagojimai – tai kun. Alfonso Svarinsko viso gyvenimo *credo*.

Tardytojas kun. S. Tamkevičiui cituoja ir kituose jo pamoksluose pasakytus žodžius – kun. V. Jaugelio laidotuvsė: *Reikia žmonių, kurie šiandieninėmis gyvenimo sąlygomis turėtų ryžto, drąsos aukotis, kentėti už Dievą ir Tėvynę*; kun. K. Garucko SJ mirties metinėse: *Šiandien mes neturime bijoti jokių aukų. Jokie gąsdinimai, jokie lageriai, kalėjimai, mirtis negali mūsų sustabdyti*. Į visa tai kun. S. Tamkevičius trumpai atsako: *Kova dėl tikėjimo yra mano, kaip kunigo, pareiga*¹⁴².

Kuo labiau artėja tardymų pabaiga, tuo tvirčiau spiriamas, kad prisipažintų, jog įvairius dokumentus perdavęs *LKB Kronikai*. Jis, kaip pradžioje, taip ir toliau, tai neigia. Tardomas dėl pamokslų Kybartuose, Varduoje ir Viduklėje, kun. S. Tamkevičius tardytojui tiesiai pasako, kad tie pamokslų „klausytojai-liudytojai“, kurių parodymai jam kaišiojami, tai partinis ir komjaunimo aktyvas, kuris jau iš anksto yra užsiangažavęs savaip suprasti ir interpretuoti girdimas mintis (ne kaip antia-teistines, o kaip antisovietines), todėl jų liudijimai nėra objektyvūs.

Į klausimą, kaip jis vertina savo bei kunigų L. Kunevičiaus, P. Dumbliausko *SDB*, P. Adomaičio *MIC* ir J. Zdebskio 1974 10 11 kreipimąsi į *SSRS Žmogaus teisių gynimo komitetą* (akad. A. Sacharovui) dėl nuteistųjų P. Petronio, P. Plumpos ir kitų gynimo, jis atsako, kad šį dokumentą ir dabar jis laikas teisėtu ir teisingu.

¹⁴¹ Ten pat, l. 176.

¹⁴² Ten pat, l. 175–177.

ОБРАЩЕНИЕ

В 1973 - 74 годах в Литве были арестованы следующие лица:
19 ноября 1973 - Петрас ШУБЛА-ШУБЛА/по ст.68 УК Лит.ССР/;
19 ноября 1973 - Повилас ПЕТРОВИЧ/по ст.162 УК Лит.ССР/;
1 декабря 1973 - Юнас СТАМАЙКИС/по ст.162 УК Лит.ССР/;
4 апреля 1974 - Виргилiaus ЮТЕВИЧ/по ст.68 УК Лит.ССР/;
24 апреля 1974 - Юозас ГРАЙКИС/по ст.68 УК Лит.ССР/;
27 августа 1974 - Найде САЛУНАЙТЕ/по ст.68 УК Лит.ССР/; и др.,
фамилии которых нам не удалось установить.

Власти не было необходимости прибегать к аресту выше указанных лиц, если в Литве выпускались в достаточном количестве молитвенники, католические и минимум жизненно необходимой религиозной литературы, а не было дискриминации верующих.

Изготовителя кустарным способом молитвенников обвиняются по ст.162 УК Лит.ССР, как занимавшиеся нелегальным промыслом. В действительности, арестованным было в голову не промысел или нажива, а желание хотя частично обеспечить верующих молитвенниками.

Другие арестованные обвиняются по ст.68 УК Лит.ССР, за хранение и распространение литературы, порочившей советский строй - "Хроники Литовской Католической Церкви". Разве можно "Хронику ЛКЦ" назвать порочившей литературой, ведь она указывает настоящие факты, когда советские чиновники ущемляют права верующих и тем нарушают советские законы. "Хроника ЛКЦ" не ставит себе целью свержение или ослабление советской власти в Литве, а только, как единственная публичная трибуна, указывает факты нарушения советских законов и добивается их устранения. Таким образом "Хроника ЛКЦ" не приносит ни какого вреда обществу и советскому строю, а наоборот, им помогает. Поэтому нельзя применять за хранение и распространение "Хроники ЛКЦ" ст.68 УК Лит.ССР.

Ст.106 УПК Лит.ССР позволяет арестованного держать без суда до 9 месяцев, но часть из выше указанных лиц содержится без суда почти 11 месяцев.

Представители советской власти, содержавшие под арестом

выше указанных лиц, сами нарушают советские законы/ст.125 Конституции СССР, ст.106 УПК Лит.ССР/ или неправильно их применяют/ст.68 УК Лит.ССР/. Поэтому обратиться в советские юридические учреждения мы считаем делом без смысла и обращаемся в Комитет по защите Прав Человека в СССР и в Мировую совесть: заступитесь за арестованных без вины! Не допускайте, чтобы они были осуждены!

11 октября 1974 года Католические священники Литвы:

Jonas Stumbras
Священник Юонас ШУМБРАС, прожив. по адресу:
Лит.ССР, Лазавийский район, Гердабийский приход

Petras Dublinskis
Священник Петрас ДУБЛИНСКИС, прожив. по адресу:
Лит.ССР, Калуский район, Дюбальский приход

K. P. Stumbras
Священник Правас АДСМАЙКИС, прожив. по адресу:
Лит.ССР, Лазавийский район, Сейбрийский приход

Jonas Graikis
Священник Юонас ГРАЙКИС, прожив. по адресу:
Лит.ССР, Лазавийский район, Вавантайский приход

K. S. Tamkunas
Священник Сигитас ТАМКУНИС, прожив. по адресу:
Лит.ССР, Аленский район, Свенаский приход

1974 10 11 Lietuvos kunigų kreipimosi į SSRS Žmogaus teisių gynimo komitetą dėl areštuotųjų už religinę spaudą faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 4, 1.321)

Vertimas iš rusų k.

SSRS ŽMOGAUS TEISIŲ GYNIMO KOMITETUI

Lietuvos katalikų dvasininkų

KREIPIMASIS

1973–74 metais Lietuvoje buvo areštuoti šie asmenys:

1973 m. lapkričio 19 d. – Petras Plumpa (pagal Liet. SSR BK 68 str.);

1973 m. lapkričio 19 d. – Povilas Petronis (pagal Liet. SSR BK 162 str.);

1973 m. gruodžio 4 d. – Jonas Stašaitis (pagal Liet. SSR BK 162 str.);

1974 m. balandžio 4 d. – Virgilijus Jaugelis (pagal Liet. SSR BK 68 str.);

1974 m. balandžio 24 d. – Juozas Gražys (pagal Liet. SSR BK 68 str.);

1974 m. rugpjūčio 27 d. – Nijolė Sadūnaitė (pagal Liet. SSR BK 68 str.)

ir kiti, kurių pavardžių mums nepavyko sužinoti.

Jeigu Lietuvoje būtų išleidžiama pakankamai maldaknygių, katekizimų ir gyvybiškai reikalingos religinės literatūros bei nebūtų tikinčiųjų diskriminacijos, valdžiai nebūtų tekę areštuoti minėtųjų asmenų.

Namudiniu būdu spausdinę maldaknyges kaltinami pagal Liet. SSR BK 162 str., kaip besiverčiantys nelegaliu verslu. O iš tikrųjų areštuotiesiems rūpėjo ne verslas ar pasipelnymas, o noras bent iš dalies tikinčiuosius aprūpinti maldaknygėmis.

Kiti areštuotieji kaltinami pagal Liet. SSR BK 68 str. už „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“, kaip šmeižiančios sovietinę santvarką literatūros, laikymą ir platinimą. Argi galima „LKB Kroniką“ laikyti sovietinę santvarką šmeižiančia literatūra, juk ji atskleidžia tikrus faktus, kai sovietiniai pareigūnai varžo tikinčiųjų teises ir taip laužo sovietinius įstatymus. „LKB Kronika“ nesiekia nuversti ar susilpninti sovietinę valdžią Lietuvoje, o kaip vienintelė vieša tribūna tik nurodo sovietinių įstatymų pažeidimo faktus ir siekia, kad to nebūtų. Taigi „LKB Kronika“ sovietinei santvarkai ir visuomenei ne tik niekuo nekenkia, nedaro jokio blogio, o priešingai – joms padeda. Dėl to už „LKB Kronikos“ laikymą ir platinimą negalima taikyti Liet. SSR BK 68 str.

Liet. SSR BPK 106 str. leidžia areštuotąjį be teismo laikyti iki 9 mėnesių, bet dalis minėtųjų asmenų be teismo laikomi beveik 11 mėnesių.

Sovietų valdžios atstovai, kurie minėtuosius asmenis laiko areštuotus, patys pažeidžia sovietinius įstatymus (SSRS Konstitucijos 125 str., LSSR BPK 106 str.) arba juos neteisingai taiko (LSSR BK 68 str.). Todėl kreiptis į sovietines teises įstaigas nematome prasmės ir kreipiamės į SSRS Žmogaus Teisių Gynimo Komitetą bei į Pasaulio sąžinę: užstokite nekaltai areštuotuosius! Neleiskite jų nuteisti!

1974 m. spalio 11. Lietuvos katalikų dvasininkai:

Kunigas Lionginas Kunevičius,

gyv. Liet. SSR, Lazdijų r., Gerdašių parapija;

Kunigas Petras Dumbliauskas,

gyv. Liet. SSR, Kapsuko r., Liubavo parapija;

Kunigas Pranas Adomaitis,

gyv. Liet. SSR, Lazdijų r., Seirijų parapija;

Kunigas Juozas Zdebskis,

gyv. Liet. SSR, Lazdijų r., Šlavantų parapija;

Kunigas Sigitas Tamkevičius,

gyv. Liet. SSR, Alytaus r., Simno parapija.

Всемирному Совету Церквей
Участникам Синода 1974 года Католической Церкви в Риме
Мировой общественности

В Комитет прав человека в Москве поступило обращение, подписанное пятью католическими священниками Литвы. Придавая большое значение поднятым в этом документе вопросам, я направляю Вам и публикую это обращение. Я прошу Вас выгласить в защиту арестованных за религиозные убеждения. Суд над ними откладывается в бесконечное время.

17 октября 1974 года

A. Sacharov

Андрей Сахаров, академик

Akademiko Andrejaus Sacharovo lydraščio siunčiant kunigų kreipimąsi Pasaulio Bažnyčių tarybai, Katalikų Bažnyčios 1974 m. Sinodo Romoje dalyviams ir Pasaulio visuomenei faksimilė.
(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 4, l.32^a)

Vertimas iš rusų k.

Pasaulio Bažnyčių tarybai,
Katalikų Bažnyčios 1974 m. Sinodo Romoje dalyviams,
Pasaulio visuomenei

Žmogaus teisių komitetas Maskvoje gavo penkių Lietuvos katalikų dvasininkų pasirašytą kreipimąsi. Kadangi šiame dokumente keliama labai svarbūs klausimai, todėl šį kreipimąsi siunčiu Jums ir jį paskelbiu. Prašau Jūsų imtis ginti areštuotuosius už religinius įsitikinimus. Tikimasi, kad jie bus teisiami artimiausiu metu.

1974 m. spalio 17 d.

Akademikas Andrejus Sacharovas

Į tiesmukišką tardytojo klausimą, kas jam žinoma apie *LKB Kronikos* gamybą, dauginimą ir platinimą, kun. S. Tamkevičius atsako nieko nežinąs. Su *Kronikos* leidėjais, gamintojais, daugintojais ir platintojais jis sąmoningai vengęs ryšių ir su jais nebendravęs, nes žinojęs, kad KGB akys atkreiptos į jį: juk jų buvo oficialiai apkaltintas kaip turįs ryšį su *Kronika*. Kai įsikūrė *TTGKK*, juo labiau vengęs, nes *Komitetas* veikė viešai. Kad *Komiteto* dokumentai publikuojami *Kronikoje*, jis gerai nežinojęs ir apie tai su kitais tarpusavyje nekalbėję. Jis asmeniškai jokių dokumentų *Kronikai* nėra perdavęs. Į tardytojo klausimą – tai kaipgi jie vis dėlto pateko į *Kroniką*? – jis sako galįs tik pasamprotauti. Į *Kroniką* jie galėję patekti: iš

adresatų, kuriems jie buvo siųsti; iš pašto įstaigų, per kurias jie siųsti; iš suinteresuotų asmenų, kurie galėjo juos nusirašyti ir pateikti „Kronikai“, nes dokumentai buvo vieši.

Apie tai, kaip dokumentai patekė į užsienį (išskyrus tuos keturis, kuriuos perdavė Maskvoje 1978 11 22 spaudos konferencijos metu bei siųstuosius popiežiui, JAV prezidentui Dž. Karteriui, SNO, UNESCO ir kitiems oficialiems užsienio adresatams), jis taip pat nieko nežinąs. Ir į užsienį siųstieji dokumentai buvo siųsti ne platinti, o konkretiems adresatams. Kaip buvo pasiūstas *Kreipimasis į viso pasaulio krikščionis, tikinčiuosius ir geros valios žmones*, jis taip pat nežinąs. Kitoms užsienio organizacijoms buvo siunčiama paštu ir iš jų atsakymo nesitikėta (žinojo, kad KGB jų nepraleis į užsienį).

„Tad vis dėlto, kokių kelių jie pasiekdavo užsienį? – neatstoja tardytojas. – Juk juos skleidė užsienio spauda ir antitarybiniais tikslais radijo stotys?“ Kun. S. Tamkevičius keliasdešimtą kartą pakartoja nežinąs, kaip jie pasiekė Vakarų. (Jis *neprisimena*, ar ir TTGKK dokumentą Nr. 17 perdavė Glebui Jakuninui.) O radijo stočių neskirstąs į tarybines ir antitarybines. Kun. S. Tamkevičius su tardytoju sutinka, kad TTGKK dokumentai *galėjo būti užsienyje panaudoti antitarybiniais tikslais*, tačiau tai ne jų – TTGKK narių – siekis ir tikslas: *Aš tik siekiau ginti Bažnyčios ir tikinčiųjų interesus*. Ir čia pat meta kaltinimą pačiai valstybei: ji turinti pašalinti neteisėtumus Bažnyčios ir tikinčiųjų atžvilgiu, o jei to nėra, esant dabartinėms komunikacijos priemonėms, to nenuslėpsi.

Kadangi TTGKK dokumentas Nr. 50 yra *Kronikos* 52 numeryje, o pareiškimas LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui *Kronikos* 51 numeryje, vadinasi, TTGKK nariai artimai bendradarbiavo su *Kronikos* leidėjais arba net yra tie patys, – remia prie sienos tardytojas. Kun. S. Tamkevičius ramiai paaiškina: jo nuomone, šie sutapimai – tai atsitiktinumai¹⁴³.

1983 10 16 kun. S. Tamkevičius tardomas paskutinį kartą. Tardytojas pplk. V. Urbonas, surikiavęs visus faktus iš eilės, bando iš kun. S. Tamkevičiaus išgauti prisipažinimą apie bendradarbiavimą *LKB Kronikoje*: kaipgi kitaip penki jo pareiškimai,

¹⁴³ Ten pat, l. 178–190.

N. Sadūnaitės laišakai, 19 informacijų apie jį galėjo pakliūti į *Kroniką*? Jis atsako, kad jam nežinoma, kaip jie pakliuvo, tačiau tie pareiškimai ir žinios apie jį buvo viešos, daugeliui žinomos, o N. Sadūnaitės laišakai – tai kun. V. Jaugelio nuosavybė: jie rasti jo kambaryje. Tardytojas sako, kad ekspertizė nustatė TTGKK dokumentų, informacijų apie jį *Kronikoje* ir jo pamokslų kalbos stilistinį tapatumą: vartojamos tokios pat sąvokos, tokia pati sakinių struktūra ir kt. Kun. S. Tamkevičius ir čia išsdingai atsako: jis labai greitai perimęs kitų kalbą, stilių ir tai gali pasikartoti jo pamoksluose. Juo labiau kad jis dažnai naudodavosi TTGKK dokumentų kalba, kuria jie buvo skelbiami ir *Kronikoje*. Visa tai ir galėjo suklaidinti ekspertus...

Jam pakištus „liudytojų“ parodymus, kad 1979 04 15 Kybartų bažnyčioje pamokslu metu raginęs skaityti *Kroniką*, pavadina nesąmone: to negalėjo būti, nes jis žinojo, kad jo pamokslų klausosi valdžios žmonės. O kad 1974 10 11 dokumentu SSRS Žmogaus teisių gynimo komitetui stojo ginti nuteistųjų dėl LKB *Kronikos* (P. Petronio, P. Plumpos, V. Jaugelio ir kitų), – tai turįs pasakyti, jog nelegalią spaudą jis gynęs ir būdamas TTGKK nariu dokumentuose Nr. 33, 34, 39 ir 41. Tai darė gindamas tikinčiųjų teisę turėti spaudą. *Toks užstojimas nerodo kokio nors ryšio su „LKB Kronikos“ leidėjais. Šių ryšių nerodo ir tas faktas, kad 1974 ir 1980 metų kratų metu pas mane buvo rasti keli „LKB Kronikos“ numeriai: juos atnešė kažkokie asmenys, gal net kieno nors nurodymu...*

– Argi visi šioje apklausoje suminėti įrodymai nerodo, kad jūs esate prisidėjęs prie LKB *Kronikos* leidimo? – duoda paskutinį klausimą tardytojas.

– Man atrodo, kad iš čia suminėtų įrodymų negalima daryti tokios išvados, – atsako kun. S. Tamkevičius¹⁴⁴.

Toliau šiame, antrame tome yra Maskvos disidentų Glebo Jakunino, Viktoro Kapitančiuko, Levo Regelsono ir Dmitrijaus Dudko baudžiamųjų bylų peržiūrų protokolai. Kagėbistų domina jų santykiai su TTGKK, LKB *Kronikos* gabenimo ir perdavimo į užsienį faktai bei kun. S. Tamkevičiaus ryšiai su

¹⁴⁴ Ten pat, l. 191–194.

jais. Čia daug ankstesniųjų tardymų protokolų nuorašų bei naujų tardymų, kun. S. Tamkevičiaus atpažinimo protokolų ir kitų dokumentų¹⁴⁵.

Ne mažiau su kun. S. Tamkevičiumi susijusių dokumentų pririnkta ir iš kun. A. Svarinsko baudžiamosios bylos: daugelio liudytojų bei visų kun. A. Svarinsko tardymų protokolų kopijos¹⁴⁶. Kun. S. Tamkevičiaus baudžiamosios bylos trečiajame tome surinkta daugelio liudytojų tardymų protokolai bei jų kopijos, taip pat kopijos, susijusios ne tik su juo, bet ir su kun. A. Svarinsku. Čia visų *TTGKK* esančių ir buvusių narių tardymų protokolai: kunigų S. Tamkevičiaus, V. Vėlavičiaus, J. Zdebskio, J. Kaunecko, A. Keinos, V. Stakėno, L. Kalinausko, K. Žilio, V. Jalinsko, G. Gudanavičiaus, J. K. Matulionio, P. Dumbliausko, P. Adomaičio, L. Kunevičiaus ir vysk. J. Steponavičiaus. Tardyta daug seselių vienuolių. Yra kun. V. Jaugelio motinos M. Jaugelienės, O. Kavaliauskaitės ir O. Dranginytės protestai LSSR prokurorui dėl kratos metu (1980 04 17) paimtų joms priklausančių daiktų. Kai kurie kunigai tardyti po 2, 3, 4, 5 ir net 6 kartus. Yra ir pasauliečių, tardytų po kelis kartus, protokolų. Šiame 284 lapų tome yra 97 liudytojų apklausų protokolai. Iš viso tardyta: 1 vyskupas, 15 kunigų bei 63 kiti asmenys. Išskyrus KGB agentus ir pusagenčius („patikėtinius“), kurie klausėsi jo pamokslų, rašė apie juos paaiškinimus ir po to su KGB darbuotojais kurpė liudijimo apklausų protokolus, beveik visi kiti liudija gerai ir gina kun. S. Tamkevičių. Net nepilnamečiai Kybartų Kristijono Donelaičio vidurinės mokyklos mokiniai, kurių buvo apklausta per 30, laikėsi šauniai ir savo klebono neišdavė. Nė vienas iš tardytų apklausos protokolų nepasirašė.

Piliečiai Baltrušaitis, Mačys, Navickaitė, Lastauskaitė, Jurgelaitis, matyt, buvo specialiai atsiųsti į Kybartų bažnyčią klausytis kun. S. Tamkevičiaus pamokslų, apie tai rašė „paaiškinimus“ KGB ir juos įformino kaip liudytojų apklausos protokolus. Visi liudytojai tardomi dėl kun. S. Tamkevičiaus veiklos. Pagrindiniai klausimai: jo veikla *TTGKK*, *LKB Kronikoje*, įvairių

¹⁴⁵ Ten pat, l. 195–244.

¹⁴⁶ Ten pat, l. 245–353.

dokumentų rengimas, parašų po jais rinkimas, darbas su *eucharistininkais* ir jo pamokslai. Tačiau visų svarbiausias klausimas – kaip TTGKK dokumentai patekdavo į užsienį, o įvairūs dokumentai – laiškai, pareiškimai – į *LKB Kroniką*. Remdamasis agentūrinėmis operatyvinėmis priemonėmis surinktais faktais, KGB, aišku, neabejojo, kad kun. S. Tamkevičius leidžia *LKB Kroniką*, bet čia, baudžiamojoje byloje, reikėjo visa tai oficialiai įrodyti ir juridiskai įforminti. Kadangi iš jo nepavyko išgauti jokio prisipažinimo, todėl KGB turėjo surinkti daug dokumentų ir daiktinių įrodymų, kad inkriminuotų nusikaltimus. Visa tai sudėta 24-iose jo baudžiamosios bylos tomuose.

Ketvirtajame bylos tome yra surinkta įvairiose vietose jo pasakyti 23 pamokslai (nuo 1978 07 30 iki 1983 04 03). Yra kiekvieno pamokslas iš magnetinės juostos perspausdintas tekstas, „klausytojų-liudytojų“ apklausų protokolai, perklausų iš magnetinės juostos protokolas su nuoroda, kokio tipo magnetofonu padaryta įrašai. Kybartuose pamokslai buvo įrašomi magnetofonu *Vesna-306*. Dažniausiai juos įrašydavo kompartijos narys, vienas Vilkaviškio metalo dirbinių gamyklos šlifautojas. Varduoje jo pamokslai irgi buvo įrašinėjami magnetofonu *Vesna-306*, o Viduklėje – *Elektronika*. Įrašus darydavo specialiai KGB pasiūsti agentai ar pusagenčiai. Klausytis pamokslų paprastai buvo siunčiami ne vienas, o 2–3 žmonės, kad, neduokdie, kas nepraslystų pro vieno ausį. Kiekvienas po to rašydavo paaiškinimą. Ir nors, kaip minėta, pamokslai įrašinėti nuo 1978 m., tačiau „klausytojai-liudytojai“ apklausti tik nuo 1982 04 26, matyt, nuo tada, kai realiai pradėta rengti baudžiamąją bylą. Šie pamokslai sakyti Kybartuose, Alvite, Varduoje, Ceikiniuose (kun. Karolio Garucko *SJ* mirties metinėse), Sidabravoje (kun. Pranciškaus Masilionio *SJ* laidotuviuose), Viduklėje ir Alksnėnuose.

Tiek kun. A. Svarinsko, tiek kun. S. Tamkevičiaus baudžiamojoje byloje prie kiekvieno pamokslas pridėta „klausytojų-liudytojų“ apklausų protokolai su visais protokole reikalaujamais jų anketiniais duomenimis. Ir ko tik nėra tarp šių „klausytojų“: be minėto šlifautojo, čia ir TSKP narys,

SDAALR¹⁴⁷ komiteto pirmininkas, VRS¹⁴⁸ pasų poskyrio pasi-
nininkė, Kalinino kolūkio pirmininko pavaduotojas; Žemaičių
Kalvarijoje – dvi vyr. pionierių vadovės, Plungės šienainio bokš-
tų montavimo inžinierius ir bendrabučio auklėtojas, Mažeikių
kompresorių gamyklos partinės organizacijos sekretorius bei
šios gamyklos skyriaus viršininkas; Viduklėje – kolūkio parti-
nės organizacijos sekretorė ir vietinės mokyklos mokytoja. Cei-
kiniuose per kun. K. Garucko *SJ* metines jo pamokslą įrašinė-
jo tiesiai per kolūkio kontoros langą (kontora buvo šalia
bažnyčios). Kolūkio specialistas, TSKP narys apklausoje pasi-
giria, kad pats pamokslą įrašė (su magnetofonu *Vesna-306*).
Be jo, įrašant dalyvavo kolūkio pirmininko pavaduotojas (ku-
ris į KGB perdavė įrašytą magnetinę juostą: matyt, turėjo jų
užduotį) ir TSKP narys, Ceikinių 8-metės mokyklos mokyto-
jas. Sidabravoje per kun. P. Masilionio *SJ* laidotuves jo pa-
mokslo klausėsi (o gal ir įrašė) TSKP nariai: kompartijos Rad-
viliškio rajono komiteto instruktorius ir vykdomojo komiteto
instruktorė, kuri, be liudijimo, į KGB perdavė ir visą informa-
ciją apie laidotuves. Būtų galima išvardyti aibę pavardžių, nes
prie kiekvieno išklauso, įrašyto ir „paliudyto“ pamokslo yra
visų talkininkų pavardės ir biografiniai duomenys. Na, ir kas
galėtų pasakyti, kad ir tais laikais į bažnyčią nėjo partijos ir
komjaunimo veikėjai?! Dauguma jų – netgi einantys atsakin-
gas pareigas! Apgailėtina, bet tarp jų – daug mokytojų. (Ži-
nant tai, suprantama, kodėl šiandieninėje Lietuvos mokykloje
tiek mažai patriotizmo: prisipažinti klydus ir nuoširdžiai atsi-
prašyti nėra lengva – tam reikia teisingai įvertinti save ir gyve-
nimą – taigi nuolankumo... Be šito negalima pakilti pačiam,
juolab kelti kitų.)

Kas buvo penktajame tome, neaišku, nes jo tarp bylos
tomų nebuvo jau ir KGB veiklos paskutiniaisiais metais. 6–9
bylos tomuose yra iš daugelio *TTGKK* narių kratų metu
(1980 04 17 ir 1983 01 25–26) bei iš Maskvos disidentų
paimtų dokumentų apžiūrų protokolai, iškarpos iš užsienio
laikraščių, kuriuose buvo paskelbti šie dokumentai, bei užsienio

¹⁴⁷ SDAALR – Savanoriška draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti.

¹⁴⁸ VRS – Vidaus reikalų skyrius.

radijo laidų pranešimai apie juos. Čia ir KGB surinkta medžiaga, „įrodanti“ šiuose dokumentuose ar *Kronikoje* skelbtų faktų „neteisingumą“. 9-ame tome yra Sergejaus Kovaliovo baudžiamosios bylos apžiūros dokumentai bei su šia byla susijusių kunigų tardymų protokolai.

Tolesniuose tomuose yra daug *LKB Kronikos* įvairių numerių originalų (paimtų kratų metu), juose skelbtų faktų tikrinimo KGB rajonų poskyriuose medžiagos, užsienio laikraščių iškarpų ir kt. Čia surinkti ir kun. S. Tamkevičiaus įvairūs pareiškimai valdžios atstovams ir laikraščiams (prokurorui, KGB pirmininkui, Alytaus rajono laikraščiui). Taip pat nuteistųjų P. Plumpos, P. Petronio, V. Jaugelio, J. Stašaičio, V. Lapienio, O. Pranckūnaitės, V. Petkaus, N. Sadūnaitės, B. Gajausko, J. K. Matulionio, L. Simučio ir kitų baudžiamųjų bylų apžiūrų protokolai.

Labai daug yra dokumentų, paimtų iš kun. S. Tamkevičiaus 1980 04 17 kratos metu. Čia ir N. Sadūnaitės bei jai įvairių žmonių rašytų laiškų ištraukos, taip pat daug kitų jo užrašų. Be *LKB Kronikos*, yra ne vienas numeris ir maskviečių leidžiamo leidinio *Einamųjų įvykių kronika*, dokumentų, paimtų kratų metu Maskvoje iš G. Jakunino, V. Kapitančiuko ir T. Velikanovos. Kąėbistai atliko šių dokumentų lyginamąsias apžiūras. Surinkti ir įvairūs tikinčiųjų protestai dėl prieš juos naudoto smurto, kai jie dalyvaudavo teisiamųjų dėl žmogaus ar tikėjimo teisų gynimo teismuose.

18-ame tome, be kitų dokumentų, yra ir baudžiamosios bylos Nr. 02–1–088–81 apžiūra dėl kun. Bronislavo Laurinavičiaus žuvimo 1981 11 24 Vilniuje, Žalgirio ir Kalvarijų gatvių sankryžoje. Iš 4 liudytojų šioje byloje tik vienas lietuvis. 1982 03 26 byla nutraukta: jaučiama, kad jos tyrimas šališkas (ar tikriausiai tai KGB klasta). Kada kai kurie kunigai pradėjo kalbėti, kad KGB žudikai jį pastūmėjo po sunkvežimio ratais, atsirado „adutiškiečių“ laiškas LSSR vidaus reikalų ministrui, kad ištardytų kun. A. Keiną, nes jis skelbia, kad kun. B. Laurinavičius buvo nužudytas¹⁴⁹. Žinant KGB naudotus metodus, nesunkiai perprantamas KGB noras užčiaupti tiesai burną.

¹⁴⁹ LYA. Baudž. b. Nr. P-16577-LI. T. 18, l. 157, 270–272.

Tokius pačius laiškus dar 1978 m. rašė ir „kybartiečiai“ dėl kun. S. Tamkevičiaus. Viename iš tokių laiškų (kažkodėl rašytame iš Vilkaviškio) „kybartiečiai“ rašo:

Sekmadienio rytinėse pamaldose, esant pakankamam kiekiui žmonių, S. Tamkevičius nutarė pakomentuoti „Tiesos“ laikraščio 1978 06 28 straipsnį „Šmeižtai iš sakyklos“. Čia Raseinių rajono Viduklės klebonas Alfonsas Svarinskas ir jo sėbrai buržuaziniai nacionalistai buvo vaizduojami tikraisiais Kristaus kariais...

Toliau rašoma:

Sigitai Tomkevičiau, mesk varęs Lietuvos liaudžiai kenkėjišką darbą, brisk iš tos purvo balos. Tavo darbas, klebone, jaunimui tal-kininkauti siekiančiam mokslo ir gyventi kultūringai, o ne painioti juos į įvairių bėdų voratinklius¹⁵⁰.

Iš kun. J. Zdebskio sekimo bylos (DOR Nr. 242) žinome, kaip tokie laišakai būdavo kurpiami KGB rajono poskyryje, paskui derinami Vilniuje su KGB 5-osios tarnybos 3-iuoju skyriumi ir tik tada siunčiami vyskupui bei kitiems adresatams, todėl šių laiškų prieš kun. S. Tamkevičių kilmė visiškai aiški.

Tuo metu (1978 m.) KGB jau labai įtarė, kad jis organizuoja *LKB Kronikos* leidybą, tad šalia kitų priemonių naudojo ir įprastą savo ginklą – klastą ir šmeižtus. Kaip žinoma, dar po keturių mėnesių jis su kunigais A. Svarinsku, J. Zdebskiu, J. Kaunecku ir V. Vėlavičiumi įkūrė *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą*. Galbūt KGB žinojo ar numanė apie jų ketinimus ir bandė užbėgti už akių – apšmeižti, morališkai diskredituoti ir pakirsti pasitikėjimą ne tik *Kronika*, bet ir *TTGKK*.

19-ame tome įdėta JAV išleistos *LKB Kronikos* I, II ir III tomiai bei Australijoje išleistos 1979 m. *Kronikos* 36 numeris. 20-ame ir 21-ame tomuose – *LKB Kronikos* 51–57 numerių originalai ar fotokopijos; juose skelbtos medžiagos tyrimas ir kt. Čia ir garsusis 1982 m. laiškas LKP CK pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui, kuris žinomas iš kun. A. Svarinsko bylos, bei medžiaga apie 1981 11 14 *Eucharistijos bičiulių* sambūrį Vilkaviškyje, kur KGB sulaukė 31 jaunuolį (yra ir ses. Birutės Briliūtės protestas dėl to). Vėlgi gausu kitų nuteistųjų bylų peržiūrų protokolų bei kratų metu paimtų dokumentų. 22-ame ir 23-iame tomuose daug ekspertizės aktų, RRT įgaliojimo,

¹⁵⁰ Ten pat. T. I, l. 340–345.

VRM ir kovos su girtavimu komisijos oficialios pažymos. Nuo 1983 06 15 iki 1983 10 12 uždedamas areštas kunigų V. Vėlavičiaus, L. Kalinausko, J. Kaunecko, V. Stakėno, A. Keinos, K. Žilio bei ses. M. Gavėnaitės ir ses. R. Teresiūtės korespondencijai¹⁵¹. Iš kun. S. Tamkevičiaus baudžiamosios bylos išskiriama kitų įtariamųjų – Č. Leoniko, kunigų A. Jokūbausko, J. Kaunecko, V. Vėlavičiaus, J. Zdebskio, A. Keinos, V. Stakėno, L. Kalinausko, K. Žilio, V. Jalinsko, ses. Jasmontaitės medžiaga ir su jais susiję dokumentai perduodami tolesniam KGB tyrimui, t. y. sekimui ir papildomos inkriminuojančios medžiagos rinkimui¹⁵². Kun. S. Tamkevičiaus baudžiamajai bylai pririnktų daiktinių įrodymų sąrašas sudarė 35 lapus¹⁵³. 24-ame tome daugiausia tie patys dokumentai, kaip ir priežiūros byloje.

Kadangi išgauti kun. S. Tamkevičiaus prisipažinimą dalyvavus *Kronikos* leidyboje nepavyko, 1983 07 05 jo parengtinio tardymo ir suėmimo terminas pratęsiamas iki 1983 09 06, o po to – iki 1983 11 06¹⁵⁴. Pagaliau 1983 11 03 surašoma 82 mašinraščio lapų kaltinamoji išvada. Ji savo kaltinimais (ir daugeliu faktų) labai panaši į kun. A. Svarinsko. Kun. S. Tamkevičius kaltinamas:

1. *Tarybų valstybės politikos bažnyčios ir tikinčiųjų atžvilgiu šmeižimu: vadinamojo pareiškimo LKP CK pirmajam sekretoriui platinimu.*

2. *Tarybinės valstybinės ir visuomeninės santvarkos šmeižimu: antitarybinio pobūdžio renginio suorganizavimu Kybartų bažnyčios šventoriuje (Kalėdinė eglutė); vad. atviro laiško paruošimu ir platinimu.*

3. *Raginiu kovoti prieš tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką. [Pagal agentų ir pusagenčių magnetofoninius pamokslių įrašus.]*

TSRS tarptautinio prestižo žeminimu:

a) *bendradarbiavimu „LKB Kronikos“ leidyboje;*

b) *tyčiniu siekimu susilpninti tarybų valdžią;*

c) *visa savo antitarybine asmenybe.*

Taigi: padarė nusikaltimą, numatytą Lietuvos TSR BK 68 str. 1 d.

Kaltinamąją išvadą pasirašė pplk. V. Urbonas, sutiko: KGB tardymo skyriaus viršininkas T. Lazarevičius ir komiteto pirmininkas gen. ltn. J. Petkevičius¹⁵⁵.

¹⁵¹ Ten pat. T. 23, l. 153–190.

¹⁵² Ten pat, l. 191–206.

¹⁵³ Ten pat, l. 207–241.

¹⁵⁴ Ten pat. Priež. b., l. 4–9.

¹⁵⁵ Ten pat, l. 21–102.

Liudytojais į teismą numatyta pakviesti iš viso 57 asmenis. Daugelis jų – pamokslių „klausytojai“. Iš TTGKK kviestiniais pažymėti (kryželiu) tik kun. A. Keina ir kun. V. Stakėnas.

1983 11 05 LSSR prokuroras (J. Bakučionis) bylą perduoda LSSR Aukščiausiam teismui. 1983 12 02 LSSR Aukščiausiojo teismo teisminė baudžiamųjų bylų kolegija (pirmininkas – M. Ignotas; liaudies tarėjai – A. Grigalavičienė ir A. Ružas; prokuroras – J. Bakučionis, sekretorė – V. Čeikauskaitė) paskelbia teismo nuosprendį:

Tamkevičių Sigitą Juozą, Motiejaus s., pripažinti kaltą padarius nusikaltimą, numatytą LTSR BK 68 str. 1 dalyje, ir nubausti laisvės atėmimu šešeriems metams. Paskirti S. J. Tamkevičiui papildomą bausmę – nutėmimą ketveriems metams.

*Laisvės atėmimo bausmei atlikti S. J. Tamkevičiui paskirti griežtojo režimo pataisos darbų koloniją<...>. Nuosprendis galutinis, kasacine tvarka neskundžiamas ir neprotestuojamas*¹⁵⁶.

1984 04 09 LSSR Aukščiausiasis teismas bylą grąžina saugoti LSSR KGB 10 skyriui¹⁵⁷. Tačiau archyve byla nedulkėjo. Iki *Atgimimo* ją net 28 kartus ėmė iš archyvo ir nagrinėjo: du kartus LSSR prokuratūra ir Aukščiausiasis teismas (1987 m.); visais kitais kartais KGB darbuotojai – tardytojai Baumila, Rainys, Stepučinskas, Vidzėnas, Nalivaika bei 5-osios tarnybos operatyvininkai Rukšėnas, Žukovskij, Matulevičius, Trunovas ir Baranovskis. Pavyzdžiui, 1984 m. jo bylą nagrinėjo tardytojai V. Baumila (dėl V. Lapienio daiktinių įrodymų), R. Rainys (ryšium su kažkokios kitos baudžiamosios bylos tyrimu), operatyvininkas A. Rukšėnas (ryšium su operatyvinėmis priemonėmis, t. y. kažkieno sekimu), 1986 m. operatyvininkas Žukovskij (ryšium su kun. S. Tamkevičiaus tyrimu). Matyt, jie suvokė, kad jo byloje daug ko jie nenustatė ir 1987 m. jį sekė lageryje. A. Rukšėnas bylą nagrinėjo, tirdamas jo ryšius (t. y. sekdamas jo bendražygius), o tardytojas V. Baumila – tirdamas baudžiamąją bylą Nr. 09–2–008–87, t. y. tą bylą, kuri vėliau buvo iškelta dėl LKB Kronikos daugeliui asmenų, ir jeigu ne *Atgimimas*, daug iškilių mūsų tautos asmenybių būtų nukeliavę į lagerius ir tremtį. Tačiau ši baudžiamoji byla liko nebaigta.

¹⁵⁶ Ten pat, l. 104–123.

¹⁵⁷ Ten pat, l. 124.

Kun. S. Tamkevičiaus areštas buvo didelė netektis Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir *Kronikai*, o jį slėgė nerimas dėl savo rūpesčių ir pasiaukojimu auginto žodžio: ar jis gyvas, ar skamba? KGB, matyt, taip pat slėgė nerimas: tai kas gi vis dėlto *Kronikos* redaktorius, jeigu ji eina toliau?.. Jo buvęs tardytojas V. Urbonas 1984 m. važiuoja į Permės lagerį Nr. 37 (kur kalėjo kun. S. Tamkevičius) ir duoda jam tiesmukišką klausimą: *Jūs buvote „Kronikos“ redaktorius?* Tačiau kun. S. Tamkevičius lieka ištikimas sau – atsako klausimu:

– Ar „Kronika“ jau neina?

– Eina, – išgirsta atsakymą.

– Man tai buvo ne mažiau brangu, kaip kalinio duona, – rašo savo prisiminimuose kun. S. Tamkevičius. – *EINA... ilgą laiką šis žodis kaip muzika skambėjo mano ausyse.*

Lageryje kalėti teko, o išbūti visą tremties laiką – ne: Dievas suteikė tai, dėl ko kovojo ir ko prašydavo Aukščiausiąjį sunkiose valandose – laisvę Bažnyčiai ir Lietuvai. Ir jam...

Kun. S. Tamkevičius
tremtyje Tomsko srityje,
Staro Sainakovo kaime.
1988 m.

Kun. Jonas Boruta (*kairėje*) ir kun. Antanas Gražulis (*dešinėje*)
1988 m. vasarą atvykę aplankyti Staro Sainakovo k. tremtyje esančio
kun. S. Tamkevičiaus

1988 m. vasarą Kybartų jaunimas lanko savo kleboną
kun. S. Tamkevičių tremtyje Krivošėne

5. Keleto kitų su *LKB Kronika* susijusių baudžiamųjų bylų fragmentai

Po pirmosios dėl *LKB Kronikos* baigtos baudžiamosios bylos Nr. 395, kai buvo nuteisti P. Petronis, P. Plumpa, V. Jaugelis ir kiti, LSSR Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų kolegija 1975 03 11–17 nagrinėjo J. Gražio, areštuoto dar 1974 04 24, bylą. Juozas Gražys buvo kaltinamas *Kronikos* dauginimu, bendradarbiavimu renkant informaciją *Kronikai*, taip pat talkinant kitos nelegalios literatūros leidybai. Jis buvo apkaltintas *antitarybine agitacija ir propaganda, siekiant susilpninti Tarybų valdžią*, ir nuteistas pagal LSSR BK 68 str. I dalį trejiems metams bendrojo režimo lagerio¹⁵⁸. Po keturių mėnesių pagal tą patį straipsnį nuteista ses. N. Sadūnaitė.

1974 12 27 Maskvoje buvo suimtas žinomas rusų disidentas Sergejus Kovaliovas (gimęs 1930 m. Sumų sr., Seredina Budos m.). Keturios dienos prieš tai jo bute (26 Baku Komisarų g. 7–71) buvo atlikta krata pagal LSSR KGB kapitono T. Lazarevičiaus nutartį¹⁵⁹. Suimtas jis atgabentas į Lietuvą. Bylą tyrė LSSR KGB tardymo skyrius. Mat KGB nustatė, kad jis buvo susijęs su *LKB Kronikos* platinimu (perspausdindavo kai kurias jos žinias savo leidžiamoje *Einamųjų įvykių kronikoje*) bei talkinimu ją perduodant į užsienį. Iš tiesų Maskvoje studijuojantis lietuvis Arimantas Raškinis *LKB Kronikos* leidėjus supažindino su Sergejumi Kovaliovu, kuris savo ruožtu juos supažindino su Maskvos disidentais ir per juos *LKB Kronikai* nusitęsė kelias į Vakarų. SSRS KGB tikėjosi, kad,

Sergejus Kovaliovas

¹⁵⁸ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Chicago, 1976. T. 3, p. 9, 10.

¹⁵⁹ *LYA. Baudž. b. Nr. P-16577-L.I. T. 9, l. 235, 236.*

Lietuvoje vykstant jo teismo procesui, bus išvengta didelio rezonanso Vakaruose ir pačioje Maskvoje. S. Kovaliovas, areštavus P. Jakyrą ir S. Genkiną, buvo atgaivinęs *Einamųjų įvykių kronikos* leidybą. Jis tapo neeiliniu KGB „objektu“. Todėl KGB norėjo, kad jo teismo procesas vyktų kuo toliau nuo Maskvos.

Lietuvos SSR KGB iš pradžių jį patraukė baudžiamojon atsakomybėn pagal pirmąją *Kronikai* pradėtą baudžiamąją bylą Nr. 345. Tačiau vėliau jo byla buvo išskirta į atskirą baudžiamąją bylą (arch. Nr. 47684/3). 1975 01 03 bei papildomai 1975 08 22 jam buvo pareikštas kaltinimas pagal RSFSR BK 70 str. I d. (atitinkantį LSSR BK 68 str. I d.), kad

siekdamas pakirsti Tarybų valdžią, nuo 1969 metų iki suėmimo skleidė antitarybinę agitaciją ir propagandą; pats asmeniškai ir kartu su kitais bendraminčiais sistemingai gamino, platino Tarybų Sąjungos teritorijoje bei užsienyje ir laikė platinimo tikslais vadinamuosius laiškus-protestus ir nelegalius leidinius „Einamųjų įvykių kronika“, kuriuose buvo spausdinami šmeižtiški prasimanymai apie tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką, taip pat platinimo tikslu laikė antitarybinio turinio A. Solženicyno knygą „Gulago salynas“¹⁶⁰.

1969 m. gegužės mėn. S. Kovaliovas pasirašė *Kreipimąsi į piliečius dėl Grigorenkos arešto ir Kreipimąsi į SNO žmogaus teisių komitetą*. Jis buvo *Pilietinių žmogaus teisių SSR Sąjungoje gynimo iniciatyvinės grupės* narys ir drauge su kitais jos nariais pasirašė daug kreipimųsi: dėl Varšuvos sutarties valstybių kariuomenės įvedimo į Čekoslovakiją 1968 m., *Atvirą laišką* ir *Kreipimąsi į SNO generalinį sekretorių* dėl Bukovskio arešto, dėl Jakyro ir Krasino teismo proceso, dėl Solženicyno ištremimo iš SSRS, dėl Krymo totorių ir kt. Šie kreipimaisi buvo adresuoti tarptautinėms organizacijoms: SNO, *Žmogaus teisių gynimo lygai*, *Tarptautiniam žmogaus teisių gynimo komitetui* ir kt. Parengė ir pasirašė laišką Penktajam tarptautiniam pasauliniam psichiatrų kongresui. S. Kovaliovas aktyviai prisidėjo prie politinių kalinių SSR Sąjungoje gynimo. 1974 m. kartu su T. Velikanova ir T. Chodorovič atnaujino 1972 m. nutraukto leidinio *Einamųjų įvykių kronika* leidybą ir platinimą šalies viduje bei užsienyje. Šiame leidinyje buvo rašoma apie nuteistųjų kalinimo sąlygas bei disidentų „gydymą“

¹⁶⁰ Ten pat, l. 209.

psichiatrinėse ligoninėse, publikuojami sovietinę tikrovę demaskuojantys laišakai ir pareiškimai. Drauge su T. Velikanova ir T. Chodorovič ne tik perduodavo į užsienį *Einamųjų įvykių kronikos* (ir *LKB Kronikos*) numerius, bet su JAV leidžiamo *Teisių gynimo SSR Sąjungoje kronika* leidėjais susitarė, kad jie ten leis ir *Einamųjų įvykių kroniką*. KGB rašo, kad (iki S. Kovaliovo arešto) į JAV buvo perduoti ir ten išleisti 7 *Einamųjų įvykių kronikos* numeriai, kurie buvo aktyviai panaudojami buržuazinėje reakcinėje spaudoje ir radijo laidose, taip pat antitarybinių organizacijų priešiškais Tarybų valstybei tikslais¹⁶¹.

Be abejo, žmogaus teisių pažeidimo demaskavimas buvo didelis smūgis SSRS prestižui pasaulyje ir jos klastingai propagandai užsienyje. Kaip matyti iš S. Kovalioviui inkriminuojamų konkrečių „nusikaltimų“, veikla, susijusi su *LKB Kronika*, buvo tik smulki dalelė jo plačioje žmogaus teisių gynimo veikloje. Ir nors S. Kovaliovas tardomas nieko neišdavė ir kaltas neprisipažino, jo kaltinamoji išvada buvo grindžiama tuo, jog bute ir darbovietėje rastoji medžiaga atitiko *Einamųjų įvykių kronikoje* skelbtą informaciją bei rastąsias jo rašytas pastabas kai kuriuose dokumentuose. Kaltinimas dėl *Einamųjų įvykių kronikos* perdavimo į užsienį grindžiamas S. Kovaliovo, T. Velikanovos ir T. Chodorovič 1974 05 07 pareiškimu dėl jų pasiryžimo platinti *Kroniką*, taip pat faktų, kad *Kronikos* 28–34 numeriai buvo išleisti leidyklos *Kronika-press* Niujorke. S. Kovaliovas buvo kaltinamas ir už trijų *LKB Kronikos* numerių laikymą bei jų informacijos publikavimą *Einamųjų įvykių kronikoje*.

Kaip kitoms svarbioms byloms, S. Kovaliovo baudžiamajai bylai tirti praslinkus mėnesiui po arešto buvo sudarytas ir 1975 01 28 patvirtintas tardyminių priemonių planas¹⁶². Kadangi jo sekimo byla buvo vedama Maskvoje, todėl šiame plane, skirtingai negu kituose, nėra numatomi papildomi agentūriniai ir operatyviniai tyrimai, kaip agentų, priemonių T, NN, D ir kt. panaudojimas. Tik numatoma pasodinti jo kameroje agentus. 1975 01 02 kameros agentu jam paskiriamas

¹⁶¹ Ten pat, l. 209–212.

¹⁶² LYA. F. K–1. Ap. 8. B. 203, l. 228–231.

dažnai kagėbistams paslaugas teikęs iš Lazdijų rajono kilęs agentas *Aras*. Jam nieko neišpešus, 1975 05 11 skiriamas kitas, jau rusas, bet, matyt, ir šiam ne ką geriau sekėsi.

Plane KGB ypač didelį dėmesį numato skirti operatyvinio tyrimo (*DOR*) bylos *Pagiežingieji* (rus. *Ozloblennyje*) asmenims. Tai Povilui Pečiulaičiui, Algirdui Petrusevičiui ir Baliui Gajauskui vesta sekimo byla. Taip pat numatoma intensyviai aiškintis, kas susiję su *LKB Kronikos* leidyba, jos perdavimu į Maskvą bei iš ten – į Vakarus. Numatoma kruopščiai išnagrinėti ir ištirti daiktus bei dokumentus, paimitus kratų metu pas Balį Gajauską, Malvą Landą, Andrejų Tverdochlebovą, Iriną Korsunskają, Albertą Žilinską, Algirdą Petrusevičių, Valerijų Smolkiną, Kęstutį Jokubyną ir Birutę Pašilienę. Numatoma nustatyti daug faktų ir atlikti ekspertizes dėl *Einamųjų įvykių kronikos* Nr. 28–32 ir *LKB Kronikos* Nr. 1–12. Įsipaieigojama parengti agentūrinių-operatyvinių priemonių planą sekti asmenims, susijusiems su *LKB Kronikos* leidyba bei siuntimu į užsienį. Be to, šiame plane numatoma atlikti ir daugiau kitų, įprastų baudžiamosiose bylose veiksmų.

1975 05 07 parengiamas naujas planas¹⁶³. Pažymėjus, kad S. Kovaliovas nuo 1974 m. gegužės mėn. leido *Einamųjų įvykių kroniką*, platino A. Solženicyno knygą *Gulago salynas*, o kaltas neprisipažįsta, nusprendžiama suaktyvinti jo įkalčių paieškas. Rašoma, kad 1975 01 22 kratos metu pas Tatjaną Chodorovič rastas *Pareiškimas užsienio korespondentams*, kuriame sakoma, kad T. Velikanova, S. Kovaliovas ir T. Chodorovič laiko savo pareiga padėti kuo plačiau platinti *Einamųjų įvykių kroniką*. Numatoma ištirti šio pareiškimo atsiradimo ir paskelbimo aplinkybes bei apklausti daugelį jo *ryšių*: T. Chodorovič, M. Rumšinską, I. Nudel', S. Genkiną, O. Jofę, N. Šatunovską, L. Davidovą, I. Kaplun, M. Landą ir daug kitų. Ketinama aiškintis jo ir Šveicarijos piliečio Kolomko, pas kurį buvo rasti keli *LKB Kronikos* numeriai, ryšius, nustatyti įtariamuosius asmenis, atlikti daug ekspertizių ir kitų priemonių.

Jau iš šių planų matyti, kad S. Kovaliovas Lietuvos saugumui – ne „savas žmogus“: ne jų sektas ir ne jų „tirtas“; jo

¹⁶³ Ten pat, l. 232–239.

talkinimas *LKB Kronikai* – tik vienas, palyginti nedidelis, kaltinimas jo didelėje ir daug didesnių „nusikaltimų“ grandinėje. Bet savo viršininkų – SSRS KGB pavedimą Lietuvos SSR KGB turėjo vykdyti: sukurpti S. Kovaliovui bylą ir jį nuteisti. 1975 12 09–12 LSSR Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų kolegija nagrinėjo S. Kovaliovo bylą. Teismo kolegijos pirmininkas buvo LSSR Aukščiausiojo teismo pirmininko pavaduotojas M. Ignotas; liaudies tarėjai – L. Didžiulienė ir B. Terešina; sekretorė – L. Savickaja ir prokuroras – J. Bakučionis. Kadangi jo bylą ginti maskviečiams advokatams S. Kalistratovui ir D. Kaminskajai nebuvo leista, tad teismas paskyrė savo advokatą, bet S. Kovaliovas jo atsisakė.

Kaip ir kitų disidentų teismai, S. Kovaliovo teismo „atviras“ posėdis vyko pagal iš anksto KGB kabinetuose surežisuotą scenarijų: teismo eigą saugojo ne tik eiliniai kagėbistai ir milicininkai, bet ir KGB pulkininkai Kruglovas, Baltinas ir Česnavičius. Į teismo salę buvo leidžiamas tik *partinis ir tarybinis aktyvas*. Dauguma pakviestų liudytojų buvo, be abejo, KGB agentai ar patikėtiniai, o S. Kovaliovą ginantys liudytojai jau antrąją teismo dieną iš salės buvo pašalinti. Nepaisant to, į Vilnių buvo atvykę S. Kovaliovo bendražygiai A. Sacharovas, V. Turčinas, J. Orlovas ir kt. (T. Velikanovą, T. Chodorovič ir M. Landą, bandžiusius vykti į Vilnių, KGB sulaikė dar Maskvoje.) KGB buvo sulaikyti ir A. Terleckas, V. Petkus ir V. Smolkinas, išsiruošę Vilniuje sutikti A. Sacharovo ir kitų atvykstančiųjų. Nors A. Sacharovas bei kiti S. Kovaliovo bendražygiai į teismo salę nebuvo įleisti, tačiau jų buvimas Vilniuje tomis dienomis, be abejo, stiprino S. Kovaliovo dvasią. Po teismo nuosprendžio akademikas A. Sacharovas pribėgo prie *varno* (kalėjimo mašinos), ėmė belsti į jį kumščiu ir šaukti: *Bravo, Serioža!*

Kas yra S. Kovaliovas Lietuvai, žinojo kai kurie *LKB Kronikos* bendradarbiai ir patriotai: jie taip pat gausiai susirinko į teismo rūmus ir bandė patekti į salę. Šiaulietį M. Jurevičių kagėbistai sulaikė prie teismo rūmų ir išsiuntė į Šiaulius, o V. Jaugelis už bandymą įeiti į teismo salę buvo sumuštas ir nuteistas 15 parų arešto „už chuliganizmą“¹⁶⁴.

¹⁶⁴ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Chicago, 1976. T. 3, p. 271–284.

Akademikas A. Sacharovas (penktas iš dešinės) su kitais
disidentais Vilniuje per S. Kovaliovo teismą

S. Kovaliovas tremtyje Magadane su jį aplankiusia žmona ir
dukterimi. 1982 m.

S. Kovaliovas pareikalavo, kad teismas laikytųsi Baudžiamojo proceso kodekso, o reikalavimų neįvykdžius jis atsisakė toliau dalyvauti teismo procese ir buvo išvestas. Išvedamas iš salės S. Kovaliovas, kreipdamasis į pirmame suole sėdėjusius bendražygius liudytojus, pasakė: *Mano visa meilė jums ir tiems, kurie už durų ir Maskvoje! Karšti sveikinimai Andrejui Dmitrijevičiui* [Sacharovui]! Toliau byla buvo nagrinėjama be jo.

Prokuroro J. Bakučionio siūlymu 1975 12 12 S. Kovaliovui buvo paskelbtas toks nuosprendis: už nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 70 str. I d. jam skiriama bausmė – 7-eri metai griežtojo režimo lagerio ir 3-eji metai tremties. Nuosprendis, kaip paprastai tokiais atvejais, galutinis, kasacine tvarka neskundžiamas ir neprotestuojamas¹⁶⁵.

Taip buvo susidorota ne tik su *LKB Kronikos* talkininku, bet ir vienu žymiausių žmogaus teisių gynėjų SSR Sąjungoje.

Kitas reikšmingas teismo procesas įvyko 1977 metais. Pagal KGB tiriamą baudžiamąją bylą Nr. 345 1976 10 20 buvo sulaikyti Vladas Lapienis ir Jonas Kastytis Matulionis. Abu juos KGB užklupo J. K. Matulionio bute Vilniuje tuo metu, kai jie koregavo *LKB Kronikos* 24 numerio mašinraščio kopijas¹⁶⁶. Tą pačią dieną kratos buvo atliktos panevėžietės Onos *Pranckūnaitės* darbovietėje ir bute. Kratų metu buvo paimta daug religinio turinio literatūros, rašomosios mašinėlės, ERA aparatas, tačiau pati Ona *Pranckūnaitė* buvo suimta ne iš karto, o 1977 01 17¹⁶⁷.

V. Lapienis KGB buvo sekamas jau seniai: dar 1973 11 20 (kai buvo suimti P. Plumpa, P. Petronis ir kiti) jo bute taip pat buvo atlikta krata, kurios metu rasti keli *LKB Kronikos* egzemplioriai bei kita nelegali literatūra. Po to jis ne kartą buvo tardomas, iš kur gavęs *Kroniką* ir kitą literatūrą, tačiau konkrečios jį kaltinančios medžiagos kagėbistams nepavyko gauti¹⁶⁸. V. Lapienis, protestuodamas prieš kagėbistų savivalę bei tikinčiųjų diskriminavimą, 1974–1976 m. parašė ne vieną pareiški-

¹⁶⁵ LYA. Baudž. b. Nr. P-16577-LI. T. 9, l. 214–234.

¹⁶⁶ LYA. Baudž. b. Nr. 345 (Arch. Nr. 47707/3). T. 1, l. 14; T. 2, l. 1.

¹⁶⁷ Ten pat. T. 2, l. 208, 217–226.

¹⁶⁸ Ten pat. T. 1, l. 102.

Vladas Lapienis

Kun. Jonas Kastytis
Matulionis SJ

mą sovietinės valdžios institucijoms. Informacija apie atliktą kratą ir jo pareiškimus buvo skelbiami *LKB Kronikoje*. Tai davė pagrindą įtarti (o ir KGB operatyviniai duomenys, be abejo, liudijo), jog V. Lapienis bendradarbiauja *Kronikos* leidyboje. 1976 10 29 V. Lapieniui ir J. K. Matulioniui pareiškiamas kaltinimas nusikaltimu, numatytu LSSR BK 68 str. I d.¹⁶⁹

1977 01 28 Onai Prancūkūnaitei taip pat pareikštas kaltinimas tuo pačiu nusikaltimu, numatytu LSSR BK 68 str. I d., nes ji, *siekdama susilpninti Tarybų valdžią, rašomosiomis mašinėlėmis padaugino ir išplatino antitarybinio turinio leidinio „LKB Kronika“ 13, 14, 15, 17, 19 ir 20 numerius*¹⁷⁰. Tiesa, vėliau – J. K. Matulioniui 1977 05 17, O. Prancūkūnaitei gegužės 18 d. – jų veikla perkvalifikuota į švelnesnį BK 199¹ str., o V. Lapieniui paliktas kaltinimas pagal BK 68 str. I d. Tai buvo KGB atpildas už jo nepalaužiamumą arba, kagėbistų kalba kalbant, už jo pavojingumą. Mat jis *LKB Kronikoje* 8, 11, 15, 23 numeriuose išspausdintais savo pareiškimais LSSR prokurorui, SSRS generaliniam prokurorui, KGB pirmininkui

¹⁶⁹ Ten pat, l. 177; T. 2, l. 125.

¹⁷⁰ Ten pat. T. 2, l. 317.

ir net SSKP CK generaliniam sekretoriui L. Brežnevui išdėstė visą tiesą apie sovietinės valdžios vykdomą tikinčiųjų diskriminavimą, o tai KGB terminologija reiškė *tarybinės valstybinės ir visuomeninės santvarkos šmeižimą*. V. Lapienio veikla kagėbistams atrodė itin pavojinga dėl to, kad *LKB Kronikoje* publikuojami jo pareiškimai *patekdavo į kapitalistines valstybes, kur buvo plačiai panaudojami šmeižto kampanijai prieš Tarybų Sąjungą spaudoje ir per radiją*. V. Lapienio kaltę ir jo antisovietinę nuostatą, tardytojo nuomone, liudijęs ir tai, jog, *vadovaudamasis buvusių pas jį „Patarimų, kaip laikytis tardymo metu“ nurodymais, jis demonstratyviai nedalyvavo parengtiniame tardyme arba bandė jį panaudoti savo antitarybinėms bei ideologiškai žalingoms idėjoms skleisti*. Be abejo, tardytoją erzino V. Lapienio atsisakymas duoti parodymus, neprisipažinimas, kad yra kaltas, reikalavimas suteikti jam galimybę pasinaudoti *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija* (kuria buvo pasirašiusi ir SSRS) bei kitais žmogaus teises deklaruojančiais tarptautiniais dokumentais¹⁷¹.

Norėdamas išsiaiškinti tai, ko nepavykdavo iškvesti tardymų metu, bei juridiskai įforminti įkalčių medžiagą, KGB pirminkas J. Petkevičius 1976 11 12 patvirtino jų abiejų tardymo veiksmų ir agentūrinių-operatyvinių priemonių planą¹⁷². Kaip KGB rašo, dar prieš areštą operatyviniu būdu jie buvo nustatę, kad J. K. Matulionis ir V. Lapienis skaitė *LKB Kronikos* Nr. 23 ir 24 korektūras. Kratos metu rasta jų ranka taisytas *Kronikos* Nr. 24. Kitą dieną krata atlikta ir V. Lapienio bute. Čia rastas *LKB Kronikos* Nr. 23, *Aušros* Nr. 3, *Gulago salynas*, *Einamųjų įvykių kronika* Nr. 40 ir kt. KGB rašo: *Kratos medžiaga ir operatyviniai duomenys duoda pagrindo įtarti, kad Lapienis nuo 1973 m. buvo tiesiogiai susijęs su „LKB Kronikos“ leidėjais, rinko ir rengė medžiagą šiam leidiniui, jį daugino, taip pat kaupė ir platino kitą antisovietinę literatūrą*. J. K. Matulionis apibūdinamas kaip jo bendrininkas. Kad iki galo atskleistų jų nusikalstamą veiklą bei išaiškintų jų ryšius, KGB numato pasi- naudoti agentais *Gediminu, Klevu, Masčiu, Ažuolu, Vaitiekū-*

¹⁷¹ Ten pat, l. 204, 359; T. 9, l. 74, 75, 83, 90.

¹⁷² LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 207, l. 37-51.

nu, Juozu, Beržaičiu, Jonu ir Valdu. KGB pažymi, kad jie abu tardymų metu jokių parodymų neduoda, todėl numatoma pas juos pasiųsti kameros agentus bei imtis jų auklėjimo: tardymų metu juos įtikinti, kad „reakcingieji“ kunigai užsiima ideologine diversija prieš SSRS. Vienam kameros agentui pavyko sužinoti, kad *LKB Kronikos* redakcija esanti Kaune, ir KGB akys nukrypo ten: numatoma sekti kai kuriuos jiems jau žinomus V. Lapienio ryšius: Juozą Poderį, Romualdą Zalatorių ir V. Lapienio sūnėną Kaune, Mokslų akademijos darbuotojus Kubilių, Kulikauską, Sabaliauską Vilniuje bei daugelį asmenų kitose Lietuvos vietose. Labai didelį įtarimą kelia Juozas Puodžiukas, kuriam V. Lapienis 1976 03 18 Bokšto gatvėje perdavė *Kroniką* ir *Aušrą*, bei jų ryšys – Šv. Onos bažnyčios vargonininkas Ignas Šimonis. Jų butuose numatoma atlikti slapta kratas. Taip pat didelis įtarimas krito ant vienuolių seselių Bronės Kibickaitės (Maironio g. 11–38) ir Bronės bei Onos Šostakaičių (Vivulskio 21/8–23). Didelį įtarimą kėlė V. Lapienio lankymasis pas ses. B. Kibickaitę 1976 m. liepos 8, 9 ir 13 dienomis, kai J. K. Matulionio bute (1976 07 07) buvo koreguojamas *Kronikos* Nr. 23: KGB įtarė, kad gal iš ten jis pasiimęs *Kroniką* ir ištaisytą korektūrą gražinąs. Juolab kad ses. B. Kibickaitė buvo jų akiratyje nuo ses. N. Sadūnaitės arešto, nes, kaip jie rašo, jos abi drauge daugino *LKB Kroniką*. Ses. Šostakaičių butui apžiūrėti – ar nėra rašomųjų mašinelių, spaudinių, KGB pasiuntė savo agentą *Rubiną*, kuris, apsimetęs santechniku, turėjo apžiūrėti visą butą, tačiau seserys į vieną kambarį jo neįleido. Tai dar labiau sustiprino įtarimą ir KGB nutarė jų butuose atlikti kratas. KGB buvo užfiksavusi J. K. Matulionio susitikimus su J. Stašaičiu, S. Pečkevičium ir net buvusiu jų spec. grupės agentu J. Bulka. (Be abejo, J. K. Matulionis nežinojo jo praeities.) KGB nutaria visus išardyti ir sužinoti apie šiuos ryšius.

Pas J. K. Matulionį bute buvo įrengtas slaptojo klausymosi įrenginys ir dėl to KGB daug žinojo apie tuos, kurie pas jį lankėsi, apie ryšius ir pokalbius. Tačiau numatė intensyviai naudoti ir išorinį stebėjimą, kad nustatytų, kas lankosi V. Lapienio ir J. K. Matulionio butuose. Daugelio atpažintųjų butuose rengėsi atlikti slapta kratas bei juos išardyti. Tardymui

numatė iškviešti ir J.K. Matulionio kaimyną, savo patikėtinį: taip KGB bandydavo nukreipti įtarimą nuo savo bendradarbių, kad jie nebūtų iššifruoti.

Pas tuo pat metu KGB tardymo izoliatoriuje kalinamą Oną Pranckūnaitę kratos metu buvo rastos 2 rašomosios mašinėlės ir EROS aparatas. KGB nustatė, kad jos mašinėlėmis buvo išspausdinti jų turimi *LKB Kronikos* Nr. 13, 14, 15 ir 20. Jie iškelia sau uždavinį nustatyti, ar ji pati juos spausdino, koku tikslu ir su kuo bendradarbiavo. Dėl to nutariama atlikti ekspertizės ir pasitelkti agentus *Algį, Beržą, Valdą* ir patikėtinius. Kad ji dalyvaavo ne leidyboje, o tik *LKB Kroniką* dauginant ir platinant, KGB buvo aišku iki arešto, tačiau su kiekviena krata, areštu, kvota siejo viltis nustatyti redakciją ir pagrindinius leidėjus.

V. Lapienio, J. K. Matulionio ir O. Pranckūnaitės byla buvo nagrinėjama LSSR Aukščiausiąjame teisme 1977 m. liepos 20, 22 ir 25 d. Kaip paprastai „atviro“ teismo diena nuo visuomenės buvo labai slepiama, todėl dalyvaujančių bendražygių buvo nedaug, o ir tiems, kurie atvykdavo, visai trukdoma patekti į salę. Liepos 25 d. buvo paskelbtas nuosprendis: V. Lapieniui – 3-eji metai griežtojo režimo lagerio ir 2-eji metai tremties; J. K. Matulioniui – 2-eji metai laisvės atėmimo lygtinai (t. y. bausmės vykdymą atidedant) ir O. Pranckūnaitėi – 2-eji metai bendrojo režimo lagerio¹⁷³.

V. Lapienis teisme tarė įspūdingą paskutinį žodį, kurį pradėjo taip: *Neapkenčiu neteisybės, melo, klastos ir apgaulės, taip pat prievartavimų*. Toliau V. Lapienis kalbėjo: *Be pareigų valstybei, aš, kaip katalikas, turiu pareigų religijai ir Bažnyčiai, įpareigojančių mano sąžinę. Ginti tikinčiųjų ir Bažnyčios teises yra ne politika, o kiekvieno kataliko šventa pareiga <...> Būti nuteistam už savo pareigų ėjimą man ne tik ne gėda, o garbė. Aš atsistoju šalia Amžinosios Tiesos, kuri skelbia: „Palaiminti, kurie persekiojami dėl teisybės: jų yra dangaus karalystė. Palaiminti jūs, kai dėl manęs jus niekina ir persekioja bei meluodami visai šmeižia“ (Mt 5,10–11)*¹⁷⁴.

Vladui Lapieniui tuomet jau buvo per septyniasdešimt.

¹⁷³ LYA. Baudž. b. Nr. 47707/3. T. 9, l. 198–199.

¹⁷⁴ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Chicago. T. 4, p. 324–332.

Anastazas Janulis SJ

Povilas Buzas

Siekiant likviduoti *LKB Kroniką*, daugybė kratų buvo atlikta 1980 m. žiemą ir pavasarį. 1980 01 22 LSSR KGB 5-osios tarnybos viršininkas E. Baltinas parašė raštą tardymo skyriaus viršininkui E. Kisminei, kad pagal turimus operatyvinius duomenis **Anastazas Janulis** (g. 1917 m.), Kaišiadorių katedros vargoninkas, daugina ir platina dideliais kiekiais *LKB Kroniką*, *Aušrą* ir kitus antisovietinius leidinius. Tai įrodo:

1. 1979 10 07 A. Janulis vienuolėms į Kauną (Partizanų g. 226–4) pristatė 43 egzempliorius 39-ojo *LKB Kronikos* numerio.

2. 1979 12 27 Kaune pirko 100 tokių celofaninių aplanų, kokiuose įrašoma *LKB Kronika* ir *Aušra*, ir juos nuvežė į Kaišiadoris Alginaj Suslavičiūtei.

3. 1979 m. gruodžio 29 d. A. Janulis vėlai vakare atvyko į Birštoną pas Povilą Buzą ir iš jo išsinešė sunkų krepšį, kurį taip pat nuvežė A. Suslavičiūtei. Be to, pas A. Suslavičiūtę lankosi ir V. Vaičiūnas, kuris įrenginėja dauginimo aparatūrą. Manytina, kad P. Buzas daugina *LKB Kroniką*, *Aušrą* ir kitą literatūrą. E. Baltinas prašo atlikti kratas pas A. Janulį,

P. Bužą ir A. Suslavičiūtę¹⁷⁵. Dar 1978 02 28 buvo iškelta baudžiamoji byla Nr. 58 dėl vadinamųjų nelegalių leidinių *LKB Kronika, Aušra, Dievas ir Tėvynė, Rūpintojėlis* gamybos ir platinimo. Kaip rašo KGB, juose buvo spausdinami *antisovietiniai ir šmeižtiški straipsniai*. Tiriant šią bylą 1980 01 28 sulaikytas ir patrauktas baudžiamojon atsakomybėn Anastazas Janulis. Sulaikant pas jį rasta 30 egz. *Lietuvos archyvo* Nr. 1 (6) ir 25 egz. *Rūpintojėlio* Nr. 10. Sausio 30 d. pas jį (Kaišiadoryse, Tarybų g. 6), pas **Povilą Bužą** (Birštone, P. Cvirkos g. 18) bei Kaišiadoryse pas A. Suslavičiūtę atliktos kratos. Kratų metu pas A. Janulį rasta *Lietuvos archyvo, Rūpintojėlio* ir *Alma Mater* leidinių. P. Buzas sulaikytas dauginant ERA antisovietinę literatūrą. Pas jį rasta per 100 egz. *LKB Kronikos* Nr. 41, 50 egz. *Rūpintojėlio* Nr. 11 ir 2 egz. *Aušros* Nr. 19. Pas A. Suslavičiūtę rasta įrišimo įranga. Ji sakė ir A. Janulis patvirtino, kad pagrindinę literatūrą pas ją įrišinėdavo jis pats.

1980 03 24 KGB pirmininkas J. Petkevičius patvirtino agentūrinių operatyvinių priemonių ir tardyminių veiksmų planą baudžiamajai bylai Nr. 58 tirti¹⁷⁶. Jame KGB rašo, kad A. Janulis ir P. Buzas prisipažįsta dauginę tą literatūrą, bet kaltais savęs nelaiko, nes tai esą ne antisovietiniai leidiniai. KGB juos abu charakterizuoja kaip religinius fanatikus. (A. Janulis buvo *Jėzuitų ordino* brolis.) Kad įrodytų jų kaltę, KGB numato imtis daugelio priemonių: atlikti daug daktiloskopinių ekspertizių, per A. Suslavičiūtės brolius ir seseris ją paveikti, kad duotų atvirus parodymus, jai paskirti agentą ar užverbuoti ką nors iš jos *ryšių*, pas A. Janulį ir P. Bužą pasodinti kameros agentus *Stasį, Zimą* ir *Narutį*, nustatyti, kas yra jų artimi pažįstami ir juos apklausti. Be to, peržiūrėti jų ankstesnes (1948–1950 m.) archyvinės baudžiamąsias bylas.

Priemone NN KGB buvo nustatęs, kad 1980 01 27, laikydamasis atsargumo, A. Janulis lankėsi Kaišiadoryse, Greifenbergerio g. 11 ar 13 name, kur buvo apie keturias valandas. Iš baudžiamojoje byloje Nr. 82 kaltinamojo Juliaus Sasnausko

¹⁷⁵ LYA. F. K-1, Ap. 8. B. 233, l. 221, 222.

¹⁷⁶ Ten pat, l. 206–219.

kameros agento KGB žinojo, kad ten gyvena kažkoks Algimantas, kuris turi jugoslavišką rašomąją mašinėlę ir bendrauja su Kaišiadorių vikaru kun. Vytautu Sudavičiumi. Taigi jie yra susiję su *Vyčio*, *LKB Kronikos* ir *Rūpintojėlio* leidyba. Numatoma juos sekti priemonėmis *T*, *NN* ir *D*.

Pagal agento *Antano* 1980 01 23 pranešimą jų sekamasis (*DOP* objektas) Prienų vikaras kun. Antanas Gražulis *SJ* turėjo paskutinį *LKB Kronikos* numerį. *NN* priemone KGB nustatė, kad sausio 26 d. jis lankėsi pas P. Buzą. Įtariama, kad P. Buzas padaugino jo atvežtą numerį. 1980 02 16 buvo iškrėstas kun. A. Gražulio automobilis ir rasta spaustuvinio šrifto. 18 d. atlikta krata jo bute: rasta 12 egz. *Tiesos kelio* ir rankraščių. Kai kas iš tų rankraščių publikuota *LKB Kronikos* Nr. 41. Norėdamas nustatyti, ar kun. A. Gražulis dalyvauja nelegalių leidinių leidyboje, KGB numato panaudoti, be minėto *Antano*, dar agentus *Vygantą* ir *Ramunę*.

Pagal šį planą numatoma suintensyvinti sekimą dar kelių asmenų. Iš A. Janulio kameros agento KGB žinojo, jog A. Janulis susirūpinęs, kad dėl jo nenukentėtų KGB Kauno MS *DOP* objektas Vincentas Biekša. KGB numato jį apklausti bei jo bute įrengti priemonę *T* ir atlikti slaptą kratą. KGB Prienų RP *DON* objektas gydytoja Stasė Belickienė buvo žinoma palaikanti artimus ryšius su sekamaisiais *Kolekcionieriumi* (t. Stanislovu Mykolu Dobrovolskiu *OFM Cap.*), *Akiplėša* (kun. Juozu Zdebskiu), *Fanatiku* (Vytautu Vaičiūnu) ir areštuotuoju P. Buzu. Ji charakterizuojama kaip tikinti ir antisovietiskai nusiteikusi, įtariama nelegalių leidinių platinimu. Nutariama ją apklausti bei jai sekti pasiųsti agentus *Tulskį* ir *Patapovą*. Domimasi dar keliais kitais kameros agentų nustatytais įtariamaisiais. A. Janulio ir P. Buzo kamerų agentų gerai pasidarbuota: jie parašė net 44 agentūrinius pranešimus¹⁷⁷.

LKB Kronika buvo sekama toliau ir 1980 03 10 KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus viršininkas pplk. J. Radzevičius parašė tardymo skyriaus viršininkui plk. E. Kisminui raštą, kad operatyvinėmis priemonėmis nustatyta, jog Genovaitė Navickaitė ir Genovaitė Mačenskaitė *šiuo metu* Veronikos

¹⁷⁷ Ten pat, l. 248.

Ses. Genovaitė Navickaitė, ką tik grįžusi iš lagerio. 1982 m.

Šulčiuvienės bute (Kybartuose, Čiapajevo g. 14) rašomąja mašinėle spausdina eilinį *LKB Kronikos* numerį. Prašoma ten atlikti kratą¹⁷⁸.

Neaišku, kodėl tąsyk nebuvo imtasi priemonių (ar gal tik byloje tai nedokumentuota?), tačiau po mėnesio, 1980 04 15 5-osios tarnybos viršininkas plk. E. Baltinas vėl rašo raštą plk. E. Kisminui, kad operatyvinėmis ir paieškos priemonėmis nustatyta, jog šiuo metu **Genovaitė Navickaitė** (g. 1947 m., gyv. Kaune, Partizanų g. 226–4) ir **Ona Vitkauskaitė** (g. 1935 m., gyv. ten

pat) daugina *LKB Kroniką* Nr. 42: G. Navickaitė pas Teresę Petrikienę (Kybartuose, Mičiurino g. 9), ir O. Vitkauskaitė – pas Bagotosios kleboną kun. Vaclovą Degutį. E. Baltinas rašo: *laikas tikslinga<...> praveisti kratas*¹⁷⁹.

Norėdamas pagauti su įkalčiais, KGB 1980 m. balandžio 17–18 d. atliko kratas Kybartuose pas T. Petrikienę ir Bago-toje pas kun. V. Degutį. Pas T. Petrikienę rasta G. Navickaitės išspausdinti 12 egz. *LKB Kronikos* Nr. 42 ir 11 egz. nebaigtų. Rastos 2 rašomosios mašinėlės, hektografas ir įrišimo priemonės. G. Navickaitė ir O. Vitkauskaitė buvo suimtos. Kadangi, kaip rašo KGB, G. Navickaitė *pagal kun. S. Tamkevičiaus pavedimą, kurį perduodavo Kybartų vargoninkė G. Mačenskaitė, vykdavo į Kybartus, kur jai nurodytose vietose spausdindavo pirminius „LKBK“ egzempliorius*, balandžio 17 d. kratos atliktos ir pas kun. S. Tamkevičių bei G. Mačenskaitę Kybartuose bei kun. A. Svarinską Viduklėje.

1980 06 10 KGB pirmininkas gen. mjr. J. Petkevičius patvirtino *Agentūrinių-operatyvinių priemonių ir tardyminių*

¹⁷⁸ Ten pat, l. 272.

¹⁷⁹ Ten pat, l. 276.

*veiksmų planą baudžiamajai bylai Nr. 58*¹⁸⁰. Taigi G. Navickaitė ir O. Vitkauskaitė buvo patrauktos baudžiamojon atsakomybėn toje pačioje byloje, kaip ir A. Janulis bei P. Buzas. Plane rašoma, kad tardymo ir tyrimo (sekimo) metu nustatyta, jog A. Janulis nelegalius leidinius pristatydavo kaip *dėdė Antanas* į Kauną, Partizanų g. 226–4, kur gyveno vienuolės G. Navickaitė ir O. Vitkauskaitė. Pažymėta, kad KGB žinojo, jog *LKB Kronikos* 42-ajam numeriui spausdinti balandžio 14 d. jos abi buvo atvežtos į Bagotąją pas kun.

Ses. Ona Vitkauskaitė

V. Degutį. Tačiau tardomos jos kaltos neprisipažino: G. Navickaitė teigė, kad *LKB Kronika* nėra antisovietinis leidinys, o O. Vitkauskaitė atsisakė bet ką liudyti. G. Navickaitė sakė, kad vieną rašomąją mašinėlę buvo gavusi iš mirusio kun. V. Jaugelio, o antrą pati nusipirkusi, *LKB Kronikos* 42-ąją numerį gavusi iš nepažįstamos moters Kaune. O. Vitkauskaitė teigė, jog *LKB Kronikos* Nr. 42 radusi savo pašto dėžutėje. KGB ekspertai nustatė, kad G. Navickaitės viena rašomąja mašinėle buvo išspausdinti jų turimi *Kronikos* Nr. 39, 40 ir 41, o O. Vitkauskaitės mašinėle – *LKB Kronikos* Nr. 34, 35, 36, 37 ir *Aušros* Nr. 10 ir 11.

Siekdamas nustatyti A. Janulio, P. Buzo, G. Navickaitės ir O. Vitkauskaitės „nusikalstamą veiklą“, KGB savo plane numato atlikti daugybę ekspertizių, patikrinti *LKB Kronikoje* Nr. 42 skelbtų faktų tikrumą (kad „įrodytų“ jų šmeižtiškumą), iš G. Navickaitės ir O. Vitkauskaitės sužinoti jų veiklos inspiratorius (!), nustatyti jų artimus ryšius ir juos apklausti. Tardytojams į pagalbą pasitelkiami kamerų agentai. Prie jų artimų ryšių priskirtos Kaune Partizanų g. 226–4 ir Vašuokėnų g. 4 gyvenančios vienuolės: DOR objektas ses. Donata

¹⁸⁰ Ten pat, l. 192–205.

Meškauskaitė bei seselės Bernadeta Mališkaitė, Giedrė Striokaitė, Ona Šarakauskaitė, Laimutė Raudoniūtė ir Birutė Briliūtė. Visos jos (išskyrus D. Meškauskaitę) buvo jaunos, 30–35 metų vienuolės. KGB operatyviniais duomenimis, po G. Navickaitės ir O. Vitkauskaitės areštų iš butų minėtais adresais buvo išvežti kažkokie dokumentai, kuriuos veikiausiai ten palikti buvę pavojinga. Išvardytas vienuolės numatoma sekti priemonėmis T ir NN. Numatoma prirėikus ten vėl atlikti kratas ir jas išstardyti, o kai kurias iš jų įrašyti į operatyvinę įskaitą.

KGB užkliūva O. Vitkauskaitės ryšys, DOP objektas inžinierius Bronius Zinkus. Iš A. Janulio kameros agento *Naručio* KGB žinojo, kad P. Buzui ERA įrengti padėjo Kaišiadorių vikaras ir vienas inžinierius. KGB spėja, kad tai galėjo būti aukštos kvalifikacijos inžinierius konstruktorius B. Zinkus. Jis įtariamas ir nelegalių leidinių mikrofilmavimu, kurie paskui siunčiami į užsienį. Jam tirti (šnypinėti) numatoma pasiųsti agentą *Ivanovą*, taip pat jį išstardyti. Apie jį surenkami biografijos ir agento *Jono* pateikti duomenys¹⁸¹.

Atskiru punktu išskiriami duomenys apie kun. S. Tamkevičių. Išvardijama kratos metu paimta literatūra, rašomosios mašinėlės, pamokslai ir kita medžiaga. Numatoma atlikti paimtų dokumentų ekspertizę. Atkreipiamas dėmesys, kad būtiną „dokumentuoti“ jo pamokslus, t.y. agentams ar pusagenčiams klausytis jo pamokslų, juos magnetofonais įrašinėti ir pateikti apie juos raštiškus „paaiškinimus“ arba duoti parodymus KGB vedamose apklausose. Numatoma, kad jį turi sekti agentai, patikėtiniai, taip pat tirti išoriniu stebėjimu. *Tyrimą vykdyti pagal atskirą planą*. Šis punktas, kaip labai svarbus, pabrauktas. Pabaigoje rašoma: *Atsižvelgiant į gautus įrodymus, spręsti S. Tamkevičiaus [ranka prirašyta: Sv. ir K. – Svarinsko ir Kaunecko] patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 68 str. 1 d. klausimą*¹⁸².

1980 11 24 LSSR Aukščiausiojo teismo išvažiujamoji sesija Kaišiadoryse pradėjo nagrinėti A. Janulio SJ ir P. Buzo bylą. Teisiamieji buvo kaltinami dauginę ir platinę LKB Kro-

¹⁸¹ Ten pat, l. 224.

¹⁸² Ten pat, l. 204, 205.

niką, Aušrą, Rūpintojėlį, Lietuvos archyvą. Teismas A. Januliui SJ skyrė trejus su puse metų, o P. Buzui – pusantrų metų griežtojo režimo lagerio. *LKB Kronikos* 46-ajame numeryje buvo rašoma: *Anastazas Janulis kaltas neprisipažino ir atsisakė teismui duoti parodymus, iš kur gaudavęs leidinius ir kam juos atiduodavęs: šitai padaryti neleidžianti jo krikščioniška sąžinė.* Tai buvo jo antroji kelionė į sovietinius lagerius: pirmą kartą dešimčiai metų jis buvo nuteistas už patriotinius eilėraščius dar 1949 metais. Šįkart jis jau buvo perkopęs 63-ejus metus. Tačiau, grįžęs iš lagerio, jis tęsė teisme pasakytus žodžius, jog ir atlikęs jam skirtą bausmę nesiliaus kovojęs, tik gal ieškos kitų būdų. Grįžęs vėl atnaujinio ryšius su pagrindinės spaudos platintojais, vėl teikė informaciją *Kronikai* ir kitiems leidiniams. 1992 m., jau sulaukęs *Atgimimo*, jis atgulė šalia kitų savo *Ordino* brolių Šiluvos kalnelyje¹⁸³.

Tuo pačiu metu, kai vyko teismas Kaišiadoryse, Vilniuje Aukščiausiasis teismas nagrinėjo seselių G. Navickaitės ir O. Vitkauskaitės bylą. Jos, kaip minėta, taip pat buvo apkaltintos *LKB Kronikos* dauginimu ir platinimu, taigi ir *tarybinės valstybinės ir visuomeninės santvarkos šmeižimu*. G. Navickaitei buvo paskirta dvejų metų, O. Vitkauskaitei – pusantrų metų laisvės atėmimo bausmė¹⁸⁴.

KGB agentūrinių operatyvinių priemonių būdu sužinojus, kad kai kurie asmenys bendradarbiauja *LKB Kronikos* leidimoje, vėliau jiems oficialiai būdavo inkriminuojami ir kiti nusikaltimai. Sunku pasakyti, kodėl toliau nebuvo viešinami do-rojimosi su *LKB Kronika* procesai: gal nenoras tokiu būdu pasauliui parodyti jos vaidmens reikšmingumą, gal kiti sumetimai, tačiau aišku, kad tai buvo ne KGB tikslų, o tik taktikos kaita. Todėl 9-ojo dešimtmečio pradžioje už tokius „nusikaltimus“ buvo nuteista ses. Gema Jadvyga Stanelytė (trejiems metams bendrojo režimo lagerio), Lietuvos *Helsinkio susitarimams stebėti grupės* nariai Mečislovas Jurevičius, Vytautas Vaičiūnas ir Jadvyga Bieliauskienė.

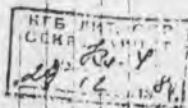
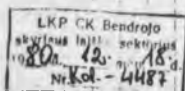
¹⁸³ I. Skomskienė. *Duoti ir neskaičiuoti*//Lietuvos aidas. 1992 06 06.

¹⁸⁴ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Chicago. T. 6, p. 341.

Lietuvos LPK CK Sekretoriui
P. Gustkevičiui

Vilniaus:

Kelmes raj. Vidaus reikalų
Virsnininkui

Pareiškimas

1980 m. gruodžio 16 d. mes, žemiau
pasirašiusių asmenų, atvykome dalyvausti
visuomenės Tarybos Stanelytės teismo proceso
Stilicijai ir Saugumnickui bei kitiems ir mums
ir teismo naly neslūdo, visus mūsų net mums
teismo rūmų, o tas asmenys, kurie su juo dalyvauja
Saulius Kelvas ir Petras Gorkiulis be jokios prie-
štarų su me. Šio proceso metu išsivyskame
protestą, kad tarptautiniai pareigūnai grėbia
laisvą LTR Konstituciją ir taisyklas. Reikalavimus
nedelsiant patenkinti netaikytus asmenis.

E. Šešliauskaitė
A. Rukšėnaitė
M. Sadimaitė
D. Meškauskaitė
T. N. Stiponaitė
J. Keršelytė
B. Kalikaitė
M. Lelkaitė
L. S. Tamkūnaitė
L. Bratė
S. Mačiūnaitė
S. Bratė

A. Augustonaitė
B. Briulė
D. Budauskaitė
B. Vaselevičaitė
J. Judikaitė
A. Montkaitė
J. Plauskytė
M. Savickaitė
V. Vaisėnaitė
T. Januškaitė
R. Tamasiūnaitė
A. Kuolaitė

Tikinčiųjų protesto pareiškimo dėl represijų prieš juos

G. J. Stanelytės teismo metu faksimilė.

(LYA. Op. b. DOR Nr. 242. T. 1, l. 9)

Ses. Gema Jadvyga Stanelytė

Eucharistijos bičiulių
sąjūdžio dalyvis,
aktyvus LKB
Kronikos talkininkas
Mečislovas Jurevičius

Jadvyga Bieliauskienė

Nors Jadvyga Bieliauskienė buvo kaltinama ir patraukta baudžiamojon atsakomybėn ne tik už antisovietinės literatūros dauginimą, bet ir už darbą su *Eucharistijos bičiuliais*, už maldingų kelionių organizavimą, parašų rinkimą *Kreipimuisi į LKP CK pirmąjį sekretorių*, tačiau svarbiausias dalykas buvo jos dalyvavimas *LKB Kronikos* leidyboje. Baudžiamoji byla Nr. 102, pagal kurią ji buvo patraukta baudžiamojon atsakomybėn, buvo pradėta dar 1982 03 02 dėl *LKB Kro-*

nikos gamybos ir platinimo. Kad nustatytų, kas jos leidėjai, buvo parengtas agentūrinių operatyvinių ir tardyminių veiksmų planas, kurį 1982 04 20 patvirtino KGB pirmininkas J. Petkevičius. Ten rašoma, kad *pagrindiniai antisovietinio leidinio „LKB Kronika“ leidybos organizatoriai yra TTGKK nariai <...> A. Svarinskas, S. Tamkevičius, J. Kauneckas.*

Tuo metu KGB, išnagrinėjęs agentų surinktą ir operatyvinėmis priemonėmis (slaptais klausymaisi, išoriniais sekimais, slaptomis kratomis ir kt.) sukaupę medžiagą, jau daug ką žinojo apie *Kronikos* leidybą, todėl toliau nurodo dar tiksliau: *Turimų operatyvinių duomenų analizė rodo, kad pagrindinis „LKB Kronikos“ leidybos organizatorius yra kun. S. Tamkevičius, kuris pirminių eilinių numerių egzempliorių spausdinimui, taip pat tolesniam jų dauginimui pasitelkia „Atstumtųjų“ (rus. Otveržionnych) kongregacijos vienuoles [neaišku, kodėl Šventosios Šeimos kongregaciją jie įvardijo kaip Atstumtąsias], kurios tą daro specialiai parinktuose adresuose Kaune, Kapsuko, Vilkaviškio, Akmenės rajonuose ir*

Vytautas Vaičiūnas
(Inžinierius, Fanatikas, Vladas).
(Fotografuota KGB sekliu)

Mečislovas Jurevičius, ką tik
grįžęs iš lagerio, Gargždų
bažnyčios šventoriuje. 1984 m.

*kitose respublikos vietose*¹⁸⁵. Šiame plane jie sau kelia uždavinį rasti spausdinimo vietas ir asmenis, kurie daugina *Kroniką*. Plane pažymima, kad slapto klausymusi nustatyta, jog „LKB Kronikos“ gamyba dabar užsiiminėja vienuolė Teresė Kurtinaitytė, kuri lankosi pas Kauno vienuolės Teklę Mankevičiūtę (Kuzmos g. 3–2) ir E. Paulauskaitę bei M.B. Skučaitę (B. Sruogos g. 10). KGB įtaria, kad ir ten gali būti dauginama *Kronika*, todėl nutaria iš uždarytų postų stebėti tuos butus, pas T. Kurtinaitytę įrengti slapto klausymosi įtaisą, o pas Čekanavičiūtę ne tik įrengti klausymosi įtaisą, bet atlikti ir slapta kratą.

¹⁸⁵ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 216, l. 32–40.

Iš agentų *Suvalkiečio* ir *Norkaus* pranešimų bei slaptų klausymųsi KGB įsitikina, kad operatyvinio tyrimo (*DOR*) objektas B. Mališkaitė ir jos ryšys vienuolė O. Šarakauskaitė, tiesiogiai vadovaujamos kun. S. Tamkevičiaus, renka *LKB Kronikai* medžiagą ir spausdina jos pirminius egzempliorius. Tam faktui patikrinti numato toliau naudotis slaptu klausymusi B. Mališkaitės motinos bute ir Kaune (Partizanų g. 226–4). Esant aiškiems įrodymams, jas su įkalčiais suimti.

Iš slaptų klausymųsi KGB jau žinojo, kad *Kroniką* dar daugina „*Atstumtųjų*“ kongregacijos vienuolės Teresė Mačionkaitė, Genė Paliauskaitė ir kitos operatyvinėje byloje *Fanatikės* sekamos vienuolės. Jos daugina Telšių, Mažeikių ir Akmenės rajonuose. Kapsuke (Marijampolėje, Degučio g. 3) tą daro vienuolės V. Beišytė ir J. Rutelionytė, kurioms *Kronikos* pirmą egzempliorių, gavęs iš kunigų S. Tamkevičiaus ar A. Svarinsko, pateikia Juozas Ardzijauskas. Iš jo *Kroniką* gauna ir jų agentas *Granitas*. Taigi numato toliau naudotis *Granito* paslaugomis, J. Ardzijauską paimti su įkalčiais, o vienuolių V. Beišytės ir J. Rutelionytės bute atlikti slaptą kratą.

Kad galėtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn (neužtenka operatyvinės medžiagos – reikia įkalčių), numato įforminti dokumentais kunigų S. Tamkevičiaus, A. Svarinsko ir J. Kaunecko pamokslus (t. y. ne tik klausytis, magnetofonu įrašyti, bet ir paimti „klausytojų“ raštiškus liudijimus ar įforminti jų apklausos protokolus apie tuos pamokslus). Užsibrėžia suaktyvinti agentų *Bičiulės*, *Prano*, *Suvalkiečio*, *Jurgos* ir kitų veiklą bei operatyvinių techninių priemonių panaudojimą.

Kaip matyti, šiai baudžiamajai bylai Nr. 102 tirti pirmasis agentūrinių operatyvinių priemonių planas iš esmės skirtas tik *LKB Kronikos* leidybai.

Kur kas konkretnis ir Jadvygą Bieliauskienę tiesiogiai liečiantis papildomų agentūrinių operatyvinių ir tardyminių priemonių planas buvo patvirtintas KGB pirmininko pavaduotojo H. Vaigausko 1982 11 19.

1982 10 01 Kauno rajono milicija KGB pavedimu atliko Jadvygos Bieliauskienės bute kratą. Spalio 29 d. vėl atlikta krata ir ji oficialiai patraukta baudžiamojon atsakomybėn – areš-

tuota. Baudžiamojoje byloje Nr. 102 (pagal kurią buvo kaltinama ir J. Bieliauskienė) buvo tiriama ne tik LKB *Kronikos* gamyba ir platinimas, bet ir TTGKK dokumentų gamyba ir skelbimas *Kronikoje*. Šiame plane rašoma, kad J. Bieliauskienė *palaiko tamprius ryšius su pagrindiniais mūsų operatyvinio tyrimo objektais<...> Tamkevičiumi, Stakėnu ir kitais kunigais ekstremistais*. Konstatuojama, kad ji yra Garliavos *Eucharistijos bičiulių vadovė*¹⁸⁶. Kad atskleistų jos ryšius su LKB *Kronikos* leidėjais bei gautų apie juos informacijos, KGB numato:

1. Pasodinti pas ją kameros agentus bei bandyti ją perauklėti.
2. Kad būtų galima geriau organizuoti kameros agentų darbą, kameroje įrengti slaptą klausymąsi.
3. Siekiant geriau pažinti jos asmenybę bei atskleisti jos nusikaltimą veiklą, būtina susitikti su jos gyvenamos vietos [ir, matyt, ją sekusiais] agentais „Adolfu“, „Žalgiriu“, „Strazdu“, „Mindaugu“ ir kt.
4. Detaliai išnagrinėti operatyvinės įskaitos medžiagą (asmens ir darbo byloje) kunigų ekstremistų Tamkevičiaus, Stakėno, Dumbliausko, Lauriūno, Dobrovolskio, Černiausko, taip pat kunigų Gustaičio, Gražulio ir vienuolių Raižytės, Bružaitės, Mališkaitės, Stanelytės, Kuodytės, Prakaitytės.
5. Nustatyti, kokia informacija iš Garliavos pateko į nelegalią ir užsienio emigracinę spaudą.

Toliau numatoma, kokias atlikti ekspertizes, kokius liudytojus apklausti ir nustatyti jos ryšius.

Kita J. Bieliauskienės veiklos sritis – tai maldingų kelionių į Šiluvą, Kryžių kalną, Paberžę organizavimas. Kad nustatytų šių kelionių dalyvius, KGB numato išanalizuoti KGB 5-osios tarnybos 3-iajame skyriuje esančią šių kelionių videomedžiagą ir nuotraukas, sužinoti, kada ir kur vyko *Eucharistiečių* sambūriai, kas ten buvo daroma ir kas dalyvavo. Numato dalyvius apklausti. Ji Garliavoje organizavo ir parašų rinkimą *Kreipimuisi į LKP CK pirmąjį sekretorių P. Griškevičių*. KGB užsibrėžia nustatyti, kas rinko parašus ir kas pasirašė. Juos apklausti.

Plane rašoma, kad baudžiamosios ir operatyvinės įskaitos (o ji buvo sekama pagal operatyvinio stebėjimo DON bylą Nr. 1341)¹⁸⁷ byloje esanti medžiaga liudija, jog J. Bieliauskienės

¹⁸⁶ Ten pat, l. 12–23.

¹⁸⁷ Ten pat, l. 157.

veiklos įkvėpėjai buvo kunigai ekstremistai Dumbliauskas, Stakėnas, Gražulis, Lauriūnas, Dobrovolskis, Tamkevičius ir Černiauskas, todėl numato juos visus apklausti. Numato nustatyti ir jos ryšius su TTGKK nariais ir juos apklausti. Galiausiai įsirašo punktą, kad būtų parašytas ją demaskuojantis straipsnis, o atsakingas KGB darbuotojas susitiktų su Garliavos vidurinės mokyklos moksleiviais (kuriuos ji „nacionalistiškai ir religiai žalojo“) ir atliktų aiškinamąjį darbą.

LSSR KGB pirmininkas J. Petkevičius 1983 04 29 parašė tokį teikimą LKP CK:

Ji kaltinama tuo, kad nuo 1978 m. iki 1982 m. spalio mėn., t. y. iki suėmimo dienos, siekdama susilpninti tarybų valdžią, varė antitarybinę agitaciją ir propagandą: statė antitarybinio pobūdžio inscenizacijas, ruošė šmeižtiškus rašinius bei informacijas ir perdavė juos nelegalios antitarybinio turinio brošiūros „LKB Kronika“ leidėjams, aktyviai dalyvavo parašų rinkime po šmeižtiško antitarybinio turinio dokumentu. Be to, savo bute laikė platinimo tikslu antitarybinio turinio literatūrą...

Toliau rašoma, kad J. Bieliauskienė 1956 m. atlikusi bausmę (buvo nuteista 25-eriems metams lagerio),

tapusi fanatiškai tikinčia, užmezgė ryšius su kunigais S. Tamkevičium, A. Svarinsku. Pagrindinė jos veikla buvo moksleivių tarpe: telkė eucharistiečius ir gyvojo rožančiaus būrelius. Ji juos „auklejo“ savo bute, parengė inscenizaciją „Išaukštinkime Lietuvą“. Jos paveikti mokiniai ėmė antisovietškai elgtis ir buvo mokykloje baudžiami. Apie tai ji paskelbė informaciją „LKB Kronikoje“. 1981 m. ten pat paskelbė apie valdžios persekiojimus kelionėje į Šiluvą.

1982 m. ji įsijungė į kun. S. Tamkevičiaus ir kun. A. Svarinsko suorganizuotą akciją – masinį parašų rinkimą po pareiškimu LKP CK pirmajam sekretoriui. (Surinko apie 2000 parašų.) Šio pareiškimo tikslas buvo išspausdinti jį „LKB Kronikoje“, išplatinti Lietuvoje ir užsienyje.

Jos inspiruoti mokiniai V. Gluoksnis, B. Gluoksnytė, A. Slepkovas, M. Babonas, D. Naikelytė sudarydavo mokykloje ir komjaunimo organizacijoje konfliktines situacijas.<...> V. Gluoksnis, A. Slepkovas atsisakė būti komjaunuoliais ir sugrąžino komjaunimo bilietus. V. Gluoksnis palaipsniui ėmė reikštis antivisumeninėje veikloje, <...> ruošiasi būti kunigu. Netinkamai šie mokiniai elgėsi ir parengtinio tardymo metu: atsisakydavo ir vengdavo duoti parodymus, duodavo melagingus parodymus, atsisakydavo pasirašyti protokolus ir kt. ¹⁸⁸

¹⁸⁸ Ten pat. F. K-1. Ap. 8. B. 242, l. 3-5.

1983 m. gegužės 16–18 d. LSSR Aukščiausiasis teismas J. Bieliauskienę nuteisė (antrą kartą) 4-eriems metams griežtojo režimo lagerio ir 3-ejiems metams tremties.

Imtasi ir neteisinių susidorojimų su „kunigais reakcionieriais“: kun. B. Laurinavičius 1981 m. nužudytas, kun. J. Zdebskis 1980 m. nudegintas cheminėmis medžiagomis, o vėliau (1986 m.) įtartinomis aplinkybėmis žuvo autoavarijoje; nužudyti kunigai L. Šapoka ir L. Mažeika; Griškabūdyje, Kulautuvoje, Karmėlavoje kunigai žiauriai kankinti... Šių savo darbų pėdsakus KGB stropiai užtrynė, tačiau iš paskutiniojo dešimtmečio vienintelė išlikusi kunigų sekimo operatyvinė byla (DOR Nr. 242) leidžia manyti, jog visi šie susidorojimai buvo suplanuoti KGB kabinetuose kaip ir kun. J. Zdebskio nudeginimas cheminėmis medžiagomis 1980 10 03, nors oficialiuose Lazdijų prokuratūros dokumentuose rašoma, jog toks atvejis jiems nežinomas. Tačiau šios bylos dokumentuose KGB patvirtina, kad tai buvo ilgai ir kruopščiai jų organizuotas darbas, pasitelkiant net Maskvos KGB specialistus.

1983 m. teisminiu būdu buvo susidorota su TTGKK nariais kunigais **Alfonso Svarinsku** ir ne tik komiteto nariu, bet ir *LKB Kronikos* vyriausiuoju redaktoriumi **Sigitu Tamkevičiumi**. Kai buvo rengiamos baudžiamosios bylos jiems, KGB tardymo skyrius nagrinėjo ir daugelio kitų, įtariamų bendradarbiavimu *LKB Kroniką* leidžiant ir platinant, patraukimo baudžiamojon atsakomybės klausimą. Pagal 5-osios tarnybos pateiktą operatyvinę medžiagą šie klausimai buvo nagrinėjami ir 1983–1984 m.

KGB surinko kratų metu pas kun. Joną Kaunecką paimtą visą medžiagą¹⁸⁹. Kaip buvo minėta, kun. J. Kaunecką buvo numatyta areštuoti drauge su kun. A. Svarinsku ir kun. S. Tamkevičiumi 1983 01 26. KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas pplk. V. Urbonas surašo visus biografinius duomenis apie kun. J. Kaunecką ir 1983 01 19 skubiai pareikalauja iš Vidaus reikalų ministerijos žinių apie J. Kaunecko teistumą.

¹⁸⁹ LYA. F. K–1. Ap. 46. B. 1804.

Žinios reikalingos baudžiamajai bylai. Vadinasi, areštui buvo rengiamasi rimtai¹⁹⁰.

KGB vienoje byloje buvo surinkusi ir visą kun. Leoną Kalinauską, kun. Antaną Jokūbauską ir ses. Moniką Gavėnaitę inkriminuojančią medžiagą¹⁹¹. Išanalizavęs šią medžiagą, V. Urbonas dėl kun. L. Kalinausko rašo, kad *po oficialaus įspėjimo 1983 m. gruodžio mėn. turime tik vieną tinkamai uždokumentuotą pamokslą – mažai. Pamokslų turinys nėra stiprus. Reikia daugiau tinkamai uždokumentuotų pamokslų arba kitą tvirtą gerai įrodyto kriminalo.<...> Jeigu bus tvirtų įrodymų, kad jis platina arba laiko platinimo tikslu „LKB Kroniką“, galima traukti baudžiamojon atsakomybėn“*¹⁹². Vyr. tardytojas mjr. V. Pilelis surenka visą medžiagą apie kun. L. Kalinausko „nusikaltimus“ ir jam taikytas priemones. Jis rašo, kad yra įforminti dokumentais 37 jo pamokslai (nuo 1982 m.), tačiau galutinė pplk. V. Urbono išvada ir patarimas 5-ajai tarnybai: *reikia operatyviniu keliu uždokumentuoti (įrašant į magnetofono juostą) bent 3–4 antitarybinio ar šmeižtiško turinio L. Kalinausko pamokslus. Tada būtų pakankamai neginčytinų teisminių įrodymų ir galima būtų spręsti klausimą dėl jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. 1983 09 16*¹⁹³.

Surinkta ir kun. Petro Našlėno 36 pamokslai (daugiausia sakyti Alytuje, Kybartuose, Viduklėje ir kitur). Juos peržiūrėjęs pplk. V. Urbonas rašo: *Preliminariai yra formalūs teisminiai įrodymai tik dėl 9–11 pamokslų. Turinys žinomas tik 2 pamokslų (silpnokas)“*. Ir vėl ta pati išvada: *per mažai įkalčių*¹⁹⁴.

Daug daugiau įkalčių surandama ses. Monikai Gavėnaitei: operatyvininkas jų prirašo net du lapus. Pagal agento *Matulionio* pranešimą ji įtariama net esanti *TTGKK* nare (po kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus arešto). Juodraštinio tipo 4 lapų pastabose apie ses. M. Gavėnaitės nusikalstamą veiklą nurodyta, kad ji davė skaityti ir įrišti *Kroniką* ir *Lietuviškojo*

¹⁹⁰ Ten pat. B. 1755, l. 1–2.

¹⁹¹ Ten pat, l. 97–124.

¹⁹² Ten pat, l. 97.

¹⁹³ Ten pat, l. 99–104.

¹⁹⁴ Ten pat, l. 105–111.

charakterio problemą. Pas ją rasta daug pagrindžio ir *ideologiškai žalingos literatūros.* Ji organizavo vaikų procesijas. „Pantikėtiniui“ A ji sakiusi, kad agituos parapijiečius neiti į rinkimus. Davė sąrašus parašams rinkti dėl „valstybinio nusikaltėlio“ A. Svarinsko išvadavimo ir pati rinko, platino jo nuotraukas. Ji organizuoja vaikų sambūrius, gamina ir platina nelegalius leidinius. Sąrašas baigiamas klausimu: „*Ką gi Monika vežioja krepšiuose?*“ (kaip pasakoja jos bendražygės seselės, krepšiuose tiesiog įžūliai ji vežiodavo ir *Kroniką*). Pplk. V. Urbonas rašo: *Jeigu bus tvirtų įrodymų, kad ji platina arba laiko platinimo tikslu „LKB Kroniką“, galima traukti baudžiamojon atsakomybėn. Jai būtų galima inkriminuoti: 1) „LKB Kronikos“ gamybą ir platinimą ir 2) valstybinio nusikaltėlio Svarinsko gynimą.<...> Senaties termino nėra!*¹⁹⁵

1983 01 20 KGB 5-osios tarnybos viršininkas plk. E. Bal-tinas pateikia pažymą apie ses. Oną Prancūkaičę, kad už *antisovietines dainas 1952 m. ji buvo nuteista 10-čiai metų, už „LKB Kronikos“ dauginimą 1977 m. – 3-ejiems metams, o dabar jos bute turėtų būti „Kronikos“ numerių ir dauginimo technika.* 1983 01 26 jos bute ir pagalbinėse patalpose buvo atlikta krata¹⁹⁶.

1983 06 28–30 KGB vyr. lt. V. Baumila atliko kratą ir pas Kelmės gyventoją ses. Reginą Teresiūtę. Rasta *Alma Mater* du numeriai, daugelio kalinių adresai, Lietuvos tikinčiųjų protestas SSRS generaliniam prokurorui dėl kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus arešto ir kt. Visą medžiagą peržiūrėjo pplk. V. Urbonas, surūšiavo ir ją įvardijo. Medžiagą įvertino, kaip *sunkiai inkriminuotiną*¹⁹⁷.

KGB Kauno MS 1984 m. norėjo sukurti baudžiamąją bylą ir ses. Aldonai Raižytei. 1984 03 16 KGB pirmininkas J. Petkevičius rašo raštą KGB Kauno MS viršininkui plk. G. Bagdonui, kad, peržiūrėjęs A. Raižytės operatyvinio tyrimo (DOR) bylą, tardymo skyrius jai dar negali kelti baudžiamo-

¹⁹⁵ Ten pat, l. 112–119.

¹⁹⁶ Ten pat, l. 120–122.

¹⁹⁷ Ten pat. B. 1803, l. 1–67, 223.

sios bylos. Jai inkriminuojama *eucharistininkų* sambūrių organizavimas, parašų rinkimas po antisovietiniais ir šmeižtiškais dokumentais bei dalyvavimas rengiant medžiagą *LKB Kronikai*. Tačiau pateiktoje medžiagoje tardytojai pasigenda konkretumo: nenustatytas *eucharistininkų* sambūrių idėjinis turinys, neįrodyta, ar ji pati rinko parašus, o *LKB Kronikos* laikymas neturint tikslo jos platinti – dar nėra nusikaltimas. Tardymo skyrius nurodo, kad, norint A. Raižytę patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jos tyrimą (sekimą) reikia vesti kryptingiau. Kaip perspektyvesnę tyrimo sritį nurodo *eucharistininkų* sambūrių tyrimo dokumentavimą. Tačiau pabrėžia, kad apie tai turi būti surinkti oficialūs sambūrių dalyvių paaiškinimai¹⁹⁸.

1984 09 17 KGB 5-osios tarnybos 3-iojo skyriaus viršininkas siunčia tardymo skyriui 2 tomus operatyvinio stebėjimo (DON) bylos Nr. 1414 dėl kun. Antano Jokūbauskio. Prašo medžiagą išnagrinėti ir spręsti jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą. Prideda 1983 m. kratos metu paimitus 65 dokumentus ir 3 pamokslų magnetofoninius įrašus. Peržiūrėjęs medžiagą, vyr. tardytojas kpt. Vidžėnas rašo rezoliuciją: *Atsakymas duotas žodžiu: rekomenduota tęsti negatyvios A. Jokūbauskio veiklos dokumentavimą. Priedai grąžinti drg. Jankauskui. 84 09 28*¹⁹⁹. Kun. A. Jokūbauskas liko nerepresuotas.

Pažymėtina, kad tuo laiku KGB neskubėjo kelti naujų baudžiamųjų bylų: gal laukė, kol nutils triukšmas dėl kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus arešto, gal jau brendo giluminiai SSRS vidaus politikos pokyčiai? Tačiau tai anaip tol nesusilpnino disidentinio ir religinio judėjimo sekimo ir rengimosi bet kuriuo palankiu momentu smogti smūgį.

LSSR KGB pirmininko pavaduotojo H. Vaigausko 1983 12 30 patvirtintame KGB Vilniaus miesto skyriaus agentūrinių operatyvinių ir organizacinių priemonių plane 1984 metams rašoma, kad reikia drauge su 5-osios tarnybos 3-uoju skyriumi organizuoti Vilniaus miesto „kunigų reaktionierių“ pamokslų dokumentavimą, nustatyti su kunigais ryšius palaikančius jaunuos-

¹⁹⁸ Ten pat. Ap. 8. B. 240, l. 113–115.

¹⁹⁹ Ten pat. Ap. 8. B. 247, l. 23.

lius, ypač *eucharistinėms*, juos paveikti profilaktiškai arba panaudoti operatyviniams tikslams (t. y. užverbuoti)²⁰⁰.

Galima tik pavydėti, su koku uolumu Lietuvos kompartija ir KGB rengėsi didiesiems Lietuvos Katalikų Bažnyčios jubiliejams: Šv. Kazimiero mirties 500 metų sukakčiai (1984 m.) ir Krikščionybės įvedimo 600 metų jubiliejui (1987 m.). KGB Vilniaus MS 1984 m. ataskaitoje rašoma, kad *Švenčiant religines šventes, ypač Šv. Kazimiero mirties 500 metų jubiliejų, į Vilniaus bažnyčias buvo pasiųsti sovietiniai ir komjaunimo aktyvistai bei skyriaus operatyviniai darbuotojai*²⁰¹.

Dar 1985 m. LKP Vilniaus miesto komitetas priėmė nutarimą *Apie politines ir kontrapropagandines priemones ryšium su būsimu Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejum*, kuriame buvo sakoma: *Prieš mus stovi darbas užkirsti galimus klerikaliųjų ekstremistų išpuolius ir neutralizuoti jų negatyvią įtaką aplinkai*²⁰². LSSR KGB dėl šio jubilėjaus dar 1984 10 11 parengė potvarkį Nr. 13s, kuriame numatė *su agentūros pagalba išsiaiškinti klerikaliųjų-nacionalistinių elementų ketinimus jubiliejų panaudoti priešiškiems tikslams*²⁰³.

1984 m. gruodžio mėn. KGB Vilniaus MS ir VRM Vilniaus miesto vidaus reikalų valdyba sudarė planą ypatingoms situacijoms. Jo 6-ame skyriuje prie ypatingų situacijų priskiriami ir tokie reiškiniai:

Išsiaiškinti klerikaliųjų ekstremistų ketinimus ir bandymus panaudoti tradicines ir naujai kuriamas vadinamąsias „stebuklingas“ ir „šventas“ vietas, siekiant į jas masiškai pritraukti tikinčiuosius, ten atlikti pamaldas ir galbūt priešiškus antivisuomeninius veiksmus. Laiku apie tai informuoti partinius ir sovietinius organus ir jiems vadovaujant imtis ryžtingų priemonių, kad tose vietose nebūtų pastatyta naujos religinės simbolikos ar restauruota senoji...

*...Sustiprinti agentūrinę-operatyvinį darbą tarp vadinamųjų eucharistiečių, vienuoliaujančių elementų ir religinių fanatikų, kurie yra bazė kunigams-ekstremistams juos panaudoti įvairiems antivisuomeniniams veiksams. Per jų darbo ar mokslo vietas veikiančias visuomenines organizacijas demaskuoti jų antivisuomeninį veiklos pobūdį ir neleisti daryti įtaką kitiems kolektyvo nariams*²⁰⁴.

²⁰⁰ Ten pat. Ap. 14. B. 20, l. 14.

²⁰¹ Ten pat, l. 113.

²⁰² Ten pat, l. 141.

²⁰³ Ten pat. B. 21, l. 8.

²⁰⁴ Ten pat, l. 92, 93.

KGB Vilniaus MS 1985 m. ataskaitoje pažymima, kad *operatyvinei padėčiai daro įtakos <...> reakcingos katalikų dvasininkijos dalies veikla*. Paminimi Naujosios Vilnios kunigai Puidokas ir Poškus, pasidžiaugiama, kad *užkirstas kelias vienuolės Greckytės ketinimui organizuoti „prieglaudą“ našlaičiams, kad juos galėtų religingai auklėti*, pasidžiaugiama agento *Meistro* (rus. *Master*) veikla: tarp reakcingų klerikalų jis įgijo autoritetą ir išsiplėtė jo ryšiai.

Kalbėdamas apie LSSR KGB pirmininko nurodymus dėl krikščionybės 600 metų jubiliejaus, KGB Vilniaus MS viršininkas plk. V. Neverauskas pažymėjo, kad *konkreiems priešiškiems pasireiškimams išaiškinti nukreipta eilė agentų, galinčių dirbti tarp kunigų-reakcionierių*. V. Neverauskas pareiškia, kad reakcingai dvasininkijai bei *LKB Kronikos* leidėjams sekti reikia gerų agentų ir čia pat pasiskundžia: *Kaip ir anksčiau, sunkiai sekasi verbuoti agentūrą tarp bažnytininkų, nėra realių kandidatų verbavimui tarp ketinančių stoti į kunigų seminariją*²⁰⁵.

1985 m. spalio mėn. Termoizoliacijos mokslo tiriamojo instituto jaunesniajai mokslinei bendradarbei *Žemaitienei* KGB pradeda operatyvinio patikrinimo bylą (DOP), nes įtaria, kad jos ryšys – JAV pilietė *Titas* – išveža iš SSRS *LKB Kroniką*, o iš kito į JAV grįžtančio jos ryšio (*Stasas*) atimti du egzemplioriai *Kronikos*²⁰⁶.

Taigi sekimas nenutrūko. Visiškai nenutrūko ir represijos.

Paskutiniai reikšmingesni disidentų teisminiai procesai Lietuvoje vyko 1985 m. Tų metų sausio 17–18 d. Vilniuje buvo nuteistas kunigas **Jonas Kastytis Matulionis** (antrą kartą) ir **Romas Žemaitis**, kaip ypač gynęs tardymų metu areštuotą savo kleboną kun. Sigitą Tamkevičių, neneigęs, jog skaitęs *LKB Kroniką* ir aktyviai dalyvavęs *Vėlinių* procesijoje. Šis 18 metų jaunuolis tvirtai laikėsi ne tik teismo metu, bet ištvėrė nepalūžęs 2-ėjus metus kalėjime. Tai buvo ypatingos dvasios jaunikaitis, kurio niekas net nerengė tokiai skaudžiai gyvenimo

²⁰⁵ Ten pat, l. 134, 135.

²⁰⁶ Ten pat, l. 103–105.

Romas Žemaitis

Kun. J. K. Matulionis, trumpam paleistas iš lagerio 1985 m.

pamokai. Formalus kaltinimas – *Vėlinių* procesijos organizavimas Kybartuose. Už šį „nusikaltimą“ kun. J. K. Matulioniui paskirta trejų metų laisvės atėmimo bausmė, o R. Žemaičiui – dvejų metų.

Tai buvo tik formalus kaltinimas. Kaip minėta, J. K. Matulionis KGB akiratyje buvo jau nuo 1977 m., kai buvo teisiamas už *LKB Kronikos* dauginimą ir platinimą. Be to, J. K. Matulionis buvo baigęs pagrindinę kunigų seminariją ir be valdžios oficialaus registravimo nuo 1982 m. ėjo Kybartų parapijos vikaro pareigas bei aktyviai kovojo prieš Bažnyčios teisių varžymus. Todėl, norėdami izoliuoti neparankų kunigą ir „pamokyti“ kitus dvasininkus, radę pretekstą, saugumiečiai su juo susidorojo. Tai patvirtina ir tas faktas, kad tų pačių metų birželio 19 d. po amnestijos pirma laiko paleidus kun. J. K. Matulionį iš lagerio, po savaitės jis buvo vėl areštuotas ir be teismo sprendimo išvežtas į Novoorlovsko lagerį atlikti likusios bausmės²⁰⁷.

1985 03 28 LSSR Aukščiausiasis teismas už *šmeižtiškos literatūros* gaminimą ir platinimą ketveriems metams gulago ir dvejiems metams tremties antrą kartą nuteisė 79-erių metų Vladą Lapienį. Vladas Lapienis buvo suimtas 1984 02 13, atlikus kratą J. Puodžiuko sodo namelyje šalia Vilniaus ir išlaikytas KGB tardymo izoliatoriuje iki vasario 28 d., o po to paleistas.

V. Lapienio paleidimas, suėmus jį su tiek įkalčių, galėjo atrodyti anuomet keistas ir nesuprantamas ne tik V. Lapienio bendražygiams, bet ir pačiam V. Lapieniui: juk jį sulaikant vienoje Vilniaus parduotuvėje krepšyje buvo rasti keturi pasakutiniai *LKB Kronikos* numeriai, *Lietuvos ateitis*, jo memuarų fragmentai ir kita. Ne mažiau įkalčių rasta ir J. Puodžiuko sodo namelyje, iš kur į miestą atvyko V. Lapienis. Viskas paaiškėja iš KGB tardymo skyriaus viršininko T. Lazarevičiaus 1984 03 05 pažymos²⁰⁸. Pažymoje rašoma, kad 1984 02 13 baudžiamojon atsakomybėn patrauktas V. Lapienis, jau 1977 m. teistas už bendradarbiavimą *LKB Kronikos* leidyboje, kurioje dalyvauja nuo 1973 metų. KGB jį charakterizuoja kaip

²⁰⁷ LYA. Baudž. b. Nr. 345 (arch. Nr. 47707/3). T. 9, l. 337, 433, 434.

²⁰⁸ LYA. F. K-1. Ap. 8. B. 247, l. 127–131.

Vladas Lapienis
(Lapinas) Vilniuje.
(Fotografuota
KGB seklių)

nacionalistiškai nusiteikusių religinį fanatiką. Vasario 15 d. Lietuvos SSR KGB pasiuntė į SSRS KGB telegramą, prašydami leisti V. Lapienį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, tačiau vasario 20 d. iš SSRS KGB 5-osios valdybos buvo gautas atsakymas, kad V. Lapienį netikslinga areštuoti. Pažymyje tokio atsakymo motyvai neįvardyti. SSRS KGB V. Lapieniui kardomąją priemonę areštą 1984 02 28 pakeitė į pasižadėjimą neišvykti. Jo baudžiamoji byla buvo perduota Vilniaus miesto prokuratūrai, o tardymą atlikti pavesta šiai prokuratūrai ir LSSR KGB tardymo skyriui. Kaip rašoma pažymyje, SSRS ir LSSR KGB vadovybių susitarimu V. Lapieniui pareikštas kaltinimas pagal LSSR BK 199¹ str., jis paleidžiamas, o baudžiamosios bylos likimą palikta spręsti atsižvelgiant į bylos ir operatyvines aplinkybes. Taigi Lietuvos SSR KGB, paleisdama V. Lapienį, tikėjosi, kad tai daro neilgam: jį toliau sekė ir rinko medžiagą baudžiamajai bylai.

Vos paleidus V. Lapienį, LSSR KGB pirmininko pavaduotojas gen. mjr. H. Vaigauskas 1984 03 16 patvirtino 5-osios

tarnybos ir tardymo skyriaus parengtą *Pagrindinių tardyminių veiksmų ir agentūrinių-operatyvinių priemonių planą* V. Lapienio baudžiamojoje byloje Nr. 10–2–016–83²⁰⁹. Šiame plane pirmuoju punktu įrašo: *Lapienio tyrimui panaudoti agentė „Ireną“, kuriai parengti konkrečią užduotį ir elgesio liniją, o jų susitikimus kontroliuoti priemone T*. Kodėl ši priemonė pirmoji? Todėl, kad naujai užverbuotą agentę visiškai pasitikėjo ir V. Lapienis, ir jo žmona. O jų susitikimus ir pokalbius kontroliuoti slapto klausymusi iš Lapienio buto reikėjo dėl to, kad agentė pati neseniai bendradarbiavo *LKB Kronikos* leidyboje ir todėl KGB netikėjo, kad ji sąžiningai jiems tarnaus (miške gimęs į mišką ir žiūri) – todėl ir nusprendė pakontroliuoti jų susitikimus: ar viską praneš, apie ką kalbėjosi. Ir kitais būdais ją, įkliuvėlę, kagėbistai tikrino: siuntinėjo pas kunigus, kad iš jų gautų ar nemačiomis paimtų kad ir senus *Kronikos* numerius ir jiems pristatytų. Numatė panaudoti ir agentą *Krylovą*, kuris galėjo prieiti prie V. Lapienio rašomųjų mašinėlių ir pateikti jų šriftą. Kaip paprastai, numatė suintensyvinti slapta klausymąsi ir sužinoti, kas yra V. Lapienio artimiausi ryšiai ir ką iš jų būtų galima užverbuoti. Jo politinėms pažiūroms aiškintis numatė pasinaudoti kai kuriais jo ar žmonos giminėmis (ne agentais). Suplanavo apžiūrėti kratų metu paimtą literatūrą, atlikti reikiamas ekspertizes ir tardymus, peržiūrėti kunigų S. Tamkevičiaus, A. Svarinsko ir jo baudžiamąsias bylas, nustatyti, kurie *LKB Kronikoje* ir kitoje pagrindžio spaudoje skelbti straipsniai yra jo rašyti. Taigi vasario 28 d. paleistą V. Lapienį numatė sekti ir išoriniu stebėjimu.

Tačiau, kaip rašo KGB, paleistas V. Lapienis iš jų akiračio dingo ir tik atlikus kratą O. Dranginytės bute (Kaune) 1985 01 04 jis buvo vėl areštuotas. KGB nustatė, kad sode ir Kaune jis rašomąją mašinėlę spausdino *Tarybinio kalinio memuarus*. Per kratas J. Puodžiuko sode ir O. Dranginytės bute buvo rasta daug pagrindinės literatūros: *LKB Kronikos* 10, 38, 46 numeriai, *Einamųjų įvykių kronikos* (rusų k.) 36 numeris, knygos *Asmenybė ir tautinis sąmoningumas*, *Lietuvių archyvas* I (VI) tomas, brošiūra *Arkivyskupas Mečislovas Reinys*, J. Girniaus

²⁰⁹ Ten pat, l. 132–138.

Lietuviškojo charakterio problemos ir kt. Be to, Vilniaus mieste jis laikęs ir nešiojęs *LKB Kronikos* Nr. 57, 58, 59 ir 60, *Lietuvos ateities* 6 numerius, *Gulago dantračiai triuškina AT*, *Belgrado konferencija* ir daug kitos rezistencinės literatūros. Kaune nešiojosi *LKB Kronikos* 62 ir 63 numerius, *Lietuvos ateities* 8 numerį ir *Aušros* 42 numerį. KGB nustatė, kad *Tarybinio kalinio memuarai* – tai jo paties atsiminimai, kuriuos jis spausdino ir davė kitiems skaityti. Rašysenos ekspertai nustatė, kad ir *Gulago dantračiai triuškina AT* bei *Belgrado konferencija*, paimti kratos metu jo bute, taip pat rašyti jo.

1985 02 28 kaltinamojoje išvadoje buvo rašoma: *Siekdamas susilpninti Tarybų valdžią jis [V. Lapienis] gamino, platino ir laikė platinimo tikslu šmeižiančių literatūrą*. Jis buvo teisiamas LSSR Aukščiausiąjame teisme. Teismo posėdžiui pirmininkavo J. Riepsas, o liaudies tarėjai buvo A. Grigalavičienė ir A. Gudelevičius. Kaip paprastai, nuosprendis buvo galutinis, kasacine tvarka neskundžiamas ir neprotestuojamas.

V. Lapienis ir ši kartą pasakė išpūdingą paskutinį žodį, kuriame, remdamasis SSRS Konstitucija, *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija* ir 1975 m. SSRS pasirašytu *Helsinkio susitarimo Baigiamuoju aktu*, tapo sovietinės santvarkos ir jos teisės saugos sistemos kaltintoju. Jis pareiškė jaučiąs ne gėdą, o garbę, jog parašė savo – kalinio – memuarus, kad skaitė *LKB Kroniką*, *Lietuvos ateitį*, J. Girniaus *Žmogų be Dievo*, nes dabar jis kaip katalikas jaučiasi sąžiningai atlikęs savo pareigą.

Kalbą baigė anuomet pranašingais ir reziumuojančiais visą mūsų tautos kančių prasmę žodžiais: *Šitos aukos ne veltui. Tai būsimosios laisvės grūdas, kritęs į mūsų tėvų ir protėvių krauju apšlakstytą, ašaromis aplaistytą žemę. <...> Omnia vincet veritas – Viską nugalės teisybė* ²¹⁰.

Tai buvo žodžiai žmogaus, kuris įkūnijo žudytos, bet gyvos išlikusios tautos tikėjimą ir viltį, kad ateis diena, kai nukris vergijos retežiai. Tik niekas netikėjo, kad taip greitai... Taigi ne propagandinis patosas, bet gilus tikėjimas Tėvyne paktavo šiuos žodžius.

²¹⁰ LYA. Baudž. b. Nr. 47707/3. T. 9, l. 14–24.

baudžiamąją bylą jis buvo kvostas apie 100 kartų, tačiau stauga bylos eiga pasisuko netikėta kryptimi: likus savaitei iki teismo, 1987 02 04 A. Patackas paleistas iš Vilniaus KGB tardymo izoliatoriaus. Rezistentų teisminių procesų specialistas prokuroras J. Bakučionis paleidimą taip motyvavo: *Ryšium su pasikeitusiomis politinėmis sąlygomis Tarybų Sąjungoje Algirdas Patackas nėra kenksmingas visuomenė*²¹¹. Taigi *ryšium su pasikeitusiomis politinėmis sąlygomis* KGB jau nebegalėjo taip kaip anksčiau dorotis su režimui nepalankiais asmenimis. Ir nors po 1987 08 23 Vilniuje prie A. Mickevičiaus paminklo įvykusio mitingo, kuriame buvo viešai pagarsintas ir pasmerktas 1939 m. Molotovo–Ribentropo paktas, aktyvūs jo dalyviai R. Grigas, kun. R. Puzonas ir ses. N. Sadūnaitė buvo terorizuojami ir bauginami nužudymu, tačiau daugiau jokių politinių teisminių procesų nebebuvo keliama.

Bet tai nereiškė, kad KGB pasidavė ir nuleido rankas, jie tik pakeitė taktiką – tikėjosi bauginimais, šmeižtais ir kompromitacijomis dar sustabdyti neįtikėtinai greitai kylančią *Atgimimo* bangą.

Lietuvos genocido aukų muziejaus fonduose prie LKB Kronikos Nr. 73 (kurį ranka rašytą atėmė iš ses. N. Sadūnaitės ir B. Vazgelevičiūtės, o leidėjams teko jį iš naujo atkurti) yra prisegtas H. Vaigausko rašytas raštelis: *Kronikos leidėja Sadūnaitė – Klimaičiui iš savo pozicijų traktuoja Patacko, Terlecko, Dambrausko ir kitų paleidimą. Stengiasi parodyti, kad jie nedarė jokių nuolaidų, nesižemino, neprašė malonės. Gal reikėtų, suradus patogią progą, plačiau pakalbėti šiuo reikalu, pacituoti kai kurių paleistųjų pasižadėjimus*²¹².

Taigi, kaip matyti, 1987 m. KGB rengėsi ir toliau kovoti su disidentais ir seniai išbandytais, ir naujais metodais: klasta, šmeižtais, kompromitavimais. Jeigu būtų išmūšusi jų pergalės valanda Maskvoje, be abejo, disidentai ir *Sąjūdžio* aktyvistai (žinoma, ne jų infiltruotieji) būtų vėl sausakimšai užpildę suremontuotas KGB rūsių kameras. Laimė, pergalę šventė ne jie.

²¹¹ Ten pat, l. 327–328.

²¹² *Lietuvos genocido aukų muziejaus* fondai. LKB Kronikos saugojimo dėžės Nr. 390–394. (1996 m.)

6. Paskutinė LKB Kronikos baudžiamoji byla

Buvusio LSSR KGB archyve yra išlikusi dėl LKB Kronikos (o podraug ir kitų pagrindžio veikalų bei dokumentų) pradėta ir nebaigta 9 tomų baudžiamoji byla Nr. 09-2-008-87. Visą jos medžiagą sukomplektavo KGB mjr. A. Vidžėnas. Byla pavadinta *Dėl nelegalaus šmeižtiško turinio leidinio „LKB Kronika“ gaminimo ir platinimo faktų*. Beje, tai ne visiškai naujai pradėta byla, o tik išskirta iš kitos tirtos baudžiamosios bylos. (Buvo praktikuojama iš tiriamos bylos dalį medžiagos išskirti ir tirti atskirai, tuo būdu vieniems ar kitiems asmenims sparčiau pabaigti bylą ir juos perduoti teismui.)

Nėra abejonės, kad po kun. Alfonso Svarinsko ir kun. Sigitą Tamkevičiaus areštų, kai *Kronika* sėkmingai ir reguliariai toliau ėjo, KGB pradėjo ne vieną naują operatyvinę bylą. Deja, archyve jų nėra; išlikusi tik ši baudžiamoji byla.

Šios baudžiamosios bylos pirmuosiuose trijuose lapuose surašyta LSSR prokuroro vyr. padėjėjo vyr. justicijos patarėjo J. Bakučionio 1987 05 29 nutartis, kur pirmiausia nusakoma, kodėl pradėta ankstesnė baudžiamoji byla Nr. 09-2-012-86 (iš kurios išskiriama ši). Rašoma, kad dar 1986 05 08 LSSR prokuroras pradėjo baudžiamąją bylą *dėl šmeižtiško, žeminančio tarybinę valstybinę ir visuomeninę santvarką, turinio literatūros gaminimo faktų Vilkaviškio mieste*²¹³. O pretekstas šiai bylai pradėti buvo vilkaviškiečių Kelmelių „įtarimas vagyste“. Mat iš Vilkaviškio miesto spaudos kiosko Nr. 4 esą buvo pagrobta cigarečių, filatelijos albumų, pašto ženklų ir vokų. Esą dėl to 1986 04 25 Antano ir Danos Kelmelių bute (Vilkaviškis, Statybininkų g. 4-3) buvo atlikta krata. Bet vietoj cigarečių ir vokų rasta LKB Kronikos 62 numeris, įrišti mašinraščiai *Skausmo pėdos*, *Mažoji kankinė*, *Kalėjimo gėlės*, Rasūno *Benamės svajos*, *Aušra* 47 (87) numeris, periodinis leidinys jaunimui *Lietuvos ateitis* 5 numeris, dramatis montažas *Kražių skerdynės* (1893 m.), Skaidrūno *Iš dūžtančios galerios*, *Kelias Lietuvon*, *Vilties properša*, mašinraštiniis kun. Sigitą Tamkevičiaus *Dvasinis testamentas*, laiškai, atvirukas iš

²¹³ LYA. Baudž. b. Nr. 09-2-008-87. T. 1, l. 1.

Kazachijos Čimkento srities, Badamo (Roberto Grigo), kun. A. Svarinsko ir kun. S. Tamkevičiaus nuotraukos, leidiniams įrišti reikalinga viela ir įrankiai, daug popieriaus, kalkės ir kt. Iš viso paimta 71 daiktas (kai kurių po daug egzempliorių). A. Kelmelį ir D. Kelmelienę tardė KGB majorai R. Rainys ir V. Pilelis. D. Kelmelienė teigė, kad visus tuos daiktus pas juos atvežė ir paliko kun. J. Zdebskis. Buvo žadėjęs pasiimti, bet 1986 02 05 autoavarijoje žuvo. (KGB turėjo sulaikę 1986 02 07 ir 1986 02 19 D. Kelmelienės laiškus tremtyje esančiam A. Terleckui. Šiuose laiškuose ji rašė, kad suorganizavus autoavariją kun. J. Zdebskį nužudė KGB. Kaip ji rašo, be kitų traumų, jo galvoje buvo šautinė žaizda, kur kulka iš kaktos išėjusi per smilkinį.)

Antrasis impulsas šiai bylai buvo 1986 11 30 medžioklės metu (gal specialiai surengtos?) Lazdijų rajono Menciškės ir Jančiulių kaimų sandūroje, apie pusę kilometro nuo Sakavičių sodybos, krūmuose rasti du polietileniniai maišai, kuriuose buvo *LKB Kronikos* 19, 34, 36, 48, 58, 61, 62, 65, 70, 71 numeriai, *Aušros* 1, 17, 24, 32 ir 42 numeriai bei rašomoji mašinėlė *Erika*²¹⁴. Maišus aptikęs medžiotojas Juozas Maslauskas, kuris apie tai pranešęs drauge medžiojusiam VAI²¹⁵ Lazdijų rajono vyr. autoinspektoriumi V. Puodžiūnui, o šis, matyt, „kur reikia“. Greitai pasirodė KGB Lazdijų rajono poskyrio darbuotojas Juozas Gylys ir, viską susikrovęs į savo *Žigulius*, nugabeno į KGB būstinę. KGB Lazdijų rajono poskyrio viršininko Z. Galiausko raštas apie rastą laimikį nedelsiant pasiekė savo šefus Vilniuje ir LSSR prokurorą J. Bakučionį.

Sakavičių „medžioklė“ prasidėjo, matyt, anksčiau (tikriausiai turint duomenų, įgytų operatyviniu būdu ir per šnipus). Kaip rašoma 1986 12 12 KGB YSB vyr. tardytojo plk. Liniausko atliktoje *Ginto Sakavičiaus* apklausoje, dar 1986 11 29 apie 22 val. 30 min. Alytaus autoinspektorius vyr. lt. Pikūnas sulaikė jo automašiną VAZ-2106 (Nr. U-1531-LI) ir drauge su inspektoriumi R. Aleksandravičiumi 30 d. apie

²¹⁴ Ten pat. T. 1, l. 1.

²¹⁵ VAI – Valstybinė automobilių inspekcija.

Dar vienas postūmis pradėti šią bylą – tai, kad 1987 03 06 kratos metu pas ses. Birutę Briliūtę rasta *Kronikos* 73 numerio rankraščiai ir mašinraščiai. Šis numeris dar buvo tik redaguojamas. Tą pačią dieną Kybartuose kratos atliktos ir pas seseris O. Šarakauskaitę, B. Mališkaitę ir O. Kavaliauskaitę. Be *Kronikos*, rasta 2 egz. įrišto mašinraščio R.G. *Rekrūto atsiminimai* (*Lietuva–Kazachstanas–Lietuva, 1982–1984 m.*).

Po kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus arešto į Kybartus buvo atkreiptas ypatingas KGB dėmesys: kad susektų LKB *Kronikos* ir *Aušros* leidybos vietą, 1984 m. LSSR KGB 7-sis skyrius Kybartuose – pirmą kartą respublikoje – panaudojo net televizinę sekimo aparatūrą²¹⁷.

1987 04 01 atlikta krata ir ses. A. Jakuntavičiūtės bute (Vilniuje). Čia rasta ir seniai nuo KGB besislapstanti ses. N. Sadūnaitė.

Trumpai sujungęs argumentus, dėl kurių pradėta ši baudžiamoji byla Nr. 09–2–012–86 (vadinasi, byla buvo pradėta 1986 m.), J. Bakučionis toliau rašo:

Parengtinio tardymo eigoje yra surinkti įrodymai, kad Širvintų rajono, Kiauklių bažnyčios zakristijonas paruošė šmeižtiško turinio paskvilį „Rekrūto atsiminimai“, tokio pat turinio rinkinius „Bena-mės svajos“, „Kelias Lietuvon“ ir „Iš dūžtančios galeros“. Šie kūriniai platinami Lietuvos TSR. Atskiros „Rekrūto atsiminimai“ dalys, taip pat informacijos, dėl kurių paruošimo pagrįstai įtariamas R. Gri-gas, yra talpinamos „LBK Kronikoje“²¹⁸.

Nutariau:

1. Baudžiamąją bylą dėl nelegalaus šmeižtiško turinio leidinio „LKB Kronika“ gaminimo ir platinimo faktų, t. y. dėl nusikaltimo, numatyto LSSR BK 199¹ str., padarymo, išskirti iš baudž. bylos Nr. 09–2–012–86 pagal pridedamą dokumentų sąrašą.

(Baudžiamosios bylos Nr. 09–2–012–86 parengtinio tardymo terminas jau turėjo baigtis 1987 05 30, o naujų įkalčių medžiagos rasta daug, todėl ir nutarta iš baudžiamosios bylos Nr. 09–2–012–86 išskirti kaip atskirą baudžiamąją bylą Nr. 09–2–008–87.) Toliau J. Bakučionis rašo: *Išskirtąją bylą priimti savo žinion ir joje pradėti parengtinį tardymą.*

²¹⁷ LYA. F. K–1. Ap. 14. B. 205, l. 19–36.

²¹⁸ LYA. Baudž. b. Nr. 09–2–008–87. T. 1, l. 3.

Kun. Robertas Grigas. 1991 m.

Į atskirą baudžiamąją bylą buvo išskirta 314 dokumentų. Daug jų susiję su dabartiniu kunigu Robertu Grigu. Pradedama jo, kaip Vilniaus pedagoginio instituto studento, asmens bylos apžiūros protokolu, toliau eina 1982 02 11 paaiškinimas, kaip, neabejotinai KGB nurodymu, buvo kitų studentų sumuštas; tą pačią dieną jo kambaryje paimtų daiktų protokolas, kambario kaimynų R. Kisieliaus, T. Auškalnio, A. Vitkaus ir R. Pauliko 1982 02 15 paaiškinimas;

mašinraščio R.G. *Rekrūto atsiminimai* elektrografinė kopija, visų jo eilėraščių rinkinių kopijos: Rasūno *Benamės svajos*, Skaidrūno *Kelias Lietuvon*, *Iš dūžtančios galeros*. Iš visko matyti, kad ypač kruopščiai buvo renkami įkalčiai jam.

Toliau seka pas P. Blažuką, A. Kelmelį, A. Terlecką (tremtyje Magadane) ir kitus 1986 m. atliktų kratų protokolai. Kažkodėl įdėta ir J. Zdebskio mirties akto įrašo kopija. Yra dvidešimties liudytojų apie R. Grigo „šmeižtus“ *Rekrūto atsiminimuose* apklausos protokolai. (Tarp jų ir tokių knygoje dažnai minimų kaip Satarovo, Žolobko, Baranovskio, Andriejevskio ir kitų, kurių vadovaujamuose daliniuose ar su kuriais drauge tarnavo sovietinėje armijoje.) Apklausta daug lietuvių liudytojų. Tokio pobūdžio dokumentų atrinkta 314 vienetų, ir visi jie pridėti prie naujos baudžiamosios bylos Nr. 09–2–008–87. Peržiūrėtos V. Lapienio, kun. S. Tamkevičiaus, J. Sasnausko ir A. Terlecko, A. Janulio ir P. Buzo, A. Statkevičiaus, V. Šakalio, P. Paulaičio ir kun. A. Svarinsko, R. Žemaičio, B. Gajausko, A. Žypės, M. Jurevičiaus, V. Vaičiūno, N. Sadūnaitės ir R. Kalantos archyvinės baudžiamosios bylos²¹⁹.

²¹⁹ Ten pat, l. 7, 8.

1987 m. rugsėjo 8 d. kratos metu O. Kavaliauskaitės kambaryje buvo paimtas mašinraštinis eilėraščių rinkinys "Rūtautas, Katakombų gėlės", parašytas 1984 - 1986 metais.

Apžiūros metu nustatyta, jog tai šmeižtiški eilėraščiai, parašyti iš priešiškos tarybinei santvarkai pozicijų.

Be to, byloje surinkti duomenys, jog 1987 - 1988 metų laikotarpyje R. Grigas viešuose žmonių susibūrimuose Kapsuke, Vilniuje, Pilviškėse ir Rūdaminoje pasisakė šmeižtiškai apie tarybinę santvarką.

Iš surinktos byloje charakterizuojančios medžiagos matosi, kad R. Grigas yra nacionalistiškai nusiteikęs religinis fanatikas.

Paragntinio tardymo eigoje įrodymų apie konkrečią R. Grigo veiklą, susijusią su nelegalaus leidinio "IKB kronika" gaminiu ir platinimu, negauta.

Šiuo metu būtina patikrinti, kaip buvo dauginami ir platinami aukščiau nurodyti šmeižtiški R. Grigo kūriniai, kas konkrečiai užsiėmė jų dauginimu ir platinimu ir ar nebuvo panaudojama ši R. Grigo kūryba kituose nelegaliai leidžiamuose leidiniuose, todėl šią jo veiklą reikia tirti operatyviniu keliu.

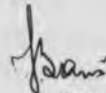
Atsižvelgiant į tai, kad medžiagos R. Grigo atžvilgiu išskyrimas neatsilieps šios bylos ištirimo bei išsprendimo visapusiškumui, pilnumui ir objektyvumui, vadovaudamasis Lietuvos TSR BPK 149 str., -

N U T A R Ė:

1. Išskirti iš baudžiamosios bylos Nr. 09-2-008-87 medžiagą Roberto Grigo, Antano atžvilgiu ir pasiųsti tolimesniam patikrinimui į Lietuvos TSR valstybės saugumo komiteto Tarnybą.

2. Medžiagą išskirti pagal pridedamą prie šio nutarimo sąrašą.

Lietuvos TSR prokuroro
vyresnysis padėjėjas
vyresnysis justicijos patarėjas

J. Bakučionis

LSSR prokuratūros 1988 06 27 nutarties rinkti inkriminuojančią medžiagą apie R. Grigą faksimilė.
(LYA. Baudž. b. Nr. 09-2-008-87. T. 9, l. 317)

Be šių dokumentų, yra nutarimai daryti kratas (1987 03 06) pas ses. B. Briliūtę, O. Šarakauskaitę, B. Mališkaitę, O. Kavaliauskaitę (Kybartuose), M. Jurėnaitę, A. Jakuntavičiūtę, B. Vazgelevičiūtę ir E. Šuliauskaitę (Vilniuje) bei šių kratų protokolai.

Atlikus daugybę šių priemonių – kratų, tardymų, melaginių liudijimų, ekspertizių ir t. t., 1987 06 01 LSSR prokuroro A. Novikovo nutartimi ši byla oficialiai išskiriama kaip atskira ir sudaroma tardytojų grupė: vadovas – LSSR prokuroro vyr. padėjėjas J. Bakučionis, KGB YSB vyr. tardytojas pplk. V. Pilelis ir vyr. tardytojas kpt. A. Vidžėnas.

1987 05 29 A. Novikovo nutarimu baudžiamoji byla Nr. 09–2–012–86 buvo nutraukta: D. Kelmelinės tyrimas perkeltas į naują bylą, o P. Blažukui ji išvis nutraukta, nes jis įrodė, kad pagrindžio spaudą jis gavo iš žuvusio kun. J. Zdebskio, jos nedaugino ir neplatino. Tačiau nustatyti nauji asmenys: *Algirdas Patackas* ir *Gediminas Jakubčionis*.

Su šia byla susijęs ir marijampolietės ses. G. Navickaitės veiklos patikrinimas: ji administracine tvarka buvo nubausta 10 parų arešto už tai, kad jos bute buvo aptikta (aptikėjai: milicininkai kapitonai Jotauta, Brusokas, Paškevičius, švietimo skyriaus darbuotojai: J. Daugėla ir T. Grimailienė) 17 mokinių, atvykusių iš Kybartų pagerbti palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio.

Yra *Draugo* (JAV, Čikaga) laikraštyje spausdintų *Kronikos* 62 numerio žinių iškarpos, *Vatikano radijo* pranešimai, kaip per Šv. Kazimiero jubiliejų Vilniuje *Šv. Petro ir Povilo* bažnyčioje neveikė garsiakalbiai, o Marijampolėje per arkivyskupo Jurgio Matulaičio iškilmės „kažkaip“ užsitrenkė sakyklos durys ir pamokslą teko sakyti nuo altoriaus be garsiakalbio... Čia yra surinktų ir kitų *Vatikano radijo*, *Amerikos balso* skelbtų pranešimų iš *LKB Kronikos* 62 numerio. Tai rodo didelį KGB susierzinimą, kad jų veikla išviešinama pasauliui.

KGB YSB vyr. tardytojas V. Pilelis ir plk. J. Česnavičius su J. Bakučionio (1986 05 08) sankcija atliko kratą (1986 05 14) pas Magadano srityje tremtyje esantį A. Terlecką. Per kratą paimta daug laiškų iš Lietuvos: Kelmelių, R. Grigo, R. Puzo-

no, jo paties rašytų laiškų juodraščiai ir kt. Visą šią medžiagą, atsivežtą į Lietuvą, jie analizavo.

Bylos tomuose Nr. 2, 3 ir 4 yra prie Sakavičių sodybos ir kitur rastų daugelio *LKB Kronikos* numerių egzemplioriai (iki 73 numerio). Penktame tome – iš Sakavičių paimtos rašomosios mašinėlės *Erika* ir *Unis tbn de LUXE* ir jau *Atgimimo* laikais jų grąžinimo Sakavičiams dokumentacija.

1987 03 06 mjr. R. Rainys nutaria daryti kratą Vilkaviškyje J. Briliaus namuose *dėl šmeižtiškos literatūros gaminimo ir jos platinimo* ir ją atlieka. (Prokuroro sankcija pažymėta kitos – 7 d. data.) Be prokuroro sankcijos (tik po to jam telefonu pranešus) tą pačią dieną atliktos kratos ir pas seseris Birutę Briliūtę ir Bernadetą Mališkaitę (Kybartuose, Čiapajovo, dabar Vasario 16 g., Nr. 19).

Šeštame tome yra renkamos ekspertizės išvados, kad būtų galima apkaltinti B. Briliūtę: atliekama jos rašysenos ir paimtos *Kronikos* redagavimo lyginamoji ekspertizė.

Visi šie gausūs dokumentai rodo, kad KGB dar 1987 metais labai kruopščiai rengėsi smogti naują smūgį *Kronikai* ir galbūt ją pagaliau likviduoti.

Aštuntame tome sudėti tolesnių KGB represijų dokumentai. Daugelis iš jų detaliau apibūdina kratos niuansus Vilniuje pas ses. A. Jakuntavičiūtę: kaip čia buvo rasta ses. N. Sadūnaitė ir kaip ji bandė sunaikinti *Kronikos* 73-iojo numerio rankraštį vietoje, o kitus lapus – KGB tardymo izoliatoriaus kratos kambaryje: juos čia suplėšė ir užmetė už radiatoriaus. KGB darbuotojai skiauteles stropiai surinko, suklijavo ir nufotografavo. Čia yra ir pas ses. B. Vazgelevičiūtę paimtas to paties numerio egzempliorius. Pateiktas šių numerių ir iš ses. Birutės Briliūtės paimto redaguojamo egzemplioriaus palyginimas, norint nustatyti, ar tas pats leidybos šaltinis. Kaip paprastai, kratos metu paimta daug kaliniams bei tremtiniams siųstų bei iš jų gautų laiškų ir atvirukų.

Tą pačią dieną (1987 04 01) ses. N. Sadūnaitę tardė tas pats J. Bakučionis ir KGB YSB vyr. tardytojas plk. Liniauskas. Juos domino, kur ji gyveno grįžusi po tremties nuo 1982 m., ką gali paaiškinti apie *Kronikos* 73-įjį numerį, kada parašė ir

kur išspausdino savo atsiminimus *KGB akiratyje*, ar tikrai parašyta ir II dalis ir t. t. Ses. N. Sadūnaitė pareiškė: *Nenoriu dalyvauti nusikalstamame darbe, kurį saugumiečiai daro prieš Lietuvos tikinčiuosius*, – ir nė į vieną klausimą neatsakė. Tą pačią dieną 21 val. 10 min. ji paleidžiama.

1987 06 23 apie gautą naują *LKB Kronikos* 73-ąją numerį prabyla *Vatikano radijo* ir *Amerikos balso* stotys: jos cituoja žinias iš šio numerio. Iš seselių B. Briliūtės, B. Mališkaitės, O. Šarakauskaitės, O. Kavaliauskaitės, A. Jakuntavičiūtės, E. Šuliauskaitės, V. Vazgelevičiūtės ir kitų tardytųjų KGB nieko nepešė. Tačiau dirbo toliau: jie atlieka jų rašysenos ekspertizę ir renka kitus įkalčius.

Negalima nesijaudinant skaityti kratų metu paimtų arba šiaip sulaikytų seselių vienuolių ir kalinių bei tremtinių laiškų: kiek ten dvasios tvirtumo, maldų ir linkėjimų! Ir rašyta kunigams, pasauliečiams V. Skuodžiui ir G. Iešmantui, J. Bieliauskienei ir daugeliui kitų kalinių. Sulaikyti 35-i kun. S. Tamkevičiui 1984–1985 m. į lagerį siųsti laiškai.

1987 m. gegužės mėn. vėl susidomėta ses. Nijole Sadūnaitė: skiriama jos rašysenos ekspertizė, renkama informacija apie ankstesniąją, 1974 m. bylą ir teistumą. Įdėtos erakopijos dviejų jos laiškų, kuriuos 1974 m. per KGB tardymo izoliatoriaus prižiūrėtoją Kazak bandė perduoti savo bičiuliams ir bendražygiams. 1987 04 27 ses. N. Sadūnaitė rašo pareiškimą LSSR prokurorui ir nuorašą – *TTGKK*, kad KGB tardymo izoliatoriuje ji buvo priversta eiti į dušą, o maistas ir rūbai liko pas felčere. Vakarop pavalgiusi ji pasijuto labai blogai: pajuto silpnumą, abejingumą viskam, neįprastą apatiją. Pamanė, jog artėja mirtis. *Iš kur tokia staigi nuotaikos permaina? Man atrodo, kad mane kažkuo apnuodijo*, – rašė ji. Vakare buvo nuvesta tardyti į H. Vaigausko kabinetą, o 21 val. 10 min. ji buvo paleista. Ji rašo, kad iki šiolei jaučiasi blogai. Kratos metu jos daiktus buvo paėmęs mjr. R. Rainys²²⁰.

1987 09 11 N. Sadūnaitė buvo pakviesta į LSSR prokuratūrą, kur J. Bakučionis ją oficialiai įspėjo dėl garsiojo 1987 08 23 mitingo organizavimo minint Molotovo–Ribentropo paktą. Šiam

²²⁰ Ten pat. T. 8, l. 38.

1987 m. rugpjūčio 23 d. mitingas Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo

Mitinge kalba ses. Nijolė Sadūnaitė

įspėjimui, matyt, buvo teikiama didelė reikšmė, nes, kaip rašoma byloje, *Panasonic* aparatu buvo įrašomas jo vaizdas ir garsas²²¹.

Po šio mitingo KGB griebėsi gąsdinimo: ses. N. Sadūnaitė, R. Grigas ir kun. R. Puzonas jėga pagrobti, buvo vežiojami po Lietuvos ir Baltarusijos miškus ir grasinama jiems, kad būsią nužudyti. Tačiau netrukus apie mitingą ir KGB pastangas su jais susidoroti prabilo *Amerikos balso*, *Laisvosios Europos* ir *Vatikano radijo* stotys. Kaip visada, šis KGB darbų išviešinimas privertė juos sustoti.

1988 02 08 Petro Cidziko sodo namelyje (Vilnius, Gvazdikų 1-oji g. 2) buvo atlikta krata. Čia, be kita ko, buvo rasta mašinraštis *Iš istoriko pokalbio su Antanu Terlecku*. Daugiausia KGB sujudimo sukėlė tas *Istoriko pokalbis*. Šiame iš magnetinio įrašo perspausdintame straipsnyje A. Terleckas labai atvirai kalbėjo apie pagrindžio spaudą: *Vytį, Perspektyvas, Alma Mater, Dievą ir Tėvynę, Tiesos kelią* ir, be abejo, daug apie *LKB Kroniką*. Nors šiaip visame pokalbyje vyrauja ne visai palanki *Kronikai* autoriaus nuostata, tačiau pripažįstama: *Esu įsitikinęs, kas šiandien kovoja prieš Lietuvos Katalikų Bažnyčią, tas tuo pačiu kovoja ir prieš lietuvių tautą*²²². Šiame straipsnyje atskleidžiama labai daug, matyt, iki tol KGB nežinotų pagrindžio leidinių ištakų ir jų organizatorių. Atskleidžiama, kad *Laisvės šauklio* redaktorius buvo Kęstutis Jokubynas. Nuo 1976 m. jį leido Julius Sasnauskas. *Perspektyvos* charakterizuojamos kaip marksistinės pakraipos leidinys. A. Terleckas kaltina kunigus, kad nerėmė jo politinės veiklos, ir iš kratos metu paimtų jo dienoraščių KGB tai suprato: 1985 01 25 atvykęs į Kolymą KGB pulkininkas piktdžiugiškai triumfavo: *Tai ką, Antanai, ilgaskverniai nefinansavo jūsų nelegalios veiklos?*²²³ Tačiau čia pat A. Terleckas prisipažįsta, kad Kolymoje jį labiausiai moraliai ir materialiai rėmė vienuolės²²⁴. Šis *Istoriko pokalbis* KGB atskleidė, matyt, dar nežinomų faktų, tačiau jis nieko daug negalėjo pasakyti apie *Kroniką*, nes pats jos leidyboje nedalyvavo.

²²¹ Ten pat, l. 44.

²²² Ten pat, l. 79.

²²³ Ten pat, l. 84.

²²⁴ Ten pat, l. 87.

GfH

Miklas Baly,

1988. IX. 27.

Sveiki matus Dienes tėvrai, padovanųp Lietuvai
Krikšto 680-ųjų proga - jų unitaliai geltinga dug-
simi praludimui, vieni nebe ir prievartės pasmarčimui,
istoriniais sugyvi. Rugsjičio 23 d. Vilniuje, Rugsji ir
Jelise buvo skėnuose minėjimose demonstruoti suvien-
ti ir istorinė prisipavida, istorijos bičiulynas, įėjimas teroras
pries maldą, kėlį, knygą. Prie Adomo Mickevičiaus pa-
minklo skėnuose „Viešpaties Angelas“ už žuvusias, Lietuvos
Himnas, kaip pasidalyti ir mokytai. Vėgi pamičtelė iper
klavono geltonas žalios žiedonas kaspini derinys... Ir vėgi
pelėgi bėti epai testatanti dalyvui, betai entuziastųgari pri-
silgi įaimimas, ir jo buvo daug. Žmonės kaip vėgiel dūci-
posi seniai užmiršti papidui - štai tu kalbi epai tai, kas
tau brangi, kas skauda, kalli, kaip pels gelioji, kaip su-
prasti, o ne kaip instrukcijų porėdėle - ir, niekas tavęs
neįimpa už pakarpes, nuolėla, ir, vėgiokas... Kėgi- ne-
tėla! Kėgiokas ir ed, kaip suvėdių aplinkybės - soliai, kad
vėgi, kas Bickėronio ir Lėkėvio Siedėal brangi, bus išgė-
gala ir teigimais, jei mus kėbiuenei bet kokiomis aplinky-
bėmis iškėgiu doriais žuonėmis, jei mūsų Seimas bus kė-
tais ir teikos tūstipūmis, istorinė kėsis spūgtėlonis.

Pastui atėjo apidlas - dar kėvi pervėdys, kad pėis žad-
priedastatėti tėvraimė Baudžio augmenlės. Rugsjičio 23
netis, kėvi. Roka, Kėgi. Sėdėnėle, nūne įvėdėle vėgiokas
uėgiokas, epaiokas ir medėnos ir nepėrėdė dokumente, pėgi-
toto sėgiokas nūgi netis pėvėdėmėi vėgiokas. Dėgi vėgiokas,
taip net pėgiokas ir nūne! Mėti pėvėdė kėgiokas nūgi-
ne Jėvėmėis dėvėnos tēvėis dēkėrėkėmė, kėvėle Jėvėvėvėle.
Apėvėdė pėvėdėle sėvėlėstokas jo, apėvėdėmėis, kad dēvėvė-
rugsjičio 23 d. kėgiokas. Taip atėvėdėvėle tėvėis, vėgiokas
pėvėdėle vėdėis. Lėkėvėle pėvė, pėvė, uėgiokas nūne vė-
vė, pėvėvėvėle pėvėvė Jėvėvėvėle; nūne ir uėgiokas apėvė.
(tuo tarpu „Gintėis kėvėle“ uėgiokas lėkėvėvėvėle, kad pėvė-
tė kėvėle, kad lėkėvėvėvė kėvėvė, pėvėvėvėle pėvė nūne, dē-
sėvėdėvė (2V apėvė), ir bėvėvėle dēkėvėvėle vėvėle, ir
pėvėvėvėle, sėvėlėvėis autėvėvėvėle, ir pėvėvėle, nēkėdė ne-
dēle vėvėvėvėle, nēkėvėvėle dēle... Jėvėvėvėle rēkėvėvėvėle,
įvėvėvėle nēgi tēvėvėvėle. Kėvė pėvėvėle kēp te, kē ten rēdė, kē
kēvėvėle spėvėvėle, ir te, kē nēkėvėle gėvėvėle, kē it tēvėle,
je pėvėvėle ir kēvėle pėvėvėle lēvėvėle, kēvėle nēvėle! Rēvėvėle
nēkėvėle ir kēvėle, kad, kēgi: Kėgiol sėvė dēvėvėvėvėle,
ir pėvė, bėvėvėle sėvėvėvėvėle, vėvėvėvėle sėvėvėvėle, ir
Dėvė, ir tēvė. Nē, lēvėvėvėle tēdė, kē Dėvė ir dēvėvėle,
tēvėle gėvėvėle pėvėvėvėle ir gėvėvėle dēvėvėvėle gėvėvėle
lėgi. O tai dēvėvėvėle, nēkėvėle ir vėvėle aplinkybės. Štai
Jėvėvėle pėvėvėvėle Jėvėvėvėvėle Lėkėvėle - Sėvėvėle.
Kėvė vėvėvėvėle Jėvėvėle Jėvėvėle nēvėvėle vėvėvėle,
dēvėvėle Lėkėvėle ir pėvėvėle Lėkėvėle gėvėle pėvėvėle, lē-
dėvėle vėvėvėle. Jėvėvėle vėvėvėle, šėvėvėvėle - vė

KGB sulaikyto 1987 09 27 Roberto Grigo laiško kalinčiam
Baliui Gajauskui apie 1987 m. rugsjičio 23 d. mitingą Vilniuje,
prie Adomo Mickevičiaus paminklo faksimile.
(LYA. Baudž. b. Nr. 09-2-008-87. T. 9, l. 208)

Pasipila *Istoriko pokalbyje* minimų asmenų tardymai: 1988 01 08 Petro Cidziko, vasario 4 d. Juliaus Sasnausko ir Jono Volungevičiaus, 1988 02 16 atvesdinami tardyti (iš tikrųjų KGB sulaikomi, kad negalėtų dalyvauti *Vasario 16-osios* minėjime) A. Terleckas, V. Bogušis ir N. Sadūnaitė. N. Sadūnaitės tardymą įrašė į juostą. Tardė po 10 ir daugiau valandų, tačiau nė vienas jiems nieko naujo nepasakė. Net ir pats A. Terleckas, nors to rašinio neatsisakė, bet naujos informacijos nepateikė. N. Sadūnaitė neatsakė nė į vieną klausimą.

Byloje yra 17 lapų Vytauto Bogušio pareiškimo LKP CK erakopija, kurioje atsiskleidžia jo persekiojimo istorija nuo dešimtosios klasės bei susidorojimo su Viktoru Petkumi priežastys: jis juos (be jo, Kęstutį Subačių, Vytautą Bidlauską, Dainių Šeputį, Julijų Sasnauską ir kitus mokinius) mokė nefalsifikuotos Lietuvos istorijos ir religijos.

KGB toliau tiria kitų pas P. Cidziką rastų dokumentų autorius ir nustato, kad daugiausia jų rašyti P. Cidziko, N. Sadūnaitės ir R. Grigo. Tai buvo dar 1988 m. kovo mėnesį.

Pasirodo *Kronikos* 74-asis ir 75-asis numeriai bei jų informacija perteikiama per Vakarų radijo stotis: apie naujus KGB siautėjimus – kratas, areštus, bauginimus, smurtą. Šioje paskutinėje *Kronikos* byloje vis daugiau medžiagos kaupiasi apie Robertą Grigą: čia įsegti jo atviri laišakai Širvintų rajono laikraščiui *Lenino vėliava*. Laiškuose minimas žinias KGB lygina su *Kronikos* numeriuose esančiomis žiniomis. KGB žiedas veržiasi...

1988 02 14 išėjusį naują *Kronikos* numerį (76) KGB 5-osios tarnybos viršininkas vėl siunčia J. Bakučioniui. Vėl surašomas jo apžiūros protokolas. *Vatikano* ir kitos Vakarų radijo stotys nuolat skelbia žinias iš *Kronikos*, o KGB renka šių pranešimų tekstus: kaupiama inkriminuojanti medžiaga. Lietuvos kompartijos rupore – *Tiesos* laikraštyje (net penkiuose numeriuose) – pasipila Arnoldo Čaikovskio šmeižtų serija prieš *Kroniką*. Tačiau KGB rengiamus antrankius ima traukyti galingos tautinio *Atgimimo* jėgos. 1986 m. gegužės – birželio mėnesiais KGB buvo uždėjęs areštus Antano Kelmelio ir Darnos Kelmelienės (Vilkaviškyje), Roberto Grigo, kun. Roko Puzono, Jono Sadūno (N. Sadūnaitės brolio), Algirdo Statkevi-

čiaus korespondencijai²²⁵. 1988 m. birželio pabaigoje jie panaikinami...

Šios bylos tyrimas buvo pratęstas ne kartą: paskutinį sykį – iki 1988 06 30. Tačiau 1988 06 21 nutariama iš šios baudžiamosios bylos išskirti kun. R. Puzono medžiagą tolesniam KGB tyrimui (iš viso 141 dokumentą). Tas pats daroma su P. Cidziko medžiaga, o R. Grigui ir J. Sadūnui adresuotus laiškus nutariama toliau sekti. Tolesniam KGB operatyviniam tyrimui (sekimui) išskiriama Roberto Grigo *Rekrūto atsiminimai* ir kita su juo susijusi medžiaga (iš viso 201 dokumentas bei kiti daiktai). Taip pat tolesniam KGB tyrimui išskiriama ir N. Sadūnaitės gaunamo rusų disidentų leidinio *Ekspres kronikos* 11, 12, 13, 14 numeriai (kuriuos KGB buvo sulaikę.) Tas pats 1988 06 24 atliekama su seselių O. Šarakauskaitės, O. Kavaliauskaitės, kun. A. Gražulio ir ses. B. Briliūtės medžiaga: ji išskiriama iš bylos ir pavedama toliau tirti KGB.

Praėjus dviem dienoms (1988 06 29) to paties LSSR prokuroro padėjėjo J. Bakučionio nutarimu ši byla nutraukiama *dėl aplinkybių pasikeitimo, ko pasekoje šis leidinys* [LKB Kronika] *neteko visuomenei pavojingos veiklos pobūdžio*²²⁶. Taigi D. Kelmelienei, G. ir V. Sakavičiams, ses. B. Briliūtei, A. Jakuntavičiūtei, P. Cidzikui ir kitiems byla nutraukta. Tačiau... nutarime toliau rašoma:

2. *Daiktinius įrodymus laikyti prie šios bylos.*

*Lietuvos TSR valstybės komitetui prašant šių bylų perduoti saugoti šiam komitetui*²²⁷.

Kaip matome, ši byla tarsi nutraukiama, tačiau pagrindinių įtariamųjų *Kronikos* leidėjų medžiaga išskiriama tolesniam KGB tyrimui ir visa byla perduodama saugoti patikimiausioms – KGB – rankoms. Jie vis dar tikėjo, kad reikės sugrįžti prie šių dokumentų. Ačiū Dievui, kad šiuos dokumentus jau teko vartyti ne jiems, o mums.

²²⁵ Korespondencijos areštas reiškė šių asmenų siunčiamos ir gaunamos korespondencijos sulaikymą pašto skyriuose ir jos perdavimą KGB.

²²⁶ LYA. Baudž. b. Nr. 09–2–008–87. T. 9, l. 329.

²²⁷ Ten pat.

Grįžtančio iš Vatikano kardinolo Vincento Sladkevičiaus sutiktuvės
Kauno geležinkelio stotyje. 1988 m.

Iš lagerio paleisto kun. A. Svarinsko palydėtuvės į užsienio tremtį
Vilniaus oro uoste. 1988 08 22. Antras kairėje – kun. R. Grigas,
pirmas dešinėje – kun. R. Puzonas

Iš tremties
grįžtančio kun.
S. Tamkevičiaus
sutiktuvės Vilniaus
geležinkelio stotyje.
1988 11 04

Iš tremties grįžusio kun. S. Tamkevičiaus rankose trispalvė.
Kairėje – kun. R. Puzonas, dešinėje – kun. J. Boruta ir
kun. J. K. Matulionis. 1988 11 04

Grįžusio kun. S. Tamkevičiaus sutiktuvės Kybartų bažnyčioje.
Priekyje – kun. J. K. Matulionis SJ

Didelio *LKB Kronikos*
leidybos talkininko, buvusio
politinio kalinio kun.
V. Vaičiūno pagerbimas
Panevėžyje. 1989 10 28

Ses. N. Sadūnaitė su buvusiū
disidentu, Rusijos Dūmos
deputatu šventiku Glebu
Jakuninu Vilniuje. 1992 m.

Pogrindžio spaustuvės „ab“ įkūrėjai Vytautas Andziulis
ir Juozas Bacevičius. 1992 m.

Ketvirtoji dalis

„LKB KRONIKOS“ LEIDĖJŲ ATSIMINIMAI

Arkivysk. SIGITAS TAMKEVIČIUS SJ

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika

Seniai nedavė ramybės mintis, jog reikia parašyti nors trumpus atsiminimus apie tai, kaip atsirado ir buvo leidžiama *LKB Kronika*: be manęs, jų niekas neparašys. Rašymą vis atidėliočiau, nes trūko laiko. Dabar laiko turiu, – saulei leidžiantis *Pan America* lėktuvas pakilo iš Kenedžio oro uosto ir Maskvoje nusileis tik rytoj per pietus...

Pradėjau mokytis Kauno kunigų seminarijoje dar Chruščiovo laikais, 1955 metais. Tik-

riausiai pasisekė, nes tuo laiku niekas manęs neverbavo būti šnipu, niekas nieko nereikalavo, ko neatlikęs būčiau turėjęs palikti seminariją. Trečiais metais buvau paimtas į sovietinę armiją ir sugrįžęs neradau to, ką buvau palikęs: buvo pasikeitę ne tik seminarijos vadovybė, bet ir jos dvasia. Vietoj kan. Kazimiero Žitkaus (*Vinco Stonio*) rektoriumi buvo kun. Alfonsas Lapė. Mane stebino kai kurie klierikai, kurie agitavo, jog nereikia melstis. Kai 1961 m. vasarą buvau iškvieistas į

Lazdijų rajono pasų poskyrį, o iš čia nuvežtas į KGB skyrių, kur saugumietis *Jonas* primygtinai įkalbinėjo „draugauti“, tada supratau, kas sujaukė seminarijos dvasią. Nors kruvinas stalinizmo laikotarpis tolo į praeitį, bet virš Tėvynės ir Bažnyčios rinkosi vis tirštesni debesys. „Neklystanti ir neklaidinanti“ kompartija mums planavo „šviesią ateitį“, kuriai trukdė tautiškumas ir religija. Religijų reikalų taryba uoliai vykdė partijos programą – naikinti tikėjimą. Buvo suvaržyta ne tik kunigų seminarijos veikla; pačius kunigus spygliuota įstatymų ir instrukcijų tvora buvo bandoma uždaryti klebonijose merdėti. Neklusniesiems grėsė bausmės – nuo uždraudimo eiti kunigo pareigas ligi kalėjimo kameros. Tikintiesiems trūko būtiniausių priemonių: katekizmų, maldaknygių, net rožančių. Tokiomis sąlygomis reikėjo apsispręsti, ko klausyti: Dievo ar žmogaus? Buvo žengti pirmieji pasipriešinimo žingsniai, kurie ir atvedė prie *Kronikos*.

Vienminčiai kunigai kartkartėmis rinkdavomės aptarti einamųjų reikalų ir pastoracijos klausimų. Viena iš didžiausių bėdų buvo neaiški ateitis: kasmet mirdavo kelios dešimtys kunigų, o seminarija savo vartus atverdavo vos penkiems klierikams, kiti likdavo už vartų. Sovietinės valdžios planas buvo aiškus: kuo greičiau iki minimumo sumažinti kunigų skaičių, dirbančius uždaryti klebonijose, o kai kuriuos net užverbuoti savo agentais. Tokiu būdu Bažnyčiai bus suduotas mirtinas smūgis: netekusi ganytojų ji pradės merdėti.

Ką daryti?

Šis klausimas nedavė ramybės visiems, kas gyveno Bažnyčios reikalais. 1968 m., bediskutuojant Bažnyčios problemas, kilo sumanymas pradėti reikalauti, kad būtų panaikintas priemimo į kunigų seminariją limitas, o apie Bažnyčios persekiojimą pabandyti informuoti laisvąjį pasaulį.

Telšių ir Vilkaviškio vyskupijose radosi pirmosios peticijos, kurios išgąsdino partiją ir saugumą: už tai vieni kunigai buvo išbarti, kitiems uždrausta eiti pareigas. Peržengti geležinę užkardą tuo metu buvo sunku, bet įmanoma. Pradėjome nuo to, kad šiek tiek informacijos rašomąja mašinėle parašėme ant

balto audeklo ir įsiuvinome į drabužių moters, važiavusios į JAV. Vėliau pasisekė užmegzti ryšį su Maskvos disidentais. Maskvoje studijavęs Arimantas Raškinis supažindino su Sergejumi Kovaliovu, tapusiu dideliu lietuvių draugu.

1969 m. man buvo atimta teisė eiti kunigo pareigas ir reikėjo kur nors įsidarbinti. Vasarą kartu su tokio pat likimo draugu kun. Juozu Zdebskiu dirbau Prienų melioracijoje. Į darbą priėmė ir globojo darbų vykdytojas inž. Jurgis Brilius. Jis padėdavo ištrūkti iš melioracijos ir dirbti bažnytinį darbą. Per tuos metus padidėjo pažinčių ratas, atsirado patyrimo dirbti pogrindžio sąlygomis. Tie metai buvo tikra Dievo malonė: jie davė tai, ko nebuvo davusi seminarija. Ne tik man, bet ir kitiems tapo aišku, kad sovietinis registracijos pažymėjimas, kurio turėjimas suteikdavo teisę viešai atlikti kunigo pareigas, nėra išganymas. Svarbiausia, kaip anuomet sakė tremtinys vysk. Vincentas Sladkevičius, turėti *Dievo registracijos pažymėjimą*.

Simne

Paskyrimas į Simną vikaru buvo kita Dievo malonė: turėjau gerą kleboną kun. Juozą Matulevičių ir pakankamai daug laisvo laiko. Kunigų būreliuose pradėjome svarstyti spaudos klausimą: buvo labai reikalingas leidinys, kuris žadintų tautinį, o ypač religinį sąmoningumą, atspindėtų katalikų gyvenimo problemas ir bėdas. Mintį dėl leidinio reikalingumo palaikė dauguma uoliųjų kunigų, ypač kun. Juozas Zdebskis. Tuo metu už religinį vaikų mokymą buvo nuteisti kun. Antanas Šeškevičius SJ, kun. Juozas Zdebskis ir kun. Prosperas Bubnys MIC.

Petro Plumpos padedamas parengiau pirmąjį leidinio numerį. Jam parinkome *Vivos voco* (*Gyvuosius šaukiu*) vardą. Norėjome, kad leidinį palaimintų Bažnyčia, todėl nuvykau pas tremtinį vysk. V. Sladkevičių ir parodžiau parengtą medžiagą. Pas vyskupą ant stalo gulėjo lenkiškas laikraštis *Kronika*, o Maskvoje buvo labai populiarūs *Einamųjų įvykių kronika*. Pavartė, pamastė, pagyrė sumanymą leisti kad ir kuklų leidinuką ir pasiūlė *Kronikos* vardą. Vyskupas samprotavo: *Ar nebūtų gerai, jei leidinys aprašytų kokį nors įvykį ir būtų pridėtas trumpas komentaras? Ar ne toks leidinys mums būtų reikalingiausias?*

Kardinolas
Vincentas Sladkevičius MIC

Gera idėja liko tik pritarti; taip vėliau tapęs mūsų kardinolu Vincentas Sladkevičius pasidarė *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* krikštatėviu. Gavęs palaiminimą su parengtu leidiniu nuvykau pas t. Joną Danylą SJ, nes tokiam svarbiam žingsniui reikėjo gauti savo tiesioginio vyresniojo (tuo metu jis ėjo Lietuvos *Jėzuitų* provincijolo pareigas) leidimą. Provincijolas suabejojo, ar pavyks surinkti medžiagos, bet sumanymui pritarė.

Pirmąjį numerį taisė ir savo ranka perrašė Petras Plumpa. Dalį straipsnių perrašė *Šventosios Šeimos kongregacijos* ses. Genovaitė Navickaitė, o likusią dalį užbaigiau aš ir subrošiūravęs išdalijau pažįstamiems. Taip 1972 m. kovo mėnesio pirmojoje pusėje Simno klebonijos mažame kambarėlyje šviesą išvydo *LKB Kronikos* 1 numeris. Pravieniškių lageryje kalinčio kun. Juozo Zdebskio atminimui parašiau datą: *kovo 19-oji*. Petras Plumpa pažadėjo padauginti apie 100 egzempliorių kiekvieno *Kronikos* numerio. Šiam darbui jis turėjo praktikos.

Informacijos rinkimas

Pradėjęs leisti *Kroniką*, nesvarsčiau, koku periodišku ji eis, – kai susirinks pakankamai straipsnių, tada ir išleisime numerį. Iš tikrųjų surinkti medžiagą pasirodė gana sunku, – negi paskelbsi *Tiesoje*, kad pagrindžio leidiniui reikia aprašymų apie sovietinės valdžios nusikaltimus, žmogaus teisių pažeidimus?.. Laimei, turėjau didelį būrį kunigų, seselių ir pasauliečių, kuriais galėjau pasitikėti, kad neišduos, mokės tylėti. Jų teisumas, sąžiningumas ir noras padėti buvo garantuotas: jiems visiems be galo rūpėjo Bažnyčios reikalai, gal trūko tik patirties.

Ne visi lengvai pasakodavo ar rašydavo apie savo vargus, ypač jei žinodavo, jog pasakojimas pateks į *Kroniką*. Dažnai net labai geri žmonės buvo linkę likti nežinomi, – nesinorėjo atkreipti į save KGB dėmesio, gal net būti tardomam. Tačiau buvo kunigų ir pasauliečių, kurie labai drąsiai duodavo turimą medžiagą. Vienas iš tokių buvo kun. Bronius Laurinavičius.

Iš pradžių ne visi suprato, kam reikia registruoti ir skelbti persekiojimo faktus. *Ir taip visi žino, ką daro sovietinė valdžia!* – teisindavosi tie, kurie nenorėjo aprašyti vieno ar kito įvykio. O mes norėjome pateikti kuo daugiau drąsaus pasipriešinimo faktų, kad iš jų daugelis galėtų pasimokyti. Tokie aprašymai *Kronikoje* ypač padėdavo nugalėti baimę ir ryžtis prieštintis blogiui.

Slėpimas

Dalis gaunamų rašinių buvo perrašomi rašomąja mašinėle; gudresnieji atsiųsdavo ketvirtąjį ar penktąjį egzempliorių. Vis dėlto dauguma informacijos būdavo parašyta ranka. Grėسė didelis pavojus, kad kratos metu gali būti paimti rankraščiai ir KGB nesunkiai nustatys autorius. Taigi vienas iš didžiausių rūpesčių buvo gerai paslėpti rankraščius ir kuo greičiau perrašyti mašinėle. Savo kambarėlyje dešimtis kartų viską peržiūrėjau, permaščiau visas galimybes, bet neradau, kur slėpti. Net geriesiems klebonijos gyventojams nedrįsau pasakoti apie savo rūpesčius ir uždėti jiems naštos. Gal ir be reikalo? Nešioti ir slėpti pas kitus žmones buvo nepatogu ir gana rizikinga, – bent iš pradžių šios minties atsisakiau. Rūpesčio genamasėjau į bažnyčią – čia vaikščiojau, landžiojau po palėpes ir ieškojau, ieškojau... Slėptuvė turėjo būti ir saugi, ir lengvai prieinama. Taigi kelerius metus Simno bažnyčioje Viešpats saugojo daugelį rankraščių. Gautą straipsnelį ar žinutę tuojau įvyniodavau ir kišdavau į pačią saugiausią (kaip man atrodėdavo) vietą. Po kurio laiko ateidavo mintis, kad toji slėptuvė nesaugi, ir ieškodavau naujos vietos, kur nesugrauztų žiurkės ir nesurastų pikti žmonės.

Ant stalo stovinti rašomoji mašinėlė buvo tarsi uždelstinio veikimo bomba: kiekvienu metu ją galėjo paimti ir patikrinti.

Simno bažnyčia (Alytaus r.)

Kur paslėpti, kad per du mėnesius, kol bus renkamos žinutės, ji nekeltų grėsmės? Ji didelė ir į kokį nors plyšį neįkiši. Kilo idėja rašomajai mašinėlei gauti raides su svirtelėmis ir vieną raidyną naudoti *Kronikai*, o kitą – oficialiems raštams, nors ir KGB jie būtų skirti. Maskvoje Puškino gatvėje esančioje krautuvėje pasisekė nusipirkti net keletą svirtelių komplektų; rusišką raidyną pakeitėme į lietuvišką, ir pavojinga mašinėlė ant stalo būdavo tik tas dienas, kol buvo redaguojamas numeris. Paskui per 20 minučių padarydavau „operaciją“, ir ant stalo likdavo visiškai saugumui nenusikaltęs daiktas. Šią operaciją lengvai išmoko ir mano bendradarbiai. Išimtasis raidynas tilpdavo saujoje ir įsikišus į kišenę buvo galima jį bet kur išsinešti ir lengvai paslėpti.

Kad liktų dar mažiau įkalčių, kartkartėmis keisdavau ir pavojingąjį šriftą. Reikėdavo dalį raidžių su lituokliu arba replėmis pakoreguoti, pakeisti bent kai kurių raidžių mušimo poziciją. Vėliau, jau tardymo metu, galutinai įsitikinau, kad šios operacijos tobulai klaidino ekspertus nustatant rašomąją mašinėlę „nusikaltėlę“.

Rašomoji mašinėlė ir
keičiamo raidyno
komplektas

Pirmieji bendradarbiai

Pradėjus redaguoti *Kroniką*, reikėjo ieškoti bendradarbių; nepasitikėjau ir savo literatūriniais gebėjimais. Dar dirbdamas Vilkaviškyje, buvau susipažinęs su savo klebono kun. Konstantino Ambraso broliu – lituanistu Kazimieru Ambrašu. Dabar susiradau aš jį Leipalingyje pas brolių kunigą ir pasisakiau savo rūpestį. Mano džiaugsmui, Kazimieras nesvyruodamas sutiko padėti. Iš anksto susitardavome, kada jis atvyks pas brolių; parengęs numerį kišdavau į užantį ir važiuodavau į Leipalingį. Jo broliui kunigui nieko nesakydavau, kad be reikalo nesisielotų, o po kelių dienų vėl nuvykdavau ir ištaisytą, išbrauktą tekstą parsiveždavau į Simną. Padaręs rašomajai mašinėlei operaciją – pakeitęs raidyną – per kelias dienas numerį perrašydavau. Kazimieras visus pataisymus darydavo ranka, todėl rizika buvo labai didelė: kiekvienu metu bevežant ir perrašant saugumas galėjo paimti rankraščius ir nesunkiai nustatyti pagalbininką. Manau, kad šitai suprato ir Kazimieras, bet dirbo ir baimės nerodė. Mačiau tik didelį norą padėti. Žinoma, ilgai taip tęstis negalėjo, juo labiau po to, kai saugumas pradėjo masiškai daryti kratas ir užvedė bylą Nr. 345.

Darbas su *Kronika* labai palengvėjo, kai į talką atėjo seselė Elena Šuliuskaitė. Per ilgus metus ant jos pečių gulė didžioji darbo našta. Žinojau, koks pavojus jai grėsė; suprato ir jinai, bet pasitikėjome Dievu ir dirbome.

Lietuvos draugai

Suredaguoti *Kronikos* numerį buvo tik pusė darbo, – visi, su kuo tariausi, suprato, kad *Kronika* tik tada atliks savo uždavinį, jeigu jos informacija pasklis ne tik Lietuvoje, bet ir laisvajame pasaulyje. Tuo laiku neturėjome galimybės dideliu tiražu padauginti ir paskleisti pagrindžio leidinį, nes lengviausiai prieinamos buvo tik rašomosios mašinėlės; kitokios dauginimo priemonės buvo griežtai kontroliuojamos. Per didelį vargą Vytautas Vaičiūnas iš dalių sulipdė kopijavimo aparatą *ERA*, kuriuo buvo galima, rizikuojant laisve, padauginti kelis šimtus egzempliorių ir paskleisti po Lietuvą.

Iškilo didžiausias uždavinys: kaip *Kronikai* pasiekti Vakarus? Tuo metu, kai pradėjo eiti *Kronika*, turistų iš Vakarų atvažiuodavo labai mažai ir tie patys negalėdavo pasukti iš nustatyto maršruto, juo labiau – atvykti iš Vilniaus į provinciją. Be to, per kratą muitinėje visada galėjo būti surasti vežami rašiniai.

Dėmesys vėl nukrypo į Maskvą. Atnaujinome ryšį su Sergejumi Kovaliovu ir susitarėme, kad jam nuvešime naują *Kronikos* numerį. O iš čia maskviškiai Lietuvos draugai padėdavo persiųsti numerį į Vakarus. Kartais laukdavome labai ilgai, kol pagaliau radijo stotis *Laisvė* ar *Vatikano radijas* pranešdavo, kad Vakaruose gautas naujas *Kronikos* numeris. Tada būdavo daug džiaugsmo. Vėliau susiorientavome, kad į Maskvą reikia vežti ne vieną, o du egzempliorius: vienas buvo reikalingas *Einamųjų įvykių kronikai*, kurios redaktoriai jiems tinkamą medžiagą išsiversdavo į rusų kalbą ir įdėdavo į savo leidinį, o kitą egzempliorių tuoj pat galėdavo perduoti Vakarų korespondentams.

Su dideliu dėkingumu ir pagarba menu Lietuvos draugus Maskvoje: ramus *Sergejus Kovaliovas*, visada besišypsantis *Aleksandras Lavutas*, labai dalykiška *Tatjana Velikanova*, energija kunkuliuojantis dvasininkas *Glebas Jakuninas* ir kt. Mus visus, labai skirtingų tautybių, religijų ir luomų žmones, siejo bendras uždavinys – informuoti pasaulį, kaip Sovietų Sąjungoje yra pažeidžiamos žmonių teisės. Mes buvome įsitikinę, kad ši informacija yra pats svarbiausias ginklas kovojant prieš totalitarinės sistemos nešamą vergovę.

Kelionės į Maskvą buvo labai pavojingos: bet kur galėjai patekti į KGB objektyvą ir būti sulaikytas. Todėl naudotis lėktuvu po to, kai pradėjo reikalauti paso, buvo tiesiog neprotinga. Sėsti į Maskvos traukinį Kaune ar Vilniuje buvo taip pat rizikinga, nes geležinkelio stotys turėjo būti labiausiai sekamos. Buvo viena išeitis: įsėsti į Maskvos traukinį ne Lietuvoje.

Dažniausiai kelionės į Maskvą buvo labai romantiškos. Kas nors iš draugų, pavyzdžiui, kun. Alfonsas Svarinskas pavėžėdavo kur nors į Baltarusiją, o tenai ant kelio „pabalsuodavau“ ir pirma pasitaikiusi mašina nuveždavo į Minską. Čia nusipirkdavau bilietą, apie 20 val. sėsdavau į traukinį ir anksčiau rytą jau būdavau Maskvoje. Važiuoti tokiu maršrutu, atrodo, gana saugu. Gyvendamas Kybartuose, bilieto pirkti važiuodavau į Černiachovską.

Dažnai tekdavo važiuoti vienam, o kai kada turėdavau ir palydovą, kuris, saugodamas mane, pavojingą medžiagą veždavosi su savimi. Teatlygina Viešpats anuomet rizikavusiems savo laisve (ses. Nijolei Sadūnaitei, ses. Bronei Vazgelevičiūtei ir kt.), kad tik būtų išsaugota *Kronika*.

Atvažiavus į Maskvą eiti į kurio nors disidentų butą buvo labai rizikinga, todėl visada susitardavome, kur kitą kartą susitikime, – maskviečiai duodavo kokį nors adresą ir sutardavome tikslią datą ir susitikimo laiką. Stebėjausi jų atsakingumu, – per ilgą laiką nebuvo nė vieno atvejo, kad sutartą dieną būtų neatvykę (nebent retkarčiais dėl svarbios priežasties truputį pavėluodavo). Iš mūsų paimdavo *Kroniką*, vėliau ir *Aušrą*, o parvežti duodavo *Einamųjų įvykių kroniką* ir dažnai dar ką nors iš tuometinio „samizdato“, pavyzdžiui, *Gulago salyną* ir kt. Apšiekė spauda, aptarę paskutinius įvykius, išsiskirstydavome: jie grįždavo į darbą, o aš laukdavau traukinio į Vilnių.

Kam siųsti?

Iš pradžių net nebuvo aišku, kam adresuoti *Kroniką* Vakaruose. Žinojau tiek, kad yra katalikiškas dienraštis *Draugas*, todėl, susiradęs jo redakcijos adresą, užrašydavau ant perduodamo numerio viršelio ir siųsdavau į kelionę. Mes buvome įsitikinę, kad visiškai nesvarbu, kam pasiųsti, svarbu, kad patektų

ne į komunistų rankas. Vėliau Vilniuje susipažinau su Rože Šomkaite iš JAV, kuri papasakojo apie Niujorke veikiančią *Lietuvių Katalikų Religinę Šalpa*, apie jos direktorių kun. Kazimierą Pugevičių ir apie jų pastangas padėti Lietuvai. Nuo tada rašydavau kitą adresą. Šiandien atrodo, kad Viešpats pasiūsdavo reikiamų žmonių, kai jie labiausiai buvo reikalingi. Tokie buvo R. Šomkaitė, kun. K. Pugevičius, vėliau Putnamo seselės vienuolės ir kiti.

KGB neabejotinai jautė, kokiais keliais savilaida pasiekia Vakarus, ir bandė juos užblokuoti. Vienas po kito buvo suiminėjami aktyviausi disidentai: S. Kovaliovas, T. Velikanova, A. Lavutas, G. Jakuninas ir kt. Juo toliau, juo *Kronikos* kelias per Maskvą darėsi sunkesnis. Tačiau tuo metu vis dažniau pradėjo atvykti turistų iš JAV. Lengviausia būtų buvę įduoti *Kronikos* numerį kuriam nors svečiui iš Vakarų, kad jį persiųstų nurodytu adresu, bet numeris muitinėje galėjo ne tik žūti, bet ir pačiam svečiui pridaryti aibes nemalonumų. Ką daryti?

Tarnaudamas sovietinėje armijoje daug fotografuodavau, todėl nutariau, kad reikia daryti mikrofilmus ir juos slėpti į kokį nors suvenyrą, kurį galima įduoti svečiui iš Vakarų. Ilgą laiką šis metodas tarnavo labai sėkmingai. Vos parengtą *Kronikos* numerį nufotografuodavau; visas numeris tilpdavo į labai mažą ritinėlį, kurį paslėpti būdavo nesunku. Dabar reikėdavo tik melstis ir laukti pirmo svečio iš Vakarų, kuris turėtų noro ir pakankamai drąsos šiek tiek rizikuoti. Gal laimingas atsitiktinumas, bet iš daugelio atvejų tik vieną kartą svečias atsisakė paimti mikrofilmą ir, kad man nebyrėtų ašaros, padovanėjo pakelį cigarečių... Dabar suprantu, kad negalima iš kiekvieno reikalauti daugiau, negu jis pajėgia. Stebiuosi, kaip labai atvažiavusieji mylėjo Lietuvą, jeigu po trumpo paaiškinimo tuojau pat pasakydavo: *Gerai, paimsiu!*

Viešėdamas JAV, aplankiau *Katalikų Religinę Šalpa* ir apžiūrėjau *Kronikos* numerius bei mikrofilmus, kurie atkeliavo iš Lietuvos. Ne viską radau, kas buvo siūsta; kai kas žuvo Maskvoje kratų metu, kai kas pakelyje. Tačiau mane labai nudžiugino, kad radau ne vieną *Kronikos* numerį, kurį buvo

KAŽKAS pasiuntęs į Vakarus. Ačiū Dievui, kad tuo sunkiu metu daug kam rūpėjo Bažnyčios ir Tėvynės reikalai.

Kronika KGB rankose

1973 m. birželio 23 d. KGB kratos metu pas ses. Jadvygą Stanelytę rado pirmąjį *LKB Kronikos* numerį, o liepos 5 d. pradėjo baudžiamąją bylą Nr. 345. Metus su viršum sekė visus įtartinus asmenis ir 1973 m. lapkričio 20 d. padarė daugybę kratų. Didžiausias nuostolis buvo Petro Plumpos suėmimas. Talentingas, darbštus, bebaimis, – tokių darbininkų reta. KGB triumfavo: *Kronika* sunaikinta, tačiau gruodžio 12 d. pasirodė 8-asis numeris, kuriame buvo plati informacija apie kratas ir suėmimus.

Leidžiant *Kroniką* buvo visko – romantikos ir skaudžių išgyvenimų. Artimų žmonių suėmimai visada būdavo be galo skaudūs. Labai artimi, reikalingi žmonės, mano įtraukti į pavojingą darbą! Kaip koks sunkus akmuo užvirsdavo ant krūtinės, kurį tekdavo nešioti ilgai.

Virgilijus Jaugelis pats pasišovė rotatoriumi padauginti 6-ąjį numerį, ir kratos metu buvo rastos vaškuotės; teisė jį kartu su Petru Plumpa. Tokių idealistų kaip *Virgutis* (šitaip mes jį vadinavome) visada reta. Dėl Dievo, Tėvynės jis galėjo eiti ne tik į lagerį, bet ir į ugnį. Kalinimas jam buvo labai sunkus, nes sunkiai sirgo, o kai sugrįžo, buvo nepanašus į save, – *Kronikai* jis labai daug paaukojo.

Nijolė Sadūnaitė jau žinojo kelius į Maskvą, galėjo daug talkinti ne tik platinant *Kroniką*, bet ir redaguojant, deja, ir ją areštavo – ilga 6-erių metų bausmė.

Juozas Gražys, Vladas Lapienis, Povilas Buzas, Anastazas Janulis, vienuolės *Ona Vitkauskaitė, Genovaitė Navickaitė, Ona Pranckūnaitė, Nijolė Sadūnaitė, Bernadeta Mališkaitė, Ona Kavaliauskaitė, Birutė Briliūtė* – visi jie buvo idealistai, visiems rūpėjo bent kuo patarnauti Bažnyčiai ir Tėvynei. Kai buvau suimtas 1983 m., vienas saugumietis – kpt. Rainys pavadino mane *laimingu avantiūristu* ir paprašytas paaiškino: *Mokėjai pasirinkti gerus bendradarbius*. Iš tikrųjų ir pasirinktieji, ir patys pasisiūlę į talką buvo šaunūs darbininkai, taurios asmenybės.

Labai gaila buvo areštuotų Sergejaus Kovaliovo, Aleksandro Lavuto, su kuriais teko ilgai bendrauti: visada ateidavo į susitikimą su pilnais portfeliais savilaidos leidinių, visada dalykiški ir mieli žmonės.

Areštuotieji Petras Plumpa, Povilas Petronis, Virgilijus Jaugelis ir Jonas Stašaitis dar buvo tardomi Vilniaus saugume, kai KGB objektyvas nukrypo į Simną. 1974 m. kovo 14 d. anksti rytą po šv. Mišių parsinešiau du *Kronikos* numerius ir po pusryčių rengiausi važiuoti į Kauną. Prisistatė KGB kapitonas Pilelis su trimis saugumiečiais ir nuodugniai iškrėtė mano kambarį ir garažą. Be dviejų *Kronikos* numerių, jie nieko sau įdomesnio nerado. Kratos metu pamatę mokinio ranka parašytą lapelį, sušuko: *Tikriausiai tai naujausia medžiaga „Kronikai“?* Supratau, kas jiems labiausiai rūpėjo ir kad reikia būti dar atsargesniam.

1974 m. balandžio 9 d. buvo suimtas Virgilijus Jaugelis. Po savaitės gavau ir aš kvietimą tardymui į Vilniaus KGB. Nejaučiau didelio pavojaus, tačiau iš KGB niekada nieko gero nesitikėk. Pavedžiau viską Viešpačiui ir nuvažiauvau. Pirmas tardymas nebuvo sunkus. Klausinėjo, ką žinau apie *Kroniką*, iš kur esu gavęs kratos metu rastus šio leidinio du numerius; rūpėjo kapitonui Pileliui ir pagrindžio kunigų seminarija. Liko labai nepatenkintas, kai nieko naudingo sau nesužinojo.

1974 m. gruodis pagrindininkams buvo labai sunkus; beveik visą mėnesį vyko Petro Plumpos, Povilo Petronio, Virgilijaus Jaugelio ir Jono Stašaičio teismas, ypač sunkų kryžių uždėjęs pirmajam *Kronikos* darbininkui Petrui Plumpai. Aštuonerių metų auka buvo sudėta už Bažnyčios ir Tautos ateitį. Galbūt partija ir čekistai šiuo parodomuoju teismu planavo įvartyti daug baimės išdrįsusiems kalbėti tiesą, tačiau efektas buvo atvirkščias: represijos ugdė ryžtą kovoti.

Vos pasibaigė šis teismas, gruodžio 27 d. buvo suimtas didelis lietuvių bičiulis Sergejus Kovaliovas (po SSRS griūties buvęs Rusijos Valstybės Dūmos deputatas). Jis buvo vienas iš pirmųjų, su kuriuo užmezgėme kontaktus ir kuris ilgą laiką tikrai nesavanaudiškai padėjo Lietuvai. Beveik metus vyko jo tardymas Vilniaus KGB būstinėje, o po to – dešimties metų katorga Permės lageriuose ir Sibiro tremtyje.

Didelis pavojus

1974 m. rugpjūčio 27 d. už *Kronikos* dauginimą buvo suimta ses. Nijolė Sadūnaitė. Iš KGB požemių neprisiskverbė nė trupučio informacijos, kaip vyksta tardymas. Gana netikėtai 1975 m. vasario 11 d. gavau kvietimą tardymui į Vilniaus KGB. Dvi dienas tardė kpt. Pilelis, ir viskas sukosi apie Nijolę. Būtinai norėjo išgauti prisipažinimą, kad aš jai davęs perrašyti *Kronikos* numerį. Kaltino *Kronikos* leidimu. Jam į pagalbą ateidavo tardymo poskyrio viršininkas kpt. Rimkus. Būtinai norėjo, kad prisipažinčiau bent davęs paskaityti *Kroniką*: tik mano prisipažinimo reikia, ir Nijolė būsianti laisva. Nesulaukę prisipažinimo, saugumiečiai labai nusivylė, o pplk. Kolgovas niekino, vadindamas bailiu ir beširdžiu, kuris moka nekal tą žmogų įklampinti, o pats stengiasi išsisukti nuo atsakomybės. *Šitas bailys laikosi principo: kerti mišką, skiedros lekia*, – perpykęs kalbėjo saugumo veteranas.

1974 m. rugšėjo mėn. Lietuvoje pasirodė anoniminis laiškas, pasirašytas *Vilkaviškio vyskupijos kunigų grupės* vardu. Jis buvo išsiuntinėtas visų vyskupijų ordinarams ir smarkiai peikė kunigus, kurie neklauso sovietinės valdžios: jie buvo kaltinami kunigų vienybės ardymu ir noru pagarsėti užsienyje. Vyskupas Labukas agituojamas, kad nuvykęs į Vatikaną pasmerktų *kovo-tojus, kurie nori istorijos ratą pasukti atgal*. Labai aiškiai buvo matyti, kas šio laiško autorius. Leidžiant *Kroniką* tokie anonimai gana dažnai bandė formuoti nuotaikas prieš nepalankius valdžiai kunigus ir pačią *Kroniką*: nepajėgiant jos fiziškai likviduoti, mėginta šitokiais metodais ją nutildyti.

Deja, ji nenutilo. 1975 m. balandžio mėn. penki Vilkaviškio vyskupijos kunigai parašė protesto pareiškimą dėl nuteistųjų už pagrindžio spaudą. Akademikas Andrejus Sacharovas perskaitė jį užsienio korespondentams, bet nepasakė pasirašiusių jų pavardžių. Tačiau vienos kratos metu pareiškimą saugumas surado ir atsiuntė į Vilnių, kad būtų nustatyta, ar tikrai jis buvo mūsų pasirašytas (o galbūt norėjo, kad savo parašų išsigintume). Šį kartą drąsos teikė tik ką pasibaigusi *Helsinkio konferencija* ir čia pasirašytasis *Baigiamasis aktas*. Iškviestas į saugumą trumpai paaiškinau, kad pasirašiau. Maniau, kad

šitas pareiškimas saugumui buvo dar vienas mano kontaktų su Maskvos disidentais įrodymas.

Kybartuose

Praslinkus dviem mėnesiams, religijų reikalų įgaliotinis papiepė vysk. Juozapui Labukui mane iš Simno kur nors perkelti, kad turėčiau daugiau darbo, nes antraip aš būsiąs suimtas. Simne spalio 15 d. buvo baigtas 19-asis *Kronikos* numeris, kai gavau paskyrimą eiti klebono pareigas Kybartuose. Viskas buvo be galo keista, nes iki šiol tokios praktikos nebuvo, kad neklusnus kunigas būtų skiriamas į didesnę parapiją. Nejučiomis skverbėsi mintis, kad galbūt perkeliama tik dėl to, kad naujoje vietoje būtų lengviau suimti... Koks bus *Kronikos* likimas naujoje vietoje? Atsakymo neturėjau. Vienintelis žmogus, kuris jau turėjo patirties redaguoti *Kroniką*, – buvo ses. Elena Šuliauskaitė. Žinojau, kad bendraminčiai kunigai padės rinkti žinias ir pasirūpins tolesniu *Kronikos* likimu.

Kai kurie kunigai duodavo gerų patarimų, tik sunku būdavo juos įvykdyti. Vienas iš patarimų buvo – suformuoti Lietuvoje kokias tris keturias *Kronikos* redakcijas, kurios pasikeisdamos ją leistų. Iš tikrųjų dažnai būdavo momentų, kai norėjosi bent keletą mėnesių ramiai pagyventi, nejaučiant virš galvos pakibusio pavojaus, ypač tada, kai Kybartuose pasirodydavo saugumo mašinos, kurios kurį laiką lydėdavo visur, net pas ligonį, o paskui nežinia kodėl pradingdavo. Šio gero patarimo taip ir nepasisekė realizuoti; viena iš priežasčių – artimiausieji mano draugai turėjo savo svarbių darbų, o sudaryti naują korespondentų tinklą, sukurti leidybai reikalingas sąlygas buvo labai sunku. (O gal reikėjo daugiau šiuo reikalu pasirūpinti, tada po to, kai buvau suimtas, kitiems būtų kilę mažiau sunkumų leidžiant *Kroniką*...)

Atvykus į Kybartus, redagavimo sąlygos buvo labai nepalankios. Pusmetį turėjau gyventi nuomojamame kambarėlyje, nes klebonija buvo užimta; be to, buvo labai daug darbo. Kaupti medžiagą problemų nebuvo, o atėjus laikui išleisti numerį atvykdavo E. Šuliauskaitė, atrinkdavome medžiagą, aptardavome visą numerį ir tada su visais būsimo numerio straips-

niais pavėžindavau ją į Simną, kur nuošaliame name buvome susitarę su geromis jo gyventojomis Julija Juškauskaite ir Eugėnija Dainauskaite, kad leis kurį laiką pagyventi. Čia būdavo galutinai perrašomas numeris ir išspausdinama bent 20 egzempliorių. Perrašant naują numerį labai mielai talkino *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* ses. Monika Gavėnaitė. Dalį tiražo į Kybartus man atveždavo iš Simno namo šeimininkė Julija Juškauskaitė, o keletą egzempliorių pasiimdavo perrašinėtojos, kad toliau būtų galima dauginti. Stebėjau Julijos drąsą ir pasišventimu: ištisomis savaitėmis budėdavo, kad kas nors netikėtai neužimtų, savaitėmis turėjo pakelti didelę įtampą, bet niekada nesiskundė ir mielai talkino. Ačiū Dievui už šitokius žmones.

Talkininkai

Vos pradėjęs leisti *Kroniką*, susipažinau su vilniečiu Vladu Lapieniu, kuris neraginamas tapo vienu iš pačių uoliausių *Kronikos* rėmėjų ir platintojų. Jis turėjo keletą pažįstamų mašininkių, kurios padaugindavo jo atneštus leidinius; be to, jis pristatydavo informacijos naujiems numeriams. Žavėjo Vladas mane ne tik savo uolia talka, bet ir savo dvasiniu gyvenimu, kurio jam galėjo pavydėti ne vienas kunigas. Mano dideliame skausmui, 1976 m. spalio 19 d. jis buvo suimtas kartu su Jonu Kastyčiu Matulioniu. Kiek vėliau buvo suimta taip pat labai pasiaukojamai dauginusi *Kroniką* ir kitokią religinę literatūrą Šv. Šeimos kongregacijos ses. Ona Pranckūnaitė. Po kiekvieno arešto vis dažniau ateidavo mintis, kad geriau būtų, jei areštuotų mane. Ramiai galvodamas, rodos, suvoki, kad kovoje aukos yra neišvengiamos, bet vieną po kito palydėti gerus žmones kančiai yra kur kas sunkiau, negu pačiam prisiimti jų likimą.

Aušra

LKB Kronikos turinys ne kartą keitėsi. Iš pradžių atrodė bus protingiausia registruoti tik faktus, atskleidžiančius grynai Bažnyčios ir tikinčiųjų persekiojimą. Šiai minčiai pritarrė beveik visi, kurie žinojo apie *Kronikos* leidimą. Tačiau nebuvo

jokio kito leidinio, kuris žadintų tautos sąmoningumą ir registruotų prievartinio nutautinimo faktus. *Kronikai* buvo daroma priekaištų, kad jai rūpi tik Bažnyčios interesai. Nors buvo akivaizdu, kad ginant tikėjimą yra ginama ir tauta, vis dėlto norėjosi užfiksuoti visa, kas vyko pavergtame krašte. Todėl *Kronikoje* pamažu pradėjo rodytis ir kitų faktų, liudijančių apie žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje įvairiose gyvenimo sferose.

Vieno bendraminčių vilkaviškiečių kunigų susirinkimo metu kun. Pranciškus Račiūnas MIC pasiūlė atnaujinti *Aušros* leidimą. Visi šiai minčiai pritarė, reikėjo tik kam nors ją realizuoti. Įžangą parašė pats kun. P. Račiūnas, o pirmuosius žingsnius žengti reikėjo padėti *Kronikos* redakcijai. Turbūt po kokių šešių numerių pasiūliau leidinį redaguoti kun. Lionginui Kunevičiui ir jis mielai sutiko. Dievui laiminant *Aušra* neįkliuvo saugumui iki pat Atgimimo.

TTG katalikų komitetas

1978 m. vasarą mane Kybartuose aplankė stačiatikių dvasininkas Glebas Jakuninas su dviem draugais. Jie papasakojo, kad Maskvoje yra įkūrę *Kriščioniškąjį komitetą tikinčiųjų teisėms ginti* ir pasiūlė prie jų prisidėti. Su šia idėja supažindinau kun. Alfonsą Svarinską ir kun. Juozą Zdebskį. Abu mielai sutiko. Vėliau prie mūsų sutiko prisidėti telšiškiai kunigai Vincetas Vėlavičius ir Jonas Kauneckas. Reikėjo surasti teisingą sprendimą sau: būti kuriamojo *Komiteto* nariu ar ne? Jo egzistavimas tuo metu buvo labai reikalingas, tačiau dar labiau bus atkreiptas KGB dėmesys. Jei neprisidėsiu prie *Komiteto*, ar nepagalvos saugumiečiai: kodėl likau nuošalyje? Ką aš dirbu? Maščiau, meldžiausi, tariausi ir vis dėlto apsisprendžiau ištraukti į *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto* veiklą. Medžiagos rinkimas *Kronikai* dar labiau palengvėjo; visi supratome, kad žengtas žingsnis visais atžvilgiais buvo teisingas, nors ir rizikingas.

Parašėme ir išplatinome 20 *Katalikų komiteto* dokumentų ir negavome nė vieno atsakymo, – tarsi į šulinį įkrisdavo mūsų pagalbos šauksmas. Tik po penkerių metų pamačiau, kad visus tuos dokumentus KGB kruopščiai rinko, – buvo net labai susirūpinę,

kad neturėjo dokumento Nr. 46 (šio numerio išvis nebuvo. – *Red.*). Sovietinei valdžiai ypač užkliuvo dokumentas Nr. 18 – *Dėl vaikų teisių pažeidimų Lietuvoje* ir dokumentas Nr. 5 – *Dėl religinių susivienijimų nuostatų*, kuriam pritarė 520 kunigų ir 2 ištremtieji vyskupai. Dėl turinio dar būtų galėję kentėti, bet KGB toleruoti negalėjo, kad dokumentai pasiekdavo Vakarų.

1979 m. rugpjūčio 29 d. buvau iškviestas į Respublikos prokuratūrą ir prokuroras perskaitė oficialų įspėjimą, kad jei ir toliau tęsiu antivalstybinę veiklą, man gresia bausmė pagal BK 68 str. Po respublikos prokuroro įspėjimo mane į savo kabinetą nusivedė prokuroras Bakučionis, kuruojantis saugumo vedamas bylas, ir pradėjo aiškinti, kad *LKB Kronika* esanti *Katalikų komiteto* organas ir turime liautis ją leidę. Rytojaus dieną įspėjimą prokuratūroje gavo kun. A. Svarinskas. Pavojus akivaizdžiai didėjo ir reikėjo apsispręsti: nutraukti *Katalikų komiteto* veiklą ar įspėjimo nepaisyti. Neabejodami pasirinkome antrąjį variantą.

1980 m. pradžioje Lietuvoje buvo suimti du uolūs *Kronikos* platintojai – Povilas Buzas ir Anastazas Janulis. Pastarasis, nepaisant amžiaus, buvo neišsenkamos energijos ir darbštumo žmogus. Duok Dieve, kad daugiau tokių jėzuitų būtų! O Maskvoje buvo suimtas *Krikščioniškojo komiteto* sekretorius Viktoras Kapitančiukas. Rimtai susimąstėme: jei KGB ryžosi Maskvoje likviduoti *Krikščioniškąjį komitetą*, netrukus ateis laikas ir mūsiškiam.

Kratos ir suėmimai

1980 m. balandžio 17 d. grįždamas iš bažnyčios pamačiau ateinant būrį žmonių. Jų vadovas pasisveikino: *Garbė Jėzui Kristui!* Pamaniau, kad atvyko koks klebonas su ekskursija... Deja, mano „ekskursantai“ buvo pasirengę išnaršyti net šuns būdą. Nuodugniai iškrėtė ne tik mano kambarius, bet ir šeiminkės, ir a.a. kun. V. Jaugelio, ir O. Kavaliauskaitės. Ačiū Dievui, nė vienos slėptuvės nerado; paėmė tik tai, kas buvo ant stalo ir lentynose.

Tą pačią dieną krata buvo ir pas kybartiškę Petrikienę, kur *Šv. Šeimos kongregacijos* ses. Genovaitė Navickaitė daugino

Kroniką. Po kratos ją suėmė, o kitą dieną Bagotojoje suėmė tos pačios kongregacijos seserį Onutę Vitkauskaitę. Tai buvo labai skaudi netektis tiek kongregacijai, tiek *Kronikai*. Tačiau netrukus į *Kronikos* redakciją atėjo ses. Bernadeta Mališkaitė, kuri tapo viena iš svarbiausių darbininkių.

Po kratos ilgą laiką manęs nekviatė tardyti, ir tai kėlė nerimą. Tik po dviejų mėnesių gavau kvietimą tardymui į Maskvą, tačiau vykti atsisakiau. Po savaitės atėjo pakartotinis kvietimas. Parengiau *Katalikų komiteto* dokumentą dėl religijos laisvės ir pradėjau laukti arešto. Bet viskas pamažu nurimo. Liepos mėnesį nuotaika dar pakilo, nes į laisvę sugrįžo ses. Nijolė. Kai darbininkai vienas po kito pasitraukia, tada ištis sunku, bet kai pradeda grįžti, tada akyse pasidaro šviesiau.

1980 m. rugpjūčio 12 d. buvo atlikta krata *Eucharistinio Jėzaus* seserų name (Kaune, Donelaičio g. 36). Ačiū Dieviui, nieko pavojingo čia nerado, nors rasti galėjo. Per visą *Kronikos* leidimo laiką čia perėjo daugybė medžiagos. Buvo viena Apvaizdos globojama slėptuvė, kurios krėtėjai neaptiko. *Eucharistijos bičiuliai*, seserys vienuolės, kunigai čia sunešdavo daug informacijos. Kartais aš pats, o dar dažniau kuri nors sesuo atveždavo ją į Kybartus. Labai dažnai patarnaudavo nepavargstanti katechetė, *Šv. Šeimos kongregacijos* sesuo Donata Meškauskaitė.

Tuo metu jau buvo suimta ses. Jadvyga Stanelytė ir Lukiškių kalėjime laukė teismo. Maskvoje rugpjūčio mėn. buvo nuteistas Glebas Jakuninas. Visi ženklai rodė, kad artinasi pagrindžio darbo pabaiga. 1980 metai buvo labai sunkūs, nes kompartijos ir saugumo prievartos mašina negailestingai dorojosi su visais kovotojais dėl žmonių teisių.

Sausio mėn. Religijų reikalų tarybos įstaigoje buvo „auklėjami“ ordinarai, kaip reikia klausyti sovietinės valdžios; suimti *Kronikos* platintojai ir rėmėjai A. Janulis, P. Buzas, seserys O. Vitkauskaitė ir G. Navickaitė; nuteista ses. J. Stanelytė ir doc. Vytautas Skuodis, kurį teismo metu priėmėme į *Katalikų komitetą*. Kun. Juozas Zdebskis (vienas iš aktyviausių *Kronikos* rėmėjų) buvo smarkiai nudegintas cheminėmis medžiagomis, nežinomu būdu užpiltomis ant automobilio sėdynės; kiek ma-

žiau nukentėjo kartu važiuojęs Vytautas Vaičiūnas. Tačiau persekiojimas ne tik kad neišgąsdino, bet, priešingai, visus sutelkė dar aktyvesnei kovai – į *Katalikų komitetą* įsitraukė kunigai A. Keina, V. Stakėnas ir L. Kalinauskas. Iš visur jutau visokeriopą paramą: kas negalėjo ar nemokėjo tiesiogiai padėti, rėmė materialiai, – įkišdavo į kišenę kelias šimtines ir tik tiek pasakydavo: *Pats žinosi, kur išleisti*.

Mūsų atrama

Per visą *Kronikos* gyvavimo laiką buvo galima pasitikėti tik Dievu. Visiems, kurie rinko informaciją, straipsnius, padėjo redaguoti, platinti, persiųsti į Vakarus, trūko visko: patyrimo, žinių, organizuotumo. Apskritai buvo maža kunigų ir pasauliečių, kurie būtų norėję kišti galvą į liūto nasrus. Dažnai tekdavo pasikliauti tik savo Angelu Sargu, dažnai tekdavo kartoti maldą: *Viešpatie, Tu žinai, kad dirbu Tau. Jei šis darbas reikalingas, – globok, jei ne, – tegu jis pasibaigia*. Ir Dievas nuostabiai globojo. Man atrodo, kad tai, ką *Kronika* aprašė ir išplatino po visą pasaulį, yra tik viena dalis, o kita buvo ne mažiau svarbi, – mes visi po truputį drąsėjome, darėmės sąmoningesni, supratome, kad bedieviškojo stabo kojos molinės, o, svarbiausia, suvokėme, kad nereikia sėdėti rankas sudėjus, bet dirbti ir kovoti, tada ir Dievas padės.

Sunkiai įsivaizduoju *Kronikos* leidimą, jei nebūtų buvę šalia vienminčių kunigų Alfonso Svarinsko, Juozo Zdebskio, Jono Kaunecko, Jono Lauriūno, Broniaus Antanaičio, Pranciškaus Račiūno, Kazimiero Žemėno ir kitų, su kuriais, reikalui esant, buvo galima viską aptarti. Sunkesniais klausimais važiuodavome tartis su tremtiniais vyskupais, o kitas problemas aptardavome kunigų susitikimuose. Kalbėdami dažnai net neminėdavome *Kronikos* vardo. O problemų netrūko: nuolatos kildavo klausimas, kaip pasielgti vienu ar kitu atveju (pvz., ar *Kronikoje* aprašyti tik ateistų savivalę, ar ir kunigus, kurie dirbo ne Bažnyčiai). Aš dėkoju Dievui už tuos vyskopus, kunigus, seseris vienuoles ir pasauliečius, kurie visą laiką buvo šalia ir į kuriuos buvo galima atsiremti. Jie irgi buvo *Kronikos* leidėjai.

Kronikos leidyba ir platinimas pareikalavdavo nemaža laiko, kartais reikėdavo išvykti į Maskvą. Prireikus mielai patal-

kindavo kaimynai kunigai, o ypač Alvito klebonas kun. Boleslovas Ražukas. Bet uoliausiai padėdavo pagrindininkas kun. Petras Našlėnas; važiuodavau į Kauną ir sakydavau: *Kunige Petrai, man reikia trims dienoms tavo pagalbos*, ir kun. Petras tiksliai kaip laikrodinis atvažiuodavo ir talkindavo. Trumpą laiką talkino kun. V. Jaugelis, o paskutiniaisiais metais prieš suėmimą – kun. K. Matulionis ir kun. J. Boruta. Vis dažniau ateidavo mintis, kam palikti *Kroniką*, kai būsiu suimtas.

LKB Kronikos dešimtmetis

Kronikos rėmėjai norėjo kuo nors pažymėti leidinio dešimtmetį. Vilniaus krašte skulptorių Jakštą paprašė šiai progai ką nors išdrožti iš ažuolo. Vieną tamsią naktį atvežė didžiulį paminklą, kurį didelis būrys vyrų vos iškėlė iš mašinos. Skulptūra vaizdavo knygą – *Kroniką*, iš kurios kyla erškėčiai – tautos kančia; aukščiau širdis – gal Viešpaties, gal liuvio, mylinčio Dievą ir Tėvynę, o iš šonų – maldai sudėtos rankos (tik ant tų sudėtų rankų ir laikėsi *Kronika* per 10 metų). Šventindamas paminklą parapijiečiams paaiškinau tik tiek, kad toji knyga vaizduoja tautos kančios istoriją.

Širdyje nešiojau didelį dėkingumą Dievui už dešimties metų globą. Pradėjus leisti *Kroniką*, planavau darbą kokiems trejiems metams, – tuo metu net mintis neatėjo išsaugoti leidinį dešimtį metų... *Kas žmogui negalima, – Dievui viskas galima.*

Jubiliejinis numeris, atrodo, liks neišleistas. 1982 m. vasario 27 d. Kybartuose pasirodė KGB mašinos, kuriose buvo aštuonetas žmonių, nežinia ką veikiančių ir kokiais tikslais atvažiavusių. Parapijiečiai pasakojo, kad mašinos kaitalioja numerius. Pastebėjau, kad kai kurios mašinos mane lydi net vykstant pas ligonį. Šis sekimas truko iki kovo 17 dienos. Tokiomis sąlygomis buvo rengiamas 51-asis numeris. Pirmajame puslapyje parašėme kovo 19 d. datą. (Čia norėčiau pasakyti, kad *Kronikos* viršelyje pažymėta data dažnai neatitinka tikrosios išleidimo datos, – nebuvo noro palengvinti KGB tiksliai orientotis, kada būdavo išleista *Kronika*.) Po savaitės išėjo 52-asis *Kronikos* numeris. Saugumiečiai galėjo būti „patenkinti“ mė-

nesį praleidę Kybartuose, na o leidėjams šiek tiek nervų tai kainavo. Bet ir sunkiausiu momentu darbas nesustojo.

1982 metai buvo gana sunkūs; tikriausiai įtemptas darbas padarė savo, – reikėjo atsigulti net į ligoninę, norint šiek tiek „pasiremontuoti“. Aplankydamo mintis: ką su šitokia sveikata darysiu KGB kalėjime ir lageryje? Išėjis buvo tik viena: *Kaip Dievas duos, taip ir bus*. 1983 m. pradžioje išvykau pasigydyti į Druskininkus, – buvo labai gera kelias savaites užmiršti viską: saugumiečius, *Kroniką* ir kitas bėdas...

Kas tęs darbą?

1983 m. sausio 26 d. pas mane į Druskininkus iš Kybartų atvažiavo seselės vienuolės ir pranešė, kad suimtas kun. Alfonsas, o pas kunigus J. Kaunecką ir A. Keiną padarytos kratos. Slinko labai nerimastingos dienos. Daugelis žmonių buvo kviečiami tardyti, tarp jų ir *Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto* nariai. Vasario 28 d. ir aš gavau kvietimą tardymui; dvi dienas kapitonas Pilelis klausinėjo apie kun. A. Svarinską, apie mano pažintis su Maskvos disidentais – G. Jakuninu, V. Kapitančiuku, D. Dudko ir kt. Tardymas aiškiai rodė, kad mano dienos laisvėje, ko gero, jau suskaitytos.

Ilgus metus man ištvermingai talkino sesuo Elena Šuliuskaitė; ji sutvarkydavo didžiąją rankraščių dalį. Aš mačiau, kiek daug jai kainavo įtempto darbo savaitė, kol *Kronikos* numeris įgaudavo įprastinį pavidalą ir 8 egzemplioriai pasklisdavo į įvairias puses. Ji dirbo ir nedejavo, bet man buvo aišku, kad reikia daugiau talkininkų. Sugrįžusi iš lagerio labai uoliai talkino ses. Nijolė Sadūnaitė, – atrodė, kad Dievas specialiai ją tokiam darbui sukūrė. Į darbą įsitraukė *Šv. Šeimos kongregacijos* seserys – Bernadeta Mališkaitė gebėjo redaguoti, Ona Kavaliauskaitė medžiagą rinkti ir perrašyti, Birutė Briliūtė redagavo leidinį jauniui ir mokėsi tekstus fotografuoti bei dauginti. Reikėjo kelių kunigų, kurie mano arešto atveju būtų galėję vadovauti. Kun. J. Kauneckas mielai sutiko padėti ir net kelis kartus atvažiavo susipažinti, kaip redaguoti numerį, bet jis KGB buvo ne mažiau stebimas kaip ir aš. Prieš areštą, išvykdamas į Vilnių, prašiau kun. J. Borutą: *Jei reikės, padėk!*

Kun. Kazimieras Žemėnas

Kan. Bronius Antanaitis

Kun. Petras Našlėnas
(Iš buv. KGB archyvo)

Laikrodis sustojo

Kun. A. Svarinsko teismo metu vienas saugumietis pažadėjo, kad mano byloje būsią 25 tomai medžiagos. Nors į teismo salę tikintieji nebuvo leidžiami, bet skaitant nuosprendį mane ir kun. J. Kaunecką įleido. Nuosprendis buvo užbaigtas netikėtu teismo nutarimu: *už antitarybinę propagandą iškelti baudžiamąją bylą kun. S. Tamkevičiui*. Šalia manęs stovėjęs saugumietis nedelsdamas paliepė eiti kartu į įdudytojų kambarėlį, o iš čia, žmonėms išsiskirsčius, buvau nuvežtas į KGB požemius. Išrengė, padarė nuodugnią kratą, davė aliumininį puodelį, šaukštą ir apdaužytą dubenį košei, – mano laikrodis sustojo. Labai keista, dingo net nuolat lydėjęs nerimas dėl to, kas leis *Kroniką? Jei reikia, Viešpatie, pasirūpink!*

Kronika gyva

1984 m. pavasarį į Permės lagerį Nr. 37 atvyko mano tardytojas V. Urbonas ir pasikvietė pokalbiui. Po kelių bendro pobūdžio klausimų įsmeigė akis į mane ir sako:

– *Jūs buvote „Kronikos“ redaktorius*. – Tikriausiai tikėjosi, kad, dabar jau nuteistas, tai patvirtinsiu.

– *Ar „Kronika“ jau nebeina?* – paklausiau.

– *Eina*, – išgirdau širdžiai mielą atsakymą, kuris buvo ne mažiau brangus kaip kalinio duona.

Eina, – ilgą laiką šis paprastas žodis kaip muzika skambėjo man ausyse.

O paskui informacija nutrūko iki pat 1988 m., kai, dar būdamas Sibire, sužinojau, kad ir pačiais sunkiausiais saugumo siautėjimo metais *LKB Kroniką* išlaikė gyvą kelios seserys vienuolės ir kun. Jonas Boruta SJ.

Per 17 metų KGB nesugebėjo likviduoti *Kronikos*! Tai iš tiesų stebuklas, žinant, kiek ši represinė mašina turėjo etatinių darbuotojų ir informatorių. Šis stebuklas buvo galimas tik todėl, kad Lietuvoje buvo žmonių, kuriuos galėčiau apibūdinti tuo pačiu žodžiu: *Stebuklas*. Po tiek tamsos ir prievartos dešimtmečių buvo žmonių, kurie už Dievą ir Tėvynę, tiesą ir gerį galėjo paaukoti visa. Paminėjau tik kai kuriuos iš jų, o reikėtų išvardyti daugel.

Ses. Teklė Steponavičiūtė
(*Chanža*)

Kun. P. Našlėnas (*Blūdnij*)
(*Fotografuota KGB sekliu*)

Ar galima užmiršti klaipėdietę ses. Teklę Steponavičiūtę, teikusią *Kronikai* labai daug žinių, marijampolietę ses. Janiną Judikevičiūtę, pasirengusią visada ir visur padėti, ses. Donatą Meškauskaitę, parveždavusią *Kronikai* daug medžiagos ir kitus. Iš tikrųjų Viešpats kiekvienam duoda kitokią charizmą: ses. Julija Kuodytė mokėjo kitas padrašinti, į ją galėjo daugelis atsiremti; senutė ses. Ona Dranginytė kaip angelas sargas galėjo budėti ir rūpintis mūsų darbo sąlygomis.

Ačiū Viešpačiui už tuos metus ir žmones, kurie nelaukė apdovanojimų, bet stojo kiekvienas savo vietoje su nenumariinama idėja – *Dievui ir Tėvynei!*

(Pagal: *Caritas*. 1992. Nr. 4.)

Šv. Mišių aukojimui kun. S. Tamkevičiaus lageryje naudoti indeliai ir paplotėlis

Arkivysk. S. Tamkevičius savo buvusiam kambariye Simno klebonijoje

Arkivysk. Sigitas
Tamkevičius su
Julija Juškauskaite prie
jos namelio Simne

Simno klebonija, kur 1972–1975 m. buvo redaguojami *LKB
Kronikos* 1–19 numeriai

Seselės Ona
Šarakauskaitė SJE
(kairėje) ir Bernadeta
Mališkaitė SJE

Kybartų klebonija (Darvino g. 12), kur 1975–1983 m. buvo
redaguojama *LKB Kronika*

Koplytstulpis
LKB Kronikos
dešimtmečiui atminti,
pastatytas Kybartų
bažnyčios šventoriuje
1982 m.

Namas Kybartuose (Vasario 16-osios g. 19), kur seserys vienuolės po
kun. S. Tamkevičiaus arešto 1983–1988 m. leido *LKB Kroniką*

Kun. Virgilijaus
Jaugelio amžinojo
poilsio vieta
Kybartų bažnyčios
bokšte

Kybartų bažnyčia

Rašomoji mašinėlė – pagrindinė *LKB Kronikos* leidybos priemonė

Namudinės gamybos rotaprintas (pagamintas Kybartuose), kuriuo buvo padauginta daug *LKB Kronikos* numerių

Slaptavietė banderolėje, kurioje buvo persiųstas
LKB Kronikos mikrofilmas

LKB Kronikos mikrofilmų gabenimo slaptavietės:
pudros dėžutė, dantų pastos tūbelė ir kt.

Šv. Vincento Pauliečio altorius Simno bažnyčioje, kur buvo slepiami
LKB Kronikos rankraščiai

LKB Kronikos darbuotojai. Priekyje sėdi: arkivysk. Sigitas Tamkevičius ir Sergejus Kovaliovas. Už jų (iš kairės): seseles Janina Judikevičiūtė, Bronė Vazgelevičiūtė, Nijolė Sadūnaitė, Gerarda Elena Šliauskaitė, Birutė Briliūtė, Genovaitė Navickaitė, Ona Vitkauskaitė, Ona Dranginytė, vysk. Jonas Boruta, Juozas Gražys, Petras Plumpa

LKB Kronikos 25-mečio minėjimas Vilniuje. Leidėjai ir talkininkai.
1997 m.

JAV išleisti LKB *Kronikos* tomai lietuvių ir užsienio kalbomis.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios
KRONIKA

9

Lietuvos Katalikų Bažnyčios
KRONIKA
10

CRONICA
de la Iglesia Católica
de Lituania

DOCUMENTOS DE LA PERSECUCION POR LA FE

II
tomo

CRONICA
de la Iglesia Católica
de Lituania

DOCUMENTOS DE LA PERSECUCION POR LA FE

VI
tomo

JAV išsaugotų LKB Kronikos mikrofilmų archyvas

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika užsienyje

Jau 1972 metais pirmieji *LKB Kronikos* numeriai slaptais keliais pasiekė vienuolių marijonų Čikagoje leidžiamo dienraščio *Draugas* redakciją, kuri spausdindavo jos ištraukas. Vėliau ją persispausdindavo savaitraštis *Darbininkas*. O Vatikano ir *Laisvės radijas* Miunchene, paštu gavęs *Draugą*, tuoj pat dalimis transliuodavo *LKB Kroniką* į Lietuvą. Aš tuomet buvau JAV Baltimorės (Merilendo arkivyskupijos) radijo ir televizijos direktoriumi. Susirūpinęs, kad tokia informacija pasiektų ir sovietinės propagandos gerokai paveiktus kitataučius, nuo antrojo numerio *LKB Kroniką* pradėjau versiti į anglų kalbą. Amerikos *Lietuvių kunigų vienybė* sutiko finansuoti vertimo išleidimą poros tūkstančių tiražu, medžiagą pateikiant atskirais numeriais nedidelio žurnalo pavidalu.

Pasirodžius dešimčiai *LKB Kronikos* numerių, 1974 m. Amerikos *Lietuvių kunigų vienybė* finansavo jų išleidimą lietuvių kalba vienu tomu. Jam įvadą parašė prof. Juozas Brazaitis. Kun. Kazimieras Kuzminskas toliau šiuo leidiniu rūpinosi ir įsteigė *Sąjungą LKB Kronikai* leisti, kuri rūpinosi *LKB Kronikos* tomų vertimu ir leidimu anglų ir ispanų kalbomis. (Reikia pasakyti, kad minėtos *Sąjungos* išleistos *LKB Kronikos* ne visur atitinka originalą. – Red.)

1984 m. *Sąjunga* išleido *LKB Kronikos* I tomą prancūzų kalba. *Kronikos* vertimu prancūzų kalba ir jos turinio paskleidimu Prancūzijos spaudoje rūpinosi Paryžiuje gyvenantis prel. Jonas Petrošius. Italijoje prel. Vincenzo Mincevičiaus rūpesčiu kiekvienas *LKB Kronikos* numeris buvo verčiamas į italų kalbą ir siuntinėjamas Italijos laikraščių redakcijoms, kurios iš *LKB Kronikos* pateikdavo daug įdomių žinių.

1976 m. man perėmus nuo 1960-ųjų veikiančios *Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos (LKRŠ)* reikalų vedėjo pareigas, per dr. Rožę Šomkaitę buvo užmegzti ryšiai su *LKB Kronikos* leidėjais Lietuvoje. *LKRŠ* organizacija, jau nuo 1960 m. (kiek leido okupacijos sąlygos) šelpusi kai kuriuos kunigus bei vienuoles Lietuvoje, ėmė slaptais keliais remti ir *LKB Kronikos* leidėjus. Aš ir kiti *LKRŠ* įgaliotiniai pradėjome plačiai lankyti ir kitataučių parapijas, pasakoti žinias iš *LKB Kronikų* ir rinkti aukas Lietuvos kenčiančiai, kovojančiai Bažnyčiai. 1976 m. Pasaulinio *Eucharistinio kongreso* ir popiežiaus apsilankymo Amerikoje proga Niujorke buvo nemokamai išplatinti faktai iš *LKB Kronikos* su raginimais paremti kovojančią Lietuvos Katalikų Bažnyčią.

1979 m. *LKRŠ* reikalų vedėjo pavaduotojomis atėjo dirbti Gintė Damušytė ir Marijona Skabeikienė. Nuo 1976 m. *LKRŠ* suorganizavo platų tinklą rinkti informacijai apie tikinčiųjų persekiojimą okupuotoje Lietuvoje. 1980 m. ši veikla buvo sutelkta į *Lietuvių informacijos centrą*, o G. Damušytės iniciatyva centras išplėtė informacijos veiklą – užmezgė ryšius net su kitomis pasaulinėmis organizacijomis, ginančiomis žmogaus teises. Buvo organizuojamos jaunimo demonstracijos. G. Damušytei, man ir kitiems kartą net teko praleisti dieną teisme ir areštinėje už mėginimą protestuoti prieš Lietuvos okupaciją grandinėmis prisirišus prie užsienio ambasados Vašingtone tvoros. Siekėme Lietuvos Katalikų Bažnyčios diskriminavimo faktus atskleisti JAV valstybės departamentui ir prezidentui Ronaldui Reiganui.

Susirūpinimą kėlė tai, kad, *LKB Kronikai* pasiekus Čikagą, užsienio radijo tarnyboms ir kitoms organizacijoms per ilgai tekdavo laukti, kol žinios bus atkarpomis išspausdintos *Draugo* dienraštyje. Vėliau *LKB Kronika* buvo tiesiai perduodama *Lietuvių Katalikų Religinės Šalpos* informacijos centro būstinei Bruklina, Niujorke. Paprastai Brukliną ji pasiekdavo maždaug po poros mėnesių nuo jos pasirodymo Lietuvoje dienų. Iš pradžių *LKB Kronika* būdavo gaunama sąsiuvinėlio forma ar ant didesnio popieriaus formato per kalkę perspausdinta. Vėliau *LKB Kronika* mus pasiekdavo fotojuostos negatyvais.

Perdavimas būdavo labai išradingas: tai susukta fotojuostelė įdedama į dantų pastos tūbelę, tai saldinių popierėlyje įvyniota ir pervežta per sieną, tai moteris atveža veido pudros dėžutėje. Kai *LKR Šalpa* pasiekdavo *LKB Kronikos* fotojuosta, ne visuomet pavykdavo sužinoti, kas ją atvežė.

Iš juostelės padarę *LKB Kronikos* puslapių pozityvus, skubiai išspausdindavome 50 kopijų, kad kuo greičiausiai žinias galėtume išsiuntinėti užsienio radijo tarnyboms, nes suprato, kad svarbiausia yra laiku pateikti informaciją Lietuvoje gyvenantiems lietuviams. Informacija pirmiausia pasiekdavo prel. Audrį Juozą Bačkį, tuo metu dirbusį Vatikano užsienio reikalų pasekretoriu, visus užsienyje buvusius lietuvių vyskupus, Nepriklausomos Lietuvos atstovybes, lietuviškosios užsienio spaudos tarnybas bei 40 laisvajame pasaulyje veikiančių lietuvių radijo valandėlių tarnybų.

Tuo tarpu *Lietuvių informacijos centras* Niujorke parengdavo svarbesnes *LKB Kronikos* ištraukas anglų kalba, kad į tikinčiųjų persekiojimus Lietuvoje atkreiptų ir kitataučių dėmesį. Tokios anglų kalba parengtos žinios Niujorke būdavo išsiuntinėjamos anglakalbėms katalikiškoms žinių agentūroms bei redakcijoms. Ištisą *LKB Kronikos* vertimą anglų kalba paprastai padarydavo Vita Matusaitienė.

Vėliau kartu su *LKB Kronika* Niujorką pradėjo pasiekti iš okupuotos Lietuvos ir nemažai nuotraukų. O nuo 1976 m. *LKB Kronikos* vertimą anglų kalba *LKR Šalpa* pradėjo siuntinėti visiems JAV vyskupams, katalikiškų leidinių redakcijoms, senatoriams. 1982 m. Aldonos Mičelytės (*Mitchell*) iš Pensilvanijos palikimas, skirtas *Religinei Šalpai* bei žinių telkimui, pagelbėjo įsigyti pirmąjį kompiuterį. 1983 m. M. Skabeikienė ėmė suvedinėti į kompiuterį *LKB Kronikos* angliškąjį vertimą. Tai įgalino dar operatyviau disponuoti turima *LKB Kronikos* informacija: žurnalistui ar redakcijai pageidaujant buvo galima skubiai suieškoti bet kurią pavardę, vietovardį, datą ar įvykį. JAV *Kunigų vienybė* 1984 m. *Lietuvių Katalikų Religinei Šalpai* perleido *LKB Kronikos* vertimą bei leidimą anglų kalba atskirais numeriais. Šių leidinių tiražas pasiekdavo iki 6000 egzempliorių. *Kronika* anglų kalba buvo siuntinėjama

visų pasaulio kraštų atstovybėms Vašingtone ir *Jungtinių Tautų* tarnybai Niujorke, neišskiriant nė sovietinės ambasados.

Išeivijos lietuviai su dideliu susidomėjimu laukdavo kiekvieno *LKB Kronikos* numerio, o pasirodęs būdavo būreliuose aptarinėjamas ir diskutuojamas. Jaunimas mėgo ir suvaidinti kai kuriuos epizodus iš *LKB Kronikos*. Taip vaidybiniai fragmentai iš *LKB Kronikos* atsirado net amerikiečių scenoje bei televizijos ekrane.

LKB Kronika atliko be galo svarbų vaidmenį pažadindama dvasinę rezistenciją Lietuvoje bei atkreipdama pasaulio dėmesį į kovą dėl žmogaus teisių Lietuvoje. Bet ji ne mažiau patarnavo ir užsienio lietuviams. Nuo 1945-ųjų užsienio lietuviai dirbo ir aukojosi vardan pavergtos Lietuvos žadinami partizanų aukos dvasios, o po 27-erių tylos ir tikros informacijos iš Lietuvos stygiaus metų išeivijos lietuviams jau grėsė moralinis nuovargis, Tėvynės primiršimas. Štai kodėl 1972 m. pasirodžiusi *LKB Kronika* pažadino ir atkūrė rezistencinę liepsną Vakaruose išsibarsčiusių Lietuvos sūnų ir dukterų širdyse.

LKB Kronikos Kryžiaus kelyje

LKB Kronikos 16-ame numeryje rašoma, kad vieno tardymo metu KGB tardytojas, nieko neišgaudamas iš šių atsiminimų autorės ses. Gerardos Elenos Šuliauskaitės, nusikeikė: *Ot nachališka moteris! Iš karto matosi, kad skaičiusi instrukciją „Kaip laikytis tardymo metu“.*

Mane dažnai klausdavo: kaip aš patekau į *Kronikos* redakciją? Labai paprastai. Kadangi buvau *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* vienuolė, sakydavau, kad mane vyresnieji gali siųsti kur nori. Naudodamasi tokia mano nuostata, vy-

resnioji paprašė, kad palikčiau darbą valdiškoje įstaigoje. Tada dirbau Respublikinėje bibliotekoje vyr. redaktore. (Prieš tai dėl religinių įsitikinimų buvau atleista iš Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos fakulteto vyr. laborantės pareigų.) Iš Respublikinės bibliotekos išėjau 1975 m. liepos ar rugpjūčio mėnesį. Kur mane siųs, kokį darbą skirs dirbti, nežinojau ir neklausinėjau. Žinojau: kaip pasakys, tokia ir bus Dievo valia.

Vyresnioji paliepė važiuoti į Simną (Alytaus rajone) pas kun. Sigitą Tamkevičių. Nuvažiavusi nuėjau į kleboniją. Kun. Sigitas Tamkevičius mane paklausė:

– Ar žinai, ko atvažiavai?

Numaniau, kad tai susiję su slapta užduotimi, tačiau tiksliai nežinojau. Atsakiau:

– Ne.

Kun. Sigitas Tamkevičius nusijuokė ir paaiškino, kad teks padėti leisti *LKB Kroniką*. Mielai sutikau. Kitu atveju – jei būčiau pati pasisiūlusi, – man būtų buvę labai neramu, nes sveikata buvo silpna, jaučiausi esanti bailė ir imtis tokios

atsakomybės – dirbti *Kronikos* redakcijoje – kažin ar būčiau išdriususi. Dabar, kadangi vyresniųjų valia buvau tam paskirta, jaučiausi labai rami. Netgi džiaugiausi, kad galėsiu padėti, nes dar nuo partizanų laikų mano vaikystės svajonė buvo padėti Bažnyčiai ir Tėvynei.

Darbo pradžia Simne

Prasidėjo darbas. Iš pradžių į Simną važinėdavau. Apsistodavau mažame namelyje ant ežero kranto (Dariaus ir Girėno g. 46). Ten gyveno dvi labai religingos, drąsios ir sumanios moteriškos – Julija Juškauskaitė ir Genė (Eugenija) Dainauskaitė. Pas jas tekdavo išbūti ir po dvi savaites, nes reikėdavo *Kronikai* surinktus rašinius perspausdinti, sutvarkyti ir suredaguoti – patikslinti vietas, sutikrinti faktus ir pan.

Po aptarimo ir pataisymų viską rašomąja mašinėle perspausdindavau du kartus. Jeigu būdavo plonas popierius, vienu kartu būdavo spausdinama 12 egzempliorių, jei storesnis – 10. Tuomet tuos pirmuosius 20 ar 24 egzempliorius perduodavome tik mums žinomiems žmonėms. Keletą egzempliorių pasilikdavau sau. Juos veždavau į Kauną ir Vilnių. Čia jie toliau būdavo multiplikuojami. Kas ir kur spausdindavo, nežinojau. (Buvo geriau nežinoti, ko tau nereikia: nei kas, nei ką daro, nei iš ko gauna, nei kam duoda. Tuomet lengviau per tardymus.) Aš taip pat niekam negalėjau pasakyti, ką dirbu. Apie šį mano darbą nežinojo nei mano tėvelis, nei mamytė, nei seserys. Net kongregacijos seserys žinojo tik tos, su kuriomis gyvenau ir kurios buvo tiesiogiai susijusios su šiuo darbu. Iš pradžių Simne pažinojau tik kun. S. Tamkevičių ir tas dvi moteriškes, pas kurias gyvendavau ir spausdindavau. Daugiau nieko iš redakcijos nepažinojau.

Kol kun. S. Tamkevičius buvo Simne, viskas buvo paprasta: nuvažiuoji tamsų vakarą ar naktį į Simną, Julytė ar Genutė parneša straipsnius ir dirbi. Išėiti į lauką negalima: sėdi kaip kalėjime ir rašai. Šeimininkės suvokė mums gresiantį pavojų. Labiausiai jos bijojo, kad neatvažiuotų kas iš giminių ir nereikėtų jų vesti į gerąją gryčią, kur dirbdavau. Jos nepaprastai daug padėjo: slėpdavo, maitindavo, saugodavo, kad kas nors

netikėtai neužėitų. Paežere pro namą ėjo takas ir būdavo neramu: užsuks praeivis ar neužsuks? O žmonių pas jas užėidavo. Ypač daug pavasarį. Mat jos augindavo daržoves ir ruošdavo sėklas, todėl pavasarį daugelis ateidavo jų nusipirkti. Kiekvienas toks atėjimas sukeldavo nerimo ir rūpesčio: reikėdavo greitai nutraukti spausdinimą, kad neišgirstų mašinėlės tarškėjimo ir nesuprastų, kad kažkas pas jas yra. Bet, ačiū Dievui, niekada nieko ypatingo nenutiko.

Tiesa, kartą mane, vos atvažiavusią smarkiai išgąsdino... Kaip paprastai, iš autobuso buvau išlipusi miestelio pradžioje – į stotelę nevažiuodavau – ir aplinkiniais takeliais paežere traukiau link jų. Staigą matau: Genutė, išbėgusi į kiemą, gestais man rodo, kad grįžčiau atgal. Suspurdėjo širdis. Apsisukau, grįžau prie ežero ir atsisėdau jo pakrantėje. Sėdžiu ir dėkoju Dievui, kad dar laisva, tikriausiai ten krata...

Buvo dienos metas. Gal po kokios valandos, žiūriu, ateina Julytė. Priėjusi sako:

– Ačiū Dievui, kad jūs neatėjote. Buvo milicija...

O reikalas buvo labai paprastas: prie jų namų pavogė kažkieno paliktą dviratį, todėl milicija atėjo apklausti, ar nematė ko, nepastebėjo?.. Ačiū Dievui, tąsyk viskas baigėsi tik nedideliu išgąsčiu.

Ten gerojoje gryčioje spausdindavau nuo ankstyvo ryto iki vėliausių išnaktų. Vakaraus langus uždangstydavome, kad ne liktų nė jokio plyšelio. Krosnis visą laiką būdavo paruošta. Degtukai taip pat. Jeigu kas – kad spėčiau sudeginti...

***Kronikos* redaktorius „išstremiamas“**

Kun. S. Tamkevičius 1975 m. pabaigoje pagal Religijų reikalų tarybos įgaliotinio J. Rugienio reikalavimą buvo perkeltas į Kybartus eiti klebono pareigas. Bet *Kronika* kurį laiką ir toliau buvo spausdinama Simne. Išspausdintus leidinius Julija Juškauskaitė nuveždavo į Kybartus. Pavojingiau būdavo iš Kybartų į Simną parsivežti rankraščius naujam *Kronikos* numeriui: juk sučiupus rankraštis gali išduoti ir rašiusįjį, ir redaktorių. Todėl kelionė tikrai būdavo rizikinga. O kelionė kaip kelionė – visokių nutikimų pasitaikydavo.

Julija Juškauskaitė

Julijos Juškauskaitės ir Eugenijos Dainauskaitės namelis Simne, kur buvo išleista daug *LKB Kronikos* numerių

Pagaliau pajutome, kad tos kelionės pasidarė labai pavojingos. Nutarta, kad geriau ne vežioti, o spausdinti Kybartuose. Iš pradžių spausdinome klebonijoje, paskui pas pažįstamą moterį (tik neilgai). 1980 m. balandžio 17 d. ten suėmė ses. Genutę Navickaitę. Mane Dievas tuomet nuo arešto apsaugojo. Mat, kai Genutė turėjo atvažiuoti pakartotinai perspausdinti numerį, aš irgi pasisiūliau – taip būsią greičiau. Tačiau kun. S. Tamkevičius pasakė:

– Ne. Užteks jų vienų. Jūsų nereikia.

Tada darbas persikėlė į Kybartų kleboniją. Kol atrinkdavome informaciją, ištaisydavome, suredaguodavome ir išspausdindavome pirmuosius 10–20 egzempliorių, būdavo labai įtempto darbo savaitės.

KGB sustiprino kunigų Alfonso Svarinsko ir Sigitо Tamkevičiaus sekimą. Pasunkėjo ir mano darbo sąlygos. Ačiū Dievui, tada iš lagerio ir tremties jau buvo grįžusi ses. Nijolė Sadūnaitė. Kun. S. Tamkevičius mus su savo automobiliu vėlai vakare paimdavo Vilkaviškyje ar kitame kuriame mieste, atveždavo į savo kiemą, mes kuo slapčiau, kad niekas nepamatytų, įbėgdavome į kleboniją. Prasidėdavo darbas. Kalbėtis ne-

LKB Kronikos leidybos talkininkai prie Kybartų klebonijos. (Iš kairės) ses. Donata Meškauskaitė, ses. Genovaitė Mačenskaitė, ses. Ona Dranginytė, kun. Virgilijus Jaugelis, ses. Ona Virginija Kavaliauskaitė

buvo galima, nes manėme, kad yra įrengtas KGB slapto klausymosi įtaisas. Ir taip visą savaitę! Kartais ses. Nijolė neiškėsdavo ir garsiai nusijuokdavo. Kunigas S. Tamkevičius pagrasindavo pirštu:

– Na, na, na! Kai gausit septynerius metus, bus tada...

Po kun. Alfonso Svarinsko arešto pavojus dar padidėjo. Vieną kartą įvyko vadinamasis mūsų redkolegijos posėdis. Redkolegijoje tada jau dirbo seselės Nijolė Sadūnaitė, Bernadeta Mališkaitė ir Birutė Briliūtė. Kun. S. Tamkevičius apibūdino padėtį, įspėjo, kad gali ir jį areštuoti, todėl paskirstė, kas ką tokiu atveju turėtų daryti, kad *Kronikos* leidyba nenutrūktų. Nurodė, kuri turės redaguoti, kuri rinkti informaciją Lietuvoje, kuri veš į Maskvą. Nors jautėme, kad taip gali įvykti, bet vis vien nesinorėjo tikėti. Ir kad tokios pareigos klius, irgi vis dar netikėjome. Man būtų tekęs redagavimas.

Kai Vilniuje Aukščiausiam teisme vyko kun. A. Svarinsko teismas, kun. S. Tamkevičius kasdien važinėjo iš Kybartų į teismą, kaip ir per visus disidentų teismus: nebuvo nė vieno disidentų teismo, kad jis nebūtų dalyvavęs. Ir išbūdavo ten nuo pradžios iki pabaigos. Tai ir kitiems suteikdavo drąsos ir ryžto.

Po kun. Sigito Tamkevičiaus arešto

Vykstant kun. A. Svarinsko teismui, mes į salę nebuvom leidžiami, įleisdavo apklausai tik kun. S. Tamkevičių. Visi kiti buvo vaikomi ne tik nuo Aukščiausiojo teismo pastato, bet net Gedimino prospekto gale. Aš su draugėmis buvome milicijos sulaikytos, nuvežtos prie Dubingių ir ten paleistos... Paskutinę teismo dieną beliko tik *Aušros Vartuose* paremti teisiamaįjį.

Aušros Vartuose besimeldžiant, prie manęs priėjo kun. Jonas Kauneckas ir pasakė, kad jis labai norėtų susitikti su kun. S. Tamkevičium t. J. Borutos bute Šeškinėje, kur atvykęs kun. Sigitas paprastai apsistodavo. Kadangi aš tą butą gerai žinojau, nutarėme dviese jį palydėti. Buvo penktadienis. Pietūs buvo paruošti tik dviem žmonėms. Kadangi mūsų buvo dvigubai daugiau, pietūs buvo labai kuklūs.

– Na, nieko: kai grįšime iš teismo, gerai pavalgysime, – nusijuokė kildamas nuo stalo kun. S. Tamkevičius.

Po pietų jis su kun. J. Kaunecku nuėjo į teismą vildamasis, kad gal įleis į salę nors skaitant sprendimą, o mes vėl nuėjome į *Aušros Vartus*. Čia buvo daug žmonių. Daug ir jaunimo – tai vis atvykę į kun. A. Svarinsko teismą ir negalėję ten patekti. Visi meldėsi. Po kurio laiko iš teismo į *Aušros Vartus* atėjo kun. J. Kauneckas ir, priėjęs prie Vlodo Lapienio, pasakė, kad kun. S. Tamkevičius areštuotas. Aš paprašiau V. Lapienį, kad šią žinią, taip pat – kuriam laikui nuteistas kun. A. Svarinskas, jis paskelbtų čia esantiems žmonėms. Bet, atrodo, jis pamiršo paskelbti, kiek nuteistas kun. A. Svarinskas, o tik pasakė:

– Areštuotas kun. Sigitas Tamkevičius.

Prie pat altoriaus, prie grotelių klūpėjo kun. Jonas Kastytis Matulionis. Išgirdęs šiuos žodžius, jis garsiai sudejavo:

– O, Viešpatie!

Stojo tylą. Prislėgė visus žinia. Toje gūdžioje tyloje suskambo ses. Salvijos Aldonos Raižytės balsas:

– Pasimelskime už naują kankinį.

Visi pradėjo melstis. Žmonės atsitiesė... Turbūt ne tik mano, bet daugelio širdyse tuomet subrendo naujas ryžtas: dabar dar daugiau dirbsime...

Pasimeldę grįžome į t. J. Borutos butą. Ten buvo paliktas ir kun. S. Tamkevičiaus automobilis, kuriuo jis atvažiavo iš Kybartų. Dabar juo turėjo grįžti ses. Virginija Kavaliauskaitė, tuo metu dirbusi Kybartų bažnyčioje bei klebonijoje ir labai daug talkinusi mūsų darbe. Ji sielvartavo, kaip parvažiuos į Kybartus, o ypač – kaip pervvažiuos per Vilnių. (Mat visai neseniai buvo įgijusi vairavimo teises ir dar mažai važinėjusi.) Nuramino kun. Algimantas Keina:

– Tegul nesirūpina: mes ją palydėsime.

Visi susirinkome į kambarį. Be kunigų, buvo seserys Virginija Kavaliauskaitė, Bronė Vazgelevičiūtė, Onutė Šarakauskaitė ir aš. Kun. Keina klausia:

– Kas dabar bus su *Kronika*? Kas ją leis?..

Ses. Onutė Šarakauskaitė sako:

– Aš ją į Maskvą nuvešiu.

Ses. Virginija:

– Aš surinksiu informaciją iš visos Lietuvos.

Aš sakau:

– O aš bandysiu redaguoti. Tiktai reikia, kad kas parašytų rimtus įžanginius straipsnius. Visą medžiagą mes sutvarkysime.

– O, koks šaunuolis tas kun. Sigitas: jis viską parengė! – apsidžiaugė kun. A. Keina.

Išvažiudamas į kun. A. Svarinsko teismą, kun. S. Tamkevičius paprašė t. Joną Borutą *SJ* (kuris tuomet jį pavadavo Kybartuose): *Jeigu bus bėda, jeigu reikės, – padėk*. Mes to nežinojom, o jis iš kuklumo iš karto mums nepasisakė. Todėl naujam numeriui rašinius rengėme mes, seselės. Labai gerą įvadinį straipsnį parašė t. J. Boruta. Sutvarkiusi visus straipsnius, nuvežiau numerį peržiūrėti kun. J. Kauneckui, o paskui vienuose atlaiduose sutikusi arkivyskupą (tada dar vyskupą) Julijoną Steponavičių viską jam išdėsčiau. Jis viskam pritarė, palaimino.

Taip išėjo pirmasis numeris po kun. S. Tamkevičiaus arešto. Vėliau, sužinoję apie kun. S. Tamkevičiaus pageidavimą, kreipdavomės į kun. J. Borutą – jis buvo vyriausiasis redaktorius, iki grįžo iš kalėjimo kun. S. Tamkevičius.

Kun. J. Boruta *SJ* buvo ne tik vyriausiasis redaktorius, bet ir pagrindinis informacijos rinkėjas. Kadangi jis buvo baigęs pagrindinę kunigų seminariją ir oficialiai sovietinė valdžia neleido jo skirti kunigų į jokią parapiją, jis važinėdavo po visą Lietuvą į atlaidus ir parinkdavo daug geros informacijos. Turėdamas labai gerą atmintį, daug ką paskui atkurdavo, o kai ką pasižymėdavo ir raštu. Susitikimai su daugybe žmonių buvo itin reikšmingas informacijos šaltinis.

Kai surinktas žinutes sutvarkydavome, parengdavome, duodavome jam peržiūrėti. Jis patikrindavo ir patvirtindavo.

KGB žiedas veržiasi

Kuo toliau, tuo sunkiau darėsi dirbti. Jautėme, kad KGB vis labiau supa iš visų pusių. Kybartuose spausdinti jau buvo neįmanoma. Keletą numerių išleidome Kazlų Rūdoje pas vieną gerą moterį, gyvenusią už geležinkelio. Kai KGB ir ten ėmė visiškai lipti ant kulnų, nutarėme visus rankraščius vežtis į Vilnių. Spausdinti jau buvo neįmanoma niekur, todėl numerį

reikėjo perrašyti ranka. O tai buvo labai pavojinga. 73-iajį numerį teko redaguoti naktį, užsidarius vonioje, kad nesimastytų šviesos... Ses. Nijolė Sadūnaitė sutiko visą perrašyti savo gražia, aiškia rašysena.

1987 m. balandžio 1 d. saugumas padarė kratą Marijonos Juzėnaitės bute (Vilniuje, Antakalnio g. 61/2–2, kur gyveno ses. Angelė Jakuntavičiūtė). Čia buvo surasta ir nuo KGB besislaps-tanti ses. Nijolė Sadūnaitė su ką tik jos pačios perrašytu *LKB Kronikos* 73-iuoju numeriu (datuotu 1987 03 19). Kol saugu-miečiai įėjo į butą, ji spėjo pasislėpti drabužių spintoje. Su to paties numerio antruoju egzemplioriumi įkliuvo kratos metu atėjusi ses. Bronė Vazgelevičiūtė – jį surado jos rankinuke.

Kad KGB nesuprastų, jog čia sušluota kone visa redakcinė kolegija, reikėjo kuo greičiau numerį atkurti ir išleisti. Dalį rašinių atkūreime, vieno kito gal ir nepavyko prisiminti, tačiau vis dėlto *Kronikos* 73-iasis numeris (antrasis variantas) išėjo.

Po kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus areštų Kybartuose buvo rengiama daug *Kronikos* numerių. Ten dirbusių seserų pasiaukojimas buvo tikrai didvyriškas: aplink sekliai, agentai, o jos... leidžia *Kroniką*. Tik vienu metu, kai padėtis tapo visiškai neįmanoma, buvo padaryta trumpa pertrauka.

Kurį laiką ir aš buvau atitrūkusi nuo aktyvios veiklos: sušlubavo sveikata, o paskui ir visai rimtai susirgau. Tada tik perspausdinti padėdavau ar šiaip kuo patalkindavau...

Perduodant *Kroniką* į Vakarus, ypač drąsiai, be baimės sutikdavo padėti daktarė Rožė Šomkaitė, gyvenanti JAV. Bet kartą, matyt, mus pasekė: ją, grįžtančią į Ameriką, Maskvoje iškrėtė ir atėmė filmuką, kuriame buvo pagrindžio spaudos medžiaga.

Kroniką vežti į Maskvą man teko tik keletą kartų. Važinėdavom netiesioginiais keliais: arba iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) srities, arba autobusu nuvykdavom į Minską, o iš ten – traukiniu į Maskvą. Tai buvo varginančios kelionės, bet to reikalavo atsargumas. Svarbiausia buvo išvežti taip, kad niekas nepastebėtų: kaip mes sakydavome, kad paskui save neat-sivistume „uodegos“. Maskvoje nueidavome į sutartą vietą pas disidentus ir jiems perduodavome.

Būdavo vargo ir perduodant filmuką užsieniečiams. Sužinai, kad atvažiuo kokie pažįstamo giminaitis, jau ir leki į Kybartus filmuko paimti, nors dar nežinai, ar sutiks žmogus vežti ar ne. Kad KGB seka tokius dalykus, ne kartą buvome patyrę.

Ses. Julijos Kuodytės užuovėjoje

Buvo Kaune namelis (Donelaičio g. 36, dabar Dobužinskio g. 6), kuriame gyveno ses. Julija Kuodytė. Tai ten susibėgdavo daug kelelių. Čia rinkdavosi disidentai, jaunimas. Kas pasitarti, o kas pasiguosti... Ten dažniausiai plaukdavo ir *Kronikai* reikalinga informacija. Bet ir čia niekas neklausdavo, iš kur gavai, o atiduodantysis – kur ji nueis. Visi žinojo, kad tai *Kronikai*. KGB bandė čia įkišti ir savo provokacinius straipsnius. Bet mes atpažindavome melą. Dievas saugojo tą namelį ir slėptuvę, kur būdavo saugoma visa gauta medžiaga: jos nepavyko aptikti nė saugumui kratų metu.

Ses. Julija Kuodytė buvo viena iš tų, kuri tikrai pasitikėjo Dievo Apvaizda. Žmonės, išėję iš KGB tardymų, paprastai bijodavo kur nors užsukti, kad neužtrauktų įtarimo tiems, kurie juos priimdavo, nes žinojo, kad saugumo yra sekami. Jie paprastai eidavo tiesiai namo. Buvo viena išimtis: įgąsdinti, įbauginti nebijodavo užsukti tik pas ją, ses. Juliją Kuodytę. O ji juos visada priimdavo ramiai: nusijuokdavo, paguosdavo... Kuomet užgriūdavo kratos, areštai, tardymai ir, atrodo, štai štai ir tau artėja eilė, būdavo, nuvažiuoji į Kauną pas ses. Juliją, išsipasakoji, o ji nusijuokia ir taip rimtai pasako:

– Yra Dievas, ir ko čia bijoti! Nieko neatsitiks...

Išėini nusiraminęs: net pačiam juokinga, kad taip bijojai – visa baimė išrūko... Savo ryžtu ir pasitikėjimu ji buvo daugeliui drąsos įkvėpėja.

Kai po kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus areštų reikėdavo tvarkyti *Kronikai* rašinius ir iškildavo neaiškumų, o kun. J. Borutos negalėdavom nutverti, eidavome pas Jultę ir klausdavome: dėti šitą straipsnį ar nedėti, kaip tą ar kitą interpretuoti ir t. t. Jinai visuomet labai aiškiai pasakydavo. Kai derindavome su kun. J. Boruta, pastebėdavome, kad jų mintys beveik visada sutapdavo.

Kronikos talkininkai

Ses. *Nijolė Sadūnaitė* buvo nepamainomas žmogus pogrindžio darbe. Atrodo, ji niekad nieko nebijojo. Visada pasirengusi padėti ir puldavo kur pavojingiausia. Net kažkaip nenormaliai nebijodavo. Kai vieną kartą atrodė, kad ateina saugumas ir visi išsigandome, pabalo ir ji. Paskui kažkas ir sako:

– Ačiū Dievui, ir Nijolė normalus žmogus – išsigando.

Ses. *Monika Gavėnaitė* buvo ramybės įsikūnijimas. Juokdavomės, kad jai negalima duoti vežti *Kronikos*, nes ji, būdavo, pasiima visą ryšulį numerių į autobusą, atsisėda ir ramiausiai užmiega: galėtum iš jos tą ryšulį ir pavogti. Ji nežinojo, kas yra baimė. Ramiai, nesijaudindama eidavo į KGB tardymus. Šito gero jai kliuvo per akis: juk buvo kun. A. Svarinsko šeimininkė, o ten ramybės niekada nebuvo: kratos, tardymai, vietinės valdžios vizitai dėl administracinių nuobaudų ir t. t. Visada būdavo įsisegusi kryželį ir mažytę trispalvę vėliavytę, kurią išnešiojo iki *Atgimimo*. Jeigu reikėdavo ką nors kur nors staiga pasiųsti, buvo siunčiama ses. Monika. Kai 1974 m. areštavo N. Sadūnaitę, tai pirmiausia į Simną *Kronikos* perspaudinti važinėdavo Monika Gavėnaitė. Taip ji išdirbo apie metus, kol aš ją pakeičiau.

Dar noriu paminėti ses. *Bronę Vazgelevičiūtę*, kuri ypač sielojosi dėl mūsų Tautos ir Bažnyčios. Ji buvo nesulaikoma: eidavo kur sunkiausia, pavojingiausia. Kai Vilniuje reikėdavo susitikti su užsieniečiais, irgi dažniausiai eidavo ji. Manęs neleidavo. Kun. A. Svarinskas sakydavo:

– Jums, kurios esate redkolegijoje, nereikia lįsti į viešumą.

Kai reikėdavo, ji ir man būdavo tarsi priedanga, ginklanėšė. KGB irgi, matyt, numanė apie jos darbus: kartą gatvėje praeivis taip trenkė jai į paširdžius, kad ji vos gyva atslinko iki *Šv. Mikalojaus* bažnyčios. Kitą kartą bandė ją sučiupti Žalgirio gatvėje ir gal kur nugabenti, primušti, o gal ir nužudyti, bet ji šoko į gatvės vidurį, tarp mašinų, ir taip pavyko pasprukti. Panašiai yra buvę ne vienai iš mūsų.

Paminėtinas kun. *Juozas Zdebskis*, kuriuo buvo galima visiškai pasitikėti. Kai buvo areštuotas kun. S. Tamkevičius, su kun. J. Zdebskiu būdavo dažnai tariamasi įvairiais *Kronikos* klausimais. Jis paaiškindavo, duodavo vertingų patarimų, pa-

teikdavo žinių, pavėžėdavo, kur reikėdavo, padėdavo, kuo tik galėdamas. Talkino perduodant *Kroniką* ir į Vakarus. Jo įnašas milžiniškas.

Dar iš didžiųjų padėjėjų, globėjų ir rėmėjų pažymėtinas vysk. *Julijonas Steponavičius*. Kai nuvažiuodavau pas jį (kun. S. Tamkevičiaus ar J. Borutos siūsta, o kartais ir pačiai prirėdus), jis apie viską išklausinėdavo, viskuo domėdavosi, rūpindavosi. Visi numanėme, kad esame sekami slaptojo klausymosi įtaisais iš butų, todėl kalbėdavome labai tyliai. Ekscelencija kalba, kalba tyliai ir neiškenčia: kad pasakys ką nors garsiai!..

Jis mums buvo didžiausias autoritetas: kai būdavo kas nors neaišku, paskaitai tą vietą, paaiškini jam, ir jis visuomet savo nuomonę pasakydavo tvirtai ir aiškiai:

– Štai šitaip!

Atsisveikindamas jis visuomet duodavo pinigų ir įspėdavo:

– Tik kad niekas nežinotų.

Net seserys vienuolės! Aš žinojau: tai pinigai *Kronikai*...

Dar daug būtų galima vardyti padėjėjų...

KGB sekimas

Kadangi dažnai tekdavo važiuoti į Kybartus ir beveik visada veždavausi kokius nors straipsnius ar žinias, kartą viena senutė panorėjo mane palydėti į autobusų stotį Kaune. Kai eidavau viena, stengdavausi nesidairyti:

– Dievo valia: jei bus krata, tai bus.

– O tąsyk su ja einant, ji tai vieną, tai kitą pamato:

– Mus seka. Tikrai seka, – kalba eidama.

O aš galvoju:

– Gal pasivaideno, gal netiesa?.. Ne, daugiau manęs niekas nelydės: kai einu viena, ramiau – nesidairau ir nieko nematau.

Vis dėlto vienąkart nutariau stebėti, ar neseka. Reikėjo važiuoti iš savo namų (Vilniuje, Kalvarijų g.) į Kybartus. Ateinu į *Putnos* (dabar *Šatrijos*) stotelę ir laikiu troleibuso į stotį. Buvo dienos vidurys, stotelėje vos keletas žmonių. Peržvelgiu juos: nieko ypatingo nematau. Krito į akis viena moteris su krepšeliu rankoje, tarsi išsiruošusi į parduotuvę.

– Palauksiu visų troleibusų, kurie čia pravažiuoja, ir pažiūrėsiu, ar lips ji į kurį, – pagalvojau viena sau. Pravažiavo visų maršrutų troleibusai, ji nelipo nė į vieną. Kai atvažiavo dar vienas penkto maršruto troleibusas (važiuojantis į stotį), aš įlipau. Įlipo ir ji. Troleibuse buvo labai mažai žmonių. Ji įlipo pro galines duris, klest ir atsisėdo laisvoje sėdynėje. Tačiau iš paskos dar kažkas įlipo ir atsisėdo iš krašto, užverdamas ją. Įlipau ir galvoju:

– Aha, dabar dar pabandysime...

Kai troleibusas nusileido į pakalnę ir sustojo *Žalgirio* stotelėje, aš šmurkšt ir iššokau iš troleibuso. Ji kaip šoko pro tą šalia jos sėdintį žmogų, kaip puolė pro duris... net į šalia gatvės stovinčio namo sieną atsitrenkė. O aš išlipus stoviu ant šaligatvio krašto ir laikiu. Kai tik visi išlipo ir norintys važiuoti įlipo, prieš užsitarant troleibuso durims, aš vėl šmurkštelėjau atgal į troleibusą, ir durys užsivėrė. Troleibusui pajudėjus žiūriu į ją, kokia bus reakcija? Su baisiu pykčiu ir apmaudu ji kad spjovė į šalį!.. Aišku: praganė sekamąją...

Kitą kartą vidury dienos su visa *Kronikos* naujo numerio medžiaga važiauvau iš Kybartų į Simną. Kybartuose įlipau į autobusą *Vištytis–Vilnius*. Žmonių buvo nedaug, ir aš nuėjau toliau, į autobuso galą. Kaip paprastai, tokiais atvejais būni budrus: važiuoji, meldiesi ir... kažko lauki. Dėl savęs – bala nematė, bet dėl kitų, kurių atsiųstą informaciją vežiesi, neramu. Truputį pavažiavus, jau už Vilkaviškio, civiliai vyriškai stabdo mūsų autobusą su kelių milicijos lazdele. Vairuotojas pradėjo labiausiai burnoti:

– Kas čia per tipai: vidury reiso, ne stotelėje?!

Bet sustojo. Kai atidarė duris, vyriškai paprašė jį išlipti ir persimetė su juo keliais žodžiais. Ir rimo, nurimo vairuotojas, ir vandens į burną prisisėmęs. *Aha, saugumas*, – manau sau. Kadangi esu mažo ūgio, o sėdynės aukštos, pasislinkau žemyn, kad manęs nematytų. Nuo lauko pusės prisidengiau lango užuolaidėle. Vyras įlipo į vidų, apsidairė, bet manęs negalėjo pastebėti. Sėdžiu, laikiu ir galvoju: *Matė ar nematė? Mane ar kitą čia gaudo? Bet kad gaudo, abejonių nėra...* Savijauta buvo nekokia. Pagaliau autobusas pajudėjo...

Atvažiavome į Marijampolę (tuomet Kapsukas), ir matau: tarp stoties ir tos vietos, kur sustoja autobusas, stovi milicijos mašina. (Tada buvo kita autobusų stotis, ir autobusas privažiudavo prie pat stoties durų.) Man ir blusos apmirė. *Dabar, Dievuli, tai gelbėk, nes, ko gero, jau laukia...* Kaip paprastai, prieš išlipdama truputį pakeičiau savo išvaizdą ir einu. Išlipti reikia, niekur nedingsi. Kai visi žmonės išlipo, aš paskutinioji iššokau ir pro vairuotojo pusę tuojau šmurkštelėjau už autobuso... Toliau man reikia eiti į taksi stovėjimo stotelę, kuri yra prie pat autobusų stoties, nes autobuso į Simną jau nėra. *O jeigu jie manęs laukia?! Pavaikščiojau, pavaikščiojau tolėliau nuo stoties ir atėjau į stotelę. O ten žmonių eilė... Nieko nepadarysi – reikia laukti... Bet Dievas saugojo: palaukiau eilėje, sėdau į taksi ir nuvažiavau į Simną. Taip ir liko neaišku tada: manęs ieškojo ar ne manęs. Ačiū Dievui...*

Intencija

Dabar, kai prisimenu tą darbą, pavojų ir atsakomybę, pajuntu, koks Viešpats galingas: Jis moka pasinaudoti paprasčiausiais įrankiais, kad įvykdytų savo darbą. Dievas žmogaus niekada nebando virš jėgų: iš žmogaus reikalauja tik tiek, kiek jis gali pakelti. Gal dėl to ir mane apsaugojo nuo KGB kamerų ir gulagų? Ir jeigu galėjau dirbti *Kronikoje*, tai turbūt Viešpats pasirinko mane tik dėl to, kad įrodytų, jog tai buvo Jo valia ir Jo darbas, nes įrankis tikrai buvo prastas...

Viskas jau praeityje. Liko labai mieli šilti prisiminimai. Mes tada žinojome, kad niekas net iš artimųjų nė nenučiuokia, ką dirbame, ir kad šitą žinojimą nusinešime į Amžinybę, todėl buvo tokia gryna, tikra, savimaršiška intencija: *tik dėl Dievo, dėl Tėvynės...*

Ir šiandien, išgirdus kokio asmens nusiskundimą, kad už kokią gerą darbą ar už kalėjimus jis likęs nepagerbtas, šitas skundas kažkokiu disonansu nuskamba mūsų buvusiai intencijai. Tada viskas buvo tikriausiai ir gryniau... Vienam Dievui garbė, jeigu Jis per mus ką gero padarė.

Religinio pasipriešinimo pakopos 1968–1973 m.

Po uolaus ateisto Nikitos Chruščiovo nušalinimo nuo valdžios 1964 m., Sovietų Sąjungoje pradėjo silpnėti oficialioji antireliginė propaganda. Tačiau iš esmės tai tebuvo taktikos pakeitimas: tiesmukišką N. Chruščiovo kovą su „religiniais prietarais“, uždarinėjant ir griauinant bažnyčias bei cerkves, pakeitė ne mažiau žalingos administracinės priemonės. Tai buvo klierikų skaičiaus vienintelėje Lietuvos kunigų seminarijoje mažinimas, KGB agentų į ją infiltravimas, drau-

dimas katekizuoti vaikus ir jiems dalyvauti patarnaujant liturginėse apeigose. Kita vertus, ateistinės valdžios nurodymus vykdančios žurnalistai ir dvasininkai turėjo skleisti užsieniui melagingą informaciją apie tikrąją Bažnyčios padėtį Sovietų Sąjungoje, – sudaryti teigiamą religinės būklės vaizdą.

Savaime suprantama, kad su tokia padėtimi sąmoningi tikintieji negalėjo taikstyti, todėl pradėjo bręsti religinė rezistencija. 1968–1973 m. dalis kunigų ir pasauliečių katalikų Lietuvoje perėjo trijų kokybių pasipriešinimo pakopas: kompensacinę, išviešinamąją ir disidentinę.

Kompensacinė pasipriešinimo fazė buvo ne juridinė, bet grynai religinė, pasireiškianti ne protestavimu, bet religinio sąmoningumo ugdymu: slaptu vaikų katekizavimu, uždromis rekolekcijomis, aktyviu šventųjų vietovių lankymu, kunigų

nelegalų rengimu ir religinės literatūros platinimu. Šis religinis aktyvumas labai sustiprėjo 1968 m., visai nepriklausomai nuo tų antikomunistinių politinių ir disidentinių procesų, kurie tuo metu vyko Čekoslovakijoje ir Rusijoje. Lietuvoje ėmė rasti nelegalių religinės literatūros dauginimo židinių, vienas nuo kito nepriklausomų ir bažnytinės vyresnybės neorganizuojamų. Tai buvo tartum ta gyvoji žolė, kuri visoje Žemėje išdygo trečiąją pasaulio kūrimo dieną, veikiama kuriamosios Dievo Dvasios. Tuo metu tarp kunigų ir pasauliečių pradėjo įsigalėti suvokimas ir nuostata, kad *Dievo reikia klausyti labiau negu žmonių*.

1967 metų pabaigoje Kauno rajono kolūkio *Kelias į komunizmą* felčerio Pauliaus Petronio užsakymu Kelmės ir Šilalės spaustuvių linotipininkas Steponas Girčius surinko maldynėlio *Jėzus ir aš* bei vysk. Kazimero Paltaroko *Tikybos pirmamokslio* linotipinius rinkinius. Be to, jis padarė spausdinimo staklių brėžinį. Pagal šį S. Girčiaus brėžinį P. Petronio rūpesčiu Salininkuose (Vilniaus r.) Jonas Stašaitis pagamino spausdinimo stakles ir savo namų rūsyje išspausdino maldynėlio bei katekizmo pirmąją laidą – 1000 egzempliorių. Vėliau P. Petronis parengė maldynėlį *Aukštyn širdis*. Buvo įrengta ir daugiau spausdinimo staklių įvairiose Lietuvos vietovėse: Vilniuje – 4, Kaune – 4, Zapyškyje – 1, Viršužiglyje – 1, Vaišvydavos miško eiguvoje – 1, Kaišiadorių rajone – 2. Daugelyje vietų dirbo tų knygelių įrišėjai: Kaune – 6, Vilniuje – 1, Šlienavoje – 4, Plungėje – 1, Kupiškyje – 1. Leidėjai savo knygeles pardavinėdavo labai pigiai – pagal savikainą, vidutiniškai po 1 rublį už egzempliorių. Tačiau spekuliantai-perpardavinėtojai knygelių kainas padidindavo 4–5 kartus. Šis platintojų nesąžiningumas leidėjus slėgė ne mažiau negu sovietų valdžios grėsmė.

1969 m. Žemaitijoje milicijos sulaikytas platintojas P. Petronį išdavė, ir šiam teko slapstyti. Jis visiškai atsidėjo knygelių leidybai. Kunigo J. Zdebskio rūpesčiu P. Petronis apsigyveno prie Kapčiamiesčio, Monikos Žaltauskaitės sodyboje. Čia jis įsirengė stakles matricų gamybai, parašė vadovėlį katechetams *Jaunos sielos religinis auklėjimas*, pamokslų rinkinį, gegužinių pamaldų knygelę.

1967 m. Kaune radijo inžinierių Algio Palioko ir Jono Gudelio rūpesčiu pavyko įsidarbinti *Žemprojekte* spausdintoju su rotaprintu. Šie inžinieriai parengė Tihamer Totho knygelės *Jaunuolio būdas* maketą, *Žemprojekto* darbininkė Janina Gudelytė su *ERA* padarė maketo kopijas ant folijų, o man atiteko visa tai išspausdinti rotaprintu 3000 egzempliorių. Ses. Monika Gavėnaitė ir kitos seserys pasirinko knygelių įrišimu ir platinimu. Tuo metu vienoje spaustuvėje buvo nelegaliai išspausdinta apie 200 puslapių kišeninio formato Gonzagos de Fonsekos knyga *Marija kalba pasauliui*. Vėliau išspausdinau sutrumpintą katekizmą (apie 500 egz.).

Žemprojekto kadrų skyriaus darbuotojai susidomėjo mano politine praeitimi, todėl teko iš to darbo išeiti. Nuo to laiko ėmiausi vien nelegalios knygų leidybos. 1969 m. Raudondvaryje pas kunigo Jono Lauriūno *SJ* seserį Ievą Laurusevičiūtę kartu su A. Palioku ir J. Gudeliu įrengėme jų sukonstruotą bei pagamintą *ERA* ir padauginau J. Girkiaus straipsnį *Lietuviškojo charakterio problemos*, filosofinį veikalą *Žmogus be Dievo*, A. Maceinos knygas *Niekšybės paslaptis*, *Jobo drama*, *Dievo Avinėlis*, P. Gaidamavičiaus filosofinę knygą *Milžinas, didvyris, šventasis* ir kt. 1969 m. rudenį *ERA* perkėlėme į Kauną (XIV Kranto g. 23) pas Mariją Vilkaitę. Ten buvo padauginta kun. St. Ylos *Ateitininkų ideologija, Moderni mergaitė* ir kt. 1970 m. ta pati *ERA* buvo perkelta į Aukštuosius Šančius pas Augustiną Jaugelį, kurio namų palėpėje literatūrą daugino jo brolis Virgilijus. Aš tuo metu įsitraukiau į P. Petronio suorganizuotą maldynų spausdinimą J. Levandrausko sodyboje, prie Zapyškio. 1971 m. pavasarį Juozas Gražys sutiko priimti *ERA* į savo butą Kaune (Kalniečių g. 113). V. Jaugelis ten pervežė aparatą ir kelis mėnesius dirbo. Vėliau tais pačiais metais aš vėl perėmiau *ERA* ir tame name dirbau iki 1973 m. pavasario. Techninių medžiagų atnešdavo J. Gražys, kopijavimui tinkamo popieriaus ieškodavo E. Martinaitienė, literatūrą išnešdavo ir įrišimu rūpinosi ses. M. Gavėnaitė, knygas platindavo kun. J. Buliauskas, kuriam tuo metu priklausė *ERA*. Jis dažniausiai ir užsakymus pateikdavo. Ten padauginta daug įvairių knygų: St. Ylos *Žmonės ir*

žvėrys, L. Evely *Visi mes broliai*, A. Maceinos *Didieji dabarties klausimai*, enciklika *Humanae vitae*, J. Gliaudos *Simas*, F. Lelioto *Gyvenimo problemos sprendimas*, St. Kairio *Tau, Lietuva*, Simo Kudirkos teismo proceso aprašymas, Lietuvoje parašyta apysaka apie pokario katalikų šeimos gyvenimą *Danguolės laimė* ir kt.

Kartais tekdavo išvažiuoti į Maskvą pas pažįstamus disidentus, jiems nuveždavau aktualesnės informacijos iš Lietuvos gyvenimo, o iš jų gaudavau mums tinkamos literatūros. Viena tokią aktualią knygą – istoriko R. Medvedevo *Beprotybės klausimas (Kto sumašedšij?)* išvertė Juozas Urbonas, mašinėle perrašė Janina Lumbienė, o man teko suredaguoti įžangą ir padauginti. 1971 m. rudenį atsirado garsusis *Memorandumas* SNO Generaliniam sekretoriui K. Valdhaimui, kurį pasirašė 17 000 Lietuvos gyventojų. Tuos parašus taip pat teko nukopijuoti su *ERA* ir pačiam juos nuvežti Maskvos disidentams. 1972 m. kovo mėnesį pradėjome platinti *LKB Kroniką*.

Kalniečių gatvėje su *ERA* buvo dirbama iki 1973 m. pavasario. Vienas iš paskutinių čia padaugintų leidinių buvo Molotovo–Ribentropo pakto slaptieji protokolai *TSRS užsienio politika 1939–1940*. 1973 m. vasarą *ERĄ* perdaviau P. Petroniui ir ją sumontavau Ežerėlio gyvenvietėje pas A. Patriubavičių. Čia A. Patriubavičius padaugino po 20 egz. *LKB Kronikos* 6 ir 7 numerių, kopijavo knygas *Danguolės laimė* ir *Dievas šiandien*. Kitą *ERĄ* P. Petronio užsakymu įsigijo Vytautas Vaičiūnas. Ją 1973 m. rudenį sumontavome Kauno rajono Šlienavos kaime pas Kazį Gudą. Tuo metu su J. Gudeliu gaminome portatyvinį *ERA* modelį.

1973 m. J. Stašaitis sumontavo rotatorių ir kartu su V. Jaugeliu daugino *LKB Kronikos* 6-ąjį numerį bei paruošė vaškuotes Alf. Grauslio knygos *Ieškau Tavo Veido* gaminimui, tačiau darbą nutraukė lapkričio mėnesį prasidėjusios kratos. 1973 11 20 buvo suimtas spaustuvės darbininkas Boleslovas Kulikauskas, kuris P. Petronio užsakymu spausdino maldaknyges *Sveika, Marija* ir *Melskimės*. Šriftą jis gaudavo iš Jono Ivanausko. B. Kulikauskas (jau antrą kartą) buvo nuteistas trejiems su puse metų griežtojo režimo lagerio, o J. Ivanauskas –

trejiems metams. 1973 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais KGB įvairiose Lietuvos vietose atliko keliasdešimt kratų, penkis žmones areštavo, šimtus tardė ar apklausinėjo. Buvo konfiskuoti 2 aparatai ERA, daug rašomųjų mašinėlių, keletas namudinių spausdinimo staklių.

Antroji – *išviešinamoji katalikų judėjimo pakopa* – tai religinės diskriminacijos faktų skelbimas. 1970 m. buvo užmegzti ryšiai su Maskvos disidentais, leidusiais *Einamųjų įvykių kroniką* (*Chronika tekuščich sobytij*). Pirmoji 1970 m. jiems perduota informacija buvo apie vilkaviškietės mokytojos Onos Brilienės atleidimą iš darbo už tikėjimą ir religinę praktiką. Tų pačių metų rudenį buvo perduota informacija apie kun. A. Šeškevičiaus SJ suėmimą. Vėliau maskviečiams siųsdavome ne tik atskiras žinutes, bet ir Lietuvos tikinčiųjų pasirašytus prašymus, tarp jų – *Memorandumą* SNO (JT) Generaliniam sekretoriui, apie kurį Vakarų šalių informavimo priemonės pranešė 1972 m. pradžioje. Galutinai šis – išviešinamasis tikinčiųjų pasipriešinimo būdas įsigalėjo 1972 m. kovo mėn., kai pradėjo reguliariai eiti *LKB Kronika*.

LKB Kronikos pasirodymas sužadino kai kurių tautiškai ir politiškai sąmoningų inteligentų ambicijas. Jau 1973 metų pradžioje susibūrė grupė kauniečių kraštotyrininkų, ketinusių išleisti pagrindinį leidinį *Naujasis varpas*. Tačiau tų pačių metų kovo mėnesį buvo areštuoti ir vėliau nuteisti Š. Žukauskas, A. Sakalauskas, I. Rudaitis, V. Povilionis ir A. Mackevičius – už *antitarybinę agitaciją ir propagandą*.

Dar 1971 m. pabaigoje prasidėjo trečioji – *disidentinė katalikų pasipriešinimo fazė*. Tai buvo ne tik nelegalus informacijos skleidimas, bet ir aktyvūs vieši pareiškimai bei veiksmai, kuriais buvo reiškiamas protestas dėl Bažnyčios ir tikinčiųjų persekiojimo. Nuo 1971 m. rugsėjo iki gruodžio pabaigos aukščiausiams sovietų valdžios pareigūnams Vilniuje ir Maskvoje buvo išsiųsti 6 grupiniai pareiškimai dėl kunigų ir vyskupų persekiojimo, kuriuos pasirašė: 1971 08 29 – 350 žmonių iš Prienų, 1971 09 12 – dar 2010 prieniškių, 1971 09 26 – 1190

Santaikos parapijos tikinčiųjų, 1971 12 11 – 1344 raseiniškai, 1971 12 24 – 47 Vilniaus arkivyskupijos kunigai, 1971 m. pabaigoje – 134 Panevėžio vyskupijos kunigai.

Savaime suprantama, kad kiekviena nauja tikinčiųjų pasipriešinimo pakopa nė kiek nesumažindavo ankstesnių pakopų ar kitų sričių veiklos – nei informacijos skleidimo, nei vaikų katekizavimo, nei religinės spaudos platinimo. Represiniai sovietų veiksmai kaskart žadino atitinkamą tikinčiųjų atoveiksmį, ir tai buvo visai naujas reiškinys Lietuvos Katalikų Bažnyčioje.

Darbas *LKB Kronikoje*

1972 m., pasitaręs su kun. S. Tamkevičiumi, sutikau redaguoti *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką*. Žinutės būdavo nors aktualios, bet labai nevienodos kokybės. Reikėdavo sklandžiai, aiškiai, suprantamai išdėstyti faktus, pagalvoti, kas reikšminga, ko galima atsakyti. Man teko rūpintis, kad žinių kalba būtų taisyklinga ir tiksli. Pačią informaciją rinkdavo kun. Sigitas. Tačiau toks darbas buvo labai neracionalus ir neatsargus: jis medžiagą surenka, veža man redaguoti, vėliau pasiėmęs perrašo mašinėle ir vėl veža pas mane dauginti. Pagaliau dar kartą atvažiuoja pasiimti padaugintų ir įrištų *Kronikos* egzempliorių... Toks dažnas siuvimas iš Simno į Kalniečių gatvę* Kaune ilgai negalėjo tęstis. Pačiam važinėti į Simną buvo dar rizikingiau, nes KGB tuomet dėjo daug pastangų nustatyti mano darbo vietą ir pobūdį. Bendrabutyje J. Basanavičiaus gatvėje, kur gyvenau su šeima, sekimui buvo užverbuoti kaimynai. Nuo bendrabučio iki konspiracinio buto Kalniečių gatvėje buvo ne daugiau kaip 500 metrų, bet kad į jį patektum be „uodegų“, tekdavo sugaišti po pusę dienos ar nakties. Negalima buvo laikytis jokios sistemos, jokio periodiškumo, jokio numatyto maršruto. Kiekvieną mašiną ir kiekvieną žmogų reikėjo laikyti potencialiu sekliu ir atitinkamai elgtis. Nebūdamas visiškai tikras, kad pavyko atsikratyti „uodegų“, kelionę prie *EROS* kartais turėdavau nutraukti ir grįžti namo. Savaime aišku, kad tokios kelionės negalėjo būti daž-

---

* Namas Kalniečių g. 113 buvo įformintas Vilhelmo Semaškos-Semaškevičiaus vardu, o tikrasis savininkas buvo Juozas Gražys.

nos, todėl konspiraciniame bute neišeinant tekdavo išbūti ir po keletą mėnesių. Maisto parūpindavo J. Gražys. Kalniečių gatvės 113-ame name buvo padauginți po 100 egzempliorių pirmieji penki *Kronikos* numeriai. Juos visus, kaip ir daugelį kitų brošiūrų, įrišo J. Gražys.

Tačiau darbas su *EROS* tipo kopijavimo aparatais buvo nelabai produktyvus, spaudiniai nė iš tolo negalėjo patenkinti visos Lietuvos poreikių, kartu nepateisino dedamų pastangų ir rizikos. Visos mūsų ir kitų žmonių žinioje esančios kopijavimo ir spausdinimo priemonės negalėjo atlikti svarbiausio uždavinio – kompensuoti tos milžiniškos žalos, kurią per žiniasklaidą bei mokyklas skleidė sovietiniams pavergėjams patsidavę propagandistai: „filosofai“, rašytojai, mokytojai ir visi kiti totalinio mulkinimo mašinos sukėjai.

Kronikos balsas buvo labiau gynybinis: jį garsino Lietuvos tikinčiųjų persekiojimus ir apeliavo į laisvojo pasaulio tautų sąžinę. Tai šiek tiek drausmino komunistus ir drąsino tikinčiuosius, bet negalėjo patenkinti idėjiškai dusinamos krikščioniškos visuomenės intelektualių poreikių. Todėl iš pradžių kaip atsvarą komunistiniam melui reikėjo išleisti nors 10 gerai argumentuotų knygų, jas išplatinti Lietuvoje bent po 100 000 egzempliorių. Tų knygų turinys turėjo apimti pastarojo šimtmečio Lietuvos istoriją, marksizmo-leninizmo kritiką, naujausių mokslo laimėjimų ir katalikiškos doktrinos sintezę, svarbiausius lietuvių filosofų veikalus, geriausias lietuvių išeivijos knygas, Rusijos disidentų knygas, jaunimo dvasinės reanimacijos vadovą ir kt. Knygos turėjo būti platinamos veltui – sklisti kaip vanduo, kad KGB negalėtų pagal platintojų tinklą susekti leidybos ištakų. Aišku, tam reikėjo gerų materialinių sąlygų.

Kartu su V. Jaugeliu pradėjome ieškoti vietų tokioms pogrindžio spaustuvėms įrengti, tačiau 1973 11 19 prasidėjo kratos ir įtariamų *Kronikos* leidėjų areštai. Į bendrabučio kambarį Basanavičiaus gatvėje Kaune, kur tuo metu gyvenau, atėjo būrys čekistų, vadovaujamų ginkluoto kpt. Juozo Marcinkevičiaus. Kratos metu buvo paimtos religinio turinio knygos ir užrašai, tarp jų neseniai išversta Lellot knyga *Gyvenimo*

problemos sprendimas (ji buvo parengta kopijuoti ERA). Jo-kių nusikalstamos veiklos įkalčių čekistai nerado, todėl Kauno KGB būstinėje tardytojų grupės vadovas J. Marcinkevičius nu-rodė, jog arešto pretekstas – kad gyvenu svetima – Pluiros pavarde. Iš tikrųjų tokią pavardę turėjo mano šeima, o aš iš viso jokių dokumentų neturėjau, todėl šiuo atveju milicija ne-bent galėjo skirti piniginę baudą.

Pirmieji tardytojų klausimai parodė, kad juos domino tik-tai *Kronikos* leidyba. Nemačiau reikalo atsakinėti į čekistų klausimus, todėl tardymai trukdavo neilgai – nebuvo ką pro-tokoluoti. Kai įžūlaus elgesio tardytoją J. Marcinkevičių pa-keitė gudresnis T. Lazarevičius, padėtis nepasikeitė – į klausi-mus vis tiek neatsakinėjau. T. Lazarevičius pagrasino, kad teismas man paskirs tokią bausmę, kokią gaus visi kiti suim-tieji kartu paėmus. Ir iš tiesų po 7 mėnesių Lietuvos SSR Aukščiausiojo teismo teisėjas A. Bataitis, reikalaujant proku-rorui J. Bakučioniui, nuteisė 8-erius metus kalėti griežtojo re-žimo lageryje, o visų kitų tuo metu teisiamųjų bausmių suma irgi buvo 8-eri metai. Buvome kaltinami pagal tuometinio bau-džiamojo kodekso 68 str., t. y. sistemingu antitarybinės agita-cijos ir propagandos skleidimu, nors nei prokuroras, nei teisė-jas neturėjo jokių įrodymų tokiam kaltinimui. Jie patys teisinio vaidinimo metu padarė mažiausiai 8 baudžiamojo proceso pa-žeidimus. Už nusikaltimą, bylos fabrikavimą jie turėjo būti teisiami, tai savo kalboje ir pasakė V. Jaugelis: *Jums reikėtų sėdėti nusikaltėlių suole, o mes turėtume jus teisti.*

Kalėdamas 36-ame Permės lageryje, po metų per pasima-tytą su žmona sužinojau, kad *Kronika* ir toliau gyvuoja. Po pasimatymo čekistas Kronbergas paklausė, ar nenorėčiau grįž-ti namo ir jeigu taip, tai galėčiau grįžti. Kadangi areštai ir teismai *Kronikos* nesunaikino, todėl netiesiogiai man buvo siū-lomas abipusiai naudingas Judo sandėris. Kad panašūs siūly-mai daugiau nesikartotų, atsakiau trumpai: *Nenoriu grįžti.*

Daugiau panašių siūlymų niekada nebuvo.

Nors 1973 m. pabaigos kratos ir areštai Lietuvoje sunai-kino daug nelegalių literatūros dauginimo taškų, bet buvo ir

stiprus impulsas atsirasti naujiems leidiniams. Pirmoji *LKB Kronikos* leidėjų grupė buvo nuteista 1974 m. gruodžio mėn., o 1975 m. jau ėjo ne vienas, bet trys nelegalūs periodiniai leidiniai, 1976 m. – 5, 1977 m. – 6, 1978 m. – 8, 1979 m. – 12. Atitinkamai didėjo bendras pagrindinėje išleidžiamų numerių skaičius: 1974 m. išėjo 6 numeriai, o 1975 m. – 10, 1976 m. – 18, 1977 m. – 24, 1978 m. – 31, 1979 m. – 47. Taip pat proporcingai didėjo ir bendras pirmųjų egzempliorių puslapių skaičius: 1974 m. buvo išleista 250 puslapių, o 1979 m. visi numeriai sudarė 2800 puslapių, t. y. per 5-erius metus – nuo 1974 m. iki 1979 m. pagrindinė savilaida padidėjo apie 10 kartų. Dar ir šiandien nėra surinkta išsami informacija apie kiekvieno periodinio pagrindinio leidinio tikslų išėjimo datą, apimtį, numerių ir egzempliorių skaičių, egzistavimo periodą, taip pat apie svarbiausius tų leidinių leidėjus, bendradarbius ir platinimo būdus. Nėra atlikta šio fenomenalaus leidybos reiškinio ir laikotarpio istorinė bei psichologinė analizė, o tai padėtų atskleisti, kodėl 1987–1990 m. taip aktyviai sujudo politinės jėgos, siekusios atkurti laisvą Lietuvos valstybę.

Purus žvirbliukas Viešpaties rankoje

1970 m., kai už vaikų katekizavimą buvo suimtas kun. Antanas Šeškevičius, kiek vėliau kunigai Juozas Zdebskis ir Prosperas Bubenys, išgyvenau didelį dvasios sukrėtimą. Jų laikysena, elgesys teisme ir prisiimtas kryžius hylojo, kad ir aš, ir kiti negalime likti abejingi persekiojamai Tiesai, kad turime padaryti viską, ką galime. Prisimenu, kai Vilniuje, vėliau Svėdasuose slaugiau sunkiai sergantį kanauninką Petrą Raudą, pasirodė pirmasis

Kronikos numeris. Pamačiau, kaip kan. P. Rauda džiaugėsi pasirodžiusia *Kronika*. Kartu jo veide mačiau ir nerimą, kad už *Kroniką* reikės skaudžiai mokėti: ne vienas bus terorizuojamas, eis į kalėjimą. Kai besidžiaugdama pasakiau, kad laimingi tie, kurie už tiesą eis kentėti, kad idėja nieko neverta, jei nėra norinčių už ją aukotis, kanauninkas tik palingavo galvą ir pasakė, kad nežinau, ką kalbu: kančia visada yra išbandymas ir ne vienas gali palūžti. Ir vis tiek tada visi buvome labai laimingi, tvirtai tikėjome, kad Dievas padės.

1974 metų ankstyvą pavasarį, mirus kan. P. Raudai, grįžau į Vilnių. Vieną dieną į namus užėjo kun. J. Zdebskis (jis buvo vienuolijoj, kuriai priklausiau – *Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo tarnaičių seserų kongregacijos* – dvasios vadas, dažnai vadovaudavo metinėms rekolekcijoms) ir paklausė, ar nesutikčiau perrašinėti ir platinti *Kroniką*. Aš labai apsidžiaugiau, kad man, tokiai žioplai, siūlo, ir, kaip žmonės sako, visom keturiom sutikau. Prieš išeidamas kun.

J. Zdebskis perspėjo, kad vienintelis atlygis už darbą – kalėjimas: jeigu KGB pagaus, nepaglostys. Ir pasiteiravo, ar neišsigandau. Į klausimą atsakiau klausimu:

– O kaip jūs nebijot? Neseniai grįžot iš lagerio ir vėl dirbat...

Kroniką perrašinėju ir platinau su kita kongregacijos seserimi Brone Kibickaite. Dirbdavome Vilniuje, valdiškuose butuose, pas žmones, kurie nebuvo KGB įtariami, kurių namo sienos storesnės ir todėl mažesnis girdimumas, geri kaimynai. Beveik visada rašydavome naktį, nes dieną reikėdavo dirbti valdiškuose darbuose. Beje, šiuo atžvilgiu turėjau neblogą darbą – dirbau budėtoja kas ketvirtą parą. Taigi laiko *Kronikos* dauginimui užtektinai. Viena garsiai diktavdavome, kita rašydavome. Viską, ką per naktį perrašydavome, rytą išsinešdavome.

Tų pačių metų rugpjūčio 27 dieną, po nepilno pusmečio nuo darbo pradžios, mane areštavo. Tada mes perrašinėjome 11-ąją *Kronikos* numerį. Pirmą kartą rašiau savo bute! Tardymas KGB izoliatoriuje truko 10 mėnesių. Kadangi nesijaučiau kalta, nusprendžiau neatsakinėti į tardytojo klausimus. Atsisakydama duoti parodymus stengiausi atsiriboti nuo KGB daromo nusikaltimo – persekioti tiesą ir tuos, kurie už ją kovoja. Man tada buvo labai aišku, kad tik taip, o ne kitaip turiu elgtis. 1975 m. birželio 16–17 d. įvyko teismas, mane nu teisė 3-ejiems metams lagerio ir tiek pat tremties. Bausmę atlikau viename iš garsiausių Mordovijos lagerių Baraševe, o tremtį – Krasnojarsko srity, Bogučianuose. Tardymo metu saugumiečiai prašė pademonstruoti, ar greitai rašau rašomąją mašinėle. Atsisakiau, sakydama, kad dabar nėra jokio reikalo rašyti. Grįšiu po šešerių metų ir tada vėl dauginsiu *Kroniką*.

Ses. Bronė Kibickaitė

Beje, negaliu nepaminti ses. Bronės Kibickaitės. Tik grįžusi iš tremties sužinojau, kad ji visą mano kalinimo laiką dauginą *Kroniką*. Pasak jos, *stengėsi dirbti ir už mane, ir už save*. Spausdino Vilniuje, mūsų bute, kuris buvo sekamas. Gana dažnai jame nekviesti apsilankydavo saugumiečiai, ji pati buvo tardoma, visai pgasdinama. Išeidama iš namų kalkę ir perrašytus puslapius paslėpdavo koridoriuje, kur stovėjo sena nerakinama spinta: namo gyventojai į ją dėdavo nereikalingus stiklainius... Dirbdama tokiom aplinkybėm, ji parodė neeilinę drąsą, tai buvo beveik šimtaprocentinė rizika.

***Kronikos* perdavimas į Vakarus**

Grįžusi iš tremties, stengiausi ištesėti saugumiečiams duotą pažadą ir gana greitai įsitraukiau į seną darbą – dauginau, platinau, teko padėti redaguoti, ieškojau kelių, kaip nufotografuotą *Kroniką* persiųsti į Vakarus. Tai truko beveik pusantrų metų. 1982 metų lapkritį buvo aišku, kad man fabrikuojama nauja kriminalinė hyla, todėl pradėjau slapstytis, – o gal pavyks kurį laiką dar padėti *Kronikai*... Dievui saugant, dar metus padirbėjau. Pirmaisiais slapstymosi metais beveik visus *Kronikos* numerius veždavau į Maskvą. Ten ją perduodavau rusų disidentams, o šie įvairiais keliais, patys rizikuodami, siųsdavo toliau. Ačiū jiems. Vėliau į Lietuvą pradėjo atvykti daugiau užsienio turistų, kitų asmenų, todėl ir mano pagalba sumažėjo.

Iki Sergejaus Kovaliovo arešto (1974 12 27) labai patikimai į Vakarus nukeliaudavo jam perduoti *Kronikos* numeriai. Kad nekristume kagėbistams į akis, susitikdavome jo sūnaus Ivano ar kitame bute. Po jo arešto talkino sūnus ir labai kultūringa, maloni Sergejaus Kovaliovo žmona Liusė. Su jais mane supažindino kunigas (dabar arkivyskupas) Sigitas Tamkevičius.

Pasislapsčiusi vienus metus Lietuvoje, 1983 m., kai kartą nuvežiau į Maskvą *Kroniką*, Maskvos disidentai man pasiūlė apsigyventi vasarnamyje Pamaskvėje, visai šalia aukštųjų partijos ir KGB veikėjų vilų. Jie supažindino mane su savo bičiuliais, nuolatiniais tos gyvenvietės gyventojais. Tapau namų „sarge“, nes tie žmonės išeidavo į darbą. Kas du mėnesiai parvažiudavau į Lietuvą apsidairyti, ar išėjusį naują *LKB*

Kronikos numerį čia pavyko perduoti į Vakarų. Jei sužinodavau, kad *Kronika* dar neperduota, imdavau mikrofilmą ir veždavau į Maskvą. O ten jau buvo nusistovėję patikimi ryšio kanalai, per kuriuos ji pasiekdavo Vakarų.

Be minėtojo Kovaliovų šeimos kanalo, labai patikimas kelias buvo per vieną šeimą *Cvetnoj bulvare*. Žinojome, kad jie yra itin KGB sekami: jų bute buvo įtaisyta KGB slaptojo klausymosi aparatūra, ne kartą pas juos buvo daromos kratos. KGB tardydavo, grasindavo susidoroti, jų kaimynai, KGB informatoriai, apžiūrėdavo kiekvieną pas juos ateinantį ir išeinantį svečią. Nuėjusi pas juos beveik visai nekalbėdavau, o apie viską, ką norėdavau papasakoti, rašydavau lapelyje, kad negirdėtų KGB „ausys“. Tai žinojo ir KGB (ir tegul sau į sveikatą žino), bet tas būdas buvo vienintelis ir tikras likti KGB nesukontroliuojamiems. Pas juos palikta pagrindžio spauda irgi pasiekdavo Vakarų.

Dar vienas labai patikimas kelias buvo per vieną baptistų šeimą, atsisakiusią sovietinės pilietybės ir turėjusią teisę eiti į JAV ambasadą. Jie ta teise dažnai naudodavosi – tai į kokią filmo peržiūrą eidavo, tai su kuo susitikti, todėl turėjo daug gerų progų perduoti ir mūsų *Kroniką*.

Daug nuotykingų įvykių per tuos metus buvo. Ir visada jaučiau Gerojo Tėvo globojamą ranką – viskas išeidavo į gera. Tikrai, mano silpnumas yra mano stiprybė!

Kartą su pagrindine spauda vykau ne į savo pastovią gyvenamą vietą Pamaskvėje, o pas kitus pažįstamus. Žinojau, kad ir jie buvo KGB sekami. Atvažiavus į Maskvą, staiga šovė mintis, kad jei bus man reikiamas transportas, vyksiu ne pas juos, o pas kitus žmones. Transportas tarytum tyčia vėlavu, ir aš, vos atėjusi, tuoj pat išvažiavau. Nuvykau ten, kur nebuvau planavusi. Ir ką gi – vėliau sužinojau, kad kaip tik tuo metu aname bute manęs ieškojo milicija, tuos pažįstamus tardė, klausinėjo, ką žino apie mane...

Dievui padedant, net iš pat milicininkų panosės pavykdamas pabėgti. Kartą einant pas KGB persekiojamus pažįstamus, jų kaimynai – KGB informatoriai – pamatę mane koridoriuje, tuoj iškvietė miliciją. Atvažiavo jų mašina, bet aš spėjau persirengusi pabėgti. Kitą kartą sėdint bute šovė mintis – tuojau

išeiti. Vos išėjau, atėjo milicija tikrinti buto gyventojų pasų, ko dešimtmečiais nebuvo darę...

Dar kartą, eidama nakvoti pas kitus pažįstamus, pamačiau gatvelėje stovinčius du milicininkus. Ne kartą sutikdavau ir matydavau stovinčius ar sėdinčius milicininkus – nieko, o šį kartą aiškiai supratau, kad jie manęs laukia. Į butą nėjau: atokiai atsistojau ir stebėjau juos. Paaiškėjo, kad tikrai jų manęs laukta: šeimininkus klausinėjo apie mane, tik aš tuo metu jau buvau toli nuo tos vietos.

Vargšai mano broliai kagėbistai ir milicininkai, kiek jie vargo su manim turėjo! Taip ieškoma Vilniuje ir visoje Sąjungoje trejus gerus metus kursavau tarp Vilniaus ir Maskvos. Michailo Gorbačiovo laikais ėmė Lietuvoje lankytis daugiau turistų iš Vakarų ir neretai pavykdavo *Kroniką* perduoti per juos. Tiesa, kartais ją tekdavo pavėžėti ir kitur.

Prisimenu, sužinojau, kad į Minską iš JAV atvyko t. Jonas Kidykas SJ. Jis į Lietuvą nebuvo įleistas. Apsistojo Minsko viešbutyje. *Kronika* buvo parengta kelionei, bet nebuvo per ką perduoti. Važiavau į Minską pati. Viešbutyje turėjau palikti savo pasą. Suradau t. Joną, perdaviau *Kronikos* fotojuostą. Raštu, kad KGB slaptojo klausymosi aparatūra neužfiksuotų mūsų pokalbio, paaiškinau, kaip ją pervežti į JAV, kad kratą jam gali daryti tik dalyvaujant JAV ambasados darbuotojams. Po to garsiai kalbėjomės apie eilinius įvykius ir kartu meldėmės. Išeidama iš viešbučio atsiėmiau pasą. Dievas padėjo, *Kronika* sėkmingai pasiekė Vakarus, nors kagėbistai t. Jonui išvykstant labai nuodugniai krėtė visus daiktus ir net kišenes.

Kitą kartą *Kroniką* teko perduoti per atvykusią tolimesnę giminaitę. Su ja viešai susitikdavau, net bendradarbiai perspėjo, kad nereikėtų per ją siųsti *Kronikos*, nes KGB labai detaliai jos daiktus tikrins. Bet kitos išeities nebuvo. Reikėjo rizikuoti. Taip pat raštu paaiškinau viešbutyje, kaip išvežti. Nepaisant kruopščių KGB kratų, *Kronika* nebuvo aptikta. Kelis kartus teko ir per kitus giminaičius perduoti, nors artimieji prašydavo to nedaryti... Mes, kaip sąmokslininkai, niekam neprasitarę, žinant tik Dievui, pabandydavome ir Dievas mus laimindavo – *Kronika* pasiekdavo Vakarus.

Kartą, kai mano sekimas buvo ypač sustiprintas, turėjau į Maskvą nuvežti *Kroniką* ir per tardymus ir kankinimus kagėbistų sudraskytus ir sukruvintus vysk. Vincento Borisevičiaus marškinius (juos man buvo atidavusi vyskupo sesuo Marytė Borisevičiūtė, mano Sutvirtinimo motina). Norėjau, kad kartu su *Kronika* ši relikvija pasiektų Vakarus. Jau turėjau nupirktą bilietą į Maskvą. Vakare išėjau iš namų Architektų gatvėje (Vilniuje) ir pastebėjau budinčias dvi KGB mašinas su sekliais. Kad nesulaikytų, prie pat namų sustabdžiau pravažiuojančią lengvąją mašiną, išokau į ją ir nuvažiavau į miesto centrą. Mus sekė KGB mašina; antros nemačiau, gal atsiliko... Prie *Lietuvos* kino teatro, Trakų gatvės sankryžoje, sustabdžiau ir iššokau iš mašinos. KGB mašina pasiliko anapus kryžkelės šviesoforo, o aš nubėgau už buvusių kareivinių gatvele, kuria važiuoti draudžiama, kad atsiplėščiau nuo KGB seklių. Bet jiems draudžiamų ženklų nebuvo... Vos spėjau įbėgti į uždarytos Pranciškonų bažnyčios šventorių, išgirdau užiant jų mašiną. Sustoję ieškojo manęs, nes kiemas aklinai užtvertas, tik vieni varteliai, prie kurių budėjo jų komanda... Iš karto jie manęs nepastebėjo. Apšniukštinėję visus užkampius, grįžo ir staiga pamatė mane pasislėpusią nišoje prie vartų. Beliko naudotis jų metodais... Kagėbistai buvo trise, ir aš ėmiau juos barti, kam prikibo ir sekioja mane. Jie sumišo – nelaukė tokios reakcijos... Išbėgau į gatvę. Jie paskui mane. Išokau į troleibusą, važiuojantį į stotį. Jie irgi. Supratau, kad, kaip visada, geležinkelio stotyje mane sulaikys, išlaikys milicijos poste, kol išeis traukinys į Maskvą...

Buvo jau po 22 val., todėl troleibuse keleivių nedaug. Garšiai paprašiau, kad kas nors palydėtų mane iki traukinio, nes kagėbistai jau kelintą kartą be orderio mane sulaiko. Žmonės atrode išsigandę... Paėjau į troleibuso priekį. Už vairuotojo sėdėjo du jauni vyrai. Jie rusiškai paklausė, ką aš kalbėjau. Paaiškinau rusiškai ir paprašiau jų palydėti iki traukinio. Kagėbistai ėmė rusams aiškinti, kad aš psichinė ligonė. Paprašiau kagėbistų dokumentų – kokią jie turi teisę mane sulaikyti? Jie tylėjo.

Atvykus į stotį, tie du rusai mane lydėjo, o kabėgistai sekė iš paskos. Ėjau su jais aplink per tiltą, kad stotyje milicija

nesulaikytų. Priėjus prie Maskvos traukinio, savo vagono palydovei parodžiau bilietą. Kagebistai nesitikėjo, kad jį turiu. Padėkojusi geriems rusų tautybės vyrams, išdrįsusiems nepaklusti KGB, įsėdau į traukinį. Laimingai nuvažiauvau ir viską perdaviau. Žinoma, ir Maskvoje teko keisti išvaizdą, kad neįkliūčiau. Dievas laimino, ir *Kronika* kartu su vyskupo relikvija pasiekė Vakarus. Kas žmogui neįmanoma, Dievui įmanoma!

Keli žodžiai apie baimę

Baimė yra natūralus žmogaus jausmas, ir aš jos turiu ne mažiau kaip kiti. Saugumas mokėjo žmones šantažuoti. Pusę metų mane gąsdino psichiatrijos ligonine, aiškino, kaip kankins. Būdavo, naktį pabundi ir klausai, kaip pravažiuoja mašina... Šiurpus jausmas... Esu buvusi psichiatrijos ligoninėje – bandžiau padėti iš jos ištrukti kitiems žmonėms. Matyti joje vaizdai man padėjo labiau suvokti, kas yra pragaras.

Prisimenu, reikėdavo važiuoti į Maskvą. Ten jau susitarta ir laukia žmogus, o tave atvirai seka, seka tuos namus. Nejauku būdavo išeiti į gatvę, žengti pirmą žingsnį... Tokiais atvejais mane visada gelbėdavo mintis, kad esu Dievo rankose. Jis – Išmintis ir Meilė. *Pasitikiu, Viešpatie, Tavimi, tebūnie Tavo valia*. Sužadintas pasitikėjimas pašalindavo stresinę būseną.

Saugumo kameroje su savimi turėjau mažą paveiksluką – vyro delne kuo ramiausiai tupi purus žvirbliukas. Tai man irgi padėdavo nukreipti mintį prie Dievo – Jis mane myli, manimi rūpinasi, žino, ko man reikia. Aš esu Jo rankose ir galiu jaustis kur kas saugiau nei tas žvirblelis. Toks pasitikėjimas grąžindavo ramybę... Ir iš tiesų aš niekada nejutau tokios dvasienės paramos ir šviesos kaip tuos 10 mėnesių saugumo izoliatoriuje, nors fiziškai ir moraliai dažnai buvo nelengva.

Dievo valia

Galiu nuoširdžiai pasakyti – Dievas nerado žioplesnės už mane. Ir KGB žinojo, kad nesu susipažinusi su jokiais juridinėm gudrybėm. Jie jautė, kad nemažai žinau, ir buvo tikri, jog mane greitai prakalbins... Sakydavo: *Ne tokius vyrus prakalbinom*. Tai, kad per ilgus tardymo mėnesius nepavyko įvartyti

baimės, palaužti, – ne mano nuopelnas. Turbūt čia tikty prisiminti *Šventojo Rašto* mintį apie tai, jog Viešpats dažnai pasirenka mažus ir neišmanančius, kad sugėdintų išminčius...

Aš ir saugume sakydavau: kuo blogiau man darote, tuo geriau man išeina. Pasodinot mane į kalėjimą ir taip išgarsinot Lietuvą. Už jokių pinigų aš tokios reklamos Lietuvai nebūčiau įstengusi padaryti. Slapstydamasi padėjau *Kronikai* ir parašiau atsiminimus. Laisvėje tikrai nebūčiau nė vienos knygos parašiusi!

Aš neturėjau nė mažiausios minties, kad tai bus knygos. Buvo tik didelis noras, kad pasaulis sužinotų, kas darosi čia, už geležinės užkardos. Norėjau, kad pasaulis sužinotų apie politinius kalinius, ypač apie rusų moteris stačiatikes (žinios iš Lietuvos ar Ukrainos vienaip ar kitaip prasiskverbavo pro užkardą, o apie tas kalines ruses, žinojau, niekas kitas be manęs nepapasakos). Siun-

čiau tremtinių adresus su viltimi, kad gal kas nors padės moraliai ar materialiai. 1983 m. surašiau man žinomus faktus ir, pavadinusi *KGB akiratyje*, rankraštį kartu su *Kronika* perdaviau į Vakarus.

Antrąją knygą – *Gerojo Dievo globoje* – perdaviau 1987 m., prieš pat pakartotinį mano areštą. Rašiau priešokiais. Žinojau, kad jeigu Vakarų radijo stotys pradės cituoti, manęs KGB tikrai nepaglostys ir bausmė bus kur kas didesnė nei pirmąjį kartą. Aš tikiu, mes turime padaryti viską, ką galime, ir ateis laikas, kai Dangus palaimins mūsų pastangas.

Ses. N. Sadūnaitės į JAV perduotos jos knygos *KGB akiratyje* rankraštis

Pirmieji bandymai rašyti *Kronikai*

Su KGB persekiojimu susidūriau dar ankstyvoje vaikystėje, kai 1969 metais iš matematikos mokytojos pareigų už tikėjimo išpažinimą buvo atleista mano mama, tėčiui sutrukdyta gauti mokslinį laipsnį inžinerijos srityje. Per neilgą savo gyvenimą teko dalyvauti keturiuose kratose ir daugelyje tardymų – Vilkaviškyje, Marijampolėje, Vilniuje. Kun. Sigitas Tamkevičius, kuris buvo ilgametis mūsų šeimos draugas ir vienuolijos, kuriai priklausiau,

sia, dvasios vadovas, ragindavo seseris aprašyti šiurkštesnius KGB teroro atvejus ir pateikti juos pogrindžio spaudai – *LKB Kronikai*. Kartą po aprašytos Marijampolėje (tada Kapsuke) kratos kun. Sigitas Tamkevičius nusistebėjo, kad sklandžiai reiškiu mintis. Paragino leisti jaunimo leidinį, kuriam pats ir pavadinimą sugalvojo – *Lietuvos ateitis*.

Tuo metu jau buvau baigusi aukštesniąją muzikos mokyklą, neakivaizdžiai studijavau muzikos pedagogiką Konservatorijoje ir dirbau mokytoja mokykloje. Didelę laiko dalį nuo pat studijų pradžios skyriau evangelizacijai – katekizacijai parapijose. Dirbau su jaunimu ir vaikais įvairiose parapijose, o vėliau su ses. Aldona Raižyte ir Sauliumi Kelpšu bandėme suburti ir visą Lietuvos katalikiškąjį jaunimą. Šiam darbui leidinys *Lietuvos ateitis* galėjo ypač patarnauti. Situacija pasikeitė, kai 1980 m. vienuolyno pavedimu persikėliau gyventi į Kybartus. Teko dauginti spiritiniu rotaprintu *Kroniką, Aušrą, Lietuvos ateitį*, redaguoti *Lietuvos ateitį*, ją fo-

tografuoti, aktyviai dirbti su katalikiškuoju Lietuvos ir Kybartų parapijos jaunimu.

1983 m. po kun. Sigitо Tamkevičiaus arešto ėmiau aktyviau talkinti *Kronikos* leidybai: parengiau visus *Kronikos* ir daugumą *Aušros* fotojuostų perduoti į Vakarus; dauginau, talkinau redagavimo darbe. Vėliau, Bažnyčios pavedimu, nutraukiau jaunimo leidinio *Lietuvos ateitis* redagavimą ir atsидėjau *Kronikos* leidybai – redagavimui, dauginimui ir mikrofilmų rengimui.

KGB nepasitenkino tik kun. S. Tamkevičiaus areštu – netrukus areštavo ir kun. J. K. Matulionį. Labai nukentėjo ir Kybartų parapijos jaunimas. Buvo po vieną ar keletą kartų tardomi moksleiviai. Tardymų metu jie laikėsi tikrai pavyzdzingai.

Ką tik vidurinę mokyklą baigęs Romas Žemaitis drauge su kun. J. K. Matulioniu buvo areštuotas ir nuteistas dvejiems metams. Jis nepalūžo nei teismo metu, nei kalėjime, nei grįžęs po to. Tai buvo ypatingos dvasios vaikinai.

Dešimtos klasės moksleivę Aušrą Karaliūtę už aktyvų savo tikėjimo propagavimą ir mokyklos vadovybei nepatikusį rašinį apie SSRS pastūmėjo palikti vidurinę mokyklą. Nei ji, nei jos artimieji, kuriuos „auklėjo“ saugumietis V. Kononenka, nepalūžo.

Rengiant 73-iąją *LKB Kronikos* numerį, saugumiečiai kratos metu rado spaudai tvarkomas žinias su mano ranka padarytais redakciniais teksto taisymais. Tai buvo rimtas įkaltis. Saugumas sekė be atvangos. Siekdamos situaciją palengvinti, paprašėme, kad šį *Kronikos* numerį suredaguotų Vilniuje ses. Elena Šuliauskaitė. Ji ir ses. N. Sadūnaitė bandė tai padaryti – de ja, ir jų ranka parašytą 73-iąją *Kronikos* numerį konfiskavo KGB. Kad KGB suklaidintume, stengėmės žūtbūt šį numerį atkurti ir perduoti į Vakarus. Nors ir sekama, ryžausi tai padaryti. Šiam žingsniui pritarė ir vienuolyno vyresnioji ses. Julija Kuodytė. Pavyko parengti ne tik mašinraštinį tekstą, bet ir fotojuostą padaryti.

Atgimimo pavasaris mano gyvenime buvo ypač lemtingas – apsaugojo nuo ilgų ir sunkių metų kalėjime už *LKB Kronikos* redagavimą, dauginimą ir platinimą. Tas pavasaris man ypač aiškiai parodė, kad Dievą mylintiems, juo pasitikintiems viskas išeina į gera.

Vaikeli, būk rami...

Šiandien retas kuris pasakys, kad nieko nėra girdėjęs apie *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką*. Ir ne vienas patylėjęs prisipažins, kad rinko jai medžiagą, ją daugino, platino; kitas pridurs, kad *Kronika* ir apie jo vargus minėjo. Skaitai joje aprašytus faktus ir jauti, kaip nelengva mokytojo išjuokiamam pradinukui paslėpti baimę ir ašaras, kokio užsispyrimo reikėjo KGB tardomam paaugliui tylėti, kaip brangiai kunigas sumokėjo už ištikimybę Tiesai. Ir kita medalio pusė – nenuginčijama jų dvasios pergalė prieš pasaulio galinguosius, prieš patyčias, klasą, brutalią jėgą. Šito negalėjo nesuprasti KGB. Todėl kiekvieną kartą, išleisdami iš savo rūmų, primindavo, kad, gink Dieve, pokalbis nepatektų į *Kroniką*. *Kronika* buvo ir tebėra kovos šauklis už tiesą, už laisvę.

Susidūrimas su Kronika

Mokiausi tada Vilniaus pedagoginiame institute, rodos, paskutiniame kurse. Vakaraus su kurso drauge, vaikščiodamos Žvėryno gatvelėmis, ieškojome atsakymo į pagrindinius žmogaus būties klausimus. Atrodė, žmogus toks ribotas, laikinas ir iš esmės vienas tarp tokių pačių vienišų būtybių. Atrodė, lyg būčiau kokia šachmatų figūrėlė, su kuria kažkas žaidžia gyvenimą. Žvelgiau į tikėjimo tiesas. Veltui. Širdis tylėjo, o protas maištavo. Prisiminiau pažįstamą kunigą, iš kurio mokyklos metais parsinešdavau paskaityti religinių knygų. Prirašiau kelis lapus „filosofinių“ samprotavimų, neslėpdama ir nešvelnindama išsakiau savo priekaištus Kūrėjui už taip netobulai sukurta pasaulį. Išsiunčiau ir laukiau atsakymo. O jo vis nebuvo. (Vėliau paaiškėjo, kad nenurodžiau savo adresu.) Po kurio

laiko tėviškėje mano pažįstamas kun. Gvidonas Dovidaitis vadavo parapijos kleboną. Sutikęs mamą, pasiteiravo apie mane, o sužinojęs, kad esu namie, pakvietė į kleboniją. Ėjau tikėdamasi ilgo pokalbio ir labai nustebau, kai kunigas, pasakęs kelis nereikšmingus sakinius, padavė paketėlį ir tyliai pasakė: *Parėjusi perskaityk.*

Tai buvo mano pirmas susitikimas su *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Dvi dienas, dalydamasi su mama, skaičiau *Kroniką* (buvo apie 20 skirtingų jos numerių) ir kitus pogrindžio leidinius. Atsivėrė nežinomas, iki tol net nenujaustas gyvenimas – yra pagrindis, visai kaip anais istorijos vadovėlyje aprašytais laikais. Romantika! Paslaptis, kurią taip netikėtai sužinojau ir norėjau ją greičiau su kuo nors pasidalyti. Dabar jau pati ieškojau, iš kur gauti *Kroniką*.

Mano vidinis maistas pamažu rimo, studijos ėjo į pabaigą. Paskutiniaisiais metais buvę mokyklos mokytojai (ne patys, per kitus) perspėjo, kad jei ir toliau viešai lankysiu bažnyčią, diplomu nematysiu. Patarė važinėti į kitas parapijas. Vieną sekmadienį nuvažiavau į Pajevonį. Grįžtant buvo labai gėda, suvokiau, kad jau prasidėjo būsimos mokytojos veidmainystė... Apsisprendžiau daugiau neveidmainiauti. Jei negausiu diplomo, tai ir nereikės – matyt, tokia Dievo valia. Gavau.

Tais pačiais metais įstojau į *Šventosios Šeimos kongregaciją*. Dabar *Kroniką* skaičiau reguliariai, numeris po numerio. Ją gaudavau per vienuolyno vyresniuosius. Labiau įsitraukiau į bažnytinį gyvenimą, ir kuo toliau, tuo dažniau ateidavo mintis, kad ir aš turiu padėti pogrindžio spaudai. Savotiškas ženklas atrodė lietuvių kalbos ir literatūros studijos, mat nedaug kas tikėjo, kad įstosiu į institutą (buvau nekomjaunuolė!), o įstojau, baigiau. Turiu gi kažkaip „atidirbti“. Iš prigimties nesu apdovanota ypatinga drąsa, todėl ši mintis ne tik viliojo, bet ir gąsdino, bandžiau ją atmesti kaip sensacijų vaikymąsi. Vieną vasaros atostogų metu apie savo slaptus norus prasitariau vyresniajai. Išklausiusi mano painų aiškinimą, ji nusišypsojo, bet nepriekaištavo. Iš elgesio supratau, kad vyresnioji nėra nusiteikusi prieš tokį darbą ir apie *Kroniką* žino kur kas daugiau nei aš.

Darbas *Kronikoje*

Už *Kronikos* dauginimą suėmė mūsų vienuolinės šeimos seseris Genutė Navickaitė ir Onutė Vitkauskaitė (su jomis kartu gyvenau). Prasidėjo masiniai seserų tardymai. Esu dėkinga kongregacijos vyresniesiems, kad tokiu sunkiu metu, kai net kai kurie kunigai priekaištavo ir reikalavo: *Tik nesikiškite į politiką!* – vienuolija nesutriko ir nesitraukė. Tokią savitvardą, neklysiu sakydama, daugiausia nulėmė kongregacijos dvasios vadas, dabar arkivyskupas Sigitas Tamkevičius. Jo rami, tvirta laikysena neleido suglebti ir aplinkiniams. Ir toliau vienuolyne skaitėme *Kroniką*, *Aušrą*, kitą pagrindžio literatūrą. Spėjau, kad mūsų seserys ją daugina.

Netrukus kun. Sigitas Tamkevičius paprašė ištaisyti kažko dokumento klaidas. Kiek vėliau, perskaitęs mano tardymo aprašymą, užklausė, ar nesutikčiau padėti redaguoti *Kroniką*. Sutikau, o parėjusi namo tą naktį ilgai neužmigau. Paslaptis virto realybe. Džiaugiausi, kad manimi pasitiki, kad galėsiu padėti. Kita vertus, seserų areštai, tardymai, kratos... Viskas dar buvo labai gyva. Žinojau, kad anksčiau ar vėliau galiu patekti į kalėjimą. Kitą dieną kun. S. Tamkevičiui pasakiau, kad padėti sutinku, bet nesu ypatinga drąsuolė: kas bus, jeigu suėmimo atveju palūšiu? Man atrodė, kad tai labai svarbu pasakyti. Kunigas nuramino, sakydamas, jog nereikia taip toli į ateitį žvelgti, galvoti, – viskas ateina pamažu. *Jei Dievas duos kančios, duos ir jėgų ją pakelti.*

Nuo tada (buvo rengiamas *Kronikos* 44-asis numeris) vis dažniau savaitgaliais grįždavau į Kybartus. Maždaug kas du, kas pustrėčio mėnesio reikėdavo padėti redaguoti naujai rengiamą numerį. Kybartuose sutikdavau ir kitas seseris: Oną Kavaliauskaitę, Oną Šarakauskaitę, Birutę Briliūtę. Supratau, kad ir jos kažką dirba, padeda. Niekada nesmalsavome. Laikai, kai gyvendamos Kaune su O. Šarakauskaite garsiai skaitydavome *Kroniką* ir spėliodavome, kas ją leidžia, baigėsi. Dabar visi turėjome laikytis, anot kun. S. Tamkevičiaus, *žemės tylos*, o ne tyčia ką nors sužinojus – pasistengti kuo greičiau užmiršti (ypač vardus, pavardes, vietas ir pan.). Tai nelengva, bet įmanoma. Dar ir šiandien turbūt ne viską viena apie kitą žinome...

Nauja atsakomybė

Visa atsakomybė tada atiteko kun. S. Tamkevičiui, ir tik dabar iš dalies suprantu, kaip jam buvo nelengva. Tuo ne kartą turėjau progos įsitikinti. Ypač skaudžiai išgyvendavo dėl kitų areštų: atrodė, lyg jaustųsi dėl to kaltas ir mielai pasikeistų vietomis.

Į valdžią atėjus J. Andropovui, sustiprėjo KGB veikla. Kun. S. Tamkevičius vis dažniau susirūpindavo, iš kur gauti naujų pagalbininkų. Prisimenu, vieną sekmadienio popietę, išleidę numerį, vadinamoji redakcija – kun. S. Tamkevičius, ses. Elena Šuliauskaitė, ses. Nijolė Sadūnaitė ir aš – Kybartų bažnyčioje užlipome prie vargonų pasitarti (mat klebonijoje buvo neatsargu garsiai kalbėti ir bendravome tik raštu). Kun. S. Tamkevičius ramiai pasakė, kad ir jis greitai gali būti areštuotas, bet *Kronika* turi eiti. Taigi areštas nebuvo netikėtas; gal kiek netikėta ir sunki buvo pati atsakomybė, kurios negalėjome išvengti.

Praėjus kokiam mėnesiui po kun. S. Tamkevičiaus arešto, mes, visos kybartietės, susėdome savo sode ir jau ne iš smalsumo pabandėme išsiaiškinti, ką kuri žinome. Paaiškėjo, kad padėtis nėra beviltiška, o ir patirties šiek tiek turime: ses. Birutė Briliūtė fotografuos, padės redaguoti; ses. Onutė Šarakauskaitė rūpinsis slėptuvėmis ir susisieks su ses. Nijole Sadūnaite, kuri paruoštą fotojuostą persiųs į Vakarus, bus savotiška ryšininkė.

Tiesa, siuntimo per Maskvą keliu naudojomes neilgai, tik pirmaisiais metais. Nijolei pradėjus rimtai slapstyti, fotojuostų perdavimu užsieniečiams daugiausia rūpindavosi marijampolietė *Vargdienių seserų kongregacijos* seselė Janina Judikevičiūtė. Tuo metu gana dažnai į Lietuvą atvykdavo *Nekaltojo Prasidėjimo* seserys iš Putnamo (JAV) – joms Janina ir perduodavo parengtus filmus. Ses. Ona Kavaliauskaitė (toliau vadinsiu ją *Virginija*) sutiko rinkti *Kronikai* informaciją, perrašyti numerį rašomąja mašinėle. Rašyti rašomąja mašinėle padės ir Pilviškiuose gyvenanti mūsų sesuo Teresė Mačiokaitė. Labai džiaugėmės, kai prieš Velykas, Didįjį penktadienį, vienuolynas nupirkomums Kybartuose namą – taigi darbo vietą irgi turėjome.

Visų didžiausia patirtis buvo ses. Elenos Šuliauskaitės. Ji *Kronikai* talkino ilgą laiką. Dabar svarbiausias rūpestis – iš

kur gauti informacijos, straipsnių, kad jie kuo plačiau atspindėtų Lietuvą. Reikėjo kunigo, kuris rašytų įžangas, perskaitytų ir aprobuotų numerį.

Žinojome, kad kurį laiką po kratų ar arešto žmonės yra labiau sekami, todėl mums žinomų slėptuvių panaikinimą ir naujų įsirengimų atidėjome tolesniam laikui. Kol į parapiją nepaskirtas naujas klebonas, būtiniausia, ką reikėjo padaryti, tai išvežti *Kronikos* archyvą. Saugumo sumetimais sudėjome jį į pagalvės užvalkalą ir vidury baltos dienos pagrindine miestelio gatve išnešėme iš klebonijos ir išvežėme iš Kybartų.

Turbūt dar niekada nebuvome tokios laimingos, kaip tąsyk, kai po įtartinai ilgo laiko per *Vatikano radiją* išgirdome, kad Vakarus pasiekė *Kronikos* 58-asis numeris. Tai reiškė, kad *Kronika* gyva! Kun. Juozas Zdebskis, net neįtardamas, jog turime kažką bendro su *Kronika*, mums girdint juokaudavo, kad dabar tikriausiai ne vienam aukštam KGB pareigūnui nuo antpečių nukris žvaigždutė – įtariamieji leidėjai suimti, o *Kronika* vis tiek eina. Pats faktas ir panašūs žodžiai kėlė nuotaiką, stiprino pasitikėjimą.

Rengiant *Kronikos* 59-ąjį numerį, į darbą įsitraukė kun. Jonas Boruta. Tuo metu jis buvo kunigas pagrindininkas, neturėjo savo parapijos, daug važinėjo, o tai buvo labai paranku *Kronikai* – per jį *Kronika* gaudavo medžiagos iš įvairių Lietuvos kampelių. Dabar išsiaiškinti iškilusių neaiškumų važiuodavome pas jį. Dažniausiai susitikdavome Kaune, Donelaičio g. 36, kartais važiuodavome į Vilnių ar jis pats atvažiuodavo į Kybartus. Kad neatkreiptume saugumiečių dėmesio, laikėmės tam tikro atsargumo. Susitikimams panaudodavome atlaidus, rekolekcijas. Galutinio aprobavimo vieta būdavo Žagarė, kur tuo metu gyveno vysk. Julijonas Steponavičius. Kun. J. Boruta arba seserys perskaitytą numerį nuveždavo vyskupui. Kiekvienas darėme, ką supratome, ką pajėgėme, kad *Kronika* ir toliau eitų.

Leidybos sunkumai

Kybartai *Kronikos* leidimui, žinoma, buvo ne visų saugiausia vieta. Greičiau atvirkščiai. Į šį mažą pasienio miestelį, kaip ir į Viduklę, po kunigų Alfonso Svarinsko ir Sigito Tamkevičiaus

areštų buvo nuolat atkreiptos saugumo akys. Vienas po kito sekė nauji areštai – 1984 11 09 suėmė parapijos vikarą kun. Joną Kastytį Matulionį, o lapkričio 12 d. – patarnautoją Romą Žemaitį. Prasidėjo kratos, tardymai. Vėl saugumo objekte.

Kurį laiką, mėtydamos pėdas, parengtą numerį spausdinavome vis kituose miestuose – mūsų vienuolijos namuose Marijampolėje, Pilviškiuose; E. Šuliauskaitė dirbdavo Kazlų Rūdoje esančiuose *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* seserų namuose. Netrukus šio sumanymo atsisakėme: pavojinga buvo plėsti žinančiųjų būrį, nesinorėjo kitiems užkrauti naštos, o ir važinėjimas iš vietos į vietą sudarydavo papildomų keblumų. Apsistojome Kybartuose, savo namelyje, kur, manėme, mums pačioms bus mažiausiai įtamos, o kritišku momentu, kaip žmonės sako, ir namų sienos padės... Ir padėjo, nors kartais atrodydavo, kad tuoj tuoj mūsų dainelė bus sudainuota.

Pirmaisiais metais dauginti *Kronikos* mus mielai į savo vienkiemį priimdavo Vilkaviškio rajone, Opšrūtuose gyvenanti Marytė Montvilaitė, kur seserys B. Briliūtė, O. Šarakauskaitė, V. Kavaliauskaitė nuvažiavusios per keletą dienų gan nemažu tiražu *Kroniką* (ir kitą pagrindžio spaudą) padaugindavo ir, atitinkamais kiekiais paskirsčiusios, išvežiodavo vyskupijoms pačios arba paprašiusios talkininkų. Marytė tomis dienomis saugodavo namus nuo pašalinės akies, padėdavo dauginti. Ačiū jai! Keletą kartų dirbome Kybartuose, kitose vietose.

Tiksliai neprisimenu, kuriais metais mums buvo paliepta pačioms *Kronikos* nebedauginti. Šiam darbui reikėjo ieškoti kitų žmonių. Norint kuo ilgiau neįkliūti, neišmintinga buvo dirbti du darbus. Iš man pažįstamų žmonių *Kroniką* perrašinėjo ses. Monika Gavėnaitė, marijampolietė ses. Janina Judikevičiūtė, vilnietis Vladas Lapienis.

Kasmet saugumui darėmės vis labiau įtartinos. Prisimenu jau mirusį Kybartų parapijos kleboną kun. Alfonsą Sadauską, kuris atvirumo valandėlėmis kelis kartus mįslingai perspėjo ses. O. Šarakauskaitę, kad Kybartų pašte apsistoję saugumiečiai ir jiems įtartina, ko ji taip dažnai dienos metu lankanti bažnyčią. Namie mes turėjome tik mažą slėptuvę būtiniausiai

medžiagai. Visa kita slėpdavome bažnyčioje. Onutė nunešdavo ir bažnyčioje paslėpdavo perrašytus mašinraščius, parengtą naują numerį, namo parnešdavo reikalingus rankraščius. Perrašinėjimo dienomis tokio vaikščiojimo į bažnyčią būdavo gana daug. Tuo metu O. Šarakauskaitė apkūrendavo bažnyčią, todėl vietiniams dažnas jos vaikščiojimas nekrito į akis.

1985 m. buvo sukurtas planas mus iš Kybartų iškeldinti. Esame tikros, kad ne paskutinėje vietoje šito siekė KGB. Nešiimu aiškinti visų tų aplinkybių, juo labiau kad kai kurie asmenys jau yra mirę. Tai ilga, paini ir mums labai skaudi istorija. Ne viską tada galėjome ir kongregacijos vadovybei paaiškinti (vyresnioji buvo davusi leidimą dirbti šį darbą, bet, aplinkybėms sunkėjant, ir ji buvo nevisagali). Kai kongregacijos taryba mums kategoriškai uždraudė talkinti *Kronikai*, negalėdamos pasiaiškinti (tada plačiau kalbėti buvo neatsargu ir pavojinga) ir suprasdamos, kad turime klausyti sąžinės, Bažnyčios įgaliotų dvasios vadų pritarimu pasiprašėme priimamos į *Eucharistinio Jėzaus seserų kongregaciją*, kur 1986 m. balandžio 15 d. atnaujinome amžinuosius įžadus. Kalbos, esą *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* sesuo (vyresnioji) Julija Kuodytė mus išviliojo, yra netiesa. Esame dėkingos kongregacijos vadovybei, kad ji suprato sunkią tuometinę situaciją, mūsų keblią padėtį ir vardan bendro reikalo per daug neklausinėdama ir pasitikėdama mus priglaudė, nors ne kartą jai reikėjo išklausyti ir nepagrįstus kaltinimus.

Kratos ir tardymai

Mūsų name buvo padarytos trys kratos. Pirmoji – 1984 m. lapkričio 10 d., išaušus rytui, po vikaro kun. Jono Kastyčio Matulionio arešto. Kratoje iš mūsų dalyvavo tik ses. Birutė Briliūtė, visos kitos tą naktį, iš namų išnešusios ir paslėpusios rašomąją mašinėlę, kai kuriuos magnetinius įrašus, išvažiavome į Aukštaitiją pranešti kun. J. K. Matulionio seseriai apie brolio suėmimą. Nebuvo ši krata kažkuo ypatinga saugumui ar labai jau nuostolinga mums. O ir jos tikslas gana abstraktus: paimti daiktus, galinčius turėti reikšmės grupei bylai. Paėmė kalinių nuotraukas, magnetofono kasetes su kun. A. Svarinsko ir kun.

S. Tamkevičiaus pamokslų įrašais, daug įsegamų kryželių, religinio turinio brošiūrų.

Kur kas sunkesnė krata buvo 1987 m. kovo 6 d. Iki šiol nesuprantu, koks laimingas atsitiktinumas paskatino mudvi su Virginija, pasiėmus archyvuui parengtus numerius, išvažiuoti iš namų – po 15 minučių pasibeldė saugumiečiai. Kratai vadovavo Vilniaus KGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas mjr. R. Rainsys. Šį kartą kratos tikslas buvo pakankamai konkretus: surasti ir paimiti „šmeižtiško turinio literatūrą“ ir jos dauginimo priemonės. Ir koks buvo jų džiaugsmas, kai B. Briliūtės rašomojo stalo stalčiuje rado du vokus su rankraštiniais ir mašinraštiniais tekstais, tarp jų kelis pareiškimus, adresuotus valdžios įstaigoms. Tekstai buvo Briliūtės ranka redaguoti, todėl ir mažiau išmanančiam būtų buvę aišku, kad tai medžiaga *Kronikai*. Atrodė, kad Birutės namuose nepaliks. To neslėpė ir patys saugumiečiai. Liepė ruošti – reikės važiuoti su jais. Kiek vėliau, susisiekę su Vilniumi, sprendimą pakeitė: *kai reikės, pasikviesime*. Diena po dienos įtemptai laukėme kvietimo – kas toliau? Buvo aišku, kad dabar labai rimtai seks kiekvieną mūsų žingsnį, akylai stebės atvažiuojančius, žodžiu – ieškos siūlo galo. Vienas rajono pareigūnas pranešė, kad seka dieną ir naktį, viską mato ir viską girdi. Kaimynai atkreipė dėmesį, kad kitoje gatvės pusėje jau kelinta savaitę gyvena nepažįstami vyrai. Gana dažnai tada žmonės kalbėdavo, kad miestelyje tai vienur, tai kitur užsislaptinę nepažįstami asmenys (visuotinė nuomone, saugumiečiai) kažką seka. Drąsesni vyrai net bandė juos pačius pasekti. Sunku dabar pasakyti, kiek tos kalbos buvo teisingos, bet kad seka, jautėme ir pačios. Kartais tas sekimas būdavo labai atviras ir net įžūlus. Atviras sekimas visada būdavo ne toks pavojingas. Supratome, kad tai skirta įbauginimui, nervinei įtampai didinti. Ir kartais jiems tai visai neblogai pavykdavo: tokiais atvejais nelabai jauku sėsti prie mašinėlės ir rašyti. Prisimenu, vieną numerį panašios apgulties sąlygomis buvau pradėjusi rašyti ranka ir tokį jį ketinome perduoti į užsienį. Kiek parašiusios, suabejojome, ar supras, kad tai ta pati *Kronika*, ar nekils neaiškumų... Pavedėme viską Dievo globai ir sėkmingai išspausdinome.

Tardymai, į kuriuos kartkartėmis kviesdavo ses. Briliūtę, mums visoms širdį gildė. Jie būdavo varginantys, klausimai vis apie *Kroniką, Aušrą*: ar nežinanti, kas finansuoja minėtus po-grindžio leidinius, koku tiražu ir koku periodiškumu jie iš-eina, kaip patenka į užsienį ir t. t. Baigdamas kvotimą mjr. Rainys nepamiršdavo priminti, kad tai dar ne paskutinis tar-dymas.

Visi nutarė, kad kurį laiką mums reikia pabūti nuošaly. Leidimo darbą perėmė vilniečiai: kun. Jonas Boruta, ses. Elena Šuliauskaitė ir iš Maskvos į Lietuvą sugrįžusi ses. Nijolė Sadū-naitė. Kai numeris jau buvo parengtas ir net perrašytas, tuose namuose, kur slapstėsi Nijolė, buvo padaryta krata. Tada vi-siems nusviro rankos, bet, žiūrint iš šiandienos, nesunku pa-matyti Apvaizdos vedimą: dėmesys nuo Kybartų buvo nukreip-tas į Vilnių. Žinoma, po to turėjome daug vargo, kol visi bendromis jėgomis atgaminome numerio medžiagą ir seserys B. Briliūtė kartu su V. Kavaliauskaite perrašė mašinėle. Aš pati tada po operacijos gydžiausi Vilkaviškio ligoninėje ir labai apsidžiaugiau, kai, grįžusi namo, radau naują *Kronikos* nume-rį. O tikrasis *Kronikos* 73-iasis numeris dar ir šiandien guli kažkur saugumo archyve...

Po kovo 6 d. vykusios kratos saugumiečiai labai suaktyvi-no giminių ir pažįstamų verbavimą arba, kaip jie sakydavo, apklausą. O mano pusseserei kaunietei Benediktai Skaržins-kienei tiesiai pasakė: *Mes jas paliksime ramybėje tik tada, kai įsitikinsime, kad su „Kronika“ neturi nieko bendro.*

Lygiai po pusmečio kupiną įvykių gyvenimą vainikavo tre-čioji krata, kuriai vadovavo saugumietis kpt. V. Baumila. Šį kartą ji buvo sėkmingesnė ne krėtėjams, o mums. Jautėme ypatingą globojamąją Apvaizdos ranką. O kai tarp kratų to-kie maži laiko tarpai, jos netenka net savo neigiamo psicho-loginio poveikio – beveik nekrečia šaltis, nedreba rankos.

Prisimenu, buvo rugsėjo 8 d. Pavalgiusi pusryčius, ses. Vir-ginija išvažiavo į Pilviškius parvežti katekizmą. Mes su Onute likome namie. Ji lygino skalbinius, aš mašinėle perrašinėju mąstymus (turėjau rašyti *Kroniką*, bet dėl kažkokio nepaaiš-kinamo nenoro jau antra diena atidėlioju). Vidudienį į namus

pasibeldė kelios moterys, neva nusiplauti kojų, mat lauke lijo. Paskui jas įlėkė saugumiečiai. Vėl krata. Abi įsitempusios laukėme grįžtančios ses. Virginijos ir ses. Birutės. O Birutė Vilka-viškyje užsuko į tėvų namus, Virginija pareiškė, kad šiandien katekizmą pasiimti nevažiuos – apsigalvojo. Birutė dar bandė kalbinti, bet Virginija atsisakė. Nusipirkusios kopūstams raug-ti medinių statinaičių, abi grįžo namo. Pakeliui jas sustabdė saugumas. Bagažinėje buvo trys medinės statinaitės. O galėjo būti kitaip...

1987 m. kaip visur, taip ir KGB jau buvo jaučiamas savo-tiškas atšilimas: paleido Algirdą Patacką, nesuėmė Nijolės Sa-dūnaitės. Tą atšilimą jautėme ir kratoje – vienas krėtėjas iš operatyvinės dalies slapta nuo kitų šaipėsi, kad toks jų „var-gas“ neturi ateities... Ir krėtė jis paviršutiniškai. Tais metais jau kur kas drąsiau (nors pareigūnai ir vaikė) šventėme *Vasa-rio 16-ąją*... O po metų suplevėsavo ir Trispalvė!

Drąsiausi pagalbininkai

Rašau šiuos žodžius apie *Kroniką*, ir prieš akis slenka daug žmonių: vieni žinodami, kiti gal tik nujausdami prisidėjo prie jos leidimo. Pirmiausia tai *Eucharistinio Jėzaus seserų kongre-gacijos* vyresnioji Julija Kuodytė, viena didžiausių palaikytojų pačiais kritiškiausiais *Kronikai* momentais. Kai reikėdavo pa-keisti šriftą, gauti mašinėlę, važiuodavome į Prienus ar Alytų pas kun. Antaną Gražulį. Sunkiausiais metais moraliai rėmė kun. Juozas Zdebskis. Galėčiau išvardyti visą būrį kybartiečių, pas kuriuos itin „karštomis“ dienomis slėpdavome rašomąsias mašinėles, šriftus, ieškojome pagalbos. Tai Petras Ferensas, inžinierius Alfonsas, Stanislava ir Vytautas Norkai, Ona ir Romas Griškaičiai, p. Želvienė, Eugenija Menčinskienė ir kiti. Mane pačią labai palaikė ir net įpareigodavo mamos laikyse-na. Spausdinimo dienomis, jei tik žinodavo, ji remdavo malda, kritiškiausiais momentais stiprindavo žodžiais: *Vaikeli, būk ra-mi, aš tikrai išgyvenčiau, jei tave suimty. Būtų skaudžiausia, jei tu palūžtum.*

Ir tada, ir dabar labai aišku, kad *Kronika* buvo ypatingai Dangaus globojama pagalba persekiojamai Lietuvos Bažnyčiai.

Esu tikra, kad kiekvienas, rinkęs jai medžiagą, padėjęs leisti, dauginti ar platinti, galėtų papasakoti ne vieną *laimingą atsitiktinumą*, kurį sveiku protu paaiškinti per daug sunku.

Esu dėkinga arkivysk. Sigitui Tamkevičiui, vyresniesiems, kurie vedė, pasitikėjo ir sudarė sąlygas prisidėti prie *Kronikos* leidimo. Ši veikla buvo ne tik pagalba Bažnyčiai, bet ir asmeninė Dievo malonė: niekur kitur taip nepajunti Dievo veikimo, jo globos ir rūpesčio tavimi kaip tokiomis, sakyčiau, ekstremaliomis sąlygomis.

Atsargiai rizikuoti

1980 m. atėjau dirbti į Kybartų parapijos bažnyčią – rengiau vaikus Pirmajai komunijai, slapta mokiau juos ir jaunimą tikėjimo tiesų. Buvau baigusi pedagoginės mokyklos ikimokyklinio auklėjimo specialybę. Būdamą 25-erių metų, 1984 m. padariau amžinuosius įžadus *Šventosios Šeimos* seserų vienuolijoje. Apie *Kroniką* jau buvau girdėjusi besimokydama vidurinėje mokykloje. Gaudavau pasiskaityti šį leidinį Alytaus *Angelių Sargų* bažnyčioje. Vėliau, įstojusi į vienuolyną, ją skaitydavau reguliariai. O pati į jos veiklą įsitraukiau 1980 m. – atveždavau ir nuveždavau parengtus straipsnius, padėdavau dauginti, įrašyti, išplatinti, lydėdavau kitus į Maskvą pas disidentus.

Laikiausi nuostatos atsargiai rizikuoti. Tai man patiko. Neturėjau baimės jausmo. Bet, žinoma, nežinau, kaip būtų buvę, jei mane būtų suėmę ar kitokiais būdais persekioję. Žinojau, kad reikia priešintis to meto aklumui, absurdiškoms komunizmo idėjomis, rusinimui. Pasirinkta taktika man tiko: dirbti taip, kad tavęs neįtartų ir niekam neišsiduotum, jog prisidedi prie tiesos sakymo. Žinojau, kad daug žmonių trokšta religijos ir žodžio laisvės, bet dėl sąlygų, einamų pareigų, šeimos padėties negali rizikuoti. O aš laisva – pasirinkusiai vienuolės pašaukimą, tai tiesiog būtina daryti.

Vienuolyno vyresnioji apie mūsų darbą žinojo. Tačiau, gyvenant bendruomenės gyvenimą, iškilo daug mažų smulkmenų, dėl kurių buvo pareikalauta palikti pagrindžio darbą ir atlikti tik vienuolines pareigas. Reikėjo apsispręsti. 1985 m. su Bažnyčios vyresnybės žinia perėjau į *Eucharistinio Jėzaus seserų kongregaciją*. Skaudžiausia, kad turėjau palikti vienuolyną, kurį mylėjau, palikti visas nuostabias seseris ir joms net

negalėjau paaiškinti, kodėl. Bet tai gal išėjo ir į gera – suvokiau, kad vienuolynas – tai ne tavo kuriamo namo pastogė, o pašaukimas...

Mano darbas talkinant *LKB Kronikos* leidėjams buvo kasdieniškas – eilinės pareigos. Nesijautė, kad kažkuo rizikuoji – dirbi, ir tiek. Daugiausia rūpėjo, kad kitiems viskas pavyktų. Juk darbas grupinis. Man visada atrodė, kad mokėsiu apsiginti, bet – kaip kitiems?! Įtampa padidėdavo, kai pajusdavau, jog esu nuolat stebima, sekama.

Visas nuoskaudas, įtampą atpirkdavo malonumas išgirdus per radiją, kad mūsų leidiniai pasiekė Vakarus. Tai, ką aš dariau, buvo viena maža dalelė to darbo, kurį darė daugelis žmonių čia, Lietuvoje, ir ten, išeivijoje.

Skausmingi tylėjimai

1975 m. pabaigoje buvusi mūsų vienuolyno šeimininkė, geroji Onutė (ses. Ona Dranginytė), kuri tuo metu jau šeimininkavo pas kun. Sigitą Tamkevičių, pakalbino mane dirbti Kybartų bažnyčioje. Darbas prie bažnyčios apskritai mane gąsdino. Tačiau gerai pažinojau ir mylėjau seserį Onutę, tad sutikau ir apsigyvenau šiame niūrokame miestelyje. *LKB Kroniką* jau buvau skaičiusi gyvendama Kaune. Daug apie ją girdėjau ir iš užsienio radijo stočių.

Į Kybartų kleboniją atvažiuodavo mielo veido seneliukas, vardu Pilypas. Jo apsilankymai atrodė labai paslaptingi. Nuojauta man sakė, kad jis turi ryšį su *Kronika*. Kartą užsienio radijo stotys pranešė, kad suimtas Vladas Lapienis drauge su Jonu Kastyčiu Matulioniu. Pradėjau galvoti, ar tik jis nebus tas *Pilypas*. Vieną vakarą po *Vatikano radijo* laidos paklausiau kleboną. Klebonas patvirtino, o jo veidas tarsi suakmenėjo. Supratau, kad jam labai sunku. Tylėjau ir galvojau, kokia aš kvaila, ar reikėjo klausti... Tada daug ką supratau.

Darbas *Kronikai*

Mokydama vaikus ir jaunimą mačiau, kaip jiems trūksta religinės literatūros. Laisvesniu nuo darbų laiku pramokau rašyti rašomąja mašinėle ir ėmiau perrašinėti nedideles religines knygeles. Netrukus klebonas paprašė perrašyti kai kuriuos *Kronikai* skirtus rankraščius. Vėliau perrašinėdavau vis dažniau. Pagaliau, kaip reikiant įsitraukus į šį darbą, reikėdavo

nuvažiuoti į vieną ar kitą Lietuvos vietovę ką nors pasakyti, perduoti ar parvežti *Kronikai* medžiagos.

Kartą, važiuodama iš Dūkšto, vežiausi apystorį voką su rašiniais *Kronikai*. Lyg tyčia šalia manęs atsisėdo milicininkas. Įtampa atlėjo tik tada, kai jis Vilniaus geležinkelio stotyje išlipo. Namų grįžau keliomis dienomis vėliau, nei buvo sutarta, mat informacijos nebuvo galutinai parengtos, reikėjo padėti užbaigti. Klebonas ir šeimnininkė jau manė, kad atsitiko kas negero.

Areštai ir kratos

Išgirdome, kad Birštone areštavo Bužą... Klebonas paprašė nuvažiuoti perspėti Kaišiadorių vargoninką Anastazą Janulį. Supratau, kad reikia būti atsargiai. Į Kaišiadoris išvažiavau anksti rytą traukiniu, o kad nukreipčiau dėmesį, bilietą nusipirkau į Vilnių. Nuvažiavusi nuėjau į bažnyčią. Tuščia. Tiesa, dar buvo ankstus rytas, bet nutojauta tarsi sakė, kad kažkas negero atsitiko. Vargonų durys užrakintos. Pasidarė dar neįaukliau ir pradėjau melstis, o mintys kažin kur. Žiūriu, klausykloje sėdi vikaras. Manau, prieisiu ir paklausiu, kada bus šv. Mišios. Išsigandau, kai man dar nepradėjus klausti nepažįstamas kunigas tyliai pasakė, jog vakar Kaune tik išlipusį iš traukinio suėmė jų vargoninką A. Janulį. Su savimi jis turėjęs daug *Kronikų*. Padėkojau už informaciją ir išėjau iš bažnyčios. Visą kelią galvojau, kaip grįžus reikės pasakyti apie dar vieną areštą, kaip visi labai susikrims. Ir iš tikrųjų po tokių žinių ilgai skausmingai tylėdavome...

Vieną dieną klebonas paprašė padauginti paskutinį *Kronikos* numerį. Sutikau. Maniau, kitą savaitę, pirmadienį, sutvarkysiu bažnyčią ir pradėsiu dirbti. Iki šeštadienio kelis kartus perrašysiu. Pirmadienį vakare paklausiau, ar rytoj galėsiu eiti pas Petrikienę (kurios namuose buvo spausdinama *Kronika*) ir pradėti spausdinti. Klebonas pasakė, kad yra pirmesnių už mane: atvažiavo sesuo Genovaitė Navickaitė ir ji perrašys.

Tos pačios savaitės penktadienio rytą (1980 04 17), mums bevalgant pusryčius, pamatėme praeinant pro langą keletą vyrų. Klebonas, manydamas, kad atėjo interesantai ar turistai,

pakilo atidaryti durų, ir neprašyti svečiai sugriuvo į koridorių. Iš pradžių nesupratome, kas atsitiko: nepažįstamieji, nespėję žmoniškai pasisveikinti, perlėkė kambarius, užlipo ir į antrą aukštą. Tik tada, kai šeimininkei neleido pašerti šuns, supratome, jog tai krata. Meldžiau Dievą, kad gelbėtų mano aplaidumą, mat iš vakaro patingėjau į slėptuvę padėti Genovaitės Navickaitės padaugintus *Kronikos* numerius: 8 egzempliorius buvau palikusi ūkiniame pastate. (Vėliau tardomai Genovaitei Navickaitei ilgai reikėjo aiškintis, kaip jos mašinėlė perrašyta *Kronika* atsidūrė klebonijoje.) Vakare sužinojau, kad krata buvo padaryta ir pas Petrikienę. Saugumiečiai ją gerokai įgąsdino, o Genovaitę Navickaitę išsivežė į Vilnių. Buvo aišku, kad jos nepaleis. O man smelkėsi mintis: *Viešpatie, turbūt dar neatėjo mano valanda, kad apsaugojai...*

Rytojaus dieną klebonas buvo iškviestas į Vilkaviškio saugumą tardymui. Susitaikėme su mintimi, kad į namus tikriausiai negrįš... Rytą buvo parodęs vieną slėptuvę, pasakęs, ką arešto atveju reikėtų sutvarkyti. Atsisveikindamas bandė šypsotis, tarsi norėjo mus padrašinti, bet jau nebepajėgėme sulaikyti ašarų. Raminomės ir stengėmės palaikyti viltį, kad gal dar nesuims. Apie vidurdienį, pagalvojusi, kad galbūt jau prasidėjo tardymas, atsiklaupiau maldai. Sukalbėjau dalį *Rožančiaus* ir užsnūdau, nes naktį buvau nemiegojusi. Staiga virtuvėje išgirdau skardų juoką. Grįžo! Tą dieną tardymas neįvyko.

Pirmadienį sužinojome, kad Bagotosios klebonijoje, bedauginant *Kroniką*, suimta ses. Onutė Vitkauskaitė. Vėl neramu.

Tardymas ir kunigų areštai

Pirmas tardymas paliko ypač nemalonų įspūdį. Tardytojas Gavėnas bandė įteigti, kad kratos metu iš mano kambario paimiti daiktai yra ne mano, bet kun. S. Tamkevičiaus. Įžeidinėjo, gąsdino, kad patvirtinčiau jo nuomonę. Namo grįžau labai išvargusi ir maniau, kad neištversiu. Pailسėjau ir išsimiegojusi atidžiai pergalvojau, ką kalbėjau per tardymą, ar tikrai niekam nepakenčiau. Vakaryktė diena atrodė lyg slogus sapnas.

Ir vėl tas pats darbas. Tik dažniau reikėdavo kur nors važiuoti parvežti informacijos, straipsnelių. Išmokau pakeisti

mašinėlės šriftą. Tai buvo nemalonus darbas, bet vėliau įpratau. Teko talkinti fotografuojant *Kroniką*, kad būtų galima ją išvežti į Vakarus.

1983 m. sausio 26 d. kaip visuomt vykau į Viduklę pas kun. Alfonsą Svarinską parvežti *Kronikai* straipsnelių. Tą dieną jis laukė laidotuvių ir turėjo mažai laiko. Ilgai neužtrukusi pasiemiau medžiagą, išėjau į Klaipėdos kelią ir, susistabdžiusi kažkokią mašiną, grįžau į Kybartus. Rašinius palikau kambaryje, o pati nuėjau į bažnyčią. Čia pastebėjau įtartinę vyriškį. Pagalvojau, gal mane parlydėjo. Pasidarė neramu, kad ir vėl nepadėjau rašinių į slėptuvę. O jei klebonijoje krata? Paprasčiau patarnautoją berniuką, kad šis po Mišių pasektų įtariamąjį, o pati, priėmusi šv. Komuniją, kuo skubiausiai grįžau į kleboniją. Aplink kleboniją atrodė ramu. Klebonas tomis dienomis gydėsi Druskininkuose. Abi su šeimininke spėliojome, ko sunerimo saugumas. Tik vėlai vakare paskambino vidukliečiai, pranešdami, kad suėmė jų kleboną. Buvo aišku, kad toks pat likimas laukia ir mūsų klebono.

Dar spėjo išeiti keli *Kronikos* numeriai. Dabar jau viskas vyko kur kas atsargiau. Nė valandėlei nepalikdavome tuščios klebonijos: ką žinai, kam ateis noras slapta pašeimininkauti?

Gegužės 6 d. kun. Alfonso Svarinsko teisme suėmė mūsų kleboną. Kas bus su *Kronika*? Niekas nerodė didelio noro ją perimti. Kasdien tikėjomės kratos, neturėjome įsirengę slėptuvių, o ir pačios ne iš drąsiųjų. Kartais net pyktelėdavome, kad žmonės save saugo, o kitiems gana nejautrūs. Apskritai po kunigų Alfonso Svarinsko ir Sigito Tamkevičiaus areštų buvo aišku, kad pagrindinis KGB dėmesys atkreiptas į kunigus... Buvo daromas spaudimas TTGKK nariams.

Beliko išsiaiškinti, ką kuri mokame. Džiaugiausi, kad jau beveik moku vairuoti mašiną, spausdinti rašomąją mašinėlę, pakeisti šriftą.

Po klebono arešto kurį laiką buvo kiek sunkiau gauti *Kronikai* straipsnelių. Žmonės – net kunigai – buvo įbauginti. Būdavo, paprašai ką nors, kad aprašytų prieš kelias dienas vykusį tardymą, o žmogus išsisukinėja, esą nieko ypatingo per tardymą nebuvo, nėra ką rašyti, ir panašiai.

Dievo Apvaizdos globa

Kurį laiką Kybartuose buvo laikomas *Kronikos* archyvas. Pasitarėme, kad nesaugu jį čia laikyti. Kun. Jonas Boruta pažadėjo surasti vietą. Ankstų sekmadienio rytą kartu su bažnyčios patarnautoju Romu Žemaičiu išvažiavome iš namų. R. Žemaitis nežinojo, nei ką vežu, nei kur važiuoju. Kadangi tolimesnė kelionė, vienai buvo nedrąsu važiuoti. Kas žino, gali mašina sugesti. O pati galvojau: jei kas atsitiks, jis galės viską papasakoti.

Simne prie pat mano tėvų namų prieš posūkį stovėjo draudžiamasis kelio ženklas 40, už kelių metrų 20 ir galiausiai *Stop*. Keli milicininkai ir civiliškai apsirengę vyriškiai smulkiai krėtė kažkokią sustabdytą mašiną. Sustojau ir aš, – kojos pradėjo drebėti. Žiūriu, kad jie į mane nereaguoja, tad įsijungiau pirmą pavarą ir važiuoju. Taip ir pravažiavau. Nuvažiavau į aikštelę, pastačiau mašiną ir parėjau namo, o mama ir sako: *Vaikeli, kaip tu pravažiavai, aš žiūrėjau pro langą ir galvojau, kaip jie prie tavęs neprieina. Jie čia nuo vidurnakčio krečia kiekvieną mašiną, net įrankių dėžes apžiūri*. Pasidarė nejauku toliau važiuoti. Priekyje dar laukė pora didelių sankryžų. Ačiū Dievui, į sutartą vietą nuvykau laimingai.

Po vienos kratos buvome nutarę namie nespausdinti. Paėmiau dalį straipsnelių ir išvažiavau į Marijampolę. Nusprendžiau mašiną pastatyti kiek toliau nuo namų, kuriuose rengiausi spausdinti. Pėsčia nuėjau iki jų, bet niekas neįleidžia, – tikriausiai nebuvo namie. Grįžtu, o prie mano mašinos jau stovi kelios kitos. Du vyrai išlipo iš automobilio *Volga* ir kažką kalbėdamiesi ėjo link manęs. Supratau, kad aš jiems reikalinga. Net nepažiūrėjusi į savo mašiną, praėjau pro šalį ir nuėjau į bažnyčią. *Viešpatie, Tu gi matai... padėk!* – meldžiausi.

Pasimeldusi grįžau atgal. *Volgoje* sėdėjo tie patys vyriškiai. Pradėjau važiuoti, jie iš paskos. Išvažiavusi iš miesto, pasukau link Mokolų, kur gyveno mano sesuo. Jie nuvažiavo link Vilkaviškio. Po gero pusvalandžio nutariau važiuoti namo. Atrodo, kelyje jau nebesekė.

Šie keli epizodai iš mano, kaip *Kronikos* ryšininkės ir perrašinėtojos, atsiminimų rodo, kad Dievo Apvaizda tikrai buvo arčiausia pačiu sunkiausiu *Kronikai* laiku. Teko sutikti daug gerų, pasišventusių kunigų ir pasauliečių. Ypač tai jaučiau po klebono arešto – sutinku kokį kybartietį, tas ir sako: *Gal reikia ką nors iš klebonijos paslėpti, pas jus juk gali būti krata.*

Vienas iš tokių nenuilstančių pagalbininkų buvo Kybartų bažnyčios zakristijonas Petras Ferensas. Jis ypač daug talkino įrengiant slėptuves. O mašinėlę kur daugiau benuneši, jei ne pas Želvienę ar Griškaičius, Norkus. Kur važiuosi, kai streikuoja rašomoji mašinėlė ar reikia šriftą pakeisti, perlietuoti raides, jei ne pas Alytaus vikarą kun. Antaną Gražulį?! Čia sulaukdavau ne tik techninės pagalbos, bet ir dvasinio pastiprinimo. Visada padrąsindavo, kad sunkumai praeis. Po tokių apsilankymų dangus atrodydavo žydrėsnis.

Kun. Antanas Gražulis SJ

Šalia *Kronikos* darbų daug teko bendrauti su *Aušros* redaktoriumi kun. Lionginu Kunevičiumi. Su *Kronikos* medžiaga pas mus daug suplaukdavo straipsnelių ir *Aušrai*; juos reikėjo pristatyti į Būdvių, o vėliau – į Lukšius. Per tuos šešėtą metų, matydama kun. L. Kunevičiaus pasiaukojimą, atsidavimą *Aušrai*, dažnai pajusdavau gėdą, kad *Kronikos* bendradarbiai kartais nesidrovėdavo parodyti ir silpnumo, ypač pačioje pradžioje po kun. S. Tamkevičiaus arešto. Kun. L. Kunevičius kantriai, beveik be pagalbininkų rengė numerį po numerio, nors ir visi parapijos reikalai gulė tik ant jo pečių. Mano misija buvo jam atgabenti *Aušrai* skirtus rašinius ir paimti jau išleistą numerį, kurį kartu su *Kronika* nufotografuodavome ir parengdavome kelionei į Vakarus.

Beginklė kova

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką pirmą kartą gavau ir vėliau reguliariai gaudavau iš kunigo Sigito Tamkevičiaus iki pat jo areštavimo. Netrukus į mano rankas pateko ir *Aušra*. Tikrai neperdėsiu sakydama, kad *Kronikos* pasirodymas mane prikėlė tarsi naujam gyvenimui. Tai buvo vilties spindulys, kad dar ne viskas žuvę, kad ne visi lietuviai pasidavę okupantams, ne visi sukaus-

tyti baimės. Vidurinių mokyklų moksleiviai ir aukštųjų studentai, išskyrus vieną kitą, visi buvo komjaunuoliai. Netgi tremtinių vaikai, būdami tremtyje, buvo priversti stoti į komjaunimą. Atrodė, kad Lietuvoje nebeliko patriotizmo, visi žmonės tapo abejingi Tėvynės laisvei... Ir štai, pasirodo, Lietuvoje dar yra kam rūpi Bažnyčios ir Tautos ateitis, kas nebijo rizikuoti ir aukoti savo laisvę dėl Tėvynės. Šitų žmonių ryžtas, *Kronikos* puslapiai ir gyvas TTGKK narių žodis kurstė ir mano drąsą.

Vos perskaičiusi naują *Kronikos* numerį, tuojau duodavau jį skaityti seselėms, saviškiams, pažįstamiems. Mūsų seselė Julija Rutelionytė rašomąją mašinėlę *Kroniką* dar padaugindavo. Kai atsirado abejojančių, ar seserims tinka, ar galima skaityti *Kroniką*, paklausiau tuometinę vienuolijos viršininkę, ar reikia gauti leidimą skaityti, dauginti ir platinti *Kroniką*. Man buvo atsakyta, kad jokio leidimo nereikia, už tai atsako pati sesuo. Be to, svarbu, kad į užsienį pakliūva.

Kuo toliau, tuo labiau įsitraukiau į *Kronikos* platinimą. Ėmiau rinkti jai informaciją, ypač apie mokinių ir kitų žmonių

persekiojimą už religinius įsitikinimus. Klausydavau labai atidžiai, kad nieko neiškreipčiau. Ką nors klausinėti ir tikslinti vengdavau, kad neišsiduočiau, kuriuo tikslu domiuosi.

Atidžiai sekdavau *Vatikano radijo* ir *Amerikos balso* laidas, kad žinočiau, kada naujas numeris pasieks Vakarus. Per užsienio radijo laidas dažnai būdavo pasakoma, kad naujas numeris dar nėra gautas.

Kartą sužinojau, kad suimtas vienas pagrindžio veikėjas. Tuo metu pas mus viešėjo viešnia iš Putnamo (JAV) ir aš kreipiausi į kun. Sigitą Tamkevičių klausdama, gal reiktų viešnios paslaugų perduoti *Kroniką* į užsienį. Kun. Sigitas paprašė su viešnia supažindinti. Nuo tada, sužinojusi, kad į Lietuvą atvyksta seselė iš Putmano, tuoj pat stengdavausi pranešti kun. Sigitui.

Paketėlį su *Kronikos* ir *Aušros* mikrofilmais patogiausia būdavo perduoti, jei viešnia atvažiuodavo į mūsų miestą, Marijampolę. Tada paprašydavau kun. Sigitui pasimatymo, o vėliau – ir sau.

Parašų rinkimas

Prasidėjus aktyviųjų pagrindžio veikėjų areštams, apie tai sužinodavau iš *Kronikos*. Reikšdami solidarumą žmonės važiuodavo į teismus. Į teismo salę beveik nieko neįleisdavo. Ir apie tai, kad vyksta teismas, dažnai sužinodavome tik išvakarėse, nes teismai būdavo uždari ir slapti, kad negalėtų dalyvauti bičiuliai. Tačiau pareigą vykti į teismą supratau kaip solidarumo su teisiamaisiais pareiškimą kovoje dėl Bažnyčios laisvės. Į teismus dažniausiai važiuodavau su ses. Danute Dubauskaite.

Kun. Alfonso Svarinsko suėmimas buvo kaip perkūno trenksmas iš giedro dangaus. Baimė visai dingo, kilo didelis ryžtas aukotis. Pasitarusi su kun. Sigitu Tamkevičiumi, pati parašiau tekstą ir pradėjau rinkti parašus, kad kun. A. Svarinskas būtų paleistas. Anksčiau parašų rinkti neteko. Šį darbą labai aktyviai rėmė *Šventosios Šeimos* ir *Eucharistinio Jėzaus kongregacijų* seserys. Ypač aktyvios buvo Kybartuose gyvenusios seselės. Žinojom, kad tai nieko nepadės, bet svarbu buvo parodyti vienybę, kad kun. A. Svarinskas ne vienas, kad visi pasirašiusieji dvasia su juo.

Nuo tada šešerius metus, iki grįžo suimtieji kunigai, nebuvau buvusi savo parapijos bažnyčioje: važinėjau po visą Lietuvą ir įvairiausiomis intencijomis rinkau parašus. Už parašų rinkimą grėšė kalėjimas. Tai buvo beginklė kova dėl tiesos, todėl rizikuodama rėmiau tuos, kurie ją organizavo ir tikėjo jos prasmingumu.

Suėmus kun. Sigitą Tamkevičių, visos šios tylios pasipriešinimo priespaudai kovos – parašų rinkimo akcijos – pagrindinis organizatorius tapo kun. Jonas Boruta *SJ*. Jis nurodydavo parašų rinkimo intencijas ir pats parašydavo tekstus. Be to, jis įteikdavo mums atlaidų ir Advento bei Gavėnios rekolekcijų tvarkaraštį, kad, ištaikiusios progą, kai susirenka gausiau žmonių, gautume daugiau parašų. Taip pat būdavo galima panaudoti ir šiokiadienius.

Parašų rinkti nereikėdavo važiuoti į tas parapijas, kur dirbo kun. Antanas Gražulis: jis pats suorganizuodavo didelį būrį jaunuolių ir jie surinkdavo parašus kiekvienu būtinu reikalu. Labai aktyviai prie parašų rinkimo prisidėdavo Petras Gražulis: jo pakviesti vaikinai ir merginos mielai talkindavo – daugiausia Prienų ir Alytaus rajonuose. Ypač daug jis padėjo, kai buvo suimtas kun. Jonas Kastytis Matulionis.

Panaudodavom ir tokias progas kaip kunigų laidotuvės, kur suvažiuodavo daug žmonių, ir tuo niekas nesipiktindavo. Būdavo problema nuvykti į tolimas parapijas. Kartą sužinojome, kad laidojamas kunigas toli Žemaitijoje. Be automobilio nuvažiuoti neįmanoma. Petras Gražulis paprašė kun. Juozą Zdebskį, ir jis važiavo kartu su mumis. Vėlai nuvažiavome, mažai buvo naudos, bet kun. Juozas nepadarė jokio priekaišto. Jis net parašė Petrui Gražuliui įgaliojimą važiuoti jo mašina, kad galėtų rinkti parašus.

Aktyviausiai parašus rinkti padėdavo Panevėžio Šv. Petro ir Povilo bažnyčios vikaras, vėliau Švč. Trejybės bažnyčios klebonas kun. Robertas Pukenis. Jis duodavo talkininkų ne tik savo bažnyčiai, bet ir katedrai (tada Panevėžyje veikė tik šios dvi bažnyčios). Dar vėliau, iš anksto pranešus, kad vienokiu ar kitokiu reikalu bus renkami parašai, jis suorganizuodavo tiek žmonių, kad per vieną sekmadienį būdavo surenkami

parašai visoje vyskupijoje. Pats pasirūpindavo ir transportu žmonėms nuvažiuoti.

Parašų rinkimo darbe nuolat talkino Bronė Valaitytė ir Julija Ambrasienė. Pastaroji tuo metu dirbo pašte apdraustų siuntų skyriaus viršininke ir labai rizikavo prarasti darbą. Vykdamos rinkti parašų į tolimesnes parapijas, dažnai važiuodavome iš vakaro. Nakvodavome kur nors pusiaukelėje: Vilniuje, Alytuje (čia mus visada labai mielai priimdavo ses. Birutė Dimšaitė). Julija Ambrasienė su mumis dažnai važiuodavo tiesiog iš darbo, nepailsėjusi. Ji buvo labai kantri, ištverminga ir aukinga, niekada nesiskųsdavo. Paprašytos neatsisakydavo padėti seselės Julija Rutelionytė ir Marija Kučinskaitė, Benius Lukšys ir Janina Buzaitė. Visus duomenis apie surinktus parašus perduodavau į *Kroniką* per kun. Joną Borutą.

Kronika labai patarnavo sąmonindama ir žadindama žmones iš apsnūdimo bei abejingumo kito kančiai, Bažnyčios spresdai, Tautos nelaisvei ir dvasinei vergovei. Šie tūkstančių tūkstančiai parašų, per *Kroniką* paskelbtų pasauliui, liudijo, kad mūsų tauta gyva, kad nebeprasmė belaisvių už sąžinės laisvę auka, kad jų pasėta sėkla dygsta, kad Tauta dėl laisvės kovoja taikiomis priemonėmis, kad Dievo galybės vardu ji atsistoja kaip Dovydas su akmenėliu prieš milžiną Galiotą.

Kronikos kelias į Vakarus

Kun. Alfonso Svarinsko teismo metu susitikau gatvėje su kun. Sigitu Tamkevičiumi. Jis paprašė, kad pasakyčiau jam, kai atvažiuos kokia viešnia. Deja, tą pačią dieną jis buvo suimtas. Ir aš pati, atrodo, trečią kun. A. Svarinsko teismo dieną su grupe žmonių buvau suimta ir uždaryta „paroms“.

Kuo toliau, tuo sunkiau būdavo ką nors iš anksto sužinoti. Ir viešnių iš JAV atvykimas (atsargumo sumetimais) būdavo rūpestingai slepiamas: dažnai sužinodavau pavėluotai. Sužinojusi stengdavausi kuo greičiau pranešti Kybartų seselėms. Mat suėmus kun. Sigitą, *Kroniką* tiek skaityti, tiek parengtą perduoti į užsienį gaudavau iš seselių kybartiečių. Tuo metu Kybartuose gyveno Bernadeta Mališkaitė, Virginija Kavaliauskai-

tė, Onutė Šarakauskaitė ir Birutė Briliūtė. Parengtą kartais skubiai, tiesiog per naktis, perduoti į užsienį *Kronikos* mikrofilimą man dažniausiai atveždavo ses. Virginija Kavaliauskaitė. Kartais ir pati nuvažiuodavau paimti.

Per ses. Uršulės Navickaitės (daug nusipelnusios ilgametės *Vargdienių seserų vienuolijos* vadovės) šermenis pamačiau atvykusią iš Putmano viešnią. Jau buvo pavakarys. Tyliai dingau – norėjau pranešti į Kybartus apie atsiradusią galimybę. Grįžau vėlai. Kitą rytą ses. Virginija laiku spėjo atvežti paketėlį. Viešnia pažadėjo prašymą išpildyti.

Po kun. Sigito Tamkevičiaus teismo, sutinkant Naujuosius, 1984-uosius metus, teko patirti daug sielvarto: nepavyko susitikti su atvykusia viešnia... Kankino klausimas: ką daryti? Į ką kreiptis? Už kurį žmogų būtų galima garantuoti? Pasirinkau niekada neatsisakantį padėti kun. Juozą Zdebskį.

Po naujametinių šv. Mišių išvažiavau pasitarti, nes supratau, kad neturiu teisės įtraukti naujų žmonių savo nuožiūra, – juk ne pati tam reikalui vadovauju. Gavau pritarimą važiuoti į Šlavantus – spėjau į paskutinį autobusą. Kai išlipau stotelėje netoli kryžkelės į Šlavantus, buvo jau vėlus vakaras. Naujieji metai – trumpiausios dienos. Ėjau tamsoje per pušyną, meldžiausi. Bet mintys nuklydo, kūrė baisius paveikslus. Juk vėliau *Kronikos* mikrofilimą, kurį reikėjo perduoti. Jei būčiau pakliuvusi į nagus saugumiečiams, būtų išduotas būdas, kuriuo buvo perduodama į užsienį pogrindžio spauda ir *Kronika*, būtų pasunkėjęs ir taip be galo vargingas bei rizikingas darbas... Ačiū Dievui, Šlavantus pasiekiau laimingai. Ir Tėvelį radau namie. Išdėsčiau jam visą reikalą ir nurodžiau, į ką galėtų kreiptis prašydamas pasimatymo. Pati Tėvelį ir nuvežiau. Viskas pavyko sėkmingai.

Kitą kartą vėl teko į Šlavantus su paketėliu važiuoti vėlai, paskutiniu autobusu. Oras buvo baisus, labai vėjuotas. Šlavantų kryžkelėje išlipau iš autobuso. Vėjas greitai ginė tamsius debesis. Staiga jie praretėjo, pasirodė mėnulis – pati pilnatis – ir pasidarė šviesu. Atsirado drąsos, sustiprėjo mano pasitikėjimas Dievo Apvaizda. Klebonijoje radau tik šeimininę – Tėvelis grįžo vėliau. Palikau mikrofilimą, nurodžiau, į ką kreiptis.

Žuvus Tėveliui (kun. J. Zdebskiui), sunku buvo susitaikyti su mintimi, kad nebebus į ką kreiptis ir kai kuriuos reikalus teks palikti Dievo valiai. *Jam Dievas jau duoda pailsėti*, – tada iš lagerio rašė kun. Sigitas, – *o mums reikia toliau tęsti kovą, tik dabar jau prašant jo pagalbos ir užtarimo iš Dangaus.*

Kartą, susitikusi kun. J. Borutą, pasidžiaugiau, kad nauji *Kronikos* ir *Aušros* numeriai jau *ten*. Jis atsakė, kad tas pakeičėlis, kuris buvo mano perduotas, nenukeliavo: į užsienį pateko iš kitų rankų. (Kad būtų tikriaus, tas pats *Kronikos* numeris, jei būdavo galimybė, į užsienį būdavo siunčiamas keliais kanalais.)

Reikia prisipažinti, kad dėl parašų rinkimo ir *Kronikos* persiuntimo teko patirti daug neteisybės, kartais ir įtarinėjimų, pažeminimų, trukdymų susitikti su viešniomis. Ir ne tik iš sveitimų, bet ir iš savų... Karčiai išgyventas skausmas paliko sie-loje žaizdų. Tačiau viską, kas buvo sunku, aukojau Dievui, dažnai kartodama kun. J. Zdebskio įskiepytus žodžius: *Leisk, Viešpatie, viską, kas sunku, pakelti kaip Tu ant kryžiaus, kaip pelnytą bausmę už savo ir viso pasaulio nuodėmes.*

Aušrą nešant

Sovietmečiu susitikdami vienas su kitu, kai kurie Vilkaviškio kunigai, ypač tie, kuriems rūpėjo ne tik Lietuvos Katalikų Bažnyčios, bet ir Tautos likimas, pradėjo mąstyti, kaip pranešti Vakaruose gyvenantiems lietuviams apie klierikų įstojimo į kunigų seminariją sąlygas ir jų skaudžiais išmėginimais bei saugumo grasinimais apipintą mokslą, apverktiną daugelio kunigų padėtį ir įvairiausius persekiojimus,

kad pasaulis sužinotų, kokią sunkią priespaudos ir kančių našlą neša prispausta Lietuva. Tuo metu dar visiškai nebuvo jokios pagrindinės spaudos. Beveik niekas arba mažai kas perduodavo žinių Vatikano ir kitoms užsienio radijo stotims.

Vienas iš tų pradininkų, kurie pirmieji sumanė žinias siųsti užsienin ir perduoti Vakarams, buvo mano brolis, tuometinis Vilkaviškio klebonas kun. Konstantinas Ambrasas, kuris su kan. Broniumi Antanaičiu, dirbusiu Alksninės parapijoje, aptarė tuos būdus ir galimybes. Vieną kartą, kai buvo atvažiuoti pas giminaičius viešnia iš JAV, į jos palto pamušalą buvo įsiūti ant kailio ar popieriaus surašyti Katalikų Bažnyčios persekiojimai ir kiti įvykiai. Kitąsyk, kai atvažiavo mūsų dėdienė Kotryna Ambrasienė, jai irgi įdavė laišką. Tačiau jinai, matyt, išsikalbėjo ar net atidavė į nepatikimas rankas. Taip greičiausiai šiuo ar kitu keliu Saugumo komitetas per kurį nors Kanadoje gyvenantį lietuvių – saugumo šnipą – sužinojo, kad kun. Konstantinas Ambrasas perdavė žinias į Vakarus apie tikinčiųjų ir Bažnyčios padėtį.

Keliskart klebonas buvo kviečiamas pas vietos KGB viršininką. Jam buvo taikomos įvairios finansinės, administracinės ir kitokio pobūdžio baudos. KGB prispirtas anuometinis vyskupijos valdytojas įsakė, kad Vilkaviškio klebonas (ir dekanas) keltųsi į Leipalingį. Tačiau ir čia saugumas klebono nepaliko ramybėje. Ne vienąsyk buvo apklausinėjamas, kvočiamas. Mėginta net padegti Leipalingio bažnyčią. Saugumas labai siuto, kad toji žinia pakliuvo į *LKB Kronikos* puslapius. KGB sukliudė jam tapti vyskupu, nors Bažnyčios vadovybė tai ketino padaryti.

Kiek *LKB Kronikos* numerių redagavau, tiksliai negalėčiau pasakyti. Vilkaviškio klebonijoje susipažinau su šios parapijos vikaru kun. Sigitu Tamkevičiumi, kuris vėliau man pasisakė, kad jau išrinktas ir patvirtintas Lietuvos Katalikų Bažnyčios pogrindžio leidinio pavadinimas, kuris, mano supratimu, buvo keistinas, nes panėšėjo į LKP (Lietuvos komunistų partijos) vardo santrumpą ir maskviečių disidentų jau leidžiamo slapto savilaidos organo oficialų pavadinimą. Kun. Sigitu Tamkevičiaus paprašytas, mielai sutikau naujagimėms *Kronikoms* pagelbėti, nes atvažiuodavau pas brolių Konstantiną Ambrasą į Leipalingį ir dažnai susitikdavau ir su kun. Sigitu Tamkevičiumi, nors jis vikaravo jau Simne.

Vieną ar kitą kartą šiam leidiniui suredagavęs straipsnius, kartais dar būdavau prašomas (ar tik ne *TTGKK*) skubiai išversti į rusų kalbą kažin kokias peticijas. Tikrai ne taip jau sklandžiai mokėdamas rusų kalbą, kreipdavausi į Jonę Ladygaitę (Ardžiūnienę), kad ji padėtų. Nors dėl atsargumo buvau prašomas taisant straipsnius keisti rašyseną (mat atradus per kratą ar šiaip kur nors susekus taisytų *Kronikos* numerių pėdsakus, nesunku būtų nustatyti redaktoriaus tapatybę), bet tai padaryti būdavo nelengva, nes tekstai dažniausiai būdavo surašyti ploname popieriuje, o tarpeliai tarp eilučių labai maži. Todėl, užmiršęs visą atsargumą, dažniausiai taisydavau normaliu savo braižu ir per kelias redakcijas (*Tarybiniam mokymtojuje*, *Ekrano naujienose* ir *Mūsų gamtoje*) ir keliolika iš anglų, rusų ir lenkų k. verstų knygų miklintu įprastu savo stiliumi ir

rašysena. Šen ten būdamas, prispirtas gerų bičiulių arba savo viršininkų, nevengiau vieną kitą straipsnį *Kronikoms* parašyti ir savo ranka. Kitąsyk, susitikęs pakeliui į universitetą Joną Kastytį Matulionį, išsikalbėjau, kad būtų gera apie jį parašyti straipsnį. Mat sklido kažkieno paleisti klaidingi gandai apie šį daug kentėjusį ir daugel gerų darbų *Kronikos* labui, meno pasaulio ir sielovados baruose nuveikusį kunigą. Dar nespėjome mudu pradėti kalbėti, o jau ratą aplinkui rėžia iš kažin kur nuo universiteto atslinkęs šnipukas. Šiaip taip aptarę būsimo straipsnio apmatų ir faktų, atsikratėme nuo „uodegos“.

Vieną kartą straipsnį sukurpiau ir Druskininkuose. Straipsnių nuorašų nesaugojau ir niekur nesizymėjau. Tačiau daugiausia su pagrindine spauda susidūriau tada, kai *Kronikos* vadovams, anuometiniam jos leideiui kun. Sigitui Tamkevičiui ir jo bendradarbiams, kilo mintis leisti pagrindinį leidinį kultūros, politikos ir visuomenės gyvenimo klausimais – *Aušra*. Jos leidejas kun. Lionginas Kunevičius pasistengė mane susirasti, regis, 1976–1977 m. jau Leipalingyje. Jis padėjavo, kad vienam sunku perrašinėti, redaguoti, o ir lietuvių kalbą jis dar ne taip gerai mokąs. Sutikau. Taip ėmėme ne tik kitų žinias, straipsnius, sovietinio gyvenimo kritiką narplioti, bet ir patys vieną kitą temą nusigriebdami išdėstydavome juodu ant balto: vienas braukydavome, kitas, išsitraukęs iš prieangyje įtaisyto tarpusienio slaptą rašomąją mašinėlę, kurpdavome. Numeriai pasirodydavo kartais labai pavėluotai.

Iš karto daugiausia susitikdavome Leipalingyje, kai kun. Lionginas atvažiuodavo parapijos reikalais pas dekaną kun. Konstantiną Ambrasą. Bet kiek vėliau iš Leipalingio ir paskui iš Druskininkų pats keliaudavau pas jį į Būdvių, kad būtų galima ilgiau pasėdėti prie rankraščių ir atidžiau pataisyti, pasikalbėti, aptarti ypač tuos straipsnius, kuriuos įtardavome, kad yra parašyti saugumiečių ir įvairiais keliais atkeliavę net iki pagrindžio spaustuvės.

Nors ir kaitaliodavome savo pasimatymų vietas, kaskart dažniau matydavau specialiai pasiųstas saugumietiškas „uodegas“. Net ir miške, kur jau, atrodo, kas ten užklius, žiūrėk, atkaklieji tamsiųjų rūmų vyrukai ir beatradę mano pėdsakus,

kai kartais valandomis tekdavo laukti pasirodant kažin kur namuose ar pakeleje užtrukusio kun. Liongino. O šis, pametęs į celofano aplanką ar maišelyje susuktą gniūžtę lapelių, vėlei skubina: *Už valandos ar pusantros grįšiu. Žiūrėk, kad būtų baigta!* Ir dingsta. Kur tik su tais *Aušros* numerių rankraščiais nebuvau atsidūręs! Leipalingyje palėpėje įlindęs, pamiškėje susikūprinęs, prie Nemuno kokiame atvašyne susirietęs ar su grybų pilnu kibiru kur tankmėn nuvirtęs. Taisau, braukau ir vis stebiu, ar neslenka koks nors raišas pensininkas saugumietis, ar nevažinėja po penkis ar aštuonis kartus pro pat nosį tos pačios spalvos ir tuo pačiu numeriu *žiguliukas*.

Po kelerių metų prie *Aušros* redagavimo prisidėjo dar kita slapstymosi dingstis. Pogrindžio kunigų seminarijoje pradėjau laikyti *Šventojo Rašto* ir kitus filosofijos bei teologijos disciplinų egzaminus. Universitete reikia ne tik vertimo teorijos, istorijos, praktikos darbams, seminarams, paskaitoms pasirengti, ne tik daugybę parengiamojo skyriaus gramatikos, sintaksės, rašybos kontrolinių darbų taisyti, vertimo konferencijoms pranešimus, kongresams ir rašytojų plenumams Maskvoje ataskaitas rengti, bet ir pogrindžio seminarijos studijoms nemaža laiko skirti. Kartais jau visai ant kulnų pradeda lipti tiek pėsti, tiek važiuoti, tiek Druskininkuose iš kitapus kelio be paliovos stebintys sekiai. Mačiau, kad, toliau redaguodamas *Aušros* numerių straipsnius, negalėsiu baigti slaptosios kunigų seminarijos. Vadinasi, nepasieksiu taip ilgai ieškoto ir taip sunkiai surasto tikslo – kunigystės. Todėl vieną kartą pavakariais per pievas ir pagriovius užuolankomis pasiekiau Bijutiškį ir viską išsaciau Tėvui provincijolui kun. Jonui Danylai SJ. Jis, giliai atsidusęs, pasakė: *Atsisakyk „Aušros“...*

Kun. Lionginas Kunevičius susirado giminaitę lituanistę, kuri toliau jam padėjo tvarkyti *Aušros* numerius.

Netrukus baigiau laikyti paskutinius egzaminus. Pagaliau man buvo pranešta, kad 1988 m. rugpjūčio 16 d. būčiau prie Latvijos sienos Skaistgirio parapijoje, kur anuomet dar tebeklebonavo jėzuitas t. Leonardas Jagminas, o prie jo netolimais jau daugiau kaip 25-erius metus buvo ištremtas Vilniaus arkivyskupas Julijonas Steponavičius. Čionai susitikau su Vytautu

Vaičiūnu, su kuriuo abudu stojome prie altoriaus. Rugpjūčio vėlų vakarą abudu su Vytautu gavome iš arkivyskupo Julijono diakonato šventimus, o rytą anksti, dar saulei netekėjus, klūpojome prie arkivyskupo kojų jau du kunigai. Po valandos kitos vėlei su kuprine ant pečių išėjau ieškoti kokios mašinos, kad spėčiau į Vilniaus universitetą, kur auditorijoje studentai laukė paskaitos.

Po pusmečio, kai Lenkijos Poznanės universitetui prireikė lietuvių kalbos dėstytojo, atsidūriau Poznanėje. Čia anksti rytą gaidgyste savo kambaryje paaukojęs šv. Mišias, važiuodavau mokyti studentų lietuvių kalbos. Ir taip metus – dėstytojas universitete, kunigas – savo kambaryje. Tiktai po metų kardinolo kvietimu atsidūręs Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje jau viešai aukojau šv. Mišias, dėsčiau klierikams, sakiau pamokslus ir dirbau kitą sielovados darbą. Jį 1990 m. sausio 28 d. nutraukė kelionė į Romą, paskyrimas į *Vatikano radiją*.

Atmena

Po 1970 m. ypač sustiprėjo oficialiosios valdžios kova prieš Dievą, Bažnyčią ir tikėjimo išpažinėjus. Bet tai sustiprino ir pasipriešinimą. Kaip protestas prieš tautinį ir religinį persekiojimą atsirado *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*. Kai man į rankas pateko pirmasis jos numeris, atidžiai perskaičiau ir supratau, kad toks leidinys labai reikalingas. *Kronika* ragino Lietuvos katalikus

neužmiršti elementarių savo teisių ir laisvių, kurias garantuoja konstitucija ir tarptautiniai žmogaus teisių susitarimai.

Atsimenu, vieną sekmadienį Santaikos bažnyčioje (kuri tuo metu neturėjo kunigo ir kur tik sekmadieniais iš Simno atvažiuodavo kun. Sigitas Tamkevičius) po Mišių užėjau į zakristiją. Kun. S. Tamkevičius paklausė, ar negalėčiau kitą šeštadienį po pietų atvykti į Simną. Sutartą dieną nuvykau. Jis paklausė, gal galėčiau vieną brošiūrėlę nuvežti į Bijutiškį, nes reikia ją išversti į rusų kalbą. Nė nepažiūrėjęs, kokia ta brošiūrėlė, nuvežiau Bijutiškio klebonui. Jis paklausė: *Ar negalėtum kitą šeštadienį 13 val. atvykti į Molėtus? Ten šią brošiūrėlę gražinsiu. Manęs palauk bažnyčioje. O jei bažnyčia bus uždaryta, palauk kapinėse. Jeigu iki 14.30 val. manęs nesulauktum, atvyk į Bijutiškį...*

Kitą šeštadienį nuvykau į Molėtus. Sutartą valandą nuėjau prie bažnyčios durų – užrakinta. Einu į kapines. Netrukus atvyko kun. Jonas Danyla SJ. Padavė išverstą į rusų kalbą brošiūrą. Vėliau sužinojau, kad vertė Stirnių klebonas kan. S. Kiškis. Sekmadienį vertimą atidaviau kun. S. Tamkevičiui. Jis nuoširdžiai padėkojo už atliktą darbą.

Tokių ir panašių kelionių teko atlikti ne vieną ir ne dvi...

Kratos ir tardymai

1973 m. lapkričio 20 d. KGB organizavo masines kratas, kurias iškentė geras pusšimtis Lietuvos žmonių – kunigų, vienuolių ir pasauliečių tikinčiųjų. Kratų metu buvo atimta daug religinės literatūros, prieškarinių leidinių, rašomųjų mašinėlių, popieriaus. Prasidėjo areštai ir tardymai.

1973 m. lapkričio 20 d. anksti rytą žmona išėjo į darbą, o aš išvykau į Bijutiškį pas kun. Joną Danylą SJ. Vos grįžau, pasigirdo skambutis. Į butą įėjo trys nepažįstami vyrai, prisistatė esą iš valstybės saugumo komiteto ir pradėjo kratą. Kratai vadovavo KGB vyr. leit. Gudas.

Darant kratą suskambo durų skambutis. Man neleido eiti prie durų. Įėjo Palomenės klebonas kun. Jonas Zubrus. Nors klebonas sakė, kad jam reikia aukoti vakarines šv. Mišias, bet čekistai jo neišleido ir privertė kunigą sėdėti kambaryje iki kratos pabaigos. Parėjusiai iš darbo žmonai įsakė sėdėti kitame kambaryje.

Ramiausiai laikėsi kun. J. Zubrus. Jis mane nuolat drąsino ir ramino – net humoro jausmo nebuvo praradęs. Ta drąsi kunigo laikysena buvo didelė moralinė parama mums – man ir žmonai.

Kratą darė kambariuose, virtuvėje, kuro bei daržovių sandėliuose, ant aukšto bei garaže. Į kratos protokolą neįrašė iš mūsų buto paėmė labai daug knygų, mirusio Juozo Mockevičiaus rankraščius, rašytus nuo 1935 iki 1965 m., visas užrašų knygytes bei atskirus popieriaus lapus. (Deja, ne viską grąžino...)

Kitą dieną turėjau atvykti į tardymą Vilniaus KGB būstinėje. Po šių kratų ir P. Plumpos, P. Petronio, A. Patriubavičiaus ir D. Kulikausko areštų daug žmonių buvo pašaukta apklausai ir visi tardymo kabinetai buvo užimti. Dėl to man teko būti tardomam didelio viršininko kabinete. Įvedė į erdvų kabinetą, apstatytą gražiais baldais. Ant rašomojo stalo stovėjo keli skirtingų spalvų telefonai. Baigus tardymą, iš kabineto paskambino telefonu ir paliepė, kad man, kaip kokiam didžiausiam nenaudėliui, būtų parūpinta pati drėgniausia ir šalčiausia kamera rūsyje. Grasino pasodinti 7-eriems metams į

kalėjimą, visam laikui ištremti iš Vilniaus, atimti pensiją ne tik man, bet ir žmonai, atleisti ją iš darbo. Grasino net brolio sūnui pažeminti pareigas ar net visai jį atleisti iš darbo... Tačiau po tardymo paleido...

Nors pirmas tardymas buvo gana sunkus, tačiau daug ko pamokė. Pradėjau suprasti, kad per tardymus reikia kuo mažiau kalbėti, nes daug kalbant galima pakenkti ir sau, ir kitiems.

Kitą dieną vėl turėjau ateiti. Manęs jau laukė vyr. lt. n. Gudas. Šį kartą nuvedė į nedidelį, siaurą (panašų į kalėjimo kamerą) kambarį. Kairėje jo pusėje prie pat sienos buvo trumpas suolas ir nedidelis paprastas stalelis.

Įėjus į kambarį Gudas paprašė sėstis ir, padėjęs ant stalo tris lapus popieriaus, liepė rašyti išsamią autobiografiją, o pats išėjo į koridorių palikęs praviras duris. Mačiau, kaip kažkoks vyriškis praėjo ir atsirakino šalia esančias duris.

Jaučiausi patenkintas, kad manęs neklausinėja. Buvau gerai išsimiegojęs ir pailsėjęs, todėl rašyti sekėsi gerai. Tačiau bebaigiant rašyti pradėjo pykinti, svaigti galva. Ir juo toliau, juo blogiau. Norėjau atidaryti orlaidę, tačiau Gudas tik pravėrė plačiau duris ir neleido. Norėjau jam paduoti beveik baigtą rašyti biografiją, bet ir jos nepaėmė. Supratau, kad kagėbistams gyvenimo aprašymas buvo visai nereikalingas: liepė rašyti tik tam, kad nevaikščiočiau po kambarį, bet sėdėčiau tarsi prieš fotoobjektivą...

Po kiek laiko Gudas liepė eiti su juo. Jis iš lėtoėjo pirma, o aš sekiau iš paskos svyruodamas, kartais į sieną atsiremdamas. Išėjęs į lauką dar kurį laiką stovėjau atsirėmęs į sieną, nes svaigo galva ir negalėjau paeiti. Po šio „tardymo“ nesikėliau iš lovos gerą savaitę. Vargino galvos skausmai, svaigo galva, pykino. Kelis kartus iš poliklinikos buvo atvykusi gydytoja. Rekomendavo visada nešiotis nitroglicerino, validolio ir dar kažkokių vaistų.

Kodėl po šio tardymo sirgau, negalėjau dirbti nei fizinio, nei protinio darbo, nes visą savaitę vargino galvos skausmai, atsirado širdies priepuoliai, pasidarė per mažas kraujospūdis (panašiai kaip kun. Juozui Zdebskiui po kalėjimo)? Ar jie iš

gretimo kambario švitino kokiais spinduliais, neįmanoma net apytiksliai pasakyti. Juk radiacija ar kokie kitokie spinduliai akimi nematomi, ranka jų nepaliesi, specifinio kvapo jie neturi. Tik jų padariniai jaučiami. Taip pat nežinau, ko kagėbistai tokiais veiksmais siekė.

Tačiau tuo metu man ligos kryželis buvo labiau reikalingas negu sveikata. Jei šie negalavimai nebūtų daugiau kaip savaitę prikaustę prie patalo, tikriausiai būčiau aplankęs kai kuriuos *Kronikos* bendradarbius. O sirgdamas negalėjau jų aplankyti, ir jie nenukentėjo.

Ir toliau kagėbistai nepaliko manęs ramybėje: 1974 m. pavasarį vėl pašaukė į KGB būstinę tardymui. Šį kartą tardė vyr. tardytojas kpt. Marcinkevičius. Iš pradžių pasiteiravo apie sveikatą, ką veikiu namie, ar skaitau, kokia literatūra labiausiai domina. Dėjosi artimu žmogumi, net siūlė pagalbą. Palyginti su pirmiau tardžiusiais, Marcinkevičius atrodė daug žmoniškesnis, todėl ir aš su juo pradėjau leisti į kalbas. (Taip prisijaukino, kad net protokolą pasirašiau neperskaitęs...) Atrodo, jis gerai valdė psichinio apdorojimo techniką. Iš pradžių ramiai, atsargiai pratino prie ilgesnių pokalbių. Tarsi tai būtų apie menkniekius, apie kitus žmones. Tačiau vis tiek stengėsi iškvosti, kas naudinga kagėbistų užmačioms.

Tiriamas pavojus

Nors po kratos ir tardymų bei mano skundų prokurorams kagėbistai pradėjo labiau mane persekioti, tačiau kiek galėdamas stengiausi padėti dauginti ir platinti maldaknyges, *Kroniką* ir kitą religinę literatūrą.

Kartą nuvykau į Kauną paimti tik ką įrištų naujų maldaknygių. Susidėjau jas į du lagaminus (gal apie 35–40 kg svorio). Pernakvojęs anksti rytą su taksi atvykau į Kauno geležinkelio stotį. Nusipirkęs bilietą į Vilnių, įlipau į vagoną, susiradau tuščią kupė. Lagaminus su maldaknygėmis sudėjau į dėžę po suolu, o pats atsisėdau ant priešais esančio suolo. Patenkintas, kad viskas taip gerai sekėsi, pradėjau kalbėti *Rožančių*.

Tačiau mano džiaugsmas truko neilgai, nes po keliolikos minučių į šią kupė įėjo vienas Vilniaus saugumietis su dviem

draugais. Tikriausiai ir tie jo draugai taip pat saugumiečiai, nes visi turėjo po aplanką dokumentams susidėti. Jie atsisėdo ant suolo, po kurio sėdyne mano maldaknygės... *Dabar tai pakliuvau tiesiai vilkui į nasrus!* – pagalvojau aš. – *Kad ir ką darytų, neprisipažinsiu, jog maldaknygės mano, nes jie nematė, kaip jas ten padėjau...*

Ką daryti? Atėjo mintis traukiniui sustojus išlipti Kaišiadoryse, o maldaknygės tegul keliauja toliau be manęs: gal taip padaręs šiuo metu nepateksiu į kalėjimą... Tačiau vėl pagalvojau: o jeigu jie čia atsitiktinai, tai, palikdamas maldaknyges, nusikalsčiau Dievui ir žmonėms. Kaip bus, taip – maldaknygių nepaliksiu!

Pravažiavus Lentvario stotį, pradėjau neva snausti. Traukiniui sustojus Vilniaus geležinkelio stotyje, nors deduosį snaudžiančiu, tačiau primerkęs akį visą laiką galvoju, ką darys saugumiečiai: ar jie lieps man eiti su jais ir vesis į KGB būstinę, ar išeis iš vagono vieni? Skubėti nebuvo ko, nes Vilniaus stotyje traukinys stovi ilgokai. Be to, jie sėdi ant to suolo, kurio dėžėje mano lagaminai...

Labai apsidžiaugiau, kai saugumiečiai išėjo iš vagono. Pamatęs pro langą, kad jie nuėjo peronu, pasiėmiau savo lagaminus ir iš lėto nupėdinau prie taksi stovėjimo aikštelės. Maldaknyges atidaviau kun. Valiukėnui, o jis jas išdalijo Vilniaus arkivyskupijos kunigams. Kun. Valiukėnas sakė, kad Vilniaus arkivyskupijos tikintiesiems reikia daugiau kaip pusės milijono maldaknygių, taip pat ir katekizmų, nes vaikai neturi iš ko rengtis Pirmajai komunijai.

Maldaknygių spausdinimo vargai

Susitikęs seną pažįstamą sužinojau, kad jis daugiau kaip 10 metų dirba nedidelėje spaustuvėje. Pasiskundžiau, kad žmonės neturi maldaknygių. Jis sutiko išspausdinti (nukopijuoti) 15 tūkstančių. Visas reikės atsiimti iš karto. Tik reiktų poros tūkstančių rublių avanso popieriui pirkti.

Nuvažiavau pasitarti į Kybartus pas kun. S. Tamkevičių. Išklaušęs mano pasakojimą, pasakė: *Galite spausdinti, tačiau avanso tokios sumos duoti nepatariu, nes galite negauti nei*

maldaknygių, nei pinigų. Pasakykite, kad kai bus išspausdintos, apmokėsime ir visas iš karto paimsime, nes Vilkaviškio vyskupijos tikintiesiems jų labai reikia.

Kun. S. Tamkevičius padavė 1974 m. išleistą maldaknygę *Visada su Dievu* ir prašė lygiai tokią nukopijuoti. Grįžęs į Vilnių tam spaustuvininkui padaviau maldaknygę ir 200 rub. avanso. Žadėjo išspausdinti per mėnesį.

Po kiek laiko lankydamas ligoninėje pažįstamą, pamačiau toje pat palatoje gulintį spaustuvininką, su kuriuo buvau susitaręs dėl maldaknygių. Jis išsivedė mane į koridorių pasikalbėti. Papasakojo, kad prieš kelias dienas maldaknyges išspausdino ir nuvežė į kolektyvinio sodo namelį. Norėjo man pranešti, bet staiga susirgo ir atsidūrė ligoninėje. Prieš porą dienų jo brolis buvo pakviestas į saugumą ir klausinėjamas, ar po darbo valandų nebuvo dauginama religinė ar kokia kita literatūra. Pagalvojęs, kad saugumiečiai viską žino ir darys kratą, o radę maldaknyges dar pasodins į kalėjimą, spaustuvininko brolis sumanė visas maldaknyges sunaikinti: degino tol, kol visas paleido dūmais, o pelenus užkasė į žemę... Kitą rytą saugumiečiai jokios kratos nedarė, tik vėl klausinėjo. Bet brolis, žinodamas, kad maldaknygių nebėra, buvo drąsesnis.

Po kurio laiko vėl susitikau spaustuvininką *Šv. Mikalojaus bažnyčios* šventoriuje. Jis atidavė 200 rublių ir išardytą maldaknygę, iš kurios buvo kopijuojamos anos, sudegintosios... Kai apie šį įvykį papasakojau kun. S. Tamkevičiui, jis pasakė: *Nesėkmės tenesugniuždo mūsų.*

Kalinio dalia

1976 m. (būdamas 70-ies metų) pirmą kartą buvau suimtas ir už *Kronikos* dauginimą bei platinimą nuteistas 5-eriems metams laisvės atėmimo. Kalėjau Mordovijoje, griežtojo režimo lageriuose, vėliau buvau tremtyje Sibire.

1984 m. buvau suimtas antrą kartą, bet dėl silpnos sveikatos paleistas, uždėjus namų areštą. Slapsčiausi, kol 1985 m. vėl buvau areštuotas Kaune ir nuteistas 6-eriems metams griežtojo režimo lagerių. Iškalėjęs Vilniaus, Pskovo, Jaroslavlį, Gorkio, Ruzajevkos, Potmos (Mordovija), Sverdlovsko, Krasnojarsko

kalėjimuose ir Mordovijos konclageriuose, išgyvenęs nutrėmimą Krasnojarsko krašte, Severo Jeniseisko rajone, Tėjos gyvenvietėje, pamačiau, kaip kiti gyvena bausmių atlikimo vietose. Pradėjau labiau branginti savo ir kitų žmonių laisvę, geriau atjausti kitų žmonių vargus ir nelaimes.

Sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose tikrai patyriau daug vargo ir kančių, bet sunkiomis gyvenimo valandomis juk katalikams paguodos teikia tikėjimas. Kai netenki laisvės ir įpuoli į tokį vargingą gyvenimą, tik iš pradžių būna sunku. Palengvėja, kai Dievas suteikia malonę pajusti prasmę žodžių: *Tėve, jei toji taurė negali aplenkti, tebūnie Tavo Valia!*

Viešpatie, kokia tai malonė, kad leidai...

Apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios *Kroniką* sužinojau tais pačiais metais, kai ji pradėjo eiti. Sužinojau ne tik iš Vakarų radio pranešimų, bet tekdavo ją ir *gyvą* paskaityti. Mat mano brolis Šarūnas Boruta studijavo Kauno politechnikos institute ir dalyvaudavo uolių studentų žygeivių bei *Eucharistijos bičiulių* sąjūdyje. Gavęs *Kroniką* parnešdavo namo ir visi ją skaitėme. Mama ją slėpdavo brolio mažosios dukrytės

lopšyje arba bičių avilyje: jeigu saugumas ir darys kratą, vargu ar drįs lįsti prie avilio.

Rašyti žinutes *Kronikai* pradėjau 1973 m., paskatintas kun. Jono Lauriūno SJ. Dažniausiai jos būdavo iš universiteto gyvenimo. Paskui, paprašytas t. J. Lauriūno, versdavau į lietuvių kalbą žinutes, gautas iš Rusijos ir Ukrainos, ir duodavau seselėms, kad jos nuvežtų jam į Kabelius. Tik vėliau, kai po kun. Sigito Tamkevičiaus arešto pats pradėjau dirbti *Kronikoje*, supratau, kad šis vežiojimas buvo visai nereikalingas: jos nuveždavo ir atgal atsiveždavo, nes informacija *Kronikai* ėjo per jų rankas.

Toks buvo pirmasis bendradarbiavimas. Aš suvokiau, kad man nereikia žinoti, kas leidžia *Kroniką*: svarbu, kad ji eina, kad informuoja pasaulį apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios persekiojimus.

Dirbdamas Lietuvos mokslų akademijos Fizikos institute ir studijuodamas neakivaizdinėje aspirantūroje bei ruošdamas disertaciją, maždaug nuo 1973 m. pradėjau mokytis pagrindinėje kunigų seminarijoje. Egzaminus laikyti tekdavo pas t. Joną Lauriūną, jėzuitų provincijolą t. Joną Danylą. Šie siųsdavo

mane pas t. Vaclovą Aliulį MIC ir marijonų provincijolą t. Pranciškų Račiūną, turbūt norėdami, kad jie geriau pažintų pagrindinėje seminarijoje kunigystės siekiančius kandidatus.

1982 m. rugpjūčio mėnesį gavau kunigystės šventimus ir tų pačių metų lapkričio mėn. išvykau į Ukrainą, tikėdamasis ten oficialiai įsidarbinti kunigu (kaip kad buvo pavykę pagrindinę seminariją baigusiam kun. Vytautui Merkiui SJ). Tačiau po mėnesio vietos saugumiečiai pareikalavo, kad per 24 val. išvykčiau iš Ukrainos.

Į Lietuvą grįžau 1983 m. sausio pradžioje. Kaip tik greitai prasidėjo represijos prieš TTGKK narius ir *Kronikos* leidėjus: 1983 m. sausio 26 d. buvo areštuotas kun. Alfonsas Svarinskas, o gegužės mėn. – ir kun. Sigitas Tamkevičius. Su kun. S. Tamkevičiumi palaikėme artimus santykius nuo mano kunigystės šventimų: jis susitarė su vysk. Julijonu Steponavičiumi, kad man suteiktų šventimus mažytėje Skaistgirio bažnytelėje, lydėjo į ten ir su kun. Leonardu Jagminu SJ buvo vieninteliai mano kunigystės šventimų liudytojai. Grįžus iš Ukrainos dažnai tekdavo pas jį apsilankyti ir talkinti pastoraciniame darbe.

Kai vyko kun. A. Svarinsko teismas ir kun. S. Tamkevičiui reikėjo į jį važinėti, jis pasikvietė mane, kad jį pavaduočiau. Prieš vykdamas į teismą jis paėmė rašymo lentelę, rašiklį (kurie paprastai padėdavo mums kalbėtis, idant „besiklausančios sienos“ neišgirstų) ir užrašė: *Jeigu reikės, paglobok, pasirūpink „Kronika“*.

Aš tuos žodžius suvokiau kaip rūpestingą apsidraudimą, jeigu jam kas nutiktų. Buvau įsitikinęs, kad darbui *Kronikoje* yra geriau pasirengusių žmonių – iš TTGKK narių – ir jie galėtų tai geriau atlikti. Na, nebent jau nebūtų kam. *Gerai, jeigu to reiks*, – atsakiau raštu.

Darbas *Kronikoje*

Nujaučiau, kad *Kronikos* leidybos centras yra Kybartuose, tačiau niekad apie tai nekalbėjome. Kai areštavo kun. S. Tamkevičių, *Kronikos* neištiko leidybos krizė: jo viskas buvo taip suorganizuota, kad kitam numeriui buvo ir informacijos pririnkta, ir techninė bazė parengta, ir seserys vienuolės tam darbui

tęsti pajėgios bei pasiryžusios. Jos ir išleido pirmąjį numerį po jo arešto. Aš buvau savotiškai nusiraminęs, kad bus kam be manęs perimti tą darbą. Tačiau rugpjūčio pabaigoje, vykstant seselių rekolekcijoms, į mane kreipėsi *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* generalinė vyresnioji, kad padėčiau leisti *Kroniką*.

Jau iš anksčiau buvau pažįstamas su ses. Gerarda Elena Šuliuskaite, viena iš pagrindinių kun. S. Tamkevičiaus talkininkių *Kronikos* leidyboje. Su ses. Gerarda ir ses. Pija Bronyte Vazgelevičiute kalbėjomės: aptarėme, kaip atrinkti ir suskirstyti gautą medžiagą (kas tinka *Kronikai*, o kas *Aušrai*), kaip ją parengti ir kiekvienam numeriui gauti vyskupo tremtinio J. Steponavičiaus (Žagarėje) bažnytinį aprobavimą. Būdamas „nepriřtas“ prie jokios parapijos (RRT įgaliotinis pagrindinę kunigų seminariją baigusiams neduodavo „kulto tarno“ registravimo pažymėjimo, be kurio oficialiai nebuvo leidžiama eiti kunigo pareigų) ir važinėdamas po visą Lietuvą, kas keli mėnesiai vis apsilankydavau Žagarėje su naujo *Kronikos* numerio medžiaga. Kartais nuveždavo seserys. Svarbiausia buvo suderinti tą medžiagą, kurioje buvo minimas nederamas kai kurių kunigų nuolaidžiavimas valdžiai. Dėl jos reikėdavo sužinoti vyskupo nuomonę ir gauti jo aprobavimą: lengvabūdiškumas čia buvo neleistinas.

Atvežtus straipsnius vyskupas skaitydavo tyliai, bet kai prieidavo kokią jį sudominusią, intriguojančią vietą, nejučiomis imdavo garsiai komentuoti. Tekdavo pridėti pirštą prie lūpų ir įspėti: *Ekscelencija, Ekscelencija...* Jis nusišypsodavo, pagarsindavo įjungtą radiją, kad kalbos neišgirstų nematomos ausys, ir toliau skaitydavo.

Vysk. J. Steponavičiaus nuomonė buvo labai vertinga. Jis nenorėjo, kad būtų spausdinama anoniminė informacija, už kurią tarsi niekas nebūtų atsakingas. Pavyzdžiui, vienas jaunas kunigas parašė gerą straipsnį apie Šv. Kazimiero jubiliejaus minėjimą. Vysk. J. Steponavičius perskaitė ir sako: *Jei jis būtų su tikinčiųjų parašais ir pasiųstas valdžiai, tada jis turėtų visai kitą vertę*. Po 2 ar 3 numerių vis dėlto jį įdėjom. Vyskupas nusišypsojo ir sako: *Na, jei dar vienas, tai nieko; tik žiūrėkim, kad „Kronika“ nepasidarytų anoniminių skelbimų vieta*.

Kita svarbi problema, kurią teko spręsti su vysk. J. Steponavičiumi, tai *TTGKK* likimas ir jo santykiai su *Kronika*. Mat po kunigų A. Svarinsko ir S. Tamkevičiaus areštų kiti *TTGKK* nariai taip pat buvo persekiojami ir jie ėmė skelbtis veiklą nutraukia. Tada šį *Komitetą* – jau kaip pagrindinį – ėmėsi atkurti kun. Juozas Zdebskis. Tačiau tą jam daryti buvo nepatogu, nes, prisidėjus ir KGB klastai, dar 1980 m. jis iš šio *Komiteto* buvo atleistas. Dabar, kai anie nariai pareiškė veiklą nutraukia, jam savavališkai tą daryti netiko. Tačiau kun. J. Zdebskis nerimo: jis buvo įsitikinęs, kad *Komitetas* turi būti ir veikti.

Kai aš pradėjau globoti *Kroniką* ir ji toliau ėjo, kun. J. Zdebskis vėl nerimavo, kas dabar vadovauja jai. Jis visus metus bandė išsiaiškinti, ir mes tai žinojome. Kitų metų pavasarį, po areštų, vienų rekolekcijų metu *Eucharistinio Jėzaus kongregacijos* vyresnioji ses. Ksavera Julija Kuodytė priėjo prie manęs ir sako: *Aš negaliu kun. J. Zdebskiui nesakyti, kas dabar globoja „Kroniką“.*

Pagrindinio *TTGKK* įsteigimas

Kai po to su kun. J. Zdebskiu susitikau, mūsų pokalbis buvo labai dalykiškas: sprendėme to pagrindinio *Komiteto* ir *Kronikos* santykių klausimą. Netrukus su juo (vairuojant Sauliui Kelpšui) nuvažiavome pas vysk. J. Steponavičių. Paėmę jį draugėn, nuvykome į Latvijos miškus ir ten aptarėme reikalą. Buvo nuspręsta, kad pagrindinis *TTGKK* teveikia, o jo dokumentai *Kronikoje* bus skelbiami informacijos forma, t. y. jų turinį perpasakojant savais žodžiais.

Pagrindinio *TTGKK* nariai kartkartėmis susirinkdavome, aptardavome *Kronikos* leidybos, jos perdavimo į Vakarus ir kitas Bažnyčios problemas. Jei reikėdavo kokiu nors klausimu griežtesnio pareiškimo, parengdavome ir pagrindinio *TTGKK* vardu pasiūsdavome jį valdžiai. Šio *Komiteto* susirinkimuose dalyvaudavo kun. Juozas Zdebskis, kan. Gvidonas Dovidaitis, kunigai Petras Dumbliauskas *SDB*, Antanas Gražulis *SJ*, Lionginas Kunevičius ir aš. Dažniausiai rinkdavomės Tabariškiuose (prie Kauno) pas kun. P. Dumbliauską arba pas kun. G. Dovidaitį Pilviškiuose.

Sunkumai *Kronikos* darbe

Po kun. S. Tamkevičiaus arešto *Kronikos* leidyboje iškilo ir nenumatytų sunkumų. Pirmasis po arešto išleistas *Kronikos* numeris Lietuvoje paplito greitai. Spalio mėnesį išleidome antrąjį numerį. Per *Aušros Vartų Gailestingumo Motinos* atlaidus lapkričio mėnesį paaiškėjo, kad kažkieno yra išleistas visai kitas to pirmojo poareštinio numerio variantas, kuriame skelbiama ne šiandieninė informacija, o straipsniai apie praeitą šimtmečio Kražių skerdynes ir pan. Ši žinia kėlė nerimą, nes teko girdėti, kad kun. S. Tamkevičiaus byloje tardomiems liudytojams saugumiečiai pasakoja, kad po kun. S. Tamkevičiaus arešto visiškai pasikeitė *Kronikos* tematika ir stilius. Kėlė nerimą dėl to, jog tuo jie norėjo įrodyti, kad kun. S. Tamkevičius buvo *Kronikos* redaktorius.

Gal tai ir geros intencijos žmonių buvo padaryta, norint, kad nenutrūktų *Kronikos* leidyba... Bet mums tai sukėlė labai didelį nerimą, juolab kad tas naujadaras, nežinia kieno išleistas numeris, įtartinais greitai pasiekė Vakarus (nors jau buvo gautas ir mūsų šalis, tikrasis numeris). Ieškojome būdų, kaip pažymėti tikrąjį į Vakarus perduodamą *Kronikos* numerį.

Kai kas nujautė, kas dirba atsakingiausią darbą *Kronikos* leidyboje, ir akys krypo į Kybartus. Buvo dedama pastangų ir daromas spaudimas, kad pagrindinės *Kronikos* leidėjos ir perdavimo į Vakarus talkininkės seselės būtų pakeistos kitomis. Tokių norų buvo net iš kongregacijų. Be abejo, tokios „reorganizacijos“ būtų labai pakenkusios jau nusistovėjusiems leidėjų ryšiams, darbo ir į Vakarus perdavimo darnai. Vysk. J. Steponavičius tam nepritarė ir tokias iniciatyvas pristabdydavo. Sprendžiant šiuos klausimus teko dalyvauti ir man, kaip kongregacijų dvasios tėvui. Sunku pasakyti, kiek čia buvo saugumo inspiracijos, kad apsunkintų *Kronikos* leidybą, kiek kažkieno nuoširdaus noro padėti. Šitie dalykai *Kronikos* leidėjams kainavo daug nervinės įtampos ir rūpesčio. Iš tų laikų tai buvo sunkiausios dienos.

Man važinėjant po visą Lietuvą, išsiplėtė informacijos geografija. Tai sunkino saugumui *Kronikos* informacijos ir leidybos šaltinių paieškas. Kita vertus, buvo problemų ir dėl

straipsnių, gaunamų iš kitur. Ateidavo superpatriotiškų straipsnių ir eilėraščių. Kartais informacija būdavo labai iškreipta. Būgštavome, kad tai gali būti saugumo darbas ir kad šių straipsnių popierius gali būti pažymėtas cheminėmis arba radioaktyviomis medžiagomis. Įtarimą sustiprino įsilaužimas į Šiluvos ir Josvainių bažnyčias, kai į jas, kaip tarpinius perdavimo punktus, pakliuvo šie straipsniai. Informaciją tekdavo tikrinti ir atsijoti. Vysk. J. Steponavičius būdavo nepatenkin-tas spausdinama poezija; sakydavo: *Fakty, tik fakty!* Bet reikėjo ir poezijos. Vysk. J. Steponavičius perskaitydavo ir vėl sakydavo: *Tik žiūrėkit, kad būtų ne per daug ir ne per tirštai poezijos.*

Mano pareiga buvo sudėstyti rašinius ir parašyti vedamąjį straipsnį. Kartais trūkdavo laiko, kartais sąlygų parašyti. Lietuvos *Krikšto jubiliejaus* metais saugumas itin intensyviai sekė. Į vieną numerį vietoj vedamojo įdėjome t. Jono Lauriūno pamokslą *Laužyti kryžiai*, kuris jau buvo žinomas daugeliui kunigų ir jų naudojamas. Žinojome, kad dėl to nekils jokie pavojai autoriui: tardomas jis galės pasiaiškinti, kad tas pamokslas buvo daugeliui žinomas. Pabaigoje pridėjome ir savo interviu. Tėvas J. Lauriūnas pusiau juokais, pusiau rimtai puršk-tavo po to, kad į jo pamokslą prikaišiojom patriotiškų sakinukų ir visai ekstremistišką pabaigą.

Sukrečiantis įvykis buvo 73-iojo numerio leidyba. Visa šiam numeriui surinkta medžiaga buvo paslėpta Kazlų Rūdoje, slėptuvėje žemėje. O saugumas ten jau lipo ant kulnų: nuo lapkričio iki sausio mėnesio pradžios šalia namo dieną naktį stovėjo mašina, kurioje kas kelias valandas keisdami budėjo sekliai. Niekaip nebuvo galima paimti medžiagos, nes žemė buvo įšalus: kaposi – girdėsis. Pagaliau šiek tiek atšilus medžiagą ryžosi parvežti ses. Pija (Bronė Vazgelevičiūtė). Tikriausiai tarp straipsnių buvo ir saugumo žymėtų lapų, ir ji buvo sekama. (Beje, paėmus iš Kazlų Rūdos medžiagą, išnyko ir mašina su vyrukais.) Vežti į Kybartus nebuvo galima. Atvežė į Vilnių. Tačiau Vilniuje daugiabučiuose namuose spausdinti rašomąja mašinėle irgi neatsargu. Tada iš dalies pas mane, iš dalies pas seseles ranka buvo surašytas šio numerio maketas (2 egz.) ir

nutarta vieną egzempliorių nuvežti į Maskvą disidentams, kad perduotų į Vakarus (nes fotografuoti buvo neįmanoma), o kitą bandyti perduoti per turistus. Nuvežti į Maskvą apsiėmė ses. Nijolė Sadūnaitė.

Tačiau 1987 m. balandžio 1 d. kratos metu į saugumiečių rankas pakliuvo abu egzemplioriai. (Vieną, ses. N. Sadūnaitės suplėšytą ir įmestą į klozetą, saugumiečiai išgrabė ir suklijavo. Jis yra KGB archyve.) Buvo suimta ses. N. Sadūnaitė, atlikta krata pas ses. B. Vazgelevičiūtę ir E. Šuliuskaitę, jos tardytos, bet... dar tą patį vakarą iš KGB kalėjimo paleista ir ses. N. Sadūnaitė. Jau buvo prasidėjusi M. Gorbačiovo „pertvarka“ ir, matyt, nebuvo gautas iš Maskvos leidimas jas suimti.

Kad būtų išleistas ir į Vakarus perduotas 73-iasis numeris, reikėjo nedelsiant jį atkurti. Atkurti iš atminties, nes visi juodraščiai jau buvo sunaikinti. (Paprastai sudegindavome vonioje ir pelenus suberdavome į klozetą.) Numerį atkūrėme iš atminties ir jis pasiekė Vakarus: Vatikano bei kitos radijo stotys ėmė transliuoti jo žinias. Tačiau atkuriant iš atminties, pora žinučių liko neįdėtos.

Dabar, atsivėrus KGB archyvų durims, pamatėme iš šio numerio skelbtų radijo laidų stenogramas, kurių parašėse buvo rezoliucijos: *Kodėl praleista šita žinutė?* (Viena iš tokių žinučių buvo apie prof. P. Dovydaičio minėjimą Pilviškių bažnyčioje.) Jie lygino stenogramose skelbtas žinias su suklijuotų skiaučių ir iš ses. B. Vazgelevičiūtės paimtame sveikame egzemplioriuje skelbtomis žiniomis ir... nesuprato, kad jie jau iš tikrųjų savo rankose turėjo *Kronikos* redakciją; jie manė, kad dar kažkur kitur turi būti ta redakcija ir kad jų paimti 73-iojo numerio egzemplioriai nėra vieninteliai. *Kronikos* likimas buvo ant prarajos krašto...

Po šio įvykio KGB smaigalys nukrypo į Kybartus. Kone kas savaitę pas seseris buvo daromos kratos. Rasdavo ir svarbių, inkriminuojančių dalykų. Bet jų neareštavo. Neaišku, ko siekė: gal norėjo įbauginti, be areštų užčiaupti? Bet net tokių nuolatinių kratų ir sekimo sąlygomis Kybartų seserys dirbo, redagavo, spausdino, ir *Kronikos* numeriai vienas po kito reguliariai išeidavo. Tai didelis Kybartų seserų – Bernadetos,

Birutės, Onutės, Virginijos – didvyriškumas. Tam reikėjo ne tik drąsos, bet ir tvirtos vidinės ramybės, kurią gali suteikti tik tikėjimas ir malda.

Bičiulių Vakaruose pagalba

Kronikai leisti reikėjo ne tik pasišventėlių, bet ir lėšų. Juk reikėjo spausdinimo mašinėlių, joms šrifto bent keletu kompiuterių (kad nebūtų mašinėlėje to, kuriuo spausdinti patys pirmieji egzemplioriai), fotografavimo aparatūros ir t. t. Reikėjo lėšų, kad būtų galima pasiųsti siuntinius už *Kroniką* kalinamiems ir materialiai paremti jų šeimas. Tiek perteikiant *Kronikos* žinias pasauliui, tiek šiuose reikaluose padėdavo JAV lietuviai. Mano laikais fototechnika dažniausiai aprūpindavo iš JAV atvykstantis t. Antanas Saulaitis *SJ* arba kiti apsilankantys jėzuitai. Kai negalėdavo (ar nežinodavo ką) iš ten atvežti, čia „dolerinėje“ parduotuvėje nupirkdavo. Blogiau, kad su jais nebūdavo galima kartu eiti: KGB kaipmat būtų susekė, kam ir kuriuo tikslu perkama ta aparatūra. JAV *Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa* nupirko 2 ar 3 automobilius labiausiai prisidėjusiems prie *Kronikos* dauginimo ir techninio aptarnavimo. Mano laikais pagrindinis tos technikos tiekėjas ir aptarnautojas buvo kun. Antanas Gražulis *SJ*: jis rūpindavosi rašomųjų mašinėlių, šrifto pirkimu ir jo pakeitimu, parengtų perduoti į Vakarus filmų paslėpimu suvenyruose ir kt.

Daug drąsos parodė tuomet *Religinėje Šalpoje* (JAV, Niujorke) dirbusi Gintė Damušytė. Sovietinė valdžia jai kartais neleisdavo atvykti į Lietuvą ir ji turėdavo apsistoti Maskvoje. Tuomet susitikti su ja vykdavo kun. A. Gražulis. Jei tokių žmonių kaip ji nebūtų buvę, jei nebūtų buvę pasišventusių Bažnyčiai ir Lietuvai ten, laisvajame pasaulyje, mes ne ką būtume galėję nuveikti. Ačiū jiems!

Kronika nustojoėjusi, kai buvo gražinta Vilniaus *Arkikatedra*, kai iš tremties grįžo vysk. J. Steponavičius, iš lagerio – kun. S. Tamkevičius ir kai sovietinei cenzūrai nepaklūstančioje *Sąjūdžio* spaudoje buvo galima rašyti tiesą. *Kronika* ištesėjo savo pasiryžimą, kad nustos eiti tik tada, kai liausis persekiojimai ir Bažnyčia atgaus laisvę.

Kun. Antanas Saulaitis SJ

Dr. Rožė Šomkaitė (dešinėje) su vysk. J. Boruta SJ
ir ses. G. E. Šuliauskaite

Gintė Damušytė

Kartu su *Arkikatedros* atgavimu pradėtas leisti žurnalas *Katalikų pasaulis*. Dabar yra *Bažnyčios žinios*, *XXI amžius*, *Dienovidis*, *Sandora*.

Viešpatie, kokia tai malonė, kad mums leidai prie to prisidėti! Didžiausias mums atlyginimas, kad pasirinkai mus, leiddai tarpininkauti, kai Tu mūsų krašte per savo Bažnyčią pratęsei savo auką ant kryžiaus. Norėčiau, kad ir šiandien visi dirbtume pagal seną anų dienų principą: daryti, nesidairant, ką kiti daro, o daryti visa, ką galiu čia, dabar, šitoj vietoj, kur Dievas mane pastatė ir leido dirbti didesnei Jo garbei. Didesnei garbei To, kuris mus visus myli.

EPILOGAS

LKB Kronikos atliktas vaidmuo Tautos išsivaduojamojoje kovoje pranoko leidinio sumanytojų ir iniciatorių lūkesčius. Kaip prisipažįsta pirmasis *LKB Kronikos* redaktorius, jis manęs, kad *Kronika* paėjęs kokius trejus metus ir KGB ją sunaikins. Tiesa, daug bendradarbių ir leidėjų KGB susekė ir nuteisė, bet paties leidinio likviduoti nepavyko.

Prisimenant *LKB Kronikos* įnašą į Tautos išsivaduojamąją kovą, neužmirština, kad ją leido ne tik pavergtoji Lietuva, bet ir priverstinėje tremtyje (ypač JAV) esantys Lietuvos patriotai. Jei jų spaudoje bei per laisvojo pasaulio radiją nebūtų skelbiamos *Kronikos* žinios, jei ji nebūtų buvusi verčiama į plačiausiai pasaulyje vartojamas kalbas ir platinama Katalikų Bažnyčiai bei valstybių politikams, jos balsas būtų likęs neišgirstas pasaulio, kaip kad mažai pasauliui buvo žinoma apie 1944–1953 metų partizanų žūtbūtinę kovą Lietuvoje. Čia pirmiausia reikia dėkoti kunigams Kazimierui Pugevičiui, Kazimierui Kuzminskui, Vytautui Kazlauskui, JAV LKRŠ darbuotojai Gintei Damušytei, seselėms vienuolės iš Putnamo ir daugeliui kitų. Jie aukojosi vardan tos pačios Bažnyčios ir tos pačios Tėvynės, kurios labui čia, Lietuvoje, dirbo ir dėl to į gulagus buvo tremiami *Kronikos* leidėjai ir bendradarbiai.

Pavergtajoje Lietuvoje *Kronika* buvo pagrindinė kovotoja dėl tikinčiųjų teisių ir Bažnyčios laisvės. Jos egzistavimas kartais vertė, o kartais duodavo pretekstą vyskupijų valdytojams pasipriešinti vis standžiau besigniaujančioms sprespaudos reteziams. O ką parašys „*Kronika*“?! Ką pasakys Vatikanas?! – turėjo kuo atsispirti prievartautojams. Kita vertus, *Kronikos* leidimas drausmino bailius ir su okupantais kolaboravusius kunigus: nė vienas nenorėjo būti išvilktas į dienos šviesą. Tikintiesiems *Kronika* teikė pasitikėjimo savo jėga ir viltį, kad galima pasipriešinti. Daugelio teisiamųjų už *Kroniką* teismo procesų aprašymai ir jų didvyriška laikysena dar labiau išryškindavo sovietinės sistemos vienintelį ginklą – prievartą,

represijas, o teisiųjų – tikėjimo stiprinamą bebaimiškumą. Visa tai teikė Bažnyčiai ir Tautai vilčių išlikti, nežūti.

Kronikoje suregistruoti Bažnyčios ir tikinčiųjų persekiojimo bei žmogaus teisių pažeidinėjimo faktai sukėlė platų atgarsį pasaulio spaudoje. *Kronikos* pasirodymą Vakaruose įžymus emigracijos lietuvių veikėjas prof. Juozas Brazaitis prilygino popiežiui Pijui XII 1948 m. įteiktam lietuvių katalikų laišku, kur buvo išsakytos visos lietuvių tautos kančios ir lūkesčiai. *Kronikos* konkretumą – faktus su konkrečiomis datomis, vietomis, pavardėmis – jis pavadino protokoline informacija, dokumentais, kurie turi istorijoje išliekamąją vertę apie religinę, bažnytinę ir tautinę padėtį Lietuvoje 8-ajame ir 9-ajame dešimtmečiuose. Šia dokumentine prasme *Kronika* prilygsta *Daumanto* (Juozo Lukšos) aprašytai 5-ojo ir 6-ojo dešimtmečių partizaninei kovai. *Kroniką* jis laiko anos, partizaninės kovos tęsiniu; tik ten buvo priešinamasi fiziniam, o čia – dvasiniam tautos genocidui. Jos informaciją jis pagrįstai laiko kovos priemone bendroje kovoje dėl žmogaus teisių. Pirmieji *Kronikos* numeriai ir Romo Kalantos susideginimas sukėlė didelį rezonansą Amerikoje: 1972 m. birželio 9 d. Amerikos Katalikų vyskupų konferencijoje jos pirmininkas kardinolas Džonas Krolis (*John Krol*) drauge su vyskupu Dagerčiu (*G. J. Dougherty*) viešu pareiškimu stojo prieš tikėjimo persekiojimą Lietuvoje. Jais pasekė daug kitų vyskupų. Nerimo varpais ėmė skambinti JAV spauda*.

Ne visiems lietuviams išėivijoje (kaip ir Lietuvoje) buvo suprantama *LKB Kronikos* reikšmė: kai kurie ja tiesiog netikėjo ar abejojo. Iš tiesų žmogui, nepatyrusiam sovietinio nužmoginimo gniaužtų, buvo sunku suvokti, kaip tai išvis gali būti, juolab suvokti, kaip tą nužmoginimą išgyvena gyvas ir laisvės pasiilgęs žmogus. Apibendrindamas *LKB Kronikos* reikšmę, dr. Arvydas Žygas sako: „*Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*“ buvo Tiesos ir gyvybės švyturys komunizmo melo ir mirties audroje. Jos išsaugota tiesa skelbė pasauliui, kad ši mažytė tauta nėra mirusi, kad yra didžioji viltis, jog ji prisikels naujam gyvenimui**.

* Juozas Brazaitis. *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*//Caritas. 1992. Nr. 3.

** Arvydas Žygas. „*LKB Kronikos*“ pamokos//Naujas dienas. Nr. 13. 1992 03 27–04 03.

LKB Kronika toliau gaivino tikėjimo viltį, kad 1944–1953 m. numalšintas ginkluotas pasipriešinimas Lietuvoje baigsis Laisvės pergale. Padėjo jį puoselėti, ugdyti. Todėl po partizanų kovos ji daugiausia prisidėjo prie to, kad buvo išsaugotos ir apgintos pagrindinės *ATGIMIMO* potencijos: tautinė ir religinė savimonė, pavergtųjų dvasinė laisvė, kuri, pribrendus laiko pilnatvei, Lietuvą įgalino ištraukti pirmąją plytą iš melu, klas-ta ir smurtu sulipdytos Sovietų imperijos rūmo. *LKB Kronika* laisvajame pasaulyje griovė sovietų propagandos kuriamą mitą apie komunistinės sistemos humaniškumą ir teisėtumą, o pavergtoje Tėvynėje žadino žmonių viltį ir kėlė į kovą su prie-spauda ir vergija.

LKB Kronikos įnašo į kovą dėl žmogaus teisių ne tik Lie-tuvoje, SSRS, bet ir visoje tarptautinėje bendrijoje gražų ir, manau, teisingą įvertinimą dar 1979 m. davė liberalios kryp-ties pagrindžio leidinys *Perspektyvos*.

Šis leidinys [„LKB Kronika“] – dabartinės periodinės pagrindžio spaudos pradininkas, savo kryptingumu jau suvaidino labai reikšmin-gą politinį ir istorinį vaidmenį, atkreipdamas daugelio pasaulio kraštų dėmesį į Lietuvą ir į jos gyventojų beteisiškumą dabartinio režimo sąlygose <...> „LKB Kronika“ daug prisidėjo prie to, kad žmogaus teisių gynimo klausimas taptų svarbiausiu tarptautinės politikos veiks-niu. Lietuvoje iškovojus religinę laisvę, tuo pačiu didele dalimi būtų išspręsti ir kiti žmogaus teisių atgavimo šiame krašte klausimai*.

Pirmasis ir ilgametis *LKB Kronikos* redaktorius arkivysk. Sigitas Tamkevičius SJ, prisimindamas vergijos kančių ir *Atgi-mimo* triumfo dienas, apie *LKB Kronikos* įtaką Bažnyčios ir Tautos išsivadavimui taip sako:

Jeigu mes turime šiandien Lietuvą, jei turime žmones, kurie gali susikibę rankomis apjuosti ne tik Parlamentą, bet ir visą Lietuvą, tai turime būti dėkingi tūkstančiams kuklių lietuvių katalikų, kurie sun-kausiomis sąlygomis nenustoję vilties, meldėsi ir dirbo, kad ne tik Bažnyčia, bet ir Lietuva būtų gyva. Jei ne šitie be galo geri ir pasiauko-ję žmonės, jei ne jų triūsio vaisiai, ilgametis genocidas būtų visiškai palaužęs lietuvių dvasią. Šitie žmonės atvedė Lietuvą į Kovo 11-ąją. Šitie žmonės teikia viltį, kad Lietuva bus laisva ir nepriklausoma**.

Vidas Spengla

* *Perspektyvos*. 1979. Nr. 9, p. 47.

** Sigitas Tamkevičius. *Žingsniai į laisvę*//*Noruta*. Nr. 11 (197), 1995 03 15–24

Summary

THE CHURCH, "THE CHRONICLE" AND THE KGB WEB

The year 2002 will mark the 30th anniversary of the *Chronicle of the Catholic Church in Lithuania*. This underground publication played an important role in the 50 years of occupation of the Lithuanian nation. Its importance was most likely equal to that of the armed resistance of 1944–1953. The *Chronicle* was produced in Lithuania and in the free world, distributed in many countries of the world and the news reported by it was broadcast to Lithuania and the world. It united Lithuanians living on both sides of the Iron Curtain for whom the words GOD and MOTHERLAND were sacred. By disclosing the repressions committed against the faithful of Lithuania in the Soviet Union it joined the humanity's fight for human rights and freedoms. This fight was the main reason why the name of Lithuania, this small country unbroken by the occupants, became famous throughout the world. Other fighters draw courage from the example set by it. Here in Lithuania the *Chronicle* was the source of strength for the Church in its fight. It disciplined collaborators or those who lacked courage. It helped Church hierarchs to develop their staying power.

This book depicts the whole story of the *Chronicle*: the conditions under which it was established, the methods used in its reproduction, the repressions and surveillance conducted by the KGB, its path to the wide world and its truly miraculous survival until the Revival movement. Its material is divided into four groups: parts 1, 2 and 3 are based on the documents from KGB archives and part 4 contains the accounts of publishers' personal experience.

The *Chronicle of the Catholic Church in Lithuania* gives an account of the 50 years of repressions endured by the Catholic Church in Lithuania. This book embodies its entire life. While leafing through its pages we will be able to see the sacrifice offered by the Church and the publishers of the *Chronicle* for the sake of protection of Freedom, the most important gift given to man by God.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Abangitas Gasis, vysk. 76
 Adomaitis P., kun. 119, 120, 305,
     307, 311
 Adomaitytė J. 223
 Aidietis A. 241
 Aleksa, kun. 95
 Aleksandravičius R. 359
 Aliulis V., kun. 489
 Ambrasas K., kun. 28, 116, 117,
     118, 383, 476, 477, 478
 Ambrasas K.J., kun. 33, 82, 383,
     476
 Ambrasienė J. 473
 Andreika A. 67
 Andriekus L., kun. 187
 Andriukonis 165
 Andriulis V. 376
 Aničas J. 187, 237
 Anilionis P. 61, 130, 190, 285,
     286
 Antanaitis B., kun. 150, 395, 398,
     476
 Ardzijauskas J. 342
 Aržuolaitienė V. 207
 Atkinsonas 253
 Atkočiūnas A. 223
 Atkočiūnienė L. 115, 204, 223
 Augucevičius 160
 August A. 46
 Augutyte A. 360
 Auškalnis T. 362
 Avižienis J. 111

 Babinskas S. 223
 Babonas J., kun. 111, 223, 344
 Babrauskas B., kun. 46, 55, 115,
     116, 213, 221
 Bacevičius J. 376
 Bačkis A.J., kard. 132, 416
 Bagdonas A. 72
 Bagdonas G. 110, 266, 347
 Bagdonavičiūtė G. 236, 240, 241
 Bakšys P., kun. 92
 Bakučionis J. 200, 226, 227, 245,
     277, 281, 288, 315, 317, 324,
     326, 357, 358, 359, 361, 364,
     365, 366, 370, 371, 393, 439
 Balaišis K. 223
 Balčiūnas 192, 195, 199, 202,
     208, 234
 Balkaitis S. 155
 Baltakis P., vysk. 93
 Baltinas E. 68, 87, 88, 89, 90, 98,
     130, 136, 139, 148, 181, 252,
     259, 275, 324, 331, 334, 347
 Baltrušaitis A. 56, 311
 Baltrušaitytė A. 222
 Baltūsis A. – *Žvejas* 15
 Baranovskis 317
 Barauskas B., kun. 92
 Basanavičius J. 211
 Bataitis A. 227, 439
 Baukonis 87
 Baumila V. 283, 317, 347, 459
 Beišytė V., ses. 53, 342
 Belickienė S. 333
 Bengšas A., kard. 44
 Beniušis A., kun. 258, 274
 Berija L. 11, 12
 Bičkauskas E. 259, 261, 274
 Bidlauskas V. 370
 Biekša V. 333
 Bieliauskas K. 245
 Bieliauskienė J. 39, 252, 336, 340,
     342, 343, 344, 345, 366
 Bikas 253
 Bindokas B. 225
 Binievičius J. 259
 Bitvinskas A., kun. 131
 Blažukas P. 362, 364
 Blynas G., kun. 223, 297
 Blynas L.F., kun. 223
 Bogušis V. 33, 34, 370
 Borisevičius V., vysk. 13, 20, 21,
     446
 Borisevičiūtė M. 446
 Boruta J., vysk. 8, 48, 57, 63, 159,
     319, 374, 396, 397, 399, 409,

- 423, 424, 425, 427, 429, 455,
459, 468, 472, 473, 475, 488
- Boruta Š. 488
- Borveinas J. 227, 229
- Braga S. 220
- Brazaitis J. 72, 414, 499
- Brazdžionis B. 202, 217
- Brežnevas L. 26, 46
- Briliienė O. 49, 225, 226, 436.
- Brilius J. 107, 365, 379
- Briliūtė B., ses. 34, 35, 50, 53, 59,
63, 70, 141, 159, 315, 336,
361, 364, 365, 366, 371, 387,
397, 409, 423, 449, 453, 454,
456, 474, 495
- Brizgys V., vysk. 12, 13, 92, 101
- Brukštas L. 197, 206, 218
- Brusokas 364
- Bružaitė G., ses. 343
- Bubelis I. 217
- Bubnys P., kun. 54, 55, 304, 379,
441
- Bučytė (Rajunčienė) I. 187
- Buliauskas J., kun. 55, 113, 114,
115, 116, 153, 191, 434
- Bulka J. 329
- Burbaitė D. 196, 216, 225
- Burneikis B., kun. 22
- Buta V. 82
- Butkevičius P. 155
- Butkienė O. 219
- Buzaitė J. 473
- Buzas P. 39, 304, 332, 333, 335,
336, 337, 362, 387, 393, 394,
465
- Chodorovič T. 321, 322, 324
- Chruščiovas N. 432
- Cicėnaitė N., ses. 111, 115, 223
- Cidzikas P. 368, 370, 371
- Cukuras Valdemaras, kun. 65,
267, 268, 296
- Cukuras Vilius, kun. 269
- Čaikovskis A. 370
- Čebelis R. 39
- Čeginskas K.J. 80
- Čeikauskaitė V. 277, 317
- Čekanavičiūtė, ses. 341
- Čekenis V. 87, 96, 189
- Čepaitė V. 223
- Čeponytė Z. 220
- Čeremuchinas S. 262
- Černiauskas M. 103, 137
- Černiauskas V., kun. 258, 343,
344
- Černiauskienė N. 223
- Česnavičius J. 324, 364
- Česnulevičiūtė O. 223
- Česonis J. 115, 214, 220
- Čiaporienė N.Z. 241
- Čiudarienė R. 227, 245
- Čiudas P. 266
- Dagertis (Dougherty) G.J., vysk.
499
- Dagilaitytė Z. 121
- Dainauskaitė E. 391, 419, 421
- Dambrauskas P.J. 115
- Dambrauskas L. 39, 295, 357
- Damušytė G. 415, 495, 496, 498
- Danickij A. 66
- Danyla J., kun. 46, 47, 48, 257,
479, 482
- Daugalas 195, 199, 202, 208, 234
- Daugėla J. 364
- Davidova L. 323
- Debregaitė K. 236, 240, 241
- Degutis V., kun. 28, 56, 334, 335
- Deikinas H. 127
- Deltuva A., kun. 28, 116, 118,
121
- Deogupilachas B., kun. 76
- Didžiulienė D. 227, 245
- Didžiulienė L. 324
- Dimšaitė B., ses. 473
- Dirsytė A. 30
- Dobrovolskis M. – t. Stanislovas,
kun. 131, 143, 155, 333, 343,
344
- Dobužinskis M. 214
- Dovidaitis G., kun. 28, 150, 452,
491
- Dovydaitis P. 494
- Dranginytė O., ses. 59, 283, 311,
352, 400, 409, 464
- Drąsutytė G., ses. 181
- Dubauskaitė D., ses. 471

- Dubinskas R. 360
 Dudkienė A. 236, 243
 Dudko D. 61, 65, 126, 128, 272, 288, 304, 310, 397
 Dumbliauskas P., kun. 28, 35, 102, 103, 119, 120, 150, 180, 291, 305, 307, 311, 343, 344, 491
 Dumčius A. 33, 68, 78
 Džiugienė B. 223

 Eidukevičius J. 223
 Evely L. 435

 Ferensas P. 460, 469
 Figolis V., kun. 56
 Filksova M. 126, 288
 Filksovas E. 126, 288
 de Fonseka G. 434

 Gaidamavičius P. 434
 Gailius K., kun. 117, 118
 Gailiūšytė D., ses. 49
 Gajauskas B. 39, 56, 323, 362
 Gajauskas G. 314
 Galiauskas Z. 266, 359
 Galinytė M. 219
 Garas M. 233
 Garuckas K., kun. 46, 57, 116, 150, 155, 284, 305, 312, 313
 Gasparavičius 192, 195, 199, 202, 208, 234
 Gaučys P. 72
 Gavėnaitė M., ses. 50, 56, 68, 213, 220, 274, 295, 346, 434, 456
 Gavėnas 234, 466
 Gavronskis G. 227
 Gedvila J., kun. 258
 Genkinas S. 97, 151, 321, 323
 Gerulaitis K. 163
 Gikienė A. 241
 Gylis J. 89, 359
 Ginzburgas 67
 Girčius S. 433
 Girnius J. 201, 213, 230, 297, 355, 434
 Girskis A. 223
 Gliauka J. 435

 Gluoksnis V. 344
 Gluoksnytė B. 344
 Gobriūnienė B. 187
 Gorbačiovas M. 42, 445
 Gauslys A. 435
 Gražys J. 35, 56, 85, 149, 155, 193, 196, 201, 209, 213, 214, 220, 222, 236, 241, 242, 304, 320, 387, 409, 434, 437, 438
 Gražulis A., kun. 257, 269, 274, 296, 319, 333, 343, 344, 371, 460, 469, 472, 491, 495
 Greckytė, ses. 350
 Grybauskienė D. 223
 Grigalavičienė A. 317, 355
 Grigas R., kun. 8, 34, 46, 53, 96, 134, 273, 357, 359, 361, 368, 373
 Grimailienė T. 364
 Griškaitienė O. 460, 469
 Griškaitis R. 460, 469
 Griškevičius P. 264, 287, 294, 298, 309, 315, 343
 Gruodienė 236
 Grušauskas G. 52
 Gudanavičius G., kun. 56, 272, 274, 297, 311
 Gudas K. 192, 195, 201, 218, 435, 483, 485
 Gudelevičius A. 355
 Gudelis J. 434, 435
 Gudelytė J. 434
 Gudienė A. 187
 Gulbinas K., kun. 74
 Gurbinkas A. 266
 Gustaitis A., kun. 343
 Gutauskas J. 212
 Guzevičius A. 11

 Iešmantas G. 39, 168, 366
 Iešmantienė M. 168
 Ignotas M. 277, 317, 324
 Yla S., kun. 102, 195, 297, 434
 Ylius A., kun. 46, 102
 Ivanauskas J. 39, 193, 216, 435

 Jagminas L., kun. 479, 489
 Jakaitienė I. 243
 Jakyras P. 32, 151, 321

- Jakovlevas M. 266
 Jakštas 396
 Jakubčionis G. 364
 Jakuninas G. 65, 125, 126, 127,
 128, 262, 272, 283, 288, 301,
 303, 304, 309, 310, 314, 375,
 384, 386, 392, 394, 397
 Jakuntavičiūtė A., ses. 169, 172,
 361, 364, 365, 366, 371
 Jalbżykowski R. (Jalbrzykowski
 R.), arkivysk. 13
 Jalinskas V., kun. 28, 100, 165,
 224, 258, 316
 Jančiauskas P. 285
 Jankauskas 151, 348
 Jankauskienė M. 243
 Jankevičius 110
 Janukonis K. 147, 148
 Janulis A., SJ 35, 304, 331, 332,
 335, 336, 337, 362, 387, 393,
 394, 465
 Janušonys K. 136
 Jarmalavičius J. 187
 Jasėnienė M. 115, 196, 220
 Jasmontaitė, ses. 172, 295, 316
 Jašmantas A. 277
 Jatulis, kun. 95
 Jaudegis A., kun. 223
 Jaugelienė M. 224, 298, 311
 Jaugelis A. 55, 213, 222, 434
 Jaugelis V., kun. 35, 46, 55, 56,
 57, 85, 98, 115, 119, 122,
 127, 137, 151, 160, 162, 168,
 185, 193, 194, 200, 203, 204,
 206, 207, 208, 209, 210, 211,
 213, 222, 223, 224, 226, 227,
 229, 230, 231, 232, 243, 270,
 286, 288, 297, 298, 299, 302,
 303, 305, 310, 311, 314, 320,
 324, 335, 387, 388, 393, 396,
 405, 422, 434, 435, 439
 Jaugelis V. 208
 Jauniškis B. 46, 223
 Jofė O. 323
 Jokūbauskas A., kun. 95, 150,
 346, 348
 Jokubynas K. 33, 323, 368
 Jonas Paulius II, popiežius 46, 93,
 257, 263, 279, 289
 Jotauta 364
 Jucys A. 259
 Judikevičiūtė J., ses. 70, 400, 409,
 454, 456, 470
 Juodeikis M. 134
 Juozaitis M. 135
 Juozėnas A. 61
 Jurėnaitė N., ses. 364
 Jurevičius M. 39, 50, 131, 167,
 324, 339, 341, 362
 Jurgelaitis 311
 Jurikov 234
 Jurkštas 192, 195, 199, 202, 208,
 234, 261
 Jurkus P. 72
 Jusionis S. 245
 Juškauskaitė J. 391, 402, 419,
 420, 421
 Kačergius A. 115
 Kairelis A. 107, 202, 207, 217,
 234, 281
 Kairys S. 435
 Kalanta R. 362, 499
 Kalinauskas L., kun. 132, 253,
 272, 274, 275, 291, 311, 316,
 346, 395
 Kalistratovas S. 324
 Kaminskaja D. 324
 Kapitančiukas V. 65, 123, 125,
 126, 127, 128, 262, 272, 283,
 288, 303, 304, 310, 314, 393,
 397
 Kaplun I. 323
 Karalius J. 72
 Karinauskas V. 82, 275
 Karosas A., vysk. 13
 Karteris Dž. 309
 Karpavičius A. 134
 Kasputytė F. 155
 Kastys J. 223
 Katauskas 101
 Katinienė V. 187
 Kauneckas J., vysk. 123, 129, 144,
 150, 152, 251, 252, 253, 256,
 257, 258, 259, 262, 272, 274,
 275, 283, 291, 293, 311, 315,
 316, 336, 340, 342, 345, 392,
 395, 397, 399, 423, 424, 425

- Kavaliauskaitė O.V., ses. 50, 59,
63, 284, 297, 298, 311, 361,
364, 366, 371, 387, 393, 397,
424, 453, 454, 456, 459, 460,
473, 474
- Kavaliauskienė A. 241
- Kazakas M.B. 237
- Kazakevičiai J. ir J. 136
- Kazakevičius V. 85
- Kazėlaitė B. 221
- Kazėnaitė B. 56
- Kazlauskas J. 153
- Kazlauskas T. 223
- Kazlauskas V., kun. 80, 81, 82,
83, 95, 498
- Kažys V. 234, 238, 251
- Keina A., kun. 55, 113, 114, 116,
117, 132, 150, 151, 152, 191,
222, 253, 256, 258, 272, 274,
275, 283, 291, 311, 314, 316,
317, 395, 397, 424, 425
- Kelmelienė D. 135, 295, 299, 358,
359, 364, 370
- Kelmelis A. 358, 359, 362, 370
- Kelpšas S. 35, 50, 449, 491
- Kepežinskas J. 223
- Kerdokaitė M. 223
- Kezytė A., ses. 50
- Kežys V. 224
- Kibickaitė B., ses. 50, 151, 236,
237, 240, 243, 329, 442, 443
- Kidykas J., kun. 445
- Kimbrys P. 50
- Kinaitienė J. 287
- Kinsgailaitė L. 115, 220
- Kisieliū R. 362
- Kislych G. 267
- Kisminas E. 155, 186, 191, 193,
207, 218, 243, 244, 331, 333,
334
- Kiškis S., kun. 481
- Klimavičienė V. 220
- Kniukšta J.V. 111, 220
- Kolgovas 157, 389
- Kononenka V. 299, 450
- Kopūstaitė A. 223
- Kopūstas J. 115, 223
- Kormilcevas A. 266
- Korsunskaja I. 323
- Kovaliovas S. 39, 56, 67, 69, 87,
242, 245, 247, 304, 314, 320,
321, 322, 323, 324, 325, 326,
379, 384, 386, 388, 409, 443,
444
- Krasauskas, kun. 95
- Kraselskaitė G. 241
- Krasinas 32, 321
- Krasnickas V. 100, 101
- Kražauskas P. 87
- Kriauciūnaitė S. 114, 115, 122,
213, 221
- Kriauciūnas A. 214
- Kriauciūnienė O. 197, 202
- Krikščiūnas R., vysk. 93
- Kristutis A. 187
- Kristutis K. 195
- Krivaitis Č., kun. 92, 223
- Krolis Dž. (Krol J.), kard. 499
- Kronbergas 439
- Krumpliauskas S., kun. 258
- Kruglovas 324
- Krupavičius M., kun. 12, 102
- Kružikaitė R. 274
- Kubilius 329
- Kučinskaitė M., ses. 473
- Kudirka S. 234, 435
- Kudrešovas N. 245, 266
- Kulikauskas B. 39, 113, 115, 193,
216, 329, 435
- Kulikauskas D. 482
- Kunevičius L., kun. 24, 28, 33,
102, 112, 118, 119, 120, 121,
143, 150, 180, 184, 307, 469,
478, 479, 491 Kuodytė J., ses.
59, 63, 111, 116, 133, 141,
158, 183, 343, 400, 427, 450,
457, 460, 491
- Kuraitis P., kun. 222
- Kurtinaitytė T., ses. 341
- Kuzminskas K., kun. 70, 71, 72,
74, 75, 88, 414, 498
- Labukas J., žr. Matulaitis-Labukas
J., vysk.
- Lacvikas H. 236, 240, 247
- Ladygaitė (Ardžiūnienė) J. 477
- Landa M. 323, 324
- Lapė A., kun. 377

- Lapienienė E. 67
 Lapienis V. 35, 46, 56, 58, 67,
     115, 117, 127, 149, 162, 203,
     214, 221, 295, 298, 314, 326,
     327, 328, 329, 330, 352, 362,
     387, 391, 456, 464, 481
 Lapienytė J. 236, 241, 242
 Lapinskas K. 155
 Lastauskaitė 311
 Laurinavičius B., kun. 46, 57, 60,
     103, 314, 381
 Laurinskas L. 274
 Lauriūnas J., kun. 48, 55, 109,
     110, 111, 113, 114, 115, 116,
     117, 150, 153, 191, 343, 344,
     397, 434, 493
 Laurusevičiūtė I. 434
 Laužaitytė M. 223
 Lavuta S. 66
 Lavutas A. 66, 67, 97, 384, 386,
     388
 Lazarevičius T. 189, 190, 198,
     199, 200, 202, 208, 234, 252,
     259, 266, 267, 275, 281, 283,
     316, 320, 352, 439
 Lelešius J., kun. 102
 Leliot F. 187, 435, 439
 Leninas (V. Uljanovas) 12
 Lesickas V. 266
 Lesinskas S. 266
 Lesčinskas A. 224
 Levandrauskas J. 434
 Levickienė R. 218
 Lėgyvienė G. 234
 Liniauskas V. 192, 195, 199, 202,
     208, 217, 234, 283, 360, 365
 Linkevičiūtė N. 216
 Lipniūnas A., kun. 102
 Lissauskas T. 224
 Litvinova A. 56
 Lozoraitis K. 82
 Lučinskaitė J. 223
 Lukoševičienė L. 241
 Lukoševičius M. 217
 Lukša J. – *Daumantas* 150, 499
 Lukšaitė S., ses. 49
 Lukšys B. 473
 Lumbienė J. 109, 111, 113, 114,
     115, 116, 191, 219, 435
 Lungytė S. 236, 241, 242, 243
 Maceina A. 187, 207, 212, 217,
     222, 434, 435
 Maceržinskaja I. 360
 Mackevičius A. 225, 242, 436
 Mačenskaitė G., ses. 284, 333,
     334, 422
 Mačiokaitė T., ses. 342, 454
 Mačys 311
 Mačiukienė T. 115, 223
 Mačiūnaitė O. 203
 Majauskas E. 266
 Majauskas L. 220
 Majauskienė M. 220
 Maksvytis J., kun. 28, 100
 Malinauskas J. 82
 Mališkaitė B., ses. 50, 53, 59, 61,
     63, 159, 266, 299, 336, 342,
     343, 361, 364, 365, 366, 387,
     394, 397, 403, 423, 451, 473,
     495
 Mankevičiūtė T., ses. 341
 Marcinkevičius J. 192, 195, 197,
     199, 200, 202, 208, 283, 438,
     439, 484
 Marčiulionienė K. 218
 Marejevas V. 83
 Markevičius J. 192, 193, 195,
     202, 207, 208, 223, 234, 244,
     261, 266
 Markusas Fernandas, vysk. 76
 Marmokienė G. 187
 Martinaitienė E. 434
 Martinaitis M. 222
 Martinkevičius J. 186, 266
 Masilionis P., kun. 25, 50, 312,
     313
 Maslauskas J. 359
 Mataitė M. 223
 Matiukas J. 227
 Matulaitis-Labukas J., vysk. 90,
     91, 93, 95, 364, 389, 390
 Matulevičius J. 284, 317, 379
 Matulionis J.K., kun. 35, 56, 58,
     155, 172, 285, 311, 314, 326,
     327, 328, 329, 330, 350, 351,
     352, 374, 391, 396, 424, 450,
     456, 464, 474

- Matulionis T., arkivysk. 13, 20,
22, 26, 40, 42, 217, 297
- Matusaitienė V. 416
- Matusevičiūtė A., ses. 50
- Mazėtienė D. 136
- Mažeika L., kun. 60
- Maželis P., vysk. 22
- Mažvydas M. 12
- Medvedevas R. 435
- Menčinskienė E. 460
- Merkys V. 115, 489
- Merkulovas V. 11
- Mersedesa, ses. 72
- Meselskis V. 223
- Meškauskaitė D., ses. 336, 394,
400, 422
- Meškerevičius P. 223
- Mickeliūnaitė J. 222
- Mickievičius 55
- Mičelytė (Mitchell) A. 416
- Mieldažys A. 224
- Mikeškaitė V. 214, 221
- Mykolaitis-Putinas V. 217
- Mikšytė A. 223
- Mikšytė S., ses. 56, 116, 223
- Mikutavičius R., kun. 93
- Milkintas M. 223
- Mincevičius V., kun. 74, 79, 83, 414
- Mironaitė A. 236, 240, 241
- Misiūnaitė K. 115, 218
- Misiūnas J. 277
- Mitkus J. 274
- Mocius A., kun. 166
- Mockevičius J., kun. 221, 482
- Molotovas V. 9
- Montvydas V. – *Žemaitis* 14
- Montvila K., kun. 299
- Montvilaitė M. 456
- Morkūnas M. 72
- Naikelytė D. 344
- Nalivaika 317
- Narkevičienė S. 223
- Naruševičius A. 96, 257
- Našlėnas-Kerbelis P., kun. 181,
346, 396, 398, 400
- Navickaitė G., ses. 35, 56, 264,
295, 304, 333, 364, 380, 387,
393, 409, 422, 453, 465, 466
- Navickaitė U., ses. 474
- Neciunskas Z., kun. 102
- Neverauskas V. 350
- Norkus A. 460, 469
- Norkus V. 460, 469
- Norkienė S. 460, 469
- Novikovas A. 234, 250, 275, 281,
364
- Nudel' I. 323
- Opolskaitė S. 181
- Orancaitė A. 223
- Orlovas J. 324
- Orlovas S. 56
- Padolskis V., vysk. 13
- Pakrosnis V. 184
- Paliauskaitė G., ses. 342
- Paliokas A., kun. 434
- Paltarokas K., vysk. 13, 102, 433
- Pamarnackaitė-Maliarčikienė G.
197, 202, 214, 216
- Pamarnackas V. 216
- Pamarnackienė J. 115, 214, 216
- Paplauskas J. 223
- Pašilienė B. 323
- Paškevičius 364
- Paškevičiūtė S. 223
- Patackas A. 35, 39, 155, 295,
356, 357, 364
- Patriubavičienė 200
- Patriubavičius A. 98, 192, 194,
196, 200, 201, 211, 212, 227,
229, 242, 243, 435, 482
- Paulaitis P. 298, 304, 362
- Paulauskaitė E., ses. 341
- Paulavičiūtė L.T., ses. 4, 8, 143, 160
- Paulikas R. 362
- Paulius VI, popiežius 46, 91, 92
- Pavilionytė O. 219
- Peckus P. 115, 201, 220
- Pečeliūnas P. 39, 304
- Pečiulaitis P. 323
- Pečkevičius S. 329
- Petkevičius J. 68, 109, 112, 143,
154, 158, 180, 207, 217, 252,
281, 290, 293, 316, 328, 333,
334, 344, 347
- Petkevičius M., kun. 257

- Petkus V. 34, 39, 304, 314, 324, 370
- Petrikienė T. 334, 393, 465, 466
- Petroka J. 217
- Petronis P. 98, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 137, 149, 151, 155, 160, 185, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 212, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 241, 242, 243, 304, 305, 310, 314, 320, 326, 388, 433, 435, 482
- Petrošius J., kun. 414
- Petrusevičius A. 56, 323
- Petruškevičius V. 195, 199, 202, 208, 217, 233, 234, 238
- Pijus XII, popiežius 31, 150
- Pikūnas 359
- Pilelis V. 192, 195, 199, 207, 234, 244, 261, 273, 283, 287, 296, 302, 346, 364, 388, 389
- Platinskas 208
- Plioraitis I., kun. 28, 116, 118, 136, 137, 190
- Pluiriienė (Plumpienė) A.E. 223
- Plumpa P. 35, 58, 66, 69, 98, 103, 106, 111, 113, 114, 116, 118, 119, 122, 127, 149, 151, 160, 162, 185, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 206, 211, 212, 213, 214, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 227, 229, 243, 304, 305, 310, 314, 320, 326, 356, 379, 380, 387, 388, 409, 432, 482
- Pocius A. 111, 115, 196, 219
- Poderis J. 295, 329
- Pokrovskaja M. 223
- Poniškaitienė S. 223
- Poniškaitis A. 223
- Pošūnaitė A., ses. 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 223
- Poškienė B. 56
- Poškus J., kun. 350
- Povilionis V. 33, 225, 242, 436
- Povilonis L., arkivysk. 22, 92, 93, 95, 130, 131, 132, 181
- Prajiorienė S.A. 274
- Prakaitytė, ses. 343
- Pranckūnaitė O., ses. 35, 56, 272, 274, 298, 304, 314, 327, 330, 347, 391
- Pridorkas A., kun. 24
- Prokopivas 55
- Pugevičius K., kun. 71, 73, 75, 275, 414, 498
- Puidokas J.D., kun. 350
- Puišytė P. 295
- Pukenis R., kun. 472
- Puodžiukas J. 329, 352, 354
- Puodžiukienė B. 241
- Puodžiukynas V. 196, 219
- Puodžiūnas V. 359
- Pupinis P.V., kun. 82
- Pupkevičiūtė B., ses. 49
- Puzonas R., kun. 46, 357, 364, 368, 370, 371, 373, 374
- Pūkelevičiūtė B. 216, 221
- Rabikauskas P., kun. 72, 73
- Račiūnas P., kun. 28, 46, 47, 93, 116, 118, 119, 150, 155, 181, 241, 392, 395, 489
- Radionovas 243
- Radzevičius J. 98, 189, 190, 87, 96, 257, 283, 333
- Radvilovičius B., kun. 111
- Ragaišis R. 155, 304
- Rainys R. 33, 261, 283, 317, 359, 365, 366, 387, 458
- Raižytė A., ses. 50, 343, 347, 348, 449
- Ramanauskaitė A. 133, 165
- Ramanauskas P., vysk. 13, 20, 26
- Raslanas P. 286
- Raškinis A.J. 55, 66, 69, 115, 118, 143, 220, 222, 320, 379
- Ratkevičius A. 114, 115
- Rauda P., kun. 243, 441
- Raudoniūtė L., ses. 336
- Razbickas A. 115, 192, 193, 197, 206, 213, 214
- Razminas P. 72
- Ražukas B., kun. 225, 396

Regelsonas L. 65, 125, 126, 128,
262, 272, 288, 304, 310
Reiganas R. 415
Reinikienė K. 223
Reinys M., arkivysk. 13, 20, 297
Remiševskij A. 257
Repšys R., kun. 98, 134
Ribentropas J. 9
Riepsas J. 355
Rimkus 189, 238, 389
Rodrigezas Chose 76, 77
Rudaitis I. 33, 225, 242, 436
Rudenko R. 193
Rugienis J. 103, 286, 420
Rukas J. 204, 206, 209, 223
Rukšėnas A. 165, 284, 317
Rumšinskaja M. 323
Rutelionytė J., ses. 342, 470, 473
Ružas A. 317

Sabaliauskas 329
Sabaliauskienė D. 223
Sacharovas A. 56, 67, 97, 119,
262, 304, 305, 308, 324, 325,
389
Sadauskas A. 456
Sadliackas G. 259
Sadūnaitė N., ses. 35, 56, 68, 98,
118, 119, 127, 141, 151, 155,
157, 158, 169, 172, 233, 234,
235, 236, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 245, 246,
247, 248, 249, 269, 279, 284,
295, 298, 304, 310, 314, 320,
329, 357, 361, 362, 365, 370,
375, 385, 387, 389, 394, 397,
409, 422, 428, 441, 448, 450,
454, 459, 460, 494
Sadūnas J. 233, 238, 239, 240,
243, 371
Sadūnas V. K. 245
Sakalauskas A. 33, 225, 242, 436
Sakalauskas B., kun. 223
Sakavičius G., kun. 134, 359, 360,
365, 371
Sakavičius V., kun. 360, 365, 371
Samorė A., kard. 93
Sasnauskas J., kun. 33, 34, 39,
304, 332, 362, 368, 370

Satkūnaitė L. 224
Saulaitis A., kun. 495
Savickaja L. 324
Savickaitė A. 223
Semaška-Semaškevičius V. 201,
213, 219, 437
Serapinas I. 72
Sevrukas V. 97, 151
Sidaravičius V. 236, 241
Simiška V. 223
Simutis L. 155, 314
Siniakas L. 241
Siniakienė M. 240
Sipkus S. 115
Sirutytė N. 219
Skabeikienė M. 415, 416
Skačkauskas S. 280
Skaržinskienė B. 459
Skauradytė K. 195, 213, 214, 221
Skiparis V., kun. 258
Skučaitė M.B., ses. 295, 341
Skuodis V. 34, 39, 172, 304, 366,
394
Skupienė S. 223
Skvireckas J., arkivysk. 13
Sladkevičius V., kard. 22, 26, 40,
42, 43, 44, 74, 104, 113,
137, 150, 160, 372, 379, 380
Slepkovas A. 344
Smetonienė R. 187
Smolkinas V. 56, 323, 324
Sniečkus A. 9, 10
Solženicynas A. 321, 323
Spengla V. 4, 5, 8, 102, 501
Sprangauskas A. 204, 222
Stakauskas J., kun. 195, 221
Stakėnas V., kun. 28, 132, 253,
258, 272, 274, 275, 311, 316,
317, 343, 344, 395
Stalinas (J. Džiugašvilis) 22, 102
Stanelytė G.J., ses. 25, 39, 68,
107, 110, 111, 116, 167, 234,
304, 337, 339, 343, 387, 394
Stankevičius J., kun. 222
Stankūnas J., kun. 102
Starkevičienė E. 221
Stasas 350
Stašaitis J. 98, 106, 111, 113, 114,
119, 141, 143, 151, 158, 191,

- 192, 193, 195, 197, 202, 203,
204, 205, 206, 209, 218, 221,
222, 223, 224, 226, 227, 229,
243, 314, 329, 433, 435
- Stašaitytė B. 223
- Stašaitytė N. 223
- Statkevičius A. 39, 155, 362
- Stepkovičius 145
- Steponavičius J., arkivysk. 22, 26,
40, 42, 43, 44, 74, 113, 116,
128, 150, 165, 291, 425, 429,
455, 479, 480, 485, 489, 490,
491, 492, 493, 495
- Steponavičius J. 135
- Steponavičiūtė T., ses. 112, 115,
122, 134, 151, 236, 243, 400
- Stepučinskas 317
- Strašinskas A. 213, 218
- Strašinskienė R. 196, 218
- Strazdienė Z. 241
- Streikus A. 4, 22
- Strimaitis V., kun. 118
- Striokaitė G., ses. 336
- Subačius K. 370
- Subačiūtė E. 225
- Sudavičius V., kun. 332
- Suslavičiūtė A. 331, 332
- Sužiedėlis B., kun. 102
- Sužiedėlytė I. 241
- Svarinskas A., kun. 28, 35, 53, 56,
63, 65, 68, 73, 95, 99, 112,
116, 122, 123, 125, 126, 127,
128, 131, 132, 135, 143, 144,
150, 152, 155, 158, 161, 162,
165, 167, 168, 169, 181, 189,
236, 250, 256, 267, 273, 283,
287, 291, 293, 294, 295, 296,
297, 304, 305, 312, 315, 334,
336, 340, 342, 345, 347, 348,
354, 358, 359, 361, 362, 373,
374, 385, 392, 393, 395, 397,
399, 422, 424, 425, 428, 455,
457, 467, 471, 473, 489, 491
- Šadreika V. 227
- Šakalys J. 187
- Šakalys V. 34, 362
- Šakalys Vyt. 217
- Šalčius J., kun. 112
- Šapoka L., kun. 56, 60, 214, 222,
260
- Šapranauskas 87
- Šarakauskaitė O., ses. 50, 53, 59,
63, 68, 266, 299, 336, 342,
361, 364, 371, 403, 424, 453,
454, 456, 457, 462, 474
- Šarkanas A. 164
- Šatas J. 220
- Šatavičius A. 274
- Šatavičiūtė R. 274
- Šatunovskaja N. 323
- Ščensnovičius M. 110, 120
- Šeputis D. 370
- Šėraitis A. 295
- Šeškevičius A., kun. 54, 103, 134,
155, 190, 257, 272, 274, 304,
379, 436, 441
- Šiaučiulis E. 223
- Šiaudinis V. 87, 130, 131, 132,
189, 284
- Šileikienė A. 241
- Šileikienė O. 241
- Šilgalis K. 266
- Šiliauskienė E. 221
- Šiliauskienė I. 115
- Šimkus S. 277
- Šimonis I. 115, 329
- Šimonis J. 221
- Šlapikienė 121
- Šlevas V., kun. 24
- Šomkaitė R. 386, 415, 426, 496
- Šostakaitė B. 329
- Šostakaitė O. 329
- Špokas J. 113, 115, 191, 192,
195, 197, 205, 206, 213, 216
- Šukys G., kun. 116
- Šukys J. 136
- Šulcas A. 217
- Šulčiuvienė V. 334
- Šuliauskaitė E.G., ses. 8, 50, 59,
61, 63, 159, 364, 366, 383,
390, 397, 409, 418, 450, 454,
456, 490, 494, 496
- Tamašauskaitė R. 142
- Tamkevičius S., arkivysk. 2, 6, 8,
24, 28, 29, 32, 33, 35, 39,
46, 53, 56, 57, 61, 62, 63,

- 65, 67, 68, 70, 74, 99, 100,
101, 102, 103, 104, 106, 107,
112, 113, 116, 118, 119, 120,
122, 123, 125, 126, 127, 128,
131, 132, 135, 137, 141, 143,
144, 150, 151, 154, 155, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 165,
168, 169, 172, 180, 181, 182,
183, 189, 206, 224, 236, 238,
240, 243, 251, 252, 253, 256,
257, 258, 259, 262, 264, 270,
273, 275, 280, 308, 314, 336,
340, 342, 348, 352, 354, 358,
359, 361, 366, 373, 377, 399,
401, 402, 409, 418, 437, 443,
449, 450, 453, 458, 460, 461,
466, 469, 471, 481, 485, 486,
489, 495, 500, 501
- Tamulaitytė O. 115
- Tamulevičius V. 220
- Taparauskas V. 223
- Tarnauskas J. 111, 113, 115, 191,
221
- Tarūta K.K. 223
- Teresiūtė R., ses. 53, 134, 295, 347
- Terešina B. 324
- Terleckas A. 33, 34, 39, 46, 56,
60, 67, 155, 172, 304, 324,
357, 359, 362, 364, 368, 370
- Tyla A. 4,
- Tilindė V. 217
- Titas 350
- Tomonis M. 56, 60, 297
- Totho T. 212, 434
- Treininė E. 277
- Truchilas A.L., arkivysk. 76
- Trunovas 317
- Tulaba L., kun. 95
- Tumasonienė S. 241
- Tumasonis A.B. 241
- Tumėnas K. 61
- Tunaitis J., vysk. 115, 223
- Tunaitytė O. 267
- Turčinai V. 56, 324
- Tutkutė N. 82
- Tverdochlebovas A. 56, 323
- Urbanas Z. 115, 192, 203, 206,
222
- Urbonaitė A.B., ses. 34
- Urbonas J. 111, 113, 114, 115,
116, 191, 196, 219, 287, 435
- Urbonas V. 190, 251, 283, 288,
290, 309, 316, 318, 345
- Urbonienė V. 223
- Užtupas V. 32, 33, 34, 40
- Vabuolas P. 136
- Vaičiulionis L., kun. 111
- Vaičiūnas A. 220
- Vaičiūnas J. 135, 145
- Vaičiūnas V., kun. 39, 46, 58,
113, 114, 115, 116, 117, 122,
136, 137, 140, 141, 155, 158,
160, 167, 181, 183, 191, 195,
196, 214, 217, 218, 220, 222,
295, 331, 332, 333, 336, 341,
362, 375, 384, 395, 435, 480
- Vaičiūnienė E. 218
- Vaičius A., vysk. 93
- Vaigauskas H. 87, 94, 95, 96, 98,
106, 109, 110, 116, 128, 158,
173, 180, 189, 190, 244, 250,
342, 348, 353, 357, 366
- Vaišvila B. 266
- Vaitkauskienė D. 219
- Vaivodas J., kard. 92
- Valaitis V. 186, 187
- Valaitytė B. 473
- Valančiauskaitė G. 243
- Valančius M. 12
- Valantelytė V. 201, 203, 224
- Valdhaimas K. 435
- Valienė D. 223
- Valys R. 223
- Valiukėnas S., kun. 485
- Vanagaitė Z. 236, 240, 241
- Vareikonis K. 266
- Vasiliauskaitė D. 223
- Vasiliauskas J. 224
- Vasiliauskas K., kun. 135, 143, 184
- Vasiliauskas V. 223
- Vasiukevičius V. 222
- Vazgelevičiūtė B., ses. 69, 169,
172, 357, 364, 365, 366, 385,
409, 424, 428, 490, 493, 494
- Vėbra R. 211
- Vėbrienė A. 223

- Veinerienė M. 219
 Veineris A. 115, 219
 Vekteris 128
 Vėlavičius V., kun. 123, 129, 144,
     152, 253, 256, 258, 262, 272,
     274, 275, 295, 311, 315, 316,
     392
 Velikanova T. 56, 65, 66, 67, 87,
     127, 128, 171, 262, 279, 283,
     289, 303, 304, 314, 321, 322,
     324, 384, 386
 Venclova T. 86
 Veprauskas J. 113, 114, 115, 192,
     215, 216
 Vertelkaitė, ses. 116
 Vičini A. (Viccini) 79
 Vidžėnas A. 261, 283, 317, 348,
     358, 364
 Vileišytė B. 82
 Vilimas 234
 Vilkaitė-Šalčiuvienė M. 195, 197,
     222, 223, 434
 Vilkas T. 106, 266
 Viškelytė U. 221
 Vyšniauskas 172
 Vitkauskaitė O., ses. 35, 56, 264,
     295, 304, 334, 335, 336, 337,
     387, 394, 409, 453, 466
 Vitkevičius B. 266
 Vitkūnaitė M., ses. 46, 121, 172,
     181
 Vitkus A. 362
 Vodopalienė M. 243
 Volkovas A. 191
 Volskienė O. 56, 206, 224
 Volskis V. 224
 Volungevičius J. 56
 Voveraitis J., kun. 112
 Vozbutas P. 189, 257

 Zalatorius R. 329
 Zareckis J. 220
 Zdebskis J., kun. 24, 27, 28, 53,
     54, 55, 56, 60, 67, 68, 70,
     85, 87, 90, 94, 95, 96, 97,
     98, 99, 100, 101, 102, 103,
     106, 107, 110, 111, 112, 113,
     114, 116, 117, 118, 119, 120,
     122, 123, 126, 127, 128, 130,
     131, 133, 135, 136, 137, 141,
     142, 143, 144, 145, 150, 151,
     153, 155, 157, 158, 159, 160,
     161, 162, 165, 167, 169, 173,
     180, 181, 182, 184, 187, 195,
     200, 204, 205, 206, 221, 224,
     225, 243, 273, 275, 285, 304,
     305, 307, 311, 315, 333, 359,
     364, 379, 380, 392, 394, 395,
     428, 433, 441, 442, 455, 460,
     472, 474, 475, 483, 491
 Zinkus B. 336
 Znamenskienė L. 268
 Zubrus J., kun. 56, 109, 110, 284,
     482

 Žaltauskaitė M. 433
 Želvienė 460, 469
 Žemaitienė M. 136
 Žemaitienė, moksl. 350
 Žemaitienė P. 219
 Žemaitis J., vysk. 28
 Žemaitis J., kun. 93
 Žemaitis R. 35, 350, 351, 352,
     362, 450, 456, 468
 Žemaitis T. 89, 120, 136, 181,
     266
 Žemaitis V. 136
 Žemaitytė L. 219
 Žemėnas K., kun. 116, 395, 398
 Žibūda J. 136
 Žygys A., kun. 90, 96, 499
 Žilinskas Alb. 56, 323
 Žilinskas Alg. 4
 Žilyis K., kun. 291, 311, 316
 Žiliūtė J., ses. 122
 Žilkevičius 155
 Žinkevičius J. 223
 Žitkus K. (Vincas Stonis), kun.
     377
 Žukauskas Š. 33, 225, 242, 436
 Žukovskij V. 317

Lietuvių katalikų mokslo akademijos leidiniuose ir LKMA narių išspausdinti straipsniai apie LKKB

1. Kun. Lionginas Virbalas *Sj.* Katalikų dvasinė patirtis ateistinio persekiojimo metais Lietuvoje (1972–1989) (The Spiritual Experience of Catholics During the of Atheistic Persecution (1972–1989)) // LKMA Metraštis. T. 9. Vilnius, 1995, p. 225–272.
2. Arkivysk. Sigitas Tamkevičius *Sj.* „LKB Kronikai“ 25-eri metai (25 Years of „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // LKMA Metraštis. T. 12. Vilnius, 1998, p. 13–18.
3. Kun. Vytautas Sadauskas *Sj.* „LKB Kronikos“ medžiaga dvasinio ugdymo teologijos šviesoje („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ and Spirituality) // Ten pat, p. 19–24.
4. Kun. Antanas Saulaitis *Sj.* Teologinis žvilgsnis į „LKB Kroniką“ (Theological Glance at „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // LKMA Metraštis. T. 12, p. 25–38.
5. Arūnas Streikus. Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1990 m. (Die katholische Kirche in Litauen in Jahren 1940–1990) // Ten pat, p. 39–64.
6. Egidijus Aleksandravičius. Vėlyvojo sovietmečio istoriografinės problemos ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ (Historiographical Problems of the Late Soviet Period and „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // Ten pat, p. 67–73.
7. Algirdas Jakubčionis. Bažnyčios pasipriešinimas 1970–1980 m. (Resistance of the Church in 1970–1980) // Ten pat, p. 157–163.
8. Dalia Malinauskaitė. Kunigas Juozas Zdebskis – katalikiškojo pogrindžio veikėjas (Rev. Juozas Zdebskis –Participant of the Catholic Underground) // Ten pat, p. 165–198.
9. Žygmantas Stankevičius. Religinio disidentinio judėjimo slopinimas Lietuvoje aštuntajame–devintajame dešimtmetyje (Suppression of the Religious Dissent Movement in Lithuania in the 1970s–1980s) // Ten pat, p. 221–232.
10. Janina Bucevičiūtė. Telšiai „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje“ ir „Kronikos“ platinimas Telšiuose (Telšiai in „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“. Distribution of „The Chronicle“ in Telšiai) // Ten pat, p. 235–239.
11. Kun. Kazimieras Kuzminskas. Trumpa Lietuvos Kronikos Sąjungos išleistų „LKB Kronikos“ tomų apžvalga (Short Review on the Volumes of „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ Published by the Lithuanian Chronicle Union) // Ten pat, p. 241–244.
12. Vysk. Jonas Boruta *Sj.* „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ apie Rytų apeigų katalikų persekiojimus Sovietų Ukrainoje („Chronique de l'église catholique“ de Lituanie sur les persécutions soviétiques des catholiques du rite oriental en Ukraine; „Chronika Katoličeskoj Cerkvi Litvy“ o presledovaniach katolikov vostočnovo obriada v sovetskoj Ukraine) // Ten pat, p. 447–463.

13. Aldona Vasiliauskienė. „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ 25-mečio minėjimo renginiai (Events Commemorating the 25th Anniversary of „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // Ten pat, p. 503–525.
14. Egidijus Jaseliūnas. „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ kaip pagrindinio periodikos leidybos istorijos šaltinis („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ as a Source for the History of Underground Publications) // LKMA Metraštis. T. 14. Vilnius, 1999, p. 425–434.
15. Ona Stankevičiūtė. Kunigas Karolis Garuckas SJ – žmogaus ir Bažnyčios teisių gynimo sąjungos veikėjas (Karolis Garuckas SJ Activist in the Movement for Human and Church Rights) // LKMA Metraštis. T. 15. Vilnius, 1999, p. 161–177.
16. Egidijus Jaseliūnas. Lietuvos katalikiška periodinė spauda XX a. 8-ajame dešimtmetyje (Lithuanian Catholic Periodical Press in the 1970s) // Ten pat, p. 217–255.
17. Vytautas Vitkauskas. Lietuvos Katalikų Bažnyčios dvasininkų verbavimas NKVD/KGB agentais sovietmečiu (The Recruiting of Catholic Clergy in Lithuania as Agents for the NKVD/KGB During the Period of Soviet Rule). LKMA Metraštis. T. 16. Vilnius, 2000, p. 237–258.
18. Mindaugas Bloznelis. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika šiandien („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ Today) // Kronika. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika. Jubiliejinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Gairės, 1997, p. 6–9.
19. Arkivysk. Sigitas Tamkevičius. „LKB Kronika“ („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // Ten pat, p. 13–24.
20. Arkivysk. Sigitas Tamkevičius. Talkininkai (Assistants) // Ten pat, p. 25–48.
21. Arvydas Žygas. „LKB Kronikos“ pamokos (Lessons of „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // Ten pat, p. 48–55.
22. Kun. Kazimieras Kuzminskas. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos sąjunga (Union of the Chronicle of the Catholic Church of Lithuania) // Ten pat, p. 55–65.
23. Aleksandras Danielis, Aleksandras Lavutas, Tatjana Velikanova. „LKB Kronika“ ir „Einamųjų įvykių kronika“ („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ and „Chronicle of Current Events“) // Ten pat, p. 70–75.
24. Birutė Briliūtė. Keli štrichai „LKB Kronikos“ tema („The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“ was not Alone) // Ten pat, p. 75–87.
25. Petras Plumpa. Buvo ne vien „LKB Kronika“ (There was not only „The Chronicle of the Catholic Church of Lithuania“) // Ten pat, p. 87–94.
26. Mindaugas Bloznelis. Sergejus Kovaliovas Lietuvoje // Naujoji Romuva, 1977, Nr. 7-8 (517–518), p. 85–86.
27. Antanė Kučinskaitė. Kunigas Kazimieras Kuzminskas (Reverend Kazimieras Kuzminskas) // LKMA Metraštis. T. 15, Vilnius, 1999, p. 749–750.

28. Napaleonas Kitkauskas. Antanas Patackas (1911 12 05–1999 03 06) // Ten pat, p. 750–752.
29. Mindaugas Bloznelis. Monsinjoras Vytautas Kazlauskas (Msgr. Vytautas Kazlauskas) // Ten pat, p. 767–770.
30. Kardinolas Vincentas Sladkevičius MIC (1920 08 20–2000 05 28) // LKMA Metraštis. T. 16, Vilnius, 2000, p. 629–631.
31. Gintė Damušytė. Kun. Kazimieras Pugevičius – Baltimorės sūnus, atsidavęs Lietuvai (Rev. Kazimieras Pugevičius A Son of Lithuania, Committed to Lithuania) // Ten pat, p. 633–634.
32. Aldona Vasiliauskienė. Kun. Pranas Gavėnas SDB // Ten pat, p. 634–636.
33. Elena Neniškytė. Monsinjurui Alfonsui Svarinskui – 75 // Ten pat, p. 661–663.
34. Sandra Lengvinienė. Kunigo Bronislovo Laurinavičiaus veikla ginant tikinčiųjų ir apskritai žmogaus teises sovietmečiu (The Activity of the Rev. Bronislovas Laurinavičius Defending the Rights of Faithful and Human Rights in General During the Soviet Period) // LKMA Métraštis. T. 17. Vilnius, 2000, p. 93–199.
35. Arkiyusk. Sigitas Tamkevičius SJ. Katalikų Bažnyčios pasipriešinimas dvasiniam genocidui (The Resistance of the Catholic Church to Spiritual Genocide) // Ten pat, p. 466–470

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ leidimai užsienio kalbomis

Vokiečių k.:

Penki pirmieji numeriai išleisti atskirais sąsiuviniais.

Chronik der Litauischen Katholischen Kirche. (Deutsche Übersetzung als separater Sonderdruck der „Acta Baltica“): Nr. 1, 1972, 51 p.; Nr. 2, 1972, 43 p.; Nr. 3, 1972, 34 p.; Nr. 4, 1972, 39 p.; Nr. 5, 1972, 31 p.

Nuo 6-ojo iki 14-ojo numerio „LKB Kronika“ spausdinta in: „Acta Baltica“. Liber Annalis Instituti Baltici. Königstein/Ts.: Nr. 6. T. XIII. 1974, p. 9–37; Nr. 7. T. XIV. 1975, p. 3–45; Nr. 8. T. XIV. 1975, p. 46–87; Nr. 9. T. XIV. 1975, p. 88–123; Nr. 10. T. XV. 1976, p. 9–43; Nr. 11. T. XV. 1976, p. 44–74; Nr. 12. T. XV. 1976, p. 75–101; Nr. 13. T. XVI. 1977, p. 9–53; Nr. 14. T. XVI. 1977, p. 54–93.

Nuo 15-ojo iki 24-ojo numerio išleista atskirais tomiais:

Chronik der Litauischen Katholischen Kirche. Sonderdruck der „Acta Baltica“. Königstein/Ts.: Nr. 15. 1976, p. 7–45; Nr. 16. 1977, p. 46–83; Nr. 17. 1977, p. 84–94; Nr. 18. 1977, p. 126–157; Nr. 19. 1977, p. 158–187; Nr. 20. 1977, p. 7–41; Nr. 21. 1977, p. 42–105; Nr. 22. 1977, p. 106–150; Nr. 23. 1977, p. 151–206; Nr. 24. 1977, p. 207–242.

Nuo 25-ojo iki 28-ojo numerio „LKB Kronika“ vėl spausdinama in: „Acta Baltica“. Liber Annalis Instituti Baltici. Königstein/Ts.: Nr. 25. T.

XVII. 1978, p. 9–46; Nr. 26. T. XVII. 1978, p. 47–91; Nr. 27. T. XVIII. 1979, p. 9–47; Nr. 28. T. XVIII. 1979, p. 48–92.

Nuo 29-ojo iki 31-ojo numerio „LKB Kronika“ vėl spausdinama atskirais numeriais: Deutsche Übersetzung als separater Sonderdruck der „Acta Baltica“: Nr. 29. 1977, 48 p.; Nr. 30. 1977, 45 p.; Nr. 31. 1978, 44 p.

Nuo 32-ojo iki paskutiniojo 81 numerio „LKB Kronika“ spausdinta atskirais tomiais po kelis numerius: Chronik der Litauischen Katholischen Kirche. Sonderband der „Acta Baltica“, Königstein/Ts.: Nr. 32–38. 1981, p. 7–322; Nr. 39–46. 1983, p. 7–358; Nr. 47–52. 1985, p. 7–328; Nr. 53–58. 1986, p. 7–318; Nr. 59–64. 1986, p. 13–325; Nr. 65–70. 1987, p. 7–331; Nr. 71–73. 1987, p. 13–211; Nr. 74–77. 1990, p. 5–247; Nr. 78–81. 1991, p. 11–189.

Anglų k.

Atskirais numeriais nuo 1972 m. iki 1989 m. leido: Chronicle of the Catholic Church in Lithuania. No 1–81, Translations Editor: Rev. Casimir Pugevičius. Published by the Lithuanian R. C. Priests League of America 351 Highland Boulevard Brooklyn NY 11207 (1972–1989).

Kun. Kazimiero Pugevičiaus vadovautos „Lietuvos Kronikos Sąjungos“ išleisti du tomai: I tomas („LKB Kronikos“ Nr. 1–9) ir VI tomas („LKB Kronikos“ Nr. 40–49). Vertė Nijolė Belška-Gražulis: The Chronicle of the Catholic Church in Lithuania. Underground Journal of Human Rights Violations: Vol. 1 (nos. 1–9, 1972–74), Loyola University Press and Society for the Publication of the Chronicle of the Catholic Church in Lithuania. Chicago, 1981, 457 p.; Vol. 6 (nos. 40–49, 1979–81), The Society of the Chronicle of Lithuania. Chicago, 1989, 678 p.

Ispanų k.

Lietuvos Kronikos Sąjunga Čikagoje išleido „LKB Kronikos“ tris tomus. (Vertė Zeferinas Juknevičius). I tomas (1979), (Nr. 1–7); II tomas (1982), (Nr. 8–16); III tomas (1984), (Nr. 40–49); Crónica de la Iglesia Católica de Lituania. Asociación para la publicación de la Crónica de la Iglesia Católica de Lituania, Chicago (I – 1979, – 1982, III – 1984).

Portugalų k.

„LKB Kroniką“ San Paule (Brazilijoje) atskirais sąsiuviniais 1972–1989 m. leido kun. Pranas Gavėnas SDB: Cronica da Igreja Católica na Lituania (N. 1–81), São Paulo, 1972–1989.

Rusų k.

1979 m. leidykla „Chronika Press“ Niujorke išleido:

Chronika Litovskoi Katoličeskoj Cerkvi. Vypuski 9, 10, 11, 18, 19, 28, 29. Izdatelstvo „Chronika“, Niu Jork, 1979, 245 p.

TURINYS

Pratarmė (<i>Arkivysk. Sigitas Tamkevičius, SJ</i>)	5
Autoriaus žodis	7
 Pirmoji dalis	
„LKB KRONIKOS“ GENEZĖ, JOS BALSAS LIETUVOJE IR PASAULYJE	9
I. „LKB Kronikos“ genezė ir jos balsas Lietuvoje	9
1. Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtis sovietmečiu	9
2. <i>LKB Kronikos</i> ištakos ir vieta rezistencinėje pogrindžio spaudoje	28
3. <i>LKB Kronikoje</i> keliamos problemos	40
II. „LKB Kronika“ užsienyje	64
1. <i>LKB Kronikos</i> kelias į Vakarus	64
2. <i>LKB Kronikos</i> balsas Vakaruose	70
3. <i>LKB Kronika</i> Vatikano radijo programose ir Italijos spaudoje ...	79
4. KGB kova prieš <i>LKB Kroniką</i> Vakaruose	84
 Antroji dalis	
„LKB KRONIKOS“ SEKIMAS IR KGB KOVA PRIEŠ JĄ LIETUVOJE	98
1. Kunigų rezistencija	101
2. <i>LKB Kronikos</i> sekimo pradžia	107
3. <i>LKB Kronikos</i> ir <i>Aušros</i> sekimas	119
4. TTGKK įsikūrimas ir jo bei <i>LKB Kronikos</i> tolesnis sekimas ..	123
5. <i>LKB Kronikos</i> leidėjų, jų ryšių ir spausdinimo centrų paieškos	133
6. <i>LKB Kronikos</i> ir <i>Aušros</i> spausdinamųjų mašinėlių paieškos ..	144
7. <i>LKB Kronikos</i> redakcijos paieškos	150
8. <i>LKB Kronikos</i> ir <i>Aušros</i> keliai į KGB kabinetus	162
9. KGB kova prieš <i>LKB Kroniką</i> Lietuvoje	180
 Trečioji dalis	
„LKB KRONIKOS“ LEIDĖJAI IR REPRESIJOS PRIEŠ JUOS	191
1. Pirmasis KGB bandymas susidoroti su <i>LKB Kronika</i>	191
Povilas Petronis	194

Petras Plumpa	197
Jonas Stašaitis	202
Virgilijus Jaugelis	207
Adolfas Patriubavičius	211
Kitos kratos ir tardymai	213
Teismas	227
2. „... Kada mirti – garbė, kada gyventi – gėda“ (Felicijos Nijolės Sadūnaitės baudžiamoji byla)	233
3. „... Gyniau Bažnyčią ir tikėjimą“ (Kun. Alfonso Svarinsko baudžiamoji byla)	250
4. „Kova dėl tikėjimo yra mano, kaip kunigo, pareiga“ (Kun. Sigito Tamkevičiaus baudžiamoji byla)	280
5. Keleto kitų su <i>LKB Kronika</i> susijusių baudžiamųjų bylų fragmentai	320
6. Paskutinė <i>LKB Kronikos</i> baudžiamoji byla	358
Ketvirtoji dalis	
„LKB KRONIKOS“ LEIDĖJŲ ATSIMINIMAI	377
<i>Arkivysk. Sigitas Tamkevičius, SJ. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika</i>	377
<i>Kun. Kazimieras Pugevičius. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika užsienyje</i>	414
<i>Ses. Gerarda Elena Šuliauskaitė. LKB Kronikos Kryžiaus kelyje</i>	418
<i>Petras Plumpa. Religinio pasipriešinimo pakopos 1968–1973 m.</i>	432
<i>Ses. Nijolė Sadūnaitė. Purus žvirbliukas Viešpaties rankoje</i>	441
<i>Ses. Birutė Briliūtė. Pirmieji bandymai rašyti Kronikai</i>	449
<i>Ses. Bernadeta Mališkaitė. Vaikeli, būk rami</i>	451
<i>Ses. Ona Šarakauskaitė. Atsargiai rizikuoti</i>	462
<i>Ses. Ona Virginija Kavaliauskaitė. Skausmingi tylėjimai</i>	464
<i>Ses. Janina Judikevičiūtė. Beginklė kova</i>	470
<i>Kun. Kazimieras Jonas Ambrasas, SJ. Aušrą nešant</i>	476
<i>Vladas Lapienis. Atmena</i>	481
<i>Vysk. Jonas Boruta, SJ. Viešpatie, kokia tai malonė, kad leidai ..</i>	488
<i>Epilogas (Vidas Spengla)</i>	498
<i>Summary</i>	501
<i>Asmenvardžių rodyklė</i>	502
<i>LKMA leidiniuose ir LKMA narių išspausdinti straipsniai apie LKBB</i>	514
„LKB Kronikos“ leidimai užsienio kalbomis	516

Spengla, Vidas

Kr343 Bažnyčia, „Kronika“ ir KGB voratinklis. II pataisytas ir papildytas leidimas (I leid.: Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika. 11 tomas)/ I, II ir III dalį parašė ir IV dalį sudarė Vidas Spengla. Pratarė, p. 5–6, arkivysk. Sigito Tamkevičiaus. – Vilnius: „Katalikų akademijos“ I-kla. 2001. – 520 p., iliustr.

ISBN 9986-592-31-3

Knygoje, remiantis buvusio KGB archyvo dokumentais ir *Kronikos* bendradarbių atsiminimais, atskleidžiama daug faktų apie sunkią Lietuvos Katalikų Bažnyčios būklę sovietų spaudos metais ir pasipriešinimą kompartijos bei sovietinio saugumo komiteto persekiojimui. Aprašomas katalikiškas opozicinis sąjūdis – įvairių protesto akcijų rengimas ir pagrindinės spaudos leidimas, ypač sunkus ir rizikingas pagrindinio leidinio *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika* organizatorių ir platintojų darbas Lietuvoje ir užsienyje, svariai prisidėjęs prie tautos išsivadavimo iš komunizmo.

UDK 27(474.5)(091)

Kr343

I, II ir III dalį parašė ir IV dalį sudarė

Vidas Spengla

Nuotraukos iš buvusio KGB ir asmeninių archyvų

Redagavo

Loreta Teresė Paulavičiūtė, MICP

Kalbos redaktorė ir korektorė

Liuda Sidarienė

Maketavo

Giedrius Kubilius

Viršelio dailininkė

Audronė Martinaitytė

SL 1902

Užsakymas 405

„Katalikų akademijos“ leidykla, A. Jakšto 9, Vilnius

Spaudė UAB „Adomo Jakšto spaustuvė“,

Girelės g. 22, 4230 Kaišiadorys

*Jeigu mes turime šiandien Lietuvą, tai turime
būti dėkingi tūkstančiams kuklių lietuvių katalikų,
kurie sunkiausiomis sąlygomis nenustojo vilties,
meldėsi ir dirbo, kad ne tik Bažnyčia, bet ir
Lietuva būtų gyva.*

Arkivysk. Sigitas Tamkevičius

